

Fr. Schlegel
Rajhenburg
1901.

ZAROČENCA

(I. promessi sposi.)

Milanska povest iz sedemnajstega stoletja.

Laški spisal

Alessandro Manzoni.

Prevel

— J. B—č. —

V Ljubljani 1901.

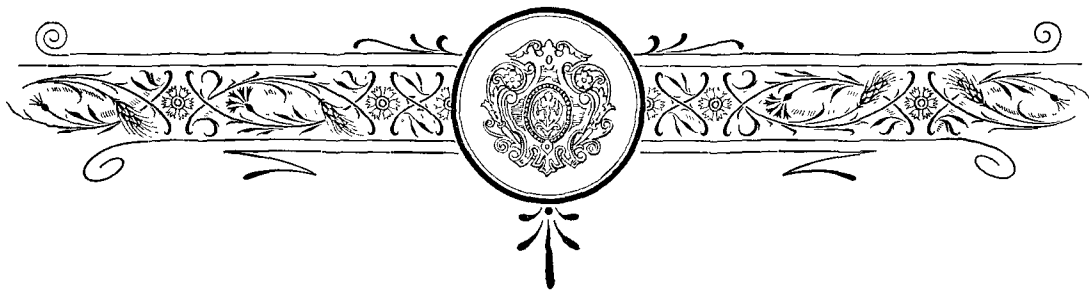
Samozaložba. — Tiskala Katoliška Tiskarna.

II l 36.357 b

IN=030002969

Alessandro Manzoni

njegovo življenje in njegova dela.

(Po življenjepisu Julija Careano posnel J. B-č.)

Alessandro Manzoni se je rodil v Milanu 7. sušca leta 1785. Otročja leta je preživel v okolici milanski, prvi pouk je užival v samostanu. Po smrti očetovi gre z materjo leta 1805. v Pariz. Tu je prišel v imenitno družbo učenjakov, pesnikov in modroslovcev. Že tedaj je zlagal pesni, katere je prvič izdal v Parizu.

Leta 1808. se vrne iz burnega Pariza v Italijo, kjer se oženi z Enrichetto Luigo Blondel, hčerjo genevskega bankirja. V Milanu je užival zakonsko srečo, ob enem pa je prebiral klasike, učil se povestnice in pisal povesti ter zlagal pesni. Za Napoleona, pred katerim se je tresel cel svet, se ni brigal.

Leta 1819. je dokončal slavno tragedijo »Il conte di Carmagnola«. S »Pentecoste« je zaključil vrsto svetih himen (Inni sacri). Postavil se je na čelo literarne prekucije, iz katere se je porodila romantiška šola. Leta 1821 je spisal odo na Napoleonovo smrt: »Cinque Maggio« (5. maj). Njegova slava je vedno rasla, dasi je bil izprva precej nepoznan.

Mnogo je brskal po starih rokopisih, arhivih in knjižnicah; čital je srednjeveške pisatelje, premišljeval je bedo tedanjih časov in je sklenil, spisati o tem roman. Tako je nastala nesmrtna knjiga, katero je imenoval »I promessi sposi« (zaročenca).

Giulio Carcano, laški novelist, lepo piše o ti povesti: »Ta povest o stiskanih in stiskovalcih se začneja pod onim jasnim nebom, pod katerim je pesnik preživel prva svoja leta. V nji pripoveduje o ljubezni priprostega kmetskega mladeniča in blage, skromne predice, o sveti ljubezni, katero bojazljiva sebičnost plašnega duhovnika prepusti zalezovanju hudobnega mogočnega. Nedolžni par je pod varstvom ponižnega kapucina, ki se ustavlja grožnjam in v imenu za vse jednake pravice odtegne zaročenca zasledovanju nasilnikovemu. A tudi sveto zavetišče se oskruni. Plemenitaška ošabnost v zvezi s samostanskimi spletkami vleče v samostan uporno žrtev in jo spravi na pot pregrehe, mej tem ko blage besede modrega škofa odvrnejo od te poti starega grešnika. Ljudstvo na kmetih in v mestu je sestradano, izsesano od tuje soldateske, pobrala je je kuga; uda se molče in strmeč skrajni bedi, jedina uteha v nadlogah so ji usmiljeni ljudje, ki sami od sebe kaj zanj žrtvujejo. Samovoljnost in krivica, nevednost zapuščenega ljudstva, praznoverstvo in krutost zakrivajo kot megla nezdravega močvirja ona nesrečna tla. Še le proti koncu se pokaže vedno čuječa božja pravičnost in posveti kot dobrodejen žarek na oni del laške zemlje, ki je bil tedaj svoboden. Povest se končuje v znamenju udanosti in zaupanja.«

Še le julija leta 1827. zagledajo „I promessi sposi“ beli dan. Nekateri kritiki so se zelo neugodno, celo prezirljivo izrekli o knjigi. Zdelo se jim je preveč priprosta. Carcano jo imenuje ilijado krščanstva, Gioberti pa delo krščanskega modroslovja. V tem ko so knjigo po celi Evropi poveličevali, trdil je v Italiji samo Pietro Giordani, da bi morali v domovini povest čitati „a Dan usque ad Nephtali“, da bi jo morali čitati v cerkvah, po gostilnah, da bi se je morali na pamet učiti. Dandanes je povest prevedena že skoro v vse evropske jezike.

Istega leta je šel pesnik v Florenco, kjer so ga s častjo sprejeli; občeval je tam z Leopardijem in Niccolinijem. Ko se zopet vrne v Milan, prebira povestničarje in modroslovce.

Leta 1833. mu umre žena, katero je strastno ljubil. Oženi se pa zopet na prigo-varjanje prijatelja Grossi čez par let s Terezijo Borri, vdovo grofa Stampa.

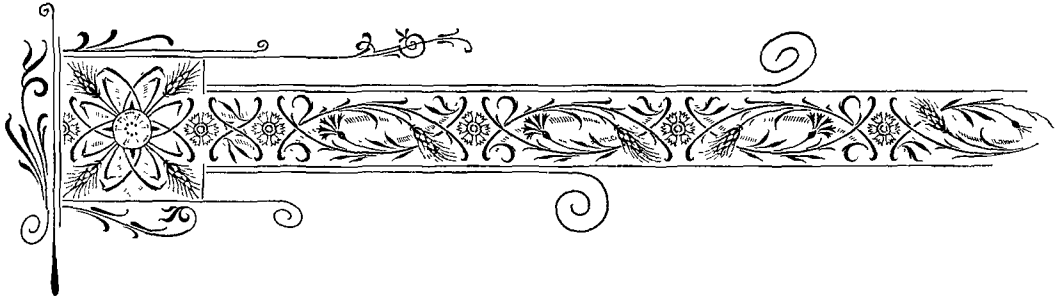
Leta 1840. ga lombardska akademija znanostij in umetnostij imenuje svojim častnim članom, a on pohlevno odbije to čast. Oni čas se je seznanil tudi s filozofom Rosminijem, ki je zelo blagodejno vplival nanj.

Bojev za svobodno Italijo se Manzoni sicer ni udeleževal, ker se sploh ni mešal v javne zadeve, temveč je mirno živel s svojo družino. Ko je leta 1857. nekoliko zbolel, zanimal se je celo Milan za njega, celo avstrijski nadvojvoda je večkrat vprašal po njem.

Kar bi še rad videl v svojem življenju, dosegel je Manzoni leta 1859., namreč zjedinjeno Italijo, ki je bila njegov idejal. Trdil je vedno: „Libertini non saremo, se non siam uni.“ (Svobodni ne bodemo, če nismo jedini.) In res je doživel, po čemur je tako hrepenel.

Umrl je mirne smrti 23. maja l. 1873. v visokih časteh. Njegov spomin pa še živi in bode živel večno.

Uvod.

Povestnica je, rekli bi, znamenit boj proti času; kajti ona mu trga iz rok leta, katera je imel takorekoč zaprta v ječi, da, katera so že umrla, in jih obuja k novemu življenju, pa jih motri kot vojskovodja svoje čete in jih potem zopet razpostavi v bojne vrste. A slavni junaki, ki v tem boji žanjejo palme in Iovorove vence, ugrabijo za-se samó le najbolj bliščeče in sijajne bojne plene s tem, da ovekovečijo s svojim črnilom le podjetja knezov in mogotcev in priznanih visokih glav ter tkejo z najfinejšo iglo svojega uma zlate in svilene niti, ki tvorijo trajno tkanino slavnih činov. Moja slaba nadarjenost mi ne dopušča povspeti se do takih tvarin, v tako opasne višave, bloditi po labirintih politiških spletk in mej odmevanjem bojnih trobent; čul pa sem o spomina vrednih dogodkih delavskega priprostega ljudstva, in te hočem ohraniti potomcem v nepopačeni in resnični povesti. V tej povesti bomo videli na tesnem pozorišču tužne žalostne ohole grozovitosti, prizore skrajne hudobije, vmes pa tudi krepostna in angeljsko-dobra dejanja v nasprotstvu s peklenskimi spletkami.

Kajti zares, če pomislimo, da so naši kraji pod žezlom našega katoliškega vladarja, onega solnca, ki nikdar ne zatone, in da sveti nad njimi odsev njegov, kot mesec, ki nikdar ne zajde, junak iz plemenitega rodú, kateri ga zdaj za čas nadomestuje; če pomislimo, da razlivajo premogočni starešine kot zvezde nepremičnice in častivredne go-

sposke liki zvezde obhodnice povsod svojo luč in tvorijo takó nad našimi deželami kaj veličastno nebo: potem ni mogoče najti drugega vzroka za to, da se je to nebó spremenilo v pekel črnih dejanj, zlobe in krutosti, ki se množi po brezvestnih ljudeh — nego peklensko zvijačo in kovarstvo; kajti same človeške hudobije — premalo je je, da bi se protivila tem junakom Argovih očij in Briarejevih rok.

Ta povest se je godila v zlati dobi moji; in če prav so večji del vse dotične osebe že izginile s sveta in plačale Parkam svoj davek bodem vendar iz označenega vzroka in iz gotovih ozirov na njih potomce zamolčal njih imena, to je njih rodovine, in prav tako imena krajev, kateri bodo označeni le na splošno. Nikdo naj ne reče, da je radi tega moja povest nepopolna in popačena vsled moje nevednosti; tega ne bode trdil nihče, ki ima le nekoliko soli v glavi. Pametni ljudje bodo uvideli, da radi tega ničesar ne nedostaje povesti. Kajti jasno je in nihče ne taji, da so imena le gola pritiklina . . .

A če jaz dovršim ogromno delo, da prepišem povest iz zamazanega in razpraskanega rokopisa, in jo dam, kakor se pravi, na svitlo, bode li hotel kdo toliko potruditi se, da jo bo čital? . . .

Ta dvom se mi je porodil, ko sem razreševal neko čečkarijo, ki je stala za besedo „pritikline“. Prenehal sem s prepisovanjem in jel premišljevat, kaj mi je storiti. — Res

je, mislil sem si, ko sem listal po rokopisu, da se le zamotane perijode in figure ne ponavljajo tako na dolgo po celem delu. Vrli srednjeveški pisec nam je v začetku hotel pokazati malce svoje spretnosti; a v teku povesti piše, semtertje tudi dolge odstavke, bolj samoraslo in priprosto. To pač; toda kako je surov, neokreten, površen! Vse mrgoli lombardskih posebnostij, nepotrebnih brezpomembnih besed; slovnica je samovoljna, perijode so okorne. In potlej sem ter tja nekoliko tiste španjolske elegance; in potlej, kar je še slabše, na vseh grozovitejših in žalostnejših mestih v povesti, povsod, kjer naj bi vzbujal naše začudenje ali nam dajal misliti, sploh povsod tam, kjer je pač potreba nekoliko retorike, a izbrane, fine, dobrega ukusa, rabi zlog kakor je oni v predgovoru. In ker s čudovito spretnostjo združuje nasprotni lastnosti, radi tega je njegov zlog časi na isti strani, v isti perijodi, v isti figuri surov in afektiran ob jednem. Tu in tam naduti vsikliki polni najnavadnejših jezikovnih hib, povsod pa prisiljena okornost, ki je lastna našim pisateljem šestnajstega veka. Kaj tacega ne smemo podati današnjim čitateljem. Huđujejo se na tako pretiranost, ker jim ne ugaja. Dobro je, da mi je ta pametna misel prišla v začetku tega preklicanega dela. Jaz si tedaj umijem roke.

Ko pa hočem zapreti zamazani rokopis, zazdi se mi le škoda, da bi tako lepa povest ostala nepoznana. Kajti povest se je meni res lepa, zelo lepa zdela, če prav morda ne tako tudi čitatelju. — Zakaj bi, mislil sem si, dogodkov v tem rokopisu ne predelal v lepo povest? — Ker mi ni prišel na misel noben pameten „zakaj ne“, poprimem se takoj dela. Tako je nastala ta knjiga.

Nekateri dogodki, nekateri običaji, kateri so popisani v našem viru, so se nam zdeli tako novi in čudni, da smo vprašali druge svedoke, predno smo jih verojeli. Prebrskali smo tedanje letopise, da bi se prepričali, ali je bilo res tedaj tako na svetu.

To preiskavanje je pregnalo vse naše dvome. Pri vsakem koraku smo naleteli na podobne, da, še bolj čudne stvari. Naposled smo odkrili tudi par imenitnih oseb, katere smo poznali samo iz rokopisa; jeli smo dvomiti, ali so res živele. Na dotičnem mestu bomo naveli ta ali oni vir, da bode čitatelj verojel nekatere precej čudne stvari, katere bi sicer mogoče tajil.

Zavrgli smo okorn jezik našega pisca. Vpraša se, kaj smo pa postavili na njegovo mesto? To je važno.

Vsakdo, kdor neprošen popravlja tuja dela, bode moral dajati odgovor od svojega, dà, on prevzame nase to dolžnost. To pravilo je res popolnoma pravično, in tudi mi se mu nečemo odtegniti. Mi smo radi tega sklenili, da se mu radovoljno podvržemo in tu natančno opravičimo svojo pisavo. Radi tega smo že mej delom skušali uganiti vse mogoče in slučajne kritike, da bi jih kar z naprej pobili. To ni bilo težavno. V čast resnice moramo namreč povedati, da se nikdar nismo domislili kake kritike, da bi nam ob jednem ne prišel tudi zmagovit odgovor, ki sicer ni vselej rešil vprašanj, pa jih je vendar postavil v drugo luč. Često smo tudi dve kritiki pustili spopasti se, tako da ste se mejsebojno ugonobili. Ali pa smo obe temeljito preiskali in pazno premotrili, tako da se nam je naposled posrečilo dokazati, da ste na videz popolnoma nasprotni, a vendar istega pokoljenja, ker se ne opirati na načela in dejstva, na katera moramo snovati svoje sodbe. V veliko začudenost smo obé na jeden mah pobili. Ni bilo še pisatelja, ki bi znal tako očitno pokazati, da ima on sam prav. A glej! Ko smo ugrabili vse te očitke in ugovore, da bi jih v red spravili — za Boga! — narastli so v celo knjigo. Ko to opazimo, opustili smo ta sklep iz dveh vzrokov, ki bodo čitatelju gotovo po godu. Prvič je smešno spisati knjigo v opravičenje druge knjige, še bolj smešen pa bi bil njen zlog. Drugič za sedaj zadošča jedna knjiga, če še ta ni odveč.

Prvo poglavje.

Oni rokav Komskega jezera (Lago di Como), ki se vije proti jugu mej nepretrganima gorskima slemenoma poln zalivov in prelivov, kakor se baš obrežje razširi ali pa umakne nazaj, — ta rokav se mahom zoži in se takorekoč spremeni v reko mej predgorjem na desni in širnim pobrežjem na levi strani. Tu veže oba brega most, kakor da naj je za oko še bolj vidna ta sprememba in kakor da naj zaznamuje točko, kjer se neha jezero in se začne Adda. Skoro potem pa se bregovi zopet oddaljijo, voda se razširja v nove prelive in nove zalive: reka zopet postane jezero.

Obrežje, obstoječe iz naplavin treh velikih hudournikov, se naslanja na dve sosedni si gori, katerih prva se zove „monte di San Martino“, druga pa v lombardskem narečji „Resegone“ vsled mnogih vrstečih se vršičev, radi česar je res slična žagi (sega). Kdor jo prvič vidi od spredaj, kakor n. pr. s severnega obzidja milanskega, mora jo ločiti vsled tolike razlike od drugih manj znamenitih in bolj vsakdanjih gorâ v tem dolgem, razsežnem gorskem grebenu. Precej daleč je obrežje lahko a vendar nepretrgoma napeto; potem pa se polagoma porazgubi mej griči in dolinicami, holmi in ravnici, ki se naslanjajo na sostavo onih dveh gor ali pa so jih izkopal hudourniki. Skrajno obrežje, križem razorano od žlebov lijakov, je skoro sam kremen in grušč; sicer pa se raztezajo tu polja in vinogradi, po katerih so posejani kmetski domovi, pristave in kočje, sem ter tja tudi gozdiči, ki segajo tja do podnožja hribov. Lecco, poglavitni kraj v tem ozemlju — po njem je dobila ime tudi okolica — ni daleč od mostú ter leži na bregu jezera, prav za prav v jezeru, kadar naraste voda. Dandanes je uže znamenit trg, ki polagoma postaja mesto. Za časa, ko se je godila naša povest, je bil ta trg, takrat uže sloveč, tudi majhna trdnjava in si je štel v čast, imeti mej svojimi zi-

dovi poveljnika ter stalno posadko španjolskih vojakov, ki so učili deklice, pa tudi žene sramežljivosti ter časi kakega zakonskega moža ali starca ljubeznjivo potapljali po ramenih; koncem poletja pa so se radi zarili v vinograde, da so trebili vinske grozde ter s tem lajšali kmetičem trudapolno trgatv. Od jednega domovja do drugega, z višav do brega, griča na grič so držale in držé še vedno bolj ali manj strme ali ravne steze in stezice, vse takó skrite, zakopane mej zidovi, odkoder bi se ne moglo drugega videti nad sabo, kakor ped neba in kakšen gorski vrhunec. Drugje pa so steze zopet toliko vzvišene nad nasipi zemlje, da se očesom odpró odtod bolj ali manj obsežni, toda povsod krasni in vedno novi razgledi, kakor se pač posamezne točke dvigajo bolj ali manj nad daleč se razprostirajočo pokrajino in kakor se pač ta ali ona okolica zapored prikaže ali izgine, odprè ali zaprè. Povsod blagodejna mnogoterost! Tu se prikaže dolg kos tega velikanskega spreminjajočega se vodnega ogledala, tam zopet jezero, ki se je stisnilo do skrajnosti ali pravo za pravo se porazgubilo v gruči vijočih se gorskih slemen. Precej nato pa se jezero bolj širi mej drugimi gorami, katere se po vrsti odpirajo in razklepajo ter se napak obrnjene zrcalijo v vodi z vasicami, raztresenimi po obrežji. Ondi se prikaže rokav reke, potem jezero, za njim še reka, ki pa počasi izginja v svetečih se ovinkih mej gorami, ki jo spremljajo. Čim dalje tem bolj pojema, dokler z gorami vred ne izgine na obzorji. Kraj, s katerega smo opazovali te raznolike prizore, kaže se nam tudi od drugod v svoji krasoti. Gora nad nami, ob kateri hodimo, spreminja pri vsakem koraku svoje vrhove in prepade. Nenadoma se razklene in se razdeli v posamezna slemena, kar se nam je malo preje videlo kot jeden sam gorski hrbet. Kar smo preje videli na obrežji, zagledamo trenotek pozneje gori na

vrhuncu. Temu prijaznemu pobočju pa je ob jednom vtisnjen veličasten divji značaj, ki še povečuje divoto drugih prizorov.

Po jedni teh stezic se je lepo vračal s sprehoda domov proti večeru 7. listopada l. 1628. don Abbondio, kurat jedne izmej gori omenjenih vasic. Toda niti njeno ime, niti priimek tega moža se ne nahaja v rokopisih, ne na tem mestu in ne drugje. Opravljal je zmirom svoj brevir; časi je, mej posameznimi psalmi, zaprl brevijarij, držeč v njem desni kazalec, da bi si zaznamoval mesto, položil desnico v levico zadaj na hrbet, ter šel mirno svojim potom, zroč k tlom in suvajoč z ного v zid kamenčke, ki so ležali po stezi. Nato je dvignil glavo, počasi se ozrl in uprl oči na nasprotno goro, kjer se je luč zahajajočega solnca, ukradši se skozi gorske razpoke, žarila na štrlečih pečinah kakor na velikih, raztrganih kosih bagra. Ko je zopet odprl breviarij in prečital še jeden oddelek, pride do ovinka stezice, kjer je navadno zmirom povzdignil oči od knjige in pogledal prédse. Tako stori tudi tisti dan. — Za ovinkom je steza držala skoro šestdeset korakov naravnost, nató pa se je razcepila v dve stezici. Desna je držala v breg do župnišča, druga pa navzdol do nekega hudournika, in na tej strani je segal zid človeku samó do ledij. Notranja zidova teh dveh stezic pa se nista združila v kotu, ampak sta se končavala v neko znamenje, na katerem so bile naslikane nekeve podolgaste, krive podobe. Te so se končavale v osti, ki naj bi po mislih umetnikovih in v očeh soseske pomenjale plamena. S plameni so bile pomešane neke druge podobe, ki pa se ne dáó popisati in ki naj bi pomenjale duše v vicah. Plamena in duše so bile rudeče kakor opeka, na temno-rjavkastem ozadji, sem ter tja nekoliko pobeljene. Ko je kurat prišel do ovinka in kakor po navadi pogledal proti znamenju, opazil je nekaj, česar ni pričakoval in kar je nerad videl. Dva moža sta čakala drug drugemu nasproti na sotočji, da se tako izrazimo, onih dveh stezic; jeden je sedel, okobâlem, na nizkem zidu. Tovariš njegov pa je bil na-

slonjen na zid in je imel roki prekrížani na prsih. Iz obleke, vedenja, sploh iz vsega, kar se je moglo razločiti z mesta, kamor je dospel župnik, se je dalo sklepati, kakšnega stanu sta. Oba sta imela na glavi zeleno mrežico, ki jima je visela na leva ramena, končujoč se v velik čopič. Tudi na čelo je mahal od nje ogromen šop; imela sta dolge, štrleče navihane brke, svetel usnjat pas, za njim pa dve pištoli. Majhen rog, napolnjen s smodnikom, jima je skakal na prsih, kakor ovratnica; iz žepa širocih, ohlapnih hlač je gledal vsakemu držaj velikanskega noža. V velikih nožnicah z ročaji prevrtanimi z gladkimi in svetlimi zvezanimi ploščicami iz medí je vsakemu tičal meč. Na prvi pogled se je dalo spoznati, da spadata oba k vrsti ljudij, ki so se imenovali „bravi“.

Te vrste ljudje, ki so pa povsem izginili, so bili tedaj v Lombardiji v najlepšem klasji in so že davnega izvora. Kdor še nima pojma o njih, naj se pouči iz par zaprašenihi verdostojnih listin o njihovih glavnih znakih, o naporih, ki so bili potrebni, da se je iztrebila ta zalega, o njihovi nevpogljivi, bujni življenski moči.

Že osmega malega travna leta 1583. jih je jel preganjati presvetli Don Carlo Aragonski, knez v Castelvetrano, vojvoda v Terranuova, mejni grof v Avoli, grof v Burgeto, veliki admiral in veliki kontestabel na Siciliji, namestnik v Milanu in generalni kapitan Njega katoliškega Veličanstva v Italiji „popolnoma prepričan o neznosnem stanji, v katerem je živel in živi mesto Milan radi teh razbojnikov in potepuhov“. „On določa in izjavlja, da naj se kot „bravi“ in „vagabundi“ iztirajo vsi oni, bodisi domačini, bodisi tujci, ki nimajo nobene obrti ali pa je nečejo izvrševati; ki nimajo nikakega zasluzka ali pa se tudi za gotov zaslužek opri-mejo kacega viteza ali plemenitnika, uradnika ali trgovca, da mu gredó na roko ali da za nje, kakor se domneva, strežejo drugim po življenju.“ Vsem tem je zapovedal, da naj tekom šestih dni zapusté deželo, grozil nepokornežem z „galero“ in dal vsem služabnikom pravice in neomejeno oblast v iz-

vrševanju tega povelja. Toda ko je naslednje leto opazil, „da je v mestu še vedno dosti teh „bravi“, ki nikakor niso premenili svojih običajev in kojih število se tudi ni zmanjšalo, temveč ki živé še zmirom kakor so živeli preje“, izdal je 12. malega travna drugi oklic, ki je bil še bolj strog in znamenit, v katerem je razven drugih povelj zaukazal tudi naslednje:

„Vsakdo, bodisi meščan, bodisi tujec, komur se bode po dveh svedokih dokazalo, da je v službi ali da je na glasu kot „bravo“ ali pa da ima sploh to ime, dasi se mu ne spriča, da je uže res zakrivil kak zločin... tega more uže vsled take govorice, brez drugih dokazov, vsak sodnik spraviti na natezalnico in na konopec, potem ko so se zvršile proti njemu poizvedbe... in četudi ne prizna nikacega zločina, pošlje naj se vender za tri leta na galejo uže radi tega, ker mu pravijo, „bravo.“ Vse to se je ukazalo in še mnogo drugcega, kar smo izpustili, zato, ker „Njegova Vzvišenost odločno zahteva od vsakega pokorščine“.

Ko slišimo te odločne in resne besede tako visocega gospoda, dalo bi se prav lahko domnevati, da so uže pri njih odmevu vsi „bravi“ izginili za vedno. Toda nič manj imeniten gospod, nič manj sloveč, nam pove baš nasprotno. Njegova Vzvišenost in Svetlost Ivan Fernandez de Velasco, kontestabel kastiljski, veliki komornik Njegovega Veličanstva, vojvoda mesta Frias, grof v Haro in Castelnovo, glavar rodovine Velasco in rodovine sedmih infantov di Lara, namestnik milanski itd. je zaukazal dné 5. rožnika 1593. leta, ker je bilo tudi njemu povsem znano, „kako škodljivi in pogubonosni so „bravi“ in potepuhi, kako kvarna je ta zalega za občo blaginjo, kako se norčuje iz pravice“... zaukazal jim je znova, naj tekom šestih dnj zapusté deželo, ponovivši vsa povelja in vse grožnje svojega prednika. Ko pa je zeló užaljen zopet čul, „da vedno bolj narašča ta zalega v mestu in deželi milanski, da se ne sliši o njih drugcega, po noči in podnevi, nego o premišljenih pobojih, umorih in ropih in vsakojakih drugih zločinih, kateri se godé tem lažje,

ker se zanašajo „bravi“ na pomoč svojih glavarjev in zavetnikov...“ zapovedal je 23. majnika 1598. leta rabiti ista sredstva, samó v večjih merah kot v trdovratnih boleznih. „Vsakdo“, tako sklepa svoj ukaz, „naj se povsem varuje kakorkoli se zagrešiti proti temu povelju, ker ne bode deležen mehkosrčnosti Njegove vzvišenosti, temveč bode občutil samo njegovo strogost, njegov gnjev... ker je trdno sklenil, da je to poslednji in odločilni opomin.“

Ni pa bil tega mnenja Don Pietro Enriquez de Ecevedo, grof di Fuentes, kapitan, namestnik milanski; on ni bil tega mnenja, in sicer iz dobrega razloga. Ker mu je bila popolnoma znana beda, v koji živi mesto in dežela radi velikega števila razbojnikov, katerih kar mrgoli... odločil se je docela zatreti to tako kvarno zalego, ter je izdal dné 5. grudna 1600. nov razglas, poln najbolj strogih grožnjâ, „s trdnim namenom, izvajati ga z vso strogostjo“.

Pri tem pa najbrže ni porabil one vstrajnosti, s katero je spletkaril in vzbujal sovražnike proti svojemu zoprniku Henriku IV. Povestnica nas namreč uči, kako se mu je posrečilo oborožiti zoper onega kralja vojvodo savojskega, kateremu je tako vzel ne malo mest; kako se mu je posrečilo zaplesti v zaroto vojvodo di Biron, dokler mu ni zaigral glave. Toda, kar se pa tiče te toli pogubne ljulike, „bravov“, je gotovo, da je poganjala tudi še do 22. kimovca 1612. leta.

Ta dan je presvetli Don Giovanni de Mendoza, markiz dela Hynojosa, plemenitaš itd. resno sklenil, uničiti jo povsem. V to svrhu je poslal kraljevima dvornima tiskarjema Tandolfo in Marco Tullio Malatesti uže omenjeni razglas, popravljen in povečan, da bi ga tiskala v pogin razbojnikov. Toda lopovi se niso dali zatreti, dokler niso občutili dne 24. grudna 1618 leta še huji pritisk Don Gomez Suarez de Figueroa, vojvode di Feria, namestnika itd. Ker se pa niti tedaj „bravi“ niso dali pokončati, bil je prisiljen presvetli gospodar Gonzalo Fernandez di Cordova, pod čegar namestništvom se je godil oni sprehod don Abbondia, zopet

popraviti in znova razglasiti prejšnji ukaz proti lopovom, in sicer dne 5. vinotoka leta 1627., to je jedno leto, jeden mesec in dva dneva pred gori opisanim znamenitim dogodkom.

Ta razglas ni bil zadnji; nepotrebno pa je omenjati naslednjih, ker ne spadajo več v okvir naše povesti. Dotakniti se hočemo le onega z dne 13. svečana 1632. leta, v katerem trdi vojvoda de Feria, uže drugič namestnik, da najhujše zlobnosti vprizarjajo ,bravi'." To naj zadošča, da smo prepričani, da so se v času naše povesti še nahajali ,bravi'.

Da možá, katera smo gori opisali, nekoga pričakujeta, bilo je več kot očividno; don Abbondiu pa le to nikakor ni ugajalo, ker je iz njiju kretanja sklepal, da čakata baš njega. Ko se je namreč prikazal, sta spogledala se oba, dvignivši glave, kakor da bi si zašepetala oba h krati: *on je! Oni, ki je okobálem sedel na zidu, vstane potegnivši nogó na cesto, v tem ko drugi stopi od zidu. Oba mu gresta nasproti. Don Abbondio pa je še vedno držal v roki brevir odprt, kakor bi bral, zajedna pa je skrivaj pogledaval kvišku, da je opazoval njiju kretanje. Ko je pa videl, da gresta naravnost proti njemu, šine mu precej tisoč misli v glavo. V naglici se je vprašal, ali ni mej njim in mej ,bravi' na desni ali levi strani ceste kak izhod. Spomnil se je takoj, da ne. Brzo je izprašal svojo vest, če se ni morda pregrešil proti kakemu mogotcu ali maščevalcu.*

Potolažila ga je malce tudi v tej zmešnjavi mirna vest. Lopova sta se zmirom bolj bližala, mereč ga neprenehoma z očmi. Don Abbondio dene kazalec in srednji prst levice za ovratnik, kakor da bi ga hotel popraviti; ozre se nazaj ter gleda postrani kolikor daleč more, ali kdo ne prihaja; toda ne vidi nikogar. Pogleda čez nizki zid tja na polje: nikogar. Ozre se tudi, pa bolj ponižno, na stezo predse: nikogar razun dveh ,bravov'. Kaj naj stori? Vrniti se, bilo je prepozno; steči, bilo bi isto ali pa še slabše, kakor izzivati ju, da skočita za njim. Ker se tedaj ni mogel ogniti nevarnosti, šel je nasproti;

ti trenutki negotovosti so bili namreč za-nj tako mučni, da je želel samo okrajšati jih. Pospesil je korake, bral nekoliko glasneje jedno vrstico psalma, obraz je skušal narediti kolikor možno miren in vesel, in se je na vso moč trudil, da bi si privabil na lice smehljaj. Ko pride uže tik do teh poštenjakovičev, reče sam pri sebi: tu smo! ter se ustavi. „Gospod kurat“, nagovori ga jeden izmej njiju, hoteč ga prebosti z očmi.

„Česa želita?“ odreže se hitro don Abbondio, dvignivši svoje oči od knjige, ki mu je ostala odprta v roci kakor na mizi.

„Vi nameravate“, nadaljuje oni s pretečim in osornim izrazom, kakor bi zasačil kacega svojega podložnika pri malopridnem delu, „vi nameravate jutri poročiti Lorenca Tramaglino z Lucio Mondella!“

„Res je...“ odgovori s tresočim se glasom don Abbondio: „Res je! Vidva gospoda sta skušena moža in predobro vesta, kako se godé te stvari. Ubogi kurat pri tem nima nič opraviti: pomenijo se mej sabo, potem pa... potem pa pridejo k nam kakor se pride na semenj, in mi... mi smo javni služabniki.“

„Dobro“, reče mu „bravo“ na ušesa, toda svečano, kakor bi ukazoval, „ta zakon se ne sme skleniti, ne jutri, ne nikdar!“

„Toda gospoda“, opomni don Abbondio pohlevno in uljudno, kakor bi hotel pregovoriti nepotrpežljivca, „toda, gospoda, mislita si, da sta v moji koži! Ako bi bila stvar odvisna od mene, saj uvidita, da jaz nimam nič od tega...“

„Dovolj!“ poseže vmes „bravo“, „če bi bila vsa zadeva s klepetanjem že opravljena, lahko bi naju ugnali v kozji rog. Midva o tem nič ne veva in nečeva nič več slišati. Komur se jedenkrat pové... saj razumete.“

„A vidva gospoda sta preveč pravična, preveč pametna, da...“

„In vender“, pretrga ga sedaj drugi tovariš, ki do tedaj še ni bil zinil, „ta zakon se ne sme skleniti, sicer...“ Tu je sledila poštena kletvica. „Kdor bo to storil, ne bode imel časa za kes, in...“ Zopet kletev.

„Tiho, tiho!“ zakliče prvi govornik, „gospod kurat je mož, ki ve, kako se živi na svetu; midva sva pa poštenjaka, ki mu nečeva prizadeti nič žalega, če se vede pametno. Gospod kurat, presvetli gospod, don Rodigo, najin gospodar se Vam prisrčno priporoča.“

To ime je bilo za don Abbondia kakor v nočni nevihti blisk, ki nenadoma kakor bi trenil razsvetli okolico in še poveča strah. Nehoté se globoko pokloni in reče: „Če bi mi mogli povedati, kako ...“

„Oho! Svetovati Vam, ki umete latinski!“ prekine ga še enkrat ‚bravo‘ z divjim, zoprnim posmehom. „Kakor hočete. Sicer pa ne zinite besede o migljaju, katerega sva Vam dala v Vašo korist; drugače... hm... Bilo bi prav tako napačno, kakor skleniti dotični zakon. Dovolj! Kaj naj sporočiva v Vašem imenu slavnemu gospodarju don Rodrigu?“

„Moje spoštovanje ...“

„Izrazite se določneje!“

„... Vedno ... vedno sem mu — sluga pokorni!“ Ko je don Abbondio izgovoril te besede, ni vedel, je-li se je samó poklonil ali pa je tudi že kaj obljubil. Lopova sta besede razumela — in sta tudi to pokazala — v strožjem smislu.

„Izborno, lahko noč, gospod“, reče jeden, hoteč odpraviti se s svojim tovarišem. Don Abbondio, ki bi par trenutkov preje dal okó, da bi se jih bil znebil, bil bi sedaj pripravljen še nadalje razgovarjati in pogajati se. „Gospoda ...“ prične, zaprši knjigo z obema rokama. Onadva pa ga ne poslušata, temveč jo udarita po poti, odkoder je prišel župnik, ter se izgubita v daljo — prepevaje umazano pesen. Ubogi don Abbondio je stal za trenotek z odprtimi ustmi kakor začaran na mestu; potem pa je odšel po oni stezici, ki je držala do župnišča, s težavo prestavljajoč noge, ki so bile kakor ohromele. Kakó mu je bilo pri srcu, umeli bodemo še-le, ko povemo, kakšen je bil njegov značaj, v kakih časih mu je bilo usojeno živeti.

Don Abbondia rojenice niso nikakor odarovale z levjim srcem, kar je čitatelj že lahko opazil. Toda že od mladih nog je

moral uvideti, da tisti čas ni bil ugoden za bitje brez krempļjev in ostrih zob, če je to bitje imelo količkaj veselja do življenja. Moč zakonov ni v nobenem oziru ščitila mirnih in skromnih ljudi, ko se jih nihče ni bal; ne radi tega, ker je morda nedostajalo postav in kaznij proti zasebnim nasilstvom. Zakonov je bilo celo v preobilji; zločini so bili v njih vsi naštetí in z malenkostno obširnostjo ločeni drug od drugega; kazni so bile čez mero napete in so se v vsakem slučaju dale raztegniti, če se je to zdelo potrebno zakonodajcu samemu ali pa njegovim izvršujočim služabnikom. Sodno postopanje je bilo le v toliko vrejeno, da je imel sodnik pri vsaki obsodbi popolnoma proste roke; odlomki, katere smo navedli iz ukazov proti ‚bravom‘, so sicer majhna, toda tembolj, verna poskušnja iz tedanjega sodnega postopka. Kljub temu, da celó radi tega so vsi ukazi, katere so objavljali in poostrevali vsi namestniki po vrsti, sami še bolj svedočili klavrno slabost onih, ki so jih izdajali. Ako so pa res imeli kak neposreden učinek, pomnožili so samo neštevilne nadloge, katere so morali prenašati miroljubni in slabotni ljudje od nemirnežev, ter so še povečali le-teh nasilnost in prekanjenost. Prizanesljivost je bila tako vkoreninjena, da ji ukazi niso mogli do živega, kaj še da bi jo odstranili. Bilo je pribežališče, bila je nekaka predpravica nekotih stanov, kojo je moč zakona po jedni strani pripoznavala, po drugi strani pa jo je ljudstvo prenašalo s srditim molkom. Nekateri so jo izpodbijali s piškavimi ugovori, stanovi pa so skušali obdržati si predpravice ter so jih zagovarjali iz same samogoltnosti in zavidljive častilakomnosti. Seveda so morali ti stanovi, katerih pa vsi ukazi kljubu vsem grožnjam in pretenjem niso mogli zatreti, pri vsakem napadu poseči po novih sredstvih in po novih zvijačah, da so si ohranili predpravice. Tako se je v resnici godilo; kakor hitro so izšli novi ukazi, da bi iztrebili nasilnike, poiskali so si ti mogotci novih sredstev, bolj pripravnih, da so še naprej počenjali, kar so ukazi hoteli preprečiti.

Bilo jim je možno pri vsakem koraku vjeti v past in nadlegovati priprostega moža, ki ni imel lastne moči ali mogočnih zavetnikov. Da bi namreč imeli v oblasti vsacega, ki bi rad zabranil ali kaznoval kako hudodelstvo, prepustili so posameznike na milost in nemilost vsakovrstnim izvrševalcem zakona.

Kdor pa je, predno je izvršil kako hudobijo, skrbel za to, da se je mogel v pravem času skriti v kak samostan, v kako palačo, kamor se birič ni predrznil stopiti; kdor je le nosil livrejo, radi katere se je čutil cel mogočni rod, cel stan iz nečimurnosti in lastne koristi obvezanega braniti ga, imel je povsem proste roke pri vseh podjetjih in se je lahko smejal vsem hrupnim ukazom. Oni, ki so bili poklicani v to, da bi jih izvrševali, spadali so po rojstvu k privilegovanim stanovom, pa so bili odvisni od le-teh kot svojih pokroviteljev; oboji pa so se trdno držali svojih načel radi svoje vzgoje, lastnega dobička, iz navade, vsled posnemanja, ter so se skrbno varovali prelomiti jih radi kosa papirja, prilepljenega na pouličnih oglih. Tisti pa, ki so smeli neposredno čuvati, da se ne krši zakon, naj bi tudi bili podjetni kakor junaki, poslušni kot menihi in pripravljeni žrtvovati svoje življenje kakor mučeniki, vendar ne bi bili dosegli ničesar, ker jih je bilo premalo proti onim, koje bi imeli premagati, in ker je bilo zelo verjetno, da jih bodo povsem pustili na cedilu oni, ki so jim odkazali dotično delo. Poleg tega so bili prav ti splošno najbolj propali malopridneži svoje dobe. Njihov opravek se je zdel podel celó onim, ki so se jih bali; zaničevali so jih. Radi tega je popolnoma naravno, da uradniki niso hoteli nositi svoje kože na prodaj radi kakega malo obetajočega podjetja, temveč so rajši prodajali svojo lenobo in prizanesljivost mogotcem; porabili pa so svoj gnusni vpliv in svojo moč tam, kjer ni bilo nevarnosti: stiskali so namreč in mučili miroljubne ljudi, ki so bili brez vsake zaščite.

Kdor hoče koga napasti ali pa se vsak trenotek boji napada, išče seveda zavezni-

kov in pomagačev. Radi tega je v onih časih vsak posameznik skrbel, da se je združil s somišljeniki zadruga, ali da je ustanovil ž njimi nov stan ter skušal kolikor mogoče povečati moč zaveze, kateri je pripadal. Duhovščina je skrbno čuvala in skušala raztegniti svoje svoboščine, plemstvo svoje predprave, vojaški stan pripoznane mu izjeme. Trgovci in rokodelci so bili združeni v cehe in bratovščine, pravoslovci so imeli svojo zavezo, zdravniki svoje društvo. Vsaka teh majhnih oligarhij je imela svojo posebno moč; posameznik je našel v vsaki ta dobiček, da je mogel v primeri s svojim vplivom in svojo prebrisanostjo porabiti za-se združene moči. Poštenjaki so se posluževali te dobrote samo v svojo obrambo; prekanjenci in malopridneži pa so z združno pomočjo izvrševali hudobije, za katere bi ne zadoščale njihove lastne moči ter so se odtegnili kaznim. Sicer pa niso bila ta raznovrstna društva jednako močna. Premožen in oblasten plemenitaš, imajoč okrog sebe četo „bravov“ in kmetov, ki so se vsled stare navade, iz lastnega dobička ali pa prisiljeni smatrali za podložnike in bojevnike svojega gospoda, je posebno v kmetih imel moč, katerej bi se vsaka druga zaveza težko ustavljala.

Naš don Abbondio, ki ni bil ne bogat, ne plemenit, še manj pa hraber, je uvidel precej, ko je nekoliko odrasel, da je v tej družini podoben glinastemu loncu, ki mora biti v družbi mnogih železnih loncev. Prav rad je tedaj poslušal roditelje, ki so želeli, da bi postal duhovnik. Sicer pa v resnici ni preveč premišljeval o dolžnostih in vzvišenih ciljih stanu, kateremu se je posvetil. Zagotoviti si všečno življenje, stopiti v častitljiv in močan stan, bila sta dva povsem zadostna vzroka za njegovo izbiro. Toda vsak stan skrbi za posameznika in ga ščiti le do neke meje; navzlic temu si mora vsakdo sam vrediti življenje v podrobnostih. Ker je don Abbondio neprenchoma le mislil na svoj mir, ni se menil za ugodnosti, za katere bi se moral nekoliko potruditi ali celó malo drzen biti.

Njegovo načelo je bilo pred vsem, ogniti se vsem razporom, ali pa udati se, kjer je bilo nemogoče ogniti se. Skušal je biti povsem nepristransk v bojih, ki so besneli okrog njega radi takrat zelo pogostnih zdražb mej vojaštvom in meščanstvom, mej plemstvom samim in naposled v kmetskih razporih, nastalih radi jedne same besede, končanah s pestmi ali nožmi. Če je bil prisiljen, potegniti z jednim ali drugim, držal je vedno z močnejšim, zmirom pa je stal v ozadji ter je dal drugemu umeti, da ni rad njegov nasprotnik, kakor bi mu hotel reči: „Zakaj pa nisi ti močnejši? Držal bi s tabo.“ Mogotcem ni hodil preblizu, prezrl je njihovečasne muhe, ponižno pa je preстал one sitnosti, ki so bile resno premišljene. S prikloni in z uljudno spoštljivostjo je celo čmerneže in jeznarite ljudi, katere je srečaval na cesti, razveselil. Tako je ubožec preživel šestdeset let brez posebnih viharjev.

Imel je seveda tudi on nekoliko žolča v sebi. Bil je vedno potrpežljiv, ustregel je vsakemu po volji, požreti je moral tiho marsikatero grenko besedo. To mu je pa tako zagrenilo življenje, da bi bilo škodljivo njegovemu zdravju, če bi sem ter tja ne mogel dati duška svojemu srdu. In bilo je na svetu vender tudi še nekaj ljudij, celo v njegovi bližini, o katerih je vedel, da niso zmožni nobene hudobije. Nad temi se je lahko znošil in izpustil svojo jezico, katero je dolgo časa kupal v sebi; proti tem se je lahko pokazal čudaka in kričal brez vzroka.

Ostro je karal ljudi, ki niso živeli po njegovih načelih, pa le tedaj, kadar je to lahko storil brez najmanjše nevarnosti. Kdor je dobil batin, pripiše naj to po njegovih nazorih sam sebi; kogar so ubili, bil je izveščno sam kriv. Kdor je branil svoje pravice proti močnejšemu ter odnesel pri tem krvavo glavo, na njem je dobil don Abbondio že kako krivico. To tudi ni tako težko; pravica in krivica nista nikakor tako natanko ločeni, da bi ne mogel vsakdo imeti po jedni strani prav, po drugi pa ne. Posebno pa je pridigoval onim svojim tovarišem, ki so ščitili slabotne in zatirane ljudi

proti oholim mogotcem z lastno nevarnostjo. Rekel je, da se to pravi, navlašč si nako-pavati sitnosti na glavo, in da je to isto, kakor bi hotel jazbičarju zravnati noge.

Trdil je celo, da je to vmešavanje v posvetne reči in da se s tem krati častitljivost posvečenemu stanu. O teh stvareh pa je govoril samo mej štirimi očmi ali pa v kolikor možno majhnih krogih in s tem večjim ognjem, ako si je bil svest, da se njegovi poslušalci ne bodo razgrelili pri stvareh, ki se tičejo njih samih. Imel je vedno na jeziku rek, s katerim je končaval svoje pogovore o teh stvareh: „Poštenjaku, ki pazi na-se in ki je zadovoljen s samim sabo, se ne more pripetiti nikdar kaka neprilika.“

Sedaj si peščica mojih čitateljev lahko misli, kakšen utis je naredil na ubožca dogodek, katerega smo pripovedovali. Ona grozna obraza in one strahotne besede, grožnje mogotca, ki ne preti zastonj, mirno življenje, ki je stalo tolikoletnega učenja in potrpežljivosti, namah uničeno; zagata, iz katere ni vedel nobenega izhoda! Vse te misli so se podile po povešeni glavi don Abbondiovi. —

„Če bi se dal Renzo odpraviti z navadno odpovedjo, da . . . toda hotel bode vedeti vzrok; in kaj naj mu odgovorim, za božjo voljo? In, in, tudi on je čudna buča; jagnje, ako se ga nihče ne dotakne; ako mu pa kdo oporeka . . . ih! In vrhu tega v Lucio zaljubljen kakor . . . Dečaki, ki se zaljubijo, ker nimajo drugega dela, in se hočejo poročiti ter ne mislijo na nič drugega! Ne menijo se za sitnosti, v katere lahko zaplečejo mirnega človeka. Ojmene siromaka!

Kaj sta morala ona dva zanikerneža ravno meni zastaviti pot in lotiti se mene? Kaj imam jaz pri tem? Ali se hočem jaz ženiti? Zakaj se nista šla zgovorit raje . . . Oh, glejte: Imam uže smolo, da pravo pogodim še le takrat, ko je uže prepozno. Ko bi bil vender mislil na to, da bi jima pošepetal, naj gresta s svojim naročilom raje . . . Toda v tem trenutku se je spomnil, da ni prav kesati se, ker ni svetoval in pripomogel k hudobiji; ves njegov srd se je obrnil proti

onemu, ki mu je ukral ljubi mir. Don Rodriga je poznal samo po imenu in na videz, ž njim pa še ni imel drugega opraviti, kakor da se je z glavo poklonil do prsij in da se je tal dotaknil s svojim pokrivalom, kadar ga je srečal na cesti. Več kakor jedenkrat se je pripetilo, da je zagovarjal njegovo dobro ime proti onim, ki so natihoma, zdihujoč in zavijajoč svoje oči, preklinjali njegova dejanja. Stokrat je že trdil, da je spoštovanja vreden gospod. Tedaj pa mu je na tihem dajal priimke, kakor jih ni nikoli slišal iz ust drugih, in to v eni sapi, ne da bi jih bil prekinil s kakim ‚avbè‘.

V tem je dospel, poln tacih mislij, do vrat svojega domu koncu vasice, hitro vtaknil v ključavnico ključ, katerega je držal uže preje v roki.

Nestrpno pričakujoč, da bi vender prišel do poštenih ljudij, zaklical je namah: „Perpetua!“ ter jo mahnil naravnost v sobico, kjer je morala Perpetua pogrinjati mizo za večerjo. Perpetua je bila, kakor uže vsakdo lahko sklepa, služkinja don Abbondia, udana, zvesta služkinja, ki je umela ubogati in zapovedovati, kakor je nanesa potreba, prenašati mrmranje in čmernost svojega gospodarja, privaditi pa tudi njega na svoje muhe, ki so se množile od dne do dne.

Ostala je bila samica, ker je odbila vse ženitbene ponudbe, kakor je sama pravila, ali ker ni mogla ujeti na limanice nobenega, ki bi jo maral, kakor so trdile njene prijateljice.

„Precej pridem“, se je oglasila in postavila na mizico, na navadno mesto, steklenico vina, ter je počasi mencala ven. Ni pa še prestopila praga, ko vstopi don Abbondio tako zvezanih nog in takó temnega pogleda in takó zmeden, da se je opazilo tudi brez skušenih očíj Perpetue, da se mu je izvestno pripetilo nekaj posebnega.

„Za Boga! Kaj Vam je, gospod?“

„Nič, nič“, odgovori don Abbondio in se brez sape spusti v naslanjač.

„Kaj? nič? Meni bote to pravili? Tako prestrašeni ste! Nekaj groznega se je zgodilo!“

„Za sveta nebesa! Če pravim, da nič, je res nič, ali pa nekaj, kar ne smem povedati.“

„Kar ne smete povedati meni? Kdo pa bode za vas skrbel, kdo vam bode dal dober svèt . . .“

„Oj mè! Molčite in ne pripravljajte večerje; dajte mi samó kozarec vina!“

„In vi mi pravite, da se ni nič zgodilo?“ reče Perpetua, napolnivši kozarec ter držeč ga v roki, kakor da bi ga ne hotela drugače dati, nego za plačilo, če zvé, česar je tako nestrpno pričakovala.

„Dajte sem, dajte sem!“ pravi don Abbondio, prime kozarec s tresočo roko in ga izprazne v naglici, kakor bi pil zdravilo.

„Vi torej hočete, da bom primorana poizvedeti drugod, kaj se je prigodilo mojemu gospodu?“ dé Perpetua, stoječ pred njim z rokami, oprtimi v boke, in motreč ga, kakor da bi mu hotela iz očíj brati skrivnost.

„Za sveta nebesa! Ne klepetajte mi, ne kričite! Tu se gre za življenje.“

„Za življenje?“

„Za življenje!“

„Dobro veste, da nisem še nikoli, kadar ste mi odkritosrčno zaupali kako stvar . . .“

„Seveda! Kakor tedaj, ko . . .“

Perpetua je izprevidela, da je udarila na napačno struno; zato brzo spremeni govor in dé z mehkim glasom, da bi ga omehčala: „Gospod kurat! Jaz sem vam bila vedno udana in če hočem zdaj izvedeti skrivnost, je to iz same gorečnosti, da bi vam pomagala, svetovala in vas potolažila . . .“

Gotovo je, da bi se don Abbondio prav tako rad znebil svoje trpke skrivnosti, kakor rada bi jo Perpetua zvedela.

Vedno bolj slabo je odbijal nove in hujše njene napade, več kot enkrat mu je morala priseči, da ne bo nič izklepetala, naposled pa ji je povedal žalostni dogodek mej mnogimi presledki in mnogimi vzdihji.

Ko je prišel do onega groznega imena, morala je Perpetua še jedenkrat in še bolj svečano molk zapriseči. Ko je izgovoril ime, omahnil je don Abbondio v naslonjaču nazaj ter je globoko vzdihujoč, z dvigneno

roko, zapovedujoč in proseč ob enem vzkliknil:

„Za božjo voljo!“

„Ta je jedna njegovih!“ vsklikne Perpetua. „Hudobnež! O malopridnež! človek brez strahú božjega!“

„Ali ne bodete molčali? Ali me hočete popolnoma uničiti?“

„Ah! Saj sva sama tu; ne sliši naju nihče. Kaj bodete pa storili, gospod kurat?“

„Glej jo!“ dé don Abbondio srdito. „Glej jo, kakšne lepe nasvete daje! Vpraša me, kaj bom storil, kaj bom storil; kakor bi ona bila v škripcih in bi jo moral jaz rešiti?“

„Toda jaz bi imela ponižen svet; a potem . . .“

„A potem . . . čujmo!“

„Jaz bi svetovala, ker se povsod govori, da je naš nadškof svet mož, ki ima glavo na pravem konci, ki se ne boji nikogar in ga zelo veseli, če more braniti duhovnika proti tem mogočnejšem . . . jaz bi rekla, da bi mu pisali drobno pisemce, in razložili, kako in kaj . . .“

„Jezik za zobmi! Molčite! Ali se tako svetuje revežu? Ako dobim kroglo v hrbet, kar Bog ne daj, ali mi jo bode nadškof izrezal?“

„Ej! Krogle pa tudi niso tako poceni, kakor konfeti. Gorjé, če bi ti psi tudi vselej grizli, kadar lajajo! Jaz sem še vedno

videla, da se onega, kdor zna pokazati zobé in si pridobiti spoštovanje, povsod bojé. Baš ker nečete nikdar prave povedati, prišli smo tako daleč, da se vsakdo predrzne nas . . .“

„Ali ne bote tiho?“

„Jaz takoj; resnica pa je, da če ljudje zapazijo, da se kdo radi vsake malenkosti podaja in . . .“

„Ali ne bote tiho? Ali je sedaj čas za take neslanosti?“

„Dovolj! Premišljevali bodete o tem po noči; do tedaj si pa nikar ne belite glave in izpodkopavajte zdravja! Zagriznite neko-liko . . .“

„Jaz bodem premišljeval“, odgovori don Abbondio mrmraje, „seveda, jaz bodem premišljeval, jaz sam moram premišljevali.“ Potem vstane nadaljujoč: „ničesar ne bom jedel, ničesar; ne diši mi. Vem, vem, da moram jaz o tem premišljevali. Toda meni, pa ravno meni se je moralo to zgoditi!“

„Popijte pa vsaj še to-le kapljo“, reče Perpetua in natoči. „Saj veste, da vam to vino vselej popravi želodec.“

„Ej, kaj še, kaj še.“

Nato vzame svetilko ter mrmra: „Kaj je to majhna sitnost! In meni poštenjaku! Kaj bo jutri!“ Tarnaje odide v spalnico. Na pragu se obrne proti Perpetui, dene prst na usta in reče tiho in svečano: „Za božjo voljo!“ ter izgine.

Drugo poglavje.

Pravijo, da je princ Condè prav dobro spal v noči pred onim imenitnim dnevom pri Rocroi. Bil je do cela utrujen, po drugi strani pa je dal že potrebna povelja in do-ložil vse, kaj se zgôdi drugi dan.

Don Abbondio pa ni vedel drugega, nego da bo prihodnji dan vojska; radi tega je skoro celó noč plašno prevdarjal sem ter tja. Da bi se ne brigal za malopridne grožnje in pretenje, da bi vse eno sklenil zakon, tega si še misliti ni drznil. Zaupati dogodek Lorenzu in ž njegovo pomočjo poiskati kako sredstvo . . . Bog ne daj! „Držite jezik za

zobmi, sicer . . .“ je dejal jeden izmej lo-povov. Ko je don Abbondiu brenčal po glavi ta ‚sicer‘, — kesal se je celó, da je o stvari govoril s Perpetuo, nikar pa, da bi mu bilo na mislih ne zmeniti se za tako povelje. Ubežati? Kam? In potem! Kolike zmešnjave in kaka odgovornost. Pri vsakem naklepu, ki ga je zavrge, obrnil se je ubogi mož v postelji. Še najbolje ali vsaj ne najslabše se mu je zdelo, odlašati s poroko in Lorenza voditi za nos. Ravno se je do-mislil, da je samó še par dni do časa, ko bodo ženitovanja prepovedana. „In ako mi

bo mogoče teh par dnij fanta ustavljati, imam potem dva meseca mir, in v dveh mesecih se lahko zgodé velike reči.“ — Prevdarjal je pretveze, katere bi porabil. Če tudi se mu niso zdele posebno trdne, vendar se je pomiril z mislijo, da bode precej za legel njegov ugled in da mu bodo pri nevednem dečaku pomagale njegove stare skušnje. — „Bodemo videli“, dejal je sam pri sebi, „on misli na svojo izvoljenko, jaz pa moram skrbeti za svojo kožo. Meni se gre za največ, ne gledé na to, da sem jaz tudi previdnejši. Dragi sinko, če čutiš ogenj v sebi, ne vem kaj reči; a jaz se ne podam v nevarnost.“ Ko se je po teh premišljevanjih nekam umiril, zatisnil je nekoliko oči. Toda kakšno spanje! kakšne sanje! Bravi, don Rodrigo, Renzo, stezé, pečine, beg, zasledovanje, krik, pok.

Bridek trenotek je, kadar se človek vzbudi po kaki nezgodi v pasti. Jedva se duh zavé, že se uživi v enakomernost prejšnjega, mirnega življenja; toda misel na novi položaj se mu odurno postavi nasproti. Pri tem trenutnem primerjanji pa se še oživi nejevolja. Don Abbondio je ta trenotek občutil bridko, ponovil je vse svoje nočne načrte, vglobil se v nje, jih še bolje uredil, potem pa je vstal in pričakoval Renza s strahom, ob jednom pa tudi nepotrpežljivo.

Lorenzo ali kakor so mu splošno dejali, Renzo, ni dal dolgo na-se čakati. Jedva se mu je zdela ura ugodna zato, da se brez obzirov lahko pokaže kuratu, odrine jo veselo in jadrno kot mladenič dvajsetih let, ki se bode še isti dan poročil z izvoljenko svojega srca. Uže od mladih nog ni imel roditeljev in je bil svilotkalec, ker to rokodilstvo je bilo skoro da dedno v njegovi rodovini. Ta zaslužek je bil v prejšnjih časih zelo dobiten, takrat pa je uže propadal, vendar ne tako zelo, da bi se ne mogel ročen delavec pošteno preživiti. Dela je bilo od dne do dne manj; toda radi nepretrganega izseljevanja delavcev, katere so vlekli v sosedne deželice obljuje, predpraviče in velike mezde, bilo je dovolj dela za one, ki so ostali doma. Razven tega je imel Renzo tudi

majhno zemljišče, katero je po poslih pa tudi sam obdeloval, kadar je kolovrat počival. Lahko rečemo tedaj, da je bil Renzo za svoje razmere premožen. Dasi je ono leto bila letina bolj slaba od prejšnjih in se je jela oglašati tudi že draginja, vendar je naš junak, ki je postal prav varčen gospodar, odkar se je bil zagledal v Lucijo, bil z vsem preskrbljen ter se mu ni bilo treba boriti z lakoto. Prišel je pred kurata v veliki gali, s pisanimi peresi na pokrivalu; bodalce z lepim držajem je imel vtaknjeno v hlačni žep, držal se je svečano, ob jednom pa tudi drzno kakor so bili sploh tedaj tudi mirni ljudje. Hladni in skrivnostni sprejem don Abbondijev se je razločeval zeló od mladostnega in odločnega vedenja našega junaka. — Pa ne da bi mu bilo prišlo kaj v glavo, ugibal je Renzo sam mej sabo, potem pa dejal: „Prišel sem vprašat, gospod kurat, ob kateri uri vam je najbolj prav, da pridemo v cerkev.“

„Kateri dan imate v mislih?“

„Kako? Kateri dan? Ali se ne spominjate, da smo se zmenili za danes?“

„Danes?“ odvrne don Abbondio, kakor bi prvič slišal o tem. „Danes, danes . . . potrpeti morate, danes ne morem.“

„Danes ne morete? Kaj se je zgodilo?“

„Pred vsem se ne počutim dobro, vidite.“

„Žalim; toda kar imate pri tem opraviti, je vendar storjeno tako hitro in tako brez vsega napora . . .“

„In pôtlej, pôtlej, pôtlej . . .“

„In pôtlej, kaj?“

„In pôtlej so sitnosti.“

„Sitnosti? Kakšne sitnosti naj bi bile?“

„Moral bi biti na mojem mestu, da bi videli, kakšne sitnosti so pri teh stvareh, koliko odgovornosti imamo. Jaz sem premehek, ne mislim na drugo, kakor da odstranim vse zapreke, da vse olajšam, da drugim strežem, pri tem pa zanemarjam svojo dolžnost; potem me pa doleté očitanja in še kaj hujšega.“

„Toda, za Boga, ne mučite me tako ter mi naravnost povejte, kaj je!“

„Ali veste, koliko in kakšni obredi so potrebni, da se sklene zakon po predpisih?“

„Seveda moram o tem uže nekaj vedeti“, reče Renzo precej v ognju, „saj ste mi te dni sem uže dovolj belili glavo s temi stvarmi. In sedaj še ni vse urejeno, vse storjeno, kakor bi moralo biti?“

„Vse, vse, vam se seveda zdi: vse. Bedak sem jaz, ker zanemarjam svojo dolžnost, da ne mučim ljudij. Sedaj imam dovolj — jaz vem, kaj govorim. Mi ubogi kurati smo mej nakovalom in kladivom. Vi nestrpnež, jaz vas obžalujem, ubogi mladenič; toda naši predstojniki . . . dosti, vse se ne sme povedati. Mi smo tisti, ki se nam pri tem vedno najslabše godi.“

„Toda razložite mi vender, katera je tista ceremonija, ki je je še treba, kakor pravite; in storjena bode takoj.“

„Ali veste, koliko je razvezujočih zadržkov?“

„Kaj hočete, da naj jaz vem o zadržkih?“

„Error, conditio, votum, cognatio, crimen, cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas, si sis affinis . . .“ začne don Abbondio šteti na prstih.

„Vi me hočete imeti za norca?“ prekine ga Renzo. „Kaj naj storim z Vašim latinarum?“

„Ako tedaj ne umete teh stvari, potrpite in zaupajte onemu, ki jih ume!“

„Tedaj! . . .“

„Počasi, dragi Renzo. Ne razjarjajte se preveč, saj sem pripravljen, vse storiti — vse, kar je v moji moči. Jaz bi vas rad videl zadovoljnega, jaz vam želim vse dobro. Ej! . . . če pomislim, kako dobro se vam je godilo. Ničesar vam ni nedostajalo; pa vas prime muha, ženiti se . . .“

„Kaj govorite, gospod?“ vzklikne Renzo, na pol začuden, na pol razjarjen.

„Rečem vam in pravim, da potrpite, rečem in pravim. Jaz bi vas srčno rad videl zadovoljnega.“

„Kratko . . .“

„Kratko, dragi moj, jaz nisem kriv. Jaz nisem naredil postave. Predno pa sklenemo

zakon, smo dolžni natančno poizvedovati, je-li ni zadržkov.“

„Toda povejte mi vender, kakšen zadržek je zdaj še nastal!“

„Potrpite! To niso stvari, ki se dadó rešiti kar obrnivši. Upam, da ne bo nič hudega. Toda kljubu temu moramo poizvedovati. Postava se glasi jasno in določno: Antequam matrimonium denunciēt . . .“

„Saj sem že povedal, da ne maram te latinščine!“

„Toda razložiti vam moram . . .“

„Ali mar niste še poizvedovali?“

„Še ne popolnoma, kakor bi moral, vam pravim.“

„Zakaj niste poizvedovali o pravem času? Zakaj reči mi, da je že vse končano? Zakaj čakati?“

„Glejte, zdaj me zbadate z očitanjem, ker sem predober. Pospešil sem vsako stvar, da bi vam bil na uslugo. Toda . . . toda, sedaj se mi je . . . dovolj, jaz vem.“

„Kaj hočete torej, da storim?“

„Potrpite par dnij. Dragi sine, saj par dnij ni večnost, potrpite!“

„Koliko časa?“

Sedaj sva na dobrem — misli si don Abbondio, in reče zelo dvorljivo kretaje: „Bodi, v štirinajstih dneh, bom skušal . . . bom skrbel . . .“

„Štirinajst dni! Oh, ta je pa res nova! Storil sem vse, kar ste zahtevali; določili ste dan, ta je prišel; sedaj mi pa pravite, da naj čakam še 14 dnij! Štirinajst . . .“ ponovi z višjim in bolj jeznim glasom, stegnivši roko in potisnivši pest v zrak. In kdo ve, kako hudobijo bi bil združil s tem številom, da ga ni prekinil don Abbondio ter ga prijel za drugo roko, nekako bojzljivo in proseče: „Stojte, ne razgrajajte, za božjo voljo. Videl bodem, skušal bodem, če v jednem tednu . . .“

„In kaj naj rečem Luciji?“

„Da sem se jaz zmotil.“

„In kaj porekó ljudje?“

„Recite vsakomur, da sem se jaz zmotil vsled prevelike naglice, ker sem bil predo-

ber; zvrnite vso krivdo name. Ali morem bolje z vami govoriti? Pojdite sedaj! Ob tednu . . .“

„In potem ne bo novih zadržkov?“

„Če vam pravim . . .“

„Dobro, potrpel bom jeden teden. A zapomnite si, da se potem ne bom dal odpraviti s praznim govoričenjem. V tem se vam klanjam.“ Reki se pokloni don Abbondiu manj globoko kakor sicer, ter ga pogleda bolj pomenljivo nego spoštljivo.

Odšel je in korakal prvokrat ozlovoljen proti domu svoje neveste, dà, razkačen. Prihajal mu je zopet na misel oni pogovor. Zmirom bolj čuden se mu je zdel. Hladni in zmedeni sprejem pri don Abbondiu, prisiljeno in nestrpljivo govorjenje njegovo; njegovi sivi očesi, ki ste med govorom vedno blodili sem ter tja, kakor da bi se bali srečati se z besedami, ki so mu prihajale iz ust; njegova navidezna nevednost gledé poroke, ki je bila že povsem določena; najbolj pa to, da je kurat namigaval velike reči, a povedal nič jasnega: iz vseh teh okoliščin je Renzo sklepal, da tiči za to stvarjo druga skrivnost, kakor mu je don Abbondio dopovedoval. Mladenič obstane za trenutek, premišljuje, je-li bi se vrnil in don Abbondia prisilil, da govori bolj jasno. Povzdignivši oči pa zapazi Perpetuo, ki je šla pred njim in vstopila v vrtič par korakov pred hišo. V tem, ko je ona odpirala vratica, zakliče ji, povspeši korake, doide jo, ustavi na pragu ter začne ž njo pogovor; imel je trden naklep, spraviti iz nje kaj bolj jasnega.

„Dober dan, Perpetua; jaz sem upal, da se bodemo danes vkupaj veselili.“

„Kakor Bog hoče, moj ubogi Renzo.“

„Skažite mi majhno prijaznost! Ta blaženi gospod kurat mi je natvezil nekaj vzrokov, katerih pa ne morem docela umeti. Razložite mi vi bolje, zakaj ne more ali naju neče danes poročiti?“

„O, kaj mislite, da vem jaz skrivnosti svojega gospoda?“

Saj sem dejal, da tiči tu notri neka skrivnost -- misli si Renzo, in da bi jo spravil na dan, nadaljuje: „E kaj, Perpetua,

midva sva prijatelja; povejte mi, kar veste, pomagajte meni revežu!“

„Slabo se godi revežu, dragi Renzo!“

„Res je“, povzame zopet Renzo, vedno bolj utrjen v svojih sumnjah in hoteč priti stvari do živega, pristavi: „Res je; toda ali je pa duhovnikom dovoljeno, slabo ravnati z ubožci?“

„Čujte, Renzo, jaz ne morem nič povedati, ker . . . ničesar ne vem. Zagotavljam vas pa, da moj gospod neče delati krivice ne vam ne komu drugemu; on tega ni kriv.“

„Kdo pa je kriv?“ vpraša Renzo, na videz malomarno, toda z nestrpnim srcem in napetimi ušesi.

„Če vam rečem, da ničesar ne vem . . . V obrambo svojega gospoda lahko govorim; boli me, ako moram slišati, da se mu predbaciva, kakor bi hotel komu kaj žalega storiti. Revež! Ako se kaj pregreši, zgodi se to le iz prevelike dobrotljivosti. Pač pa je na tem svetu mnogo hudobnežev, mogočnežev, ljudij brez strahu božjega . . .“

Mogočnežev, hudobnežev! — misli si Renzo, — to niso predstojniki. „Torej“, dé nato težko skrivajoč svojo razburjenost, „torej, povejte mi, kaj je!“

„Ah! Vi bi radi spravili kaj iz mene. Toda jaz ne morem govoriti, ker . . . ničesar ne vem. Ako ničesar ne vem, to je isto, kakor da bi bila prisegla, da bom molčala. Ako me denete na natezalnico, ne spravite ničesar iz mene. Z Bogom! Oba zgubljava čas.“ S temi besedami stopi v vrtič in hitro zatvori duri.

Renzo se poslovi od nje in se vrne počasi nazaj tako, da bi ona ne opazila, na katero stran gre. Ko pa je bil tako daleč, da ga žena ni mogla več videti in slišati, pospeši korake; v trenutku je bil pred durmi don Abbondia; vstopi, maha jo naravnost proti sobici, kjer ga je bil pustil, najde ga ondi in stopi pred njega, drzno in s steklenimi očmi.

„E, e, kaj je zopet novega?“ reče don Abbondio.

„Kdo je oni mogočnež?“ reče Renzo odločno, kakor človek, ki hoče dobiti natan-

čen odgovor, „kdo je oni mogočnej, ki ne dovoli, da bi se jaz poročil z Lucio?“

„Kaj, kaj, kaj?“ jeclja kurat presenečen, lica mu postanejo mahoma bela in upala, kakor cunj, katero potegnemo iz luga. Mrmrajoč skoči s stola, da bi prišel do vrat. Renzo pa, ki je pričakoval kaj tacega in že prežal, zastavi mu pot, zavrti ključ v vratih in ga vtakne v žep.

„Aha, aha, sedaj bodete govorili, gospod kurat? Vsakdo ve, kaj je z mano, le jaz ne. Tudi jaz hočem vedeti, per bacco! Kako se zóve oni?“

„Renzo, Renzo! Pazite, kaj delate! Mislite na svojo dušo!“

„Jaz mislim to, da ga hočem takoj zvedeti!“ To reče in zgrabi morda nehoté za držaj noža, ki mu je gledal iz žepa.

„Usmiljenje!“ zakriči don Abbondio z onemoglim glasom.

„Jaz ga hočem vedeti.“

„Kdo vam je povedal?“

„Nič, nič, brez govoričenja, govorite jasno in brzo!“

„Ali me hočete mrtvega?“

„Hočem zvedeti, kar smem zvedeti.“

„Toda to bi bila moja smrt! Saj mi mora vendar biti ljubo moje življenje?“

„Govorite torej!“

Ta „torej“ je izgovoril Renzo tako odločno, obraz njegov je postal tako grozeč, da don Abbondio še mislil ni na to, da bi mu bilo še mogoče, ustavljati se.

„Ali mi obljubite, ali prisežete“, reče, „da ne bodete nikomur o tem črhnil, da ne bote nikdar . . .“

„Obljubim vam, da bom storil neko nepremišljenost, ako mi precej precej ne poveste njegovega imena.“

Pri tem zopetnem rotenji izgovori don Abbondio, držeč se in gledajoč, kakor bi imel v ustih kleščice zobodra: „don . . .“

„Don“? ponovi Renzo, kakor bi hotel pomagati bolniku, da še ostalo spravi iz njega.

Stal je pripognjen, držal je ušesa kuratu na usta, s stegnjenima rokama in stisnjenimi pestmi od zadaj.

„Don Rodrigo!“ izreče don Abbondio naglo v stiski, pogoltnivši soglasnike teh par zlogov, deloma iz zmedenosti, deloma pa kakor bi skušal zakriti in zatajiti to besedo v istem trenutku, v katerem je bil prisiljen jo izreči.

„Pes!“ zarjove Renzo. „Kakó je to storil? Kaj vam je rekel?“

„Kakó, kakó?“ odgovori nejevoljno don Abbondio, ki je mislil, da je po taki žrtvi postal tako rekoč Renzov upnik.

„Kakó? Rad bi videl, da je vas zadela taka, kot je zadela mene, ki nimam pri tem nič opraviti; izvestno bi vam ne ostalo toliko muh v glavi.“

In tedaj jame opisovati s strašnimi bojami grozni sestanek; mej govorjenjem opazi, da mu raste gnjev, katerega je nosil v telesu in ki je bil dosedaj skrit in zavrt v strah. Ko zajedna vidi, da Renzo stoji nepremično pol jezen, pol zmeden, s povešeno glavo pred njim, nadaljuje srčneje: „Naredili ste lepo reč! Lepo uslugo ste mi izkazali! Tako ste se vedli proti poštenjaku, svojemu kuratu! V njegovi hiši! Na svetem kraju! Naredili ste pravo junaško delo! Spraviti iz mene mojo nesrečo in svojo nesrečo! Kar sem vam skrival iz previdnosti v vaš prid! Kaj sedaj, ko veste? Radoveden sem, kaj boste storili! Za božjo voljo! To ni šala! Tu se ne gre za prav imeti ali ne prav imeti; gre se za silo. Ko sem vam zjutraj dal dober svet, bili ste precej v ognji! Jaz sem ravnal pametno zase in za vas! Toda, kaj hočemo? Odprite vsaj! Dajte mi ključ!“

„Mogoče, da sem se pregrešil“, odgovori Renzo z bolj zamolklim glasom don Abbondiu; objednem ne more zatreti srda proti odkritemu sovražniku.

„Pregrešil sem se mogoče; toda položite si roko na srce in mislite si, da ste na mojem mestu!“

S temi besedami potegne ključ iz žepa in gre odpirat vrata. Don Abbondio stopa za njim in ko zavrti Renzo ključ v ključavnici, približa se mu ter mu reče resno in z bojznijo, dvignivši mu pred očmi svoje

tri prste na desni roki, kakor bi mu hotel pomagati tudi sam: „Prisezite vender!“

„Mogoče sem se pregrešil; odpustite mi!“ odgovori Renzo, odprši vrata in hoteč oditi.

„Prisezite!“ ponovi don Abbondio in ga zgrabi za roko s tresočo svojo rokó.

„Mogoče sem se pregrešil“, ponovi Renzo in se mu izvije ter odide v naglici prekinivši razgovor, ki bi se kakor kako književno ali modroslovno preporno vprašanje vlekel skozi stoletja, ker sta oba vedno le ponavljala vsak svojo.

„Perpetua! Perpetua!“ zavpije don Abbondio ter kliče zaman beguna nazaj. Perpetua ne odgovori; don Abbondio ne ve več, kaj se godi ž njim.

Uže večkrat se je primerilo bolj imenitnim osebam, kakor je bil don Abbondio, da so se nahajale v tako mučnih stiskah, v takem stanju brez vse pomoči, da se jim je zdelo najbolje sredstvo, vleči se z mrzlico v posteljo. Tega sredstva don Abbondiu ni bilo treba iskati, ker se mu je ponudilo samo.

Strah prejšnjega dneva, mučno bedenje po noči, ravnokar prestani strah, bojazen pred bodočnostjo; vse to je imelo dober učinek. Poln skrbij in ves zmešan pade v naslanjač, spreleti ga nekakov mraz, vzdihujoč si ogleduje nohte ter zakliče sem ter tja z drgetajočim in jeznim glasom: „Perpetua!“ Naposled Perpetua vendar pride z veliko zeljnato glavo pod pazduho in malomarno, kakor bi se ne bilo nič pripetilo. Zamolčimo čitatelju tarnanje in obžalovanje, dolžitve in zagovarjanje, vrsteče se zmedene pogovore kakor: „Samo vi ste to izklepetali!“ in „Jaz nisem izdala“. Dovolj je, če povemo, da je don Abbondio zapovedal Perpetui, zapahnuti vrata, nikakor nikomur ne odpreti; če bi pa kdo trkal, pri oknu odgovoriti, da je kurat v postelji in ima mrzlico. Nato je polagoma odšel po stopnicah, pri vsaki tretji stopnici govoreč: „Sedaj sem jo skupil.“ Legel je v posteljo, kjer ga pustimo.

Renzo pa je burno korakal domov, neodločen, kaj naj stori; v svojim srdu je skle-

nil učiniti nekaj posebnega in groznega. Kdor izziva ali prekani ali pa na kateri si bodi način stori krivico svojemu bližnjemu, ni samo kriv zla, katero je učinil, ampak tudi spremembe, ki nastane v srcu žaljenega. Renzo je bil tih in mirne krvi, odkritosrčen mladenič brez hudobnih naklepov. V onem trenutku pa je njegovo srce gorelo samó za ubojstva, v svoji glavi je tuhtal neko lopovščino. Najrajši bi kar tekkel naravnost na dom don Rodriga, zgrabil ga za vrat, in . . . toda spomnil se je, da je bila to trdnjava, katero so varovali ‚bravi‘ znotraj in stražili zvonaj; da so imeli samo domači prijatelji prost vhod, potem ko so jih služabniki premerili od petâ do glave; da bi se navaden rokodelčič ne mogel splaziti notri kar meni nič tebi nič in da je on vrhu tega sam mogoče tam . . . mogoče še pre-dobro znan.

Nato si je mislil, da bi vzel puško, skril se za mejo in čakal, da bi prišel on sam mimo; vglobil se je z divjim veseljem v te misli, v duhu je že slišal korake, one korake, pri katerih je tiho dvignil glavo, spoznal hudobneža, nabasal, nameril puško sprožil, videl ga, kako se je zvrnil in se krčevito zvijał, preklel ga še jedenkrat, potem pa bežal v tujino, da bi se rešil. — In Lucia? — Kakor hitro je šinila ta beseda skozi te nasilne sanjarije, premenil je mladenič svoje mišljenje.

Spomnil se je zadnjih opominov svojih roditeljev, spomnil se na Boga, na Mater božjo in svetnike, pomislil, kako tolažljivo je, če je človek brez krivde, predstavil si zono, ki ga je obhajala, kadar je slišal pripovedovati o ubojih. Vzbudil se je iz teh krvavih sanj nekako bojazljivo, kesajoč se in veseleč, da si je vse to le domišljeval. Koliko mislij mu je vzbudila misel na Lucijo! Toliko nad, toliko oblub, tako zaželjena bodočnost, kako trdno jo je pričakoval, kako hrepenel po onem dnevu! Kako in s katerimi besedami naj ji naznani to novico? Kakó naj si pomaga iz zadrege? Kakó naj Lucijo pridobi kljubu nasilju tega neprilicnega mogotca? Ob jednem pa mu je šinila

sicer ne ravno sumnja, vendar pa mučna senca v glavo. To nasilstvo don Rodriga more izhajati le iz nevkrotljive strasti do Lucije. In Lucia? Da bi mu bila dala le najmanjšo priložnost, da bi se mu bila le od daleč laskala, tega si Renzo še misliti ni upal. Ve-li ona za to? Ali je hudobnež sploh mogel postati takó strasten, da bi ona tega ne bila opazila? Ali bi se res upal, gnati stvar tako daleč, ako ni preje na kak način skušal nje? In Lucia ni zinila nikdar nobene besedice njemu, svojemu zaročencu!

Ves poln teh mislij gre mimo svoje hiše, ki je stala sredi vasi, ter jo maha naravnost proti domu Lucije, ki je bil na drugem koncu, uže precej zvonaj. Pred hišico je bilo majhno dvorišče, ki jo je ločilo od ceste in bilo obdano od nizkega zidu. Renzo stopi na dvorišče in čuje iz jedne zgornjih stanic zmedeno in nepretrgano brbljanje. Misli si, da so prijateljice in tovarišice, ki so prišle, da bi sprejme Lucio v cerkev, in neče se prikazati v ti družini z ono novico v srcu in na obrazu. Deklica, ki je bila na dvorišči, mu priteče naproti z besedo: „Ženin, ženin!“

„Tiho, Bettina, tiho!“ reče Renzo. „Čuj, pojdi gori k Luciji, pokliči jo v stran in povej ji na uho . . . toda takó, da ne bode nihče slišal in ničesar sumil . . . reci ji, da bi jaz rad ž njo govoril, da jo pričakujem v pritlični stanici in da naj takoj pride.“ Deklica steče takoj po stopnicah, vesela in po nosna da ima izvršiti skriven nalog.

Lucia je uprav tedaj izšla iz maternih rok vsa svatovska. Prijateljice so se gnetle okolo neveste, ker bi jo rade videle. Dekle se je branilo z ono precej neukretno kmetsko sramežljivostjo, zakrivalo si obraz s komolci kakor s ščitom, povešalo glavo, in gubanci dolge črne obrvi, v tem ko so se ji usta krožila v nasmeh. Črni lasje, razčesani, na čelu z belo, rahlo prečo, so se ji vili zadaj v skodranih kitah, prebodenih od dolgih srebrnih igel, ki so se vrstile na okrog kakor žarki okolo svetih glav. Tako se še dandanes nosijo milanske kmetice. Okolo vratu je imela niz granatov, mešanih z zlatimi gumbiči, narejenimi od žice.

Tkane cvetlice so ji krasile oprsni, katerega odprti rokavi so bili speti z lepimi trakovi. Kratko krilce je bilo iz tkane svile z gostimi in ozkimi gubami. Na nogah je nosila dve živorudeči nogovici in dva čevljička, tudi vezena iz svile. Razven tega posebnega svatovskega okrasja pa je Lucio dičila še njena navadna skromna lepota, katero so še povzdigovali in večali raznovrstni občutki, ki so se ji zrcalili na licih: radost in lahna osupnenost zajedno, nežna žalost, ki se sem ter tja pokaže na obrazu nevestinem ter ji utisne neki poseben izraz, pri tem pa ne pači njene lepote. Mala Bettina se je utihotapila mej gručo, približala se Luciji, ji namignila previdno, da ji ima nekaj sporočiti, ter ji pošepetala par besedic na uho.

„Pridem precej nazaj“, reče Lucia ženskam; potem pa gre naglo doli. Ko vidi spremeni obraz Renzov in njegovo ne mirno vedenje, vpraša ne brez strahu: „Kaj pa je?“

„Lucia!“ odgovori Renzo, „za danes je vse — po vodi in Bog ve, kdaj bodeva mogla postati mož in žena.“

„Kaj?“ vzklikne Lucia povsem zmedena. Renzo jej kratko pripoveduje, kaj se mu je v jutro zgodilo; ona ga poslušá bojzljivo. Ko pa čuje ime don Rodriga, zakriči „ah“ zarudi in dé tresoče: „Tako daleč je prišlo!“

„Ti si tedaj vedela . . .“, reče Renzo.

„Dobro“, odgovori Lucia, „toda tako daleč . . .“

„Kaj si vedela?“

„Ne zahtevaj, da sedaj govorim in plakam. Poklicala bodem mater in odslovila ženske. Biti moramo sami.“

Za odhajajočo je mrmral Renzo: „Tega mi nisi povedala nikoli.“

„Ah, Renzo!“ odgovori Lucia, obrnivši se za trenotek, toda ne obstavši. Renzo je dobro umel, da je Lucia, izgovorivši v tem trenutku in s takim naglasom njegovo ime, hotela reči: „Ali si moreš misliti, da sem molčala brez pravih in čistih vzrokov?“

Dobra Agnese pa (tako se je zvala mati Lucijina), ko je to navdalo s sumnjo in radovednostjo, da je hči namah izginila, prišla je doli, da bi izvedela, kaj je novega. Hči

jo pusti z Renzom, povrne se k zbranemu ženskemu svetu in reče mrzlo in malomarno, kolikor more: „Gospod kurat je bolan, danes ne boče torej nič.“ Nato se hitro poslovil od njih in gre z nova nizdoli.

Ženske se razpršé in razidejo pripovedovat ta dogodek. Par jih gre celo tja do vrat

župnikovih, da bi se prepričale, je-li res bolan.

„Huda mrzlica“, odgovori Perpetua z okna. Žalostna ta novica pa je prekrizala vsa uganjanja, ki so jim že jela bloditi po glavah in šiliti tudi na dan v kratkih ter skrivnostnih namigavanjih.

Tretje poglavje.

Lucia je vstopila v pritlično izbo, mej tem ko je Renzo o dogodku pripovedoval Agnesi, ki ga je bojzljivo poslušala. Oba se obrneta proti deklici, ki je več vedela o tem, in pričakujeta razjasnjenja, ki pa je moglo biti le mučno. Oba ob enem bolestno in z različno ljubeznijo, katero je vsakdo imel do Lucije, kažeta svojo nejevoljo, da jima je zamolčala kaj tacega. Čeprav je Agnese zeló nestrpno čakala, da bi Lucia začela govoriti, vendar se ni mogla premagati, da ji ne bi spočitala: „Svoji materi ne poveš kaj tacega!“

„Sedaj vam povem vse“, odgovori Lucia, otirajoč si oči s predpasnikom.

„Govori, govori! — Govori, govori!“ silita mati in ženin ob enem.

„Sveta Devica!“ vzklikne Lucia, „kdo bi bil mislil, da boče tako daleč prišlo!“

In potem pripoveduje, večkrat pretrgana od joka, kako jo je pred par dnevi srečal don Rodrigo z nekim drugim gospodom, ko se je vračala iz predilnice in je zaostala za svojimi tovarišicami; da jo je skušal zadržati z ne posebno lepimi čenčami, kakor se je izrazila; da pa se je ona, ne zmeneč se za njega, požurila in došla tovarišice; v tem pa je slišala, kako se je drugi gospod smejal, don Rodrigo pa je rekel: „Staviva!“ Drugi dan sta bila onadva zopet na cesti, Lucia pa je šla sredi svojih tovarišic s povešenimi očmi. Drugi gospod se je zopet široko smejal, don Rodrigo pa je rekel: „Bomo videli, bomo videli.“ „Za božjo voljo“, nadaljuje Lucia, „in to je bil zadnji dan, da sem šla v predilnico. Jaz sem precej povedala . . .“

„Komu si povedala?“ vpraša Agnese, bližajoč se jej ne povsè brez nevolje, da bi izvedela ime onega, kateremu je hči preje zaupala nego njej.

„Patru Cristoforu, pri spovedi, mati“, odgovori Lucia mehko, da bi se opravičila. „Njemu sem povedala vse zadnjič, ko sve šli v samostansko cerkev. In ako se spominjate, sem se ono jutro z raznimi deli mudila par ur zapored, da bi prišlo kaj ljudij iz bližnje vasi in da bi ž njimi šla po cesti; kajti po onem srečanji se takó bojim cest . . .“

Ko sliši Agnese častito ime patra Cristofora, poleže se njena nejevolja in reče: „Zakaj pa ne povedati vsega tudi svoji materi?“

Lucia je imela dva dobra razloga: prvi, da ni razžalostila in pripravila v strah svoje dobre matere, ki bi itak ne vedela nobenega pripomočka; drugi pa, ker ni marala, da bi ljudje po zobeh nosili dogodek, katerega bi bila ona rada kar zatajila tem bolj, ker je upala, da boče po njeni poroki takoj prenehalo ono ostudno zalezovanje. Od teh dveh razlogov pa je navedla samó prvega.

„In s tabo“, obrne se Lucia k Renzu z glasom, kakor bi ga hotela kot svojega prijatelja prepričati, da nima prav, „in s tabo naj bi bila o tem govorila? Sedaj uže veš — preveč!“

„In kaj ti je rekel pater?“ vpraša Agnese.

„Rekel mi je, da naj pospešim poroko, kolikor mogoče, da naj se pa mej tem časom skrivam; da naj molim k Bogu; da se po

njegovem mnenji oni ne bode več zmenil za-me, ako me ne bode več videl. In radi tega sem takrat silila“, obrne se znova k Renzu, ne pogledavši ga v oči in vsa zarudela, — „nisem se sramovala, prositi te, da se požuriš in se še pred določenim dnevom podvizaš s poroko. Bog ve, kaj si mislil o meni! Toda jaz sem to storila iz dobrega namena in sem se prej posvetovala, ter sem mislila, da gotovo . . . danes zjutraj pa mi ni prišlo niti na um . . .“. Tu preneha govoriti, ker jo posili hud jok.

„Hudobnež, malopridnež! lopov!“ kriči Renzo in teka sem ter tja po izbi ter zgrabi večkrat za držaj svojega bodala.

„O kakšne zmešnjave, za Boga!“ vsklikne Agnese. Mladenič se namah ustavi pred plakajočo Lucio; pogleda jo žalostno in srdito ter reče: „To je zadnja hudobija tega razbojnika!“

„Ah ne, Renzo, za božjo voljo, ne!“ kliče Lucia. „Ne, za božjo voljo, ne! Bog pozna tudi ubožce! In kakó te bode podpiral, ako grešimo?“

„Ne, ne, za božjo voljo!“ ponavlja Agnese.

„Renzo“, dé Lucia zaupljivo in z mirno odločnostjo, „ti si rokodelec in jaz znam delati. Pojdiva tako daleč od tod, da oni ne bode več čul o naju.“

„Ah, Lucia! In potem? Nisva še mož in žena. Nama bode li kurat dal spričevalo, da sva samska? Človek, kakor on! Če bi bila poročena, o tedaj . . .!“

Lucia jame zopet plakati; vsi trije molče popolnoma potrti, kar se ni prav nič prilegalo k njihovi praznični obleki.

„Čujta otroka; poslušajta mene!“ reče čez nekoliko trenutkov Agnese. „Jaz sem bila preje na svetu kot vidva. In jaz svet precej poznam. Saj se ni treba precej takó ustrašiti. Vrag ni vedno tako črn, kakor ga slikajo. Nam revčkom se zde mreže tako zapletene, ker ne znamo dobiti pravega konca. Toda svèt, beseda moža, ki je učen . . . dobro vem, kar hočem povedati. Poslušaj me, Renzo, pojdi v Leeco; poišči doktorja Azzecca-garbuglia povej mu . . . Pa ne reci mu tako,

za božjo voljo! To je le priimek, ki se ga je prijel.*) Reči mu moraš: gospod doktor... Kakó mu je že imé sedaj? Na, ne vem pravega imena, pa tako ga imenuje vsakdo. Dovolj poišči tega visokega doktorja, suhega, plešastega, z rudečim nosom, z lici višnjevimi kot malinovec.“

„Poznam ga na videz“, dé Renzo.

„Dobro“, nadaljuje Agnese, „to je mož po božji volji. Videla sem že marsikoga, ki je bil zamotan kakor piščanec v slakovje in ki ni vedel, kam se obrniti. Ako pa je bil le jedno uro mej štirimi očmi pri doktorju Azzecca-garbugli, (dobro pazi, da ga ne boš takó nazival!), videla sem ga zopet smejeti se. Vzemi one štiri kopune, ubožce, katerim sem hotela zaviti vrat za nedeljsko pojedino, in nesi mu jih. Kajti k takim gospodom se ne sme priti s praznimi rokami. Povej mu ves dogodek in videl boš, da bo, kakor bi mignil, povedal, kar bi nam ne prišlo na um, če bi premišljevali celo leto.“

Renzo je prav rad sprejel ta nasvèt, Lucia ga odobri, Agnese pa, ponosna nanj, pobere uboge živali po vrsti iz kurnika, dene vseh osem nog skupaj, kakor bi hotela narediti šopek cvetlic, ovije ter zveže jih z motvozom in jih izroči Renzu. Ta pa se, bodreč k upanju in sam poln nadej, odpravi skozi vrt, da bi se ognil dečkom, ki bi sicer tekli za njim in vpili: „Ženin, ženin!“ Šel je čez polja, ali kakor tam pravijo, čez „kraje“, udaril jo po stezicah, mrmrajoč, premišljuječ svojo osodo in tuhtajoč svoj pogovor z doktorjem Azzecca-garbugliem. Čitatelj naj si predstavlja sam, kako se je godilo mej potjo ubogim živalim, ki so bile tako za bedra vkup zvezane, z glavo navzdol, v roki moža, v katerem je vse vrelo in kipelo, ki je vse svoje misli, ki so se mu podile po glavi, spremljal z živahnim kretanjem. Sedaj je stegnil roko od jeze, sedaj jo dvignil iz obupnosti, sedaj je zopet mahal ž njo po zraku, kakor bi pretil, in vselej je živali pošteno pretresel, da so štiri povešene glave skočile kvišku; živali so se pa v tem

*) V duhu našega jezika bi „Azzecca-garbugli“ pomenjal morda nekakega „Otrobevezca.“

mej sabo neprenehoma kavsale, kakor se le prerado prigaja mej sotrpini.

Ko pride v trg, vpraša najpreje po stanovanji doktorjevem. Pokažejo mu je in on gre tja. Pri vhodu polasti se ga oni strah, ki prevzame uboge neomikane ljudi v bližini gospodov ali učenih ljudij. Ves govor, na katerega se je pripravil, je h krati pozabil. Ozrè se na kapune in vzraste mu zopet pogum. V kuhinji vpraša, je-li bi mogel govoriti z gospodom doktorjem. Kuharica ogleda živali in kakor bi bila že navajena na take darove, stegne roko po njih, toda Renzo jih umakne nazaj, ker je hotel, da bi doktor videl, da ni prišel praznih rok. Le-ta se prikaže, baš ko reče dekla: „dajte sem in pojdite noter!“ — Renzo se globoko priklone; doktor ga prijazno vsprejme rekoč: „Vstopi, dragi sinko!“ in ga pelje v svojo sobo. Bila je to velika izba; na treh stenah so visele podobe dvanajstih cesarjev; ob četrti je stala velika polica starih in zaprašenih knjig, na sredi pa miza polna listin, prošenj, tožbâ, ukazov, s tremi ali štirimi stoli naokrog. Na jedni strani pa je bil stol s širokim in visokom naslonjalom, z dvema lesenima okraskoma, ki sta bila podobna paru rogov. Miza je bila pokrita z usnjem, katerega veliki okovi so deloma uže davno odpali, tako da se je dalo pokrivalo tu in tam na ogljih poljubno zavihati. Doktor je bil v obleki za domá, namreč v uže precej oguljenem plašču, katerega je oblekel pred leti, ko je hodil po tehtnih opravkih v Milan, ob svečanih prilikah. Zaprl je za sabo vrata in dal mladeniču pogum, rekoč: „Torej sinko, povej mi, kaj te teži!“

„Zaupal bi vam rad nekaj.“

„Tukaj sem“, odgovori doktor, „govori!“ Vsede se v naslanjač. Renzo stoji pred mizo, držeč v desni pokrivalo, katero vrti z drugo roko, ter začne: „Izvedel bi rad od vas, ki ste učen mož . . .“

„Razloži mi svojo zadevo!“ prekine ga doktor.

„Oprostite; mi revčki ne znamo kaj prida govoriti. Jaz bi torej rad vedel . . .“

„Blaženi ljudje, da ste vsi jednaki! Ne razložite mi svoje zadeve, marveč me samo izprašujete, ker imate uže svoje načrte v glavi.“

„Oprostite, gospod doktor. Rad vi vedel, je li kaznjivo, če kdo zagrozi župniku, naj ne sklene kacega zakona.“

— Razumem — pravi doktor sam pri sebi, dasi v resnici ni ničesar razumel. — Razumem. — Tu se naredi resnega, toda z njegovo resnobo se družita pomilovanje in gorečnost. Silovito stisne ustnice, iz katerih se izvije nerazločen glas. Ta je značil občutek, katerega je bolj jasno izrazil pozneje v svojih prvih besedah. „Resna reč, sinko; važna reč. Prav je, da si prišel k meni. To je jasen slučaj, s katerim se peča sto ukazov in . . . uprav neka naredba iz prejšnjega leta od sedanjega gospoda namestnika. Videl bodeš precej z lastnimi očmi.“

Nato se dvigne iz naslanjača, poseže s svojo roko v ono zmes papirjev, premetajoč jih sem ter tja, kakor bi vel žito v korcu.

„Kje tiči sedaj? Prikaži se! Treba je toliko stvari imeti pri rokah. Mora biti tu, ker je važna naredba. Aha, tu!“

Vzame jo, razgrne, pogleda na datum in še bolj resno se držeč, pravi: „15. vinotoka leta 1627.! Res, iz preteklega leta: popolnoma nova naredba. Teh se najbolj bojé. Znaš li čitati, sinko?“

„Malce, gospod doktor.“

„Dobro, sledi mi z očmi in videl bodeš!“

Držeč naredbo visoko pred sabo začne čitati, mrmraje na nekaterih mestih, razločno in izrazovito na drugih, kakor nanese potreba.

„Četudi so se z naredbo, objavljeno od vojvode di Feria dne 14. grudna leta 1620. in potrjeno od prevzvišenega in presvetlega gospoda Gonzalo Fernandez de Cordova itd., z izrednimi in ostrimi sredstvi odvrnila zatiranja, stiske in nasilstva, s katerimi se pregreše nekateri proti udanim podložnikom Njegovega Veličanstva, vendar so se tako pomnožili izgredi in hudobije itd., da je Njegova Svetlost prisiljena itd. Radi tega je po nasvetu starešinstva in sodnega dvora itd. sklenil, objaviti to-le naredbo:

Da pričnemo z nasilji... Skušnja naš uči, da i v mestu i na deželi — „ali slišiš?“ — te države na razne načine stiskajo in zatirajo najbolj slabotne ljudi, n. pr. s tem, da jih silijo k nepravničnim kupnim in najemnim pogodbam... itd. — „kje si? Aha! tu! glej! čuj!...“ da se sklepajo ali ne sklepajo zakoni...“ „Ej?“

„To je moja zadeva“, reče Renzo.

„Čuj, čuj, je še vse kaj družega; in potem bomo videli, kakšna je kazen.“ „Naj se dokaže ali ne dokaže, da kdo gre s kraja, kjer stanuje itd.; da plača dolg; da ga drugi pusti v miru; da gre k svojemu mlinu.“ „To nas nič ne briga. Aha, tu smo.“ „Duhovnik, ki ne izpolnjuje svojih dolžnostij, ki se ne vede po postavi.“ „He?“

„Kakor bi naredbo navlašč za - me izdali.“

„He? Res je! Čuj!“ „In druga jednaka nasilstva, naj jih zagrešé fevdalci, plemenitaši, srednji stanovi ali pa nižje ljudstvo.“ „Nikdo ne uteče: tu so vsi kakor v dolini Jozafat. Čuj sedaj kazen!“

„Vse te in druge podobne hudobije so sicer že prcpovedane, toda ker je potrebna večja strogost, Njegova Svetlost vendar zapoveduje in ukazuje, da vse one, ki se pregrešé proti omenjenim členom, ali storé kaj jednacega, kaznujejo vsi redni sodniki te dežele z denarno ali telesno kaznijo, z izgonom ali galejo, tudi s smrtjo...“ „prava malenkost!“ „po razsodbi Njegove Svetlosti ali starešinstva, kakor so baš posamezni slučajji, osebe in okoliščine. In to brez prizanesljivosti, z vso strogostjo itd.“ „To so lepe stvari, ne res? Glej tu, podpis: ‚Gonzalo Fernandez de Cordova‘; in niže: ‚Platonus‘. In tu: ‚Vidit Ferrer‘; ne manjka ničesar.“

V tem, ko je doktor čital, sledil mu je Renzo počasi z očmi, da bi si bolje razjasnil vse in z lastnimi očmi videl presvete besede, od katerih si je obečal pomoči. Doktor se je čudil videč, da je stranka bolj pazljiva nego li prestrašena. — Ta je gotovo pravilijak — misli si. „Aha! aha!“ dé mu nato, „radi tega si dal odstriči lase. Storil si pa-

metno; ker si se pa hotel zaupati mojim rokam, ni bilo to potrebno. Stvar je resna; toda ti ne veš, koliko si jaz upam storiti!“

Da umemo to misel doktorjevo, moramo vedeti, oziroma se spomniti, da so tedaj pravi bravi in drugi vsakovrstni hudobneži po navadi nosili dolg kosem las, katerega so potegnili na obraz kakor vizir, kadar so koga napadli, posebno ako je bilo treba se zakrinkati in je podjetje zahtevalo ob jednem moč in zvitost. Naredbe tudi o tem niso molčale. Njegova Svetlost (markiz de la Hynojosa) ukazuje: kdor nosi takó dolge lase, da zakrijejo celo čelo do obrvi, ali pa kite pred ali za ušesi, zapade kazni treh sto srebrnikov. Ako bi pa ne mogel plačati, obsodi naj se prvič na galejo za tri leta, drugič razven tega tudi še na denarno in telesno kazen, po presoji Njegove Svetlosti.“

„Ako pa je kdo plešast, dovoljuje se mu radi tega, pa tudi iz drugih pametnih razlogov n. pr. radi kake brazgotine ali rane, da sme vsled dostojnosti in zdravja nositi takó dolge lase, da pokrije ž njimi take nedostatke. Paziti pa mora in ne prestopiti dolžnostij in potrebnih predpisov, da ne zapade kazni, kakor drugi zložinci.“

„Prav takó ukazuje se brivcem pod kaznijo sto srebrnikov ali pod kaznijo, da se bodo trikrat javno gugali na natezalnici, ali pa pod večjimi telesnimi kaznimi, ako bi bilo treba, da ne smejo nikomur, kdor jim pride pod škarje, pustiti kite, šopà, kodrov, niti daljših las kakor po navadi, in sicer ne na čelu, ne na straneh, ne za ušesi, da ostrižejo tedaj vsakega jednako izvzemši plešaste ali pa sicer ljudi z drugimi nedostatki, kakor smo uže omenili.“ Šop je bil tedaj takorekoč del orožja, znamenje vseh pretepačev in razuzdancev. Radi tega se jih je prijel priimek ‚ciuffi.‘*) Ta izraz je ostal in živi še vedno v narečji z milejšim pomenom. Mislim, da ni nobenega mej mojimi čitatelji iz Milana, ki bi se ne spomnil, da so ga v mladosti roditelji, učitelji, domači prijatelji ali pa posli zvali: ‚ciuffo, ciuffetto.‘

*) ciuffo - šop.

„Res, uže kot mlad deček nisem nosil nikdar šopa“, odgovori Renzo jezičnemu doktorju.

„Midva ne bova nič opravila“, odgovori doktor, strese glavo, hudomušno in nestrpljivo se smejoč. „Če mi ne zaupaš, ne bova nič opravila. Kdor se laže doktorju, sinko, je norec, ki bo povedal resnico sodniku. Advokatu je treba stvar jasno razložiti; mi jo moramo potem zavozljati. Ako hočeš, da ti pomagam, moraš mi povedati vse od začetka do konca, z roko na srcu, kakor spovedniku.“

Imenovati mi moraš osebo, ki te je najela; seveda je najbrže imenitna oseba, a jaz pojdem k njej, da bom storil svojo dolžnost. Ne bom povedal dotičniku, znaš, da sem od tebe izvedel za njegov ukaz; zaupaj mi! Rekel mu bodem, da ga prosim zaščite za mladega, obrekovanega človeka. Ž njim vse potrebno ukrenem, da se zadeva srečno in lepo uravna. Razumi me dobro: če bo rešil sebe, rešil bo tudi tebe iz zagate. In če bi se vsa krivda zvrnila na tvoja ramena, ne prijenjam; pomagal sem uže marsikomu iz večje zadrege. Ako le nisi razžalil kakega imenitnega gospoda, potegnem te iz klešč; razumi me, seveda z nekaj stroški! Povedati mi moraš, kdo je razžaljen, kako se zove; po stanu, značaju, lastnostih se bode izprevidelo, če ga bode treba ugnati s tem, da se potegnem za-te pri višjih glavah ali pa ga zaplitem v kako hudobijo in mu podtaknem kako hudodelstvo. Ako namreč kdo zna prav porabiti naredbe, ni nikdo kriv in nikdo nedolžen. Ako je kurat pameten mož, dalo se bo ž njim govoriti, ako je pa trdovratnež, poiščemo tudi za njega zdravila. Iz vsake stiske se človek lahko reši; toda treba je za to pravega moža; in tvoja zadeva je resna, resna, ti pravim, resna. Naredba se glasi jasno, in če bi se stvar morala rešiti mej tabo in postavo mej štirimi očmi, potem je zate slabo. Jaz govorim s tabo kot prijatelj; homatije stanejo denar. Če se hočeš srečno rešiti vseh sitnostij, treba bode samo nekaj denarja, odkritosrčnosti, zaupljivosti proti onemu, ki ti želi dobro, in pokorščine, da bodeš storil vse, kar se ti ukaže.“

Mej tem ko je doktor tako čenčal, gledal ga je Renzo strmé in ga poslušal ves zamaknjen kakor bebec, ki zijá na trgu glumača, ki si nameče v usta vse mogoče ropotije, potem pa vleče iz ust trak, katerega ni konca ne kraja. Ko pa je spoznal, kaj hoče doktor reči, in kakó dvoumno se je izrazil, pretrga mu trak v ustih rekoč: „Oho, gospod doktor! Kako ste me umeli? To je ravno narobe! Jaz nisem nikomur žugal; jaz se ne pečam s takimi stvarmi, jaz; saj lahko pozveste v moji soseski, da jaz še nikdar nisem bil s pravico navskriž. Le mene so presleparili: prišel sem k vam, da bi zvedel, kako pridem zopet do pravice. Zeló me veseli, da sem videl ono naredbo.“

„Vrag!“ zakriči doktor in debelo pogleda. „Kakšne zmešnjave mi delaš? Saj ste vsi jednaki! Ali mi ne morete stvari jasno razložiti?“

„Oprostite, vi me niste pustili govoriti! Sedaj vam povem stvar, kakoršna je. Vedite, da sem se imel jaz danes poročiti“, dé Renzo in glas mu je postajal mehak — „da sem imel peljati pred oltar deklico, s katero sem imel že vse dogovorjeno začetkom poletja. Na danes nama je določil župnik dan, in bilo je že vse pripravljeno. Namah pa se začne župnik izgovarjati... No, meni je bilo dovolj in prijel sem ga za besedo, da govori jasno, kakor je bilo treba; in on mi je priznal, da mu je prepovedano, skleniti ta zakon. Oni mogočnež je don Rodrigo...“

„Ej, pojdi se solit!“ prekine ga nenedoma doktor, namrdne obrvi, zavaha rudeči nos in zategne usta. „Ej, pojdi, pojdi! Zakaj mi mešaš glavo s takimi otročarijami? Pomenite se take reči mej sabo, ker ne znate devati besedi na tehtnico; in ne pravi jih poštenjaku, ki vé, koliko tehtajo! Pojdi, pojdi! Ne veš, kaj govoriš! Jaz se ne pečam z otroci! Nečem poslušati takih bedastih traparij!“

„Prisežem vam...“

„Pojdi, rečem ti! Kaj mene brigajo tvoje prisege! Meni je vse jedno; jaz si umijem roke.“ In začne mencati z rokami, kakor bi se res umival. „Nauči se govoriti; ne spodobi se, takó za nos voditi poštene ljudi!“

„Toda, poslušajte me!“ ponovi zaman Renzo. Doktor pa kriči neprenehoma ter ga rine do vrat. In ko ga pririne do tja, odpre duri, pokliče deklo in dé: „Dajte precej nazaj temu človeku, kar je prinesel. Jaz ne maram ničesar, prav ničesar!“

Dekla ni imela še nikdar, odkar je bila v tej hiši, izpolniti takega povelja. Toda bilo je izgovorjeno tako odločno, da se ni obotavljala ubogati. Zgrabi one štiri živalice ter jih da Renzu nazaj z nekim zaničljivim pomilovanjem, kakor bi hotela reči: „No, prav neumno si moral pogoditi!“ Renzo se hoče opravičevati, toda doktor je bil neizprosljiv. Osupel in razjarjen, kakor še nikoli, moral je vzeti nazaj zametovane žrtve in se vrniti domov ter pripovedovati ženskama o veliki koristi svoje poti.

Ko sta ženski v njegovi odsotnosti žalostni odložili svatovsko obleko in jo zamenjali z vsakdanjo, jeli sta se na novo posvetovati. Lucia je tožila, Agnese vzdihovala. Ko je ta natanko razložila, koliko bo koristilo posvetovanje z doktorjem, reče Lucia, da si je treba pomagati kakorkoli mogoče, da pater Cristoforo ne zna samo dobro svetovati, ampak da je mož, ki ponudi tudi svojo roko, kjer je treba pomagati revežem; da bi bilo torej prav dobro, ko bi tudi njemu sporočili, kar se je zgodilo. „Res je“, reče Agnese in obe jameti premišljevati, kako bi se to dalo narediti. Iti namreč v samostan, ki je bil oddaljen dve milji, tega se sami nista upali; in noben pameten človek bi jima tega tisti dan ne bil svetoval. Ko tako prevdarjati, kaj bolj kaže, začujeti lahno trkanje na vrata in ob jednem tih pa razločen pozdrav: „Deo gratias“. Lucia, ki si je uže mislila, kdo je, teče odpirat. In takoj vstopi s prijaznim poklonom kapucinski brat z vrečo na levem ramenu, držeč izpodvezani in zadrgrnjeni gornji konec z obema rokama na prsih.

„Oh, fra Galdino!“ rečeta obe ženski.

„Gospod z vama“, de brat. „Prišel sem v biro po orehe.“

„Pojdi po orehov za patre!“ reče Agnese.

Lucia vstane ter gre proti drugi izbi, preje pa se ustavi za hrbtom fra Galdina, ki je stal še vedno, kakor je prišel, položi prst na usta, ter pogleda mater nežno, pro-seče, objednem pa velevaje, naj molči.

Samostanski brat namigne Agnesi in vpraša od daleč: „Kaj pa je s tisto poroko? Saj bi morala danes biti. Videl sem, da je po vasi vse narobe, kakor da se je nekaj posebnega dogodilo. Kaj je bilo?“

„Gospod župnik je bolan; morali smo tedaj preložiti“ odgovori naglo Agnese. Ako bi ji Lucia ne bila dala znamenja, bil bi njen odgovor najbrže drugačen. „Kako pa je z biro?“ pristavi, da bi napeljala na druge stvari.

„Ne preveč dobro, dobra žena. To je vse“, dé ter vzame vrečo z ramen in jo potehta v rokah. „To je vse; a da sem toliko nabral, moral sem potrkati na deset vrat.“

„Slaba letina je, fra Galdino. Kadar je trdo za kruh, ne smemo preveč šariti z drugimi stvarmi.“

„Da pa se vrnejo boljša leta, kaj pripomore v to? Miloščina! Ali vam ni znan oni čudež o orehah, ki se je zgodil pred leti v našem samostanu v Romagni?“

„Ne vem, res ne! Povejte mi ga!“

„O! Vedite torej, da je živel v onem samostanu neki naš pater, ki je bil svetnik in se je zval oče Macario. Ko gre nekega zimskega dne po stezici čez polje nekega našega dobrotnika, ki je bil zelo pošten človek, vidi oče Macario našega zavetnika pri svojem velikanskem orehu. Štirje delavci so ravnokar zamahnili z rovnicami, da bi odgrebli drevo in mu odkrili korenine. — Kaj bode naredili ubozemu drevesu? vpraša pater Macario. — Ej, pater, uže dolgo let mi ne donaša več sadú; posekal je bom tedaj, da bom imel vsaj kaj lesa. — Pustite oreh, naj stoji! Bode videli, da bode to leto imel več orehov kakor listja. — Dobrotnik je poznal moža, kateri je to govoril. Takoj zapove delavcem, naj zopet pokrijejo korenine z zemljo ter zaupije za očetom Macarijem, ki je šel svojo pot, — „oče Macario, polovica pridelka bode samostanska“. — To proro-

kovanje se je razneslo in od vseh strani so prihajali ljudje, da bi videli oreh. In res, spomladi je bilo cvetja v obilici, ob svojem času pa orehov v obilici. Naš dobrotnik pa ni doživel veselja, da bi jih otepaval; kajti preje je umrl in prejel plačilo za svojo dobrotljivost.

A zgodil se je, zgodil velik čudež, kakor bodete čuli. Ta poštenjak je zapustil sina, ki je bil pa ves drugačen. Ko so bili orehi zreli, pride brat z vrečo po ono polovico, koju je imel dobiti samostan. Toda gospodar se naredi popolnoma nevednega in predrzno odgovori, da svoj živdan še ni slišal, da bi menihi znali delati orehe. Čujte, kaj se zgodi! Nekoč povabi malo-pridnež par prijateljev svoje vrste ter jim pri gostiji pripoveduje pripoved o orehih in zasmehuje samostanske brate. Poredneži bi radi videli oni ogromni kup orehov; in on jih pelje v svojo shrambo. Toda čujte! Odpre vrata, gre v kot, kjer so bili nakopičeni orehi, rekoč: „poglejte!“ pogleda sam in vidi... kaj? Velik kup suhega orehovega listja. To je bil lep vzgled! In samostan s tem ni ničesar zgubil, temveč še pridobil. Po tem imenitnem dogodku se je bira tako dobro obnesla, da se je neki dobrotnik usmilil ubozega meniha, ki je pobiral, in je daroval samostanu osla, ki bi nosil biro domov. Iztisnili so toliko olja, da je vsak revež lahko prišel po-nj za svojo potrebo. Mi smo namreč kakor morje, ki prejema vodo od vseh strani, pa jo oddaje zopet vsem rekam.“

Tu se prikaže Lucia s toliko orehi v predpasniku, da je težko držala oba konca z obema razpetima in raztegnenima rokama. Fra Galdino znova postavi vrečo na tla ter jo odveže, da bi spravil v njo obilno miloščino; mati pa strmé in ostro pogleda Lucio radi njene potratnosti; Lucia ji vrne pogled kakor bi hotela reči: „opravičim se!“ Fra Galdino se jame zahvaljevati, voščiti vse dobro, obljubovati, poveličavati, potem pa zadene zopet vrečo in hoče oditi. Toda Lucia ga pokliče in mu reče: „Prosim vas, povejte patru Cristoforo, da bi zeló rada nujno z

njim govorila in da naj nama izkaže to ljubezen, da pride k nama revicama kojkoj, ker medve ne moreva iti v cerkev.“

„Ne želite družega? Ne bo pretekla jedna ura in oče Cristoforo bo že vedel vašo željo.“

„Jaz se zanesem.“

„Ne dvomíte!“ Nato se odpravi, nekoliko bolj upognjen, pa tudi zadovoljniji, kakor je prišel.

Da je ubogo dekletko tako zaupljivo povabilo očeta Cristofora in da je brat takó neosupel in brez težave prevzel to naročilo, iz tega še nihče ne sklepaj, da je bil oče Cristoforo vsakdanji človek, ki se vmešava v vsako stvar. Bil je temveč zeló ugleden mož, ne samo mej tovariši, temveč tudi drugod. Toda bili so pač kapucini taki, da se jim ni zdelo nič prenizko, nič previsoko. Streči prostakom in streči si pustiti od mogotcev, hoditi po palačah in kočah, povsod jednako ponižno in uljudno, ob jednem biti včasih v isti hiši ljudem za kratek čas ali pa zastopati osebo, brez katere se ni nič sklenilo, pobirati miloščino povsod in jo dati vsakemu, ki je pride prosit v samostan — na vse je bil navajen kapucin. Ako je šel po cesti, srečal je lahko kneza, ki mu je ponižno poljubil konec vrvice, ali pa je lahko tudi zašel v tolpo otročajeve, ki so mu ometavali brado z nesnago, kakor bi se mej sabo pretepali. Beseda „frate“ se je izgovarjala v onih časih z največim spoštovanjem in z najbridkejšim zaničevanjem. Bolj nego vsak drugi red so kapucini okušali dva nasprotna si toka — ljubezen in zaničevanje. To pa zato, ker niso imeli nobenega premoženja, ker so se oblačili takó, da so se ločili od vsakega, ker so bolj odkrito kazali svojo ponižnost in se tako od bliže izpostavljali spoštovanju in zasmehovanju, kakor pač sodijo te stvari ljudje z različnimi nazorji in različnimi mišljenji.

Ko odide brat Galdino, zakliče Agnese: „Toliko orehov! Pri taki letini!“

„Ne bodite hudi, mati!“ odgovori Lucia; „če bi bila dala miloščino kakor drugi, Bog vé, koliko časa bi še brat Galdino hodil

okrog, predno bi imel polno vrečo; Bog vé, kdaj bi se vrnil v samostan, in mej vednim blebetanjem bi izvestno pozabil . . .“

„Prav si jo pogodila; sicer pa je to dobro delo, ki prinese vselej dobrih sadov“, dé Agnese, ki je bila pri vseh svojih malih nepopolnostih vender le prav zelo dobra žena, ki bi storila vse za svojo jedino hčer, katero je imela nad vse rada.

Le-tu vstopi Renzo, hud in zmučen ob jednem, vrže kopune na mizo: in to je bil zadnji žalostni dogodljaj ubogih živalic istega dne.

„Lep svét ste mi dali! K pravemu poštnjaku ste me poslali, ki v resnici podpira ubožce!“ Nato pa kratko pripoveduje svoj razgovor z doktorjem. Žena, vsa presenečena vsled tako slabega konca, je hotela dokazati, da je bil svét vender dober in da Renzo najbrže stvari ni znal prav začeti; toda Lucia jo prekine, rekoč, da je ona našla drug boljši pripomoček. Renzo se oprime tudi njene nade, kakor vsi oni, ki so v zadregi in nezgodi. „In ako nam ne pomore pater“, dejal je, „pomogel bom jaz sam tako ali pa tako.“

Ženski ste svetovali k miru, potrpežljivosti, previdnosti.

„Jutri“, reče Lucia, „pride izvestno pater Cristoforo; in videla bodeta, da bo našel pripomoček, o kojem se nam revežem še ne sanja.“

„Jaz upam“, dé Renzo, „a na vsak način hočem priti do pravice. Saj na svetu pravica še živi — na vse zadnje.“ —

Mej temi britkimi razgovori je pretekel dan in se zmračilo.

„Lahko noč“, reče otožno Lucia Renzu, ki se ni mogel ločiti.

„Lahko noč“, odgovori Renzo še bolj otožno.

„Jeden svetnik se nas bode gotovo usmilil“, de Lucia, „bodi pameten in udaj se.“

Mati pridene še par podobnih svetov; ženin pa se loči s kipečim srcem, ponavljajoč vedno one čudne besede: „Saj na svetu pravica še živi — na vse zadnje!“ Res je namreč, da človek, katerega premagajo bolečine, ne ve več, kaj govori.

Četrto poglavje.

Solnce še ni bilo povsem na obzorju, ko je oče Cristoforo zapustil svoj samostan Pescarenico ter se napotil proti hišici, kjer so ga pričakovali. Pescarenico je majhna vasica na levem bregu Adde, pravzaprav jezera, ne daleč od mostu: skupina hiš, v katerih stanujejo večinoma ribiči. Naokrog pa stoji mnogo kolov, na katerih se suše razpete mreže. Samostan, čegar razvaline stojé še dandanes, je še zvnaj vasi, sredi ceste, ki drži iz Lecca v Bergamo. Nebo je bilo popolnoma jasno. Počasi se je dvigalo solnce izza gorá in zmiraj bolj se je njegova svetloba pomikala od vrhov nasproti stoječih gorá, hitro se razširjajoč, proti obronkom in v doline. Jesenski vetrič je odnašal z murvinih vej velo listje, ki je par korakov od debla padalo na tla. Na desni in na levi, v vinogradih na še privezanih trtah se je spreminjalo rudeče listje v vseh mogočih

bojah. Na novo razorana zemlja se je močno ločila od belkastega strnišča, ki se je svetilo od rose. Prizor je bil krasen; toda vsak človek, ki se je tod prikazal, je omračil ta lepi prizor. Po vseh cestah je mrgolelo razcapanih in suhe roke stezajočih beračev, takih, ki so se že postarali pri svojem rokodelstvu, ali pa tudi takih, ki jih je k beračenju prisilila beda. Tiho je šel vsakteri mimo očeta Cristofora, pogledal ga spoštljivo in, čeprav ni ničesar pričakoval od njega, ker kapucin ni nikoli videl denarja, se mu je pa vendar vsaj hvaležno priklonil radi miloščine, katero je že prejel v samostanu ali po katero je še le šel. Še bolj žalostno je bilo gledati delavce, raztresene po polji. Nekateri so razmetavali seme, na redko, štedljivo, žalostno, kakor bi tvegali s tem Bog vé kako mnogo. Drugi so s težavo privzdigovali motike in nevoljno obračali grude. Medla de-

klica je gnala na lancu sestradano, mršavo kozo na pašo, gledala pazno k tlom, ter se sem ter tja naglo pripognila, da je utrgala kako zelišče za družino; kajti pomanjkanje je naučilo ljudi, tudi s tem se preživiti. Ti prizori so pri vsakem koraku še povečali otožnost meniha, kateri je uže naprej slutil, da gre nekam, kjer bržkone tudi ne bode zvedel nič dobrega.

Toda, kako da se je toliko brigal za Lucijo? Zakaj se je nemudoma odpravil z doma, kakor bi ga bil pozval pater provincijal? Kdo je bil oče Cristoforo? — Odgovoriti moramo na vsa ta vprašanja.

Oče Cristoforo * * * je bil mož, bliže šestdesetemu nego petdesetemu letu. Njegova glava, povsem ostrižena, izvzemši šop las v kolobaru, po šegi kapucinski —, se je dvignila sem ter tja nekako ponosno in nemirno. Precej pa se je zopet ponižno povescila. Vsled bele in dolge brade, ki je pokrivala lici in obradek, so bile še mnogo bolj vidne značajne poteze zgornjega dela obraza, kateremu je zatajevanje, ki je bilo v možu že davno vkoreninjeno, bolj dajalo neko mogočno resnobo, nego jemalo izrazovitost. Dvoje vdrtih očij, ki ste bili po navadi skoro neprenehoma obrnjeni k tlom, je semtertām vendar le zažarelo v nekem živem ognju, kakor dva iskra konjiča na uzdah kočijaža, katerega sicer ne moreta premagati, kar vesta iz skušnje, pa vendar le sem ter tja nekoliko poskočita, za kar pa morata takoj občutiti gorak udarec z bičem.

Oče Cristoforo ni bil vedno tak in se tudi ni od nekdanj zval Cristoforo. Njegovo krstno ime je bilo Lodovico. Bil je sin trgovca * * * (te zvezdice je zapisal iz previdnosti moj neimenovani vir), ki se je odrekel svoji kupčiji in jel živeti kot imeniten gospod, ker se je proti večeru svojega življenja čutil dosti premožnega in je imel samo tega sinčka.

V svojem lenarjenju pa se je nakrat začel sramovati tistega časa, ki ga je bil preživel na svetu s poštenim delom. Ker mu je ta čudna muha vedno brenčala po glavi, skušal je na vse pretege, da bi ljudje poza-

bili na njegov nekdanji stan; najrajši bi si ga bil izbil iz glave tudi sam. Toda prodajalnica, bale, kupčijske knjige, vatelj, vstajali so mu vedno pred spominom, kakor duh Bankov Macbethu, celó mej svečanimi pojedinami in med laskanjem lizunov. Radi tega so se pa ti parasitje tudi nedopovedno skrbno ogibali vsake besede, katero bi njihov gospodar lahko obrnil na svoj nekdanji stan. Bilo je na primer (da povemo jedno) koncem neke pojedine, ko so se gostje baš najbolj živahno in odkritosrčno zabavali, tako da je bilo težko reči, kdo se bolj veseli, ali gruča snedencev, ali gospodar, ki je tako bogato obložil mizo. Tedaj podraži le-ta prijateljsko a vender bolj z viška doli jednega izmed gostov, najpoštenjšega snedeža na tem svetu. Da bi se odrezal na šalo, odgovori dotični gost gospodarju nič hudega misleč in prostodušno kakor otrok: „Ej, jaz imam ušesa kakor trgovca!“¹⁾ Kakor bi trenil, postane on sam ves prepaden radi besede, ki mu je ravnokar ušla čez ustnice. Skrbno zrè v obraz hišnega gospodarja, čegar čelo se je potemnilo. Oba se trudita, da bi ne pokazala svoje spremembe. Ostali gostje premišljujejo, kako bi se dal poravnati mučni dogodljaj in kako bi sprožili kaj družega. Ker pa so premišljevali, morali so molčati in uprav ta molk je bil najbolje znamenje škandala, ki se je pripetil.

Vsakdo se je ogibal pogledov svojega sosedu; vsi namreč so čutili, da si nekaj mislijo, kar bi radi zakrili. Za isti dan je veselje splavalo po vodi. Oni nespametnež, ali bolje nesrečnež, ni bil nikoli več povabljen. Tako je preživel Lodovicov oče svoje zadnje ure v neprestani bojazni, da bi ga kdo ne zasmehoval, ter ni pomislil, da je isto toliko sramotno prodajati, kolikor kupovati, in da se je dolgo let pred vsem svetom pečal z obrtjo, katere se je pozneje sramoval, pa ga radi tega preje ni nikdar pekla vest. Svojega sina je vzgojil, kakor je bila tedaj navada, imenitno, kolikor so to dopuščale postave in šege; preskrbel mu je učiteljev,

¹⁾ Laški pregovor; slovenski bi se reklo: „Jaz sem to preslišal“, ali „Mene se nič ne prime“.

ki so ga poučevali v raznih vedah, pa tudi viteških običajih. Ko je umrl, zapustil je v njem bogatega in zalega mladeniča.

Lodovico se je bil navadil gosposkega vedenja. Lizuni, mej katerimi je bil vzrastel, so ga razvadili, da se je moralo ž njim zelo previdno občevati. Ko je prišel v družbo svojih uglednejših someščanov, opazil je tu kretanje, kakoršnega ni bil navajen. Hrepenel je po tej družini, vendar bi preje moral hoditi v novo šolo potrpežljivosti in ponižnosti, kjer bi se priučil večje skromnosti in krotkosti. Tako življenje pa se ni vjemalo niti z njegovo vzgojo niti z njegovim značajem. Razdražen se je umaknil nazaj; toda ni samotaril dolgo časa. Zdelo se mu je namreč, da bi ti ljudje lahko bili njegovi tovariši; samo nekoliko bolj prijenljivi bi morali biti. Lodovico jih je sovražil, a ob enem jim je bil naklonjen. Po domače ž njimi občevati ni mogel; ker bi pa vendarle rad imel svoj delež v njihovi družbi, jel je ž njimi tekmovati v razkošnosti in veličju; a s tem si je nakopal sovraštvo, zavist, posmehovanje. Njegov pošten, a prenegli značaj ga je pa zapletel še v drugo resnejše tekmovanje. Bilo mu je že prirojeno smrtno sovraštvo proti zatiranju in krivici. Še bolj je črtil one ljudi, ki so doprinali take stvari vsak dan: in ti so bili uprav oni, s katerimi si je bil vedno v laseh. Da bi pomiril in zadovoljil ob enem vse te strasti, potegnil se je rad za slabotne, zatirane ljudi; bahal je, da bo zahteval, naj se ta ali oni pred njim opraviči za svoje malopridnosti; zapletel se je v jedno zdražbo, in si pri tem nakopal na glavo uže drugo. Sčasoma je postal nekak zavetnik zatiranih in maščevalec krivic. Ta naloga je bila zelo težavna; razume se samo, da je Lodovico imel dovolj sovražnikov, sitnostij in preglavic. Imel je boj na zvonaj, a tudi v srcu je bil vedno sam s seboj v nasprotju. Da je namreč mogel vršiti svoje naklepe (pri tem povsem zamolčimo, koliko se mu jih je ponesrečilo), moral se je tudi on posluževati zvijač in spletk, katerih ni mogla odobravati njegova vest. Moral je imeti najetih lepo število grdih

,bravov', ne samo radi lastne varnosti, ampak tudi, da je imel močno oporo; izbirati je moral najbolj predrzne, torej najbolj malovredne; moral je živeti v družini hudobnežev radi pravice. Večkrat je bil poparjen radi kakega ponesrečenega podjetja, vznemirjen radi kake žugajoče nevarnosti; večkrat naveličan vednih skrbij, do grla sit svoje družine, v skrbeh radi bodočnosti, ker so mu od dne do dne pohajala sredstva za njegova dobra in viteška dejanja. Tako mu je večkrat pribrenčala v glavo čudna muha, da bi postal menih, ker na ta način se je bilo tedaj najlozje ogniti vsem sitnostim. Kar bi pa bilo do smrti ostalo le njegova muha, postalo je trden sklep radi najresnejšega dogodka, kar se mu jih je sploh primerilo.

Nekoč je šel po ulici svojega mesta; sledila sta mu dva ,brava', spremljal pa ga je sluga Cristoforo, ki je bil preje strežaj v prodajalnici, ko pa jo je oče zaprl, postal je hišnik. Bil je star okolo petdeset let ter od mladih nog udan Lodovico, katerega je poznal uže od rojstva, in od čegar daril in plače ni preživljal samo sebe, temveč vzdržaval in redil tudi številno svojo družino. Lodovico opazi od daleč nekega oholega gospoda, kateremu sta bila baharija in lupništvo rokodelstvo. Svoj živdan ta gospod še ni govoril ž njim, črtil pa ga je iz dna duše, in Lodovico mu je sovraštvo vračal od srca. Na svetu je namreč mogoče, da ljudje sovražijo drug drugega, čeprav se ne poznajo. Dotični gospodič, kateremu so sledili štirje ,bravi', šel je naravnost, ošabno, po konci se držeč, s prevzetnim in prezirljivom nasmehom na ustnicah. Oba sta šla tik zidú, toda Lodovico se ga je dotikal z desnim ramenom, in radi tega je imel po neki stari šegi pravico (kje se vse dobi pravica!), ne umakniti se od zidu, naj pride kdorkoli si bodi, in to je tedaj nekaj veljalo. Drugi pa je trdil nasprotno, da ta pravica pristojna njemu kot plemenitniku in naj se Lodovico umakne v sredo ceste. In to je veljalo po neki drugi stari navadi. Kakor v mnogih drugih stvareh sta veljali tudi tu

dve različni šegi, ni pa bilo določeno, katera je prava. Ako sta se tedaj srečala dva svojeglavneža, nastal je izvestno ravs in kavš. Tudi tadva sta si prišla naglo nasproti, oba tiščeč se zidú, kakor dva premikujoča se, vzbočena reliefa. Ko sta si stala nasproti, pomeri oni oholi gospodič svojega nasprotnika od vrha do tal z očmi ter oblastno reče z nagubanim čelom in naglasom, ki se je popolnoma zlagal z njegovim pogledom: „Umaknite se!“

„Umaknite se vi!“ odreže se Lodovico, „pravico iti na desni imam jaz!“

„Pri ljudeh vaše vrste jo imam vedno jaz!“

„Seveda, če bi ošabnost ljudij vaše vrste bila meni jednakim postava!“

„Bravi“ obeh se ustavijo za svojima gospodom, spogledujejo se kakor psi, ter zgrabijo za bodalca, pripravljajoč se na boj. Ljudje, ki so prihajali od vseh strani, postajali so od daleč, da bi videli ta spor. In samo prisotnost gledalcev je vzbujala častihlepno prepiravcev.

„V sredo ceste, zarobljeni vatljjar, sicer te bom naučil, kako se ravna s plemenitaši!“

„Vi lažete; jaz nisem zarobljenec!“

„Ti lažeš, ako trdiš, da jaz lažem.“

Ta odgovor je bil premeten. „Ako bi bil ti plemenite krvi, kakor jaz, pokazal bi ti z mečem, da si ti lažnik.“

„Prav dobra pretveza, da vam nesramnih svojih besed ni treba v dejanji dokazati.“

„Vrzite potepuha v blato“, dé plemenitaš ter se obrne proti svojim hlapcem.

„Bodemo videli“, reče Lodovico, stopi za korak nazaj in prime za meč.

„Predrzneš“, zakriči drugi in potegne svoj meč. „Glej na kosce razlomim tega-le, kakor hitro bode omadeževan od tvoje prostaške krvi.“

Spopadeta se; a tudi oboji spremljevalci priskočijo v pomoč svojima gospodom. Borba je bila nejednaka i radi števila obojestranskih bojevnikov i radi tega, ker je Lodovico bolj skušal odbijati napade in razorožiti svojega protivnika, kakor ubiti ga; v tem ko

je oni po vsaki ceni hotel usmrtiti svojega sovražnika. Lodovico je že dobil bodalo jednega ‚brava‘ v levo roko in lahko prasko na lice; glavni nasprotnik pa plane na-nj, da bi ga povsem uničil. Ko vidi Cristoforo svojega gospoda v smrtni nevarnosti, zažene se z bodalom na izzivača. Ta pa zlije zdaj vso svojo jezo nad-nj ter ga prebode z mečem. To videvši zasadi Lodovico, ves raz sebe, svoj meč v trebuh grozovitnežu, ki se zvrne umirajoč z ubogim Cristoforom vred na tla. Ko vidijo ‚bravi‘ svojega gospoda mrtvega na tleh, odnesejo prestrašeni pété. Tudi Lodovicovi ljudjé prhnejo precej razbiti in razmesarjeni v nasprotno stran, ker ni bilo nikogar več, da bi udarili po njem, in ker niso hoteli imeti opraviti z ljudstvom, ki se je jelo zbirati. Naposled ostane Lodovico sam sredi množice pri dveh mrtvih truplih.

„Kaj se je zgodilo? — Jeden sam je. — Ne, dva. — Prebodel mu je trebuh. — Kdo je ubit? — Oni mogočnež. — O sveta Marija, kakšen uboj! — Kdor išče, ta najde. Sedaj je poplačan. — Tudi on je moral umreti. — Kak udarec! — To bode resna stvar! — In drugi nesrečnež. Grozno! Kakov prizor! — Rešite ga, rešite ga! Tudi temu ni nič prida. — Le glejte ga, kakšen je! Ves krvav! Tecite, tecite; nikari se ne pustite prijeti!“ —

Te besede, ki so se pred vsem slišale iz hrupnega vrisča množice, so bile izraz občne želje; in s svetom je prišla tudi pomoč. Vse to se je zgodilo blizu kapucinske cerkve, takrat varnega pribežališča, kamor ni segala, kakor znano, moč biričev in vseh onih oseb in stvari, ki so bile v službi pravice. Tu sem je peljala ali nesla množica ranjenega ubijalca, ki je bil skoro nesvesten. Očetje so ga sprejeli iz rok ljudstva, ki ga je priporočalo, rekoč: „On je poštenjak; ugonobil je le nekega ošabnega malopridneža; storil je to v svojo obrambo; bil je izzivan.“

Lodovico še ni do tedaj nikdar prelival krvi. Čeprav je bil umor tedaj tako vsakdanja stvar, da so bila ušesa vsacega uže navajena na take pripovedke in oči na take

prizore, vendar je bil za-nj nov in neizrek-ljiv utis, katerega je dobil, videvši človeka, ki je umrl zanj, in človeka, kojega je sam ubil. Vzbudila so se v njem do tedaj še neznana mu čustva. Namah se je spremenilo ubijalčevo srcé, ko je videl, kakó je planil njegov sovražnik, kakó se je spreminjal njegov obraz, kakó je sprva grozil in divjal, kakor bi trenil pa se ni ganil več in ga je objela mirna smrt. Ko so ga privlekli v samostan, ni vedel, kje je in kaj se je zgodilo. Zavedel se je šele v postelji samostanske bólnice, kjer mu je brat ranocelnik (kapucini so namreč imeli po jednega v vsakem samostanu) s pukanico in obvezami obkladal rane, katere je odnesel iz tepeža. Pater, katerega so navadno klicali k umirajočim in ki je svoj posel pogosto izvrševal tudi na cesti, bil je takoj pozvan na bojišče. Par minut pozneje se je uže povrnil, stopil v bolnico, približal se postelji Lodovicovi ter mu rekel: „Potolažite se! Umrl je vsaj lepo ter mi še naročil, naj vas prosim odpuščanja in vam povem, da vam je on odpustil.“ Te besede so Lodovica popolnoma ovestile. Oživile in zjasnile so čustva, ki so se mu mešala in kopičila v duši: žalost za prijateljem, strah in kesanje nad storjeno hudobijo in ob enem veliko usmiljenje z možem, katerega je ubil. „In kaj je z drugim?“ vpraša skrbno patra.

„Oni je uže izdihnil, ko sem jaz došel.“

V tem pa je okolo samostanskih vhodov mrgolelo radovednežev. Krdelo biričev je prišlo, da bi razgnali ljudstvo. Postavili so se par korakov od vrat, da bi nikdo ne mogel neopažen ven iti. Brat umorjenega, dva njegova stričnika in star stric se prikažejo, oboroženi od nog do glave in spremljani od druhali ‚bravov‘. Hodeč sem ter tja gledajo z grozečo zaničljivostjo na radovedneže, ki se ne upajo reči, kar se jim je bralo z obraza: „prav mu je.“

Jedva se je Lodovico zopet umiril, že veli poklicati k sebi patra spovednika ter ga prosi, naj gre k vdovi Cristoforovi ter jo prosi v njegovem imenu odpuščanja, češ da je on

čepprav nehoté kriv njene nezgode. Zagotovi naj jo, da bode on sam skrbel za njeno družino. Ko je tako premišljal svoj položaj, vzbudi se v njem kakor še nikoli poprej živo in resno ona misel, ki mu je uže večkrat vršela po glavi, da bi postal menih. Zazdi se mu, kakor bi mu bil Bog sam pokazal pot ter mu dal znamenje svoje volje s tem, da ga je v teh okoliščinah privel v samostan. Veli poklicati k sebi gvardijana ter mu razloži svojo željo. Dobi pa odgovor, da naj se ne prenagli, da pa ne bode odbita njegova prošnja, ako bode stanoviten. Nató dá pozvati k sebi beležnika ter daruje vse svoje ostalo še vedno znatno imetje družini Cristoforovi, precejšnji znesek vdovi kot odpravek, ostanek pa osmim sinovom, katere je zapustil Cristoforo.

Odločni sklep Lodovicov je zelo ugajal menihom, ki so bili radi njega v nemali zadregi. Da bi ga izpustili iz samostana ter prepustili pravici, to je maščevanju njegovih protivnikov, na to še misliti ni bilo. S tem bi se odrekli vsem svojim predpravicom, spravili bi samostan ob dobro ime pred svetom, nakopali bi si grajo vseh svojih sodrugov, ker bi vsem kratili njih pravice, uprli bi se cerkvenim oblastvom, ki so se smatrala zaščitnikom pravice. Po drugi plati pa se je zopet rodovina umorjenega, ki je bila mogočna uže sama na sebi, a zlasti še radi svojih privržencev, pripravila na maščevanje ter je proglasila vsakega svojim sovražnikom, kdor bi se pri tem kakorkoli uže predrznil jo ovirati. Zgodovina nam sicer ne pové, da bi bili sorodniki mnogo žalovali po umorjenem, celo tega ne, da bi se bila sploh kaka solza pretočila po njem v vsem sorodstvu. Pové nam samo to, da so vsi hrepeneli, ubijalca dobiti v svojo pest živega ali mrtvega. Toda ta je poravnal vso stvar s tem, da je oblekel kapucinsko haljo. Popravil je tako na neki način svoj zločin, naložil si je kazen, nekako priznal s tem svojo krivdo, ter se ognil vsem prepirom kakor sovražnik, ki vrže orožje od sebe. Sorodniki ubitega so potem, ako so hoteli, lahko mislili in se

bahali, da se je pomenišil iz obupa, iz strahu pred njih jezo. Na vsak način se mora tudi najbolj vihrovemu človeku, če je razžaljen, zdeti zadostna kazen, če prižene koga tako daleč, da se odreče svojemu imetju, ostriže glavo, hodi bosonog, spi na slami in živi od miloščine.

Oče gvardijan je obiskal brata umorjenčevega z neprisiljeno ponižnostjo ter mu je zagotovil tisočkrat svoje spoštovanje do presvetle hiše in svojo željo, ustreči mu v vseh mogočih stvareh, in mu je povedal, kako se kesa Lodovico in kakšni so njegovi sklepi. Objednem mu je namignil, da je s tem lahko zadovoljen, ter mu še bolj uljudno in krotko razložil, da mora tako biti, naj to njemu ugaja ali ne. Brat umorjenčev se raztogoti, toda kapucinec počaka, da se pomiri, zatrjujoč mu sem ter tja: „Vaša jeza je upravičena.“ Brat dá umeti, da si bode njegova rodovina vsekako znala poiskati zadoščenja, na kar je kapucinec molčal, naj je uže mislil karkoli. Naposled je oni zahteval in stavil pogoj, naj ubijalec njegovega brata takoj zapusti mesto. Gvardijan je uže sam mislil na to in je takoj pritrdil; oni pa je lahko mislil, ako je hotel, da se mu je gvardijan s tem podvrgel. In tako je bilo vse pri kraju. Zadovoljna je bila rodovina, ker se je rešila častno iz zagate. Zadovoljni so bili menihi, ker so rešili jednega človeka in ž njim svoje predpravice, ne da bi si nakopali kakega sovražnika. Zadovoljni so bili kavalirji, ker se je ta kočljiva stvar tako srečno končala. Zadovoljno je bilo ljudstvo, ker se je rešil iz zadrege njegov ljubljenec in ker je objednem lahko občudovalo njegovo spreobrnjenje. Najbolj pa je bil sredi svojih bolečin zadovoljen Lodovico, kateri je pričel spokorno in bogoslužno življenje, da bi ž njim, ker je uže ni mogel povse popraviti, vsaj zadostil za pregreho in si umiril nezno očitane vesti. Užaljen je bil nekoliko, ker bi se njegov korak lahko pripisoval strahu; potolažila pa ga je misel, da je tudi ta nepravilna sodba za-nj kazen in pomoček za zadoščenje. Oblekel je redovno haljo star

trideset let. Ker je po stari navadi moral opustiti svoje ime in si nadeti novo, privzel si je ime, ki naj bi ga vedno spominjalo na pregreho, radi katere se je moral pokoriti: nazval se je fra Cristoforo.

Jedva je bil preoblečen, pové mu gvardijan, da bode šel v novicijat v * * *, kraj, oddaljen šestdeset milj, in da bode odrinil takoj drugi dan. Novinec se globoko prikloni in poprosi jedne milosti. „Dovolite mi oče“, reče, „da vsaj nekoliko popravim sramoto rodovine, katere kri sem pretil, katero sem neizrekljivo razžalil, predno odrinem iz tega mesta! Pokazal bi rad, kako mi je žal, da ne morem povrniti škode; prosil bi rad odpuščanja brata umorjenčevega ter bi rad zatl v njem tlečo mržnjo, ako Bog blagoslovi moj namen.“ Gvardijan je odobral ta korak sam na sebi in pa tudi zato, ker bi se tako dotična rodovina zopet čim dalje bolj sprijaznila s samostanom. Gre torej naravnost k onemu gospodu, umorjenčevemu bratu ter mu razloži Cristoforovo prošnjo. Pri tem nepričakovanem predlogu osupne le-ta nekoliko, objednem pa se oživi v njem tudi gnev. Vendar mu stvar ni bila nevšečna. Premišljuje nekoliko, potem pa reče: „Naj pride jutri!“ ter določi uro. Gvardijan se vrne ter sporoči novincu, česar je ta željno pričakoval.

Čim bolj svečano in hrupno bode to zadoščenje, mislil je takoj oni plemenitnik, tem bolj se povzdigne moja veljava pri sorodnikih in pri ljudstvu. To bode (da se izrazimo z moderno eleganco) lep list v povestnici rodovine. Takoj obvesti vse sorodnike, naj se drugi dan opoldne snidejo pri njem, kjer dobé vkupno zadoščenje. Opoldne je vse mrgolelo v palači gospôde vsake starosti in obeh spolov. Gnetli so se in vrveli veliki plašči, visoka peresa, viseče durlindane (meči); zibali so se po zraku skrobljeni in nagubani kodri; po tleh so se vlekle dolgorepe nališpane obleke. V prednjih sobah, na dvorišču in na cesti je gomazelo slug, strežajev, hlapcev in radovednežev. Brat Cristoforo je videl te priprave ter uganil njih vzrok. Začutil je v sebi neki nemir,

toda takoj si je mislil: „Prav tako; umoril sem ga javno, pred očmi tolikih njegovih sovražnikov; ono je bilo pohujšanje, to bode zadoščenje.“ S povešenimi očmi, spremljan od jednega patra prestopi prag vrat, koraka čez dvorišče, sredi množice, ki ni ravno premalo radovedno zijala va-nj, ter stopa po stopnicah. Sredi odlične množice, ki se postavi v dve vrsti, ko gre on mimo, zasledovan od sto očij, dospè do hišnega gospodarja, ki je ravnó stal sredi dvorane, obdan od najbližjih sorodnikov, s povešenimi očmi, toda glavo po konci; z levico je držal za ročaj meča, z desnico pa vlekel plaščev ovratnik na prsi.

Časih se na licih in v kretanji našem tako neposredno izražajo naša notranja čutila, da ima tudi cela množica gledalcev eno in isto sodbo o našem mišljenji. Z obraza in kretanja fra Cristofora so mogli vsi navzoči posneti, da se ni pomenišil in tako zelo ponižal zgolj iz človeškega strahu, in radi tega se je vsakdo v srcu uže spravil ž njim. Ko zagleda razžaljenca, pospeši korak, poklekne mu k nogam, prekriža roke na prsih ter povese svojo obrito glavo, rekoč: „Jaz sem morilec vašega brata. Bog vé, kako rad bi vam ga dal nazaj, čeprav z žrtvo lastne krvi! Toda, ker mi ne preostaje drugega, nego neuspešni in prepozni izgovori, zato vas prosim, da za voljo Boga sprejmete te.“ Vse oči so bile nepremično obrnjene na novica in na gospoda, s katerim je govoril; vsakdo je natezal ušesa. Ko obmolkne fra Cristoforo, začuje se po vsej dvorani mrmranje kot izraz pomilovanja in spoštovanja. Gospoda, ki je stal tu s prisiljeno ponižnostjo in zatrtim srdom, so te besede zmedle. Pripogne se k klečočemu ter mu dé strastno: „Vzdignite se, . . . razžaljenje . . . hudobija res . . . toda vaša obleka . . . ne samo to, ampak tudi radi vas . . . dvignite se, pater . . . Moj brat . . . ne smem tega tajiti . . . bil je mož plemenit . . . nekoliko vihrav . . . preveč živahen. Toda vse se zgodi po božji volji. Ne govorimo več o tem . . . Toda pater, vi ne smete več klečati.“ Prime ga za roko ter ga dvigne.

Brat Cristoforo reče stoječ, toda s povešeno glavo: „Jaz smem tedaj upati, da ste mi odpustili! In ako mi vi niste, kdo naj mi odpusti? O, da bi mogel iz vaših ust slišati besedo: o d p u š č a m !“

„Odpuščanje? Saj ga ne potrebujete več. Vendar ker želite: odpuščam vam gotovo, gotovo iz srca, in vsi . . .“

„Vsi, vsi!“ vskliknejo z jednim glasom navzoči. Obraz menihov se hvaležno razvedri, toda pod to radostjo se skriva še vedno ponižno in globoko kesanje radi hudobije, katera se ne more popraviti, čeprav jo ljudje odpusté. Presunjen od tega prizora, vznešen vsled občne ginjenosti objame razžaljeni brat meniha, in poljubita se v znamenje miru.

„Bravo! dobro!“ zaori po celej dvorani. Vsi se jamejo gnesti okolo meniha. Mej tem pridejo strežaji s krepčili. Plemenitaš se približa k našemu Cristoforu, ki se je hotel hitro posloviti, ter mu reče: „Oče, izvolite kako stvarco; storite mi to v dokaz prijateljstva!“ Ponudi mu pred vsemi drugimi. Toda menih se umakne, prijazno se úpirajoč: „Te stvari niso več za-me. Vendar Bog ne daj, da bi jaz zametal vaša darila. Pripravljam se na pot. Prinesite mi hlebček kruha, da bom mogel reči, da sem bil deležen vaše ljubezni, da sem jedel vaš kruh in prejel znak vašega odpuščanja.“ Plemenitaš ginjen zapové, naj se to zgodi. Takoj pride komornik v veliki gali ter prinese hlebček kruha na srebrnem krožniku in ga ponudi menihu, kateri ga vzame, se zahvali ter dene kruh v svojo košarico. Nato se poslovi. Še jedenkrat objame hišnega gospodarja ter vse one, ki so ga, stoječ blizu, imeli za trenutek v oblasti, ter se jim s težavo izvije. Tudi v prednjih sobah se je le s težavo preril mimo slug, dà, celó mimo ‚bravov‘, ki so mu poljubljali rob obleke, vrvico in kapuco. Kakor zmagovalec je stopal po ulici, spremljan od množice ljudstva, do mestnih vrat, odkoder je vzel pod noge pot proti samostanu, v katerem mu je bilo preživeti novicijat.

Brat in sorodniki umorjenčevi, ki so menili, da bodo oni dan okusili žalostno

radost ošabnega ponosa, bili so polni jasnega veselja, ki izvira iz odpuščanja in blagohotnosti. Družčina se je še nekoliko časa zelo dobrovoljno in nenavadno prisrčno zabavala pri pogovorih, na katere ni bil nikdo pripravljen, ko je tja šel. Namesto prejetega zadoščenja, maščevane sramote, itd., bila je le hvala meniškega novinca, njegova sprava in pohlevnost predmet razgovorov. Ta ali oni bi sicer uže petdesetič povedal, kako je njegov oče grof Munzio pri tem ali onem kočljivem primerljaju prisilil znanega bahača markiza Stanislaja k prijenljivosti, a govoril je mesto tega o spokorjenju in čudoviti potrpežljivosti nekega fra Simona, ki je uže davno umrl. Ko se je družba razšla, ponovi si hišni gospodar, še vedno ginjen in osupel, sam pri sebi vse, kar je čul in kar je sam govoril. „Vražji menih!“ je zagodrnjal mej zobmi (njegove prave besede moramo tu zapisati) — „Vražji menih! ako bi bil še par trenutkov klečal, skoro bi ga bil prosil jaz odpuščanja, ker mi je ubil brata.“ Naš vir trdi izrečno, da je postal ta gospod od onega dne manj nagel in bolj priljuden. —

Oče Cristoforo je potoval potolažen, kakor še nikdar preje po onem groznem dnevu, popotoval tjà, kjer je imel za tisti dan pokoriti se celo svoje življenje. V duhu je uže izpolnjeval strogi molk, ki je bil zapovedan novincem: takó je bil zamišljen in zatopljen v težave, zatajevanja in poniževanja, katera bode prenašal, da izmije svoj madež. Ko je bilo čas južinati, ostal je pri nekem dobrotniku in použival z nekako posebno slastjo kruh, katerega je prejel kot znak odpuščanja. Prihranil pa si ga je košček in ga dejal v pletenico, da bi mu ostal v veden spomin.

Naš namen ni opisavati njegovo samostansko življenje. Povemo samó, da je vedno zelo rad in skrbno izpolnjeval svoje dolžnosti, ki so mu bile odkazane, namreč da je propovedoval in pomagal bolnikom na smrtni postelji. Poleg tega pa ni zamudil nobene prilike, izvrševati še dve drugi dolž-

nosti, namreč poravnovati razpore in braniti stiskane ljudi. S tem njegovim nagnjenjem so se družile, čeprav tega sam ni opazil, njegove stare navade in ostanek bojevitosti, katerega niso mogle povsem zatreti poniževanja in pokorjenja. Njegova govornica je postala vsled navade ponižna in krotka. Kadar se je pa šlo za pravico ali resnico, tedaj se je namah razgrel in razvnel kakor prej. Nekov poseben izraz so imele njegove besede radi svečanostnega naglasa, katerega se je privadil pri propovedovanji. V vsem njegovem vedenji in na obrazu se je zrcalil dolgo trajen boj mej vihravo, strastno nrvajo in protivčo se trdno voljo, ki je pa navadno zmagala, ker se je vedno čuvala in so jo vodili višji oziri in vplivi. Neki sobrat in prijatelj njegov, ki ga je dobro poznal, primerjal ga je nekoč z onimi, v naravni obliki zelo izrazovitimi besedami, katere marsikdo, če tudi dobro vzgojen, ako ga premaga strast, izgovori popačeno, zamenjavši par črk — besede, ki tudi takó spremenjene vendar spominjajo na prvotno svojo moč.

Če bi bila torej tudi kaka druga nepoznana ubožica namesto Lucije prosila očeta Cristofora pomoči, prihitel bi bil takoj. Ko pa je bilo treba pomagati Luciji, odpravil se je na pot s tem večjo skrbjo, ker je poznal in občudoval njeno nedolžnost, ker je že razmišljal o nevarnostih, ki so ji pretile, in je občutil sveto ogorčenost, ker je bila tako sramotno zalezovana. K temu ji je svetoval, da je najbolje ničesar črhniti o tem ter ostati mirna. Bal se je torej zdaj, da je ta njegov svèt imel morda kako žalostno posledico. Skrbljivemu usmiljenju, ki mu je bilo uže prirojeno, pridružila se je tedaj še ona prenatanačna vestnost, ki često muči dobre ljudi.

Toda v tem, ko smo pripovedovali zgodbe očeta Cristofora, dospel je le-ta k svojemu cilju ter se prikazal na vratih. Ženski izpustiti držaj vretena, katero ste škripáje vrtili, vstaneti in vzklikneti obe h krati: „Oh, oče Cristoforo! Bog Vas sprimi!“

Peto poglavje.

Oče Cristoforo se ustavi na pragu in na prvi pogled po ženskah opazi, da ga niso varale njegove slutnje. Glavo nekoliko nazaj dvignivši vpraša z naglasom, kakor bi pričakoval žalostnega odgovora: „No?“ Lucia odgovori s tem, da udari v jok. Mati se hoče opravičevati, da se je predrznila . . . toda menih stopi naprej, sede na trinožno klo-pico, prekine opravičevanja in reče Luciji: „Pomiri se, ubožica! In vi“, obrne se proti Agnesi, „vi mi pripovedujte, kaj se je zgodilo!“ V tem, ko uboga žena pripoveduje, kakor ve in zna, spreminjajo meniha tisočere barve. Sedaj povzdigne oči k nebu, sedaj po-tepta z nogami ob tlà. Ko je povest končana, pokrije si obraz z rokama in vsklikne: „O večni Bog! Doklej vendar . . .!“ A ne da bi končal stavek, obrne se znova k ženskama, rekoč: „Ubožici, Bog vaju je obiskal. Uboga Lucia!“

„Ne bode te naju zapustili, oče?“ pravi le-tá ihteč.

„Da bi vaju zapustil? Kako naj bi jaz še česa prosil Boga, ako vaju zapustim? Vaju v takem položaju! Vaju, kateri mi je On sam izročil v varstvo! Ne zgubite poguma! On vama bode pomagal; On vse vidi; On se more poslužiti tudi nezatnega človeka, kakoršen sam jaz, da osramoti . . . Poglejmo, pomislimo, kaj bi se dalo storiti!“

Nato oprè levi komolec na koleno, nasloni čelo na dlan, z desno pa se prime za brado in čeljusti, kakor da bi hotel zbrati in združiti vse svoje duševne moči. Toda čim bolj premišljuje, tem bolj uvideva, kako zamotana in nujna je stvar, in kako negotova in nevarna so sredstva za odpomoč. Osramotiti don Abbondia in mu dati čutiti, kako zanemarja svojo dolžnost? Sramota in dolžnost ga ne brigati, kadar ima strah. In pripraviti ga v strah? S čim neki, da se bode bolj bal kakor krogle? O tem sporočiti kardinalu nadškofu in poklicati njegov vglad na pomoč? Zato je treba časa, in mej tem? in potem? Ko bi bila ta nedolžna

ubožica tudi že omožena, ali bi bila to brzda za hudobneža? Kdo ve, kakó daleč se predrzne? . . . In ustavljeni se mu? Kako? Ah! misli si ubogi menih, če bi jaz mogel pridobiti za to svoje tukajšnje, svoje milanske samostanske brate! Toda to ni karsibodi: ostal bi sam. Oni človek se dela prijatelja samostanu ter se baha, da je pristaš kapucincev. In njegovi ‚bravi‘ ali niso uže često prišli k nam, da smo jim dali strehe? Ostal bi na cedilu sam; rekli bi, da sem nemirnež, rogovilež, svadljivec. Celó poslabšal bi morda položaj te revice, ako bi se česa poprijel o nepravem času.

Pretehtavši dobre in slabe razloge za tak ali tak sklep, zdi se mu še najbolje, da gre sam pred don Rodriga ter ga s prošnjami in s strahotami, ki ga čakajo v onem, pa morda tudi že v tem življenju, odvrne od sramotne nakane. Tem potom bi se dalo vsaj bolj natanko spoznati, kako trdovraten da je pri svojem gnusnem naklepu in lahko bi se poizvedelo kaj več o njegovih namerah in se po tem ravnalo.

V tem, ko menih tako premišljuje, prikaže se mej durmi Renzo, ki ni mogel strpeti doma iz vzrokov, katere vsakdo lahko ugane. Videč meniha zamišljenega, in ker mu ženski namigneti, da naj ga ne moti, obstoji molčé na pragu. Ko oče Cristoforo privzdigne glavo, da bi razodel svojo nakano ženskama, zapazi ga ter ga pozdravi z navadno prisrčnostjo, katero je še povečalo pomilovanje.

„Ali sta Vam povedali, oče?“ vpraša Renzo z ginjenim glasom.

„Žalibog; in radi tega sem tukaj.“

„Kaj pravite o tem lopovu?“

„Kaj naj rečem o njem? Saj ga ni tu, da bi čul! Kaj bi koristile moje besede? Pravim pa tebi, dragi Renzo: zaupaj v Boga in Bog te ne bode zapustil.“

„Blažene vaše besede!“ vsklikne mladenič. „Vi niste jeden izmej onih, ki ne dajo

nikdar prav ubožcem. Toda gospod kurat in pa oni doktor izgubljenih pravd . . .“

„Ne vleci zopet na dan tega, kar te samó brez potrebe vznemirja! Jaz sem ubog menih. A ponovim ti, kar sem uže rekel tema ženskama: „Kolikor je v moji moči, jaz vas ne bodem zapustil.“

„Oh, vi niste tak kot drugi posvetni prijatelji! Žlobudre! Kdo bi verjel, da . . . Kakó so se mi rotili v boljših časih. Ej! Bili so pripravljene, preleti za-me kri! Proti vragu samemu bi me branili. Ako bi jaz imel kacega sovražnika! . . . Le zinil naj bi jaz, in nikdar več bi on ne jedel kruha. Sedaj pa, da bi videli, kako so se potuhnili . . .!“ Tedaj pogleda meniha v obraz, kateri je postal ves temán; zavé se takoj, da je govoril o nečem, o čemur bi bilo pametno molčati. Ko hoče stvar popraviti, zamotá in zbeга se še bolj: „Hotel sem reči . . . ne mislim reči . . . to je, hotel sem reči . . .“

„Kaj si hotel reči? Ti si začel razdirati moje delo, še predno sem se ga jaz lotil! Prav je, da so se ti še o pravem času odprle oči. Kaj! Ti si iskal prijateljev! . . . Kakšnih prijateljev! Ti bi te ne mogli podpirati, če tudi bi te hoteli! Zgubil bi bil skoro Onega, ki ti hoče in more pomoči! Ali ne veš, da je Bog prijatelj zatiranih, ki zaupajo vanj? Ali ne veš, da ne koristi nič revčku, čeprav pokaže kremplje? In če mu prav koristi . . .“

Pri teh besedah zgrabi Renza krepko za roko. Z obraza mu zasije neka svečana zamišljenost, ki pa ne zmanjšuje častitljivosti, oči se mu povesijo, tiho in kakor pod zemljo zveni njegov glas: „In če mu prav koristi . . . je to strašna korist! Renzo! Ali hočeš ti zaupati v Boga?“

„Oh, dà!“ odgovori Renzo. „On je zares Gospod.“

„Dobro; obljubi mi, da ne boš nikogar napadal, nikogar izzival, da se boš dal voditi meni!“

„Obljubim.“

Lucia se globoko oddahne, kakor bi se jej velik kamen odvalil od srca. Agnese pa reče: „Vrl mladenič!“

„Čujta, otroka!“ povzame fra Cristoforo, „jaz bom še danes govoril z onim človekom. Ako mu Bog gane srce in dá moči mojim besedam, dobro; če ne, poiščemo z božjo pripomočjo drugo sredstvo. Vi dva pa bodita mej tem mirna; držita se domá, ogibljita se čenč ter se ne pokažita na dan. Danes zvečer ali najpozneje jutri se zopet vidimo.“ Nato pretrga vse zahvale in blagoreke ter odide. V samostan dospè še o pravem času, da more opraviti v koru seksto (šesto molitveno uro), pojužina ter se odpravi takoj na pot proti brlogu one zveri, katero se je namenil vkrotiti.

Gradič don Rodriga je stal samotno kakor kakov stolpič na vrhu jednega izmej holmov, mej katerimi se je porazgubljalo jezersko pobrežje. Iz tega sklepa moj neznani pisatelj, da je ležal ta kraj (bilo bi pametneje, da bi ga nazval z imenom) nekoliko višje od domačije naših zaročencev, oddaljen od le-te kake tri milje, od samostana pa štiri.

Pod gričem, na južni strani proti jezeru, je ležala kopica kolb, v kojih so prebivali kmetje don Rodriga. Bila je to kakor majhna prestolnica njegovega majhnega kraljestva. Bilo je treba samó iti skozi to vas, da smo dobili pojem o njenih šegah in navadah. Ako smo skozi sem ter tja odprta vrata pogledali v pritlične izbe, videli smo na stenah mešanico pušk, trobent, kram-pov, grabelj, slamnikov, mrež in sklenic za smodnik. Ljudje, katere smo lahko srečavali, so bili širokopleči, surovi hrusti z velikim šopom na glavi, zavitim v mrežico: starikavi ljudje, ki so, zgubivši zobé, bili na videz vedno pripravljene začeti škripati z zobmi, ako jih je kdo podražil. Ženske sáme so bile nekako možatih obrazov in žilavih rok, ki so lahko pomagale jeziku, ako ta ni več zadoščal. Celó v kretanji otrok, ki so se igrali na cesti, je bila videti neka razposajenost in bojevitost.

Fra Cristoforo gré naravnost skozi vas ter pride po polževo zaviti stezici na mal prostor pred gradičem. Vrata so bila zaprta v znak, da gospod obeduje in noče, da bi ga kdo motil. Redka in majhna okna na

prednji strani so bila zatvorjena z razpoklimi, od zobú časa skoro razbitimi oboknicami; bila so pa zato zavarovana z velikanskimi železnimi drogi, v pritličji tako visoko, da bi težko segel do njih, tudi kdor bi drugemu stopil na ramena. Vladala je tu grobna tišina. Kdor bi šel tu mimo, mislil bi si lahko, da je to zapuščena hiša, ako nebi sklepal iz štirih bitij, dveh živih in dveh mrtvih, ki so bila zvonaj skladno postavljena, da tu notri bivajo ljudje. Dva velika jastreba z razpetimi perutmi in mahajočima glavama, sta bila pribita na vratih. Jeden je bil uže oskubljen in na pol razjeden od časa, drugi pa še dobro ohranjen in z vsem perjem. Dva brava sta stražila, razpoložena po klopeh na levi in desni strani in pričakovala, kedaj bodeta poklicana, da pobereta ostanke z gospodove mize. Menih postane, kakor bi hotel čakati. Jeden hlapec pa se dvigne ter mu reče: „Le idite dalje, oče! Mi kapucinov ne pustimo čakati; mi smo prijatelji samostana. Jaz sem bil notri ob gotovih časih, ko bi zvonaj ne bilo posebno zdravo za-me. In če bi mi bili zaprli vrata pred nosom, godilo bi se mi bilo slabo.“ Nato udari dvakrat s kladivom po vratih. Znotraj začnó lajati in tuliti psi in psički, skoro nato pa se godrnjaje pokaže star sluga. Ko opazi patra, prikloni se mu globoko, pomiri živali z rokama in besedo, pelje gosta na ozko dvorišče ter zopet zatvori vrata. Prišedši ž njim v neko dvorano, pogleda ga nekako osuplo in spoštljivo ter vpraša: „Ali niste vi oče Cristoforo iz Pescarenica?“

„Prav tisti!“

„Vi tu?“

„Kakor vidite, dobri mož.“

„Imate gotovo kak dober namen. Dober namen“, godrnja starec, naprej mej zobmi, namenivši se s patrom dalje. „Dobra dela so povsod mogoča.“ Skozi dve ali tri temne sobe prideta do vrat obednice, kjer se začuje zmešan ropot vilic, nožev, vrčev, krožnikov in nad vse kričanje različnih neharmoničnih glasov, ki skušajo drug drugzega prepviti. Menih se hoče umakniti nazaj, ter se pred durmi dogovarja s slugo, da bi po-

čakal v kakem kotu, dokler bi bil obed končan. Kar se odpró vrata. Neki grof Attilio, ki je sedel nasproti vrat (bil je stričnik don Rodriga in smo ga uže omenili, čeprav ne z imenom), zagleda obrito glavo in meniško haljo in opazivši skromno nakano menihovo, zavpije: „Ej! ej! ne uideate nam ne, častiti oče! Naprej! naprej!“ Don Rodrigo sicer ni mogel uganiti, kaj pomenja ta obisk, a ga je vendar obšla neka temna slutnja, in on patra ne bi bil povabil. Ker pa je neprevidni Attilio preveč glasno zaklical, tudi njemu ni kazalo potuhniti se. Zato reče: „Le sèm, oče, le sèm!“ Oče Cristoforo se približa, pokloni se don Rodrigu ter odzdravi omizju na obeh straneh.

Navadno (ne vedno) si predstavljamo poštenjaka ob strani hudobneževi v vznešeno glavo, jasnim pogledom, privzdignjenimi prsmi in razvezanim jezikom. Da pa odgovarja domišljiji tudi istina, zato je treba mnogo okoliščin, ki zadenejo le redkokrat skupaj. Radi tega se ne čudimo, da je stal oče Cristoforo z mirno vestjo, trdno preverjen o pravičnosti zadeve, radi katere je prišel, boječ se ob jednem in pomilujoč don Rodriga nekako bojzljivo in spoštljivo pred njim. Ta don Rodrigo, ki je ondi predsedoval omizju v svoji hiši, v svojem kraljestvu, obdan od prijateljev, od znakov svoje moči, je gledal srpo, da je vsakemu že na jeziku udušil vsako prošnjo, kaj še le svèt, kaj še le svarilo ali celó očitjanje. Na njegovi desni je sedel grof Attilio, njegov stričnik, ki ga je, kar moramo povedati, podpiral v samopaštvu in razuzdanosti. Prišel je iz Milana, da bi na letovišči preživel ž njim nekaj dnij. Na levi in na drugi strani mize je sedel z veliko spoštljivostjo, pa vendar nekako samosvestno in napihnjeno gospod mestni sodnik, tisti, ki bi bil moral po postavi pripomoči do pravice našemu Renzu Tramaglinu in kaznovati don Rodriga po gori navedenih predpisih. Nasproti sodniku pa je sedel z najpristnejšim in najprisrčnejšim spoštovanjem naš doktor Azzecca-garbugli v črnem plašču in bolj rudečega nosu kakor po navadi. Naposled sta bila med povabljeni še

dva neznatna gosta, o katerih naš vir ne pové družega, kakor da sta samo jedla, ki mala z glavo, ter se smejala in potrjevala vse, kar je rekel kak gost, ako mu ni nikdo oporekal.

„Daj stolec patru!“ reče don Rodrigo. Sluga postreže s stolom, na katerega se vsede oče Cristoforo, opravičujoč se gospodarju, da je prišel o takó neprilicnem času. „Rad bi govoril z vami na samem o neki važni zadevi“, dostavi z bolj potihim glasom don Rodrigu na ušesa.

„Dobro, dobro, pogovoriva se kasneje“, odgovori le-ta. „Mej tem pa prinesite patru pijačo!“

Menih se hoče braniti; toda don Rodrigo zavpije s povzdignjenim glasom sredi hrupa, ki se je zopet pričel: „Tega mi pa vendar ne bodeste storili, za vruga! Od moje hiše ne sme iti noben kapucin, predno ni pokusil mojega vina: tako gotovo, kakor je ne sme ostaviti noben predrzen upnik, predno ni občutil palice iz mojih gozdov!“

Te besede so vzbudile občen smeh ter prekinile vprašanje, katero so gostje ravno razvneto preresetavali. Sluga prinese na skodelici steklenko vina, ter visok, kelihu podoben kozarec in ga postavi pred patra. Ta se noče ustavljati tako krepkemu povabilu moža, čegar naklonjenost si je hotel po vsakej ceni pridobiti, natoči si in jame počasi srkati vino.

„Tassova avtoriteta ne podpira vaše trditve, spoštovani gospod sodnik; celó nasprotuje ji“, začne zopet rjuti grof Attilio. „Kajti ta izobraženi mož, ta veliki mož, ki je znal na prste naštetih vsa viteška pravila, je odpravil poslanca Argantejevega k pobožnemu Buglionu prosit dovoljenja, predno bi pozval na boj kristijanske viteze...“

„Toda to je sama pretiranost“, odgovarja sodnik z nič manjšim rjoventjem, „to je samo pesniško opisovanje; kajti poslanec je uže sam na sebi, po mejnarodnem pravu, jure gentium nedotakljiv; sicer nam pa ni treba iti takó daleč, ker imamo tudi pregovor: ‚sèl ne trpi kazni‘. In pregovori, dragi moj, so modrost človeškega rodu. Ker pa po-

slanec ni dejal ničesar v svojem imenu, temveč pokazal samó pisan poziv...“

„Kdaj bode pa razumeli, da je bil ta sèl nepremišljen osel, ki ni poznal prvih...?“

„Z vašim dovoljenjem, gospodje“, prekinde don Rodrigo, ki ni maral, da bi se bilo vprašanje preveč zavleklo, „prepustimo razsodbo očetu Cristoforu; njegovi sodbi se udajmo!“

„Dobro, izborno“, reče grof Attilio, kateremu je bilo zelo všeč, da ta viteški prepir odloči menih. Sodnik pa, ki se je vedno bolj razgreval radi vprašanja, se le težko pomiri in zategne obraz, kakor bi hotel reči: otročarije!

„Kolikor sem slišal“, reče menih, „ne umejem jaz teh stvari.“

„Takó se navadno skromno opravičujejo menih“, reče don Rodrigo, „toda ne videte mi. Ej, saj vemo predobro, da niste prišli na svet s kapuco na glavi in da ste poznali svet. Nič, nič: evo vam prepornega vprašanja!“

„Stvar je ta-le“, jame kričati grof Attilio.

„Pusti govoriti mene, stričnik, ker sem nepristranski“, povzame don Rodrigo.

„Evo vam dogodbe! Neki španjolski vitez pozove milanskega viteza na boj. Ker sèl ne najde pozvanega doma, izroči poziv vitezovemu bratu. Ta bere pismo in za odgovor jih selu par našteje. Vprašanje je...“

„Prav je imel, dobro je pogodil“, kriči grof Attilio, „Bog mu je to misel vdihnil.“

„Vrag mu jo je“, pristavi sodnik. „Pretepsti poslanca! Sveto osebo! Tudi vi, pater, mi bode pritrtili, da to ni viteško ravnanje.“

„Da, gospod, viteško“, kriči grof; „pustite mene govoriti, ki vem, kaj se spodobi vitezmu! Drugače bi bilo, če bi bili udarci s pestjo; toda palica nikomur ne omadežuje rok. Umeti ne morem, zakaj se vi toliko potegujete za pleča tacega lopova.“

„Kdo je govoril o plečih, gospod grof moj? Vi mi podtikate stvari, katerih niti na mislih nimam. Govoril sem o značaju in ne o plečih. Razven tega govorim o mejnarodnem pravu. Povejte mi, je-li so fecijali, ka-

tere so stari Rimljani pošiljali, da so druge narode klicali na boj, je-li so kdaj kje prosili dovoljenja, da so smeli razodeti svoje poročilo? In imenujte mi pisca, ki omenja, da bi bili fecijali kdaj s palicami tepeni . . .“

„Kaj imajo z nami opraviti državni služabniki starih Rimljanov, ljudstva, ki je živelo tako bolj po domače in je bilo v teh stvarih daleč, daleč za nami? Toda po postavah današnjega viteštva, ki je pravo, rečem in trdim, da je poslanec, ki se upa pozvati viteza na boj, predno ga je prosil dovoljenja, da je predrznež, in da se ga lahko razžali, kolikor hoče razžali, in pretepe, kolikor hoče pretepe . . .!“

„Odgovorite mi na ta silogizem.“

„Nič, nič, nič!“

„Toda čujte, čujte, čujte! Pretepsti neoboroženega, to je izdajalsko. Atqui poslanec de quo, je bil brez orožja; ergo . . .“

„Počasi, počasi, gospod sodnik.“

„Zakaj počasi?“

„Počasi, vam pravim! Kaj mi govorite? Izdajalsko je, raniti koga z mečem od zadaj, zapoditi mu kroglo v hrbet; toda tudi tu so gotove izjeme . . . a ostanimo pri vprašanji. Priznam, da se to v obče lahko ožigosa kot izdajalski čin. Toda priložiti par batin malo-pridnežu! Ta bi bila lepa, da bi se mu moralo reči: ‚Pazi zdaj te bom s palico, prav kakor je treba opozoriti kavalirja: ‚Primi za meč!‘ — In vi spoštovani gospod doktor! Smehljate se vedno ter kažete, da ste mojega mnenja. Zakaj pa ne podpirate mojih nazorov s svojo ropotuljo, ter mi ne pomagajte prepričati tega gospoda?“

„Jaz . . .“ odgovori zmedeno doktor, „jaz se veselim tega učenega razgovora in sem hvaležen slučaju, ki je nanesel na takó lep, duhovit boj. In potlej: meni ne pristuje pravica izreči sodbo. Njega Svetlost je vže določila sodnika . . . tu gospoda patra.“

„Res je“, reče don Rodrigo, „toda kako naj govori sodnik, ako prepirači nočejo molčati?“

„Jaz obmolknem“, reče grof Attilio. Sodnik stisne ustnice in namigne, da se tudi on uda!

„Hvala Bogu! Torej, pater!“ reče don Rodrigo z neko hudomušno resnobo.

„Jaz sem se uže izgovoril, da ne umem teh stvari“, odgovori oče Cristoforo ter ponudi kozarec slugi.

„Piškavi izgovori“, kričita obá stričnika, „mi hočemo razsodbo!“

„Ako je takó“, povzame menih, „moje slabo mnenje je tako, da bi ne bilo treba ne izzivanja, ne selov, ne batin!“

Gostje se osuplo spogledajo.

„O ta je pa debela!“ reče grof Attilio. „Oprostite, oče, ta je pa debela! Vidim, da ne poznate sveta.“

„On?“ pravi don Rodrigo. „Ali naj še jedenkrat povem? On ga pozna tako dobro, kot ti, dragi stričnik! Ni res, pater? Povejte, povejte, je-li niste tudi vi nekatero zbili?“

Menih pa ne odgovori na to ljubeznivo vprašanje, temveč si misli natihoma sam pri sebi: ‚Te so za-te! Toda spomni se, da nisi radi sebe tu in ne zmeni se za to, kar se tiče samo tebe!‘

„Mogoče“, dé stričnik, „toda pater . . . kako se zóve pater?“

„Pater Cristoforo“, odgovori jih več.

„Toda pater Cristoforo, gospod moj visokospoštovani, s temi nazori prekucnete svet. Brez dvobojev, brez batin! Z Bogom čast! Klatežem se ne bo treba bati kazni. — K sreči je kaj takega nemogoče.“

„Pogum, doktor“, zakliče don Rodrigo, ki je hotel pričkanje vedno bolj odvrniti od onih dveh, ki sta je bila začela. „Pogum! Vi ste mož, ki daste vsakomur prav. Čujmo, kakó bodete v ti točki dali prav očetu Cristoforu!“

„Zares“, odgovori doktor, držeč pred sabo vilice in obrnivši se k menihu, „zares, jaz ne morem uvideti, zakaj pater Cristoforo, ki je popolen menih in mož, ki pozna svet, zakaj ni mislil na to, da njegovo mnenje, ki je dobro, izborno, in ki bi na prižnici mnogo zaleglo, ne velja, da se spoštljivo izrazim, pri viteških pogovorih. Toda oče vé bolje kot jaz, da je vsaka stvar dobra na svojem mestu. Jaz menim, da se je hotel

samo za šalo rešiti iz zadrege, ker bi moral izreči svojo razsodbo.“

Kaj naj bi bil človek odgovoril na zaključke tako stare in vedno nove modrosti? Nič! In tako je storil tudi menih.

Don Rodrigo bi rad pretrgal to preporno vprašanje, zato napelje govor na neko drugo. „A propos!“ reče, „slišal sem, da se v Milanu govori o nekaki poravnavi.“

Čitatelj vé, da so se v onem letu prepirali radi nasledstva v vojvodini Mantovi. Le-té se je po smrti Vincenza Gonzage, ki ni zapustil postavnih dedičev, polastil vojvoda Nevers, njegov najbližji sorodnik. Ludovik XIII. ali prav za prav kardinal Richelieu je podpiral tega kneza, ki mu je bil zelo udan in se je povsem udomačil na Francoskem. Filip IV., prav za prav grof Olivares, katerega so navadno zvali grof-vojvodo, pa ga iz istih vzrokov ni maral in mu je napovedal vojsko. A ker je bila ta vojvodina državni fevd, prizadevali sta si obe stranki z zvijačami, prošnjami in grožnjami pri cesarju Ferdinandu II.: prva, da bi podelil fevd novemu vojvodi, druga, da bi mu ga odrekel in pomagal pregnati ga iz državnice.

„Jaz bi skoro verojel“, reče grof Attilio, „da bi se zadeva utegnila poravnati. Skleпам iz . . .“

„Ne verujte, gospod grof, ne verujte!“ prekine ga sodnik. „Jaz vem te stvari, čeprav sem tu na kmetih. Španjolski kastelan, kateri mi v svoji dobroti nekamo dobro želi, in ki vé vse, ker je njegov oče ljubljeneц grofa-vojvode . . .“

„Jaz govorim vsak dan v Milanu z bolj imenitnimi glavami in vem, da je papež, ki zeló želi miru, stavil predloge . . .“

„Tako mora biti; to je prav! Njegova Svetost je storila svojo dolžnost. Papež mora vedno pomirjati kristijanske kneze. Toda grof-vojvoda ima svojo politiko in . . .“

„In, in, in — ali veste vi, gospodine, kaj misli v tem trenutku cesar? Ali mislite, da je samo Mantova na zemlji? Treba je misliti na mnogo stvari. Saj veste, koliko se sme zanesti cesar na svojega kneza Valdistiano

ali Vallistai, ali kako ga imenujejo, in če . . .“

„V nemščini se to ime pravilno glasi“, pretrga ga zopet sodnik, „glasi se Vagliensteino, kakor sem večkrat čul izgovarjati našega gospoda kastelana. Toda le potolažite se, kajti . . .“

„Vi me hočete učiti . . .?“ zakriči grof; toda don Rodrigo ga z očmi opomni, da naj radi njega več ne ugovarja. Grof obmolkne, sodnik pa nadaljuje svoj govor kakor ladija, ki se otmè s kake sipine in odpljuje z razpetimi jadri: „Vagliensteino me malo briga, ker grof-vojvoda vidi vse in povsod. Ako bi Vagliensteino hotel ravnati po svoji glavi, pripelja ga on na pravi tir z lepo ali pa z grdo. On ima oči povsod, pravim, in dolge roke. In ako si je kako stvar tako za trdno vbil v glavo, kakor si je to, da se vojvoda Nevers ne vgnezdi v Mantovi, kar je kot dober državnik storil po vsi pravici: potem se vojvoda Nevers tudi reš ne bo vgnezdil letam, in kardinala Ricilici trud je bob ob steno. Smejati se moram kardinalu, da se prepira s takim človekom kot je grof Olivares. Rad bi čez dvesto let prišel na svet nazaj, da bi videl, kaj bodo potomci mislili o taki prevzetnosti. Zavist ni vse, treba je glave. Take glave pa ni več na svetu kot jo ima grof-vojvoda. Grof-vojvoda, gospoda moja“, nadaljuje sodnik vedno še z ugodno sapo v jadrih, čudeč se, da zdaj ne zadene več ob nobeno kleč, „grof-vojvoda je star lisjak, da se izrazim dostojno, ki vsakomur zmeša sléd. Ako gleda na desno, udari gotovo na levo. Radi tega se ne more nikdo bahati, da je zavohal njegove naklepe. Celo oni, ki izvršujejo njegova povelja ter jih pišejo, ne umejo ničesar o njih. Jaz lahko govorim o tej stvari, ker mi gospod kastelan marsikaj zaupa. Grof-vojvoda pa nasprotno natanko ve, kaj se kuha na drugih dvorih. Vsi drugi visoki politiki (katerih je kot listja in trave) jedva iztuhtajo kak črtež, pa ga uže ugane grof-vojvoda v svoji zviti glavi, po skrivnih potih in žicah, katere ima napeljane na vse strani. Ubogi kardinal Ricilici poskuša tu, poskuša tam, poti se in si ubija

glavo. A potem? Ako se mu posreči narediti kak načrt, prekriža mu ga grof-vojvoda takoj z drugim, ki je uže ves lepo narejen...!“

Bog ve kdaj bi nehal sodnik. Toda don Rodrigo, kateri ni rad gledal kislega obraza stričnikovega, se obrne nenadoma, kakor bi mu bil misel kdo navdihnil, k slugi, ter mu zapove prinesiti neko steklenico. „Gospod sodnik in druga gospôda!“ reče nató, „natočili bomo na zdravje grofa-vojvode in potem mi bodete povedali, je-li vino vredno tacega gospoda!“

Sodnik odgovori s priklonom, na kojem se je opazila neka posebna hvaležnost; kar se je namreč storilo ali govorilo na čast grofu-vojvodi, veljalo je po njegovem mnenji njemu.“

„Živio tisoč let don Gasparo Guzman grof d' Olivares, vojvoda di san Lucar, veliki privato kralja Filipa Velikega, našega gospodarja“, vsklikne ter dvigne čašo.

„Privato“ (kdor bi tega ne vedel) je izraz, s katerim se je v onih časih zaznamoval ljubljenec kacega kneza.

„Živio tisoč let!“ odgovoré vsi.

„Postrezite očetu!“ reče don Rodrigo.

„Oprostíte!“ odgovori menih, „storil sem že jedno napako in bi ne mogel...“

„Kaj?“ pravi don Rodrigo, „mi pijemo na zdravje grofa-vojvode. Ali hočete, da mislimo, da držite z navarrini?“

Tako so se tedaj zvali zaničljivo Francozi po knezih navarskih ki so jim jeli kraljevati s Henrikom IV.

Na tako rotenje se je moralo piti. Vsi gostje začnó kričeč hvaliti vino razven doktorja, kateri je pa s povzdignjeno glavo, nepremičnimi očmi in stisnjenimi ustnicami več povedal kakor bi bil mogel izraziti z besedami.

„Kako se vam zdi, e, doktore?“ vpraša don Rodrigo.

Le-ta izvleče iz kupe svoj nos, ki je bil bolj rudeč in svetel nego vino. Z emfatičnim poudarkom na vsakem zlogu odgovori: „Jaz pravim, izrečem in menim, da je to vino Olivares mej vini; censui et in eam

ivi sententiam, da take tekočine ni nič več v vseh dvaindvajsetih kraljestvih našega kralja, katerega Bog ohrani. Izjavljam in proglašam za resnico, da pojedine presvetlega don Rodriga prekosé gostije Helijogabalove in da je draginja za večne čase pregnana in iztirana iz te palače, kjer kraljuje in gospoduje razkošje.“

„Dobro povedal, izborno govoril!“ kriči jednoglasno cela družba. Toda beseda ‚draginja‘, katero je doktor slučajno zinił, obrnila je namah vseh pozornost na ta žalosten predmet in vsi jamejo govoriti o draginji. Tu so se vsaj v glavnih točkah vsi zlagali, a hrup je bil še večji, kakor če bi bili raznega mnenja. Govorili so vsi na jedenkrat. „Saj ni draginje“, reče jeden, „samo prekupci...“

„In peki“, pravi drugi, „ki skrivajo žito. Na vislice ž njimi!“

„Dà, na vislice, brez usmiljenja!“

„Po sodnem potu“, kriči sodnik.

„Kaj še!“ kriči najhuje grof Attilio, „preki sod! Tri ali štiri ali pet ali šest jih zgrabite, najbolj bogate in največje malopridneže, ter jih obesite!“

„Vzgledi, vzgledi! Brez vzgledov se ne dá nič storiti.“

„Na vislice! Obesite jih! In precej bo na vseh straneh dovolj žita!“

Kdor je uže poslušal na sejmu poulične godce, kako mej posameznimi pesmami ubira vsakdo svoje godalo in je pusti doneti na vse pretege, da more v hrupu drugih natančno ločiti svoje glasove: ta si lahko misli, kakšen je bil hrup teh pogovorov, če jih smemo tako imenovati. Pilo in nalivalo se je tisto slavno vino. Poveličevanje vina in narodno-gospodarske modrosti so se v hrupu vrstile druga za drugo; besedi, ki ste se najbolj glasno slišali, ste bili, a m b r o z i j a in vislice.

Don Rodrigo pa je mej tem pogledaval meniha, ki je jedini molčal. Sedel je vedno nepremično, dal ni od sebe znamenja nepotrpežljivosti ali naglice, iz njegovega vedenja se ni moglo sklepati, da čaka. Videlo se mu je, da ne bo šel, predno ne bode uslišan.

Odslovil bi ga bil rad in se ognil razgovoru don Rodrigo; toda da bi odslovil kapucina, predno bi čul njegovo željo, ni bilo po pravih njegove politike. Ker se tedaj ni mogel ogniti sitnosti, sklenil je, takoj govoriti ž njim in se ga znebiti. Vzdigne se

od mize, ž njim pa vsa od vina razvneta družba, ki pa ne pretrga hrupa. Nato se oprusti gostom, stopi spoštljivo k menihu, ki se je dvignil ž njim, mu reče: „Jaz sem vam na uslugo“, ter ga pelje v drugo sobano.

Šesto poglavje.

„S čim vam morem ustreči?“ reče don Rodrigo ter se postavi sredi sobe. Tako so se glasile besede; toda iz načina, kako so bile izgovorjene, se je dalo jasno posneti: „Pazi, pred kom stojiš, pretehtaj besede in požuri se!“

Ni bilo boljšega in hitrejšega sredstva, ohrabriti očeta Cristofora, kakor ošabno ga nagovoriti. Stal je tu zamišljen, iskal besed ter mej prsti prebiral jagode na molku, katerega je imel na pasu: kakor da bi bil hotel na kateri teh jagod dobiti začetek svojega govora. Ob takem vedenju don Rodriga pa je imel namah več besed na jeziku, kot jih je bilo treba. Vendar boječ se, da ne bi izjalovil svoje, ali — kar je bilo mnogo več — tuje zadeve, popravi in vkroti besede, ki so mu bile na jeziku, ter reče s previdno ponižnostjo: „Prišel sem vas prosit pravice in dobrohotnosti. Neki malopridneži so se poslužili vašega presvitlega imena, da so ostrašili ubozega kurata in mu zabranili, izpolniti svojo dolžnost, ter so tako prevarali dva nedolžna človeka. Vi morete z jedno besedo osramotiti te ljudi, pripomoči pravici do veljave in pomagati ubožcem, katerim se je zgodila takó grozna krivica. Vi morete in . . . ker morete . . . vest, čast . . .“

„O moji vesti bodele govorili, kadar bom prišel k vam k spovedi. Svojo čast pa varujem jaz sam. Kdor koli bi se drznil z menoj vred skrbeti za njo, ta je v mojih očeh predrznež, ki mojo čast žali.“

Oče Cristoforo uvidi, da hoče don Rodrigo njegovim besedam podtakniti slab namen, premeniti razgovor v prepir in mu vzeti priliko, priti do pravega jedra. Radi

ttega sklene še trdneje, ohraniti 'si potrpežljivost in požreti vse, kar mu bode oni dejal; zato odgovori takoj s krotkim glasom: „Ako sem kaj rekel, kar vas žali, storil sem to izvestno proti svoji volji. Le poučite me, pokarajte me, ako ne znam spodobno govoriti; toda blagovolite me poslušati. Za božjo voljo, pri onem Bogu, pred katerim se bomo morali vsi prikazati . . .“ — pri tem je vzel med prste in držal svojemu srepro gledajočemu poslušalcu pred oči leseno mrtvaško glavo, ki je visela na njegovem molku — „ne ustavljajte se izkazati pravico ubožcem, ker vam je lahko in ste to storiti dolžni! Mislite, da Bog vedno gleda na-nje in da čuje njih jok in njihove vzdihle! Mogočna je nedolžnost v svojem . . .“

„Ej, oče!“ prekine ga rezko don Rodrigo, „jaz imam veliko spoštovanje pred vašo obleko. Utegnil pa bi pozabiti na to, če vidim, da ta obleka odeva moža, ki se je drznil kot vohun prikrasti se v mojo hišo.“

Kri stopi pri teh besedah menihu v glavo. Držeč se kakor bolnik, ki požira trpko zdravilo, reče: „Vi sami ne verujete, da zaslužim tak priimek. Vi čutite v svojem srcu, da moj nastop tu pred vami nima ne podlega, ne prezirljivega namena. Čujte me, gospod don Rodrigo! Hotel Bog, da ne pride dan, ko bi se vi kesali, ker me niste poslušali! Ne zametujte svoje slave . . . kakšna slava, gospod don Rodrigo! kakšna slava pred ljudmi! In pred Bogom! Vi premorete veliko na svetu, toda . . .“

„Veste vi“, reče don Rodrigo jezno, pa vendar ne brez nekake bojazni, „veste vi:

kadar me prime muha, da bi rad čul pridigo, najdem tudi jaz pot v cerkev, kakor delajo to drugi. Toda v moji hiši! Oh! nadaljuje prisiljeno se nasmehujoč, „vi me imate za več, kot sem. Pridigarja domá! To si privoščijo le knezi!“

„In tisti Bog, ki obračunava s knezi od besed, katere jim je govoril na njih dvorih, tisti Bog, ki vam izkazuje baš sedaj svoje usmiljenje, ker vam pošilja svojega služabnika, nevrednega in revnega, a venderle svojega služabnika prosit za nedolžno...“

„Kratko, pater!“ reče don Rodrigo, hoteč oditi, „jaz ne vem, kaj hočete vi povedati. Jaz razumem samo toliko, da mora biti neka deklina, za katero se vi zelo brigate. Pojdite in zaupajte svoje skrivnosti, komur hočete, a ne nadlegujte s tem dalje mene pošenjaka!“

Don Rodrigo hoče oditi. Menih mu zastavi pot, a z velikim spoštovanjem. Potem povzdigne roke proti njemu, proseč in zadržujoč ga ob enem ter mu odgovori: „Brigam se za-njo, res je, toda ne bolj kot za vas. Dve duši sta: za obe se brigam bolj nego za svoje življenje. Don Rodrigo! Jaz ne morem storiti družega, nego moliti za vas, a to bom iz srca rad storil. Ne odrecite mi prošnje, ne strašite in ne plašite dalje nedolžne ubožice! Jedna vaša beseda premore vse.“

„Dobro“, reče don Rodrigo, „ako mislite, da morem jaz toliko storiti za tisto osebo; ker vam je ta oseba tako pri srcu...“

„Dobro“, povzame plašno oče Cristoforo, kateremu kretanje in vedenje don Rodriga ni vzbujalo nade, katero so na videz označile le-te besede.

„Dobro: svetujte ji torej, naj pribeži v moje varstvo. Imela bode vsega dosti in nikdo se ne bo predrznil nadlegovati je, kakor gotovo sem jaz kavalir!“

Pri tem predlogu prekipi v menihu nejevolja, katero je dotodaj skrival. Vsi dobri sklepi gledé previdnosti in potrpežljivosti so šli v dim. Stari človek v njem se je zvezal z novim, in v teh slučajih je fra Cristoforo zares veljal za dva. „Vaše varstvo?“

vsklikne, stopi za dva koraka nazaj, postavi se srdito na desno nogo, uprè desnico ob bok, levico povzdigne in stegne kazalec proti don Rodrigu, motreč ga z dvoje ognjevitimi očmi: „Vaše varstvo! Prav je, da ste tako govorili, da ste mi stavili ta predlog! Dopolnili ste mero, jaz se vas več ne bojim!“

„Kako govoriš, menih?...“

„Jaz govorim, kakor se govori z onim, ki ga je Bog zapustil in ki ne more nikogar več oplasiti. Vaše varstvo! Dobro sem vedel, da varuje Bog ono nedolžno siroto. Toda vi, vi ste me zdaj tega takó zagotovili, da brezobzirno lahko govorim z vami o tem! Lucia, pravim! glejte, kako izgovarjam jaz to ime: s ponosnim čelom in mirnim okom!“

„Kaj? v tej hiši...!“

„Jaz pomilujem to hišo. Prokletstvo visi nad njo. Videli bode, če se božja pravičnost obotavlja radi štirih kamenov ali štirih razbojnikov? Vi ste mislili, da je Bog vstvaril to bitje po svoji podobi, da bi je vi trapili! Vi ste mislili, da je Bog ne bo znal braniti! Vi ste zaničljivo odklonili njegov opomin! Sodili ste se! Srce Faraonovo je bilo prav tako okamenelo kakor vaše. Bog je to srce znal omečiti. Lucia je varna pred vami; to vam povem jaz, ubogi menih. Kar se pa tiče vas, zapomnite si, kaj vam obečam! Pride dan...“

Don Rodrigo je bil dotodaj na pol jezen, na pol osupel in prepaden, in ni mogel najti besed. Ko pa sliši začetek tega prorokovanja, pridruži se togoti še neka skrivnostna bojazen.

Krčevito zgrabi za grozečo menihovo roko ter glasno zakriči, da bi prekinil nesrečnega proroka: „Glej, da mi prideš izpod nog, nesramni predrznež, lenuh v meniški obleki!“

Te jasne besede so v trenutku pomirile očeta Cristofora. V njegovem duhu se je z mislijo na trpljenje in zasramovanje tako dobro in uže tako dolgo družila misel na potrpežljivost in molčečnost, da je izgubil pri tem poklonu vso jezo in ves ogenj, ter mu je ostal samo še sklep, da hoče mirno

prenesti vse, kar bi se don Rodrigu polju bilo še dostaviti. Rahlo izvije roko iz pošte-njakovih krempljev, povesi glavo in obstane tu nepremičen, kakor drevo, kateremu se sredi najhujše nevihte veje umiré, kadar poneha veter, in sprejmejo točo, kakoršna se uže usuje z nebá.

„Nesramni zarobljenec!“ nadaljuje don Rodrigo, „ti govoriš, kakor bi imel pred sabo koga svoje vrste! Hvaležen bodi halji, ki ti pokriva malopridna ramena in te varuje pred ljubeznivostmi, s katerimi učimo take ljudi govoriti! Za sedaj odnesi še zdravo kožo, sicer bomo pa videli!“

S temi besedami pokaže posmehljivo ukazujoč vrata, ki so bila nasproti onim, odkoder sta prišla. Oče Cristoforo se pokloni in odide; don Rodrigo pa jame z besnimi koraki meriti bojišče.

Ko zaprè menih vrata za sabo, zapazi v drugi sobi, v katero vstopi, kako se nekdo počasi umika ob zidu se plazeč, kakor bi se bal, da bi ga kdo ne videl iz sosedne sobe. V njem spozna starega slugo, ki mu je bil odprl vrata s ceste. Bil je le-ta pri hiši morda uže štirideset let, to je še predno se je rodil don Rodrigo. Takrat je nastopil službo pri očetu don Rodriga, kateri pa je bil povsem drugačen človek. Po njegovi smrti je novi gospodar odslovil celo družino in si je oskrbel novo druhal. Obdržal je samó tega služabnika, ker je bil uže star in ker je kljub temu, da je bil povsem družega mišljenja, nego njegov gospodar, imel dvoje drugih lepih lastnostij: spoštoval je veljavo hiše ter bil izurjen v vseh navadah, poznal je kot nihče drugi najstarejši šege in najneznatnejše malenkosti. Pred svojim gospodom se ubogi starček ni nikdar predrznil namigniti, še menj pa izrecno povedati, da ne odobrava vsega, kar se dogaja v hiši vsak dan. K večjemu se mu je izvil sem ter tam po kak vsklik ali pa je med zobni kaj malega zamrmral nad svojimi službenimi tovariši. Ti pa so se mu smejali in so ga radi večkrat potipali za to žilo, samo da so ga napravili, da je še katero več zinil, nego je hotel, in da so ga

slišali, kako je hvalil stare čase v tej hiši. Ako so njegovi ukori prišli do ušes don Rodriga, pripovedovali so mu ob enem tudi šale, ki so jih s starčkom zbijali. Radi tega jih je tudi don Rodrigo preziral in se ni brigal zanje. Pri pojedinah in gostijah pa je bil stari sluga važna in neobhodno potrebna oseba.

Oče Cristoforo ga pogleda, pozdravi mimogredé ter gre svojo pot. Toda starec se mu skrivnostno približa, položi prst na usta ter mu nato z istim prstom namigne, naj stopi za njim na temán hodnik. Ko sta zvonaj, reče mu natihoma: „Oče, slišal sem vse, in nujno moram govoriti z vami!“

„Povejte hitro, dobri mož!“

„Tukaj ne; gorjé mi, če me vidi gospod... Toda jaz vem mnogo; skušal bodem priti jutri v samostan.“

„Ali se kaj kuha?“

„Dà, nekaj se pripravlja; opazil sem uže. Toda zdaj bom še bolj prežal in upam, da vse razkrijem. Prepustite to meni! Jaz časi slišim in vidim stvari...! grozne stvari! V taki hiši sem, da...! Toda jaz bi rad rešil svojo dušo.“

„Bog vas blagoslovi!“ reče tiho oče Cristoforo, in položi roko na služabnikovo glavo, ki je stal pred njim ponižno priklonjen kakor otrok, dasi je bil starejši. „Bog vam bode poplačal“, nadaljuje menih; „pridite jutri za trdno!“

„Pridem“, odgovori služabnik, „a vi pojedite brzo ter me... za božjo voljo... ne izdajte!“ S temi besedami odide, ozirajoč se okrog sebe, na drugem koncu hodnika v majhno sobico, ki je držala na dvorišče. Ko se prepriča, da ni nevarnosti, pokliče meniha, čegar obraz je bolj jasno odgovarjal na služabnikovo zadnjo prošnjo nego sto rotenj. Sluga mu pokaže izhod in menih odide brez vsake nadaljne besede.

Ali je imel ta človek prav, da je pri ključavnici vlekel na ušesa, kaj govori njegov gospodar? Ali je imel prav oče Cristoforo, da ga je za to pohvalil? Po splošnih, neprerekanih pravilih je to zelo grdo. Toda ali bi ne smeli tega slučaja prišteti med

izjeme? Ali pa so sploh izjeme pri takih splošnih, neprerekanih pravilih? To so važna vprašanja. Toda čitatelj naj si jih razreši sam, ako ga je volja. Mi nočemo soditi; dovolj je, da pripovedujemo dejstva.

Ko je oče Cristoforo odšel in obrnil hrbet ti gnusni hiši, začel je nekoliko lažje dihati. Požuril se je po klancu nizdol, ves razpaljen v lice. To, kar je slišal in kar je govoril, ga je razburilo in spravilo vsega iz sebe, kakor si to vsakdo lahko misli. Vendar ga je zelo pomirilo, kar mu je nepričakovano odkril stari sluga. Zdelo se mu je, kakor bi mu bil Bog dal znamenje, da je ž njim. — „To je nit“, misli si, „nit, katero mi je Bog dal v roke. In v tej hiši sami! In jaz še mislil nisem na to!“ Takó mrmrajoč pogleda proti zapadu, vidi solnce, ki se je ravno dotaknilo gorskega vrhunca ter zapazi, da bode skoro konec dneva. Čeprav so bile njegove kosti utrujene in medle od dnevnih naporov, vendar se požuri tem bolj, da bi donesel svojima varovancema poročilo, kakoršno-koli je uže bilo, in še pred mrakom dospel v samostan. Na tó se je namreč po kapucinskih postavah zelo strogo in točno gledalo.

Mej tem so v Lucijini hišici premišljevali in preresetavali naklepe, katerih ne smemo čitatelju zamolčati. Ko je odšel oče Cristoforo, molčali so vsi trije nekaj časa. Lucia je žalostno pripravljala obed; Renzo je hotel vsak trenotek oditi, da bi mu ne bilo treba gledati svoje miljenke, toda ni se mogel prav ločiti; Agnese pa je imela na videz samo te misli, kako bi bolj pridno sukala vreteno. V resnici pa je snovala neki načrt in ko se ji je zdel zrel, pretrga molk rekoč:

„Čujta, otroka! Ako imata poguma in pameti, kolikor treba, ako zaupata svoji materi“ — pri besedi „svoji“ se Lucia zgane — „hočem vaju jaz rešiti iz te zagate in morda bolje in preje nego oče Cristoforo dasi je tak mož.“ Lucia obstoji; z njenega obraza se čita, da se bolj čudi nego zaupa temu krasnemu obetanju. Renzo pa reče brzo: „Poguma? pameti? Povejte, povejte samó, kaj se more storiti!“

„Ali ni res“, nadaljuje Agnese, „da bi bilo uže mnogo pridobljenega, če bi bila vidva poročena? Vse drugo bi se uže dalo kako drugače poravnati.“

„Gotovo!“ reče Renzo, „če bi bila mož in žena... svet je velik. Par korakov odtod, okolo Bergama, je sprejet z odprtimi rokami, kdor zna svilo presti. Saj veste, kolikokrat me je vabil moj stričnik Bortolo tja, češ, da bi našel tam srečo, kakor on. In da ga nisem hotel nikdar poslušati... kaj pomaga?... bilo je zato, ker je bilo tu moje srce! Ako bi bila poročena, šli bi tja vsi, sezidali si kočico in živeli v miru, varni pred krempnji tega hudobneža in daleč strani od skušnjave, napraviti kako neumnost. Ni res Lucia?“

„Res“, reče Lucia, „toda kako?...“

„Kakor sem rekla“, odgovori mati, „pogum in pamet, in stvar je lahka.“

„Lahka?“ rečeta zajedno oba, ko je vendar postala stvar zanja tako izredno in britko težka.

„Lahka, kdor jo zna izvesti!“ odreže se Agnese. „Poslušajta me dobro; skušala vama jo bodem dopovedati! Jaz sem slišala od skušenih ljudij in sem tudi že sama videla tak slučaj, da pri poroki kurat sicer mora biti prisoten, da pa ni treba, da ima voljo poročiti. Zadosti je, če je zraven.“

„Kakó je s to stvarjo?“ vpraša Renzo.

„Čujta in bodeta slišala! Treba je dveh sposobnih in dogovorjenih prič. Nato se gre h kuratu, katerega je treba nenadoma zalotiti, da ne uide. Ženin reče: „gospod kurat, to je moja žena“, nevesta pa reče: „gospod kurat, to je moj mož!“ Treba je, da kurat to sliši in da slišita svedoka, in zakon je sklenjen in posvečen, kakor bi ga sklenil sam papež. Potem, ko so izgovorjene one besede, naj pa kurat razgraja, kriči, vpije — vse je zaman: vi dva sta mož in žena.“

„Jeli možno?“ vsklikne Lucia.

„Kaj!“ reče Agnese. „Ali mislita, da se nisem ničesar naučila na svetu v onih tridesetih letih, predno sta bila vidva rojena? Stvar je taka, kakor sem jo vama povedala. Neka moja prijateljica, ki se je hotela omo-

žiti proti volji svojih starišev, je dosegla na ta način svoj namen. Kurat je sicer pazil, ker je nekaj vohal. Toda onadva sta bila zvirta, zalotila sta ga v ugodnem trenutku, izrekla one besede in bila sta mož in žena. Seveda se je revica uže čez tri dni potem kesala.“

Agnese je govorila resnico, ko je dejala, da je bilo kaj takega možno, pa tudi ko je trdila, da se težko posreči. Ker so se namreč tega načina posluževali samó ljudje, ki so zadeli na rednem potu na kak zadržek ali niso dobili dovoljenja, pazili so župniki skrbno, da so se ognili sili. Ako je kate-rega res presenetil kak takov par, spremljan od dveh svedokov, skušal se ga je na vsak način odkrižati, kakor Protej onih, ki so ga hoteli prisiliti, naj prorokuje.

„Če bi bilo to res, Lucia!“ reče Renzo, ter jo proseče in nadepolno pogleda.

„Kaj! Če bi bilo to res!“ reče Agnese. „Tudi ti misliš, da govorim čenčc! Jaz se trudim zate, pa mi ne veruješ! Dobro, dobro! Reši se iz zadrege, kakor se moreš! Jaz si umijem roke!“

„Ah! Ne zapustite naju!“ reče Renzo. „Govoril sem tako ker se mi stvar zdi pre-lepa. Jaz vam zaupam, kakor bi bili moja mati.“

Te besede potolažijo Agnesi jezico, da takoj pozabi svoj sklep, ki v resnici itak ni bil resen.

„Zakaj pa, mati?“ reče Lucia ponižno, „zakaj pa ni prišlo to na misel očetu Cristoforu?“

„Na misel?“ odgovori Agnese. „Kaj misliš, da mu ni prišlo na misel? Govoriti ni hotel o tem.“

„Zakaj?“ vpraša ob enem mladi par.

„Zakaj... zato, če uže hočeta vedeti... ker redovniki pravijo, da je to stvar, ki ni čisto prava.“

„Kako da ni čisto prava, če je pa vendarle prav storjena potem, kadar je storjena?“ reče Renzo.

„Kaj naj vama rečem?“ odgovori Agnese. „Postavo so naredili oni, kakor se jim je zljubilo. Mi ubožci ne moremo vsega umeti.

In koliko stvarij... Evo! To je tako, kakor če priložiš jedno krščanskemu človeku. To ni prav. Toda če si mu jo priložil, ne odvzame mu je sam papež.“

„Če to ni povsem prav“, reče Lucia „ne smemo tega storiti.“

„Kaj?“ dé Agnese. „Ali misliš, da ti svetujem nekaj, kar je proti strahu božjemu? Če bi hotela proti volji starišev vzeti kacega malopridneža... toda, jaz sem zadovoljna... in po:očiti tega dobrega mladeniča... malopridnež je, kdor dela zgage, in gospod kurat...“

„To je jasno, to vidi vsakdo“, reče Renzo.

„Nič ne smemo o tem praviti očetu Cristoforu, predno ni stvar končana“, nadaljuje Agnese. „Kadar bode pa končana in če se po sreči izteče, kaj-li meniš ti, da bode rekel pater? — „A, dekle! ti si se prenaglila! Lepo si mi napravila!“ — Redovniki morajo takó govoriti. Toda veruj mi, da bode tudi on v srcu zadovoljen.“

Lucia ne more ničesar odgovoriti na ta modrovanja, a vendar jej stvar ni povsem umljiva. Renzo pa reče popolnoma pogumno: „Če je tako, potem je stvar narejena.“

„Počasi“, reče Agnese. „In svedoki? Kje dobiš dva, ki bota hotela in pred vsem znala držati jezik za zobmi? Kako zasačiti kurata, ki je uže dva dni zaklenjen doma? Kako ga obdržati na mestu? Kajti, da si je po naravi precej obilen, zvil se bode, ko vas zagleda, in ušel kakor vrag iz blagoslovljene vode.“

„Jaz jo uže imam, jo uže imam, kako bode treba narediti“, reče Renzo ter udari ob mizo s pestjo, da jamejo odskakovati kuhinjske posode, ki so uže bile pripravljene za obed. Nato razloži svoj načrt, kojega Agnese povsem odobri.

„To so zmešnjave“, reče Lucia. „To niso lahke stvari.“ Dosedaj smo delali pošteno; bodimo še naprej verni, in Bog nas bode podpiral! Oče Cristoforo je dejal takó. Poslušajmo njegov svèt!“

„Poslušaj onega, ki več ve od tebe!“ reče Agnese resno. „Čemu potrebujemo svè-

tov? Bog pravi: pomagaj si sam in jaz ti bodem pomagal. Patru povemo vse, ko bode uže vse končano.“

„Lucia!“ reče Renzo. „Ali me hočeš sedaj zapustiti? Ali nismo zadostili vsemu kot dobri kristjani? Ali ne bi uže morala biti mož in žena? Ali nama ni kurat določil dneva in ure? Kdo je kriv, če si morava sedaj pomagati z malo zvijačo? Ne, ti me ne zapustiš! Grem in se povrnem z odgovorom! Nato proseče pozdravi Lucijo, Agneso pa, kakor bi hotel reči: razumel sem — in naglo odide.“

Stiske bistré razum. Renzo dosovrej ni posebno napenjal svojih možgan, ker je pot njegovega življenja držala naravnost in po planem. V tem slučaju pa je pogodil jedno, ki bi delala čast tudi pravoslavcu. Domisli se in se napoti naravnost k sosedni koči nekega Tonia. Tega najde v kuhinji; jedno koleno je imel oprto na stopnico pri ognjišču, z jedno roko pa je držal za rob lonca, stoječega na vroči žrjavici; mešal je z zakrivljeno kuhalnico rujavo polento iz turške koruze. Mati, brat in žena Tonijeva so sedeli okrog mize; trije ali štirje otroci pa so stali pri očetu, željno gledali v lonec in čakali, kdaj bode uže jed v skledi. Ni pa bilo nikjer sledú tiste radosti, s katero navadno pričakujemo kosila, ako smo ga pošteno zaslužili. Množina polente je bila namreč umerjena po letini, ne pa po številu in teku družine. Vsakdo je z željno pohlepnostjo pogledaval na vkupno jed in mislil najbrže na slast, katera mu bode še po jedi ostala. V tem, ko Renzo pozdravlja družino, prevrne Tonio polento na bukovo desko, ki je bila uže pripravljena. Videla se je kakor majhna luna, zavita v hlapove. Ženski uljudno povabiti Renza: „Ali se hočete pridružiti?“ Tega namreč kmet v Lombardiji, a tudi drugod nikdar ne pozabi, če tudi bi ga našel pri obedu bogat potratnik, ki je ravnokar vstal od mize, on sam pa bi použival svoj zadnji grizljež.

„Hvala vam“, odgovori Renzo, „jaz bi samó s Toniom rad nekaj govoril. Da pa ne bodeva motila žensk, Tonio, pojdiva, ako

hočeš, v krčmo južinat in ondi se zmeniva!“ Tega se je Tonio tem bolj razveselil, čim manj je kaj tacega pričakoval. Ženske, a tudi otroci (o takih stvareh začno tudi ti brž govoriti) niso neradi videli, da je šel strani od polente jeden tekmeč, in to najnevarnejši. Povabljenec ni vprašal ničesar družega in je šel z Renzom.

Ko prideta v vaško krčmo, vsedeta se zložno in lagodno sama záse, ker so se ljudje radi revščine odvadili tega kraja veselja. Renzo ukaže prnesti ono malo, kar je bišo dobiti, in ko izprazneta še vrč vina, potem pa Renzo skrivnostno reče:

„Tonio, če mi storiš malo uslugo, storim ti jaz večjo.“

„Govori, le govori“, odgovori Tonio, ter natoči. „Danes grem za-te v ogenj.“

„Ti si dolžan gospodu kuratu petindvajset lir kot najemnino za njivo, katero si lani obdeloval.“

„Ah, Renzo, Renzo! Ti mi kvariš svojo dobroto. Kaj mi vlačiš to na dan? Pripravil si me ob vso dobro voljo.“

„Če ti pa govorim o dolgu samo zato“, reče Renzo, „da bi ti pomagal, plačati ga!“

„Ali govoriš resnico?“

„Resnico! Ali si zadovoljen?“

„Zadovoljen? Za vraga, če sem zadovoljen! Ako bi družega ne bilo, vsaj ne bodem videl več tistih obrazov in tistega namigavanja z glavo, s kojim me pozdravlja gospod kurat vselej, kadar se srečava. In pa vedno tisti: ‚Tonio, spomnite se! Tonio, kdaj se vidiva radi one stvari?‘ Tako da kadar vprè mej pridigo ná-me oči, da se bojim, da mi javno reče: ‚Onih petindvajset lir!‘ Vrag vzemi onih petindvajset lir! In potem imam zastavljeno zlato ovratno verižico svoje žene, katero bi razpečal za koruzo. Toda...“

„Ali, toda če mi storiš malo uslugico, pripravim ti petindvajset lir.“

„Kar reci!“

„Ali...!“ reče Renzo položivši prst na usta.

„Tega ni treba. Saj me poznaš!“

„Gospod kurat je privlekel na dan ne-kove piškave razloge, da bi zavlekel mojo poroko. Jaz pa bi jo rad pospešil. Slišal sem, da je zakon sklenjen in veljaven, ako prideta zaročenca z dvema svedokoma pred župnika in jaz rečem: ‚to je moja žena!‘ Lucia pa: ‚to je moj mož!‘ Ali si me raz-umel?‘“

„Ti želiš, da bi bil jaz svedok?‘“

„Takó je!“

„In plačaš za-me onih 25 lir?‘“

„Dà, res!“

„Slepar, kdor bi te pustil na ceđilu!“

„A treba je še jedne priče.“

„Jo uže imam. Moj brat Gervaso, ta pre-prosti siromak, stori vse, kar mu rečem. Plačaš mu požirek vina.“

„In prigrizek“, odgovori Renzo. „Po-vabiva ga sem s sabo, da se povese-li z nama. Ali pa je toliko prebrisan?‘“

„Poučim ga jaz; saj veš, da imam jaz tudi njegov del možgan!“

„Jutri . . .“

„Dobro.“

„Proti večeru.“

„Izborno.“

„Toda . . .!“ reče Renzo, položivši znova prst na usta.

„Kaj še . . .!“ odgovori Tonio, povesi glavo na desno ramo in dvigne levo roko kakor bi hotel reči: „Delaš mi krivico!“

„Toda če te vpraša žena, kakor te bo vprašala brez dvoma . . .“

„Zlažem se; saj sem v tem oziru ženi še dolžan in to toliko, da ne vem, kedaj bo dolg poravnán. Natvezem ji uže kako pravljico, da ji pomirim srce.“

„Jutri“, reče Renzo, „bomo o tem še dalje govorili, da se vse natančno dome-nimo.“

Po tem dogovoru odideta iz krčme. Tonio jo mahne proti domu in premišlja, kaj bi natvezel ženskam, Renzo pa se požuri, da bi poročal o domenku.

Mej tem časom se je Agnese zaman trudila, prepričati hčer, ki se je protivila sedaj z jednim, sedaj z drugim delom tega-le dilema: ako je stvar slaba, je ne smemo

storiti; ako pa ni slaba, zakaj ne povedati je patru Cristoforu?

Renzo se vrne ves zmagovit, sporoči svojo stvar in končá z nekim ‚ahm‘, med-metom, ki naj je značil toliko kot: ‚ali sem jaz prebrisan človek, ali nisem?‘ ‚Kdo bi bil opravil bolje?‘ Komu bi kaj tacega prišlo na um?‘ in kdo ve, kaj še vse.

Lucia lahko maje z glavo. Toda ona-dva, vsa v ognju, se malo menita za njo, kakor za otroka, o katerem ni upanja, da bi se mu do cela dopovedala kaka stvar, ka-teri se bode pa pozneje udal prošnjam in poveljem ter bode storil to, kar od njega zahtevamo.

„Dobro“, reče Agnese, „dobro, a vendar še nisi mislil na vse.“

„Česa še manjka?‘“ vpraša Renzo.

„In Perpetua? Nisi mislil na Perpetuo. Tonia in njegovega brata bo pustila noter. A vidva! Vidva! Premisli! Veš, da jej je zapovedano, da vaju mora odvrniti od hiše bolj, kakor odvrčamo dečka od hruške, na kateri uže zoré sadovi.“

„Kaj nama je storiti?‘“ reče Renzo, ne-koliko zmešan.

„Evo, na to sem mislila jaz. Jaz grem z vama. Imam skrivnost, s katero jo zvabim v stran in jo premotim, da vaju ne bode opazila in bota šla lahko noter. Jaz jo pokličem k sebi in potem uže vem za pravo struno . . . Bodeš videl.“

„Izvrstno!“ vsklikne Renzo, „jaz sem vedno dejal, da ste vi najina opora v vsem.“

„Toda vse to nam nič ne koristi“, reče Agnese, „dokler ne pregovorimo te le, ki trdovratno trdi, da je to greh.“

Tudi Renzo poskusi pri nji svojo zgo-vornost, toda ona se ne dá omajati.

„Jaz ne vem, kaj naj vama odgovorim“ pravi Lucia, „uvidim pa, da je treba pri tej stvari, kakor vidva pravita, uporabiti vsa-kovrstne izgovore, laži, prihuljenosti. Ah, Renzo, tako nisva začela! Jaz hočem biti tvoja žena“, — ni mogla izgovoriti te be-sede in izraziti svoje želje, da ne bi zaru-dela — „jaz hočem postati tvoja žena, toda po pravi poti, v strahu božjem, pred oltar-

jem. Pustimo, naj poskrbi Oni nad nami! On bode razrešil vozelj in nam pomagal, bolje nego vsi mi s temi zvižčami. In zakaj imeti skrivnosti pred očetom Cristoforom?"

Razgovor je še trajal in se še nebi bil tako kmalu končal, kar se začujejo nagle

stopinje sandal, šumenje plapolajoče halje, kakor bi se veter zaganjal v ohlapna jadra — znamenje, da prihaja oče Cristoforo. Vsi obmolknejo, in Agnese jedva še utegne, da zašepeta Luciji na uho: „Skrbno pazi, da mu česa ne zineš!"

Sedmo poglavje.

Oče Cristoforo je prihajal kakor dober poveljnik, ki je brez svoje krivde izgubil važno bitko, in ki gre potem poparjen sicer, a ne brez poguma, v skrbeh, toda ne zbežgan, hitro, in vendar ne po begunsko tja, kamor kliče potreba, da osigura nevarne kraje, da zopet zbere čete, da jim dá novih povelj.

„Mir z vami!" reče vstopivši. „Od tega človeka ne smemo ničesar upati! Tem bolj zaupajmo na Boga! Imam uže poroštvo njegove obrambe."

Sicer si nihče izmej treh naših znancev ni mnogo obetal od poskusa očeta Cristofora; kajti tedaj je bila redka, dà, nezaslišana stvar, da bi kak mogotec neprisiljen opustil kako hudobijo iz gole prijaznosti in vsled nedolžnih prošnjâ. Vendar je bila zdaj žalostna gotovost v ti zadevi za vse krut udarec. Ženski sta povესili glavi, v Renzovi duši pa je jeza prevladala pobitost. Kajti je bil uže poprej razkačen radi toliko bridkih presenečenj, toliko izpodletelih poskusov, toliko prevaranih nad in še več: užaljen je bil tisti trenutek tudi vsled Lucijine svojeglavnosti.

„Vedel bi rad“, zaškriplje z zobmi in zakriči glasno kakor še nikoli vpričo patra Cristofora; „vedel bi rad, kakšne vzroke vam je navedel ta pes, zakaj... zakaj da moja nevesta ne bi smela biti moja nevesta!"

„Ubogi Renzo!" reče menih resno in pomilovalno. Njegov pogled je sijal ljubezen in ukazoval mir. „Če bi moral mogočnej, ki hoče doprinesti kako krivico, vselej povedati za to svoje vzroke, ne godilo bi se takó na svetu."

„Torej je pes rekel, da noče, ker noče."

„Še tega ni rekel, ubogi moj Renzo. Bilo bi še dobro, ako bi krivičniki morali vsaj odkrito priznati svojo hudobijo."

„Nekaj je moral vendar reči; kaj je rekel ta peklenšček?"

„Njegove besede sem slišal, a ne morem ti jih ponoviti. Besede mogočnega hudobneža udarijo in se porazgubé! Vjezi se, ako ga imaš na sumu, ob jednom pa ti pokaže, da je upravičen tvoj sum. V istem hipu razžali tebe in ima sebe za razžaljenega, zasramuje te in hoče, da mu daš prav, tepta te v prah in miluje sebe, ravna nesramno, pa hoče bit brezmadežen. Ne vprašuj več po tem! On ni izgovoril niti imena te nedolžne ubožice niti tvojega imena, delal se je, kakor bi vaju niti ne poznal, govoril, kakor bi o vsem nič ne vedel; toda... toda, žalibog, le preveč mi je dal spoznati, da ga nihče ne odvrne od njegovega naklepa. Vendar zaupaj v Boga! Vedve ubožici, ne izgubiti poguma; in ti Renzo... oh! veruj mi, da jaz čutim s teboj, da jaz vem, kaj se godi v tvojem srcu! Toda potrpljenje! To je sicer suhoparna beseda, bridka beseda zanj, ki je maloveren. A ti...! Daj vendar Bogu odloga jeden dan, dva dni, pusti Bogu časa, kolikor On ve, da ga je treba, dokler ne zmaga pravica! Čas je njegov, in nam je dal toliko obljub! Prepusti vse njemu; Renzo, in vedi... vedite vi vsi, da imam uže v roki ključ do vaše pomoči. Za sedaj vam ne morem več povedati. Jutri me ne bo sèm gori, ker moram cel dan ostati domá radi vas. Ti, Renzo, pridi v samostan, če moreš! Ako bi pa bil zadržan, pošlji zaupnega človeka, kacega

pametnega dečka, da vam po njem sporočim potrebno. Mrači se! Hiteti moram do samostana. Trdna vera, pogum, in z Bogom!“

S temi besedami se brzo poslovi ter teče skokoma po ovinkih kamenite steze navzdol, da bi prepozno ne prišel v samostan in si s tem nakopal strogo grajo ali pa, kar bi bilo še huje za-nj, pokoro, ki bi ga ovirala drugi dan skrbeti za svoje varovance in jih braniti.

„Ali ste slišali, kaj je rekel o nekem... o nekem ključu do naše pomoči?“ reče Lucia. „Njemu moramo zaupati, on je mož, kateri, če obljudi deset...“

„Če ni kaj družega vmes...!“ prekine jo Agnese. „Moral bi se izraziti bolj jasno ali pa poklicati mene na stran in mi povedati, kakšen ključ...“

„Čenče! jaz bom storil konec temu, jaz!“ zakriči zdaj Renzo in premeri sobo gori in doli. Glas in obličje sta razodevala jasno, kaj misli s temi besedami povedati.

„Oh, Renzo!“ vsklikne Lucia.

„Kaj hočeš reči?“ vpraša Agnese.

„Kaj naj rečem? Jaz bom storil konec temu. Naj ima v sebi sto, tisoč vragov, na vse zadnje je venderle od mesa in kosti tudi on...“

„Ne, ne, za božjo voljo...!“ začne Lucia; toda jok ji vzame glas.

„Kaj tacega se ne sme govoriti niti v šali!“ pravi Agnese.

„V šali? Bodete videli, če bo šala!“ kriči Renzo ter se postavi pred sedečo Agneso, motreč jo z obsteklelimi očmi.

„Oh, Renzo!“ pravi Lucia počasi, med vzdih, „tacega te še nisem videla nikoli.“

„Ne govori tega, za božjo voljo!“ povzame zopet naglo Agnese z zamolklim glasom. „Ali ne veš, koliko rok mu je pokornih? In če tudi... Bog ne daj!... zoper ubožce je pravica vedno na svetu.“

„Pravico bom vršil jaz, jaz jo bom vršil! Čas je! Stvar ni lahka; tudi jaz to vem. Varuje se dobro, ta pès roparski; a nič ne dé. Odločnost in potrpljenje! Pravi trenotek uže pride. Dà, jaz bodem vršil pravico, osvobodil bom deželo, ljudstvo me

bode blagoslavljal...! Potem pa v treh skokih...!“

Lucia se zgrozi radi teh jasnih besed, neha plakati in se zopet opogumi k besedi. Vzdigne solzni obraz iz rok ter reče bolesto, a odločno: „Torej me več ne maraš za ženo? Zaročila sem se z mladeničem, ki je imel strah pred Bogom. Clovek pa, ki ima... Cetudi bi bil varen pred pravico in kaznijo, četudi bi bil kraljevi sin...“

„Dobro!“ kriči Renzo z divjimi potezami na obrazu, „jaz te ne bodem imel, a tudi on te ne bode imel. Jaz bodem tu brez tebe, on pa pri...“

„Ne! Za Boga! Ne govori in ne glej takó. Jaz te ne morem tacega videti!“ kriči Lucia, plakajoč, proseč, vijoč roké. Agnese pa pokliče večkrat Renza po imenu ter ga boža po ramenih, rokah, plečih, da bi ga umirila. On stoji nekaj časa zamišljeno, nepremično ter sem ter tja pogleda proseči obraz Lucijin. Namah pa se temno ozrè v njo, stopi nazaj, stegne roko in kazalec proti nji ter pravi: „To, da to hoče on! Umrje naj!“

„Kaj sem ti storila, da moram umreti?“ reče Lucia ter se vrže na kolena predenj.

„Ti!“ odgovori z glasom, ki je izražal še vedno jezo, a drugačno, „ti! Kaj dobrega mi ti želiš? Kakšen dokaz si mi dala? ali te nisem prosil, prosil in prosil? In ti: ne, pa ne!“

„Dà, dà!“ odgovori hlastno Lucia, „saj pojdem k župniku, jutri, sedaj, če hočeš; pojdem. Samo te besede preklič! Pojdem!“

„Ali mi obljudiš?“ vpraša Renzo, čegar glas in obličje se namah ublaži.

„Obljudim.“

„Ti si mi obljudila!“

„Bog, jaz se ti zahvalim!“ vsklikne Agnese dvakrat zadovoljna.

Ali je Renzo sredi svoje velike togote mislil na to, kako mu bo lahko koristil Lucijin strah? Ali ga ni z zvižajo še povečal, da bi ga za-se izkoristil? Naš vir nas zagotavlja, da o tem ničesar ne ve; in jaz menim, da tega Renzo še sam ni vedel.

Bil je v resnici zelo razjarjen na don Rodriga, gojil pa je tudi gorečo željo, da bi Lucia privolila v njegove nakane. Ako pa se dve močni strasti borita v človeškem srcu, niti potrpežljiv človek ne more obeh jasno ločiti in z gotovostjo reči, katera je močnejša.

„Obljubila sem“, reče Lucia, bojzljivo in ljubeznivo očitajoč, „a tudi ti si obljubil, ne storiti nič hudega in prepustiti vse očetu Cristoforu . . .“

„Ah! za božjo voljo! radi česa sem se vendar raztogotil? Ali hočeš snesti besedo? Ali pa hočeš, da učinim kako neumnost?“

„Ne, ne“, reče Lucia bojzljivo. „Jaz sem obljubila in držim besedo. Toda ti glej, kako si me do tega pripravil. Bog obvaruj . . .“

„Zakaj hočeš slabo prorokovati, Lucia? Bog ve, da nikomur ne delamo krivice.“

„Obljubi mi, da bode to zadnja zvižgača!“

„Jaz ti obljubim tako za trdno, kakor gotovo sem ubog siromak.“

„A bodita to pot oba mož-beseda“, reče Agnese.

Tu prizna naš vir, da ne ve, ali je bila Lucia res huda, ker je prisiljena privolila. Tudi mi preidimo to vprašanje kakor on.

Renzo bi rad še nadaljeval razgovor in natanko določil, kaj ima vsakdo drugi dan storiti. Toda napočila je uže noč in ženski ga odsloviti, ker se jima ni zdelo spodobno, da bi se ob tako pozni uri še dalje zadržaval . . .

Noč je bila za vse tri taka, kakoršna more biti po dnevu, polnem vznemirjenja in nadlog, in pred dnevom, določenim za važno in negotovo zadevo. Renzo se uže za rana prikaže, posvetuje se z ženskama, prav za prav z Agneso, o velikem poslu, ki jih čaka zvečer. Jeden si izmisli kako težkočo, drugi jo zopet odstrani, oba vidita pred sabo sitnosti, drug za drugim začenjata znova opisovati celo stvar kakor bi bilo uže vse gotovo. Lucia ju posluša, toda ne da bi odobrila z besedami, česar ni mogla odobriti v srcu; vendar pa obljublja, da bode storila, kar bode mogla.

„Ali pojdeš v samostan, k očetu Cristoforu, kakor je včeraj naročil?“ vpraša Agnese.

„Kaj še!“ odgovori Renzo. „Saj veste, kakšne vrazje oči ima pater. Bral bi mi z obraza kakor iz knjige, da se v meni nekaj kuha, in če me začne izpraševati, ujamem se gotovo. In naposled moram jaz tu ostati, da pripravim vso stvar. Bolje je, če pošljeta koga drugzega.“

„Torej pojde Menico.“

„Dobro“, odgovori Renzo in odide, da bi začel s pripravami, kakor je rekel.

Agnese gre v bližnjo hišo po Menica, dečka okolo dvanajstih let, ki je bil precej bistro glave in po stricih in svakih nekako njen vnuk. Prosi stariše, da bi ga ji, dejali bi, posodili za cel dan, češ da jej bode nekaj opravil. Nato ga pelje v svojo kuhinjo, dá mu zajutrek ter mu pove, da bode šel v Pescarenico k očetu Cristoforu, ki ga bode poslal nazaj z nekim poročilom, kadar bo čas za to. „K očetu Cristoforu, saj veš, k onemu starčku z belo brado, kateremu pravijo svetnik . . .“

„Vem“, reče Menico, „oni, ki vedno boža nas otroke in nam včasih dá kako podobico.“

„Tisti, dà, Menico! In če ti reče nekoliko počakati tam blizu kje pri samostanu, glej, da se kam ne zgubiš! Ne hodi s tovariši k jezeru, da bi gledal ribiče ali se igral z mrežami, ki se sušé ob zidu, ali pa da bi igral tisto tvojo navadno igro . . .“

Vedeti je namreč treba, da je znal Menico zelo dobro žogo bítí; in razume se, da se vsi, veliki in majhni, radi polotujemo stvari, za katere smo posebno sposobni: ne pravim pa, da samo teh.

„Oh, teta, saj nisem več otrok!“

„Dobro. Le pameten bodi. Ko prideš nazaj z odgovorom . . . glej! . . . te dve lepi novi parpaglioli sta za-te.“

„Dajte mi jih sedaj, saj je vse jedno.“

„Ne, ne, ti bi jih zaigral. Idi in priden bodi. Dobiš jih še več.“

Ono dolgo jutro sta videli Agnese in Lucia gotove čudne prikazni, ki so obe še

bolj vznemirile in razburile. Neki berač, ki pa ni bil ne lačen, ne raztrgan kakor ljudje njegove vrste in kateremu se je z obraza brala neka tajna prihuljenost, je prišel in prosil miloščine, ozirajoč se okolo sebe kakor vohun. Kos kruha, katerega je dobil, je spravil v malho z neko slabo prikrievano malomarnostjo. Nató se je še nekoliko pomudil ter predrzno in ob jednom neodločno marsikaj spraševal, na kar je Agnese odgovarjala hitro in baš nasprotno, nego je bilo res. Ko hoče potem navidez oditi, zgreši navlašč prava vrata ter odprè ona, ki so držala na stopnice, kjer si kolikor mogoče naglo vse ogleda. Gospodinja zakliče za-njim: „Hej, hej, kam ste zašli, mož? Tukaj! tukaj!“ na kar se berač obrne in odide skozi pokazana mu vrata, krotko in s prisiljeno ponižnostjo se opravičujoč, dasi se to opravičevanje ni posebno zlagalo z odurnimi potezami njegovega obraza.

Za tem je bilo videti v presledkih še več drugih tujih postav. Težko je bilo reči, kakšni ljudje so bili to; toda videlo se jim je, da niso bili oni pošteni popotniki, kakoršne so se delali. Jeden je prišel navlašč prašat za pot. Drugi so hodili mimo vrat bolj počasi in so kradoma pogledavali v izbo čez dvorišče, tako kakor pogleduje človek, ki ne bi rad obudil suma. Še le opoldne je prenehal ta nadležni sprevod. Agnese je zdaj pa zdaj vstala, šla čez dvorišče, stopila mej vrata in pogledala na desno in levo po cesti ter se vrnila rekoč: „Nikogar!“ — beseda, katero je Agnese radostno izgovorila, Lucia pa radostno slišala, dasi nobena ni vedela zakaj. Vendar je ostala obema neka vznemirjenost, ki jima je vzela, posebno Lucii, mnogo tistega poguma, katerega sta hoteli ohraniti za zvečer.

Čitatelj mora sedaj izvedeti kaj bolj natančnega o teh skrivnostnih potepuhih. Da mu stvar povse pojasnimo, moramo se vrniti nekoliko nazaj in zopet poiskati don Rodriga, ki smo ga včeraj pustili samega v neki sobi njegovega gradu, ko je odšel oče Cristoforo.

Don Rodrigo je, kakor smo uže povedali, z dolgimi koraki meril sobo, na koje

stenah so visele obiteljske podobe iz raznih rodov. Obrnivši se pred jedno steno imel je pred sabo bojevitega prednika, ki je bil strah sovražnikov in svojih vojakov. Srdito zre le-ta s podobe, kratki lasje mu štrlé po koncu, nasukane brke mu molé od lic, brada mu je okrogla; junak stoji ponosno z oklopjem na nogah, ledjih, na prsih, rokah in z železnimi rokovicami, desnico uprto ob bok, z levico pa držeč za mečev ročaj. Don Rodrigo ga pogleda; a ko prikoraka pod to podobo in se zopet obrne, zagleda pred sabo družega prednika, uradnika, ki je bil strah prepirljivcev in njihovih zagovornikov. Ta sedi na velikem, z rudečim baržunom prepreženem stolu, zavit v ohlapno črno haljo; ves je črn razven belega ovratnika z dvema širokima listoma in razven pregaljene soboljeve podvlake. — To je bil znak senatorjev, katerega so pa nosili samó po zimi, radi česar ne iztaknemo nikjer podobe kacega senatorja v poletni obleki. — V obraz je blede, obrvi so mu namrdnjene, v roki pa drži neko prošnjo, kakor bi hotel reči: „Videli bomo.“ Tu je naslikana matrona, strah svojih služkinj; tam opat, strah svojih menihov, sam tak rod, ki je nekoč vzbujal strah in ga je dihal celó iz teh slik. Pri teh spominih se don Rodrigo še bolj raztogoti, sramuje se, ne more se umiriti, češ da se ga je predrznil menih nadlegovati z Natanovo nadutostjo. Napravi si načrt za maščevanje, zavrže ga zopet ter premišljuje, kakó naj zadovolji svojo strast in reši to, kar je on imenoval čast. A (čudo!) zopet mu završi po ušesih za hip začetek menihovega prorokovanja, in tu ga pretrese mraz, in zopet opusti misel, da bi zadostil strasti in časti. Naposled pokliče slugo ter mu ukaže, naj ga opraviči pred družbo, češ da ima važen opravek. Ko sluga sporoči, da je gospóda uže odšla, priporočivši se — vpraša don Rodrigo hodeč v enomer gori in doli: „In grof Attilio?“

„Tudi on je odšel z gospodi, presvetli.“

„Dobro; šest spremljevalcev, gremo na sprehod! Brzo! Meč, plašč, prikrivalo, brzo!“

Sluga se globoko pokloni ter odide. Vrne pa se kmalu ter prinese dragocen meč, katerega opaše don Rodrigo; plašč, kojega vrže okoli ramen in pokrivalo z velikimi peresi, katero posadi trdo na glavo: znamenje, da je bil razburjen. Pri vratih sreča svojih šest oboroženih hlapcev, ki stopijo na obe strani, se priklonijo, nató pa gredó za njim. Godrnjajoč, oholo in z nagubanim čelom odide na sprehod proti Leccu. Kmetje, delavci se stiskajo ob zid, ko ga vidijo prihajati, ter se mu odkrivajo in globoko priklanjajo, a on se ne zmeni za to. Toda ne samo ti, celó oni, katere so imeli drugi ljudje za gospode, se mu priklanjajo. Kajti sto milj naokrog ni bilo tam nikogar, ki bi se mogel z njim meriti v veljavi, bogastvu, ali s privrženci; nikogar, ki bi se, kakor on, posluževal vsega tega, da zadobi gospodstvo nad drugimi. Le-tem je ošabno milostno odzdravljajal. Kadar se je srečal z gospodom španjolskim kastelanom, kar se tisti dan ni zgodilo, poklonila sta se obadva jednako globoko, kakor dva mogotca, ki nimata ničesar deliti mej sabo, pa vendar iz spodobnosti spoštujeta drug drugega dostojanstvo. Da bi nekoliko pregnal svojo nejevoljo ter da bi si meniha z drugimi stvarmi izbil iz glave, vstopi don Rodrigo v neko hišo, kjer se je navadno zbirala velika družčina. Vsprejmejo ga s prisrčno in spoštljivo prijaznostjo, kakor moža, ki hoče, da ga ljudje zeló ljubijo in se ga zeló bojé. Ko se zmrači, vrne se domov. Baš takrat pride tudi grof Attilio. Prinesó večerjo, pri kateri je pa don Rodrigo ves zamišljen in le malo govori.

„Stričnik, kedaj plačaš tisto stavo?“ vpraša hudomušno in zbadljivo grof Attilio po večerji, ko odidejo sluge.

„Saj še ni bil sveti Martin.“

„Plačaj jo raje takoj, ker minili bodo vsi svetniki, predno . . .“

„To bomo videli.“

„Ti hočeš biti zvijačen. A jaz vem vse, jaz sem si takó svest, da dobim stavo, da sem pripravljen še staviti . . .“

„Čujmo!“

„Da te je pater . . . pater . . . kaj vem jaz? oni pater te je spreobrnil.“

„To je prav tvoja!“

„Spreobrnil, stričnik; spreobrnil, ti pravim. To mene veseli. Kako bode lepo videti te vsega potrtega in pobitega! Kaka slava za meniha! Kako se bode domá bahal in ustil! Take ribe se ne vjamejo vsak dan in v vsako mrežo! Stavil te bode za vzgled. Ako bode šel po misijonih nekoliko dalje, pripovedoval bode o tebi. Jaz ga uže v duhu slišim.“ Tu začne govoriti skozi nos, spremlja svoje besede s prisiljenim kretanjem in nadaljuje kot pridigar: „Nekje na zemlji — kje, ne morem povedati iz tehtnih ozirov — je živel, poslušalci dragi, in živi še razuzdan plemenitnik, ki je bolj ljubil ženske nego poštene može in ki se je zagledal, ker ni bil izbirčen . . .“

„Dovolj, dovolj!“ prekine ga don Rodrigo, na pol smehljajoč se, na pol čemerem. „Ako hočeš podvojiti stavo, pripravljen sem.“

„Vraga! Pa vendar nisi ti meniha spreobrnil!“

„Nobene besede več o tem! Kar se tiče stave, odloči jo sveti Martin.“ — Radovednost grofova postane še večja; vedno povprašuje don Rodriga, toda ta se mu zna izogibati, rekoč, naj počaka do svetega Martina; kajti ni hotel izdati svojih naklepov, ki še niso bili povsem začeti, kaj li dovršeni.

Prihodnje jutro se vzbudi don Rodrigo stari don Rodrigo S sanjami je po noči tudi izginil strah, katerega je imel pred besedami: „Pride dan ko . . .“ Ostane mu samó jeza, katero še poveča kesanje radi one začasne slabosti. Ker se še živo spominja zmagovitega sprehoda, poklonov, sprejema in stričnikovega klepetanja, oživi se v njem stari pogum. Jedva se vzbudi, takoj pokliče Grisa. — Nekaj posebnega — misli si sluga, ki je šel po njega. Grisa so zvali poglavarja bravov, kateremu je gospod zaupal najbolj predrzna in težka podjetja; bil je zvest svojemu gospodarju in mu docela udan iz hvaležnosti in samoljubja. Ko je bil namreč nekoga pri belem dnevu na cesti ubil, prišel

je don Rodriga prosit pomoči. Ta ga vzame v službo in ga tako odtegne pravici. Ker se je zavezal, storiti vsako hudobijo, ki bi se mu ukazala, zagotovil si je, da ne bode kaznovan radi prve. Za don Rodriga je bila ta pridobitev zelo važna. Griso je bil namreč brez primere najpogumnejši vseh bravov in živ dokaz, koliko se je lahko njegov gospod brez kazni zagrešil proti postavam. Njegova moč je v resnici in vidno rastla.

„Griso!“ reče don Rodrigo. „Sedaj boš pokazal, kaj veljaš. Jutri mora biti Lucia v moji palači.“

„Nikdo ne more reči, da bi se Griso kedaj odtegnil povelju svojega presvetlega gospoda.“

„Vzemi si ljudij, kolikor jih potrebuješ, ukazuj in zapoveduj kakor hočeš! Da se le stvar posreči! Pazi, da se njej kaj žalega ne zgodi!“

„Gospod, nekoliko strahu, da ne bo preveč glasna . . . brez tega ni nič!“

„Strah . . . vem . . . je neizogiben. Toda ne sme se ji zakriviti las. Ravnati se mora ž njo uljudno. Ali razumeš?“

„Gospod, ako hočem za vas odtrgati cvet s stebila, moram se ga vendar dotakniti. A ne bomo storili ničesar odveč.“

„Ako hočeš biti varen! In . . . kako si misliš?“

„Baš premišljuje, gospod. K sreči je hiša koncu vasi. Potrebujemo kraja, da bi se tam pripravili; in baš ne daleč odtod stoji sredi polja zapuščena, na pol podrta kočica . . . gospod ne veste ničesar o tej kočici . . . pogorela je pred leti, ker pa niso imeli penězov, da bi jo pozidali, zapustili so jo ljudje. Sedaj gospodujejo čarovnice v njej. No, pa saj ni sobota, ne brigam se za to. Kmetje naokrog so polni vraž in ne pridejo blizu nje po noči za noben denar. Tam se tedaj popolnoma varno pripravimo, ker nas ne bode nihče motil.“

„Dobro! In potem?“

Griso pové svoje naklepe, don Rodrigo jih pa pretehtuje, dokler se ne zlagata docela, kako naj se završi to podjetje. Ostati bi ne smel nikak sled za storilci, obrniti bi se

moral sum po napačnih znamenjih na druge. Ubogi Agnesi bi se moral zavezati jezik, Renza pa treba tako prestrašiti, da bo pozabil svojo bolečino in da bo celo opustil misel, iskati si pravice ali tudi samo pritoževati se. Premislita tudi vse druge manjše hudobije, da bi se posrečila glavna hudobija. Mi ne bomo popisovali vseh teh dogovarjanj, ker bode čitatelj videl, da se tudi brez njih lahko ume povest, in veseli nas, da nam ni treba dalje pripovedovati, o čem sta govorila ta dva odurna malopridneža. Dovolj bodi, če omenimo, da, ko je Griso uže odhajal vršit lopovščino, da ga je don Rodrigo še poklical nazaj ter mu rekel: „Čuj! Če bi vam oni predrzni fantè danes zvečer mogoče prišel v kremplje, ne bode škodilo, ako mu uže naprej daste mal spomin na pleča. Potem se bo bolj bal jutrajšnjega povelja, da nima črhiniti besedice. A ne hodite ga iskat, da mi ne pokvarite tega, kar je bolj važno! Ali si me razumel?“

„Prepustite stvar meni!“ odgovori Griso ter se poslušno, ob jednem pa bahato pokloni. Nato odide. Dopoldne so potem vohali, da bi se seznanili s krajem. Oni goljufni berač, ki se je priplazil v kočico, ni bil nihče drugi nego Griso, ki je prišel, da bi si na lastne oči ogledal lice mesta. Oni namišljeni popotniki pa so bili njegovi pomagaci, katerim je zadoščalo, poznati tudi le bolj površno okolico, da bi lahko vršili načrt po njegovih ukazih. Ko so vse ogledali, niso se več pokazali, da ne bi vzbudili preveč suma.

Povrnivši se vsi v grad, poroča Griso o vsem ter naredi končni načrt, razdeli vloge in dá navodila. Vse to pa se ni moglo zgoditi tako, da bi oni stari sluga, ki je natezal oči in nastavljal ušesa, ne zapazil, da se snuje nekaj posebnega. Poslušal je in vpraševal, vjel kake pol novice tu, kake pol tam, raztolmačil si sam pri sebi kako skrivnostno besedo, razložil to ali ono skrivnostno početje, tako da je bil končno na jasnem, kaj se ima zgoditi prihodnjo noč. Toda, ko je prišel do tega, noč uže ni bila več daleč, in trop bravov se je uže odpra-

vil na pot, da bi se vgnezdili v oni podrti koči. Ubogi starec je dobro vedel, kako nevarno igra igra in se je tudi bal, da ne bi njegova pomoč prišla prepozno. Vendar je bil mož-beseda. Z izgovorom, da gre malo na sprehod, odide in se napoti prav naglo proti samostanu, da bi še o pravem času prinesel očetu Cristoforu obljubljeno obvestilo. Precej nató se odpravijo ostali bravi in gredó od grada nizdol posamezno, da jih ni bilo videti cela gruča.

Griso gre za njimi; zadaj ostane le še nosilnica, katero naj bi prinesli h koči še le pozno pod noč, kakor je bilo dogovorjeno. Ko se vsi zberó, pošlje Griso dva ali tri v vaško krčmo. Jeden naj bi stal na pragu, da bi opazoval, kaj se godi na cesti in videl, kedaj bo do šli kmetje k počitku. Ona dva pa naj bi sedela, igrala in pila v gostilni kot dva veseljaka; ob enem pa naj bi ogledovala in vohala, če bi bilo treba kaj vohati. Griso ostane z večino družali na preži.

Ubogi starec je še vedno tekkel. Trije ogleduhi pridejo na svoj cilj, solnce zaide, Renzo pa vstopi ravnokar v kočó in reče ženskama: „Tonio in Gervaso me pričakujeta zvonaj. Jaz grem ž njima v gostilno, da kaj zagriznemo. Ko zazvoni angeljsko češčenje, pridemo po vaju. Pogum, Lucia! Vse je odvisno od jednega trenutka!“ Lucia vzdihne in ponovi: „pogum!“ toda glas je razodeval, da ji beseda ni prišla od srca.

Ko pride Renzo s tovarišema do krčme, stal je oni bravo tam uže na straži. Zavzemal je polovico vrat, bil naslonjen s hrbtom na podboj in roke je imel prekrižane na prsih. Oziral se je in oziral na levo in na desno; sokojske oči so mu zdaj pisano, zdaj temno švigale na okrog. Nizka čepica iz temnorudečega baržuna mu je napošev pokrivala polovico šopa, ki se mu je delil na temnem čelu ter se na obeh straneh pri ušesih končaval v kodre, ki so bili s češljem na tilniku zvezani. V roki je držal veliko gorjačo. Druzega orožja ni kazal; toda trebalo je samo pogledati ga v obraz, in otrok bi lahko uganil, da ima pri sebi orožja, kolikor

ga gre pod obleko. Renzo, ki je šel naprej, hoče vstopiti; bravo se ne premakne in ga ostro premeri z očmi. Toda Renzo se hoče ogniti vsakemu prepiru kakor sploh človek, ki ima baš opraviti s kočljivo stvarjo; zato se naredi, kakor bi brava niti ne videl in še reče mu ne: „ogni se“, marveč se ob drugem podboju povprek, z ramo naprej, splazi v odprtino, katero mu je pustil bravo. Njegova spremljevalca sta morala storiti isto, da sta mogla priti noter. V krčmi vidijo druga dva brava, katera so čuli uže zvonaj. Sedela sta ob robu mize ter igrala „moro“. Kričala sta oba h krati, kar je treba pri tej igri, in drug družemu točila iz velike steklenice, katero sta imela mej sabo. Novo družbo pazno pogledata. Jeden izmej njiju, ki je baš držal kvišku roko s tremi raztegnjenimi debelimi prsti in ki je imel še odprta usta, iz katerih mu je baš v tistem hipu prigrmel mogočen „šesť“¹⁾, pomeri Renza od glave do petâ, pa pogleda svojega tovariša in onega pri durih, ki odgovori prikimavši z glavo. V Renzu se zbudi sum. Negotovo se ozre na svoja spremljevalca, kakor bi si hotel razlagati ona znamenja iz njiju obrazov; toda na njiju obrazih se ni bralo družega nego velik apetit. Krčmar ga pogleda, pričakujoč povelja. Renzo mu ukaže priti v sosedno sobo in naroči večerjo.

„Kdo sta ta dva tujca?“ vpraša tiho krčmarja, potem ko se ta vrne z raskavim prtom pod pazduho in s steklenico v roki.

„Ne poznam ju“, odgovori krčmar, razprostirajoč prt.

„Kaj? Nobenega?“

„Saj veste“, odgovori krčmar pogrinjajoč prt z obema rokama po mizi, „da je prvo pravilo našega rokodelstva, ne povpraševati po tem, kar se tiče drugih ljudij. Celo naše ženske niso v tem nič radovedne. Kam pa bi tudi prišli, ko vendar gre in pride toliko ljudstva, kakor v morskem pristanišču; se-

¹⁾ „Mora“ je namreč neka igra na prste. Jeden igravec zakriči poljubno število do dvajset in iztegne v zrak nekaj prstov. Drugi, soigravec, mora zapiti v isti sapi isto število ter iztegniti toliko prstov, kolikor jih manjka do tistega števila na rokah tovariševih.

veda če je dobra letina, hotel sem reči. Toda bodimo veseli, saj pridejo zopet boljši časi! Meni je dovolj, če so gostje poštene ljudje; kaj so in kaj niso, me ne briga. In sedaj vam prinesem polpet, kakeršnih še niste jedli . . .“

„Kako morete to vedeti . . .?“ povzame Renzo; toda krčmar gre v kuhinjo, kamor je bil namenjen. Ko prime le-tam ravno za lonec s polpetami, približa se mu počasi oni bravo, ki je motril Renza, in ga tiho vpraša: „Kdo so ti poštenjaki?“

„Dobri ljudje tu iz vasi“, odgovori krčmar, devajoč polpete v skledo.

„Dobro, a kako jim je ime? Kdo so?“ sili oni nekoliko bolj rezko.

„Jeden je Renzo“, odgovori krčmar tudi bolj po tihem, „pošten mladenič na trdnih nogah; tkalec je, ki dobro umeje svoje rokodelstvo. Drugi je kmet Tonio, vrl družo, veseljak; žal, da nima penozov; vse bi pogнал pri meni. Oni pa je priprost človek, ki rad jé, ako kaj zastonj dobi. Dovolite!“

Skokoma odnese mej ognjiščem in človekom, ki ga je spraševal, skledo, kamor je bila namenjena.

„Kako veste“, poprime zopet Renzo, ko vidi prihajati krčmarja, „da so to poštenjaki, če jih ne poznate?“

„Vedenje, dragi moj! Človeka poznam po vedenji. Kdor pije vino, ne da bi čezen zabavljaj, kdor rad plača svoj račun, kdor se ne prička z drugimi gosti, kdor gre in počaka zvanaj, če bi rad koga sunil z nožem, tam daleč strani od gostilne, da ubogi krčmar nima sitnostij, tak človek je poštenjak. Še bolje je seveda, če se ljudje poznajo tako, kakor se poznamo mi štirje. Toda kaj spaka te je vendar prijela muha, da hočeš vedeti tolikanj stvari? Saj si vendar ženin in bi ti moralo vse drugo rojiti po glavi! In pa ko imaš pred seboj take polpete, da bi oživile mrliča!“ — S temi besedami se vrne v kuhinjo.

V našem viru stoji pri teh različnih odgovorih, ki jih je dajal krčmar na stavljena vprašanja, pripomnja: češ da je bil ta krčmar človek, ki je v vseh svojih pogovorih trdil, da je velik prijatelj poštenih ljudi,

sploh da pa je bil v resnici mnogo bolj uljuden z onimi, ki so bili na glasu kot klateži ali pa jih je njih zvananjost za take izdajala. Poseben značaj, kaj ne?

Večerja ni bila posebno vesela. Povabljenca bi si bila rada vsega pošteno privoščila, a Renzo je nestrpno čakal, da bi šli. Rojile so mu po glavi bravcu znane stvari, ki so ga skrbele, in vznemirjalo ga je tudi čudno vedenje onih dveh neznancev. Pogovarjali so se na tihem zaradi njiju, besede so bile raztrgane in mrzke.

„Lepa reč!“ zine kar tako brez premisleka Gervaso, „Renzo se ženi, pa mora . . .!“ Renzo ga strupeno pogleda. „Ali boš molčal, zverina!“ reče mu Tonio ter ga sune s komolcem. Pogovor je bil vedno bolj mrzel, posebno proti koncu. Renzo, ki je sam malo jedel in malo pil, nalival je svedokoma po previdnosti, tako da bi ju pač nekoliko razvnel, ne pa pripravil ob pamet. Ko je bilo vse pospravljeno z mize in je Renzo, ki je naredil najmanj škode, plačal račun, morali so iti vsi trije zopet mimo onih obrazov, ki so se preje vsi obrnili na Renza, ko je vstopil v krčmo. Ko so bili par korakov od gostilne, ozrè se Renzo in zapazi, da gresta za njim ona dva, ki ju je ostavil v kuhinji. Ustavi se s tovarišema, kakor bi hotel reči: „Počakajmo, da bomo videli, česa hočeta od mene ta dva!“ Toda onadva to opazita, se tudi ustavita, govorita tiho mej sabo in se vrneta. Če bi bil Renzo tako blizu, da bi bil mogel slišati njune besede, zdele bi se mu bile zelo čudne.

„Bila bi lepa čast, da ne govorim o plačilu“, reče jeden izmej razbojnikov, če bi mogla, vrnivši se v grad, pripovedovati, kako sva mu naglo poravnala rebra! In kar sama od sebe, brez vsakega povelja gospoda Grisa!“

„In pokvarila bi skoro glavno stvar!“ odgovori drugi. „Glej! Zavohal je nekaj! Stoji in gleda naju. Ej, če bi bilo bolj pozno! Vrniva se, da ne bo sumljivo! Saj vidiš, da prihajajo ljudje od vseh strani, potrpimo, da gredó vsi h kokošim!“

Res se je slišalo naokrog ono šumenje in brnenje, ki je navadno zvečer po vaseh,

ki pa se skoro umakne svečani nočni tišini. Vračale so se s polja ženske, nesoč otroke v naročaji in vodeč za roko uže bolj odraslo deco, ki je morala moliti večerne molitve. Prihajali so možki z lopatami in motikami na ramenih. Sem ter tam so se odprla kaka vrata, a skozi nje se je posvetil ogenj, pri katerem se je kuhala skromna večerja. Na cesti so se čuli pozdravi in odzdravi, pa tudi kaka beseda o slabi žetvi, o pičli letini. Bolj od besedij pa so se čuli umerjeni in doneči udarci zvona, ki je nanznanjal konec dneva. — Ko Renzo vidi, da sta se vrnila predrzneža, nadaljuje svojo pot v vedno večjem mraku ter dá polglasno po kak opomin zdaj temu, zdaj onemu spremljevalcu. Bila je uže noč, ko dospejo do Lucijine koč.

Med pivo zamislijo kakega groznega podjetja in med njega izvršitvijo (rekel je neki barbar, ki pa ni bil brez glave¹⁾) — ta čas je sèn, poln prikaznij in strahov. Lucia je sanjala uže mnogo ur tak mučen sèn. In Agnese, Agnese, ki je iztuhtala cel naklep, tudi ona je bila zamišljena in je s trudom iskala besed, da bi osrčila hčerko. — A kadar se pa prebudimo, to se pravi: kadar začnemo vršiti svoj načrt, tedaj se povsem spremeni naš duh. Stráhu in pogúmu, ki sta prej nasprotovala, sledi drug strah in drug pogum. Podvzetje se nam v duhu vidi kakor nova prikazen. Česar smo se preje najbolj bali, zdi se nam namah lahko. Včasih pa tudi zapazimo nakrat velik zadržek, katerega smo preje prezrli. Domišljija nas v strahu zapusti; udje, se zdi, da nam odrekó pokorščino; srcé nas ogoljufa za vse lepe obljube, katere smo storili. Ko Renzo lahko potrka, obide Lucijo taka groza, da sklene v trenutku vse prenesti, raje za večno se ločiti od njega, nego dovršiti oni naklep. Ko pa se prikaže in reče: „Tu sem, pojdimo!“ — ko se vsi brez obotavljanja odpravijo, kakor bi se sklep ne dal več preklicati in oporeči, tudi Lucia ni imela ne časa, ne moči, ustavljati se, temveč tresoč se oprime z jedno roko matere, z drugo ženina in odide s čudno družčino.

Tiho, tiho, po tèmi, z umerjeno stopinjo odrinejo iz koč po cesti zvanaj vasi. Najkrajša pot bi bila, iti naravnost skozi vas do hiše don Abbondia. Toda izbrali so si ono pot, da bi jih nihče ne videl. Po stezah mej vrtovi in njivami pridejo do župnišča, kjer se razdelé. Zaročenca se skrijeta za oglom, Agnese tudi tam, a malo pred njima, da bi o pravem času ustavila Perpetuo in si jo osvojila. Tonio pa in nerodni Gervaso, ki ni vedel ničesar sam storiti, a se brez njega tudi ni moglo nič storiti, stopita pogumno do vrat in potrkata.

„Kdo je ob tej uri?“ zakriči nekdo z okna, katero se odprè. Bila je Perpetua. „Bolnikov ni, kolikor jaz vem; ali se je morda pripetila kaka nesreča?“

„Jaz sem“, odgovori Tonio, „in moj brat; govoriti morava z gospodom kuratom.“

„Ali je to krščanska ura?“ reče osorno Perpetua. „Ali se to spodobi? Pridita jutri!“

„Čujte! Pridem ali pa ne pridem. Potegnili sem nekaj denarja in sem prišel plačat oni mali dolg, o katerem veste. Imam tu petindvajset lepih novih čukov. Toda če ni mogoče, potrpljenje! Te uže vem, kam jih obrnem; pridem pa zopet, kadar bom spravil skupaj druge.“

„Počakajta, počakajta! Precej pridem. A zakaj vendar hoditi ob tej uri?“

„Dobil sem denar ravnokar. Mislil sem si: če ga nesem s seboj spat, Bog ve, kacega mnenja bodem potem jutri. Toda, ako vam ura ni všeč, ne vem kaj reči. Kar se mene tiče, zdaj sem tukaj. Če me ne marate, pa grem.“

„Ne, ne, počakajte malo; vrnem se takoj!“

Rekši zaprè okno. Tu gre Agnese k zaročencema ter tiho reče Luciji: „Pogum to je samo trenotek! To je, kakor bi si dala zob izdreti!“ Nato gre k bratoma pred vrata in se jame razgovarjati z njima, tako da bi morala Perpetua, kadar odprè vrata, misliti, da je prišla tjà po naključju in da jo je Tonio nekoliko zadržal.

¹⁾ Shakespeare v „Juliju Cezarju.“

Sedmo poglavje.

— Karnead! Kdo je bil to? — premišljuje don Abbondio sam pri sebi, sedeč v naslanjaču v sobi gornjega nadstropja z majhno odprto knjigo pred sabo, ko stopi Perpetua s svojim poročilom. — Karnead! Prav zdi se mi, da sem to ime uže bral ali slišal. Moral je biti učen mož, velik pisatelj stare dobe; ime je uže nekako táko. Kdo vraga je bil vendar! — Tako malo je slutil ubogi mož nevihto, ki se je zbirala nad njegovo glavo!

Povedati moramo, da je don Abbondio rad vsak dan malce čital. Sosedni župnik, ki je imel majhno knjižnico, mu je posojeval knjigo za knjigo, kakoršna mu je uže prišla pod roke. Tačas je prebiral don Abbondio, ki je uže okreval od mrzlice, in bil celó bolj zdrav (kar se tiče mrzlice), nego bi bil hotel, da ljudje mislijo — prebiral je baš neki slavnostni govor v čast svetemu Karolu, ki se je pred dvema letoma z veliko navdušenostjo govoril in z velikim občudovanjem poslušal v stolni cerkvi milanski. Svetnik se je v njem primerjal gledé ljubezni do učenosti z Arhimedom. In do sem ni našel don Abbondio nobene težkoče. Arhimed je zbijal take šale po svetu in povzročil toliko govorjenja o sebi, da ni bilo treba Bog ve kako velike naobraženosti onemu, ki je kaj vedel o njem. A za Arhimedom je govornik primerjal svetnika tudi s Karneadom; tu pa je čitatelj ostal na pesku. V tem hipu vstopi Perpetua, da bi naznanila obisk Tonijev.

„Sedaj?“ reče don Abbondio, kar je bilo umevno.

„Kaj hočete! Ne znajo olike. Toda, če ga sedaj ne primete...“

„Res, če ga sedaj ne primem, ne vem, kedaj mi ga bo mogoče prijati. Naj pride... Ej, ej, ali pa dobro veste, da je res Tonio?“

„Spaka!“ odvrne Perpetua in odide, odprè vrata ter reče: „Kje ste?“ Tonio se prikaže, ob jednom pa tudi Agnese, ki ogori Perpetuo po imenu.

„Dober večer, Agnese“, reče Perpetua, „odkod ob tej uri?“

„Iz...“ in imenuje bližnjo vas. „Če bi ti vedela!“ nadaljuje: „radi tebe sem se tako dolgo tam pomudila.“

„Oh, zakaj?“ vpraša Perpetua ter obrnivši se k bratoma, reče: „Idita, pridem takoj!“

„Zakaj?“ odgovori Agnese. „Neka babura, ki ničesar ne ve in hoče govoriti o vsaki stvari, je trdila trdovratno, da se ti zato nisi poročila z Beppom Suolavecchia in z Anselmom Lughigna, ker te nista marala. Jaz sem trdila, da si ju ti odpravila oba...“

„Seveda! O lažnjivka, grda lažnjivka! Kdo pa je ta?“

„Ne vprašuj me, ker nočem sejati prepira!“

„Poveš mi jo, moraš mi jo povedati; o lažnjivka!“

„Dovolj... A ti ne veruješ, kako mi je bilo težko, da je nisem mogla povse zavriniti, ker mi ni bilo vse natančno znano!“

„Poglejte, kaj si ljudje vse zmislijo!“ kriči znova Perpetua, in takoj povzame: „Kar se tiče Beppa, vedó vsi in so lahko videli... Ej, Tonio! Le zaprite vrata in idite gori, takoj pridem!“ Tonio odgovori znotrej svoj ‚da‘, Perpetua pa strastno nadaljuje svojo povest.

Nasproti vratom župnišča je držala mej dvema kočama ozka stezica na polje. Agnese se jej vedno bolj bliža, kakor bi se hotela potegniti malo v stran, da bi mogla bolj brez skrbi govoriti. Perpetua pa gre za njo. Ko sta tako daleč strani, da nista mogli več videti, kaj se godi pred don Abbondijevo hišo, Agnese močno zakašlja. To je bilo znamenje.

Renzo to sliši, osrči Lucijo, stisnivši jej roko in oba se po prstih tiho tiho plazita ob zidu naprej. Ko prideta do vrat, jih varno odmakneta. Mirno in pripognjeno stopita v vežo, kjer sta ju čakala brata. Renzo znova tiho zaprè vrata; nató pa gredó vsi štirje po stopnicah tako tiho, kakor bi šel jeden

sam. Ko pridejo vrhu stopnic, stopita brata k sobnim vratom, ki so bila ob stopnicah; zaročenca pa se stisneta ob steno.

„Deo gratias!“ reče Tonio razločno.

„Tonio, e? Vstopite!“ odgovori glas znotraj.

Tonio odprè vrata samo toliko, da sta mogla z bratom drug za drugim splaziti se noter. Žarek luči, ki posveti skozi to odprtino na temna hodnikova tla, prestraši Lucijo tako, kakor bi bila uže izdana Ko vstopita brata, pomakne se Tonio za vrata, zaročenca pa ostaneta nepremična v temi z napetimi ušesi, s pridržano sapo; najbolj se je še slišalo utripanje Lucijinega srca.

Don Abbondio je sedel, kakor smo povedali, na starem stolu zavrt v star kožuh, s staro kučmo na glavi, ki mu je obrobila obraz, pri medli luči majhne svetilke. Par gostih šopov las, ki so mu gledali izpod kučme, goste obrvi, goste brke, gosta brada, vse sivo, raztreseno po zarujavelem gubavem obličju, bilo je podobno s snegom pokritim rušnjam, ki se lesketajo v luninem blišču po skalah.

„Ah, ah!“ bil je njegov pozdrav, v tem, ko sname naočnike in jih dene na knjižico.

„Gospod kurat porečete, da sem pozen“, reče Tonio ter se prikloni, kar stori bolj okorno tudi Gervaso.

„Res ste pozni, pozni v vsakem oziru. Saj veste, da sem bolan?“

„Pomilujem vas.“

„Saj ste slišali povedati, da sem bolan in ne vem, kedaj se bom mogel pokazati... A čemu ste pripeljali s sabo tega... mlađiča?“

„Kar tako radi družčine, gospod kurat.“

„No dobro, poglejmo!“

„Imam petindvajset novih lir s svetim Ambrožem na konji“, reče Tonio ter potegne možnjico iz žepa.

„Pokažite“, odgovori don Abbondio, vzame možnjico, natakne zopet naočnike, odveže, vzame denarje, jih prešteje, obrne, zopet obrne in naposled odobri.

„Sedaj bote vrnili, gospod kurat, ovratnico moje Tekle!“

„Prav, prav“, odgovori don Abbondio. gre k omari, vzame ključ iz žepa, pogleda nazaj, kakor bi ga skrbelo, da ga ne bi opazovala gledalca, odprè predal, zastavi ga s svojim telesom, pomolč notri glavo in roko, da bi poiskal ovratnico. Najde jo, zapre omaro ter izroči ovratnico Toniu, rekoč: „Ali je dobro?“

„Sedaj“, reče Tonio, „bi rad kaj črnega na belem.“

„Še to?“ pravi don Abbondio. „Vse vedó ti ptiči! Ej, kako nezaupljiv je postal svet! Ali ne zaupate meni?“

„Kaj, gospod kurat, če vam zaupam? Vi me slabo sodite. Toda, ker je moje ime v vaši knjižici zapisano mej dolžniki... torej ker ste uže enkrat imeli to sitnost, da ste morali pisati, tako zdaj... od živih med mrtve...“

„Dobro, dobro!“ prekine ga don Abbondio, potegne iz mize predal, vzame vun papir, pero in črnilo ter začne pisati, glasno ponavljajoč besede, ki so mu tekle izpod peresa druga za drugo. Mej tem pa Tonio in na njegov migljaj tudi Gervaso stopita po koncu pred mizo, da sta župniku zastavila pogled na vrata, ter jameta kakor iz nepotrpežljivosti stopicati po tleh, da bi zvonaj stoječima dala znamenje, naj vstopita in da bi objednem potlačila ropot njihovih korakov.

Don Abbondio je bil zatopljen v pisanje in ni opazil ničesar. Ko sliši Renzo to stopicanje, zgrabi Lucijo za roko, jo stisne, da bi jo ohrabil, ter jo, na celem životu trepetajočo, potegne za sabo, ker sama bi ne bila mogla iti. Po prstih vstopita, pridržujoč sapo ter se skrijeta za oba brata. Ko don Abbondio neha pisati, prečita še enkrat pazljivo pisanje, ne dvignivši očij, zgane je in reče: „Sedaj bote zadovoljni?“ Z jedno roko sname naočnike, z drugo pa izroči pisanje Toniu, in pogleda kvišku. Tonio stegne roko po pismu ter stopi na jedno stran, Gervaso pa na njegov migljaj na drugo. Sredi se prikažeta, kakor na odru, Renzo in Lucia. Don Abbondio pogleda najprej zmedeno, potem bolj razločno, se prestraši, osupne, se raz-

togoti, misli in nekaj ukrene: vse v istem času, ko Renzo, pripravljen, izgovori besede: „Gospod kurat, vpričo teh svedokov, to je moja žena!“ Njegove ustnice se še niso bile zaprle, ko vrže don Abbondio papir ob tla, zgrabi z levico hlastno za svetilko, z desnico potegne prt z mize ter vrže besno na tla knjigo, papir, črnilo, sipo, in skoči mej stoli in mizo proti Luciji. Ubožica je z onim svojim nežnim, a tedaj tako tresočim glasom izustila: „in ta . . .“, ko jej don Abbondio siloma vrže prt čez glavo in obraz, da ne bi mogla vsega izgovoriti. Takoj nato izpusti na tla svetilko, katero je držal v drugi roki, ter si pomaga še s to roko, da zamota prt okrog Lucije, kakor bi jo hotel zadušiti. Mej tem pa kriči, kolikor mu iz grla more: „Perpetua, Perpetua! Izdan sem! pomagajte!“ Ugasujoča svetilka na tleh je medlo utripajoč obsevala Lucijo, ki se vsa zmešana ni upala niti razmotati se in je bila podobna v obrisih zasnovani ilovnati sohi, čez katero je vrgel umetnik mokro platno. Ko luč popolnoma ugasne, izpusti don Abbondio ubožico ter tipajoč išče vrat, ki so držala v neko bolj notranjo sobo. Ko otiplje vrata, zaklene se v sobo, neprenehoma kričeč: „Perpetua! izdan sem! Pomagajte! Vun iz te hiše! Vun iz te hiše!“ V sobi, kjer so ostali naši znanci, je bilo vse narobe. Renzo skuša zadržati kurata in tiplje z rokami po zraku, kakor bi lovil slepe miši; ko pride do vrat, potrka, kričeč: „Odprite, odprite; ne kričite tako!“ Lucia kliče Renza zamolklo in ga prosi: „Pojdimo, pojdimo odtod, za božjo voljo!“ Tonio pometa z rokami po tleh in išče svoje pobotnice. Gervaso pa kriči in skače kakor obseden ter išče izhoda na stopnice, da bi odnesel zdravo kožo.

Sredi teh homatij moramo mimogredé nekaj omeniti. Renzo, ki je po noči vlomil v tujo hišo, ki se je tatinski prikradel vánjo, ki je oblegal gospodarja v njega lastni sobi, je delal po vsem soditi krivično. In vendar se je na vse zadnje delala krivica njemu. Don Abbondio, ki je moral presenečen, prestrašen bežati od svojega mirnega opravila, se nam zdi žrtev. In vendar je bil v resnici

le on tisti, ki ni delal prav. Tako se godi pogosto na svetu . . . hočem reči: takó se je godilo v sedemnajstem veku.

Ko obleganec izprevidi, da se sovražnik ne namerava umakniti, odpre okno, ki je bilo obrnjeno na prostor pred cerkvijo, ter začne vpiti: „Pomagajte! Pomagajte!“ Mesec je jasno svetil; senca cerkve, in še bolj pa dolga in ostra senca zvonikova se je raztezala temno in razločno po nekoliko poraščenem razsvetljenem prostoru. Vsako stvar je bilo lahko razločiti kakor pri belem dnevju. A kolikor daleč je seglo oko, nikjer ni bilo žive duše. Tik postranskega zidu cerkve, na oni strani proti župnišču, je stala majhna zakotna hišica, kjer je spal cerkvenik. Ta se vzbudi pri tem čudnem kričanju, skoči na noge, teče naglo vun, odpre zvonanja okna, pomolí glavo skozi in reče s krmežljivimi očmi: „Kaj pa je?“

„Teci, Ambrogio! Na pomoč! Ljudje so v hiši!“ vpije don Abbondio. „Takoj pridem“, odgovori cerkvenik, potegne glavo nazaj, zapre okno ter si napol zaspan, napol prestrašen izmisli sredstvo, s katerim bi bolj izdatno prihitel na pomoč, nego ga je kdo prosil — ne da bi bilo njemu treba mešati se v kakoršenkoli metež. Hitro popade hlače, ki so ležale na postelji, stisne jih pod pazduho kakor kak imeniten klobuk ter steče skokoma po lesenih stopnicah navzdol. V zvoniku zgrabi za vrv večjega izmed dveh zvonov in začne bíti plat zvona . . .

Bom, bom, bom, bom . . . Kmetje se vzdignejo v postelji, hlapci po svislih vlečejo na ušesa in vstajajo. „Kaj pa je? Kaj pa je? Plat zvona bije! Ogenj? Tatovi? Razbojniki?“ Mnoge žene svetujejo, prosijo može, naj ostanejo domá, naj pusté, da gredó gledat drugi; drugi vstanejo in gredó k oknu; strahopetci zlezejo zopet pod odejo, kakor bi se podali ženskim prošnjam; radovedneži in junaki zgrabijo za vile in puške, da bi šli na lice mesta, nekateri pa čakajo, kaj bode.

Predno pa so bili ti pri zavesti, dà, še predno so se zbudili, slišali so ta vrišč uže drugi ljudje, ki so nedaleč odtod napravljeni

bdeli: ‚bravi‘ namreč in Agnese ter Perpetua. Najprej bodemo na kratko povedali, kaj so počeli oni, odkar smo jih pustili nekaj v samotni koči, nekaj v krčmi. Ko so oni trije v krčmi videli, da so vse hiše zaprte in cesta prazna, so odšli naglo iz krčme, kakor bi se bali, da bi ne zamudili, rekoč, da gredó domov. Ogledajo si nato nekoliko po vasi, je li uže vse pokojno; in res ni bilo žive duše nikjer, vladala je grobna tišina. Prav tiho gredó tudi mimo hišice naših ubožcev, kjer je bilo pa še najbolj mirno, kajti uže ni bilo nikogar domá; potem pa se napotijo naravnost proti samotni koči, da bi o vsem poročali svojemu poglavarju Grisu. Ta si takoj posadi na glavo raztrgano pokrivalo, vrže čez pleča romarski plašč iz povoščenega platna, posejanega s školjkami, prime za potno palico in reče: „Idimo sedaj pogumno; tiho in pazite na povelja!“ Sam gre naprej, drugi pa za njim. Do kočje pridejo po poti, ki je držala baš v nasprotno stran kakor ona, po kateri so se bili odpravili popreje naši znanci po svojem opravku. Griso ustavi svoje krdelo par korakov pred kočjo, gre sam naprej, da si vse ogleda; ko pa vidi, da je vse prazno in zapuščeno, pokliče dva ali tri hlapce k sebi, ukaže jim tiho zlesti čez zid, ki je obdajal majhno dvorišče in se skriti y neki kot za gosto figovo drevo, katero si je bil zjutraj zapomnil. Nato lahno potrka kakor romar, ki je zašel in prosi prenočišča do jutra. Nobe-nega odgovora. Potrka znova bolj glasno; vse tiho. Tedaj pokliče tretjega hlapca, ukaže mu splezati na dvorišče, kakor prvima dvema, ter rahlo odriniti zapah, da bi se lahko šlo noter in vun. Vse to se previdno in srečno izvrši. Nato pokliče druge ter jim zapove, naj se skrijejo pri onih dveh. Tiho priprè zopet zvonanja vrata, znotraj postavi dve straži in gre naravnost proti pritličnim durim. Tudi tu potrka in čaka in čaka zaman. Tiho sname še te duri, a nihče se ne oglasi, znotraj: „Kdo je?“ Nikogar ni čuti. Bolje ne more iti. Torej naprej! „Pst!“ Pokliče one izpod figovega drevesa ter stopi z njimi v pritlično sobo, kjer je zjutraj priberačil oni

kos kruha. Vzame v roko gobo, kresalni kamen, jeklo, užigalice, prižge svojo malo svetilnico ter vstopi v najzadnjo sobo, da se prepriča, je-li ni nikogar notri. Vrne se nazaj, gré k durim, ki držé na stopnice, pogleda in vleče na ušesa. Vse zapuščeno in tiho! Dve straži postavi v pritličji, pokliče Grignapoca, ki je bil bravo, doma iz bergamske okolice. Ta naj bi žugal, miril, zapovedoval, z jedno besedo, on sam naj bi vse potrebno govoril zato, da bi Agnese po njegovih govorici soditi mislila, da prihaja napad od bergamske strani. S tem ob strani in z drugimi za sabo gre Griso polagoma v gornje nadstropje, preklinjajoč v srcu vsako stopnico, ki je zaškripala, vsako stopinjo svojih hlapcev, ki je delala hrup. Naposled je zgoraj. Tu je skrita lisica. Lahno odmakne duri, ki držé v prvo izbo. Duri se udadó in odpró. Pogleda noter; tema. Vleče na ušesa, če notri kdo smrči, diha, se giblje; nikogar! Naprej tedaj! Svetilnico drži pred sabo, da bi sam videl, njega pa ne videl nikdo, odprè vrata, vidi posteljo ter stopi k nji. Postelja je postлана in nedotaknjena, odeja pregrnjena čez vzglavje. Zgane z rameni, obrne se k družbi, namigne jim, da gre še v sosedno izbo, kamor naj mu tiho sledé. Vstopi, stori takisto, kot v prvi sobici, in najde vse baš takó. „Za vruga! Kaj je to?“ reče „pa ne, da nas je kak pes zavohal in izdal?“ Zdaj začnó vsi, in to menj previdno raziskavati naokrog; tipajo po vseh kotih, prevrnejo celo hišo. V tem pa, ko le-ti to delajo, zaslišita onadva, ki sta stražila pri zvonanjih vratih, cepetanje urnih korakov, ki se vedno bolj bližajo. Obá menita, da bo šel mimo, naj bode kdor koli uže; zato mirno stojita in pazita. A glej! cepetanje se ustavi prav pred durmi. Bil je Menico, ki je pri-tekel s poročilom očeta Cristofora, naj se obe ženski za božjo voljo takoj odpravita z doma in zbežita v samostan, zakaj . . . no zakaj, veste! Deček zagrabi za kljuko pri vratih, da bi potrkal, a začuti, da se mu, zlomljena in odtrgana, maje v roki. — Kaj pomeni to? — misli si in strahoma sune ob vrata; le-ta se odpró. Menico plašno vstopi,

v istem trenutku pa ga uže držiti dve močni roki in Menico sliši dva tiha glasova, na levi in na desni, ki mu žugata: „Tiho, sicer je po tebi!“ Toda Menico zakriči na ves glas. Jeden razbojnikov mu z roko zatisne usta, drugi pa potegne nož, da bi ga ostrušil.

Dečák se trese kakor šiba na vodi, a ne upa si več kričati. Tu pa se namah začuje na mesto njegovega drug in drugače doneč glas — prvi udarec zvona, a za tem še cela vrsta nepretrganih udarov. „Kdor je v grehu, ta je v strahu“ pravi milanski pregovor. Obema malopridnežema se zazdi, da slišita v teh udarcih svoje ime, priimek in pridevek; zato izpustita roke Menicove, potegneta svoje naglo nazaj, zazijata ter se spogledata in stečeta v hišo, kjer je bila ostala tolpa. Menico jo udere, kolikor ga noge nesó, po poti proti zvoniku, kjer je pač morala biti kaka živa duša. Ostale lopove, ki so brskali po celi hiši, prestraši zvonjenje istotako. Zbegajo se in zmešajo ter sujejo drug drugega, vsak hití po najkrajšem potu do vrat. Sicer so bili ti ljudje navajeni vsakomur pokazati zobe; vendar se niso mogli ustavljati strahu pred negotovo nevarnostjo; le-ta naj se jim je vsaj od daleč popreje pokazala, predno bi prihrula nadnje. Griso mora porabiti vso svojo veljavo, da jih drži vkupaj, da se počasi umikajo, ne pa da bežé. Kakor pes, ki spremlja čredo prašičev, teče sedaj za tem, sedaj za onim, ki se je odločil od krdela, zgrabi tega z zobmi za ušesa in ga vleče nazaj k tropu, priganja onega z gobcem, laja nad tistim, ki je baš ušel iz vrste: tako zgrabi romar Griso zdaj jednega, ki je uže na pragu, ter ga za čop potegne nazaj; zdaj prižene s palico nazaj dva druga, ki sta tudi uže blizu vrat, kriči nad ostalimi, ki brez glave tekajo semtertja ter jih nazadnje vendar zbere sredi dvorišča. „Hitro, hitro! Samokrese v roko, pripravite bodala, vsi skupaj! Potem gremo! Tako treba iti! Kdo se nas dotakne, če smo vsi dobro skupaj, tepci! Če se pa damo posamezno zasaciti, polotijo se nas celó kmetje. Sramota! Za mano, vsi skupaj!“ Po tem nagovoru se jim postavi na čelo in gre prvi vun.

Hiša je stala na koncu vasi, kakor smo uže povedali. Griso jo mahne po cesti, ki je držala iz vasi, in vsi mu sledé v lepem redu.

Pustimo jih iti svojo pot in vrnimo se k Perpetui in Agnesi, kateri smo zapustili tam nekje na neki stezici. Agnese je skušala Perpetuo kolikor možno oddaljiti od župnišča; in to se jej je tudi uže precej posrečilo. Toda kar namah se služkinja spomni, da so vrata doma odprta in hoče iti nazaj. Agnese ne more oporekati, temveč mora se vrniti ž njo, da ne bi obudila v njej suma. Vendar jo skuša nekoliko zadržavati, posebno od časa do časa, ko se je Perpetua v svojem pripovedovanju o zakonih, ki so splavali po vodi, zopet bolj razvnela. Na videz jo je zelo verno poslušala, in da bi Perpetua videla njeno pazljivost, in bi se klepetanje vedno zopet z nova vnemalo, rekala je sém ter tam: „Tako, sedaj vem, dobro, seveda, in potem? in on? in ti?“ Mej tem pa je imela sama pri sebi drugačne pogovore. — Bog ve, ali so uže zvunaj? Ali pa so še notri? Kakšni tepci smo vsi trije, da se nismo dogovorili za kako znamenje, kedaj bo stvar končana! Res, velika budalost! Toda storjeno je; sedaj je najbolje, če to-le zadržujem, kakor dolgo morem. Kakor vem in znam: nekaj časa bo seveda izgubljenega. — Tako hodeč in sem ter tja malo postajajoč, prideti uže blizu don Abbondijevega doma, kateri se pa še ni videl, ker je bil na poti oni vogal. Perpetua, ki je pripovedovala baš nekaj važnega, se pusti brez obotavljanja ustaviti, in tega niti ne opazi. V tem trenutku pa se razlegne z viška doli skozi smrtno zračno tišino tja v temno noč oni prvi obupni krik don Abbondijev: „Pomagajte! pomagajte!“

„Za Boga! Kaj je?“ zakriči Perpetua, hoteč steči.

„Kaj pa je? Kaj pa je?“ reče Agnese, držeč jo za krilo.

„Za Boga! Ali nisi slišala?“ odgovori Perpetua ter se hoče izviti.

„Kaj pa je? Kaj pa je?“ ponavlja Agnese in jo zgrabi za roko.

„Vražja baba!“ vzklikne Perpetua ter jo sune, da se je znebi, in steče. Tu pa se začuje bolj oddaleč sicer, a tudi bolj rezko, bolj silno krik Menicov . . .

„Za Boga!“ zakriči tudi Agnese ter steče v diru za Perpetuo. Jedva pa sta privzdignili pete, ko zapoje zvon. Enkrat, dvakrat, trikrat in tako dalje . . . Ti udarci bi bili za obe prave ostroge, ako bi jih bili še potrebovali. Perpetua dospè do vrat malce pred Agneso. Ko jih pa hoče odpahnuti, odpró se od znotraj in na pragu se prikažejo Tonio, Gervaso, Renzo, Lucia, ki so se skokoma pridrvili po stopnicah. Slišali so grozno zvonjenje, in bežali brez sape, da bi odnesli pete.

„Kaj pa je? Kaj pa je?“ vpraša hropeč Perpetua brata, ki pa jo za odgovor suneta v stran in zbežita. „In vidva! Kaj delata vidva tu?“ vpraša nató drugi par, ko ga spozná. Toda tudi tadva izgineta brez odgovora. Perpetua ne vprašuje dalje, temveč hiti, kamor je bilo najbolj treba, stopi naglo v vežo in teče, kolikor more v temi, po stopnicah.

Par, ki je bil še vedno samó zaročen, zadene ob Agneso, katera jim pride vsa prestrašena nasproti.

„Ah, ali sta vidva?“ reče Agnese, s težavo jecljajoč. „Kako je bilo? Kaj pomeni zvonjenje? Zdi se mi, da sem slišala . . .“

„Domov, domov“, pravi Renzo, „predno pridejo ljudje!“ Odpravijo se na pot; a tu jim priteče nasproti Menico, jih spozna, ustavi, ter reče, na celem životu trepetajoč, s slabotnim glasom: „Kam greste? Nazaj, nazaj! Tod tja! V samostan!“

„Ali si ti tisti . . .? prične Agnese.

„Kaj pa se je še zgodilo?“ vpraša Renzo. Lucia pa vsa zbegana molči in se trese.

„Peklenščeki so v vaši hiši“, nadaljuje Menico hropeč. „Jaz sem jih videl. Hoteli so me ubiti. Oče Cristoforo je rekel . . . in tudi vi, Renzo, rekel je, da pridite takoj. Jaz sem jih sam videl! Božja previdnost, da sem vas dobil vse! Povem vam pozneje, ko bomo na planem!“

Renzo, ki je bil mej vsemi še najbolj pri zavesti, uvidi, da je treba kreniti na to

ali na ono stran, predno se naleté ljudje skupaj. Najbolj varno se mu je zdelo storiti to, kar je svetoval, da, ves prestrašen celó nekako zapovedoval Menico. Mej potjo, ko ne bo več nevarnosti, bo deček lahko vse bolj natanko razjasnil. „Pojdi naprej!“ reče mu, ženskama pa: „Pojdimo ž njim!“ Obrnejo se, tekó naglo proti cerkvi, preko cerkvenega prostora, kjer k sreči še ni bilo žive duše, in zavijó v ozko ulico mej cerkvijo in župniščem; pri prvi vrzeli, kojoj opazijo v ograji, pa smuknejo skozi in hajd čez polja!

Niso bili morda še petdeset korakov daleč, ko se začne zbirati ljudstvo okolo cerkve v vedno večji in večji množini. Drug družega pogledujejo, vsakdo ima na jeziku kako vprašanje, nihče pa nobenega odgovora. Oni, ki so došli prvi, hité k cerkvenim vratom. Dobé jih zaprta. Nato tekó k zvoniku. Jeden izmej njih nastavi usta na okence v zidu, podobno strelni lini in zakriči: „Kaj pa je, za vraga?“ Ko začuje Ambrogio znan glas, izpusti vrv. Iz hrupa sklepa, da je došlo uže mnogo ljudij, zato odgovori: „Tako odprem!“ Naglo potegne nase hlače, katere je bil prinesel pod pazduho s sabo, ter hiti od znotranje plati k cerkvenim vratom in jih odprè.

„Kaj pomeni ta direndaj?“ — „Kaj je? Kje je? Kdo je?“

„Kako, kdo je?“ reče Ambrogio, z jedno roko držeč za kljuko pri vratih, z drugo pa za rob hlač, katere je preveč hitro oblekel. „Kaj? Ali ne veste? Ljudje so v hiši gospoda kurata! Pogum, ljudje! Pomagajte!“ Vsi se obrnejo k župnišču, hité v trumah tja, gledajo kvišku, vlečejo na ušesa: vse tiho! Drugi hité k durim, ki pa so zaprte in zapahnjene, kakor da se jih ni nihče pri-taknil. Tudi ti gledajo kvišku. Niti jedno okno ni odprto, vse je tiho.

„Kdo je notri? — Hej! Hej! — gospod kurat! Gospod kurat!“

Ko don Abbondio opazi, da so napadalci zbežali, stopi od okna, je zatvori in na pol tiho ošteje Perpetuo, češ da ga je pustila samega v strahu. Ko pa čuje, da ga

ljudstvo kliče, stopi znova k oknu in ko zagleda toliko množico, se jame kesati, da jo je sklical skupaj.

„Kaj se je zgodilo? — Kaj so vam naredili? Kdo so bili?“

„Saj ni nikogar več! Hvala vam! Le pojdite domov!“

„Kdo pa je bil? — Kam so šli? — Kaj se je pripetilo?“

„Hudobni ljudje, ki se po noči okrog potepajo. Toda zdaj so zbežali. Pojdite domov! Saj ni nič hudega! Drugikrat, otroci! Hvala vam za dobro voljo!“ Rekši, izgine in zapre okno. Tu začno nekateri mrmrati, drugi zbijati šale, zopet drugi kleti. Nekateri majejo z rameni in odidejo. Namah pa prihiti nekdo brez sape in jedva spravi iz ust par besed. Stanoval je le-ta nasproti Agnesini in Lucijini hišici. Začuvši vrišč, je bil stopil k oknu ter videl zadaj na dvorišču ono vrenje in zmešnjavo, ko se je baš Griso prizadeval, da bi zbral svoje hlapce. Jedva se mož nekoliko oddahne, zakriči: „Kaj delate tu, ljudje božji? Tu ni vraga! Tam doli je, na koncu ceste, v hiši Agnese Mondelle! Oboroženi ljudje so notri; ubiti hočejo nekega romarja. Vrag vedi, kdo so!“

„Kaj? — Kaj? — Kaj?“ Začne se hrupno posvetovanje. „Pogledati treba! — Koliko jih je? — Koliko nas je? — Kdo so? — Župan! Župan!“

„Tukaj sem“, odgovori župan sredi množice. „Tukaj sem; toda morate mi pomagati in me poslušati. Hitro! Kje je cerkvenik? Zvonite, zvonite! Jeden naj teče v Lecco po pomoč! Vsi sem!“

Začno se gnesti, prerivati sem ter tja. Bil je baš največji vrišč, ko prihiti zopet nekdo, ki je videl razbojnika naglo odhajati, ter kriči: „Tecite, ljudje! Tatje, lopovi, ki tirajo s sabo nekega romarja. Uže so izven vasi; za njimi! za njimi!“ Brez čakanja na povelje svojega poglavarja spusté se vsi v dir in se valé proti cesti. Čim bolj se pomika naprej ta vojska, tem bolj se redčé prve vrste; ta in oni se dá prehiteti in se pomeša raje v sredo čete. Zadnji se gnetejo naprej; truma naposled v neredu dospé do

cilja. Sledovi razbojnikov se še povsem poznajo in vidijo: vrata so odprta, zapah razbit; a tolovaji so izginili. Gredó na dvorišče, stopijo v pritlično sobo, tudi tu je vse odprto in razdežano. Čujejo se klici: „Agnese! Lucia! Romar! Kje je romar? Stefano ga je videl v sanjah, romarja! Ne, ne, videl ga je tudi Carlandrea! Hej, romar! — Agnese! Lucia!“ Nihče ne odgovori. „S sabo so jih vlekli! S sabo so jih vlekli!“ Nekateri glasno predlagajo, naj se roparji zasledujejo, češ da je sramota, nečast za vas, če bi smel vsak malopridnež meni nič tebi nič ugrabljati ženske, kakor skopec piščance iz zapuščenege skednja. Začne se novo, hrupno posvetovanje. Nekdo pa (nikoli se ni prav znalo, kdo je bil) zakriči namah mej množico, da sta se Agnese in Lucia rešili v neko hišo. Ta glas se bliskoma razširi, in vsi mu verujejo. Nikdo ne misli več na to, da bi zasledoval roparje; druhal se razprši na vse strani. Povsod po vasi šepet, klepetanje, razbijanje po vratih, ki se odpirajo. Luči se prikazujejo in izginevajo, ženske izprašujejo z oken, s ceste se jim odgovarja. Ko pa zvunaj vse obmolkne in utihne, nadaljujejo se ti pogovori po hišah, in onemé še le, ko jamejo ljudje uže zdehati; drugi dan pa se z nova prično. Sicer se družega poslej ni zgodilo. Samo v jutro po teh dogodkih, ko je stal župan na svoji njivi, in si podpiral brado z roko, sloneč s kormolcem na lopati, zasajeni na pol v zemljo ter opirajoč se z nogo na njo, ko je, pravim, župan takó premišljeval skrivnostne dogodke pretekle noči ter prevdarjal, kaj bi moral storiti in kaj se spodobi, da stori: opazil je nakrat dva korenjaška možaka, ki sta mu prihajala nasproti, oba dolgih las kakor dva frankovska kralja iz prvega rodú, in do pičice podobna onima dvema, ki sta pred petimi dnevi srečala don Abbondia, ako nista bila ravno ista. Ta dva sta brez vseh ovinokov zaukazala županu, da o tem, kar se je dogodilo, ne poroča gosposki, da ne sme govoriti resnice, če bi ga kdo kaj vprašal, da naj sploh ne govoriči in ne daje potuhe ljudskim čenčam, ako bi rad umrl v postelji.

Naši trije beguni so nekaj časa dobro tekli; molčali so vsi, le sem ter tja se je kateri ozrl, da bi videl, če jih kdo zasleduje. Bili so utrujeni od napornega bega, od strahu in negotovosti, v kateri so bili, od žalosti, ker se jim je vse ponesrečilo ter od skrite bojazni zbok nove, tajne nevarnosti. Še bolj pa so jih mučili oni neprestani, pretrgani udarci zvona; kolikor dalje so bili od vasi, tem bolj so ti udarci pojemali in zveneli zamolklo; a baš to se je slišalo nekako otožno in čudno. Naposled utihne zvon. Beguni so dospeli sredi samotnega polja; ker ne slišijo daleč naokolo nijednega glasu, jamajo iti počasneje. Najpreje pride Agnese k sapi, prekine molk in vpraša Renza, kako je bilo pri kuratu, ter Menica, kakšen peklenšček je v hiši.

Renzo na kratko pové, kaj je bilo pri kuratu; nato se vsi trije obrnejo do Menica, ki razloži bolj obširno, kar mu je naročil oče Cristoforo, in pripoveduje, kaj se je pripetilo njemu samemu, zgodba, ki je še bolj potrdila patrovo naročilo. Ti trije, ki so ga poslušali, vedeli so več nego je mogel Menico povedati; zona jih oblije pri tem, kar so slišali. Vsi trije obstojé in se spogledajo prestrašeni. Nato pa začnó dečka, kakor po dogovoru, vsi hkrati božati po glavi in ramenih in se mu tako zahvaljevati, da je bil njih rešilni angelj. Pomilujejo ga radi strahu, katerega je prestal za nje, radi nevarnosti, v kateri je bil radi njih. „Sedaj pa pojdi nazaj domov, da ne bodo doma v skrbeh za-te!“ reče končno Agnese, in spomnivši se obljubljenih dveh parpagliol, poseže v žep in mu dá štiri, rekoč: „Ná, tu imaš za sedaj; moli, da se kmalu zopet vidimo; in potem...!“ Renzo mu dá novo berlingo ter mu zabiči, naj ne pove nikomur, kaj mu je naročil menih. Lucia ga znova poboža in mu z žalostnim glasom želi lahko noč; deček se od vseh ginljivo poslovil in se vrne nazaj. Oni pa se odpravijo dalje na pot, vsi zamišljeni. Ženski gresti naprej, Renzo za njima kot za stražo. Lucia se drži tesnó matere za roko ter se vselej prijazno in spretno izogne, kadar ji hoče Renzo na težavnejših mestih ne

preveč uglajene poti pomagati. Sramuje se celo v tej zmešnjavi, da je bila že toliko časa in tako zaupljivo ž njim sama, ker je pričakovala, da bode v par trenutkih njegova žena. Izginil je zdaj ta puhli sèn, in ona se kesa, da je bila morda kdaj preveč prijazna do njega; pri vseh svojih drugih bolestitih trepeče zdaj tudi še od sramú, ne radi slabe vesti, temveč od sramú, ki samega sebe ne pozná in je podoben bojazni otroka, kateri se trese v temi, dasi ne ve zakaj.

„In hiša?“ — vpraša mahoma Agnese. Toda kakor važno je tudi bilo to vprašanje, nobeden jej ne odgovori povoljno. Molčé gredó svojo pot in dospó naposled na trg pred samostansko cerkvijo.

Renzo stopi k vratom in lahko sune vanje. Vrata se res odpró, mesec pa obsveti skozi odprtino blede obraz in srebrno-sivo brado očeta Cristofora, ki je le-tu stal in jih pričakoval. Ko se prepriča, da ne manjka nobenega, izpregovori: „Zahvaljen bodi Bog!“ in jim namigne, naj vstopijo. Pri njem je stal še neki kapucinec, brat zakristan, katerega je bil s prošnjami in drugimi razlogi pregovoril, naj bedi ž njim, pusti vrata priprta in straži, da bi vsprejel sirote. Oče Cristoforo je moral porabiti vso svojo veljavnost, in potreba je bilo vsega svetniškega sluha njegovega, da se je dal brat pripraviti do te neprijetne, opasne in protipostavne postrežljivosti. Ko došleci vstopijo, pripré oče Cristoforo vrata na lahko nazaj. Brat zakristan pa se tu ne more več premagovati; pokliče patra na stran ter mu pošepeta na uho te-le besede: „Toda oče! oče! po noči... v cerkvi... z ženskami... zapreti... pravila... oče!“ In zmajuje z glavo. A v tem, ko ga brat takó nadleguje, misli si oče Cristoforo: Glej ga! Če bi bil zasledovan kak klatež, ne delal bi mu brat Fazio nikakih težav. Nedofžna ubožica pa, ki je ušla kremp-ljem volka... „Omnia munda mundis“ reče na to in se obrne k bratu Faziju, pozabivši, da ta ne razume latinski. A baš ta pozabljivost je bila dobra. Če bi ga bil hotel oče Cristoforo prepričati z razlogi, brat Fazio

bi se mu bil protivil z drugimi razlogi. Bog ve, kedaj bi se bila stvar končala. Ko pa čuje frater one tehtne, skrivnostne besede, tako odločno izgovorjene, zdi se mu, kakor da bi bila v njih rešitev vseh njegovih dvomov, pomiri se in reče: „Dobro! Vi veste več nego jaz.“

„Zaupaj mi!“ odgovori oče Cristoforo. Pri medli luči svetilke, ki je gorela pred oltarjem, se približa rešencem, ki so v dvomih čakali, in jim reče: „Otroci! zahvalíte Boga, da vas je rešil iz tolike nevarnosti. V tem hipu morda...“ Tedaj začne podrobneje razlagati, kar je mogel mlademu sélu samo namigniti. Ni si namreč mislil, da vedó beguni več, nego on sam, ker si je domumeval, da jih je Menico našel mirne domá, predno so prišli lopovi. In pustili so ga pripovedovati; nihče mu ni posegel v besedo, češ, da uže vse vedó, celo Lucia ne, dasi ji je na tihem očitala vest, da se pritajuje pred takim možem. Toda ono noč je bilo vse zmešano in narobe.

„Po vsem tem“, nadaljuje menih, „uvidite, da ta kraj ni več varen za vas. Vaš rojstni kraj je in vi niste nikomur nič hudega storili; a Bog hoče takó. To je poskušnja, otroci. Prenašajte jo potrpežljivo, zaupno, brez jeze, in prišla bode gotovo ura, ko ne bodete žalovali vsled te svoje usode. Jaz sem vam poskrbel pribežališče za prvi čas. Upam, da se kmalu lahko varno vrnete domov; Bog gotovo poskrbi za vašo blaginjo, in jaz se bom potrudil in si prizadel, da se izkažem vrednega milosti, po kateri me je On izbral za svojega služabnika, ki naj pomaga vam, mučenim ubožcem. Ve dve“, pravi, obrnivši se k ženskama, „se ustaviti lahko v * * *. Tam bodedi zadostno varni, in bodedi tudi bliza doma. Poiščiti naš samostan, pokličiti očeta gvardijana ter mu izročiti to-le pismo! On bode za vaju drugi pater Cristoforo. A tudi ti, moj Renzo, se moraš sedaj skriti pred jezo drugih in svojo. Nesi to pismo očetu Bonaventuri iz Lodi v našem samostanu v Milanu pri vshodnih vratih. On bode tvoj oče, skrbel bode za te, poiskal ti dela, dokler ne moreš tu mirno

živeti. Pojdite na breg jezera, kjer se izliva vanj Bione“, — potok par korakov od Pescarenica —; „tam opazite priklenjeno ladjico; zakličite: ‚čoln‘! Vprašali vas bodo, za koga; vi pa odgovorite: ‚San Francesco!‘ Stopili bodede v čoln, ki vas prepelje na drugi breg; tam bo pripravljen voz, s katerim se popeljete naravnost v * * *.“

Kdor bi vprašal, kakó da je imel oče Cristoforo na razpolago toliko prevoznih sredstev na suhem in na vodi, ta bi s tem pač pokazal, da ne ve, kakšno moč in veljavo je imel tedaj kapucinec, ki je slul na okrog kot svetnik.

Bilo je treba še misliti, kdo bo varoval domove. Pater prevzame njih ključe ter se ponudi, da jih izroči onemu, komur rečeta Renzo in Agnese. Le-ta seže v žep po ključ in vzdihne, ker se spomni, da je njena hiša tačas odprta, da so gospodarili v njej vražji ljudje, in da morda ni ostalo v njej ničesar, kar bi trebalo še varovati.

„Predno odrinete“, reče menih, „molimo še vsi vkupaj, da vas Bog spremlja na tem potu in vedno, da vam dá moči in volje, da storite, kar on hoče!“ Nato poklekne sredi cerkve, in tako storé tudi drugi. Ko nekoliko časa molcé molijo, izgovori oče Cristoforo bolj po tihem, a razločno te-le besede: „Molimo še za onega ubožca, ki nas je tako daleč pripeljal! Nevredni bi bili Tvojega usmiljenja, o Bog, če bi tudi za-nj iz srca ne prosili. Saj tega tako zelo potrebuje! Mi se v svoji nadlogi tolažimo s tem, da smo na potu, kamor si nas Ti postavil. Mi ti darujemo svoje gorje o Bog, in to gorje bode naš prid. A on! . . . on je Tvoj sovražnik! O nesrečnež! On se prepira s Tabo! Usmili se ga, o Bog, omeči mu srce, naj bode zopet Tvoj prijatelj in naj bode deležen vsega dobrega, česar moremo želeti sami sebi!“

Nato se naglo dvigne in reče: „Sedaj idite, otroci! Ne smemo izgubljeti časa! Bog vas obvaruj, Njegov angelj naj vas spremlja, pojdite!“ V tem, ko se odpravljajo na pot z ono ginjenostjo, ki ne najde besed, ki se pa razodeva tudi brez njih, dostavi še paert z

mehkim glasom: „Srce mi pravi, da se kmalu zopet vidimo.“

Seveda, srcé pripoveduje onemu, ki je poslušal, vedno kaj o bodočnosti. A kaj ve srcé? Jedva nekoliko tega, kar se je že zgodilo.

Brez da bi čakal odgovora, odide oče Cristoforo proti zakristiji. Potniki gredó iz cerkve, brat Fazio jih odslovi ginjeno ter zapre vrata. Tiho, tiho odrinejo le-ti proti bregu, kamor jim je bilo odkazano, zagledajo čoln pripravljen, spregovoré, dobé v odgovor dotično parolo ter vstopijo. Čolnar uprè veslo ob breg in odrine. Veslajoč z obema rokama krmi čez jezero do nasprotnega obrežja. Niti najmanjša sapica ni pihljala, jezero je bilo gladko in ravno, skoro nepremično, samo luč meseca, kateri se je zrcalil s srede neba, je trepetala in migljala na njem. Drugega ni bilo čuti kakor mrtvo in leno valovje, ki je butalo ob kamenito obalo, bolj oddaljeno šumenje vode, ki je vrvela mej oporami mostú ter enakomerno udarjanje vésel, ki sta rezali temno-modro jezersko površino in se obe h krati prikazovali iz vode in zopet patapljali. Čoln je rezal pred sabo vodo, ki pa se je za njim zopet zgrinjala in tvorila svedrasto progo, ki se je čim dalje bolj oddaljevala od brega. Potniki so molčali; obrnili so se nazaj in gledali na gore in od meseca razsvetljene planjave, sem ter tja zatemnjene od velikanskih senc. Dobro so razložili vasice, hiše, kočé, gradič don Rodriga s ploščatim stolpom, ki se je dvigal nad kopico hiš na pobočji predgorja kakor kak razbojnik, ki budeč stoji v temi sredi trume spečih tovarišev in kuje kako hudobijo. Lucia ga vidi in strah jo spreleti. Oči obrne bolj doli po gorskih rebrih, tja do rojstne vasi; uprè jih tja na konec, kjer zapazi svojo hišico in košato figovo drevo, ki je gledalo čez zid na dvorišču, kjer zagleda okence svoje izbice. Sedeča tako na kraju čolna se naslone z roko na rob, oprè čelo v dlan, kakor bi spala, in skrivaj joka.

Z Bogom, ve gore, ki se dvigate iz jezera proti nebu; vi raznoliki vršaci, znani

onemu, ki je vzrastel pod vami, ki si vas je vtisnil v spomin kakor obraze svojih domačinov; vi, potoki, katerih žuborenje razloči kakor domače glasove v svoji hiši; ve, beleče se hišice, raztresene po obronkih kakor črede pasočé se drobnice, z Bogom! Kako otožen gre od vas oni, ki je vzrastel mej vami! Celó njemu, ki se radovoljno loči, ker gre drugam iskat sreče, zatemné v takem trenutku dragoceni zakladi, katere vidi uže pred očmi; čudi se svojemu sklepu, precej bi se vrnil, če bi ne upal, vrniti se kedaj bogat. Čim dalje je zunaj na planem, tem bolj se odvrča njegovo omračeno in utrujeno oko od te enakomerne neizmernosti. Vzduh se mu zdi težak, mrtvaški. Otožen in potrht hiti dalje do hrupnih mest. Hiša pri hiši, ulica za ulico: vse to mu jemlje sapo. Pred palačami, katere občuduje kot tujec, pa mu plove misel nemirno koprneča do domače livadice, do one hišice, katero je uže davno odbral, da bode njegova, kadar se bogat povrne domov.

Toda kdor si ni nikdar niti mimogredé želel tja čez gore, kdor je koval načrte za svojo bodočnost doma, kogar je pahnila v tujino namah neznana moč, kdor se mora naenkrat ločiti od svojih mirnih navad, od svojih najdražjih upov, pa zapustiti domače gore in iti do družih, katerih ni nikdar želel poznati, komur domišljija ne more slikati določene dneva vrnitve — temu gorje! Z Bogom, rojstna hiša, v kateri sem tolikrat posedala in se s skrivnostno mislijo v srcu naučila ločiti navadne korake od korakov svojega miljenca, katerih sem pričakovala! Z Bogom tudi ti, dosedaj še tuja mi hiša, do katere sem se tolikrat skrivaj ozrla in pri tem v lice zarudela; v kateri sem si v dihu slikala mirno in srečno svoje zakonsko življenje! Z Bogom, cerkvena, odkoder sem se tolikokrat veselo vračala, kjer sem prepevala slavo Bogu, kjer mi je bila obljubljena, pripravljena najlepša slovesnost, kjer naj bi skrivna želja mojega srca prejela slovesno sveti blagoslov, kjer naj bi mi bila ljubezen zaukazana in posvečena! Z Bo-

gom! On, ki je vas, gore, tako olišpal, je povsod, in če skali veselje svojim otrokom, pripravi jim pozneje bolj gotovo še večjo radost!

Približno take misli je gojila Lucia, in malo drugače sta mislila tudi druga dva potnika v tem, ko se je čoln bližal desnemu bregu Adde.

Deveto poglavje.

Ko čoln zadene ob breg, vzdrami se Lucia, obriše si solze ter vzdigne glavo, kakor bi se vzbudila. Renzo prvi izstopi, podá roko materi, katera tudi izstopi, in podá roko hčeri. Vsi trije se žalostni zahvalijo čolnarju. „Za kaj pa?“ odvrne ta; „na zemlji moramo drug drugega podpirati!“ in izmakne roko skoro z nekakim strahom, kakor bi se bil zalotil pri nameravani tatvini, mej tem ko mu skuša Renzo usiliti par onih beličev, ktere je bil vzel s sabo oni večer z namenom, da bi velikodušno obdaroval don Abbondia, če bi mu bil, bodisi da tudi nerad, vendarle ustregel. Voz je bil uže pripravljen. Voznik pozdravi vse tri, veli jim vstopiti, zakriči nad živinčetom in udari po njem in hajdi dalje!

Naš pisatelj nam ne popisuje te nočne vožnje, zamolči nam tudi ime kraja, kamor je poslal oče Cristoforo ženski, in izrečno izjavlja, da ga noče imenovati. Iz nadaljnega razvoja povesti lahko posnamemo, zakaj tako. Usoda Lucijina na tem kraju je bila namreč zamotana v skrivnostne spletke neke osebe iz rodovine, ki je bila, kakor se zdi, za časa, ko je naš pisatelj pisal, zelo mogočna. Da nam raztolmači čudno vedenje dotične osebe v ti naši dogodbi, moral nam je opisati na kratko tudi njeno prejšnje življenje; in pri tem se nam ta rodovina kaže v luči, v kateri jo bode pozneje videl tudi čitatelj. Toda kar nam je hotel previdni mož utajiti, razkrili smo s svojo pridnostjo drugod. Neki milanski povestničar,¹⁾ ki nam tudi omenja to isto osebo, ne imenuje sicer njenega imena in tudi ne kraja, pač pa nam pove, da je bil oni kraj star in imeniten trg, kateremu je do mesta manjkalo samo imena;

in drugje pravi, da teče mimo Lambro, in še drugje, da je tam sedež nadžupnika. Iz vseh teh opomenj sklepamo, da je bil oni kraj Monza. V velikanskem zakladu učenih razmotrivanj bode pač mogoča domneva, ki je bistrumnejša od te, nikakor pa ne verjetnejša. Tudi ime one rodovine bi lahko imenovali in to na podlagi jako utemeljenih podmen. A čeprav je uže davno izumrla, zdi se nam vendarle boljše, da nam njeno ime ne poteče izpod peresa, zato ne, da ne bi morda mrtvecem delali krivice in pa da prepustimo učenjakom tudi še nekaj za raziskavanje.

Naši potniki so torej dospeli v Monzo malo po solnčnem vshodu. Voznik se ustavi pri neki gostilni. Kot človek, kateremu je bilo uže vse znano in ki je bil dober znanec gospodarjev, dá jim odkazati stanico in jih spremi vanjo. Renzo se mu zahvali in hoče tudi njemu usiliti par penezov. Toda, kakor čolnar, je tudi on pričakoval družega, poznejšega, a obilnejšega plačila; zato tudi on umakne roko ter kakor bi zbežal, steče k svojemu živinčetu.

Po takem večeru, kakor smo ga opisali, in po ti noči, ki so jo preživeli naši popotniki z onimi raznimi mislimi v glavi, z vedno bojznijo, da jih sreča zopet kaka neprilika, v oni mrzli, uže ne več jesenski sapi, na vozu, kateri je s svojim tresenjem namah zopet predramil vsacega, ki bi bil hotel med potjo zatisniti oči: — vsi trije skoro niso mogli verjeti, da sedé na trdni, nepremični klopi v sobici, ki naj je bila kakoršnakoli uže. Zajtrkovali so nekoliko, kolikor so to namreč dopuščali tedanji slabi časi, njihova denarna sredstva, ki so bila siromašna z ozirom na potrebe, katerih je lahko prinesla s sabo negotova bodočnost — in slednjič njihova majhna slast do jedi.

¹⁾ Josephi Ripamontii, *Historiae Patriae, Decadis V. Lib. VI. Cap. III. pag. 358. et seq*

Vsi so se pri tem spominjali pojedine, katere so se veselili še pred dvema dnevom; vsem se je izvil globok vzdih. Renzo bi rad ostal z ženskama vsaj še cel oni dan, da bi ju videl spravljeni pod varno streho in jima za prvo silo postregel. Toda oče Cristoforo je zapovedal, da naj Renzo takoj gre svojo pot. S tem in še z mnogimi drugimi vzroki sta ga ženski skušali odpraviti, češ da bi ljudje preveč govorili, da bo ločitev tem težja, čim bolj se odlaša, da bode kmalu zopet lahko prišel, jima prinesel svojih ter čul njujine novice. Nazadnje se mladenič vendar odloči, da odrine. Domenijo se, kolikor morejo, kakó se zopet snidejo čim prej mogoče. Lucia ne skriva solzâ, Renzo jih le s težavo zadržuje; krepko stisne roko materi, reče z zamolklim glasom: „Na svidenje!“ — in odide.

Ženski bi bili v nemali zadregi, da nista imeli dobrega voznika, kateremu je bilo naročeno, naj ju pelje v kapucinski samostan in naj jima tudi sicer kolikor mogoče gre na roko. Ž njim gresta k rečenemu samostanu, kateri, kakor je znano, ni bil daleč od Monze. Ko dospó do vrat, pozvoni vodnik ter reče poklicati očeta gvardijana; ta takoj pride in sprejme pismo na pragu.

„Oh! Oče Cristoforo!“ reče, spoznavši pisavo. Na glasu se mu je poznalo in z obraza se mu je očitno bralo, da je izgovoril ime velikega svojega prijatelja. Povedati pa moramo tudi, da je oče Cristoforo v onem pismu ženski zelo toplo priporočil ter zelo živo razložil njiju nesrečo; kajti gvardijan je beroč izražal tu pa tam svoje začudenje in nevoljo in se je od pisma oziral pomilovavno in sočutno na ženski. Ko pa neha čitati, zamisli se nekoliko, potem pa reče: „Druzega človeka ni nego signora; ako bo hotela signora prevzeti to dobro delo...“

Nato pokliče Agneso nekoliko v stran na trg pred konventom, in ji stavi nekoliko vprašanj, na katera dobi povoljne odgovore. Vrnivši se k Luciji, reče obema: „Dragi moji! poskusil bodem; jaz upam, da vama dobim varno in več kot pošteno zavetišče, dokler Bog bolje za vaju ne poskrbi. Idita z mano!“

Ženski spoštljivo prikimati. Pater pa povzame: „Dobro; jaz vaju takoj povedem v samostan k signori. Hodita pa par korakov za mano, ker ljudje radi mislijo kaj slabega; Bog ve, kaj bi čenčali, če bi videli patra gvardijana na ulici z lepo mladenko, ... z ženskama, hočem reči.“

Rekši gre naprej. Lucia zarudi, voznik se nasmehlja in pogleda Agneso, ki se tudi ni mogla vzdržati, da ne bi storila toisto. Vsi trije se odpravijo, ko vzame gvardijan pot pod noge, ter gredó kakih deset korakov za njim. Tu vprašati ženski voznika, česar bi se ne upali vprašati očeta gvardijana: kdo je namreč ona signora.

„Signora“, odgovori le-ta, „je redovnica, a ne redovnica, kakoršne so druge. Ni opatinja in ni prednica; ona je celó jedna izmej najmlajših, a iz rebra Adamovega je. Njeni predniki so bili mogočni ljudje; prišli so iz Španjolskega, odkoder so vsi tisti, ki zapovedujejo. Radi tega jo imenujejo signora, ker hočejo s tem reči, da je visoka gospa. Vsi jo tako imenujejo, ker pravijo, da v samostanu še niso nikdar imeli take osebe. Njeni sorodniki doli v Milanu imajo veliko veljavo in so med tistimi, ki imajo vedno prav. In v Monzi še bolj. Njen oče, dasi ga ni tu, je prvi v mestu. Zato pa tudi ona zapoveduje v samostanu po svoji volji. Tudi zvananje ljudstvo jo jako spoštuje. Kadar se česa poloti, posreči se ji gotovo. Ako se zato temu-le patru posreči, izročiti vaju v njene roke, in če vaju ona vsprejme, povem vama, da ste varni kakor v cerkvi na oltarju.“

Naposled dospè gvardijan do predmestnih vrat, kjer je stal starodaven, na pol razrušen stolp in razpal grad, katerega je nekaj mojih čitateljev morda še videlo nepoškodovanega. Ustavi se in se ozrè, da bi videl, če tudi drugi gredó. Nato gre v mesto in se napoti proti samostanu. Ko pride tjà, se na pragu znova ustavi in dočakuje svojomalo četico. Vozniku naroči, naj se vrne za par ur k njemu po odgovor. Ta obljubi, poslovi se od žensk, ki ga obsipati z zahvalami in naročili za očeta Cristofora,

Gvardijan pelje mater in hčer preko prvega samostanskega dvorišča v sobo sestre gospodinje in odide, da bi sam prosil milosti pri gospé. Čez par trenutkov se vesel povrne ter ju pozove, naj gresti ž njim. Bil je baš čas, kajti mati in hči uže nista vedeli, kako bi se znebili nadležnega izpraševanja sestre gospodinje. Ko gredó čez drugo dvorišče, pouči gvardijan ženski nekoliko, kako naj se vedeti nasproti signori. „Ona vama je naklonjena“, reče, „in vama lahko mnogo dobrega stori. Boditi ponižni in pozorni, odgovarjajti odkritosrčno na vse, o čemer vaju bode izvolila povprašati; če pa vaju ne bo spraševala, prepustiti vse meni.“ Potem vstopijo v pritlično sobo, odkoder se je šlo v govornico. Predno vstopijo, pokaže gvardijan na vrata in tiho reče ženskama: „Tukaj je“, kakor bi jima hotel dane opomine še jedenkrat zabičiti. Lucia, ki ni še nikdar videla nobenega samostana, se ozrè v govornici naokrog po signori, da bi se ji priklonila; ker pa nikogar ne zapazi, obstoji kakor začarana. Kar vidi patra in Agneso iti tja proti kotu; ozrè se tja in opazi čudno okence, prepreženo z dvema velikima in gostima mrežama od železa, ki sta bili jedno ped vsaksebi; za tema pa je stala redovnica. Bila je, po obrazu soditi, stara kakih petindvajset let, na videz lepa, a njena lepota je bila mrtva, uvela, takorekoč uničena. Črn pajčolan, vodoravno razprostrt na glavi, jej je padal na levi in desni nizdolu po obrazu. Pod pajčolanom je obdajala bliščeče-bela prtena obveza polovico čela, ki je bilo nekoliko drugače, vendar ne manj belo. Okolo obraza je imela drugo, nagubano obvezo, ki se je končavala pod brado v tančico, segajočo do prsi in zakrivajočo rob črne halje. Čelo se jej je često bolešno nagubančilo, in takrat so se jej črne obrvi vselej urno strnili. Dve črni očesi sta se zdaj z nekim motrečim ponosom uprli na človeka, nato se zopet brzo povesili, kakor bi se hoteli skriti. Pozoren opazovalec bi si časi lahko mislil, da iščejo njene oči naklonjenosti, zaupljivosti, ljubezni; drugič bi zopet bral iz njih hipno vzdramljenje

zastarelega in udušenega sovraštva, nekaj divjega, nekaj grozovitega. Kadar so pa njene oči nepazljivo in nepremično strmele pred-se, slutil bi ta ponosno čemernost, oni kako skrivno misel ali težečo skrb, važnejšo njenemu duhu, nego vse, kar jo je obdajalo. Bleda lica so se jej ljubko in dražestno krožila, a bila so upala in medla. Bleda ustnice jej je oblivala lahna rudečica; premikala jih je, kakor oči, hitro, živo, izrazovito, skrivnostno. Njeni visoki postavi je bilo na kvar le njeno površno vedenje; kazilo jo je zlasti nekako naglo, nepravilno ter za žensko, posebno za redovnico, preodločno kretanje. Celo na obleki, na kateri je bilo marsikaj čudnega ali pa zanemarjenega, se je poznalo, da je to redovnica posebne vrste. Čez ledja je bila prepasana z nekako posvetno skrbnostjo, in izpod obveze jej je gledal na jednom sencu čop črnih las, znamenje, da je bila ali pozabljiva, ali pa da je prezirala redovno pravilo, po katerem treba nositi vedno kratke lase, odkar so bili pristriženi pri slovesnem preoblečenju. Vsega tega nista opazili naši ženski, ker nista bili vajeni, ločevati redovnico od redovnice. Pater gvardijan pa signore ni videl prvič in je bil, kakor drugi, uže vaju onega čudaštva, ki je označevalo njeno osebo in vedenje.

Stala je, kakor smo uže povedali, v onem trenutku za omrežjem, na katero se je z jedno roko naslanjala in svoje bele prste je imela zapletene vanj. Motrila je Lucio, ki se jej je počasi bližala. „Spoštovana mati, presvetla gospa“, reče gvardijan s povešeno glavo in z roko na prsih, „to je ona uboga mladenka, za katero ste mi obljubili svojega mogočnega varstva; in to je njena mati.“

Obé se globoko prikloniti. Gospa jima namigne z roko, da je dovolj, in pravi, obrnivša se k menihu: „Čutim se srečno, da morem storiti kako uslugo našim dobrim prijateljem, očetom kapucinom. Toda razložite mi nekoliko bolj natanko položaj te revice, da vidim tem bolje, kaj bode mogoče storiti zanjo.“

Lucia zarudi in povesi glavo.

„Vedite, spoštovana mati . . .“, začne Agnese; toda gvardijan jej s pogledom zapiše sapo in odgovori: „To deklico, presvetla gospá, mi je priporočil neki moj sobrat, kakor sem uže povedal. Skrivaj je morala ubežati iz svoje vasi, da se ogne velikim nevarnostim. Nekaj časa mora sedaj živeti v kakem zavetju nepoznana, kjer se je ne predrzne nihče vznemirjati, četudi . . .“

„Kakšne nevarnosti?“ prekine ga gospá. „Prosim vas, pater gvardijan, ne pripovedujte mi stvari v zagonetkah! Saj veste, da me redovnice rade slišimo kako dogodbo bolj natanko.“

„To so nevarnosti“, odgovori gvardijan, „katere je smeti čistim ušesom častite matere le od daleč spomniti.“

„Oh gotovo“, reče naglo signora nekoliko zarudevši. Ali od sramu? Kdor bi opazil hipni zaničljivi posmeh, ki je spremljal to rudečico, mogel bi dvomiti in to morda tem bolj, če bi jo prispodabljal z rudečico, ki je od trenutka do trenutka polivala Lucijina lica.

„Dovolj je, če povem“, reče gvardijan, „da je neki plemeniti mogočnej . . . vsi velikaši se ne poslužujejo božjih darov v božjo čast in v korist bližnjih, kakor vi, presvetla gospa . . ., da je torej neki plemeniti mogočnej že delj časa zalezoval ubožico z grdim prilizovanjem. Ko pa je videl, da je vse bob ob steno, predrznil se je očitno jo zasledovati s silo, tako, da je morala revica bežati od doma.“

„Stopi bliže, deklica!“ reče gospa Luciji ter jej namigne s prstom. „Vem, da oče gvardijan govori golo resnico; toda nihče ne more teh stvari bolj vedeti od tebe. Ti nam torej povej, ali te je oni mogočnej res nevarno preganjal?“ Lucia se takoj poslušno približa. Toda odgovarjati, to je bila druga stvar! Ako bi jo o tem vprašala tudi njena sovrstnica, prišla bi v nemalo zadrego. Ker jo je pa vprašala takó visoka gospa in vrhu tega še nekako hudomušno, zgubila je ves pogum za odgovor. „Gospa . . . mati . . . častita . . .“ zajecljá, kakor bi ne imela ničesar družega na jeziku. Tedaj se Agnese

čuti poklicano pomagati jej, češ ker je njej bilo baš tako dobro vse znano. „Presvetla gospa“, reče, „jaz lahko pričam, da se je moja hči vedno bala onega gospoda, kakor hudobec križa. To se pravi, hudobec je on. Oprostite mi, če ne govorim prav, ker mi smo preprosti ljudje. Ta ubožica je bila zaročena z nekim bogaboječim, poštenim mladeničem našega stanu. In če bi bil gospod kurat res mož, kakor si jih jaz mislim . . . vem, da govorim o duhovniku, toda oče Cristoforo, prijatelj očeta gvardijana, je tudi duhoven mož, pa ima srce, polno usmiljenja, in ako bi bil tukaj on, bi lahko izpričal . . .“

„Vi govorite, dasi vas nihče ni nič vprašal“, pretrga jo signora jezno in oholo, kar jej ni posebno pristojalo. „Molčite vi; saj vem, da so stariši vedno pripravljeni, odgovarjati za svoje otroke!“

Agnese pogleda Lucijo ožalostena; kakor bi hotela reči: Glej, kako se mi godi, ker si ti tako zmedena! Tudi gvardijan namigne deklici, pogleda jo in pokima z glavo; bilo je namreč treba zgeniti se in ne pustiti uboge matere na cedilu.

„Spoštovana gospa“, reče Lucia, „kar so povedali moja mati, to je gola resnica. Mladič, ki me je snubil“, — pri tem jo polije rudečica, — „sem bila pripravljena vzeti iz svoje volje. Oprostite mi, če se ne sramujem te govorice, jaz bi rada, da bi se o moji materi ne mislilo slabo. Kar se pa tiče onega gospoda (Bog mu oprost!), rajše umrjem, kakor da bi mu prišla v roke. Vi pa nama izkažite to ljubav in dajte nama varnega zavetja, ker sva uže na tem (zgodi se božja volja!), da morava prositi zavetišča in nadlegovati dobre ljudi. — Bodite uverjeni, gospá, da nihče ne bode tako prisrčno molil za vas, kakor medve ubožici!“

„Tebi verujem“, reče gospa zopet s prijaznim glasom. „A govorila bom s teboj še na samem. Ne kakor da je potreba še drugih razjasnil in drugih razlogov zato, da ustrežem prizadevanju patra gvardijana“, pristavi brzo, obrnivši se k le-temu s prisiljeno uljudnostjo. „Jaz sem stvar uže premislila. To-le se mi zdi za sedaj najbolje. Samo-

stanska oskrbnica je pred par dnevi omožila svojo zadnjo hčer. Ti ženski bosta lahko stanovali v izbi, katero je ona zapustila, in bi prevzeli njene majhne opravke. V resnici...“ tu namigne gvardijanu, naj stopi bliže k omrežju in reče po tihem: „V resnici se radi slabe letine ni mislilo, namesto one mladenke najeti druge dekile. Toda govorila bodem z gospo opatinjo, in jedna moja beseda... in na prizadevanje očeta gvardijana... Zadeva je kratko malo uravnana.“

Gvardijan se začne zahvaljevati, a signora ga prekine, rekoč: „Ni treba ceremonij! Tudi jaz bi za kak slučaj, v kaki potrebi vedela zateči se k očetom kapucincem. Sicer pa“, nadaljuje z nekako hudomušnim in trpkim nasmehom, „sicer pa, ali nismo mi vsi bratje in sestre?“

Nató pokliče nepreoblečeno sestro (imela je v znak posebne odlike dve taki za svojo službo) in jej zapové, naj o zadevi sporoči opatinji in naj se o vsem potrebnem dogovori z oskrbnico in Agneso. Nato odslovi le-to, priporoči se gvardijanu in pridrži Lucijo. Gvardijan spremi Agneso do vrat, jej dá z nova potrebnih navodil in odide, da sporoči vso stvar prijatelju Cristoforu. — Visoka glava je ta gospa! — misli si gredoč po cesti. — In čudna je zares! Toda, kdor jej zna prav udariti na struno, stori mu vse, kar hoče. Moj Cristoforo si ne bode mislil, da sem mu jaz takó hitro ustregel. Ta dobri mož! Ni drugače, on se mora vedno s čim ubijati! A dela iz dobrega namena! Dobro mu, da je dobil to pot prijatelja, ki mu je brez hrupa, brez ovinkov in sitnostij srečno vse dovršil, kakor bi trenil. Zadovoljen bode ta dobri Cristoforo in vedel bo, da smo tudi mi tu za kaj.

Signora je vpričo priletnega kapucinca skrbno pazila na vsako svojo kretnjo in besedo. Ko pa je ostala z neizkušeno kmetsko deklico sama, ni jej bilo tega več mari, in njeni pogovori so postali počasi takó čudni, da jih ne bomo ponavljali; pač pa se nam zdi bolj umestno narisati ob kratkem zgodovino preteklega življenja te nesrečnice, to se pravi vsaj v toliko, v kolikor zadošča,

da raztolmačimo, kar smo videli na njej čudnega in skrivnostnega, in kolikor je dovolj, da razumemo nagibe njenega vedenja v naslednjih dogodkih.

Bila je najmlajša hči kneza * * *, imenitnega milanskega plemenitaša, ki se je štel mej največje mestne bogataše. Toda ker je mnogo previsoko cenil svoj naslov, zdela se mu je njegova imovina nezadostna, da, celo pičila, da bi obdržal ž njo svojo slavo. Zato je vedno mislil na to, kako bi ohranil svoje premoženje, da bi vsaj kar ga je bilo, ostalo skupaj celo večnost, če bi bilo to v njegovi moči. Koliko sinov je ravno imel, nam ne pové zgodovina; samo toliko nam omenja, da je vse otroke moškega in ženskega spola odločil za samostan samo zato, da bi ostalo celo imetje prvorojencu, ki naj bi skrbel za obstanek rodovine, to se pravi: kateremu naj bi Bog dal otrok, da bi jih trpinčil na taisti način. Naša nesrečnica je bila še v materinem telesu, ko je bil njen stan uže nepreklicno določen. Trebalo je samo še vedeti, ali bo redovnik ali redovnica. Za to odločitev pa ni bilo potreba njenega privoljenja, marveč samo njenega rojstva. Ko je zagledala luč sveta, hotel jej je knez dati ime, ki bi neposredno spominjalo na samostan, in kakršno je imela ob enem kaka svetnica plemenite krvi; nazval jo je Gertrudo. Punice, oblečene kakor nune, so bile prve igrache, katere je dobila v roke; nató svete podobice, ki so uprizarjale nune. Ko so jej dajali ta darila, priporočali so jej vedno, naj jih čuva skrbno kakor dragocenosti, in povpraševali so jo vedno z onim zatrjevalnim: „Kaj ne, kako je to lepo?“ Kadar so knez, kneginja ali kneževič, ki je jedini izmej moškega spola ostal doma, hoteli hvaliti čvrsto deklico, niso mogli bolje izraziti svojih mislij, kakor z besedami: „Kakšna mati opatinja!“ Nikdo pa jej ni rekel naravnost: „Ti moraš biti nuna!“ To je bila misel, ki se je umevala po sebi in ki so jo izražali takó mimogredé v vsakem pogovoru, ki se je tikal njene prihodnosti. Ako je Gertrudina sem ter tam postala nekoliko prevzetna in oblastna, k čemer je bila z lahka nagnjena po

naravi, rekli so jej: „Ti si otroče; tako vedenje se za-te ne spodobi. Kadar bodeš mati opatinja, tedaj bodeš ukazovala s palico, in vse ti bode pokorno.“ Zopet drugokrat jo je knez pokaral radi preveč prostega in vsakdanjega vedenja, kakršno pri njej tudi ni bilo nemogoče. In tedaj jej je dejal: „Ej, ej! To ni za te! Ako hočeš, da te bodo kedaj spoštovali, kakor se spodobi, moraš se uže sedaj dostojno vesti. Pomni, da bodeš morala v vseh stvareh biti prva v samostanu; kri pa nese človek povsod s sabo!“

Vse take besede so vtisnile deklici v glavo misel, da ona pač uže mora biti redovnica. Največ je veljalo ono, kar je govoril oče. Knez se je navadno obnašal kakor strog gospodar. Kadar pa se je govorilo o bodočem stanu njegovih otrok, brala se mu je z obraza in iz vsake besede nepremična odločnost in neka temna ukazovanjaželjnost, ki je izražala toliko, kolikor usodni: Tako mora biti!

Ko je bila Gertruda stara šest let, poslali so jo v samostan, kjer smo jo videli, da bi se izobrazila ali še bolj pripravila za določeni poklic. Ta kraj so izbrali namenoma. Dobri vodnik naših dveh ženskih je dejal, da je bil signorin oče prvak v Monzi. Ako primerjamo to spričevalo z nekaterimi drugimi opomnjami, ki jih je sem ter tam nehoté zapisal naš neznani pisatelj, lahko še pristavimo, da je bil fevdni gospod tega mesta. Na vsak način je imel ondi zelo velik ugled in je mislil, da se bo ondi bolj nego drugod skazovala njegovi hčeri ona uljudnost in ono spoštovanje, ki naj bi jo pridobilo zato, da si izvoli samostan v svoje stalno bivališče. In ni se varal. Opatinja in druge oblastne nune, ki so imele, kakor pravijo, veliko besedo, so bile zelo vesele, ko se jim je ponudila za vsak slučaj tako tehtna in v vsakem oziru tako slavna zaščita. Sprejele so ponudbo z izrazi hvaležnosti, ki niso bili sicer pretirani, pač pa uže dovolj krepki, in do cela so skušale ustreči nameram, katere jim je bil knez, ko jim je izročil hčer, takó od daleč razkril, nameram, ki so ž njihovimi takó zelo soglašale. Jedva je Gertruda vsto-

pila v samostan, uže so jo jeli nazivati pred vsemi drugimi „gospodična“. Dali so jej poseben prostor v obednici, v spalnici; njeno vedenje so stavili drugim v vzgled. Neprestano so se jej dobrikali in jo božali z ono spoštljivo zaupljivostjo, s katero si tako hitro pridobimo otroke, ako ti opazijo, da z drugimi ravnamo drugače. Niso se bile sicer vse redovnice zarotile potegniti deklico v mreže. Bilo je pač par priprostih in ne lokavih redovnic, ki bi se bile zgražale ob misli: žrtvovati mlado deklico namenom samopašnosti. Toda te so ali imele z drugimi stvarmi toliko opravila, da niso opazile teh zvijač, ali pa niso videle v njih nič hudega, ali pa so se varovale preiskavati jih in so molčale, da bi ne bilo nepotrebnega pohujšanja. Ta ali ona se je tudi domislila, da je bila na podoben način zapeljana h koraku, katerega je pozneje obžalovala; smilila se jej je nedolžna ubožica in obsipala jo je z nežnim in otožnim ljubkovanjem. Deklici pa se niti sanjalo ni, da v tem tiči kaka skrivnost. Takó je šlo dalje in tako bi bilo šlo morda do konca, če bi bila Gertruda sama v samostanu. Toda mej njenimi tovarišicami je bilo par deklic, ki so vedele, da so odločene za zakon. Gertrudina, ki je vedno mislila na svoje vzvišeno stališče, je navdušeno govorila o svojem bodočem zvanju, kako bode opatinja, samostanska prednica, in je po vsi sili hotela, da bi jo druge za to zavidale. A opazila je z začudenjem in jezo, da se le-te niso za to kar nič brigale. Veličastnim, a omejenim in jednakomernim podobam, katere more slikati v domišljiji dostojanstvo samostanskega predništva, so one stavile na stran raznovrstne, bliščeče slike: poročne slovesnosti, pojedine, družčine, letovišča, dragocene obleke, krasne kočije. Te slike so vzbudile v Gertrudini vrenje in gibanje, kakršno vlada v veliki košari baš natrganih cvetlic, ako jo postavimo pred bučelnjak. Stariši in vzgojevateljice so netili in gojili v njej prirojeno nečimurnost, da bi jej vzbudili veselje do samostana. Ko pa so to strast podžgale misli, ki so se jej še bolj prilegale, udala se je le-tem s toliko

večjim in naravnejšim ognjem. Da ne bi zaostajala za onimi svojimi tovarišicami in da bi se ob enem zatapljala v svoje nove misli, odgovarjala je, da jej na vse zadnje nihče ne more potegniti redovne tance čez glavo brez njenega dovoljenja, da se tudi ona lahko omoži in prebiva v palačah in se veseli svetá še bolj kot njene tovarišice, da to lahko stori, če le hoče, da bi morda to tudi želela, da želi — in res je želela. Misel, da je treba njenega dovoljenja, misel, ki je bila dotedaj nepoznana, skrita v kotu njenega srca, se je nakrat razvila in se pokazala z vso svojo močjo. Vedno jo je klicala na pomoč, da se je mogla bolj mirno veseliti prijetne bodočnosti. Toda zadaj za to mislijo pa se je gotovo zmirom prikazovala neka druga: da bi bilo namreč treba ono dovoljenje odreči očetu-knezu, ki misli, ali se vsaj dela tako, kakor bi mislil, da je uže ima. In pri tej misli njen duh ni bil tako samosvesten, kakor njene besede. Primerjala se je s tovarišicami, ki so si bile bolj v svesti lepe bodočnosti, polotila se je je boleštna zavist, s kakršno je prej želela, da zavidajo njo druge. V zavisti jih je sovražila in to se je časih pokazalo v zaničevanju, neuljudnosti, zbadajočih opazkah. Časih pa se je zopet pomirila in postala pristrčna, zaupljiva proti njim, kajti nosila je v duši njim sorodna čustva in nade. Časih je hotela imeti vsaj veselje nad odlikami, ki so se ji skazovale, in občutiti je dala svoje prvaštvo tudi dotičnim tovarišicam. Časih pa zopet v strahu in hrepenjenju ni mogla več prenašati svoje samote, pa jih je zopet vsa dobrosrčna iskala, kakor bi jih prosila dobrohotnosti, svetov, poguma. Mej temi obžalovanja vrednimi boji s sabo samo in z drugimi je preživela mladost in se bližala oni kritični dobi, ko se takorekoč prikrade v dušo neka skrivnostna sila, ki povzdigne, okrepi in ublaži vse mišljenje in je časih pretvori ter mu dá novo, do tedaj nepoznano smer. V dotedanjih mladih sanjah o bodočnosti je Gertrudini pred vsem ugajal le vnanjí blišč in lesk. Zdaj pa je jelo neko mehko čustvo, ki se jej je izprva zlivalo po duši na

lahko in kakor v nekaki megli, plati burneje in prevladovati v njeni domišljiji. V najskritejšem kotu svojega srca je imela kakor nekako sveto pribežališče; tja se je zatekala od vsakdanjosti, tam notri se je bavila z gotovimi osebami, ki so se čudno zmedeno vrstile pred njenim duhom, deloma iz spominov na detinstvo, ko je videla nekoliko sveta, deloma iz pripovedovanja njenih tovarišic.

S to družčino se je zabavala, razgovarjala se je z njo in si odgovarjala v njihovem imenu; tukaj je v duhu ukazovala in se veselila vsakovrstnih udanostnih poklonov. Časi pa jej je misel na vero kalila to sijajno in utrudljivo zabavanje. Toda vera, kakoršne se je naučila naša ubožica, ne brzda prevzetnosti, temveč jo še posvečuje v sredstvo, s katerim dosežemo zemeljsko srečo. Ker njena vera ni imela pravega bistva, bila je samo navadna krinka. Kadar je ta krinka prevladovala v njeni domišljiji, prestrašila se je nesrečnica in zmešala; stopile so jej pred oči njene dolžnosti, mislila je, da je greh, odreči se samostanu in se ustavljati svétom svojih predstojnikov gledé volitve stanú. Tedaj je obljubljala v svojem srcu, pokoriti se za ta greh in se radovoljno zapreti v samostan.

Bila je zapoved, da se ni smela nobena mlada deklica preje sprejeti kot redovnica, predno je ni izprašal duhovnik, takozvani nunski vikarij ali kateri drugi, ki je bil odrečen v to, da se prepriča, da si je res radovoljno izbrala stan. To skušnjo je smela kandidatinja napraviti še le jedno leto potem, ko je vikarju razložila svojo željo v pisani prošnji. One redovnice, ki so se lotile žalostne naloge, privedi Gertrudo do tega, da bi se za večno zavezala, ne da bi prav za prav vedela, k čemu, poslužile so se takih njenih otožnih trenutkov, da so jo pregovorile, prepisati in podpisati tako prošnjo. Da bi jo tem lažje do tega pripravile, zabičavale so jej, da je to le neka formaliteta, ki nima (kar je res) nikakega učinka brez poznejših dejanj, ki so popolnoma odvisna od njene volje. Navzlic temu ta prošnja še

ni dospela do svojega cilja, ko se je Gertrude uže kesala, da jo je podpisala. Nato jej je bilo zopet žal, da se je kesala, in tako je preživela dneve in mesece mej neprestanimi boji nasprotujočih si čuvstev. Dolgo časa je zakrivala ta korak svojim tovarišicam. Zdaj se je bala, da bi njenemu dobremu sklepu tovarišice ne ugovarjale, zdaj se je zopet sramovala svoje prevelike naglice. Naposled premaga v nji želja, dati si duška, posvetovati se in se ohrabriti. Bila je neka druga zapoved, da nobena deklica ni smela delati preskušnje v svojem poklicu, če ni preje bivala cel mesec izven samostana, kjer je bila vzgojena. Preteklo je uže leto, odkar je bila Gertrudina prošnja oddana; Gertrude je izvedela, da bo šla v kratkem iz samostana v očetovo hišo, da ostane ondi tisti mesec in pripravi vse, da zaključi pričeto delo. Knez in ostala družina so mislili, da je vsa stvar uže docela zagotovljena. Toda deklici so druge misli rojile po glavi. Ona ne samo da ni storila vseh potrebnih nadaljnih korakov, marveč skušala je preklicati prvega. V tej zadregi sklence odkriti svoje srce najodkritosrčnejši svoji tovarišici, ki jej je vselej bila pripravljen dati dober svet. Ta nasvetuje Gertrudini, naj sporoči očetu pisмено svoj novi sklep, ako uže nima toliko poguma, da bi mu v obraz rekla: „Nočem!“ Ker so brezplačni sveti na zemlji zelo redki, poplačala se je svetovalka s tem, da se je norčevala iz Gertrude radi njene malodušnosti. Pismo je skrivaj spisala s tremi ali štirimi ožjimi prijateljicami in je je odposlala po mnogih zvijačah. Gertrude je zelo bojzljivo pričakovala odgovora, katerega pa ni bilo. Samo opatinja jo je par dni pozneje poklicala s svojo celico ter jej skrivnostno, nejevoljno in pomilovalno namignila, da je knez zelo hud radi neke napake, katero je menda ona zakrivila. Dala jej je pa tudi umeti, da se bode vse pozabilo, ako bode pridna. Deklica je razumela ta migljaj in si ni upala dalje izpraševati.

Naposled je prišel oni dan, katerega se je bala in ga želela. Gertrude je sicer vedela, da gre v boj, toda iti iz samostana,

ostaviti zidovje, v katerem je bila osem let zaprta, v odprtem vozu se peljati po polji, zopet videti mesto, domačo hišo . . . vsega tega se je silno veselila. Kar se tiče boja, je ubožica s svojimi prijateljicami uže za vse potrebno poskrbela in se pripravila. — Če me bodo silili, — mislila si je — se ne udam; ponižna bodem, krotka, a privolim ne; treba ni družega, nego še enkrat pritr-diti, a jaz ne pritr-dim. Če me bodo pa skušali z lepa pregovoriti, bodem tudi jaz dobra, še bolj kot oni; plakala bodem, prosila in smilila se jim bom. Saj na zadnje nočem družega: samo da me ne žrtvujejo. — A zgodilo se ni ne to ne ono, kakor se v takih slučajih rado pripeti. Dnevi so tekli, a ne oče ne nihče drugi ni omenil bodisi prošnje bodisi njenega preklica, nikdo je ni ničesar vprašal ne s prilizovanjem, ne z grožnjami.

Stariši so se vedli resno, žalostno, černo, ne da bi jej povedali, zakaj. Samo toliko je razumela, da je v njihovih očeh zavržena. Neko tajno prokletstvo je takorekoč plavalo nad njo in jo trgalo od ostale družine, s katero je smela občevati le toliko, da jej je kazala svojo odvisnost. Redko, samo ob določenih urah, so ji dovolili priti v družbo starišev in prvorojenca. Mej temi se je kazala velika zaupljivost, radi česar je Gertrude še bolj čutila svojo osamelost. Nikdo je ni nagovoril, kadar se je pa ona predrznila bojzljivo kaj spregovoriti, kar ni bilo neobhodno potrebno, niso je poslušali ali pa so jej odgovarjali z malomarnimi, zaničljivimi, strogimi pogledi. In ko ni mogla več prenašati tako trpkega poniževanja, skušala se je pri njih zopet udomačiti, prosila je ljubezni; toda vprašali so jo takoj po ovinkih, a vendar jasno, o volitvi stanú. Namignili so jej očitno, da si le takó more zopet pridobiti prijateljstvo v družini. Tega pa Gertrude ni marala, in zato je bila prisiljena, umakniti se, odpovedati se prvim znamenjem dobrohotnosti, po katerih je tako hrepenela ter udati se v usodo osamelosti. In udala se je, a pokazala pa je, da se jej godi krivica.

Ta žalostna sedanost se je slabo vjemala z onimi sijajnimi podobami, s katerimi

se je Gertrude preje in tudi še pozneje skrivaj v duhu pečala. Upala je, da bode v sijajni in gostoljubni očetovski hiši mogla vsaj za poskušnjo okusiti življenje, po kakršnem je koprnela. A varala se je povsem. Bila je tesno in popolnoma zaprta kakor v samostanu; o prehodu ni bilo govora; hodnik, ki je držal iz hiše v bližnjo cerkev, vzel jej je še zadnjo priliko, da bi mogla kam z doma. Družba je bila bolj dolgočasna, pičla, menj raznovrstna nego v samostanu. Kadar se je naznanil kak poset, morala je Gertrude v zgornje nadstropje, kjer so jo zaprli v družbe stariških služkinj. Tu je tudi obedovala, kadar je bil kdo v gosteh. Sluge so se ravnali v vedenji in pogovorih po vzgledu in namenih onih, ki so jim zapovedovali. Gertrude bi bila rada občevala ž njimi z neko gosposko prijaznostjo; dà, v položaju, v kakršnem je bila, bilo bi jej povšeči, če bi si pridobila njihovo ljubezen; in te jih je celo ponižno prosila. Toda osramočena in vedno bolj ožalostena je spoznala, da jo vsi očitno prezirajo, če prav se jej iz nekake uljudnosti pokoré. Opazila pa je tudi, da jo neki strežaj bolj spoštuje nego drugi in da jo posebno pomiluje. V vedenju se je jej zdel podoben onim bitjem, s katerimi se je pečala v svoji domišljiji, dà, prav zelo soroden onim njenim idealom. Polagoma je bilo opazovati na mladenki neko čudno spremenjenje. Sedaj je bila mirna, sedaj izvanredno nemirna. Vedla se je, kakor človek, ki je našel nekaj posebnega, kar bi vedno rad gledal, a ob enem prikrival tujim očem. Opazovali so jo še bolj, kot sicer. In res! Nekega jutra jo preseneti sobarica, ko je baš v naglici zgibala listič, na katerega bi bolje ne bila napisala ničesar... Trgati se in vlečeti, a naposled se sobarici posreči dobiti v roke listič, katerega takoj izroči knezu.

Ta je pa prišel, in Gertrudo je ob njegovem prihodu objel nepopisen strah!... Bil je to pač tisti njen oče, in bil je razjarjen, ona pa se je čutila krivo. Ko se je prikazal nagubanega čela z onim pisemcem v roki, bila bi najrajše sto komolcev pod zemljo, kaj li v samostanu. Ni bilo mnogo

besed, a bile so grozne. Kazen je bila ta: da bode morala biti sama zaprta v sobi pod varstvom one sobarice, ki jo je zalotila. Toda to je bilo samó za začetek, samó za trenotek. Oče je obljubil in skrivnostno zapretel še drugo temno, nedoločeno in še bolj strašno kazen.

Strežaja so seveda spodili. In tudi njemu je knez zažugal nekaj groznega, če bi se kedaj predrznil, govoriti o tem dogodku. Ob jednom mu je priložil dve gorki zaušnici, ki naj bi mu bili v spomin na ono zgodbo, spomin, kateri naj bi mu izbil iz glave veselje, pripovedovati stvar na okrog. Pretveze, zakaj so strežaja odpustili, ni bilo težko najti; o Gertrudi pa so rekli, da se ne počuti dobro.

Ostala je torej sama klaverna, osramočena, s kesanjem in strahom pred bodočnostjo, v družbi one ženske, katero je črtila kot pričo svojega greha in vzrok svoje nesreče. Le-ta pa je tudi sovražila Gertrudo, ker je bila vzrok njenega dolgočasnega življenja, odkar je postala jetničarica, in ker je radi nje postala za vedno varihinja nevarne skrivnosti.

Počasi se pomiri v Gertrudi prva razburkanost zmedenih čustev. Toda ko se jej ta čustva začno povračati v dušo posamič, drugo za drugim, tedaj se pa zajedó vanjo, tedaj jo začno moriti in trapiti vse drugače. Kakšna bi utegnila vendar biti ona druga kazen, katero jej je oče tako skrivnostno zapretel? Naslika si v vroči in neizkušeni domišljiji celo množico različnih in nenavadnih kaznij. Najbolj pa se jej zazdi verjetno, da bo morala iti nazaj v samostan v Monzo, kjer bode v celici zaprta koprnela, ne kot gospodična, ampak kot grešnica. In Bog ve, koliko časa! Bog ve, kako bodo ravnali ž njo! In kar jo je najbolj mučilo, to je bila — sramota. Vrstice, besede, črke onega nesrečnega lističa jej prihajajo v spomin. Misli si, kako jih ogleduje, tehta oče, za katerega so bile najmenj namenjene, ki je tako drugačen od njega, do katerega so bile naslovljene. Mogoče, da so prišle pred oči tudi materi, bratu in Bog ve komu.

V primeri s to mislijo je bilo vse ostalo malenkost. Tudi podoba onega, ki je bil pravi vzrok cele nesreče, je nadlegovala pogosto zaprto ubožico, in misli si lahko vsak, kako čudna je bila ta prikazen mej drugimi resnimi, mrzlimi, grozečimi. A baš zato, ker se teh ni mogla znebiti in jih ni mogla zamenjati s srečnejšimi, da bi ob jednom še huje ne občutila svojega trpljenja, mislila je vedno menj na to, izbila si iz glave in pozabila te spomine. Ne več za dalj časa, pa še vedno rada se je utapljala v vesele in lepe sanje nekdanjih časov. Preveč so se ločile od resnične sedanosti in najbrže tudi od take bodočnosti. Jedino zavetišče, kamor bi se mogla Gertrude mirno in častno zateči in ki ni bilo zidano v oblakih, bil je samostan, ako bi se hotela odločiti, da se mu posveti za vedno. Tak sklep bi gotovo vse poravnal, plačal vse dolgove, namah premenil njen položaj. S tem se sicer ni vjemalo celo njeno prejšnje življenje; a časi so se premenili. V prepadu, v katerega se je Gertrude pogreznila, zdelo se jej je v primeri s tem, česar se je imela še bati, najbolje, če postane veljavna redovnica, katero bode vse častilo se jej pokorilo in klanjalo. Dve zelo različni čutili sta časih udušili njeno zastarelo nejevoljo: kes radi prestopka in sanjarska pobožnost, časi tudi ponos, katerega je vzbudilo in podkurilo obnašanje jetničarice. Ta se je (često

k temu izzvana) znašala nad njo s tem, da jo je strašila z zagroženo kaznijo ali pa jej predbacivala ono pregreho. Ako pa se je hotela pokazati dobrohotno, govorila je s Gertrudo kakor s svojo varovanko, kar jo je še huje dirnilo, nego če bi jo razžalila. V tem položaju je Gertrude hrepenela rešiti se iz njenih rok in znebiti se njene jeze in njenega pomilovanja. Ta srčna želja je postala tako živa in vroča, da je lahko prenesla vse, kar bi jo količkaj približalo cilju.

Ko je bila štiri ali pet dolgih dnij zaprta, razdraži in razkači jo nekega jutra obnašanje čuvarice, skrije se v kot sobe, pokrije z rokami obraz in se togoti ter srdi. Tedaj čuti neizogibno potrebo, da vidi zopet druge obraze, sliši druge besede in pride do ljudij, ki bodo drugače ravnali ž njo. Ko pa misli na očeta, družino, obide jo groza. Toda spomni se, da je od nje odvisno, če hoče, da so zopet prijazni ž njo. Ta misel jo razjasni. Začne se nenavadno hudó kesati svoje pregrehe in se želi spokoriti zanj. Njena volja ni še bila povsem trdna, a nikdar še ni bila tako blizu svojega sklepa. Dvigne se, stopi k mizi, prime za ono nesrečno pero in piše očetu pismo, polno razburjenja, otožnosti, toge in upanja, prosi ga odpuščanja in mu namigne, da je pripravljena vse storiti, kar on od nje zahteva.

Deseto poglavje.

V gotovih trenutkih je človeško, posebno mladostno srce tako razpoloženo, da zadošča že ponižna prošnja, ako hočemo doseči od njega vsakojake dobrote in žrtve. Podobno je jedva razceveli se cvetlici, zibajoči se na šibki bilki, ki razpusti svojo vonjavo precej pri prvi sapici pihljajočih vetrov. Baš te trenutke pa, katere bi morali drugi spoštljivo občudovati, zasledé zviti ljudje s paznim svojim očesom in v hipu izrabijo za-se nepazljivost drugih.

Prečitavši ono pismo, videl je knez *** vrata za svoje stare, stanovitne naklepe od-

prta. Poklicati veli Gertrudo k sebi in se pripravi, kako bo koval železo, dokler je vroče. Gertrude pride in ne povzdignivši svojih očij k očetu, se vrže pred njim na tla in s težavo zajeclja: „Odpustite!“ On ji namigne, naj vstane, in ji pove z naglasom, ki je ni posebno ohrabil, da ne zadošča, želiti in prositi odpuščanja, da je to zelo lahko storiti in da je to povsem naravno, ako se kdo čuti krivega in se boji kazni, marveč odpuščanje da se mora zaslužiti. Gertrude vpraša ponižno in tresoč se, kaj naj stori? Knez (ne moremo ga v tem tre-

notku imenovati očeta) ne odgovori naravnost, temveč začne na dolgo in široko govoriti o njenem pregrešku. Te besede so zbadale njeno ubogo dušo, kakor če bi kdo z raskavo roko vlekel po rani. Tudi če bi imel kedaj namen — nadaljuje potem — tudi za slučaj, da bi bil sploh kdaj mislil odločiti jo za posvetni stan, ona je zdaj vse to onemogočila z nepremagljivo zapreko. Poštenjak, kakor on, bi ne mogel imeti poguma, ponuditi kakemu vitezu deklico, ki si je dala tako spričevalo. Uboga Gertrude je bila uničena... Tedaj knez polagoma ublaži svoj glas in svoje besede, ter pravi nadalje, da se pa vsak pregrešek dá poravnati in odpustiti, da je zdravilo za njen pregrešek pač dovolj jasno določeno, da je ob ti žalostni priliki lahko spoznala, kako je za njo posvetno življenje opasno — — —

„Oh da!“ vsklikne Gertruda, prevzeta od strahu, osramočena in ganjena od hipne nežnosti.

„Tako! Kaj ne tudi ti to izprevidiš?“ povzame takoj knez. „Dobro torej, preteklost je pozabljena, vse je izbrisano. Sama si storila časten, spodoben sklep, jedini, ki je bil mogoč. Ker si se pa odločila radovoljno, je moja dolžnost, da se ta sklep izvrši za te povsem ugodno, je moja dolžnost, da se zgodi v tvojo korist in kot tvoja zasluga! Jaz bodem skrbel za to.“ Nato pozvoni z zvončkom, ki je stal na mizici, in reče slugi, ki vstopi: „Hitro pokličí kneginjo in kneževiča!“ Potem pa nadaljuje hčerki: „Naj bodeta takoj deležna moje utehe; jaz hočem, da takoj pričnó vsi ravnati s tabo, kakor se spodobi. Občutila si očetovo strogost, sedaj boš občutila njegovo ljubezen.“

Pri teh besedah je bila Gertrude vsa zmešana. Šine jej v glavo, kako osodepolna utegne postati besedica, ki ji je ušla, skuša jo preklicati ali vsaj utesniti njen pomen. Toda knez je bil svoje stvari tako gotov, njegova radost je bila tako sumljiva, njegova dobrohotnost tako nesigurna, da si ga Gertrude ne drzne niti z najmanjšo besedico motiti.

Za par trenutkov prideta poklicana dva, ter ogledujeta Gertrudo čudeč se in dvomeč.

Toda veselo in ljubeznivo vedenje knezovo jima je velelo, da se morata tudi oná tako vesti.

Knez veli: „Glejta zgubljeno ovco! To pa bodi zadnja beseda, ki nas spominjaj žalostnih dogodkov. Glejta tu tolažbo naši družini! Gertrude ne potrebuje več svètov; kar smo jej v njeno korist vedno želeli, to želi zdaj sama radovoljno. Sklenila je, namignila mi je, da se je odločila...“ Pri teh besedah Gertrude pol plašno, pol proseče pogleda očeta, kakor bi ga hotela preprostiti, naj neha; a on se ne zmeni za to in nadaljuje: „da se je odločila obleči redovno obleko!“

„Dobro! Izvrstno!“ vsklikneta jednoglasno mati in sin ter objameta drug za drugim Gertrudo. Ta ju vsprejme s solzami, katere so si prisotni razlagali kot solze utehe. Potem knez na dolgo in široko razlaga, kako zadovoljno in slavno bode storil svojo hčerko, govori, kako jo bodo vsi častili v samostanu in mej ljudmi; da bode tam kot kneginja, kot zastopnica svoje rodovine; da bode dosegla takoj najvišja dostojanstva, ko bode dosti stara; da bode mej tem le po imenu podložna itd. Kneginja in kneževič vedno ponavljata svoje čestitke in pritrjujeta. Gertrude je bila takorekoč v sanjah.

„Treba je določiti dan, da gremo v Monzo in razložimo prošnjo opatinji“, reče knez. „Kako bode vesela! Cel samostan bode znal ceniti čast, ki mu jo izkaže Gertrude. Ali — zakaj bi kar danes ne šli tja? Gertrude bi gotovo rada prišla malo na svež zrak.“

„Pojdimo!“ reče kneginja.

„Jaz grem takoj vse zaukazat“, veli kneževič.

„Toda...“ zine ponižno Gertrude.

„Počasi, počasi“, dé knez, „ona naj odloči. Morebiti danes ni dovolj razpoložena. Mogoče bi raji počakala do jutri. Povej, ali naj gremo danes ali jutri!“

„Jutri“, odgovori lahko Gertrude, ki je mislila, da jej bo mogoče še kaj storiti, ako bo imela časa.

„Jutri“, reče svečano knez; „odločila je, da gremo jutri. Jaz pa stopim vendar k nunskemu vikariju, da odloči dan za skušnjo.“ Rečeno, storjeno; knez odide in gre res (nemajhno ponižanje) k vikariju, kateri mu obljubi, da pride čez dva dni.

Cel dan ni imela Gertrude niti minute miru. Želela bi bila umiriti se po taki razburjenosti, rada bi si razjasnila svoje misli, opravičila si svoje dosedanje ravnanje in uravnala prihodnje. Rada bi vedela, kaj hoče sama, rada bi ustavila za trenotek kolo, ki se je začelo takó naglo vrteti, ko je prišlo v tek. Bilo je nemogoče. Opravila so sledila nepretrgoma, podajala so si roko. Ko je odšel knez, peljejo jo v sobo kneginje, kjer jo njena sobarica po navodilih materinih počeeše in preobleče. Ni bilo še to povsem dokončano, ko jo pokličejo k obedu. Gertrude stopa sredi priklanjajočih se poslov, ki so bili na videz veseli, da je ozdravela. Par najbližjih sorodnikov je bilo v naglici povabljenih, da bi se jej klanjali in se radostili ž njo obeh srečnih dogodkov: ker je ozdravela in ker se je odločila za svoj stan.

„Nevestica“ — tako so se zvale deklice, ki so imele postati redovnice in tako so klicali vsi Gertrudo, brž ko se je prikazala — nevestica je imela dosti opravila, da je odgovarjala na vsestranske poklone. Čutila je, da je vsak njen odgovor novo zagotovilo in potrdilo. Toda kako naj je odgovarjala drugače? Nekoliko časa po obedu je bilo treba iti na sprehod. Gertrude stopi na voz z materjo in dvema stricema, ki sta bila tudi povabljeni. Po navadni poti se pripeljejo v ulico Marina, ki je tedaj križala prostor, kjer je sedaj ljudski vrt. Tu se je po navadi vozila gospoda, da bi se oddahnila od dnevnih naporov. Strica sta govorila z Gertrudo, kakor se je oni dan spodobilo. Jeden izmed njiju, ki je bolj nego drugi poznal vsako osebo, vsak voz, vsako livrejo in je o vsakem gospodu in o vsaki gospe vedel kaj povedati, se nakrat obrne k njej in jej reče: „Ti porednica! Ti se ne meniš za vse te bedastoče. Ti, si prekanjena! Nas uboge posvetnjake pustiš v homatijah, a sama se

umakneš v srečno samostansko življenje!“ — Pozno v noč se vrnejo domov. Sluge prihité naglo z bakljami in naznanijo, da čaka mnogo gostov. Novica se je bila raznesla, in prišlo je mnogo sorodnikov in znancev, da bi izpolnili svojo dolžnost. Ko vstopijo v posetno sobo, bila je Gertrude malik, igrača, žrtva. Vsakdo hoče do nje; ta si dá obljubiti slaščic,¹⁾ oni obeča svoj obisk, ta govori o svoji sorodnici, ki je redovnica, oni drugi o svoji znanki, tudi redovnici, ta hvali dobri zrak v Monzi, oni govoriči zelo spoštljivo o velikih dostojanstvih, katera bode tam dosegla. Kdor se še ni bil mogel približati takó oblegani Gertrudi, prežal je na priliko, da bi mogel priti blizu in je nepotrpežljivo čakal, dokler ni izpolnil svoje dolžnosti. Polagoma se družba razide. Vsi odidejo zadovoljni, Gertrude pa ostane sama s svojimi roditelji in svojim bratom.

„Naposled“, veli knez, „sem imel veselje videti, da se ravna z mojo hčerjo kakor se spodobi. Priznati pa moram, da se je tudi ona dobro vedla in je pokazala, da ne bode v zadregi, kadar bo morala igrati važno ulogo in varovati slavo svoje rodovine.“

Večerja je bila zelo kratka, nató pa gredó brzo spat, da bi bili drugo jutro precej pripravljene za potovanje.

Gertrude je bila otožna in nejevoljna, ob jednom pa nekoliko napuhnjena radi tolikih poklonov; spomni se tedaj, koliko je imela prestatati od svoje strežnice. Ko vidi, da jej oče razun v jedni točki vstreže v vseh stvareh, skuša izrabiti ugodni svoj položaj, da bi zadovoljila vsaj jedno izmed strastij, ki so jo mučile. Radi tega jame kazati veliko nejevoljo, da mora še dalje bivati v družbi take ženske in se pritoževati radi njenega vedenja.

„Kaj!“ pravi knez, „ona te ni spoštovala? Jutri, jutri jej povem, kar jej gre. Prepusti to meni, povem jej, kaj je ona in kaj si ti. Pri moji hčeri, s katero sem zadovoljen, ne sme nikdor biti oseba, ki jej ni po

¹⁾ S temi so tedaj navadno postregle redovnice svojim gostom
Prelagatelj

volji.“ Nató pokliče drugo služkinjo in jej ukaže, streči hčeri. Gertrude se je mej tem všečno veselila zadoščenja, katero je prejela, čudila pa se je, da jej ni toliko zaleglo kakor si je bila želela. Najbolj nepovoljna jej je bila zavest v duši, da je ta dan takó zelo napredovala na potu v samostan, ter misel, da bi bilo treba zdaj veliko več moči in odločnosti, ako bi hotela odstopiti, nego je je bilo treba še pred par dnevi in je ona tedaj ni imela.

Služkinja, ki jo je spremljala v spalnico, je bila uže dolgo pri hiši, vzgojevala je kneževiča, katerega je prejela iz rok dojiteljice in čegar varhinja je bila do mladeniške dobe. Njemu je izkazovala vso svojo ljubeznjivost, nanj je stavila vse svoje nade, svojo slavo. Ta služkinja torej je bila s tem, kar je onega dne sklenila Gertrude, zadovoljna, kakor z lastno srečo. Nazadnje je morala Gertrude še preslišati vse čestitke, hvale in svête dobre starke. Pripovedovala jej je o njenih tetah in pratetah, ki so bile kot redovnice vse zelo zadovoljne, ker so kot udinje takó slavne rodovine uživale vedno najvišje časti, ki so si znale vedno zagotoviti nekoliko prostejše gibanje, in ki so v svojih govornicah dosegle stvari, do katerih najvišje gospe niso mógle dospeti. Pravila jej je o osebah, ki jo bodo oveseljevale z obiski. Prišel bode nekoč tudi kneževič s svojo nevesto, ki bode izvestno visokorodna gospa; in tedaj ne bode samo samostan, ampak celo mesto po koncu. Starka je govorila, ko je slačila Gertrudo, ko je le-ta uže ležala v postelji in celo, ko je Gertrude uže spala. Mladost in utrujenost sta bili namreč močnejši nego misli, in zaspala je. Spanje njeno je bilo plašno, nemirno, polno mučnih sanj; pretrgal jih je stoprav vik starke, ki jo je poklicala, da se pripravi za pot v Monzo.

„Na noge, na noge, gospica nevestica! Dan je. Predno ste napravljene in počesane, preteča cela ura. Gospa kneginja se uže napravlja. Poklicali smo jo štiri ure preje kakor po navadi. Gospod kneževič je šel uže v hlev, potem pa se je vrnil in je pripravljen za pot. Živahen je kot zajec ta gospo-

dič, pa saj je uže od mladih nog tak. Jaz lahko govorim, ker sem ga nosila v naročaju. Kadar je pa odpravljen, ni ga smeti pustiti čakati, ker jame nejevoljno stresati, četudi je sicer najpohlevnejši človek na svetu. Ubožec! Kaj si hočemo? To mu je prirojeno; danes pa ima tudi nekoliko prav, ker se trudi radi vas. Gorje mu, kdor se ga takrat dotakne! Naj bo, kdor hoče, razven gospoda kneza! Toda saj nekoč bo on gospod knez. Bog daj, da kolikor mogoče pozno! Vzdromite se, gospica! Zakaj me tako začarano gledate? Sedaj bi ne smeli več biti v posteljici!“

Ko se Gertrude domisli nepotrpežljivega kneževiča, odbeže jej vse druge misli, ki so se bile nabrale v njeni vzdramljeni glavi, kakor jata vrabcev, kadar zapazijo štrašilo. Ubogljivo se napravi, dá se počesati in se pokaže v sobo, kjer so uže bili roditelji in brat. Odkážejo jej stol in jej prinesó skodelico čokolade; ta je pomenjala v onih časih isto kakor za časa Rimljanov „toga virilis“.

Ko pridejo povedat, da je uže napreženo, potegne knez hčerko na stran in jej reče: „Gertrude, včeraj si se častno obnašala, danes moraš prekositi samo sebe. Nastopiti moraš svečano v samostanu in v mestu, kjer boš kakor ti je namenjeno, igrala prvo vlogo. Pričakujejo te . . .“ Nepotrebno je omenjati, da je knez dan poprej uže vse sporočil opatinji . . . „Pričakujejo te in vseh oči bodo obrnjene na-te. Dostojanstveno in neprisiljeno! Opatinja te bode vprašala, česa želiš. To je samó neka zvonanjost. Ti lahko odgovoriš, da bi bila rada za nuno preoblečena v samostanu, kjer so te tako ljubeznjivo vzgojevali, kjer so tako nežno ravnali s tabo, kar je gola resnica. Govori teh par besedij z neprisiljeno odkritosrčnostjo, da se ne bode moglo reči, da so te jih drugi naučili in da ne znaš sama govoriti! One dobre matere ne vedó ničesar o tem, kar se je pripetilo. Ta tajnost mora ostati pokopana v rodovini. Zato ne smeš delati skesanega in neodločnega obraza, kar bi vzbudilo sum. Pokaži, kakšna kri ti teče po žilah; bodi uljudna, ponižna; spominjaj se pa, da na

onem kraju razven naše družine ni nikogar nad tabo!“

Knez ni pričakoval odgovora in je odšel. Gertrude, kneginja in kneževič so mu sledili po stopnicah in stopili v voz. Posvetne homatije in nadloge ter srečno življenje v samostanu, posebno za deklice plemenite krvi, to je bil predmet razgovorov mej vožnjo. Koncem pota ponovi knez hčerki vsa zabičevanja in jo še jedenkrat pouči, kako naj odgovori. Ko pridejo v Monzo, skrči se Gertrudi srce. Toda svojo pozornost obrne za trenotek na par gospodov, ki so ustavili voz in blebetali predse nekake poklone. Nato se počasi bližajo samostanu, sredi radovednežev, ki so od vseh strani vreli vkupaj. Ko se voz ustavi pred samostanskim zidom pri vratih, postane jej še bolj tesno pri srcu. Sluge razdelé množico na dve strani, da morejo izstopiti. Vseh oči so uprte va-njo, tako da je prisiljena paziti neprenehoma na svoje obnašanje. A bolj kakor vse druge oči vkupaj, vplivale so na Gertrudo oči očetove, katerih se je takó bala; na katere se je vendar nehoté neprenehoma ozirala. Te oči so vladale njeno kretanje in obličje kakor nevidne uzde. Čez prvo dvorišče pridejo v drugo, in tu so bila na stežaj odprta vrata notranjega samostana popolnoma zasedena od redovnic. V prvi vrsti je stala opatinja, obdana od starejših sestrâ, za njo pa druge redovnice, tesno natlačene, nekatere stoječ na prstih. Zadaž na klopcah so bile nunske sestre. Tu in tam so se posvetile tudi kake mladeniške oči, in je pokukal kak cvetoč obrazek skozi tunike. Bile so to drznejše in pogumnejše gojenke, ki so se pomešale in vrinile mej redovnice ter si naredile majhno odprtino, da bi tudi one kaj videle. Pozdravi doné iz te gnječe, razprostirajo se mnoge roke v znak veselja in vsprejema. Pridejo do vrat; Gertrude stoji nasproti materi opatinji. Po prvih poklonih vpraša ta pol radostno pol svečano, česa želi na tem kraju, kjer se jej ne bode ničesar odreklo.

„Jaz sem došla...“ začne Gertrude. Ko pa hoče izreči besede, ki bi nepreklicljivo odločile njeno usodo, preneha za tre-

notek in nepremično zré na množico pred sabo. Tedaj opazi znano svojo tovarišico, ki jo je pomilovalno in ob jednem hudomušno gledala, kakor bi hotela reči: „aha! vendar se je dala ujeti!“ Ta pogled vzbudi v njej vse stare spomine ter jej vdahne nekoliko prejšnjega poguma. Uže išče odgovora, ki bi bil nekoliko drugačen nego oni, katerega se je naučila. Kakor bi hotela poskusiti svojo moč, dvigne svoje oči k očetu. Na njegovem obrazu pa se je brala tako temna nemirnost, tako grozeča nepotrpežljivost, da je Gertrude iz strahu nadaljevala svoj odgovor tako naglo, kakor bi bežala pred kakim strahom: „Jaz prosim privoljenja, da odenem sveto obleko v tem samostanu, kjer sem bila tako ljubeznjivo vzgojena.“ Opatinja pravi takoj na to, da jej je zelo žal, da po zakonih ne more precej odgovoriti, da morajo vse sestre pritrditi in da morajo preje privoliti predstojniki; a da Gertrude dobro ve, kaj se misli o njej na tem kraju in da je torej jasno, kakšen bode ta odgovor; v tem pa da nobena postava ne ovira opatinje in sestrâ, pokazati radost, katero čutijo radi te prošnje. Nato sledé hrupne čestitke in zmedeni pozdravi. Takoj se prikažejo veliki krožniki slaščic, katere ponudijo najpreje nevestici, potem pa roditeljem. V tem, ko se nekatere redovnice trgajo za Gertrudo, druge klanjajo kneginji, še druge kneževiču, pozove opatinja kneza, naj blagovoli iti k omrežju govornice, kjer ga bode pričakovala. Spremljati jo dve starejši redovnici. Ko ga vidi prihajati, reče: „Gospod knez, ravnati se moram po postavi... izpolniti moram potrebno navado, čeprav v tem slučaju... vendar moram povedati... Kadar kaka mlada deklica prosi privoljenja, da se preobleče... je prednica, ki sem v svoji nevrednosti jaz... primorana, da pové roditeljem: da če bi mogoče... svojo hčer silili... da so izobčeni... Oprostite...“

„Dobro, dobro, spoštovana mati. Všeč mi je vaša natančnost. To je preveč pravično... Ne smete pa dvomiti...“

„Oho! kaj mislite, gospod knez? ... jaz sem govorila po postavi, ... sicer pa...“

„Seveda, seveda, mati opatinja!“

Po teh besedah se priklonita drug drugemu in se ločita, kakor bi bilo obema nadležno, stati si tu nasproti. Vsak odide k svoji družbi, jeden vun, drugi pa noter čez samostanski prag.

„Torej“, reče knez, „Gertrude se bode kmalu po svoje veselila v družbi teh mater. Za danes smo jih dovolj nadlegovali.“ Nato se prikloni; družina odide ž njim, pokloni se ponavljajo in tako odpotujejo.

Mej potjo nazaj Gertrude ni mnogo govorila. Strah jo je bilo storjenega koraka, sramovala se je svoje neokretnosti, jezila se je na druge in náse, žalostno je razbirala priložnosti, o katerih bi še mogla reči ‚ne‘. Vsa zmešana se je zaklinjala sama pri sebi, da bode pri drugi priliki bolj drzna in pogumna. Navzlic vsem tem mislim pa jej še ni prešel strah pred jeznim pogledom očetovim. Pogleda ga skrivaj in se prepriča, da na njegovem obrazu ni niti sledú jeze, da je zelo zadovoljen ž n o. To jo zopet razjasni in za trenotek je popolnoma srečna.

Ko pridejo domov, bilo se je treba preobleči in nakititi. Nato je bil obed, nato nekaj obiskov, sprehod, družba, večerja. Po večerji sproži knez novo zadevo, namreč volitev kumice. Takó se je zvala dama, ki je v času mej prošnjo za vsprejem in vstopom v samostan na priporočilo roditeljev čuvala in spremljevala bodočo redovnico. Hodila je ž njo po cerkvah, javnih poslopih, družbah, letovišcih in raznih božjih potih, po vseh znamenitih krajih v mestu in okolici, da bi mladenka videla, od česa se loči, predno stori nepreklicljivo obljubo. „Trebá bo poiskati kumice“, reče knez, „kajti jutri pride samostanski vikarij, da Gertrudo izpraša, in takoj nató pojde Gertrude v kapitelj, kjer jo sprejmó nune.“ S temi besedami se obrne proti knežkinji, ki meni, da bo treba to ali ono pregledati ter začne: „No, potem bi . . .“ Toda knez jo prekine: „Ne, ne, gospa kneginja; kumica mora pred vsem biti nevestici po volji. Četudi je navada, da jo izvolijo roditelji, vendar je Gertrude toliko pametna in modra, da zasluži, da naredimo za njo izjemo.“

Tedaj se obrne k hčerki, kakor bi jej hotel izkazati neko posebno naklonjenost in nadaljuje: „Vsaka izmej dam, ki so bile danes pri nas, je vredna, da je kumica naše hčerke. Jaz menim, da si bode to odliko vsaka štela v čast. Voli torej!“

Gertrude je dobro vedela, da bode znova potrdila svoj korak, ako si izvoli kumico. Toda bila je k temu pozvana tako prijazno, da bi bil še tako ponižen upor znamenje zaničevanja, ali pa bi se vsaj tolmačil kot njena posebna muha. Zato se udá in voli damo, ki jej je oni večer najbolj prijala, ki jo je najbolj ljubkovala, hvalisala, ki je ravnala ž njo takó prijateljsko, skrbno in pristrčno, kakor bi si bili uže stari prijateljici in znanki.

„Izborno!“ reče knez, ki je želel in pričakoval baš te izvolitve. Bil je namenoma ali slučajno podoben glumaču, ki vam gre mimo oči s šopom kart, vas pozóve, da si zapomnite jedno, katero ugame; a on vam drži karte pred očmi takó, da si morete samó jedno zapomniti. Ona dama je bila cel večer okolo nevestice in je imela toliko opravila ž njo, da bi jej bilo treba Gertrudi precej domišljije, če bi hotela misliti na kako drugo. Ta skrivnost pa tudi ni bila brez namena. Ona dama je namreč že dolgo časa gledala za kneževičem, katerega bi bila rada dobila za zeta. Zato se je zanimala za njegove rodovinske razmere kakor za svoje. Naravno je torej, da se je brigala za Gertrudo kakor za svojo najbližjo sorodnico.

Ko se Gertrude drugo jutro vzbudi, spomni se meniha, ki bi jo imel izpraševati. V tem ko premišljuje, če bi mogla ta odločilni trenotek porabiti, da odstopi od svojega sklepa in kako bi to storila, pokliče jo knez. „Pogum, hčerka“, jej reče, „doseđaj si se izvrstno obnašala. Danes moraš vse lepo dovršiti. Kar si dosedaj storila, storila si radovoljno. Če bi se ti v tem vtepel v glavo kak dvom, kes ali kaka mladeniška muha, morala bi to povedati. Sedaj ni več časa za take otročarije. Menih pride danes in ti bo stavil sto vprašanj o tvojem poklicu: če hočeš radovoljno postati redovnica zakaj in kakó in Bog vé kaj še vse.“

Ako boš odlašala z odgovori, mučil in trapil te bode dolgo časa, kar bi bilo za te nadežno, neznosno. Sicer pa bi se ti morda radi tega pripetilo tudi kaj hujšega. Ker si se že tolikokrat javno izjavila, bila bi naj manjša omahljivost, katero bi ljudje zapazili na tebi, velika nevarnost za mojo čast; mislilo bi se lahko, da sem jaz besedo, ki je morda tebi v nemarno ušla, imel za trden sklep, da sem se pre naglil, da sem Bog ve kaj . . . Tedaj bi jaz moral voliti mej dvema neprijetnima izgovoroma. Ali bi moral dopustiti, da imajo ljudje čudne pojme o mojih družinskih zadevah, kar se nikakor ne zлага s tem, kar sem samemu sebi dolžan — ali pa bi moral odkriti pravi vzrok tvojega sklepa in . . .

Gertrudo oblije rudečica, oči se jej napnó. obraz se jej skrči kakor listi cvetlice v vročini, ki žge pred nevihto Knez preneha, potem pa veselo nadaljuje: „Dobro, vse je odvisno od tebe, od tvoje izpovedi. Saj si pametna deklica in ne boš naposled vsega pokvarila, kar je dosedaj tako gladko šlo. Jaz moram seveda na vse misliti. Molčiva o tem, saj sva se sporazumela, da boš prostodušno odgovarjala takó, da se ne bodo jeli porajati razni dvomi v glavi dobrega meniha Tako boš tudi najpreje vsega rešena.“ Nato jo nauči še par odgovorov na morebitna vprašanja, govori ž njo kakor navadno o radosti in užitkih, ki jo čakajo v samostanu, dokler ne pride sluga, ki naznani prihod vikarijev. Knez naglo ponovi najbolj važne migljaje, potem pa pusti hčerko samo z menihom, kakor je bilo zapovedano v postavi.

Menih je bil uže preje te misli, da ima Gertrude poklic za samostan. Tako mu je vsaj povedal knez, ko ga je povabil. Toda menih je vedel, da je nezaupljivost najboljša lastnost v njegovi službi, in je načelno zelo nerad verjel takim zagotvilom ter se je čuval, da bi se ne pre naglil v svojem mnenji. Toda zgodi se neredko, da visoki mogotci s svojimi zagotovili in trditvami le preveč vplivajo na mišljenje svojih poslušalcev.

Po prvih poklonih izpregovori: „Gopica, jaz pridem, da kakor peklenšček dvomim o tem, kar ste zagotavljali v svoji prošnji. Jaz vam moram predočiti vse težave in se moram prepričati, če ste vse dobro premislili. Dovolite mi, da vam stavim par vprašanj!“

„Govorite!“ odvrne Gertrude.

Dobri menih jo začne izpraševati po postavnih predpisih. „Ali imate v srcu res prosto, neprisiljeno voljo, postati redovnica? Ali se niste udali grožnjam ali prilizovanju? Ali vas niso pripravili do tega sklepa z nasiljem? Govorite odkrito, brez strahu kot s človekom, čegar dolžnost je, spoznati vašo pravo voljo, in preprečiti, da se vam ne godi sila.“

Pravi odgovor na tako vprašanje je imela Gertrude že povsem pripravljen na jeziku. A morala bi razložiti vso zadevo, povedati, s čim se jej je grozilo, pripovedovati celo povest . . . Nesrečnica se tega ustraši in v naglici išče družega odgovora, ki bi jo hitro in gotovo mogel rešiti iz zadrege; ki pa se nikakor ni zlagal z resnico. „Jaz postanem redovnica“, reče skrivajoč svojo zmedenost, „jaz postanem redovnica svojevoljno, iz lastnega nagiba.“

„Od kedar imate ta namen?“ vpraša nadalje menih.

„Imela sem ga vedno“, odgovori Gertruda, ki se je po prvem koraku že toliko ohrabrila, da se je mogla sama sebi lagati.

„Kaj je glavni razlóg, da hočete postati redovnica?“

Menih ni vedel, kakšno struno je s tem vprašanjem napel. Gertrude se zelo trudi, da bi se jej z obraza ne bral učinek, katerega so te besede na njo naredile. „Jaz hočem služiti Bogu“, reče, „in se izogniti nevarnostim sveta.“

„Ali ni to samo nekaka nejevolja? nekaka . . . oprostite mi . . . muha? Trenoten povod časih naredi učinek, ki bode navidez trajal večno. Ako pa pozneje izgine povod, premenijo se nazori in . . .“

„Ne, ne“, odgovori naglo Gertrude, „vzrok je ta, katerega sem omenila.“

Vikarij jo še nadalje nadleguje z vprašanji, ne toliko radi tega, da bi se prepričal, nego zato, da bi popolnoma izpolnil svojo dolžnost. Gertrude se je odločila, varati ga. Mrzilo jo je, odkriti svoje slabosti častitemu in dobremu menihu, ki si kaj takega o njej še misliti ni mogel. Ubožica si je mislila, da on pač more preprečiti, da ne bi postala redovnica; a s tem pa da je tudi konec njegove veljave, njegove obrambe. Ko bi on odšel, ostala bi sama z očetom. Kar bi imela pozneje prestati doma, o tem bi menih ničesar ne vedel, in čeprav bi vedel, pri najboljši volji bi ne mogel družega storiti, nego pomilovati jo, kakor pomilujejo ljudje na tihem, iz uljudnosti a nič kaj preveč onega, ki si je sam vzrok ali povod nesreče, katera ga je zadela. Menih se je preje utrudil, izpraševati jo, nego ona lagati mu. Ker so bili vsi odgovori jednaki, ni imel vzroka, dvomiti o njeni odkritosti ter je naposled premenil svoje govorjenje. Veselil se je ž njo in jo prosil oproščenja, češ da jo je toliko nadlegoval s svojimi vprašanji; skušal jo je po svoji razsodnosti utrditi v dobrem sklepu in se na to poslovil.

V predsobi zadene na kneza, ki je navidezno slučajno šel ondi mimo, ter mu čestita, češ, da je hčerka zelo dobro razpoložena. Knez ni imel dotedaj posebno trdnega zaupanja. Ko pa to zve, oddahne se, pozabi svoj navadni ponos, hiti naglo k hčerki in jo obsipa s hvalo, ljubkovanjem in obljubami; in njegova radost je bila pristrčna, njegova nežnost dokaj odkritosrčna. Taka zbloda je človeško srce.

Mi ne bomo zasledovali Gertrude po nepretrgani vrsti zabav in veselic. Tudi ne bomo po vrsti opisovali čutil, ki jih je imela v tem času. Bila bi to jednolična pripoved o bolih, omahovanju, in bi bila preveč podobna prejšnjim. Prijazne pokrajine, raznovrstni predmeti, radost, s katero je tekala po prostem zraku, jej je zagrenila še bolj misel na kraj, kamor bo morala končno iti za vselej. Še bolj otožna je postala na zabavah in veselicah. Videla je neveste, ka-

tere so nazivali takó v navadnejšem in naravnejšem smislu, zavidala jih je, in ta zavist jo je grizla neznosno. Videla je večkrat take deklice in mislila, da so na vrhuncu zemeljske sreče, ko slišijo to nazivanje. Blišč palač, lesk dragotin, hrup in šum zabav in svečanostij, vse to je vzbudilo v njej gorečo željo po posvetnem življenju, tako, da se je zaklinjala, preklicati vse, prenesti vse rajše, kakor pa vrniti se v mrzlo in mrtvo senco samostanskih zidov. Toda vsi ti sklepi so se razkadili, ko je jela mirno premišljovati vse težkoče, ko je le samo uprla svoje oči na obraz očetov. Ako je pomislila, da mora za vselej zapustiti ta razveseljevanja, zdele so se jej mučne in zoprne vse te pokušnje veselja: baš kakor čuti bolnik, katerega muči žeja, ki pa jezno ogleduje in takorekoč zaničljivo porine od sebe žlico vode, katero mu nerad dovoli zdravnik. — Mej tem je vikarij oddal potrebno spričevalo in došlo je dovoljenje, zbrati kapitelj radi sprejema Gertrude. Kapitelj se zbere. Kakor je bilo pričakovati, je dobila Gertrude dve tretjini tajnih glasov, kolikor jih je bilo po postavi treba. Gertrude je bila sprejeta. Ker je bila že utrujena radi tako dolgih muk, prosi samo, da sme čim preje vstopiti v samostan. Nikdo seveda ni hotel brzdati njene nepotrpežljivosti. Zgodi se njena volja; svečano jo peljejo v samostan, kjer jo preoblečejo. Ko mine dvanajst mesecev novicijata, polnih kesanja, pride dan obljube, dan, ko bi morala izgovoriti čudni, nepričakovani in spodtljivi ,ne', ali pa ponoviti svoj ,da', kar je uže tolikrat storila. Gertrude je ponovila to besedico še jedenkrat in — postala redovnica za vselej.

Krščanska vera ima to posebno moč, da uteši in potolaži vsakega, kdor se zateče k njej v katerem koli si bodi položaju ali času. Če je sploh kako zdravilo za preteklost, ona je zapiše in ponudi, ona človeka okrepi in razsvetli, da je zna rabiti. Ako pa ni zdravila, uči nas v resnici, kar pravi pregovor, namreč iz sile delati čednost. Kar smo započeli lahkomišlno, uči nas modro nadaljevati. Kar nam je naložila višja moč, uči

nas mirno prenašati; ona pritisne pečat svetosti in premišljenosti nepreklicljivim sklepom, katere smo storili v naglici. Iz kakoršnekoli zagate, kateregakoli prepada se človek zateče k njej, ona mu pokaže pravo pot, po kateri lahko gre varno in veselo proti srečnemu cilju. Na ta način bi bila tudi Gertrude lahko sveta in zadovoljna redovnica, kar je bila iz početka. Toda nesrečnica se je borila pod jarmom in radi tega je tem bolj čutila njegovo težo in je bila potrta. Nepretrgano je žalovala po izgubljeni svobodi, trepetala je pred svojim stanjem, gojila želje, katere se niso dale nikdar uresničiti; s takimi mislimi se je vedno pečala. Premišljevala je oni britki korak, premlevala v duhu vse okoliščine, katere so jo privedle do njega, tisočkrat je razdrla v mislih, kar je dozidala s trudom. Predbacivala je sebi plašljivost, drugim krutost, nezvestobo in se je tako trapila. Oboževala in objokovala je ob jednem svojo lepoto, obžalovala mlado življenje, kateremu je usojeno počasi izmučiti se, zavidala je časih vsako deklico, ki more v katerem koli položaji z dobro ali slabo vestjo uživati posvetno veselje.

Črtila je nune, ki so pomagale spraviti jo v samostan. Spominjala se je zvičaj in spletk, katerih so se poslužile, plačevala jih je za to z neuljudnostjo, zaničevanjem, tudi z neprikritnim očitanjem. Redovnicam se je zdelo najbolje, vse preslišati in molčati. Knez res ni lepo ravnal s hčerko, dokler je ni spravil v samostan. Ko pa je dosegel svoj namen, ne bi trpel, da bi si kdo drugi preveč dovolil proti njegovemu otroku; ako bi ga nune le nekoliko razdražile, zgubile bi takoj svojega zavetnika ali pa bi se zaščitnik celo prelevil v odkritega sovražnika. Morda bi se mislilo, da je Gertrude bila bolj naklonjena onim sestram, ki niso bile zamotane v te spletke in ki so jo kot svojo sestro ljubile, čeprav si je niso želele za družico. Bile so pobožne, delavne in vesele ter so jej kazale z vzgledom, da se dá tudi tu ne samo živeti, ampak tudi uživati življenje. A te so jej bile zoprne od druge strani.

Zdelo se je Gertrudi, da jej hočejo s svojo pobožnostjo in zadovoljnostjo predbacivati njen nemir in njeno čudno vedenje. Če je le imela priložnost, zasmehovala jih je za hrbtom kot svetohlinke in zbadala kot hinavke. Mogoče bi jih manj črtila, ko bi vedela ali uganila, da so baš te pri osodepolni volitvi oddale onih par črnih kroglic.

Nekoliko se je tolažila s tem, da je ukazovala v samostanu, da jo je vse čistilo, da so jo vnanje osebe pogosto uljudno obiskavale, da je s svojo veljavo marsikaj dosegla, da so jo zvali ‚signora‘. Toda kakšna tolažba! Njeno srce vendar ni bilo zadovoljno in je hrepenelo po tolažbi vere, katere pa ne občuti oni, ki se ne odreče posvetnim uteham. Tudi potopljenec mora odpreti pest in izpustiti bičje, za katero se je nehote prijel, ako hoče zgrabiti za desko, ki ga more srečno prinesiti na obrežje.

Kmalu po obljubi je postala Gertrude učiteljica gojenk. Mislite si, kako se je godilo deklicam pod tako vzgojevateljico. Njene stare tovarišice so uže vse zapustile samostan, ona pa je ohranila iz onega časa strasti, katerih težo so morale učenke na ta ali oni način občutiti. Kadar se je spomnila, da bodo nekatere uživale posvetne življenje, katero je bilo njej za večno zaprto, kazala je proti njim neko jezo, takorekoč hrepenenje po maščevanju. Strahovala jih je, trpinčila, da so morale uže naprej plačati radosti, katere bi uživale pozneje. Kdor bi jo tedaj slišal, kako je režala nad njimi radi vsake malenkosti, moral bi jo imeti za divjo in nespametno žensko. Drugič zopet se je pokazalo njeno sovraštvo proti samostanu, redu in pokorščini v drugih, baš nasprotnih muhah. Tedaj ni samo prenašala hrupno razuzdanost svojih gojenk, temveč jih je celó k le-tej bodrila. Mešala se je v njih igre, da je prišlo vse v nered. Pogovarjala se je z njimi in je pospeševala njih podjetja. Ako je katera oponašala klepetanje matere opatinje, začela jo je učiteljica posnemati in je takó povzročila zelo smešne prizore. Pačila je obraz kakor ta ali ona redovnica, oponašala njeno hojo in se smejala na vse grlo.

Tak smeh pa jej ni prihajal od srcá in ni šel k srcu. Tako je živela par let, ker ni imela priložnosti, kaj družega začeti; a njena nesreča jej je ponudila zlo priliko.

Da bi jo odškodovali za to, ker ni bila opatinja, odkazali so jej mej drugimi odlikovanji in predpravici tudi to, da je stanovala v posebnem oddelku samostana. Ta stran se je dotikala hiše, v kateri je prebival mlad hudobnež, jeden izmej onih, ki so v onih časih do gotove meje smeli zasmehovati javna oblastva in postave s svojimi oboroženimi hlapci v zvezi z drugo sodrgo. Naš vir ga imenuje Egidio, sicer pa ne omeni njegovega priimka. Z okna, ki je držalo na samostansko dvorišče, je večkrat opazoval iz dolzega časa Gertrudo, ki se je sprehajala sem ter tja. Njega ni strašila, temveč celó mikala nevarnost in brezbožnost. Nekega dne jo nagovori. Nesrečnica mu je dala odgovor.

V prvih trenotkih je občutila živo, a vendar ne popolno zadovoljnost. V njeno prazno dušo se je vselilo neprestano, čilo delovanje, takorekoč novo krepko življenje. Toda ta zadovoljnost je bila podobna okrepčujoči pijači, katero so dali starodavniki v svoji iznajdjivi krutosti obsojenim hudodelcem, da so lažje prenašali muke. Ob jednom se je na njej opazilo povsem novo kretanje; postala je namah bolj redna, mirna, opustila je zasmehovanje in pritoževanje, kazala se je bolj prijazno in uljudno, tako da so se sestre veselile srečne spremembe. Ni jim prišlo na um, kaj je pravi razlog, niso umele, da je nova čednost samo hinavščina, katera se je pridružila k prejšnjim napakam. Ta ljubeznivost, ta navidezna prijaznost pa ni trajala dolgo časa, vsaj ne tako nepretrgoma in enakomerno. Kmalu se je povrnilo prejšnje zaničevanje, hudomušnost, zasmehovanje in oponašanje samostanskega življenja, kar se je pogosto slišalo v izrazih, ki niso navadni na takem kraju in se ne čujejo iz takih ust. Vsakemu izbruhu je sledil kès, Gertrude je skušala zopet vse zatreti in potlačiti s prilizovanjem in sladkimi besedami. Sestre so prenašale po možnosti to nesta-

novitnost in so jo pripisovale lahkomišelnosti in čudni nravi signorini.

Delj časa se na videz ni nihče zmenil za vse to. Nekega dne pa se Gertrude radi malenkostne stvari sprè z neko neproblečeno sestro, obsipa jo z raznimi priimki brez konca in kraja. Sestra si grize ustnice, nazadnje pa jej poide potrpežljivost ter zine neko besedo, da nekaj ve in da bode uže o pravem času vse povedala. Od onega dne signora Gertrude ni imela miru... Ni bilo dolgo tega, ko so morali nekega jutra čakati zaman one sestre. Pogledajo v njeno celico, a ni je; kličejo jo glasno, a ne odgovori. Iščejo jo tu in tam, po vseh kotih od kleti do podstrešja, a ni je. Bog ve, kaj bi se vse domnevalo, če ne bi odkrili pri iskanju na vrtu velike luknje v zidu. Seveda so bili vsi mnenja, da je tod ušla. Iskali so jo v Monzi in njeni okolici, posebno v Medi, odkoder je bila ona sestra doma. Pisali so na vse strani, a vendar ni bilo po nji ne duha ne sluha. Morda bi bili več izvedeli, če bi pregledali bližnjo okolico. Čudili so se, ker si nikdo ni mogel misliti, da je bila sestra tega zmožna; in po daljšem premlevanju so uganili, da je najbrže šla daleč, daleč. Ker je nekoč neka sestra izustila, da je skoro gotovo zbežala na Holandsko, rekli so vsi in imeli za golo resnico v samostanu in drugod, da je res ušla na Holandsko. Signora Gertrude pa ni bila tega mnenja. Sicer ni kazala, da tega ne veruje, tudi ni pobijala občne govorice s svojimi posebnimi razlogi. Ako jih je res imela, ne mogla bi jih bolj potajevati. Ogibala se je pri vsaki priliki, sprožiti to zgodnico; zato se ljudje niso posebno zmenili za stvar samo, tem bolj pa so iskali vzroka tajnemu begu. Čim menj je Gertrude o tem govorila, tem več je na to mislila. Kolikokrat je videla ono sestro nenadoma v duhu pred sabo; njena podoba se ni hotela premakniti! Kolikokrat je želela videti jo pred sabo res živo, kar bi jej bilo bolj všeč, nego jo vedno gledati v duhu pred sabo, nego po dnevi in po noči prebivati v družbi one temne, grozne, neznosne podobe! Kolikokrat bi rada slišala

njen pravi glas, čeprav bi jej zažugala kakoli si bodi; to bi jej bilo bolj po godu nego da je isti glas tajnostno šumel na njeno uho, in trdovratno z neutrudljivo stanovitnostjo ponavljal čudne besede, kakoršnih nikdar na svetu ni govorilo živo bitje.

Leto je preteklo po tem dogodku, kar je Lucia spoznala gospo Gertrudo in imela z njo oni pogovor, pri katerem smo ostali v povesti. Signora jo je posebno izpraševala o zalezovanji don Rodrigovem in se je tako brezobzirno zanimala za posameznosti, da se je Luciji moralo zdeti to nekaj novega; ubožica ni namreč nikdar mislila, da sega radovednost redovnic tako daleč. Nič manj čudni niso bili razni izreki, katere je vmešavala signora sem ter tja med spraševanjem. Na videz se je skoro posmehovala velikemu strahu, katerega je imela Lucia pred onim gospodom; vprašala jo je, če je toli grozen, da se ga takó boji; njen odpor se jej je zdel nespameten in za bedasto je smatrala Lucijo, da ni volila rajši onega gospoda, nego svojega ženina Renza.

Govorila jej je o teh rečeh takó, da je mladenka strmela in rudela. Ko pa je opazila, da je v svoji bujni domišljiji premalo brzdała jezik, skušala je popraviti in na dobro stran obrniti vse svoje blebetanje. A navzlic temu se Lucia ne znebi neprijetnega zavzetja in zmedenega strahu. Jedva je z materjo zopet sama, razodene jej svoje misli. Toda Agnese, ki je bila bolj premetena, reši jej v kratkih besedah uganko in razloži skrivnost. „Ne bodeš se čudila“, reče, „kadar boš svet tako poznala kot ga poznam jaz; videla bodeš, da se takim rečem ni treba prav nič čuditi. Gosposki lju-

dje so vsi nekoliko prismuknjeni, ta več, oni menj, ta po jedni, oni po drugi strani. Za njih žlobudranje se ni treba zmeniti, posebno še, če jih potrebujemo. Poslušati jih moramo resno, kakor bi govorili samo pametne stvari. Ali si čula, kako je prestregla mene, kot da sem blebetala same bedastoče? Jaz se za to še zmenila nisem. Saj so vsi taki. Hvaljen bodi Bog; ta gospa se namreč menda res zanima zate in te hoče ščititi. Sicer pa, če prideš sedaj iz zagate, draga hčerka, in če boš imela še kedaj z gospôdo opraviti, to jih bodeš še slišala, slišala, slišala!“

Gertrude bi se rada prikupila očetu gvardijanu, igrala bi rada vlogo zaščitnice, mislila si je, kako ugodno bode izkazana dobrota vplivala na njen sloves, tudi ugajala jej je Lucia in za njo je bila velika uteha, ščititi nedolžne ljudi, pomagati zatirancem in jih tolažiti. Vse to jo je ganilo, da je res pomilovala osodo obeh ubeglih nesrečnic. Na njeno željo in povelje odkažejo torej obema bivališče pri ključarici tik samostana in ravnajo z njima, kakor bi spadali mej samostanske posle. Mati in hči se veselita, da sta tako hitro dobili varno in častno zavetje. Radi bi ostali povsem nepoznani; a v samostanu to ni bilo lahko, tem menj, ker je bil blizo človek, kateremu je bilo veliko na tem, izvedeti kaj več o jedni izmej obeh, in v čegar duši se je k prvotni strasti in srdu pridružila še nejevolja, da je bil prevaran in da so ga prehiteli. Pustimo torej naši ubožici v varnem zavetju in se vrnimo v palačo k onemu človeku, kateri je baš nepotrpežljivo čakal izida svojega hudobnega podjetja.

Jednajsto poglavje.

Kakor tolpa psov, ki so zaman zasledovali zajca in se na pol mrtvi vračajo k gospodarju s povešenim gobcem in repom, tako so se v oni noči zmešnjave vrnili bravi na grad don Rodriga. Le-ta je hodil v temi gori in dolj po prazni sobi gornjega nadstropja,

odkoder se je videlo po vsej ravnini. Večkrat se je ustavil, nastavljal ušesa, gledal skozi razpoke razpalega okna ves nepotrpežljiv in nemiren. Ni si bil namreč svest, da se bode stvar dobro iztekla; bal se je tudi posledic svojega početja; kajti tako drz-

nega in velikega podjetja se še nikoli ni bil lotil. Tolaži se s tem, da bodo bravi vse sledove previdno odstranili, a strah ga je tudi le sumnje. — ‚Kar se tiče sumnje, misli si, ‚to je igrača. Radoveden sem, kdo bo imel toliko drznosti, da pride gledat, ali je tu kaka deklina! Naj le pride cepec, sprejel ga bodem dobro! Naj le pride menih! In stara? Naj se gre solit! Pravica? Sodnik ni otročaj ali nôrec! Ali v Milanu? Kdo se briga v Milanu za take? Kdo jih bode poslušal? Kdo jih le pozna? To je popolnoma pozabljeno ljudstvo. Še svojega zaščitnika nima. Le brez skrbi! Kako bo jutri strmel Attilio? Videl bode, ali res le klepečem, in ničesar ne storim. In... ako bi nastala kaka sitnost... kdo ve? Kakšen sovražnik se bo poprijel te prilike... Toda Attilio mi bode svetoval. Tu se gre vender za čast celega rodu.‘ — Njegovi dvomi se nekoliko poležejo, ko začne premišljevat o prilizovanju, obljubovanju, s katerim bode skušal pridobiti naklonjenost deklice — in to je bila glavna naslada za njegovo strast. — ‚Strah jo bode, ker bode sama tu mej temi divjaškimi obrazi... za vruga, jaz jedini mej njimi imam človeški obraz... Morala se bo k meni zateči in me prositi, in če prosi...‘

Mej tem, ko dela takó sam pri sebi lepe račune, začuje cepetanje, stopi k oknu, odprè je nekoliko, vleče na ušesa; oni so. — ‚In nosilnica? Vruga! Kje je nosilnica? Trije, pet, osem; vsi so; tudi Griso; nosilnice ni. Za vruga! Z Grisom obračunam.‘

Ko vstopijo, postavi Griso v kot prtilične stanice svojo gorjačo, odloži romarski klobuk in plašč in gre po stopnicah do don Rodriga, kakor mu je velevala dolžnost; te poti mu tedaj ni gotovo nihče zavidal. Don Rodrigo ga čaka vrhu stopnic. Griso se drži bedasto in okrutno kakor prevaran hudobnež, ko zakriči don Rodrigo nad njim: ‚Gospod širokoustnež, gospod kapitan, gospod bahač bahaški!‘

‚Ni prijetno,‘ odgovori Griso ter obstane z jedno nogo na prvi stopnici, ‚ni prijetno, požirati predbacivanja, čeprav sem to-

liko delal in storil svojo dolžnost ter nesel svojo kožo na prodaj.‘

‚Kako je bilo? Čujmo!‘ reče don Rodrigo in gre proti svoji sobi, kamor mu sledi Griso. Ta mu hitro razloži, kakšne ukaze je bil dal, kaj je storil, videl in ne videl, slišal, česa se je bal, kaj zopet popravil. Pripoveduje mu vse v onem redu in oni zmedenosti, z ono omahljivostjo in ono omotičnostjo, ki so mu vršele po glavi.

‚Ti nisi kriv, ti si se dobro držal,‘ dé don Rodrigo. ‚Storil si, kar si mogel. Toda... kaj pa... če je pod tu streho ogleduh! Če ga dobim — in dobimo ga izvestno — jaz mu zrahljam vse kosti. Povem ti, Griso, da me bode večno pomnil.‘

‚Tudi meni, gospod,‘ reče Griso, ‚se je nekaj zazdelo; in če je res, da je tak capin pod to streho, izročite ga meni v roke. Kdor si je dovolil šalo, da sem preživel tako noč... ž njim obračunam jaz. Jaz sklepam iz vsega, da mora biti tu še nekaj vmes, česar si pa ne morem še prav misliti. Jutri, gospod, se vse pojasni.‘

‚Ali vas pa niso spoznali?‘

Griso zanika to vprašanje. Pogovor se konča s tem, da mu don Rodrigo ukaže za prihodnji dan tri stvari, katere bi bil pa Griso tudi sam od sebe storil. Takoj zjutraj naj pošlje k županu dva človeka, da mu naročita to, kar smo uže povedali. Dva druga naj hodita okoli uže večkrat omenjene kočè, da bi se kdo preveč ne približal in ne opazil nosilnice, katero naj odneseta zvečer. Sicer pa se ne sme nikdo ganiti, da se ne vzbudi sum. Razven tega pa naj gre Griso sam in naj pošlje še par drugih zvitih buč, da poizvedó mej ljudstvom, kaj ono misli o nočnem hrupu. Ko naroči vse to, odide don Rodrigo spat in ukaže isto tudi Grisu, hvalisajoč ga na vse pretege, kakor bi se hotel opravičiti pred njim radi preneglega nastopa, s katerim ga je bil sprejel.

‚Pojdi spat, ubogi Griso, saj ti je uže potreba. Ubogi Griso! Cel dan pri delu, pol noči pri delu; pri tem pa še v nevarnosti, priti v kremplje kmetom in si nakopati polog drugih pik, ki jih že imaš, še to, da si

ugrabil pošteno žensko. Potem pa takó sprejet! Toda tako pogosto plačujejo ljudje! Danes si se mogel prepričati, da pravica pride preje ali pozneje že na tem svetu, ako ne precej. Idi sedaj spat. Morda bodeš imel neki dan prestati še drugačno poskušnjo, nego je bila ta.“

Drugo jutro je imel Griso uže z nova roki polni dela, ko vstane don Rodrigo. Le-ta gre takoj k grofu Attiliju, ki mu zakliče, posmehljivo ga pogledujoč: „San Martino!“

„Ne vem, kaj bi odgovoril“, odvrne don Rodrigo ter se mu približa. „Jaz plačam stavo; toda to me ne jezi. Povedal ti nisem ničesar, ker sem mislil — priznam — da bode danes drugače. A . . . dovolj; povem ti vse.“

„Tu ima oni menih svojo roko vmes“, veli stričnik, ko čuje celo povest, katero je poslušal bolj resno, kakor je bilo pričakovati od takega lahkoživca. „Ta menih“, nadaljuje grof, „potuhnjen kakor maček, s svojo neslano govorico, ta je po mojem mnenji pretkana buča, lisjak. Ti mi nisi nikdar zapal, ti mi nisi jasno povedal, kaj ti je oni dan načenal.“ Don Rodrigo mu pove, kaj je govoril ž njim. „In vse to si ti prenašal?“ zakriči grof Attilio, „in si ga odpustil z zdravo kožo?“

„Ali naj si vse kapucince v Italiji nakopljem na glavo?“

„Ne vem“, reče grof Attilio, „če bi se bil jaz tedaj spomnil, da so še drugi kapucinci na svetu razven nepremišljenega malopridneža! Res je tvoja modra, pa saj je vendar dosti sredstev, da tudi od kapucinca dobiš zadoščenje! Časih se je treba nasproti celemu redu vesti kar najbolj uljudno, potem se posamezniku brez skrbi katera priloži. Dovolj! Ušel je zasluženi kazni. Zdaj ga vzamem jaz na piko in ga v svojo tolažbo naučim, kako treba govoriti z nami.“

„Ne poslabšaj mi stališča!“

„Veruj mi, da te bom podpiral kot sodnik in prijatelj!“

„Kaj nameravaš storiti?“

„Še ne vem; a jaz gotovo posvetim menihu. Bodem premislil in . . . grof-stic v

tajnem svetu mi mora pomagati! On je mož za to! Kako sem vesel, kadar dela zame ta prebrisana glava! Pojutrajšnjem sem v Milanu in na ta ali oni način posvetim menihu.“

Gresta k zajutreku. Toda tudi tu še ni konca važnemu razgovoru. Grof je neprisljano govoril v enomer. Čeprav se je zanimal za celo zadevo, ker sta to zahtevala njegovo prijateljstvo do stričnika in čast skupnega imena po njegovih pojmih o prijateljstvu in časti, vendar se ni mogel premagati, da se ne bi smejal v brk radi izpodletelega podjetja. A stvar se je prav za prav tikala le don Rodriga, ki je menil na tihem izvesti junaški čin, pa se mu je tako ponesrečil; zato je bil zeló vznemirjen in čmeren.

„Lepe čenče“, pravi don Rodrigo, „si bodo izmislili ti tepci! A kaj me briga! Kar se tiče pravice, se jim smejem; dokazov nimajo; in smejal bi se, četudi bi jih imeli. Danes sem velel vrhu tega še županu naročiti, naj se ne drzne naznaniti gosposki tega dogodka. Iz vsega torej ne bode nič; a klepetanje me draži, če bi se razširilo daleč naokolo, tem bolj, ker so me tako nesramno zvedli za nos.“

„Dobro si ukrenil“, odgovori grof Attilio. „Ta vaš sodnik . . . velik trdovratnež, puhla glava, poln sitnih muh . . . on je poštenjak, ki ve, kaj mu je storiti. Ako imamo s takimi osebami kaj opraviti, treba je paziti, da jih ne spravimo v zadrego. Če zatelebani župan stvar naznani, mora gosposka pri najboljši volji . . .“

„Ti“, prekine ga don Rodrigo zbadljivo, „ti mi vse pokvariš pri njem, ker mu vedno oporekaš, ker ga imaš vedno za norca. Za vraga, zakaj bi ne mogel biti sodnik svoje-glaven in trdovraten, če je sicer poštenjak!“

„Veš, stričnik“, reče grof Attilio in ga začudeno pogleda, „meni se zdi, da ti uže malo vroče prihaja? Tudi sodnika se uže bojiš . . .“

„Saj si vendar sam rekel, da se je treba varovati teh ljudij!“

„Res je; a kadar se gre za resno stvar, pokažem ti, da nisem več otrok. Ali veš,

kaj vse se predrzmem storiti za-te? Jaz sem zmožen, da grem neutegoma obiskat gospoda sorodnika. Ej! Kako mu bo všeč taka čast! Potem ga pustim pol ure govoriti o vojvodi, o našem španjolskem kastelanu, pritrjujem mu neprenehoma, čeprav govori še take nemumnosti. Nató zinem besedico o grofu-stricu v tajnem svétu; saj veš, kako ta beseda doni na sodnikova ušesa! Sicer pa je on bolj potreben naše brambe, nego ti njegove milosti. Najbolje je, če grem tja in ti zadevo lepo uredim.“

Po takih in enakih pogovorih odide grof Attilio na lov, don Rodrigo pa plašno pričakuje, da se vrne Griso. Ta pride stotprav proti poldnevu poročat.

Zmešnjava po noči je bila tako hrupna, in dogodek, da so izginile tri osebe iz vasi, tak, da so ljudje seveda iz skrbljivosti in radovednosti vse natanko in skrbno preiskovali. Stvar se je bila tudi uže toliko raznesla, da je bilo nemogoče, da bi vsi molčali. Ako se je Perpetua pokazala na pragu, prehvapil jo je ta ali oni, da je povedala, kdo je spravil v tak strah njenega gospodarja. In če je Perpetua natanko ponavljala vse okoliščine in ko se jej je še posvetilo v glavi, kako jo je prekanila Agnese, razkačila se je takó radi te nesramnosti, da je morala dati duška svoji jezi. Seveda ni nobenemu povedala, kako so jo zvodili na led; o tem ni črhnila. Nikakor pa ni mogla mirno pripovedovati, kako so po dogovoru skušali napasti ubozega gospoda, in to oni „dobri“ mladenič, ona „poštena“ vdova in ona mehkočutna „svetničica“ . . . Don Abbondio jej je odločno zabičaval in jo milo prosil, naj molči. Ona mu je seveda ponavljala, da je ni treba spominjati kaj tako jasnega in naravnega. Vendar pa je bila ta velika skrivnost v srcu uboge starke kakor v starem in slabo okovanem sodu mlado vino, ki kuha, vrè in kipi, katero če uže ne vrže vehe v zrak, pa vsaj ječi okrog nje ter izstopa v penah, in se cedi vèn mej dogami tako, da je lahko pokusimo in sodimo, kakšno da je vino. Gervaso je mislil, da je nemogoče, da bi tudi on vsaj jedenkrat več vedel nego

drugi; zdelo se mu je imenitno, da je bil v takem strahu. Ker je bil soudeleženec pri stvari, ki je dišala po sodniji, mislil je, da je sedaj tudi on postal človek kot drugi in je prav hrepenel, da bi se s tem baharil. Tonio je uže resno mislil na preiskave, na obravnave in na obračun; zabičil je bratu, držeč mu pesti pred oči, naj ne zine ničesar; a bilo je nemogoče, udušiti mu vsako besedo v ustih. Sicer pa je Tonija samega vse to: da je bil onó noč ob nenavadni uri še zunaj, da se je vrnil domov z drugačnim obličjem kot navadno, da je bil razburjen, vse to pravimo je tudi njega gnalo k odkritosrčnosti, tako, da ni mogel vsega zamolčati svoji ženi, ki pa tudi ni bila mutasta. Najmanj je še govoril Menico. Jedva je namreč starišem povedal, kam je bil poslan, zdelo se jim je nekaj groznega, da je njih sinček pomagal zavirati podjetje don Rodriga, ter dečku skoro niso pustili dokončati cele povesti. Takoj pa so mu z grožnjami in pretnjami zabičili, naj ne črhne besede o vsej stvari. Ker pa še niso bili stariši povsem gotovi njegovega molka, sklenejo drugi dan, čez dan, in, če treba, tudi še pozneje ga doma zakleniti. Pri tem sta pa roditelja sama čenčala o dogodku s sovaščani; nista sicer hotela pokazati, da vesta več nego oni, toda ko se je jelo govoriti o tajnostnem begu naših ubožcev, kakó, zakaj in kam so ušli, razodela sta kot že znano reč, da so bežali v Pescarenico. Tako se je tudi to kmalu izvedelo in razneslo.

Vse te podrobnosti so nató zlepili in zložili vkupe; kakor po navadi, okrasili in opremili jih seveda pri krpanji z raznimi dodatki, tako da je nastala naposled tako jasna in gotova pripovedka, da bi zadovoljila vsacega še tako razsodnega moža. — S to povestjo pa se nikakor ni ujemal napad roparjev; ta dogodek je bil prevažen in prehrupen, da bi se dal izpustiti, a vendar ni o njem nikdo vedel nič trdnega. Šepetali so si na uho ime don Rodrigovo, in v tem so bili vsi jedne misli. Vse drugo pa je bilo zavito v tajno temo: sama raznolika ugibanja. Govorilo se je mnogo o dveh možakih,

ki sta stala na cesti proti večeru, in o tretjem, ki je stal na pragu gostilne. A kaj se je dalo posneti iz teh pičlih podatkov? Vprašali so krčmarja, kdo je bil pri njem prejšnji večer. Mož se je jedva spominjal, da so bili sploh ljudje pri njem, in je vedno trdil, da je krčma podobna morskemu, splošno pristopnemu pristanišču. Najbolj pa jim je mešal glave in razdiral vsa domnevanja romar, katerega sta videla Stefano in Carl-Andrea, ki so ga hoteli hudobneži ubiti, ki je šel ž njimi ali katerega so oni s sabo vzeli. Po kaj je prišel? Bila je duša iz vic, ki je prišla pomagat ženskama; bila je pogubljena duša malopridnega in sleparskega romarja, ki se po noči družijo z onimi, ki delajo isto, kar je sam delal, ko je bil še živ. Bil je živ romar z dušo in s telesom, katerega so hoteli roparji ubiti, da ne bi s kričanjem prebudil vaščanov. Bil je (kaj vse pride ljudem na um!) preoblečen ropar; bil je to, bil je ono, bil je vse, tako da bi celo prebrisani in izkušeni Griso ne bil mogel uganiti, kdo je bil, če bi moral iz pogovorov kmetov posneti ta del povesti. Toda, kakor čitatelj vé, bilo je njemu baš ono najbolj jasno, kar je drugim delalo toliko preglavice. Posluževal se je tega ključa, da si je ž njim tolmačil druge novice, katere je nabral sam ali pa so jih nabrali njegovi podložni ogleduhi, tako da je mogel končno don Rodrigu podati precej točno poročilo. Zaprl se je ž njim v sobo in mu razložil, kaj sta nameravala uboga zaročenca. Iz tega se je dalo razložiti, zakaj je bila hiša prazna, zakaj je zvonilo, in ni bilo treba misliti, da so v palači izdajalci, kakor sta izprva sklepala ta dva poštenjakoviča. Govoril je tudi o begu, in tudi ta se je dal lahko razložiti. Parček so zalótili pri kaznivem dejanju, ali sta pa izvedela o navalu roparjev, ko so jih ljudje opazili in je bilo v vasi vse narobe. Nazadnje pové, da sta najbrže bežala v Pescarenico. Več ni vedel.

Don Rodrigo je bil zadovoljen, da vsaj ni bil izdan in da bravi niso pustili za sabo sledú; toda le mimogredé in za trenotek je bil zadovoljen. „Zbežali so skupaj!“ zakriči.

„Skupaj! . . . Ta sleparski menih! Ta menih! . . .“ Besede so mu hripavo uhajale iz grla in so se še spačile mej zobmi, s katerimi si je grizel prste. Bil je grd, kakor njegove strasti. „Poplašal bom tega meniha! Griso, jaz nisem, kar sem . . . jaz hočem vedeti, hočem najti . . . danes zvečer hočem vedeti, kje so! Nimam miru. V Pescarenico takoj, da poižveš, poiščeš . . . Štiri tolarje precej in mojo naklonjenost za vedno. Še danes hočem izvedeti! In ta slepar . . . ! Ta menih!“

Griso je bil zopet na nogah. In še tisti večer je prinesel svojemu gospodu novico, katero je želel; evo na kak način!

Jedna največjih tolažb tega življenja je prijateljstvo. Tolažba prijateljstva pa je, da imamo človeka, kojemu moremo zaupati svoje skrivnosti. Prijatelji pa niso združeni samo po dva, kakor zakonci. Vsakdo njih ima v obče več . . . veriga, katere konec je nemogoče najti. Kadar si torej jeden privošči to tolažbo, da zaupa svojo skrivnost svojemu prijatelju, vzbudi tudi v tem hrepenjenju po taki tolažbi. Oni ga seveda prosi, naj ne zine nikomur nič o tajnosti, in kdor bi hotel ta pogoj strogo v pravem pomenu izpolniti, ta bi naredil mahoma konec nadaljnim tolažbam. Toda po splošnem običaju se kaka skrivnost pač sme razodeti še komu drugemu, seveda le baš tako zvestemu prijatelju in pod istim pogojem, naj tudi on nikomur nič ne zine o njej. Tako roma skrivnost od prijatelja do prijatelja po oni neskončni verigi, dokler ne pride do ušes tistega ali tistih, do katerega ali katerih bi po mnenju prvega prijatelja nikdar ne smela dospeti. Romala bi pa precej časa po onem potu, če bi imel vsakdo le dva prijatelja: jednega, ki razodene skrivnost njemu, in drugega, kateremu jo razodene on, seveda pod pogojem, da molči. Mnogo ljudij pa ima to predpravo, da imajo na stotine prijateljev. Kadar pride skrivnost do jednega izmed teh, razširi se tako brzo in mnogostransko, da je ne moremo več zasledovati. Naš pisec se ni mogel preveriti, skozi koliko ust je romala skrivnost, katero bi imel Griso poižvedeti.

Samó to je znano, da se je mož, ki je ženski spremil v Monzo, proti mraku na svojem koleslju vrnil v Pescarenico, trčil še pred domom na prijatelja-znanca, kateremu je zaupljivo pripovedoval, kako dobro delo je storil, in še druge stvari. Znano je tudi, da je Griso dve uri pozneje uže tekel v grad in sporočil don Rodrigu, da je Lucia z materjo sprejeta v neki samostan v Monzi, Renzo pa da je šel dalje proti Milanu.

Don Rodrigo se je te ločitve hudobno veselil, in povrnilo se mu je zopet nekoliko one peklenske nade, da doseže svoj namen. Premišljal je o položaju dolgo časa po noči in vstal je z dvema načrtoma. Jeden je bil gotov, drugi pa še le v obrisih. Prvi je bil tak-le: Griso naj pojde takoj v Monzo, da kaj več poizve o Luciji, posebno pa, ali bi se dalo kaj poskusiti. Zato pokliče takoj svojega zvestega slugo, potisne mu v roko štiri srebrnike, pohvali njegovo prebrisanost, s katero jih je zaslužil, in mu zapové, kakor je bil premislil.

„Gospod . . .“ reče Griso in se obotavlja.

„Kaj? Ali nisem jasno govoril?“

„Če bi mogli poslati koga družega . . .“

„Kaj?“

„Presvetli gospod, jaz rad nosim svojo kožo na prodaj za svojega gospoda; saj to je moja dolžnost. Vem pa tudi, da nečete preveč nevarnosti izpostavljati življenja svojih podložnikov.“

„Torej?“

„Presvetli gospod, vi veste da so na mojo glavo razpisane nagrade in . . . Tu sem pod vašo obrambo; tu nas je več. Gospod sodnik je hišni prijatelj; biriči me spoštujejo, in jaz jih tudi . . . to mi ni sicer v posebno čast, a da morem mirno živeti . . . imam jih za svoje prijatelje. V Milanu je vaša livreja znana, a v Monzi . . . tam poznajo mene. Vaša svetlost ve, da se lahko pobaha, kdor mene izroči gosposki ali prinese mojo glavo. Sto srebrnikov na roko, vrhu tega pa še lahko osvobodí dva bandita.“

„Za vraga!“ reče don Rodrigo, „postal si pes, ki leži v svojem hlevu na slami in se mu kvečjemu zljubi zakaditi se pod noge njemu,

kdor pride mimo vrat, a uže pri tem gleda, če so mu domači na pomoč za hrbtom; oddaljiti pa se od njih ne upa.“

„Jaz menim, gospod, da sem navèl vzroke . . .“

„Potemtakem?“

„Potemtakem“, odreže se prostodušno Griso, ker ga je don Rodrigo tako trdo prijel, „potemtakem, gospod, pa mislite, da jaz nisem govoril. Levje srcé, zajčeve pete, jaz pojdem.“

„Saj nisem rekel, da pojdi sam. Vzemi s sabo par razboritih mož . . . Sfregiata in Tiradritta. Pogum velja, bodi zopet Griso! Tri postave, kot ste vi; ako greste mirno, bode vas vsakdo pustil iti svojo pot. Biričem v Monzi bi moralo uže precej dolgčas biti na svetu, da bi se lotili za sto srebrnikov takó nevarne igre. Sicer pa menim, da jaz tudi tam nisem tako nepoznan, da bi nič ne veljalo, če je kdo moj sluga.“

Ko tako nekoliko osramoti Grisa, dá mu še bolj podrobnih ukazov. Griso vzame s seboj tovariša in se odpravi na videz veselo in pogumno, v srcu pa preklinjajoč Monzo, nagrade, ženske ter gospodove muhe. Bil je podoben volku, ki gre s snežene gore, gnan od lakote, s skrčnim želodcem, da bi se mu lahko rebra štela, v dolino, se časih ustavi, privzdigne šapo in maha z ogoljenim repom,

steguje nos in voha po vetriču,

in ako zavoha človeka ali orožje, napne ostra ušesa, vrti krvave oči, iz katerih gleda pohlep po plenu, pa tudi strah pred lovom. — Kdor hoče morda vedeti, odkod je navedeni verz, „njemu povem, da je vzet iz dosedaj še nenatiskane mešanice o križarskih vojskah in Lombardiji, ki pa kmalu ne bo več nenatiskana in bo povzročila mnogo hrupa. Zapisal sem ga, ker mi je baš prišel pod pero, povem pa, odkod je, zato, da se ne dičim s tujim perjem: ker bi sicer utegnil kdo misliti, da sem hotel s tem verzom prebrisanost namigniti, da sva jaz in pisec one mešanice brata in da jaz poljubno brskam po njegovih rokopisih.

Druga stvar, katero je premišljeval don Rodrigo, pa je bila ta, kaj bi napravil, da

bi se Renzo več ne vrnil k Luciji, sploh več ne prišel domov. V to svrhu sklene, zagroziti mu z zasledovanjem, kar bi mu ta ali oni prijatelj prinesel do ušes in mu tako pregnal veselje, vrniti se v vas. Misli si, da bi bilo najvarnejše, če ga spravi iz dežele, in tu bi mu precej šla na roko gosposka. Dogodku v župnišču bi se dal na primer vtisniti značaj zločina, dal bi se naslikati kot napad, nasilstvo, po doktorju bi to naznanil gosposki, katera bi imela najlepšo priliko, dejati mladeniča pod ključ. A spomni se, da on ne sme premešavati te nečedne zadeve. Ne ubija si dalje glave in se odloči, stvar odkriti doktorju Azzecca-garbugli, v kolikor je bilo treba, da mu razloži svojo željo. — „Saj je dovolj naredb! In doktor ni baš slepa kokoš. Kako stvar bode uže našel, kakih otrobij bode uže navezal na hrbet onemu capinu; sicer mu dam drugačno ime.“

A na svetu se dogajajo čudne stvari! V tem, ko je don Rodrigo premišljeval, kako bi izrabil zase doktorjevo navihanost, šel mu je na roko nekdo drugi, Renzo sam, kar bi si nihče ne mislil, šel mu je na roko bolj spretno in varno, kakor bi to zamogel sam doktor Azzecca-garbugli.

Videl sem nekoč več kot potrebno živahnega dečka, ki pa je bil sicer skozi in skozi pošten. Videl sem ga večkrat zvečer, ko je s težavo gonil pod streho svojo čredo morskih prašičkov, ki so se po dnevi pasli na vrtu. Rad bi bil vse na jedenkrat spravil v hlev; a vse zaman. Na tej strani mu uteče ta, a mej tem ko mladi pastirček teče za njim, da ga prižene zopet k čredi, uidejo mu na drugi strani trije, štirje in se razkropé na vse plati. Dečku poide potrpežljivost in se uda njihovim muham; najprej spravi pod streho one, ki so bili tik vrat, potem gre po ostale in jih prižene posamič po dva, tri, kakor je bilo uže mogoče. Takó moramo ravnati tudi mi z osebami te povesti. Ko smo spravili Lucijo v varno zavetje, šli smo k don Rodrigu; sedaj pa njega zopet zapustimo in pojdemo za Renzom, katerega smo izgubili izpred očij.

Po žalostni ločitvi, katero smo opisali, namenil se je Renzo po cesti iz Monze proti Milanu. Navdajala so ga čustva, kakor si jih vsakdo lahko misli. Iti z doma, ostaviti obrt, ločiti se, kar je bilo najhujše, od Lucije, tavati po svetu, nevedé, kje bode kraj počitka — in vse to radi onega hudobneža! Ako je mislil na vse to, vskipevala je v njem jeza in hrepenjenje po maščevanju. A spomnil se je zopet molitve, ki jo je z dobrim menihom molil v cerkvi v Pescarenico. In zopet pozabi le-té, in zopet se raztogoti. Na zidu opazi neko sveto podobo, odkrije se in ustavi za trenotek ter zopet moli. Najmenj dvajsetkrat je mej potjo v srcu ubil, pa zopet oživil don Rodriga. Cesta je bila tam skoro popolnoma skrita mej dvema visokima bregoma, bila je blatnata, razorana od globokih kolesnic, ki so bile radi deževnega vremena polne vode. Na nižjih mestih je bila cesta povsem preplavljena, da bi bilo treba v čolnu se prepepljavati. Strme stezice, ki so v stopnicah držale v breg, kazale so, da so si drugi potniki napravili stezice čez polja. Renzo gre po jedni teh stezic na vzvišen breg, odkoder opazi v ravnini gorostasno milansko stolno cerkev, katera se je dvigala pred njim na planem, kakor bi ne stala sredi mesta, ampak v kaki puščavi. Renzo se ustavi, pozabi vse svoje gorje ter občuduje iz dalje ta osmi svetovni čudež, o kojem je uže kot otrok toliko čul. Potem se obrne, vidi na obzorju ono razkosano gorsko sleme, izza katerega je štrlel v zrak njegov Resegone; kri mu vskipi, nekoliko strmi na to stran, potem pa se obrne in nadaljuje svojo pot. Polagoma se mu začno prikazovati zvoniki, majhni in veliki, kupole in strehe. Zopet gre doli na cesto, ko pa se kmalu približa mestu, ustavi nekega potnika, prikloni se mu kolikor mogoče ponižno in mu reče: „Dovolite, gospod!“

„Česa želite, mladi mož?“

„Ali bi mi mogli pokazati najkrajšo pot do kapucinskega samostana, kjer je oče Bonaventura?“

Mož, na katerega se je Renzo obrnil, je bil bogat okoličan, ki je šel zjutraj po svojih opravkih v Milan, pa ni nič opravil

in se je v naglici vračal. Vedel ni prav, kedaj bo še doma, in ljubše bi mu bilo, da ga Renzo ni ustavil. Vendar brez nejevolje prijazno odgovori: „Dragi moj! V Milanu je več samostanov, povejte mi tedaj bolj jasno, po katerem vprašate!“

Renzo potegne iz nedrija pismo očeta Cristofora in je pokaže gospodu; ta prebere samo: ‚pri vshodnih vratih‘ in mu je dá na zaj rekoč: „Imate srečo, dobri mladenič! Samostan ni daleč od tod. Idite po ti bližnjici na levo. V par minutah pridete do ogladolgega in nizkega poslopja, do bolnice. Držite se jarka, ki jo obdaja in kmalu pridete do vshodnih vrat. Tam stopite v mesto, idite še tri ali štiri sto korakov naprej, potem pa se vam odprè majhen trg z lepimi bresti. Tam je samostan; saj ne morete zaiti. Bog z vami, dobri mladenič!“ Pri zadnjih besedah se mu prijazno nasmehlja in odide. Renzo obstoji in se kot začaran čudi prijaznemu vedenju meščanov do ljudstva z dežele. Vedel pa ni, da je bil to nenavaden čas, ko so se gosposki plašči klanjali pred kmetskimi jopiči. Po poti, katero mu je pokazal gospod, pride do vshodnih vrat. Čitatelj si pri tem imenu ne sme predstavljati v domišljiji vseh krasot, ki so sedaj ondi nakopičene. Ko je Renzo stopil skozi ta vrata, držala je cesta naravnost le do konca bolnice. Potem pa se je v ovinkih ozko vila mej dvema plotoma. Vrata so obstajala iz dveh stebrov, zgoraj z majhno strešico, ki je ščitila durnici. Zraven je stala lopa za mitničarje. Utrdbe so bile nejednakomerno nagnjene, po hrapavih in neravnih tleh so ležale groblje in črepinje, katere je kdo slučajno tja vrgel. Cesta, ki je pri teh vratih držala v mesto, bila je podobna oni, ki pelje dandanes v mesto pri vratih Tosa. Skoro do vrat je tekel po sredi ceste jarek, ki jo je tako rekoč delil v dve krivenčasti ulici, prašni ali blatni, kar se je ravnalo po letnem času. Na mestu, kjer je sedaj ulica Borghetto, prešel je jarek v kotanjo, polno vode. Tu je stal steber s križem, kateremu so rekli sv. Dionizija steber. Na levi in desni so se vrstili vrtovi, obdani od plotov, sem ter tja

so stale lope, po katerih so bivale največ perice. — Renzo stopi skozi vrata. Mitničarji se ne zmenijo za-nj, kar se mu je zelo čudno zdelo; slišal je namreč od onih redkih vaščanov, ki so uže imeli kdaj čast biti v Milanu, kako tu izprašujejo in preiskujejo vsacega, kdor pride s kmetov. Cesta je bila zapuščena da bi si lahko mislil, da je prišel v neobljudeno mesto, če ne bi slišal od daleč vrišča, ki je imel pomeniti nekaj posebnega. Ko gre meni nič tebi nič naprej, zapazi na tleh bele, snegu podobne proge. Toda sneg to ni mogel biti, ker ne pada v progah in tudi ne v tem letnem času. Pri-pogne se, gleda in spozna, da je moka. — ‚Pač imajo preveč moke v Milanu‘, misli si Renzo, ‚da tako ravnajo z božjim darom! Potem pa pravijo, da je povsod draginja! Tako delajo, da pomiré ljudstvo po deželi!‘ Za par korakov pa pride mimo stebra, na čegar podstavku zagleda nekaj čudnega. Na stopnicah podstavka so bile raztresene stvari, ki gotovo niso bile kamenje, in če bi jih videl pri peku, rekel bi brez obotavljanja, da so to kruhi. A Renzo noče precej verjeti svojim očem. ‚To vendar ni kraj, kamor bi se pokladal kruh! Naj pogledam kaj to pomeni!‘ reče sam pri sebi, stopi k steburu, pripogne se in pobere okrogel, lepó bel kos kruha, kakoršnega je Renzo navadno samo o praznikih jedel. — ‚Res je kruh!‘ vsklikne na glas; tako se je začudil. — ‚Tako ga tu razsipajo! In letos! In še ne pobere ga nihče! Pa ne da je to — deveta dežela!‘ Hodil je bil uže deset milj daleč, jutro je bilo mrzlo; ni čudno torej, da sta mu ta kruh in pa strmenje vzbudila slast. — ‚Ali ga pobere?‘ premišljuje sam pri sebi. — ‚Ej! Pustili so kruh za pse; kaj vraga, da bi tudi krščanskemu človeku nè teknil! Če pride lastnik, mu ga pa plačam!‘ — Nató vtakne v žep hlebček, katerega je uže imel v roki, pobere družega in ga vtakne v drugi žep. Pobere še tretji hlebček, katerega pa začne jesti. Potem pa gre naprej popolnoma neveden in radoveden, kaj vse to pomeni. Kmalu vidi prihajati ljudi iz notranjega mesta; opazuje pobleže one, ki se mu prvi prikažejo.

Bili so to mož in žena in par korakov za njima mlad deček. Vsi so nesli na hrbtu vreče, ki so presegale njih moči; vsi trije so bili nekako čudno oblečeni. Obleka ali cunje so bile bele od moke, beli njih obrazi, beli, skremženi in razvneti. Ne samo, da so se držali krivo pod težo vreč, ampak videlo se jim je, kakor bi imeli polomljene vse kosti. Mož je komaj krpal velikansko vrečo moke, ki je bila tu in tam preluknjana, da se je sula moka na tla, če je kam zadel ali se zamajal izgubivši ravnotežje. Še bolj čudna je bila ženska. Obilno trebušino se je zdelo, da sta s težavo podpirali roki, uprti v boke, tako da je bila videti kakor lonec z dvema ročajema. Izpod trebušine sta se prikazovali dve nogi, goli do kolen, ki sta se naprej opotekali. Renzo pogleda nekoliko bolj natančno in opazi, da je ono trebušato telo samó krilo, katero drži žena za rob in ki je napolnjeno z moko, kolikor je je šlo notri in še več. Pri vsakem koraku se je izsulo nekaj moke. Deček je držal z obema rokama na glavi košaro, polno kruha. Ker pa je delal mnogo manje korake nego stariši, zastajal je vedno; ko pa se je na to požuril, da bi onadva došel, prišla je košara iz ravnotežja in kruhi so padali na tla.

„Le še nekaj jih zmeči po tleh — zani karen kot si!“ zareži mati nad dečkom ter mu pokaže zobe.

„Saj jih ne mečem jaz po tleh — hlebčkov. Sami padajo. Kako pa naj naredim?“ odgovori deček.

„Ih! Boga zahvali, da nimam prostih rok!“ zavrne ga žena in zamahne s pestmi, kakor bi hotela udariti otroka. S tem pa iztrese več moke, kakor bi je bilo treba za dva kruha, katera je izgubil deček. „Naprej! naprej!“ kliče mož; „poberemo pozneje ko se vrnemo, ali pa jih kdo drugi pobere. Toliko časa uže stradamo. Sedaj, ko imamo vsega dovolj, uživajmo mirno!“

Mej tem pridejo drugi ljudje od vrat. Jeden se približa ženi in jo vpraša: „Kje se dobi kruh?“

„Še naprej!“ odgovori ona. Ko so bili kakih deset korakov narazen, pristavi mr-

rajač: „Ti kmetski potepuhi nam izpraznijo vse, pekarije in zaloge, za nas ne ostane nič več!“

„Vsak nekaj, sitnica!“ reče mož. „Saj je vsega dovolj!“

Iz tega, kar je Renzo videl in slišal, je sklepal, da je prišel v mesto, v katerem je vstaja, da je to dan zmage, ko vsak lahko vzame, kar hoče in more in plača z udarci. Če prav bi o našem kmetskem junaku radi poročali samo dobrih stvari, vendar nas sili zgodovina, da povemo resnico: da mu je bilo to izprva všeč. Zakaj on se ni mogel prav nič pohvaliti s svojim življenjem in je odobrill vse, kar bi je moglo le nekoliko premeniti. Bil je tudi sin svojega časa in je živel v mnenji in splošnem prepričanju, da so prekupci in peki krivi draginje. Zdelo se mu je povsem pravično, da se jim iztrga iz rok živež, katerega so po splošnem mnenji skrivali lačnemu ljudstvu. Sklenil je pa, ne udeležiti se upora, in je bil vesel, da ga je vedla pot do patra kapucina, kateri bi mu preskrbel zavetje in ga kot oče poučil. To premišljujoč in opazujoč nove zmagovalce, ki so dohajali obloženi s plenom, prehodi še oni kos poti do samostana.

Kjer se sedaj dviga lepa palača z visokim pomolom, bil je tedaj in bil je še pred par leti majhen trg, v ozadji pa cerkev in samostan kapucinov s štirimi visokimi bresti spredaj. Mi zavidljivo voščimo srečo onim našim čitateljem, ki tega kraja niso videli v prejšnjem stanju; kajti to je znamenje, da so še mladi ljudje in da še niso imeli mnogo časa, da bi uganjali burke. — Renzo gre naravnost proti vratom, vtakne v nedrije pol kruha, ki mu je še ostal, pripravi pismo, držeč je v roki, in pozvoni. Odprè se omreženo okno, in prikaže se obraz brata vratarja, ki vpraša, kdo da je.

„Jaz sem; s kmetov prihajam, in sem princesel očetu Bonaventuri nujno pismo od očeta Cristofora.“

„Dajte sem!“ veli vratar in stegne roko skozi omrežje.

„Ne, ne“, reče Renzo, „moram je izročiti njemu v roke.“

„Ga ni v samostanu.“

„Pustite me noter, da ga počakam!“

„Storite, kar vam povem; pojdite v cerkev in ga počakajte, mej tem lahko malo pomolite. V samostan sedaj ne more nihče.“ Nato vratar zatvori okno. Renzo ostane tam s pismom v roki. Deset korakov napravi proti cerkvenim vratom, da bi storil po nasvetu vratarjevem. A premisli se in sklene, ogledati si upor, gre čez trg, stopi

na kraj ceste in obstane, prekriža roke na prsih in gleda na levo v mesto, kjer je bil vrišč najhuji in najglasejši. Hrup ga začne mikati. — „Pojdimo pogledat!“ — misli si, vzame v roko polovico kruha ter gre proti oni strani, drobeč kruh. Pustimo ga, naj gre. Mej tem pa mi pripovedujmo, kolikor mogoče na kratko, kako in zakaj se je začel oni upor.

Dvanajsto poglavje.

Tisto leto je bila uže drugič slaba letina. V prejšnjem letu so si ljudje nekoliko pomagali s tem, kar jim je preostalo od preje. Ljudstvo ni bilo sito, a stradalo baš tudi ni; tako je prišlo leto 1628., ko se godi naša povest. Tu se je zaželeno letina še slabše obnesla. Tega so bila po jedni strani kriva slaba vremena (in to ne samo na Milanskem, ampak tudi še precej daleč v okolici); po drugi plati pa so to zakrivili ljudje. Vojska, katero smo uže gori omenili, je vse tako razdejala in opustošila, da kmetje v nje bližini še toliko kakor navadno niso obdelali polja, temveč so je povsem zanemarili. Namesto da bi ljudje pridelali kruha zase in za druge, morali so ga beračiti. Rekel sem: še toliko kakor navadno niso obdelali polja! Neznosni so bili namreč davki, ktere so nakladali nekako pohlepno, nespametno in nezumno; vojaške čete so se tudi v najmirnejših časih navadno tako obnašale, da jih svedoki onih žalostnih časov primerjajo s sovražnikom, ki udere v deželo. A tudi drugi vzroki, katerih ne moremo tu našteti, so zakrivili, da je ljudstvo uže poprej zanemarjalo delo na polju; in tako se je uže dalj časa sèm pripravljala ona šiba za ozemlje milansko. Posebne okoliščine, o katerih tu govorimo, so bile le nenadni izbruhi dolgotrajne bolezni. Žito še ni bilo popolnoma pospravljeno, in uže je bilo treba preskrbeti čete; pri tem pa se je, kakor navadno, žito razsipalo. Po žitnicah je nastala

suša, pomanjkanje je prišlo, s pomanjkanjem pa njegov žalostni, a baš tako koristni kakor neizogibni učinek: draginja.

Kadar pa draginja priraste do neke gotove meje, nastane vselej (vsaj dosedaj je vselej nastalo, in če je sedaj tako, mislite si, kaj šele takrat, ko nam to vendar toliko modrih glav sporoča!) nastane torej vselej mnenje, da se draginja ni začela vsled pomanjkanja. Rado se pozabi, da so se je uže naprej bali in jo prorokovali. Na jedenkrat trdijo ljudje, da je žita dovolj, da so krivi zla le tisti, ki žita nočejo za potrebe. prodati, kar je seveda popolnoma napačno, a zadovolji za trenotek razkačenost in upanje. Resnični ali namišljeni žitni prekupci, zemljiški posestniki, ki niso precej prvi dan vsega žita prodali, peki, ki so ga kupovali, vsi oni, ki so imeli baje več ali manj žita, vsi ti so bili krivi pomanjkanja in draginje; vse te so nižji kakor tudi višji stanovi črtili ter se radi njih pritoževali. Šepetali so si, koliko vreč imajo v shrambah in kakšne množine žita so skrivaj poslali v druge dežele, kjer je menda ljudstvo ravno tako prepričano kričalo, da se od tam izvažajo žito v Milan. Zahtevali so od gosposke naredb, ki se množici zdé ali so se vsaj dosedaj vselej zdele povse pravične, povse jednostavne in prikladne, da zopet pride na dan skrito, zazidano, zakopano žito, in da se zopet povrne obilje. Gosposka je res nekaj storila. Določila je najvišjo ceno za neka-

tere jestvine, zagrozila s kaznijo onemu, ki bi na zahtevo ne hotel prodajati, in izdala je še druge jednake naredbe. A vse naredbe tega sveta, naj bodo še tako korenite, ne morejo zmanjšati življenskih potreb in pričarati živeža, če ga ni. Posebno še rečene naredbe niso bile vstanu dovesti žita iz drugih krajev, kjer ga je bilo morda dovolj. Tako je beda vedno rastla. Množica je trdila, da je pomoč preslaba in prepičla, in je glasno zahtevala bolj velikodušne in odločne pomoči. In v svojo nesrečo je dobila človeka po svoji volji.

Namestnik don Gonzalo Fernandez de Cordova je bil odsoten v taboru pri Casale na Monferraškem. V Milanu ga je namestoval veliki kancelar Španjolec Antonio Ferrer. Ta je uvidel (in kdo bi tega ne uvidel?), da je primerna žitna cena prav lepa reč, in sklenil je, uvesti jo s svojim povejljem. Tu pa je pogršil. Določil je žitu ceno, ki bi bila pravična, če bi se mernik žita navadno prodajal po triintrideset lir. Prodajal pa se je tudi po osemdeset. Storil je kakor postarna dama, ki je mislila, da bo postala mlada, ako spremeni svoj rojstni dan v krstnem listu.

Večkrat so uže ostali manj nespametni in manj krivični ukazi neizvršeni, ker se jim je uprla narava stvari sama. Za izvršitev tega ukaza pa je skrbela množica, ki je naposled videla, da je njena vroča želja postala zakon, in ni pripustila, da bi bilo to le šala. Vse je drlo k pekomi in zahtevalo kruha po določeni ceni in sicer tako odločno in grozeče, kakor je mogoče le tam, kjer se strast, moč in postava združijo v jedno silo. Ume se, da so zagnali peki velik vik. Rokave vihati, gnesti, testo v peč devati in iz peči jemati brez počitka — ljudstvo je namreč čutilo, da je ta stvar le nasilna, zato je oblegalo noč in dan pekarije, da bi se okoristilo s to srečo, dokler bi trajala — delati torej po dninarsko in se truditi bolj kot navadno v svojo škodo — vsakdo ve, da to ni prijetno. Toda na jedni strani je grozila gosposka s kaznimi, na drugi pa množica, ki je hotela, da se jo

zadovolji. Ako se je kateri pek le količkaj obotavljal, jelo je ljudstvo glasno mrmrati in godrnjati in pretiti, da si samo poišče pravice, kar je največje zlo na svetu. Tako pa ni bilo rešitve. Morali so peki gnesti, v peč devati, iz peči jemati in prodajati. Toda za tako neprestano delo ni zadoščal ukaz pa tudi ne strah pred množico. Trebalo je imeti tudi toliko moči; in če bi šlo še kaj dolgo tako naprej, omagali bi. Pritoževali so se pri gosposki, kako krivičen in neznosen je ta ukaz, grozili, da vržejo lopar v peč in vse skupaj popusté. Mej tem pa so se še naprej potili, nadejajoč se, da se bo veliki kancelar morda vendar le spametoval. Toda Antonio Ferrer, ki je bil to, kar bi dandanes imenovali ‚značaj‘, je odgovarjal, da so peki do tedaj dovolj ‚dobička vtaknili v žep in da ga bodo še, ko se razmere prevržejo, da se jih bode skušalo morda tudi odškodovati na ta ali oni način, do tedaj pa naj le naprej delajo. Ali je bil mož res prepričan o vzrokih, katere je razlagal drugim, ali pa sicer uvidel, da je nemogoče obdržati v veljavi rečeni ukaz, pa je hotel le počakati, da ga kdo drugi odpravi in si tako nakoplje ljudsko mržnjo — kdo je pač videl Antoniju Ferrer-ju v možgane? Resnica je pač ta, da ni niti za las odnehal. Nazadnje so dekurijoni (mestna gosposka, obstoječa iz plemenitšev, ki se je obdržala do leta 96-ega prejšnjega stoletja) pismeno sporočili namestniku, kaj se godi v Milanu, češ naj iztuhta on kakov pripomoček, da se povrne zopet red.

Don Gonzalo je bil čez glavo zamotan v vojsko in je storil, kar si čitatelj uže lahko misli. Imenoval je poseben odbor (skupščino), kateremu je naročil, nastaviti kruhu pravično in primerno ceno, da se ustrezje vsem. Svètniki se zberó, ali kar se je reklo, španjolski zavito, v tedanjem pisarniškem zlogu, ‚skupijo se.¹⁾ Po neštevilnih poklonih, uvodih, vzdihih, odmorih, piškavih predlogih, izgovorih sklenejo končno, gnani od nekake sile, katero so vsi čutili, dobro vedoč sicer,

¹⁾ V izvorniku: ‚Si giuntarono‘ = mesto ‚si radunarono‘, ‚Giunta‘ = skupščina.

da izigrajo važno karto, a ker le ni bilo drugače, sklenejo kruh podražiti. Peki so se oddahnili, ljudstvo pa zablesnelo.

Zvečer pred onim dnevom, ko je prišel Renzo v Milan, mrgolelo je po trgih in ulicah na tisoče ljudij, ki so se zbirali v gruče, ne da bi se bili preje domenili in skoro ne da bi to sami opazili, kakor kaplje, ki se družijo drseč po isti strmini. Znance in neznanke je vkupaj prignala vkupna jeza, vsi so bili jedne misli. Vsak pogovor je utrdil prepričanje in povečal strast poslušalcev kakor tudi govornikov. Mej tolikerkimi vročeglavci pa so bili tudi ljudje, ki so imeli bolj hladno kri; ti so zadovoljno opazovali, kako se je voda vedno bolj kalila. Skušali so jo še bolj skaliiti z govoricami in izmišljotinami, kakoršne znajo skovati sleparji, vročekrvneži pa jim verujejo. Sklenili so, da ne pripusté, da se voda umiri, predno ne potegnejo svojega plena iz nje. Tisoč ljudij je šlo k pokoju z domnevanjem, da se nekaj zgodi, da se nekaj mora zgoditi. Še pred dnevom so stale po ulicah nove gruče. Otroci, ženske, možje, starci, delavci, berači, vse se je zbiralo. Raznoliki glasovi so se združevali v velik vrišč. Tu je jeden propovedoval, drugi mu ploskali. Tam je vpraševal nekdo svojega soseda toisto, o čemer je bil sam vprašan. Tretji je ponavljal vsklik, ki mu je priletel do ušes. Povsod težbe, grožnje, strmenje. Malo besed je tvorilo te pogovore.

Manjkalo je le še prilike, sunka, kakoršnega koli povoda, in besede bi se spremenile v dejanja. Ni ga bilo treba dolgo čakati. Proti jutru pridejo iz pekarij dečki, da bi nesli v košarah kruh po navadnih hišah. Jedva pride jeden teh nepridipravdečkov do prve gruče ljudij, ko pade žareča iskra v smodnik. „Poglejte, če ni kruha!“ zakriči sto glasov ob jednom. „Dà, za nasilnike, ki živé v razkošji! Nas pa pusté umirati“, pravi nekdo, približa se dečku, položi roko na rob koša, potegne in reče: „Stoj, da pogledam!“ Deček zarudi, obledi, trese se, kakor bi hotel reči: „Pustite me, da grem svojo pot!“ A beseda mu zastane v grlu Roke mu odjenjajo, skuša jih opro-

stiti iz naramnic. „Doli s košem!“ kričé vsi. Več rok ga zagrabi in postavi na tla. Pogrinjalo vržejo v stran; prijetna vonjava se zaširi naokolo. „Tudi mi smo kristijani in smemo jesti kruh!“ reče prvi, vzame hlebček, vzdigne ga in pokaže množici ter zasadi zobe vanj. Tedaj pa roke po košu, in hlebčki v zrak! Kakor bi trenil, je bila košara prazna. Tiste, ki niso ničesar ujeli, je mikal plen drugih. Ohrabri jih to lahko delo in v kopah gredó iskat drugih košev. Kolikor jih dobé, toliko jih izpraznijo. Nosačem ni bilo treba ničesar žalega storiti Oni, ki so bili po nesreči baš na cesti, videli so uže, kaj jim preti, postavili breme na tla in odnesli peté. Vendar je bilo še vedno mnogo več takih, ki so ostali s praznim želodcem. Tudi zmagovalci niso bili zadovoljni s tako majhnim plenom. Pomešajo se ti z onimi in bila je skupaj množica, pripravljena, da uprizori še kako večjo zmešnjavo. Začuje se krik: „K pekom! k pekom! . . .“

V ulici la Corsia de' Servi je bila in je še pekarija, ki hrani še dandanes isto ime. V toskanskem narečju bi se zvala pekarija ‚pri krevljah‘, v milanskem narečju pa je to ime sestavljeno iz tako čudnih, nepravilnih in grozних besed, da abeceda nima znakov, s katerimi bi ta glas¹⁾ kako mogli izraziti. Tja jo udari množica. V pekariji so ravno izpraševali dečka, ki se je vrnil brez koša in je ves prestrašen in zmrušen jecljaje pripovedoval svoj žalostni dogodljaj. Namah se čuje vrišč in hrum, ki se vedno bolj bliža in večja. Prikažejo se prve množice.

Zapreti, zapreti! urno, urno! Jeden teče po pomoč k glavarju straže, drugi zapró naglo prodajalnico in zapahnejo durnice. Ljudstvo se zvunaj zbira in kriči: „Kruha! kruha! odprite! odprite!“

Kmalu nato dospè glavar straže z odelkom helebardirjev. „Prostor, otroci! Domov, domov! Dajte prostora glavarju!“ kličejo helebardirji. Ljudstva še ni bilo posebno mnogo in se umakne, da so se vojaki mogli

¹⁾ El prestin di scanse.

pririti do vrat, kjer se postavijo, četudi ne v vrsto, pa vendar v gručo.

„Toda, otroci“, govori glavar, „kaj delate tu? Domov, domov! Kje je strah božji? Kaj poreče naš kralj? Nič žalega vam ne storimo, če greste domov. Bodite pridni! Kaj vendar hočete tu, da vas je taka gneča? Nič dobrega, ne za dušo in ne za telo! Domov, domov!“

Tisti, ki so videli obraz govornikov in slišali njegove besede, pri najboljši volji niso mogli ubogati, ker so jih rinili in suvali oni, ki so stali za njimi in katere so porivali zopet drugi naprej, kakor valovi drug družega, tja do roba množice, ki se je vedno večala. Glavar je bil v zagati. „Potisnite jih nazaj, da morem dihati“, reče helebardirjem“, a ne storite nikomur nič žalega! Skusimo priti v prodajalnico! Trkajte! Potisnite ljudstvo nazaj!“

„Nazaj, nazaj!“ kričé helebardirji, zaženo se skupno na one, ki stojé v prvih vrstah in jih obdelujejo s kopjišči svojega orožja. Oni vpijejo, rinejo nazaj, kolikor morejo, upirajo se s pleči v prsi in sujejo s komolci v trebuhe, s petami stopajo na prste onih, ki so stali za njimi. Nastane gneča in suvanje, da bi oni v sredi marsikaj dali za to, če bi mogli biti drugje. Vendar se naredi nekoliko prostora pred prodajalnico. Glavar trka in trka, kriči, naj mu odpró. Ljudje pogledajo skozi okna, pridejo brzo doli in odpró. Glavar vstopi, pokliče stražnike, ki se drug za drugim prignetejo noter, v tem ko najzadnji s helebardami zadržujejo množico. Ko so vsi notri, postavijo se v vrsto, podobno verigi. Glavar brzo skoči na višek in stopi k oknu. Hej, kakšna gneča!

„Ljudje!“ zakriči; več jih pogleda kvišku. „Ljudje, idite domov; vse mu je odpuščeno, kdor gre takoj domov!“

„Kruha, kruha! Odprite, odprite!“ razločilo se je v groznem kriku, s katerim je odgovarjala množica.

„Pamet, ljudje! Pazite se! Še je čas! Proč, domov! Kruha dobite, a ne na ta način! Hej!... hej! Kaj delate tu spodaj? Hej! Tu pri vratih! To je velika pregreha! Čajte,

čajte! Bom videl! Za Boga! Pazite se! Sedaj pridem jaz! Hej, hej! Proč z železjem! Proč z rokami! Sramota! Saj ste vendar Milanci, znani po celem svetu radi svoje dobrote! Čujte, čujte! Saj ste bili vedno dobri otr... Ah! zverina!“

To naglo spremembo govora je povzročil kamen, ki je priletel iz roke jednega teh „dobrih otrok“ in zadel glavarja na čelu nad levim sencem. „Zverina! zverina!“ nadaljuje glavar, zaprè okno in odstopi. Toda naj bi še takó kričal na vse grlo, njegove dobre in slabe besede so se porazgubile po zraku v kriku in viku, ki je prihajal z ulice. Hotel je baš tedaj pogledati, kako obdelujejo vrata s kamenjem in železjem, katero so si v naglici preskrbeli, da bi sneli duri in iz oken iztrgali omrežje. Delo jim je šlo dobro od rok.

Mej tem so se gospodar in pomočniki zbrali pri gorenjih oknih, oboroženi s kamenjem, katero so v naglici nabrali (bržkone so razdrli del hodnika). Kričé in vpijejo nad spodaj stoječo množico, naj odneha. Kažejo jim kamenje in namigavajo, da je začno metati doli. Ko vidijo, da je vse bob ob steno, jamejo res sipati kamenje na ljudstvo. Ni jeden kamen ni izgrešil cilja; gneča je bila namreč taka, da bi proseno zrno ne moglo pasti vmes na tla.

„Hej, sleparji! lopovi! Takega kruha daste ubogemu ljudstvu? Joj! Gorje! Sedaj! sedaj!“ kričijo spodaj. Marsikdo jo je skupil. Dva dečka sta obležala mrtva. Togota še poveča moč množice. Vrata so sneta, omrežje izdrto. Kakor hudournik vsuje se množica noter. Domačini vidijo, da se jim bode slabo godilo, in zbežé na podstrešje. Glavar, stražniki in nekateri domači ljudje zlezejo po vseh kotih. Drugi splezajo skozi strešna okna na streho kakor mački.

Ko zmagalci zagledajo plen, pozabijo na krvavo maščevanje, planejo po omarah. Kruh izgine, kakor bi trenil. Drugi pa se vržejo na blagajno, odtrgajo zapah, sežejo po skledicah, nagrabiijo cele pesti, vtaknejo v žep in gredó, obloženi z drobižem, hoteč se vrniti pozneje po kruh, če bi ga še kaj ostalo.

Množica jo udere po shrambah. Vsi tipajo po vrečah in jih grabijo. Ako je temu ali onemu vreča pretežka, odveže jo, strese toliko moke po tleh, da bi mogel nesti, mej tem ko drugi kriči: „Počakaj, počakaj!“ se pripogne ter nagrabi božjega daru v predpasnik, robec, pokrivalo. Ta teče k niškam, vzame kos testa, ki se vleče in uhaja na vseh straneh iz rok. Drugi iztakne sito moke in je drži nad glavo. Ta prihaja, oni odhaja. Možje, žene, otroci se prerivajo sem ter tja in kričé. Bel prah se povsod vzdiguje in zopet pada ter zavija vse v meglo. Zvunaj vrvita dve srečujoči se vrsti ljudij, drveč druga proti drugi in se motata druga v drugo; nekateri namreč odhajajo s plenom, drugi še le tiščé noter ponj.

Mej tem pa, ko so v tej pekariji vse prekucnili, ni bila tudi nobena druga pekarija v mestu popolnoma mirna in varna. Nikjer pa se ni nabralo toliko ljudstva, da bi se moglo baš vse poskusiti. Po nekaterih pekarijah so gospodarji nabrali zaveznikov in se branili. Drugod, kjer se peki niso mogli zanesti na svojo moč, pobotali so se z množico. Razdelili so kruha mej one, ki so se jeli nabirati pred prodajalnicami, pod pogojem, da se precej odstranijo. In ljudje so radi odšli, ne radi tega, ker so bili zadovoljni, ampak, ker so se bali helebardirjev in biričev, kateri v pekariji „pri krevljah“, sicer niso nič zmogli, a jih je bilo drugod toliko, da bi lahko ustrahovali maloštevilne upornike. Zato je bila pred ono nesrečno pekarijo vedno večja zmešnjava. Kogar so namreč srbele roke, da bi storil kaj junaškega, tekkel je tja, kjer je bilo več somišljenikov in se ni bilo treba bati kazni.

Tako daleč so bile stvari, ko je Renzo, používajoč svoj kruh, prišel po vshodnem predmestji in se nevedé približal naravnost sredini največjega hrupa. Množica ga je porivala sedaj naprej, sedaj nazaj; on pa je debelo gledal in vlekel na ušesa, da bi iz zmedenih govoric posnel, kaj se tu godi. Razločil je končno na vsem svojem potu približno te-le besede:

„Sedaj smo razkrili“, je kričal jeden, „laž teh sleparjev, ki so trdili, da ni kruha,

ne moke ne žita! Sedaj je vse jasno kot beli dan; nič več nas ne bodo vodili za nos. Živelá obilnost!“

„Jaz pa pravim, da nam vse to nič ne pomaga“, pravi drugi, „to je bob ob steno. Še hujshe bode, ako ne pride pravica do veljave. Kruh bo dober kup, a mešali bodo vanj strupa, da bode umiralo ubogo ljudstvo, kakor muhe jeseni. Saj pravijo, da nas je preveč. Govorili so to pri zborovanju. To vem jaz za gotovo, ker sem slišal na svoja ušesa od svoje kumice, ki je sorodnica kuhinjskega hlapca pri jednom teh gospodov.“

Besede, katerih ne smemo ponavljati, je govoril s penečimi usti tretji, ki je držal z roko cunjast robec na svojih razmršenih in krvavih laseh. Njegov sosed mu je pri-trjeval da bi ga potolažil.

„Prostor! prostor! uljudno prosim, gospodje! Pustite skozi ubozega očeta, ki nese jedi svojim peterim otrokom!“ kričal je mož, ki je sopihal pod težko vrečo moke. Vsak se mu je rad umaknil.

„Jaz“ dejal je zopet drugi skoro poltiho svojem tovarišu, „jaz jo rajše odkurim. Izkušen sem, vem, kako so te stvari. Ti razgrajači, ki danes delajo tak hrup, bodo jutri in pojutrišnjem s strahom čepeli doma. Videl sem že par obrazov, par poštenjako-vičev, ki hodijo okrog in prežé, kdo je tu in kdo ne. Ko bo vsega konec, bode obračun, in gorje jim!“

„Peke najbolj brani oskrbnik javnih shramb“, zakriči z zvenečim glasom nekdo, ki najbolj obrne Renzovo pozornost nase.

„Vsi so sleparji!“ pravi njegov sosed. „A on je največji!“ odgovori prvi.

Oskrbnika je izbral vsako leto namestnik iz šestih plemenitnikov, katere je predlagal svét dekurijonov; bil je predsednik v tem svétu in v svetovalstvu za preskrbljevanje mesta z živili. To svetovalstvo je šteló dvanajst plemenitašev in je mej drugimi stvarmi imelo skrbeti za živež. Mož s takim poslom je bil ševeda v časih lakote in ljudske nevednosti kriv vsega zla, razven če ni morda storil kaj takega, kar je učinil

Ferrer. Toda kaj takega ni bilo v njegovi oblasti, četudi bi utegnilio biti v njegovih mislih.

„Hudobneži!“ vsklikne tretji. „Ali morejo biti bolj hudobni? Rekli so, da je véliki kancelar star nôrec, pripravili so ga ob veljavo, da morejo sami gospodariti. Bilo bi dobro, zapreti jih v kurnik in jih pitati z grašico in ljuliko, kakor so hoteli nas!“

„Kruh, dà“ — vpije nekdo, ki se skuša preriti hitro. „Težko kamenje in skale, ki so kakor toča letele na nas! Koliko polomljenih reber! Bog ve, kedaj pridem domov.“

Mej temi pogovori, ki so ga še bolj zmešali, in v tej gneči pride naposled Renzo do one pekarije. Ljudstvo se je uže precej razšlo, da je mogel videti grozno in ravnokar učinjeno razdejanje. Zid je bil izgubil ves omet vsled kamenja in opeke, okna so bila na stežaj odprta, vrata vlomljena.

„To pa ni lepo“, — misli si Renzo, — „ako bodo tako ravnali s pekarijami, kje bodo pa pekli kruh? V vodnjakih?“

Iz prodajalnice so prihajali posamezni ljudje; ta je nesel kos pohištva, oni niške, sito, mesilo, tretji klop, pletenico, knjigo za račune, kos peči in se je kričeč: „Prostor! prostor!“ gnetel skozi množico. Vsi so šli na jedno ter isto stran, kakor dogovorjeni.

„To je zopet nekaj!“ — misli si Renzo, in se napoti za možem, ki si je bil naredil iz razklanih polen ter desk butaro in jo je nesel na plečih. Za drugimi vred gre po cesti, ki drži ob severni strani stolne cerkve in se zove po stopnicah, ki so bile tedaj tam. Četudi bi bil rad videl, kaj se bo zgodilo, vendar se Renzo, ki je baš prišel s hribov, ne more premagati, ko zagleda velikansko stavbo; ustavi se in jo občuduje z odprtimi usti. Na to se požuri, da bi došel moža, katerega si je izbral nekako za vodnika. Ko pride okolo ogle, ozrè se še na pročelje stolnice, ki pa tedaj še ni bilo dodelano, potem pa zopet sledi svojemu možaku, kateri se obrne proti sredini trga. Čim dalje sta šla naprej, tem bolj na gostem je stalo ljudstvo, a možu se je vsakdo umaknil. Rezal je valove mno-

žice, Renzo pa mu je šel vedno za petami in prišel ž njim v sredo množice. Tu je bil prazen prostor, sredi pa kup žarečega oglja, ostanki gori naštevanih stvari iz pekarije. Ljudje naokolo so ploskali in cep-tali z nogami, iz tisoč grl so se čuli vskliki radosti, a tudi nejevolje

Mož vrže butaro na gromado. Drugi podneti ogenj z loparjem, katerega ročaj je bil uže na pol odgorel. Dim se zgosti in poveča; plamen šviga in kričanje se podvoji. „Živela obilnost! Smrt njim, ki nas stradajo! Smrt draginji! Pogine naj svetovalstvo! Pogine naj skupščina! Žije naj kruh!“

Resnično, razdiranje sít, nišk, pečij, in razdevanje pekarij še nikoli ni posebno pripomoglo do tega, da bi „živel kruh...“ Toda za take misli treba uže metafizične bistrournosti, katere ljudstvo nima. A čeprav nismo vsi metafiziki, vendar moramo precej uvideti to nesoglasje, ako tudi stvari le samó od daleč opazujemo. Če pa mnogo govorimo ali shšimo govoriti o kaki stvari, izgubimo tudi svojo sodbo o njej. Tudi Renzo je to precej spoznal, in ta misel se mu je obnavljala v glavi, kakor smo videli. Obdržal jo je pa za-se, kajti ni ga videl obraza med množico, s katerega bi se bralo: „Brat, če ne delam prav, posvari me, hvaležen ti bodem!“

Ogenj se je uže polegel; nikdo ne pride več z novim netivom, in ljudje se začno dolgočasiti. Kar počí glas, da množica oblega pekarijo na Cordusio, na bližnjem trgu, kjer se je križalo več cest. Navadno pri tacih okoliščinah prvo poročilo o kaki stvari dotično stvar še le res prouzroči. Jedva se novica razširi, bi množica uže bila rada tam.

„Jaz grem; ali greš ti? Jaz grem; poj-dimo!“ čuje se povsod. Gneča se začne premikati in odpravljati. Renzo ostane zadaj, premika se skoro le toliko, kar ga vleče za sabo valeča se reka. Premišljuje, ali bi se odtegnil vrišču in poiskal v samostanu očeta Bonaventura, ali pa bi šel gledat še to komedijo. Zopet premaga radovednost. Sklene pa, opazovati od daleč in ne pomešati se med gnečo, da mu ne potró kostij

ali da se mu ne zgodi še kaj hujšega. Ko se zamore boljprosto gibati, potegne iz žepa drugi kruh, vgrizne ga in gre za lomastečo vojsko.

Ta je uže odšla s trga v kratko in ozko ulico di Pescheria vecchia,¹⁾ odtod pa pod obokom na trg de' Mercanti.²⁾ Ko se je valila mimo dolbine, ki deli stebrišče poslopja, katero so tedaj zvali ‚kolegij doktorjev‘, pogledal je skoro vsakdo na ogromni kip, ki se je dvigal ondi; z resnim, čmernim in temnim obrazom jo gledal don Filip II. na množico in jo navdajal s svetim strahom, čeprav je bil iz kamna, stegujoč svojo roko, kakor bi hotel reči: ‚Čakajte, zdaj pridem jaz, sodrga!‘

Tega kipa ni več tam vsled čudne dogodbe. Okrog sto sedemdeset let po naši povesti premenili so temu kipu namah glavo, vzeli so mu iz roke žezlo in mu potisnili vanjo bodalo. Od tedaj naprej so zvali kip spomenik Marca Bruta; takó popravljen je stal par let Ljudje, katerim Marco Bruto ni bil posebno všeč, marveč so imeli proti njemu tajno jezo, vrgli so mu vrv okolo vratu, potegnili ga nekega jutra doli in ga vlačili po cestah, kažoč mu vzbuljene oči in iztegnjene jezike. Ko so ga dovolj spa-

čili in premenili v čuden nestvor, vrgli so ga v nevem kakšen kot Kdo bi bil povedal kaj tacega Andreju Biffi, ki ga je klesal!

S trga de' Mercanti zavije gneča pod drugim obokom v ulico ‚de fustagnai‘, odkoder se vsuje na trg Cordusio. Vsakdo se ozrè na označeno pekarijo, kdor pride na trg. Našli pa niso množice prijateljev, kakor so pričakovali; samo par jih je stalo blizu zaprte prodajalnice, kakor bi se obotavljali. Pri oknih so stali oboroženi ljudje, da bi se v sili branili. Ko to vidijo, čudijo se nekateri, drugi se smejejo. Ta se obrne, da obvesti one, ki prihajajo; oni se ustavi, ta se hoče vrniti, oni kriči: „Naprej! naprej!“ Ljudje se prerivajo sem ter tja, gneča sedaj stoji mirno, sedaj se zopet zaziblje ter se posvetuje v neznosnem kriku in viku. Tedaj se začuje iz množice nesrečen glas:

„Tu blizu je hiša oskrbnikova! Poiščimo si sami pravice, ropajmo!“ Završalo je, kakor da to ni bil nov predlog, marveč uže domenjena stvar. „K oskrbniku! k oskrbniku!“ — Samo ta glas se je mogel razločiti. Druhal se napoti proti ulici, kjer je stala hiša, katera se je imenovala v takó nesrečnem trenutku.

Trinajsto poglavje.

Nesrečni oskrbnik se je baš takrat mučil za kosilo z neko pičlo jedjo brez vsakega teka in brez svežega kruha zraven. Pričakoval je zvedavo, kako se poleže oni vihar, in ni mu prišlo na misel, da hrumi njemu na glavo. Ta ali oni je prehitel množico in pritekel na vse pretege sporočit mu, kaj mu preti. Sluge je privabil hrup pred vrata; plašno so pogledali po ulici, odkoder se je bližal vrišč. V tem ko poslušajo poročila, zagledajo tudi uže prve čete. Naglo sporočé novico gospodu; a v tem, ko ta premišljuje, ali in kako bi zbežal, prinese mu uže drugi vest, da je prepozno. Sluge imajo komaj toliko časa, da zapró vrata. Za vrata denejo

počez bruno, zapahnejo jih trdó, hitro zatorijo okna, kakor kadar se bliža huda ura, in ljudje pričakujejo toče, ki se ima vsak čas usuti. Hrup raste in grmi po zraku ter odmeva po prostornem dvorišči. V vsakem kotu hiše se sliši grozni šunder. Sredi zmedenega in strašnega hrupa leti kamenje, gosto kakor dež, ob vrata.

„Oskrbnik! Nasilnik! On, ki nas pusti stradati! Mi ga hočemo imcti živega ali mrtvega!“

Nesrečnik teka bled, brez sape iz sobe v sobo, vije roke, priporoča se Bogu in svojim slugam, naj se ne udadó in mu pomorejo do bega. A kako in kam? Brzo hiti pod streho; skozi lino pogleda plašno na ulico, kjer se trè razkačenih ljudij, in čuje

¹⁾ Stara ribja ulica.

²⁾ Kupčijski trg.

tisoč glasov, ki mu želé smrti. — Ves zmešan si poišče najvarnejši in najbolj skriti kotiček. Tam se stisne skupaj, poslušaj, je-li se poleže grozni vik, je-li poneha nekoliko hrum. Toda rujovenje postane še huje in bolj divje, ropot se podvoji. Zona ga obide, s prsti si tišči ušesa. Nato ves iz sebe škriplje z zobmi, kremži obraz, steguje roke in tišči vrata, kakor bi hotel zabraniti naval ljudstva. Sicer pa ne vemo natanko, kaj je vse počel, ker je bil sam. Povestnica more le ugibati; hvala Bogu, da je tega navajena!

Renzo je bil tedaj sredi največe gneče; ni ga tja porinila množica, ampak to pot se je navlašč pomešal vmes. Ko prvič sliši vpiti po krvi, zastane mu kri v žilah. Kar se tiče plenjenja, ni mogel reči, ali bi bilo za tiste okoliščine dobro ali slabo. A misel na umor vzbudi v njem strah in grozo. Strastni ljudje so pač lahkoverni. Ker so drugi strastno trdili, da je oskrbnik najbolj kriv lakote, da je isti sovražnik ubožcev, verjel je to pač tudi Renzo kot golo resnico. Vendar pa, ko je slučajno od nekaterih izmed množice na poti slišal, da bodo na vsak način skušali rešiti oskrbniku življenje, sklenil je takoj, podpirati le-té pri njih podvzetji. S tem namenom se prerije skoro do vrat, katera so ljudje obdelavali na vse mogoče načine. Ti so tolkli s kameni na žreblje ključavnice, da bi jo razbili; drugi so delali bolj umetno z železnimi koli, dleti in kladivi; drugi zopet so luščili omèt od zidu s kamenjem, zlomljenimi noži, žreblji, s palicami, z nohti celó, ker niso imeli pripravnejšega orodja, so skušali premakniti opeko in narediti vrzel v zidu. Kdor ni mogel pomagati, hrabil je druge z vpitjem. A z vpitjem in suvanjem so le-ti le zavirali delo, ki uže radi tega ni šlo od rok, ker je bila gneča prevelika. Po božji volji je namreč tudi pri slabih stvarih časih taka, kakoršna je navadno pri dobrih: da so namreč tisti, ki skušajo delo pospešiti, delu največja zapreka.

Gospodka, ki je prva zvedela o tem, kar se je dogodilo, poslala je takoj po pomoč k poveljniku utrdbe, ki se je zvala po vra-

tih Giovia. Poveljnik je poslal nekaj vojakov Toda predno je prišlo poročilo in povelje, predno so se zbrali skupaj, napravili in odpravili, bila je hiša uže od vseh strani oblegana. Zato se vojaki ustavijo daleč strani na kraji množice. Tu je bila mešanica ljudi razne starosti in raznega spola, ki je prišla zijat. Ukaže se jim, naj se razkropé in naredé prostor, a ljudstvo odgovori z zamolklim in dolgim mrmranjem. Nihče se ne gane. Streljati na druhal se je zdelo častniku ne samo kruto, ampak tudi nevarno. S tem bi razžalil mirnejše in razdražil bolj divje; sicer pa tudi ni imel tega ukaza. Razgnati ljudi na levo in desno, preriniti se naprej in napasti one, ki so napadali, bilo bi najbolje. Toda skoro nemogoče je bilo to. Kdo ve, ali bi se mogli vojaki naprej preriti v redu in skupaj? Kaj če bi ne mogli predreti skozi ljudstvo, temveč če bi se razkropili mej njim? Bili bi razkačenim ljudem izročeni na milost in nemilost. Neodločnost poveljnikova in neomahljivost vojakov je bila na videz ali pa v resnici podobna strahu. Ljudstvo, ki je stalo blizu njih, jih je ogledovalo zasmehljivo od strani. Oni, ki so stali nekoliko dalje, so se jim navlašč pačili in jih porogljivo izzivali. Drugi, ki so bili še dalje, se niti brigali niso zanje. Podiralci so meni nič tebi nič obdelovali zid, da bi preje dosegli svoj namen. Gledalci pa so jih neprenehoma bodrili s tuljenjem.

Mej temi se prikaže zoprna postava starca, kateremu se je poznalo, da je imel za sabo slabo življenje; nanj se obrnejo vse oči. Široko odpré svoje udrte, ognjene oči, nategne svoje gube in se peklensko namuzne, drži roke nad pregrešno, sivo glavo in vihti po zraku kladivo, vrvico in štiri žreblje, rekoč, da hoče s tem obesiti oskrbnika na vrata, kadar bode ubit.

„Fej! Sramota!“ blekne Renzo, katerega obide zóna. Na mnogih obrazih se je bralo, da odobrujejo starčkove besede, a Renzo dobi pogum, ko zapazi druge, katerim se je brala z obraza ista groza, ki je obšla njega. „Sramota! Ali naj postanemo rabelji? Ali naj ubijemo kristijana? Bog nam ne bode

dal kruha, če doprinašamo take hudobije! Pošlje nam grom in strelo, ne pa kruha!“

„Pes! Izdajalec domovine!“ kriči proti Renzu kakor obseden jeden izmej onih, ki so v hrupu mogli slišati one ponižne besede. „Le počakaj! Sluga je oskrbnikov, preoblečen v kmeta. Ogleduh je; po njem, po njem!“ Sto glasov doni naokrog: „Kaj je? Kje? Kdo? Sluga oskrbnikov! Ogleduh! Oskrbnik se je preoblekel v kmeta, da bi ušel! Kje je? Kdo? Po njem, po njem!“

Renzu obmolkne, potuhne se, rad bi se udri v zemljo. Nekateri sosedje ga vzamejo med-se. Glasno kričeč skušajo zmešati one sovražne in krvoželjne glasove. A bolj kot vse to je pomagal Renzu nov klic: „Prostor, prostor! Pomoč je tu! Prostor! Hej!“

Kaj je bilo? Dolga lestvica, katero je neslo več mož, da bi jo pristavili k hiši in splezali na okno. To bi se dalo sicer zelo lahko narediti, a težje k sreči je bilo prnesti lestvico do hiše. Nosilce na konceh in na straneh suje, rije in zavira množica, da se zibljejo sem ter tja. Jeden ima glavo mej dvema latvama, stranska droga pa nese na ramenih in ječi, kakor bi bil vprežen v jarem. Drugi vsled sunka v gneči odleti daleč od tovara ter spusti lestvico, ki pada na pleča, roke, rebra. Mislite si, kaj so rekli oni, kojih udje so to bili! Drugi dvignejo lestvico, zadenejo jo na pleča in kriče: „Pogum! Naprej!“ Osodepolna lestvica se premika naprej v ovinkih, skakajoč po ramenih. Ravno o pravem času še zmoti in razžene Renzove sovražnike; on pa izkoristi zdaj zase to zmešnjavo v zmešnjavi. Izprva se prihuli, potem si začne s komolci delati pot, da kolikor mogoče pride s kraja, kjer ni bilo varno za njegovo kožo. Sklenil je, kolikor hitro mogoče, oditi iz tega hrupa in sicer zares naravnost do očeta Bonaventure.

Namah pa se prične na jednom koncu čudno gibanje in se razširi po gneči; kakor blisk leti od ust do ust glas: „Ferrer, Ferrer!“ Strmenje, radost, jeza, ljubezen, črt: vse to se h krati pojavi ob tem imenu. Jeden kriči, drugi hoče zadušiti to ime. Jeden trdi, drugi zanika, ta blagoslavlja, oni kolne.

„Ferrer je tu! — Ni res, ni res! — Dà, dà; živel Ferrer! Ta nam je dal kruh dober kup! — Ne, ne! — Tu je, v kočiji! — Kaj nas briga? Kaj ima on tu opraviti? Ne potrebujemo nikogar! — Ferrer! Ferrer! Prijatelj ubozege ljudstva! V ječo bo peljal oskrbnika! — Ne, ne; mi sami si poiščemo pravice; nazaj, nazaj! — Dà, dà, Ferrer! Naj pride Ferrer! V ječo z oskrbnikom!“

Vsi stopijo na prste ter gledajo tja, odkoder ima priti nepričakovani došlec. Ker so se vzdignili vsi, ni nikdo videl več, kakor če bi vsi mirni ostali; a je uže tako: vsi so se vzdignili.

Res se je na kraju množice, baš na nasprotni strani, kjer so bili vojaki, pripeljal v kočiji Antonio Ferrer, veliki kancelar, katerega je najbrže vest pekla, da je s svojimi predlogi ali s svojo trdovratnostjo zakrivil ali vsaj pospešil ta upor; skušal ga je tedaj pomiriti ali vsaj prepričati prehude posledice, ki se ne dadó več popraviti. Hotel je svojo priljubljenost, do katere je prišel na slab način, na dober način porabiti.

Pri ljudskih vstajah je vedno nekaj ljudij, ki iz prevroče strasti ali iz prenapetega prepričanja, iz hudobnega namena ali pa ker se jim dopada zmešnjava, hočejo stvari pritirati do skrajnosti. Oni stavijo in pospešujejo najbolj hudobne nasvete, vedno podpihujejo ogenj, ako opeša; za nje ni nikdar dovolj hruma. Radi bi imeli, da bi rabuke ne bilo ne konca ne kraja. Nasprotno pa je tudi vselej nekaj ljudij, ki z isto vnemo in isto stannovitostjo želé baš nasprotnega, bodisi da se potegujejo za svoje prijatelje in znance, katerim preti nevarnost, ali pa jih žene k temu samo pobožen in prirojen strah pred krvjo in nasiljem. Bog jih blagoslovi! V obeh teh nasprotnih taborih rodé sorodna teženja na hip tudi soglasje v dejanji, ne da bi se bili somišljeniki preje dogovorili. Masa ali druhal ljudstva pa je pri takih izgredih mešanica ljudij, ki so se slučajno strnili skupaj; in le-ta se ziblje v sredi med onima strankama in se nagiblje na to ali ono stran. V tej masi so vsi vroče krvi, nekoliko hudobni, nekoliko tudi, seveda po svojih nazorih, pravični;

vsi hočejo videti kaj posebnega, divjajo in pomilujejo objednem, preklinjajo in obožujejo objednem, kakor baš nanese prilika, da prevlada to ali ono čustvo. Vsak trenotek bi radi videli in slišali kaj novega; kričati morajo, ploskati ali pa tuliti nad komurkolisibodi. „Živio!“, in „pogine naj!“ jim je v isti sapi na jeziku. Ako se komu posreči pregovoriti jih, da kdo ne zasluži smrti, prepriča jih ravno takó z malimi besedami, da je vreden hvale in slave. Vsi delajo, gledajo, pomagajo, zavirajo, kakor ravno veter piše. Pripravljani so tudi obmolkniti, če nimajo nobenega klica več ponavljati. Svoje naklepe opusté, če ni več hujskačev; razkropé se brez oporekanja, če jih k temu svetuje več soglasno. In ko se vračajo domov, izprašujejo drug drugega: „Kaj pa je bilo?“ Ker pa druhal, ki ima moč v oblasti, lahko služi temu ali onemu, skušata obe gori omenjeni stranki potegniti množico za sabo na svojo stran, da jo dobita popolnoma v oblast. Stranki sta podobni dvema sovražnima dušama, ki skušata prodreti v to ogromno telo in je oživiti. Tu je treba razširiti novice, ki najbolj netijo strast, vse gibanje izkoristiti v ta ali oni namen; tu je treba o pravem času iznajti novih govoric, ki podneté razkačenost ali pa jo ublažé, vzbudé nade in strah; tu je treba iztuhitati novih gesel, ki se bolj močno ponavljajo ter izražajo, potrjujejo in vstvarjajo ob jednem želje večine v tej ali oni stranki.

Vse to smo morali povedati, da čitatelj razume, kako je v boju strank za ljudsko dobrohotnost pred oskrbnikovo hišo Antonio Ferrer s svojim prihodom namah obrnil srečo na stran mirnejših elementov. Ti so bili očitno v manjšini, in če bi pomoč prišla nekoliko pozneje, ne imeli bi več moči in pravega cilja za boj. Ferrer je bil pri množici priljubljen, ker je iznašel cenik za moko, ki je bil tako ugoden za kupce, in ker se je trdovratno upiral vsem ugovorom. Uže preje mu naklonjeno ljudstvo, se zdaj še bolj navduši zanj radi prijazne zaupljivosti starčkov, ki je prišel brez straže, brez spremstva mej tako razdraženo in razburjeno ljud-

stvo. Cudovit učinek je imela zlasti govorica, da bode Ferrer odpeljal oskrbnika v ječo. Tako se je srd do oskrbnika v ljudstvu polegel, v tem ljudstvu, katero bi bil do skrajne divjosti razkačil, kdor bi je bil prijel s huda in bi mu ne hotel ničesar prav dati. Obljuba, da se oskrbnik spravi v ječo, mu je bila v zadoščenje in s to kostjo v ustih se je ljudstvo pomirilo in postalo dovzetno za nasprotna čutila, ki so zavladala v kratkem pri večini izmed množice.

Zagovorniki miru se oddahnejo in pomagajo Ferrerju na sto načinov. Oni, ki so prav blizu njega, skušajo spraviti ljudstvo v dobro voljo ter delajo prosto pot za voz, odrivajoč ljudi. Drugi ploskajo, ponavljajo kancelarjeve besede, katere je morda izgovoril ter jih širijo naprej. Prevpiti skušajo besneče trdovratneže in obrniti proti njim ost novega ljudskega mnenja. „Kdo ima kaj zoper to, da kličemo: „živio Ferrer?“ Ti? Ali nočeš, da je kruh po ceni? Ti hudobneži ne marajo krščanske pravice! Med sleparji kriče nekateri na vse pretege zato, da bi oskrbnik lažje ušel. V ječo z oskrbnikom! Živio Ferrer! Prostora za Ferrerja!“ Zmerom bolj se množi ta stranka in zmerom bolj malosrčna postaja nasprotna. Ferrerjevci pa ne svaré samo druge stranke, temveč se lotijo tudi z rokami trdovratnežev, da bi jih porinili nazaj, ter jim trgajo iz rok orodje. Ti kriče, grozé in skušajo dobiti zopet duška. Toda njih stvar je izgubljena; slišijo se samo klici: „ječa! pravica! Ferrer!“ Po kratkem metežu je konec boja. Miroljubna stranka zasede vrata, varuje jih pred novimi napadi in dela Ferrerju pot. Nekateri kriče skozi luknje, katerih je bilo uže precej, v hišo, da prihaja pomoč in da naj pripravijo oskrbnika, češ „da pojde takoj v ječo . . . hej! ali ste umeli?“

„Ali je to oni Ferrer, ki pomaga delati naredbe?“ vpraša Renzo svojega sosedo, ker se domisli onega „vidit Ferrer“, katerega mu je trobil na uho doktor Azzecagarbugli, ko mu je pokazal njegov podpis pod tisto znano nam naredbo.

„Dà, veliki kancelar“, odgovori mu sosed.

„Ali je pošten mož?“

„Če je pošten mož? Saj je ponižal žitne cene. To drugim ni bilo všeč; a on prihaja zdaj, da povede oskrbnika v ječo, ker je sleparil.“

Seveda je bil Renzo takoj za Ferrerja. Hotel mu je iti naravnost naproti, kar pa ni bilo lahko. Toda suval je prav po kmetski in se pehal s komolci, tako da si je naredil prostor in je prišel v prve vrste tik kočije.

Ta je stala sredi gneče. Obstala je v zagati, ki je ob taki priliki neizogibna. Stari Ferrer je pokazoval sedaj pri tem, sedaj pri onem oknu svoj ponižni, smehljajoči se, prijazni obraz; tako lice je imel navadno shranjeno za nastop pred Filipom IV.; a tudi pri tej priložnosti je moral ž njim na dan. Tudi govoril je. Toda besede so se skoro popolnoma izgubile v hrupu in šumu, v glasnih pozdravih, ki so mu od vseh strani doneli na uho. Pomaga si torej z rokama; zdaj položi prste na usta in pošilja na desno in levo poljube v znak svoje zahvale za ljudsko naklonjenost; zdaj pomoli roko skozi okno, in zamahne lahno, naj mu naredé prostor; na to jo zopet uljudno povesi, kakor bi prosil miru. Ko se hrup nekoliko poleže, čujejo blizu stoječi njegove besede in jih ponavljajo: „Kruha, obilnost, prinašam vam pravico; samo prostor, za božjo voljo!“ Zmučen in upehan od tolikega hrupa, toliko glasov, ves iz sebe od nešteti obrazov in očij, ki so bile vprte vanj, sklone se mož za trenotek nazaj v kočijo, napihne lica, globoko vzdihne in zamrmra: „Por mi vida, que de gente!“¹⁾

„Živio Ferrer! Ne bojte se! Vi ste poštenjak! Kruha, kruha!“

„Dà, kruha, kruha!“ odgovori Ferrer, „obilico, jaz vam ga obljubim“, in položi roko na prsi.

„Nekoliko prostora“, pristavi brzo. „Peljal ga bodem v ječo in kaznoval kakor zasluži“, ter dostavi na tihem: „Si es culpable.“²⁾ Nato se sklone h kočijažu in mu naglo reče: „Adelante, Pedro, si puedes.“³⁾

Tudi kočijaž se smehlja ljudstvu s prisiljeno prijaznostjo, kakor bi bil Bog ve kakó važna oseba. Polahko, polahko zama huje na levo in desno z bičem ter prosi nadležne sosede, naj se stisnejo in nekoliko umaknejo. „Gospodje, prosim vas prostora, le malo, malo, samo toliko da pridemo skozi!“

Mej tem so delavnejši miroljubi skušali narediti prostor, katerega je kočijaž takó lepo prosil. Nekateri potiskajo pred konji v stran ljudi, priméjo jih za prsi in jih prijazno pozivajo nazaj: „S poti; prostor, gospodje!“ Drugi pa delajo isto na obeh straneh kočije, da bi mogla naprej in ne bi vozila po nogah ali razmršila komu brk. To bi ne bilo baš prijetno za ljudi, pa tudi don Antonio Ferrerju bi zmanjševalo slavlje.

Našemu Renzu je ugajal častiti starček, katerega je sicer plašila zmešnjava, ki je bil onemogel od truda, pa ga je hrabrila skrb in bodrila nada, da bo rešil jednega človeka smrtnih težav. Kar povsem je opustil misel na odhod in sklenil je pomagati Ferrerju in ga ne zapustiti, dokler ne dospè do cilja. Pomagal je torej drugim delati pot in prav res ni bil mej najslabšimi. Prostor je narujen. „Le naprej!“ kriče vsi nad kočijažem in praznijo cesto pred njim. „Adelante, presto, con juicio!“¹⁾ mu ukaže tudi Ferrer, in voz se premakne. Ferrer neprestano pozdravlja ljudstvo, posebno hvaležno pa nekatere posameznike, kateri se najbolj poté za-nj, in se jim prijazno smeji. Ta sreča doleti tudi junaka Renza, kateri jo je v resnici zaslužil in je ta dan bolje služil velikemu kancelarju, nego bi bil to zamogel njegov najboljši pisac. Hribovskega mladeniča očara ta prijaznost in misli, da je Antonio Ferrer uže njegov najboljši prijatelj.

Ko se je kočija premaknila z mesta, pomikala se je bolj ali menj polagoma naprej, tu in tam ne brez prestankov. Jedva streljaj daleč je bila do cilja; a časa je trebalo za to toliko, da bi se še komu drugemu, ki ne bi imel tolike naglice kot Ferrer

¹⁾ Za vruga, koliko ljudstva!

²⁾ Če je kriv.

³⁾ Naprej, Pedro, če moreš.

¹⁾ Naprej, urno, po pameti!

utegnila zdeti celo majhno popotovanje. Ljudstvo se je gnetlo pred in za kočijo, na levi in desni kočije kakor morsko valovje okrog ladije, ki jadra v nevihti naprej. A vrišč je bil tu hujši, turobnejši in glasnejši nego na morji. Ferrer gleda sedaj na to, sedaj na ono stran, maha z rokama ter skuša razumeti kako besedo, da bi uravnaval svoje odgovore po potrebi. Pričel bi rad kak pogovor s to tolpo svojih prijateljev, a to je bilo težko, morda težje, kakor vse, kar je imel opraviti, odkar je bil veliki kancelar. Vendar se mu je posrečilo vjeti kako besedo od zraven stoječih gruč; čula se je primeroma tako kakor kaka močnejša raketa, ki poči mej neznošnim prasketanjem umetalnega ognja. Ferrer je skušal na to, kar je čul, povoljno odgovarjati, sicer je pa govoril tudi kar na slepo srečo besede, ki so po njegovem mnenju najbolj ugajale množici in ki so se najbolj prilagale trenutni potrebi. Celo pot je govoril: „Da, gospodje, kruha obilico! Popeljem ga v ječo, kaznovan bode . . . si es culpable. Da, da, jaz bom zaukazal, kruh po ceni! Asi es . . . tako je, hočem reči! Naš gospod kralj ne mara, da bi ti njegovi najzvestejši podložniki trpeli lakoto. Ox! ox! guardaos! Previdno! Varujte se! Pedro, adelante, con juicio! Obilnost, obilnost! Za Boga, prostor! Kruha, kruha, v ječo, v ječo! Kaj?“ vpraša nekoga, ki se spnè skozi okno, da bi mu zatulil na uho kakov nasvet ali prošnjo ali priznanje, ali karkoli uže. Toda dotičnik niti tistega „kaj?“ ni utegnil čuti; kajti nekdo ga potegne nazaj, ker je menda opazil nevarnost, da ga prime kolo. Tako odgovarja v jednomer množici, ki ga neprenehoma pozdravlja. Čujejo se tudi še nasprotni glasovi sem ter tja, ki pa morajo takoj utihniti. Naposled, evo, dospe Ferrer do hiše, največ s pomočjo onih dobrih pomagačev.

Tu so uže bili tisti miroljubi, o katerih smo zgoraj govorili, ki so se mej tem trudili narediti prostor. Ti so prosili, vsodbujali, grozili, suvali, rili, potiskali na vse strani, s podvojeno gorečnostjo in ponovljenim naporom, ko so opazili, da bode stvar skoro končana. Posreči se jim končno raz-

deliti gnečo in jo potisniti v ozadje, da je ostalo mej vrati in kočijo nekoliko praznega prostora. Renzo, ki je deloma delal pot pred kočijo, deloma spremljal jo, postavi se v jedno obeh vrst miroljubov, ki so stali na obeh straneh kočije in zadržavali besneče valove množice. S svojimi korenjaškimi pleči si pribori prostor, odkoder je mogel vse natančno videti.

Ferrer se oddahne, ko vidi, da je prostor pred hišo prazen in da so vrata zaprta, to se pravi, ne odprta, kajti podboji se bili uže omajani; skozi raztrgani, prebiti, udrti in razdejani vratnici se je videla skozi veliko luknjo zavita, zrahljana, upognjena veriga, katera je za silo zavirala vhod, če smemo toliko reči. Nekdo stopi k odprtini in zavpije, naj otvorijo, drugi hitro odpre okno pri kočiji. Starček pomolj iz nje svojo glavo, vzdigne se, poprime se za roko onega uljudnega človeka in stopi na podnožnik.

Množica povsod stopa na prste, da bi kaj videla. Tisoč obrazov, tisoč brad se vzdigne. Splošna radovednost in pazljivost povzroči smrtno tišino. Ferrer obstoji na podnožniku, pogleda naokrog, pozdravi s poklonom množico kakor z govorniškega odra, položi levo roko na prsi in zakliče: „Kruh in pravica!“ Odvažno, ponosno in neprisiljeno stopi na tla mej odobravanjem, ki ori do neba.

Mej tem se vrata odpró, prav za prav domačini le potegnejo na stran verigo z zrahljanimi sklèpi, razširijo odprtino le toliko, da bi mnogel vstopiti težko pričakovani gost. „Hitro, hitro“, pravi Ferrer; „odprite toliko, da morem noter; in vi zadržujte ljudi, da ne pridejo za mano! . . . Za Boga! Spustite me vendar noter! . . . Hej! Gospodje, le za kratek čas!“ reče nato onim, ki so bili znotraj. „Počasi odpirajte! Pustite me noter! Ah! Moja rebra! Usmilite se mojih reber! Zaklenite sedaj! Ne, hej! Plašč! Plašč!“ Ostal bi bil ves mej vrati preščipnjen, da ni Ferrer malomarno potegnil za sabo repa, ki je izginil kakor rep kače, katera zasledovana izgine v svojo luknjo.

Nato se zatvorijo vrata; podpró jih z drogi, kolikor mogoče. Oni, ki so ostali zvu-

naj, osebi kancelarjevi za stražo, delali so z rameni in rokami ter kričali na vse grlo, da bi zadržali ljudi, in so prosili v srcu Boga, da bi Ferrer kmalu opravil.

„Hitro, hitro“, veli tudi Ferrer v veži slugam, ki so se zbrali okrog njega in kričali: „Hvala Bogu! Ah, Svetlost, oh Svetlost, uh Svetlost!“

„Brzo, brzo“, ponovi Ferrer; „kje je oni nesrečnik?“

Oskrbnik pride po stopnicah. Na pol ga vlečejo in nesó drugi sluge. Bled je kot zid. Ko vidi svojo rešitev, oddahne se, žila mu zopet začne bítí, noge se mu oživé, lica se zopet porde; kolikor more, teče k Ferrerju in reče: „Jaz sem v božjih in Vaših rokah, Svetlost! Toda kod utéci? Povsod so ljudje, ki me hočejo ubiti.“

„Venga usted con migo¹⁾ in ohrabrite se. Zvunaj je moj voz. Brzo, brzo!“ Prime ga za roko in pelje do vrat, bodreč ga neprenehoma; mej tem si pa sam misli: „Sedaj se odloči! Bog nas varuj!“

Vrata se odpró. Ferrer pride, za njim pa oskrbnik, pripognjeno in potuhnjeno držeč se za rešilni plašč kakor otrok maternega krila. Oni, ki so stražili vrata, vzdignejo roke in klobuke ter s to nekakšno mrežo, s tem nekakšnim oblakom odtegnejo pogledom grozeče množice oskrbnika, ki prvi stopi v voz in se stisne v kót; za njim vstopi Ferrer, in okno se zaprè. Množica se zmedeno pogleduje in ugiba ter ugane, kaj se je zgodilo. Čuje se odobravanje in kletev.

Sedaj bi se bila zdela pot bolj težavna in nevarna. A ljudstvo je bilo zadovoljno s tem, da gre oskrbnik pod ključ. V tem ko še stoji voz, prizadevajo si oni, ki so preje Ferrerju olajšali pot, da naredé sredi množice široko cesto, kjer bi se mogel voz nekoliko hitreje pomikati nego preje. Ko se kočija oddalji, plane zadrževana množica za njo in se gnete, sledeč jej.

Jedva se Ferrer vsede, pripogne se k oskrbniku in mu namigne, naj se lepo stisne v kót in naj se za božjo voljo ne pokaže. Toda ta opomin je bil odveč. Ferrer se je

moral seveda tem večkrat pokazati, da bi ljudstvo vso pozornost obrnilo le na njega. Po vsej poti neprenehoma je govoril vedno se menjajočim poslušalcem stvari, ki se niso prav nič skupaj zlagale. Časih je zinil vmes tudi kako španjolsko besedo, katero je pošepetal svojemu sključenemu spremljevalcu na uho. „Da, gospoda, kruh in pravica! V grad, v ječo, pod mojim varstvom! Hvala, hvala, lepa hvala! Ne, ne; ne uide mi! Por ablandarlos!¹⁾ Takó je prav; bodemo uže preiskali. Tudi jaz vam želim vse dobro! Ostra kazen! Esto lo digo pur su bien.²⁾ Pravične in poštene cene, za sleparje pa kazen! Ognite se, hvala! Dà, dà; jaz sem poštenjak, prijatelj ljudstva. Kaznovan bode. Res je on slepar, hudobnež. Perdone usted!³⁾ Slaba se mu bo godila, slaba se mu bo godila... si es culpable. Dà, dà, peke bomo naučili delati. Živel kralj in živeli dobri Milanci, njegovi najzvestejši podaniki! Bo uže videl, bo uže videl. Animo; estamos ya quasi fuera.⁴⁾“

Bili so res uže izven največje gneče in uže precej na prostem. Ko privošči tu Ferrer svojim pljučam nekoliko več odmora, zagleda pizansko pomoč, to je ono peščico španskih vojakov, ki na vse zadnje tudi niso bili brez koristi v mestu, kajti podprti s svèti in dejanji nekaterih meščanov so poslali precej ljudstva domov in naredili prost dohod do zadnje ulice. Ko pride voz, postavijo se v vrsto, izkažejo čast velikemu kancelarju, ki odzdravlja na levo in desno. Ko pristopi častnik, da ga pozdravi, pokreta Ferrer z desno roko in reče: „Beso a usted las manos.“⁵⁾ Te besede je častnik razumel, kakor so bile mišljene, namreč: „No, lepo ste mi pomagali!“ Za odgovor ga vojaški pozdravi in zmaje z rameni. Bilo bi se zares lahko reklo: ‚cedant arma togae.‘ A Ferrer ni tedaj mislil na take izreke. Sicer bi pa bile te besede bob ob steno, ker častnik ni umel latinski.

¹⁾ Da jih pridobim.

²⁾ To jim pravim v vaše dobro.

³⁾ Oprostite, gospod

⁴⁾ Pogum, smo uže skoro zvunaj.

⁵⁾ Gospod, poljubljam vam roke.

¹⁾ Pojdite z mano, gospod.

Ko vozi Pedro mej tema dvema vrstama vojačkov, mej spoštljivo privzdignjenimi puškami, zraste mu zopet srce. Oddahne se od svoje osupelosti, spomni se, kdo je on in koga pelje ter kriči: „Hej, hej!“ in ne brigajoč se za drugo, goni mej ne več tako gosto množico, udarja po konjih in jih podi v diru proti gradu.

„Levatese, levatese; estámos ya fuera!“¹⁾ reče Ferrer oskrbniku. Ker je vpitje ponehalo in je voz hitro se premikal, prepričajo oskrbnika te besede; stegne se zopet in vstane. Ko pride k sapi, začne svojega rešnika obisipati z zahvalami. Ferrer mu pravi, kako je bil v skrbeh radi njega in kako se veseli njegove rešitve ter vsklikne, potapljač ga z dlanjo po pleši: „Ah, que dirà de esto su excelencia,²⁾ ko mu je uže Casale, ki se noče podati, povsem zmešal glavo? Que dirà el Conte duque³⁾, ki uže srepo gleda, če listje

šumi bolj kot navadno? Que dirà el rey nuestro señor,¹⁾ ki gotovo izve na kakšen način o teh izgredih? Ali bo sedaj konec? Dios lo sabe.“²⁾

„Ah! Jaz se ne mešam več v to“, reče oskrbnik, „jaz si umijem roke; jaz položim svoje dostojanstvo v vaše roke, Svetlost, in grem v puščavo, na gore, da bodem živel v jamah daleč, daleč od tega zverinskega ljudstva.“

„Storili bodete, usted, kar se spodobi par el servicio de su magestad“³⁾ odgovori odvažno veliki kancelar.

„Njegovo Veličanstvo mi ne želi smrti“, odreže se oskrbnik. „V kako jamo moram, daleč odtod!“

Kaj se je pozneje godilo s tem njegovim sklepom, tega nam ne pove vir. Naš pisec spremlja moža samó do gradu, potem pa ga ne omeni več.

Štirinajsto poglavje.

Množica, ki je ostala zadaj, se začne razhajati; razkropi se na levo in desno po tej ali oni ulici. Ta gre domov, da pogleda po svojih opravkih; oni se oddalji, da se nekoliko oddahne po tej gneči; tretji išče prijateljev, da nekoliko pokramlja o dnevnih dogodbah. Ravno tako se izprazni drugi konec, kjer ni bilo več toliko ljudstva, da bi ne mogla četa Španjolcev brez upora prodreti in si narediti prostor do oskrbnikove hiše. Prav blizo le-té pa so še stali kolvodje upornikov, da takó pravimo, tolpa malopridnežev, ki so mrmrali in preklinjali, ker se je tako klavrno končalo takó veliko podjetje. Ti se posvetujejo mej sabo, ali naj se še česa lotijo. Kakor da bi hoteli poskusiti, tolčejo in razbijajo po onih ubozih vratih, ki so bila zopet po možnosti zagrajena. Ko opazijo četo, umaknejo se takoj brez obotavljanja na nasprotno stran ter prepuště bojno polje vojakom, ki se razposta-

vijo po ulici, da bi branili hišo. — Po vseh ulicah naokrog so posejane gruče ljudij. Kjer stoji dvoje, troje oseb, pridruži se jih še dvoje, četvero, dvajsetero. Tu odhaja jeden, tam se pomakne cela tolpa, kakor oblak, ki časih po nevihti ostane in se vlačí po sinjem nebu, kakor bi hotel reči: „To vreme se ni še nič prav popravilo.“ In kakšna babilonska zmešnjava v govoricah! Ta navdušeno pripoveduje posameznosti, katere je doživel; oni kaj družega, kar je sam storil; ta se veseli, da se je stvar srečno iztekla in poveličuje Ferrerja in prorokuje ostro kazen oskrbniku, drugi pa se muza rekoč: „Bodite brez skrbi; ne ubijejo ga! Vrana vrani očij ne izkljuje!“ Tretji jezno mrmra, da se stvar ni iztekla, kakor bi se lahko, da so jih presleparili, da je budalost toliko kričati, potem pa se dati za nos voditi.

Mej tem zaide solnce in nemir se poleže. Mnogi se vračajo domov, utrujeni od

¹⁾ Po konci, po konci, smo uže zvonaj.

²⁾ Kaj poreče k temu Njega Eksclenca?

³⁾ Kaj porče grof-vojvoda?

¹⁾ Kaj poreče kralj, naš gospod?

²⁾ Bog zna.

³⁾ V službi Njegovega Veličanstva.

dnevnega napora in siti klepetanja v temi. Naš Renzo, ki je delal Ferrerjevi kočiji pot, dokler je bilo treba, šel je potem zmago-slavno za njo mej vrstami vojakov in se je veselil, ko je videl voz brez vsake nevarnosti drdrati dalje. Nekoliko časa gre potem še z množico, na to pa zavije za prvi ogel, da se tudi on oddahne. Ko stori takó, prevzet od novih in zmedenih čutil ter pojmov, par korakov, čuti namah potrebo do jedi in počitka ter jame gledati po ulici na desno in levo, da bi opazil kazalec kake krčme; da bi šel v kapucinski samostan, zato je bilo uže prepozno. Ko gleda takó kvišku po zraku, zadene ob gručo ljudij, obstane in čuje, da so tu kovali naklepe in delali črteže za bodoči dan. Ko nekoliko postoji, ne more se vzdržati, da ne bi povedal tudi on svojega mnenja. Zdi se mu, da tudi on brez strahu lahko kaj predlaga, ker je uže toliko storil. Po tem, kar je videl in slišal celi dan, se je prepričal, da je treba samo pregovoriti poulično druhal, ako hoče kdo kaj doseči. „Gospodje!“ zakriči za uvod. „Ali smem tudi jaz izraziti svoje skromno mnenje? Moje skromno mnenje je tako, da se nam ne godi krivica samo gledé kruha; in ker smo danes videli, da vse dosežemo, ako povzdignemo svoj glas, moramo iti še dalje, da iztrebimo vse hudobije, in da postanejo stvari na svetu malo bolj krščanske. Ali ni res, gospodje, da peščica nasilnikov prezira deset božjih zapovedij, da zasleduje mirne ljudi, ki jim niso nič na poti, in katerim delajo potem vsakojake krivice? A potlej imajo pa še vedno le oni prav! Dà, kadar naredé kako posebno debelo, tedaj še prav posebno po konci hodijo, češ kakor da so naredili tako, da jo bo treba ponoviti! Bržkone se jih tudi v Milanu dogodi svoj del?“

„Žalibog!“ oglasi se nekdo.

„Saj sem jaz dejal“, povzame Renzo, „saj uže pri nas pripovedujejo razne zgodbe. Sicer je pa stvar po sebi jasna. Mislimo si, da kdo od teh ptičev, ki jih imam jaz na mislih, biva par dnij na kmetih, par dnij v Milanu. Če je tam hudobec, ne bode tukaj

angel, mislim si jaz. Povejte mi, ljudje božji, ali ste jih uže videli kedaj pod ključem? Najhujše pa je to, kar vem iz svoje skušnje, da so namreč tiskane naredbe, po katerih bi imeli biti kaznovani. In te naredbe so prav pametne, dobre, da bi mi ne mogli boljših iztuhtati. Tu so vse hudobije lepo po vrsti naštete in na vsako je kazen postavljena. Veljajo za vsacega, za nizke in visoke glave. Toda pa pojdi k jezičnim doktorjem, pisarjem in farizejem, da naj ti pomorejo do pravice, kakor se glasé naredbel! Dadó ti prav, kakor papež razbojnikom! To so stvari, da se poštenemu človeku možgani mešajo. Vidi se, da bi kralj in tisti, ki ukazujejo, radi, da se hudobneži kaznujejo. A ne zgodi se nič, ker so v zvezi. In to zvezo je treba podreti. Jutri se mora iti k Ferrerju, ki je pošten in pameten mož, da malo taci. Kako je bil danes zadovoljen, ker je bil sredi ljudstva, kako je poslušal nasvète, kako prijazno je na vse odgovarjal! K njemu moramo iti in povedati mu, kakó je na svetu! Jaz bi mu lahko lepih stvari povedal. Jaz sam sem s svojimi očmi videl ostro naredbo, ki je podpisana od treh takih, ki imajo oblast, črno na belem, in mej njimi je tudi Ferrer, videl sem na svoje oči njegovo ime. Ta naredba je govorila popolnoma za-me. A jezični doktor, katerega sem prosil, da mi pripomore do pravice, kakor so jo naredili oni trije oblastniki, mej katerimi je bil tudi Ferrer, oni doktor, ki mi je sam pokazal naredbo, gledal me je debelo, ah! kakor bi mu jaz kvasil največje budalosti! Jaz sem si svest, če dobri starček sliši te stvari... saj ne more vsega vedeti, kaj se godi po svetu, posebno tam zvnaj... on ne bode tega več dopustil in bo hudobnežem pošteno posvetil. Saj mora vendar vseč biti gospodom, ki delajo take naredbe, ako se res izpolnjujejo, ker ljudje zasmehujejo in prezirajo nje same, ako se ne brigajo za njih naredbe. In če ti mogotci nočejo odnehati in se ponižati, saj smo mi tukaj, da podpiramo one gospode, kakor smo jih danes. Jaz ne pravim, da se mora Ferrer sam okrog voziti v kočiji in zgrabiti vsakega

nasilnika ali mogočnega za vrat. Za to bi potreboval Noetove ladije. Dovolj je, da zapove vsem pristojnim gosposkam, a nesamo v Milanu, ampak tudi povsod drugod, da ravnajo po naredbah, da dobro gledajo na prste onim, ki doprinašajo hudobije. Kjer stoji v naredbi ječa — tam bodi ječa, kjer galeja — tam galeja! Tako naj delajo vse oblasti, ako ne, naj jih odpusti in z drugimi nadomesti. In mi, kakor rečeno, mi bomo pomagali. Zapové naj se tudi doktorjem, da poslušajo pritožbe ubožcev in zagovarjajo pravico. Ali govorim prav, ljudje božji?”

Renzu so šle besede takó od srca, da je uže pri prvih besedah velik del zbranih opustil svoje pogovore in se ozrl na-nj. Kmalu ga vsi poslušajo. Vsi mu glasno ploskajo: „Dobro, res je, prav ima, prerescnično je!“ Tako so mu odgovarjali poslušalci. Bil je tudi par grajalcev. „Ah kaj še! Hribovcem prav dajati! Vsi so uže advokati!“ pravi jeden in odide. Drugi mrmra: „Vsak slepar zdaj uže svojo trdi, in v tem, ko bomo zahtevali pečenke, pa še kruha ne bode po ceni, radi česar smo se prav za prav vzdignili!“ Toda Renzo je čul in videl le poklone: ta ga je prijel za jedno roko, oni za drugo. „Jutri se zopet vidimo. — Kje? — Na stolnem trgu. — Dobro. — Dobro. — Nekaj bomo naredili! — Nekaj bomo naredili!“

„Kdo izmed vas, prijatelji, bi mi hotel pokazati kako krčmo? Rad bi kaj prigrižnil in šel lepo po siromaški spat“, pravi Renzo.

„Jaz vam postrežem, dobri mladenič“, pravi nekdo, ki je pazno poslušal ves govor, a dotlej še ni zinil besedice. „Poznam krčmo, ki vam bo všeč. Priporočim vas gospodarju, ki je moj prijatelj in poštenjak.“

„Tukaj blizo?“ vpraša Renzo. „Ne daleč“, odgovori oni.

Gruča se razprši. Neznanci stiskajo našemu junaku roke; ta pa odhaja z neznanecem, kateremu se zahvaljuje za prijaznost.

„Čemu?“ veli oni. „Roka roko umije, obe umijeti pa obraz. Ali ni naša dolžnost, da postrežemo svojemu bližnjiku?“ Mej potjo

vpraša ga mej pogovorom to in ono. „Ne brigajo me vaše zadeve; a zdite se mi zelo utrujeni; odkod pridete?“

„Iz Lecca“, odgovori Renzo.

„Iz Lecca pridete? Iz Lecca ste?“

„Iz Lecca . . . to je iz okrožja.“

„Ubogi mladenič! Kakor sem posnel iz vašega govorjenja, so vam jih morali narediti, lepih . . .“

„Ej! dragi mož! Moral sem govoriti precej previdno, da nisem izblebetal svojih zadev pred celim svetom. Toda . . . dovolj, vse pride na dan, in tedaj . . . Tu vidim kazalec, in pri moji veri, ne veseli me več, da fje hoditi.“

„Ne, ne, idite z mano, kamor sem dejal, saj ni več daleč!“ pravi spremljevalec. „Tukaj ne boste zadovoljni.“

„Ah!“ odgovori mladenič. „Saj nisem mestno razvajen gospodek. Grižljaj in blazina, to je dovolj. Rad bi le hitro oboje dobil. Srečno!“ Nato vstopi čez prag, nad katerim je kot kazalec visela polna luna. „Dobro, peljem vas sèm, ker vam tako ugaja“, reče neznanec in stopi za njim.

„Nikar se zdaj več ne trudite“, odgovori Renzo. „Toda“, dostavi „če vstopite z mano, da izpijeva skupaj kozarec vina, mi bo to jako povšeči.“

„Vaše povabilo sprejem“, odgovori oni in gre, ker je bil bolj vaje, pred Renzom čez majhno dvorišče — proti kuhinjskim vratom, pritisne na kljuko, odpre in vstopi s tovarišem. Dve svetilki sta viseli na dveh drogéh, pritrjenih na stropno tramovje, in sta na pol razsvetljevali sobo. Precej ljudi je sedelo ne preveč mirno na dveh klopeh ob obeh straneh ozke in dolge mize, ki je zavzemala velik del izbe. Po mizi so se v presledkih vrstili prti in krožniki. Dalje tam so igrali na karte in metalni kocke. Povsod je bilo dovolj steklenic in kozarcev, tudi srebrnikov, španjolskega in drugega denarja, je ležalo po mizi, denarja, ki bi morda rekel, če bi znal govoriti: „Zjutraj smo bili še v miznici nekega peka, ali v žepu nekega gledalca, ki je preveč opazoval hrup in vrišč, potem pa popolnoma

pozabil na svoj žep. — Šunder je bil velik. Mlad natakár je tekal sem ter tja naglo in urno, da je mogel postreči vsem gostom. Krčmar je sedel na nizki klopici pri peči in je bil navidezno ves zamišljen v podobe, katere je s palico risal v pepel. V resnici pa je pazno vse motril, kar se je godilo okrog njega. Ko zaškripljejo vrata, vstane in gre došlecema naproti. Ko vidi prvega, misli si: „Prokleta! Zmerom tedaj si mi za petami, kadar te prav nič ne potrebujem!“ Nato pogleda v naglici družega in si zopet misli: „Ne poznam te. Če pa prideš s tem lovcem, si gotovo pes ali zajec. Ko odpreš usta, spoznam te.“ — Pri tem premišljevanju pa ostane krčmarjev obraz miren, kakor bi se nič ne primerilo; bil je to poln, svetel obraz z rudečkasto, gosto brado in svetlimi ter srepimi očmi.

„Kaj zapovesta vidva, gospoda?“ vpraša krčmar.

„Pred vsem steklenico pristnega vina“, reče Renzo, „potem pa kaj za usta.“ Vsede se na klop na koncu mize in se zadovoljno oddahne, kakor bi hotel reči: „Prav prileže se malo klopi njemu, ki je bil toliko časa na nogah in po opravkih.“ Spomni se pa tudi klopi in mize, kjer je zadnjič sedel z Lucijo in Agneso, vzdihne in strese z glavo, kakor bi si hotel misel izbiti iz glave. V tem pride krčmar z vinom. Spremljevalec se vsede nasproti njemu. Renzo mu natoči rekoč: „Poplaknite si grlo!“ Napolnivši drugi kozarec zvrne ga v jednom dušku.

„Kaj imate za želodec?“ vpraša krčmarja.

„Imam praženo meso. Ali vam je všeč?“ dé mu krčmar.

„Dobro, praženo meso!“

„Tako“, reče krčmar in se obrne k natakárju: „Pogrni gospodu!“ Nato stopi k ognjišču. „Toda“, obrne se zopet in reče: „toda kruha, kruha danes nimam.“

„Za kruh“, pravi Renzo, glasno se smejoč, „za kruh je poskrbel Bog“, potegne tretji in zadnji kos, katerega je pobral pod križem svetega Dionizija, ter ga vzdigne kričeč: „To je dar božji!“

Pri tem vskliku se mnogi obrnejo in zakriče, ko vidijo plen: „Živio kruh po ceni!“

„Po ceni?“ vpraša Renzo. „Zastonj, iz dobrosrčnosti!“

„Tem bolje, tem bolje.“

„Toda“, pristavi Renzo, „gospodje naj ne mislijo kaj hudega. Nisem ga pouzmal, kakor se pravi. Našel sem ga na tleh in če bi se oglasil lastnik, rad mu ga plačam.“

„Dobro, dobro!“ kriče vsi ter se režé na ves glas. Nikomur namreč ni prišlo na um, da so one besede resnične.

„Ali mislite, da se norčujem? Res je tako“, reče Renzo svojemu sodrugu. Vrteč kruh v roci, reče: „Glejte, kakó so mi ga napravili. Podoben je mlincu. Pa vam je tudi bilo ljudstva! Če je bil kdo z nežnimi kostmi zraven, pomnil bo ta dan.“ Hitro pogoltné tri ali štiri grizljaje, za njimi pa pošlje kozarec vina in pristavi: „Sam gre nerad doli ta kruh. Še nikdar nisem imel tako suhega grla. Bil je dovolj krika.“

„Pripravite dobro posteljo za tega mladeniča“, pravi Renzov vodnik. „Rad bi namreč tu spal.“

„Tukaj bi radi spali?“ vpraša krčmar in se približa mizi.

„Da“, odgovori Renzo. „Pripravite mi posteljo, kakoršno uže. Dovolj je, če so rjuhe sveže in oprane, ker sem sicer siromak, a na čednost navajen.“

„O, kar se tega tiče!“ veli krčmar, stopi h klopi, ki je stala v kuhinjskem kotu in se vrne s črnolom in koščekom papirja v jedni, s peresom v drugi roki.

„Kaj to pomeni?“ vsklikne Renzo ter zamaši v usta kos mesa, katero mu je prinesel natakár. Začudeno se smeje in pristavi: „Ali je to sveže perilo?“

Krčmar ne odgovori ničesar in dene črnilo s papirjem vred na mizo, uprè se ob mizo z levo roko in desnim komolcem, držeč peró kvišku, obrne se proti njemu in mu reče: „Izvolite mi povedati svoje ime, svoj priimek in rojstni kraj!“

„Kaj?“ pravi Renzo, „kaj ima vse to s posteljo opraviti?“

„Jaz storim svojo dolžnost“, reče mu krčmar in opazuje Renzovega spremljevalca. „Jaz sem odgovoren za osebe, ki pri meni prenočijo. Za ime in priimek, odkod in po kaj je kdo prišel, ali ima orožje s sabo... koliko časa se hoče pomuditi v mestu... Takó zapoveduje naredba!“

Predno Renzo odgovori, izprazni še jeden kozarec. Bil je tretji. Bojimo se, da jih odslej ne bomo mogli več šteti. Nato reče: „Aj, aj! Naredba! Tudi jaz sem kos jezičnega doktorja in vem, kako je s temi naredbami.“

„Jaz govorim resno“, reče krčmar, motreč v jednomer Renzovega mutastega spremljevalca. Nató gre zopet h klopi in vzame iz predala veliko polo, izvod naredbe, vrne se k mizi in razgrne list pre očmi Renzovimi.

„Ah! Glejmo!“ vsklikne Renzo in vzdigne z roko zopet napoljeni kozarec, izprazni ga naglo ter stegne roko in prst na roki proti naredbi, rekoč: „Kako lep list iz mašne knjige! Prav veseli me. Jaz poznam grb, vem, kaj pomeni ta črni obraz z vrvico okolo vratu.“ (Nad naredbami je bil namreč tedaj navadno grb namestnikov. V grbu don Gonzalo Fernandez de Cordove pa je bil naslikan zamorski kralj z vrvico okolo vratu.)

„Ta obraz pomeni: tisti zapoveduje, kdor more, uboga pa tisti, kdor hoče. Kadar bode ta obraz poslal na galejo dona... dovolj. Jaz že vem. Na nekem drugem takem mašnem listu se bere drugače. Kadar bo za to poskrbel, da se more pošten mladenič poročiti s pošteno deklico, ki ga ljubi in bi ga rada za moža, tedaj povem temu obrazu svoje ime. Še celo poljubim ga vrhu tega. Jaz imam dober povod, da ne povem svojega imena. — O izvrstno! Če malopridnež, kateremu je poslušna četa malopridnežev... kajti če bi bil sam!...“ tu konča stavek in zamahne z roko. „Če bi torej neki malopridnež hotel vedeti, kje sem, in mi zagosti kako pošteno, težko bi se ta obraz zganil in me varoval. Jaz naj povem, po kaj sem prišel? Zopet nekaj novega. Prišel sem v Milan re-

cimo k spovedi. A jaz se spovedujem kapucincu, ne krčmarju!“

Krčmar molči in motri dalje spremljevalca, kateri ni prav nič spremenil obraza. Renzo zvrne zopet poln kozarec vase, kar nam je težko povedati in nadaljuje: „Povem ti vzrok, dragi krčmar, ki ti bo menda všeč. Če nič ne veljajo naredbe, ki govoré dobro za krščanske ljudi, tem menj veljajo take, ki govoré slabo. Le nesi strani vso to ropotijo in prinesi ga raje še jedno steklenico! Ta je namreč ubita.“ S členki lahko potrka na njo in reče: „Poslušaj, krčmar, kako votlo poje!“

Tudi to pot je obrnil Renzo polagoma na-se pozornost cele družbe, in tudi to pot so mu vsi poslušalci ploskali.

„Kaj hočem?“ reče krčmar onemu neznanecu, ki pa zanj ni bil neznanec.

„Kaj, kaj!“ kričé mnogi v oni družbi. „Prav ima ta mladenič. To so same neumnosti, sitnosti, nebodijih treba. Zmerom nove in nove postave!“

Mej tem kričanjem neznanec očitajoče pogleda krčmarja, češ, da je bilo prejšnje vprašanje preveč glasno, in reče: „Pusti ga, naj dela po svoje; ne uprizarjaj nastopov!“

„Storil sem svojo dolžnost“, reče krčmar glasno, potem pa na tihem: „Sedaj sem varen.“ Potem vzame papir, pero, črnilo, polo in prazno steklenico ter vse izroči natakarkju.

„Prinesi še ravno tacega!“ reče Renzo. „Ta je poštenjak! Spravili ga bomo spat, kakor smo ga to steklenico, a ga ne bomo prašali po imenu, priimku, odkod je in po kaj je prišel, in če ostane delj časa v mestu.“

„Ravno tacega!“ pravi krčmar natakarkju ter mu dá steklenico in se zopet vsede k peči. — „Ta je še kaj družega, nego zajec“, misli si in meša zopet po pepelu. — „A pravemu je padel v roke! Šema oslovska! Če uže hočeš gagniti, gagni! A krčmar, pri polni luni ne bode nosil na prodaj svoje kože radi tvoje neumnosti!“

Renzo se zahvali spremljevalcu in vsem drugim, ki so se mu pokazali naklonjene.

„Dobri prijatelji!“ reče. „Sedaj šele vem, da si gredó poštenjaki na roko in da si pomagajo mej sabo.“ Potem stegne desnico kvišku čez mizo, kakor govornik, in vsklikne: „Čudno, da imajo vsi oni, kojih besede na svetu kaj veljajo, vedno pri roki papir, pero in črnilo. Vedno pero! Ti ljudje menda neizmerno ljubijo pero!“

„Hej, vi tuji mož! Ali hočete vedeti zakaj?“ vpraša smejoč se igralec, ki je baš dobival.

„Čujmo!“ pravi Renzo.

„Tega je to-le krivo. Ti gospodje pojedó mnogo gosij in imajo radi tega toliko peres, da ne vedó, kaj naj ž njim naredé.“

Vsi se zasmejó razven gosta, ki je zgubljal.

„V tem tiči nekoliko pesnika“, pravi Renzo. „Torej tudi tu imate pesnike! Saj jih je povsod dovolj. Tudi jaz imam pevsko žilo in časi zakrožim kakšno smešno... če so lepi časi.“

Da ume čitatelj to bahanje Renzovo, moramo povedati, da pri nižjem ljudstvu milanskem, še bolj pa v okolici pesnik ne znači kakor drugod pri omikancih nadarjenega človeka, prebivalca s Pinda, gojenca muz. Pesnik je tu muhast, čudaški človek, ki je v svojem govorjenju in delovanju bolj zvit in čudak nego pameten. Ti šušmarji radi zavijajo besede in jim podtikajo pomen, ki je vse drugo nego navaden. Kaj ima namreč, vprašam vas, pesnik opraviti s čudakom in njegovimi možgani?

„A pravi vzrok vam povem jaz“, dostavi Renzo. „To je zato, ker držé o ni pero v roki. Besede, katere govoré oni, se razkadé in zbežé. Na besede pa, katere uidejo nevednemu ubožcu, pazijo, hitro, hitro jih ujamejo s peresom in jih pribijejo na papir, da jih porabijo, kadar je treba. Imajo pa še druge nakane in hudobije. Kadar hočejo zmešati ubožca, ki ni učen, ki pa ima nekoliko... jaz vem, kaj hočem reči...“ Da bi ga umeli, trka se s kazalcem po čelu, kakor bi je hotel izvrtati, ter nadaljuje: „Ako zapazijo, da razume njih čenče, zinejo mej pogovorom kako latinsko besedo, da zgubí nit in se mu zmede. Dovolj, tega treba, da

je konec! Danes smo vse kar navadno naredili, brez papirja, peresa in črnila. In jutri pojde še bolje, če bodo ljudje vedeli uravnati se. Nikomur ne skrivimo lasu, a bode vendar vse prav!“

Mej tem so začeli nekateri gostje zopet igrati, drugi večerjati, mnogi kričati. Nekateri so odšli, pa drugi prišli. Krčmar vsacega ogleda. Vse to je brez pomena za našo povest. Tudi neznanemu spremljevalcu se ni nikamor mudilo; sicer navidez ni imel opravka v hiši, a vendar ni hotel oditi, predno ni še z Renzom nekoliko natihem poblebetal. Obrne se k njemu in napelje govor na kruh. Ko izgovori par stavkov, ki jih je imel tedaj vsakdo na jeziku, izblebeta svoj načrt. „Hej, če bi jaz imel kaj oblasti, spravil bi hitro vse v pravi tir!“

„Kako bi naredili?“ vpraša Renzo, pogleda ga s svojimi več kot potrebno svetlimi očmi in zategne usta, kakor bi ga Bog ve kako pazno poslušal.

„Kako bi jaz naredil? Kruha bi bilo dovolj za ubožce in bogatine.“

„Ah! To ni slabo!“ reče Renzo.

„Tako-le bi učinil. Primerno ceno, ki bi bila vsem po godu! Kruh bi se moral razdeliti po številu ust. Kajti mnogo nesramnih požeruhov je, ki hočejo vse za-se, kar jim pride pod prste. Potem pa ubogemu ljudstvu manjka kruha. Torej kruh se mora razdeliti. In kako? Tako-le. Vsaka družina dobi listič, da gre po kruha k peku, kolikor ga potrebuje po številu ust. Jaz bi na primer dobil tak-le listek: Ambrogio Fusella sabljár po stanu, z ženo in štirimi otroki, ki že vsi znajo jesti. Dobro pazite! Njemu se naj dá toliko kruha, in on naj toliko plača. Da pa je vse pravično, mora iti vse po številu glav. Vi bi na primer dobili listek za... kakó se pišete?“

„Lorenzo Tramaglino“, reče Renzo, katerega je takó očaral ta načrt, da ni opazil, da so zopet na vrsti papir, pero in črnilo, in da bi bila za izvršitev tega načrta prva stvar nabiranje imen.

„Dobro“, reče neznanec. „Ali imate ženo in otroke?“

„Moral bi... otrok nimam... prekmalu... a ženo... če bi vse pošteno šlo na svetu...“

„Torej ste sami! Le potrpljenje! Dobili bi tedaj manjši delež.“

„Prav je takó. A če se kmalu... kakor upam... in z božjo pomočjo... Dovolj, kaj pa če bi imel ženo?“

„Tedaj se premeni listek in delež se poveča. Kakor sem rekel, zmerom po številu ust“, pravi neznanec in se vzdigne.

„To je pravično“, kriči Renzo ter tolče neprenehoma z roko ob mizo: „Zakaj pa ni take postave?“

„Kaj naj vam odgovorim na to? Sicer vam pa želim lahko noč in grem. Žena in otroci me najbrže uže dolgo čakajo.“

„Še jeden požirek, še jeden požirek!“ kriči Renzo in naglo natoči kozarec, vzdigne se, zgrabi neznanca za gubo jopiča in ga skuša zopet posaditi nazaj. „Še jeden požirek! Ne kljubujte mi tako!“

Toda neznanec se mu izvije urno iz rok. Renzo ga obsipa z vsakovrstnimi prošnjami in očitaji, a neznanec mu vošči še jedenkrat lahko noč in odide.

Renzo še kriči za njim, ko oni uže odhaja; nato pa se spusti na klop, uprè oči na kozarec, katerega je natočil, namigne natakarju, ki je šel mimo mize, kakor bi mu hotel nekaj naročiti. Pokaže mu na kozarec, govoreč počasi in svečano, nekako čudno povdarjajoč besede: „Glejte! Pripravil sem ga za onega moža. Glejte! Prav poln je, kakor se spodobi za prijatelja; a ni ga maral. Časih imajo ljudje čudne muhe. Jaz nisem kriv tega; to uže kaže moje dobro srce. Ker je tedaj uže nalito, ne sme podzlo iti.“ S temi besedami zgrabi kozarec in ga zvrne va-se.

„Razumel sem“, odgovori natakar odhajajoč.

„Ah! Ali ste tudi vi razumeli?“ veli Renzo. Torej je res! Če je pravično...!“

Tu treba, da se sklicujemo na ljubezen do resnice, če nadaljujemo del povesti, ki je tako malo časten za glavnega junaka, takorekoč najvažnejšo osebo naše povesti.

Z isto nepristranostjo pa moramo tudi povedati, da se je našemu junaku tedaj prvič pripetilo to, kar bomo povedali. In baš ker ni bil vaje nezmernega uživanja, postalo je le-to prvokrat zanj osodepolno. Onih par kozarcev, katere je izprva zvrnil va-se drugega za drugim, proti svoji navadi, ker je bil prvič precej žejen, drugič pa takó razburjen, da se ni mogel krotiti, zlezlo mu je takoj v lase. Navajenemu pivcu bi jedva pogasili žejo. Tu naredi naš pisec opazko, katero mi ponovimo, naj se vzame za zlo ali za dobro. Zmerno in čednostno življenje ima tudi to-le prednost: Čim bolj se uživi in vkorenini v človeku, tem bolj zoprno mu postane nasprotno življenje, če skoči jedenkrat iz ojníc. Še pozneje se dolgo spominja svoje napake, -ki ga objednem tudi zmodri.

Ko Renzu prvi hlapovi stopijo v glavo, začnó se vrstiti vino in besede, ono doli, te pa gori brez vsake zmernosti in brez reda. V trenutju, ko smo ga zapustili, mu je pač bilo, kakor mu je uže moglo biti. Imel je silno veselje do govorjenja.

Poslušalcev ni manjkalo, ker je Renzo imel vse prisotne za svoje poslušalce. Časih so mu nehoté prišle besede lepó na jezik in jih je izgovoril v lepem redu. Toda s časom mu je bilo vedno težavneje, končavati pričete stavke. Misli, ki so mu živo in dolóčno prihajale na um, izgubile so se in izginile namah. Ako je par minut lovil besedo, prilegala se ni več k prejšnjemu govorjenju. V teh zadregah se je zatekel k nesrečni steklenici iz napačnega nagona, ki tolikrat ugonobi človeka. Koliko mu je koristila steklenica v teh okolščinah, misli si lahko vsakdo, kdor ima zdravo pamet.

Neštevilne njegove govore, katere je izustil oni nesrečni večer, izpustimo, ker bi bili brezpomembni; bili so namreč taki, da niso imeli nikakega smisla, še na videz ne, kar pa vsaj mora biti v tiskani knjigi.

„Ah, krčmar, krčmar!“ je klical in spremljal krčmarja z očmi okolo mize in pogledaval k peči; včasih pa je uprl oči tja, kjer krčmarja ni bilo, in kričal mej hrupom

družbe: „Lep krčmar si ti! Kar ne morem pozabiti . . . ime, priimek, stan. In poštenjaku, kot sem jaz . . . ! To ni lepo od tebe. Ali je to lepo, ali te veseli . . . če spraviš ubožca na papir? Govorim dobro, gospodje? Krčmarja bi morali vedno biti na strani ubožcev . . . Čuj, čuj, krčmar! Hočem ti povedati primer . . . pameten primer . . . Vi se smejete! Nekoliko sem natrkan, dà . . . a vem dobro, kaj govorim. Povej mi, kdo ti vzdržuje tvojo beznico? Ubožci, ni res? Ali nimam prav? Kdaj pridejo one visoke glave, ki delajo ‚naredbe‘, k tebi na kozarček?“

„Ti pijo vodo“, pravi sosed.

„Upijaniti se nočejo“, pristavi drugi, „da lažje premeteno lažejo.“

„Ah!“ pravi Renzo. „Sedaj je govoril pesnik. Tudi on me razume. Le odgovori, krčmar! Ali je kedaj Ferrer, ki je še poštenjak, pri tebi zvrnil kakov kozarček ali zapravlil počen vinar? In ona pasja duša don . . . ? Rajše molčim, ker mi preveč vrè po glavi. Ferrer in oče Crrr . . . to sta dva poštenjaka. A poštenjakov je malo. Starci so še slabši nego mladi, in mladi . . . še slabši nego starci! Vesel sem, da ni tekla kri. Hej, to je za rablje! Kruh! To pa, seveda! Dobro se bil osuvan, a . . . tudi jaz sem suval. Prostor! Vsega dovolj! Živio! . . . Toda tudi Ferrer . . . nekoliko po latinsko . . . sies barabòs trapolorum . . . Prokleta! Živio! Pravica! Kruh! Tam bi bili morali biti zraven ti poštenjaki . . . ko se je zaslišal tisti

nesrečni bom, bom, bom, in potem še bom, bom, bom. Ne bili bi bežali . . . Obdržati ga na mestu tega gospoda kurata . . . Jaz uže vem, koga imam v mislih!“

Pri teh besedah povesi glavo in se za trenotek zamisli. Nato vzdihne globoko, privzdigne obraz solzečih in svetlih očij in čudne, neprijetne otožnosti. Gorje, če bi ga videl oni, ki mu je bil na umu! Oni ničvredni sleparji so se jeli uže šaliti iz Renzove strastne, zmedene zgovornosti, posebno pa so se smejali njegovemu kislemu obrazu. Bližnji gosti opozorijo oddaljenejši in vsi se ozró nanj. Precej je postal tarča razposajene družbe. Seveda niso bili vsi prav trezni; a v resnici pa nikdo ni bil tako razposajen, kakor Renzo sam, tem bolj, ker je bil s kmetov. Vlečejo ga za nos vsi z bedastimi, abotnimi vprašanji in ga zasmehujejo. Renzo zdaj zameri, zdaj sam zbija burke, sedaj se ne briga za nikogar in govori o čem drugem, sedaj odgovarja, sedaj zopet vprašuje. Vedno skokoma, brez zveze. K sreči pa mu je pri tem blebetanju ostala neka prirojena pazljivost, da ni izustil sumljivih imen; celo onega, ki mu je bilo najbolj v spominu, ni izgovoril. In prav tako! Zelo bi nam bilo žal, če bi ime, do katerega mi čutimo neko naklonjenost in spoštovanje, če bi se to ime valjalo tedaj po onih umazanih ustih in bi se ž njim norčevali oni brezstidni nesrečni jeziki.

Petnajsto poglavje.

Krčmar je videl, da burk ne bode konca, ter se je približal k mizi in zaprosil goste, naj vendar pusté Renza v nemar; on sam pa strese istega za roko in ga skuša pregovoriti, naj gre spat. Renzo pa kriči vedno z nova: „ime, priimek, naredbe, ubožci!“ Naposled mu krčmar z vednim ponavljanjem vtepe v glavo besedi: postelja in spanje. Počasi razume, da mu je tega res potreba, in se nekoliko spametuje. Nekoliko razuma se mu povrne, večina pameti pa je utonila

v vinu, kakor nam kaže tudi pri razsvetljavah zadnji še goreči utrinek, da so druge luči že pogašene. Ohrabri se, uprè se z rokama ob mizo in parkrat skuša vstati, vzdihne, se zaziblje; še-le tretjič se more vzdigniti, oprt na krčmarja, ki ga pelje mej mizo in stolom naprej. V jedni roki drži svetilko, z drugo pa pelje ali vleče njega, kakor se baš dá, do vrat na stopnice. Tam se Renzo urno obrne, ker so ga gostje hrupno pozdravljali. Če bi ga njegov pomočnik ne bil ročno

prijel za roko, zvrnil bi se bil Renzo po tleh, kakor je bil dolg in širok. Navzlic temu se je obrnil in s prosto roko zamahnil po zraku, kakor bi se s svojim salomonskim kretanjem poslavljajal.

„Spat, spat!“ kriči krčmar in ga potegne s sabo skozi vrata; še z večjim naporom pa ga privleče vrhu stopnic in potem v sobo, katero je bil zanj odločil. Renzo se razveseli zaželjene postelje, prisrčno pogleda krčmarja z očesi, ki sta se zdaj nenavadno posvetili, sedaj zopet zatemnili kakor dve kresnici. Poskuša stati na nogah ter stegne roko, da bi v lice vščipnil krčmarja v znamenje svoje hvaležnosti; a to se mu ne posreči. „Izborno, krčmar!“ posreči se mu ziniti, „sedaj vidim, da si poštenjak! Dobro delo je, dati ubožcu dobro posteljo. Ker si pa skušal iz mene izvleči ime in priimek, to ni bilo lepo. Hvala Bogu, da sem tudi jaz precej premeten . . .“

Krčmar se je čudil, da je mogel Renzo še tako nepretregano govoriti. Dobro vedoč, da se ljudje v takem položaju hitro prevržejo, kakor vreme, hoče se poslužiti te prilike in še jedenkrat poskusi. „Dragi mladenič!“ reče mu prijazno se nasmehnivši. „Saj nisem tega storil, da bi vas jezil ali iz radovednosti. Kaj hočemo? Postava je taka; tudi mi moramo biti pokorni, sicer nas precej čaka kazen. Bolje je, da se uklonimo in . . . Za kaj se pa gre tu? Prava reč! Ziniti dve besedi. Ne za visoke glave, ampak da meni ustrezete. Torej. Sedaj sva sama, pobotajva se! Povejte mi svoje ime in . . . potem pa pojdite mirno spat!“

„Ah, premetenec!“ zakriči Renzo. „Ti zviti tič! Ti me zopet nadleguješ z ono budalostjo, z imenom in priimkom in stanom!“

„Molči, prismoda, pojdi spat!“ dé krčmar.

A Renzo vpije še glasneje: „Zdaj razumem! Ti tudi spadaš k oni sodrgi. Čaj, čaj, jaz te naučim!“ Obrne se k stopnicam in začne na vse grlo tuliti: „Prijetelji, krčmar spada k . . .“

„Rekel sem za šalo“, kriči krčmar Renzu v obraz in ga priva k postelji.

„Za šalo, ali nisi razumel, da sem rekel za šalo?“

„Ah! Za šalo! To je prav. Če si rekel za šalo . . . Saj to so prav šale.“ Tu se zvrne na posteljo.

„Pogum, slecite se brzo!“ reče krčmar in svoj svèt podprè s pomočjo. Saj je bilo treba. Ko Renzo sleče jopič, polasti se ga takoj krčmar in poseže z roko v žep, da se prepriča, če je kaj denarja notri. Bilo ga je nekaj. Krčmar si misli, da bo moral drugo jutro gost razven ž njim še z marsikom obračunati in da bode najbrže denar prišel v pesti, odkoder ga ne dobi nič več. Zato je hotel poskušati, če bo vsaj tu kaj opravil.

„Vi ste dober, pošten mladenič, ne res?“ reče krčmar.

„Dober, pošten mladenič!“ odgovori Renzo in se muči z gumbi, katerih ne more odpeti.

„Dobro“, odreže se krčmar; „plačajte tedaj svojo pijačo, ker moram jutri za rana z doma po opravkih!“

„To bode pa prav“, pravi Renzo. „Zvit sem, a poštenjak pa . . . Toda denar? Kaj bodem zdaj hodil po denar?“

„Saj je tukaj“, reče krčmar, kateremu se z vso izkušnostjo, potrpežljivostjo in lokavostjo posreči, obračunati z Renzom in dobiti plačilo.

„Pomagajte mi, da se slečem“, veli Renzo. „Tudi sam uvidim, da sem zelo zaspan.“

Krčmar mu pomaga; odene ga in mu osorno vošči lahko noč, ko je Renzo že smrčal. Človek je podvržen neki čudni privlačni sili, da časih baš tako pazi na nepriljubljene, kakor na naklonjene mu osebe. To je najbrže samo želja, da bolj natanko spoznamo, s kom se pečamo. Tudi krčmar obstoji in za trenotek motri gosta, ki mu je bil tako zoprn, posveti mu z lučjo pred obraz in stegne roko nad svetilko, da bi bolje videl. Takó se slika Psihe v trenutku, ko tatinski ogleduje svojega neznanega soproga. „Neumnež!“ reče polglasno smrčecemu. „Šel si naravnost v past. Jutri boš povedal, kako se ti je godilo. Cepci hočejo

po svetu, pa ne vedó, kje solnce vshaja, pri tem pa sebe in svojega bližnjika zamotajo v sitnosti.“

Nato potegne luč strani, odide iz sobe in zaklene vrata. Vrhu stopnic pokliče krčmarico, kateri naroči, da naj prepusti otroke služkinji in naj gre v kuhinjo namesto njega. „Moram iti iz hiše radi nekega tujca, katerega je v mojo nesrečo sam vrag prinesel k meni“, pristavi in na kratko pove celo dogodbo. Nato še pripomni: „Pazi na vse; posebno previdna bodi danes! Spodaj je par klatežev, ki mej pijačo in igro čenčajo vsakovrstne stvari. Dovolj je, če kdo nepremišljeno . . .“

„Saj nisem otročaj; tudi jaz vem, kaj se godi. Dosedaj se po mojem mnenju še ne more reči . . .“

„Dobro, dobro; pazi, da plačajo! Naj le govore o oskrbniku, o namestniku, o Ferrerju in dekurijonih, o španjolskih in francoskih plemenitaših in drugih bedarijah; drži se, kako bi jih ne slišala! Če se ugovarja, zavozí se hitro. Če se pa pritrđi, ni nič bolje. Saj veš, da oni, ki imajo najbolj polna usta . . . Dovolj! Kadar slišiš, da te kdo vabi, obrni hrbet in reci: ‚takoj!‘ kakor bi te kdo drugi klical. Jaz se čim prej vrnem!“

Nato gre ž njo v kuhinjo, pogleda naokrog, je li se je kaj posebnega dogodilo, sname s kljuke pokrivalo in plašč, vzame gorjačo iz kota, pogleda ženo, kakor bi ji hotel vse še jedenkrat zabičiti in odide. Toda že mej tem povzame zopet pogovor sam s sabo, katerega je pričel pred Renzovo posteljo, in ga mej potjo nadaljuje.

„Hribovska butica!“ Četudi je namreč Renzo prikriival, odkod je, vendar se je poznalo na njegovih besedah, na izgovarjanju, na obrazu in kretanju, da je s hribov. „S svojo premetenostjo in pametjo sem celo danes odnesel zdravo kožo. Nazadnje mi pa pride ta človek in naredi tako zmešnjavo. Ali je tako malo gostiln v Milanu, da si se moral baš v mojo zaleteti? Če bi bil uže sam prišel, zatísnil bi jaz za danes oči in bi ti jih jutri par povedal! Toda ne; pride mi v

družbi, v družbi tega glavarja biričev, da se še bolj pokoplje!“

Pri vsakem koraku je srečaval krčmar posamezne ljudi, po dva, po tri, ali po več, ki so hodili okrog in se razgovarjali. Sam v sebi tako, kot smo povedali, govoreč, zapazi ponočno stražo vojaško. Umakne se v stran, da gredó mimo, škili za njimi in reče: „Glej jih, glej strahove! Ti pa, gorjanska šema, vidiš, da razsaja kopica ljudij, in si vtepeš v glavo, da se mora cel svet prekucniti. In na tak lep način si se pogubil in hočeš še mene pogubiti, kar bi ne bilo prav. Jaz sem vse storil, da bi te izrezal, a ti, živina, bi mi v zahvalo skoro celo krčmo preobrnil. Sedaj se le sam reši iz zagatel! Za-se poskrbim uže jaz. Kakor da bi hotel jaz tvoje ime iz radovednosti vedeti! Kaj me briga, ali ti je ime Tadeo ali Bartolomeo! Jaz sem prav pri tistih, ki radi pišejo! Toda saj nisi-sam ti na svetu, da bi moralo biti vse po tvoji volji! Tudi jaz vem, da nekatere naredbe nič ne veljajo. Tega mi ni treba čuti še-le od hribovcev! A ti ne veš, da so naredbe proti krčmarjem stroge! Hodiš po svetu in blebetaš, pa ne veš, da je prva stvar, če hočeš po svoje živeti in se ne brigati za naredbe, da moraš spoštljivo o njih govoriti. Če bi krčmar tebe poslušal in ne izpraševal gostov za imena; ali veš, kaj ga doleti? ‚Za vse krčmarje in gostilničarje pod kaznijo treh sto srebrnikov.‘ Hej, to ni malenkost! Kje naj jih potem zopet dobim? ‚Dve tretjini zapadeti kraljevi komori, drugo pa pripade onemu, ki zatoži ali ovadi.‘ Lepa reč! ‚Ako pa ne more plačati, pet let na galejo, ali še večjo kazen na premoženju ali telesu, kakor se zdi bolje Njegovi Svetlosti.‘ Hvala lepa!“

Tedaj pride krčmar do praga sodnega poslopja.

Kakor po drugih uradih, tako je tudi tu vse pridno delalo. Dajala so se povelja, da se kolikor mogoče preprečijo izgredi prihodnji dan, da se odstranijo pretveze in prestrašé elementi, ki so bili nagnjeni k novim izgredom. Vojaštvo pri oskrbnikovi hiši se pomnoži, ulica se zapre in zagradi s tramovi

in zastavi z vozovi. Vsem pekem se zapové, da naj še pečejo kruh; po okolici se pošljejo seli z naročilom, naj se žito dovaža v mesto. Vsakemu peku se prideli par plemenitašev, ki naj gredó na vse zgodaj na svoja mesta, da pazijo na razdelitev kruha in brzdajo nemirneže s svojo prisotnostjo ali svojo besedo. Da bi pa res kaj dosegli in da bi provzročili razven drugih priprav še nekoliko strahu, kujejo se tudi naklepi, kako naj se zamašé usta upornikom. Ta naloga se odkaže pred vsem glavarju straže. Vsakdo si misli, kakšne misli so obhajale le tega, ko se je spomnil upornikov in njih podpihovalcev, ki so krivi, da mora on okrog hoditi z obvezano glavo. Njegovi voluni so uže precej po izbruhu rabuke hodili okrog. Oni namišljeni Ambrogio Fusella je bil, kakor je rekel, krčmar, zagrizen birič, ki je hodil po mestu, da bi tega ali onega zasačil pri delu in ga pozneje lahko zopet spoznal, kadar bi ga bilo treba zgrabiti, prestreči in ujeti še po noči ali pa prihodnji dan. Jedva je slišal par Renzovih besed, precej si ga je zapomnil, ker se mu je zdel v njegovih očeh hujskač, kakoršnih je on baš iskal. Ko je izvedel, da je prišel naravnost s kmetov, poskušal je, če bi se mu posrečilo spraviti ga kar naravnost pod ključ, kjer bi najbolj varno prenočeval. A to mu je izpodletelo, kakor smo videli. Ujel pa je njegovo ime, priimek in domovino in posnel po njegovem govoru še par vestij, katere je kar gorke nesel domov. Ko pride tedaj krčmar da bi naznanil svojega gosta, vedeli so oni tam uže več nego on. Krčmar stopi v navadno izbo in ovadi, da je prišel k njemu tujec, ki noče povedati svojega imena.

„S tem ste storili svojo dolžnost, da ste ga nam ovadili“, reče nato kazenski sodnik ter odloži pero. „A to mi uže vemo.“

„Lepa reč!“ misli si krčmar. „Tu je treba biti zviti kot lisica.“

„Tudi njegovo ime uže vemo“, pravi uradnik. — „Za vruga! Kako so le to izvedeli?“ premišljuje zopet krčmar.

„A vi nam niste vsega odkritosrčno povedali“, reče zopet resno uradnik.

„Kaj naj še povem?“

„Aj! Saj vemo dobro, da je oni človek prinesel v vašo gostilno precej ukradenega kruha, ukradenega s silo in zvijačo in na roparski način.“

„Če pride kdo s kruhom v žepu k meni, jaz vendar ne morem vedeti, odkod ga ima. Če bi se šlo tudi za glavo, ne morem več povedati, kakor da je imel samo jeden kos kruha.“

„Seveda, vedno se opravičujete. Če vas poslušam, mislil bi, da ste bogve kakov poštenjak. Kako morete dokazati, da je bil oni kruh po poštemem potu pridobljen?“

„Kako naj to dokažem? To mene ne briga! Jaz sem krčmar!“

„A tajiti ne morete, da je vaš gost posmehljivo govoril o naredbah in da je z nespodobnimi dejanji razžalil grb Njegove Svetlosti.“

„Kako morete trditi, gospod, da je on moj gost, če ga jaz prvič vidim? Sam vrag ga je menda prinesel v mojo hišo! In če bi ga jaz bil poznal, to veste gospod, da bi mi ne bilo treba spraševati ga po imenu.“

„V vaši krčmi, v vaši prisotnosti so se govorile čudne stvari; predrzne in uporne besede, mrmralo se je, kričalo, razsajalo.“

„Kakó naj vendar jaz pazim na vse, kar blebetajo taki kričači vsi ob enem? Jaz moram kot ubožec in siromak gledati, da kaj skupim. K temu lahko veste, da ima navadno tudi trdo pest, kdor ima dolg jezik, posebno če jih je cela druhal skupaj, in . . .“

„Dobro, naj počnó, kar hočejo; bodete videli, če jim jutri teh burk ne izbijemo iz glave! Kaj vendar mislite?“

„Jaz nič ne mislim.“

„Da bode ta sodrga gospodarila v Milanu?“

„O kaj pa še!“

„Bodete videli, videli.“

„Jaz že razumem; kralj ostane vedno kralj. Kdor išče, ta najde. In seveda družinski oče, kot sem jaz, ne išče ničesar. Visoke glave imajo oblast, te naj govore!“

„Ali je še mnogo ljudij v krčmi?“

„Precej.“

„Kaj dela oni vaš gost? Ali še razgraja, hujska ljudi in jih podžiga za jutri?“

„To se pravi, gospod: oni tujec je šel spat!“

„Torej še mnogo ljudij... Dovolj, skrbite, da vam ne uide!“

„Ali naj bom jaz birič?“ — misli si krčmar, a ne reče ne bev ne mev.

„Le pojdite domov in bodite pametni!“ povzame zopet uradnik.

„Jaz sem bil vedno pameten. Le povejte mi, kdaj ste imeli kaj z mano opraviti!“

„Ali mislite, da ni več pravice na zemlji?“

„Jaz? Za Boga! Jaz ne mislim ničesar. Imam dovolj posla z gostilno.“

„Ista pesem vedno. Ali ne veste nič družega?“

„Kaj naj povem? Resnica ostane vendar vedno ista.“

„Dobro, za sedaj zadošča, kar ste povedali. Ako pozneje pride stvar pred sod, poveste bolj natanko, kar vas bodo povprašali.“

„Kaj naj povem? Jaz ničesar ne vem. Saj imam posla čez glavo.“

„Skrbite, da vam ne uide.“

„Jaz mislim, da se bode gospod glavar spomnil, da sem storil svojo dolžnost. Priklanjam se vam, vaša milost!“

Ko se zdani, smrčal je Renzo uže skoro sedem ur, in je bil še vedno v najslajšem spanji, ko ga nekdo močno strese za roko; ob postelji pa sliši glas: „Lorenzo Tramaglino!“ Prebudi se, potegne roké nazaj in s težavo odprè oči. Ob postelji opazi moža v črnem plašči, ob vzglavji pa dva orožnika. Renzo ostrmi; ker je bil še zeló zaspan in je imel od vina težko glavo, obstane za trenotek kakor začaran. Ker misli, da sanja in mu ne ugaja ta sèn, strese se, kakor bi se hotel predramiti.

„Hej! Ali ste slišali, Lorenzo Tramaglino?“ reče mož v črnem plašči, oni uradnik, ki ga poznamo od prejšnjega večera. „Vstajte in idite z nami!“

„Lorenzo Tramaglino!“ veli Renzo Tramaglino. „Kaj to pomeni? Kaj želite od mene? Kdo vam je povedal moje ime?“

„Ne blebetajte in brzo po konci!“ reče mu jeden izmej biričev, ki sta stala na straneh, in ga z nova zgrabi za roko.

„Oho! To je vendar preveč!“ kriči Renzo in potegne roko. „Krčmar! hej! krčmar!“

„Ali naj ga v srajci potegnemo s sabo?“ vpraša birič uradnika.

„Ali ste umeli?“ pravi ta. „Tako storimo, ako takoj na mestu ne vstanete in ne greste z nami.“

„In zakaj?“ vpraša Renzo.

„Pové vam to glavar straže.“

„Jaz? Jaz sem poštenjak in nisem ničesar zakrivil. Čudim se...“

„Tem bolje za vas, tem bolje. Če je res, opravite z dvema besedama in lahko takoj potem greste po svojih opravkih.“

„Pustite me sedaj!“ reče Renzo. „Jaz nimam ničesar tam opraviti.“

„Na noge! Konec tega!“ reče birič.

„Ali naj ga odneseva?“ pravi drugi.

„Lorenzo Tramaglino!“ veli uradnik.

„Kako veste moje ime, gospod?“

„Storita svojo dolžnost!“ ukaže uradnik biričema, ki takoj planeta nad Renza, da bi ga izvlekla iz postelje.

„Ne dotaknita se poštenega človeka, ki...! Saj se znam sam obleči.“

„Torej oblecite se takoj!“ reče uradnik.

„Jaz se oblečem“, odgovori Renzo ter začne zbirati obleko, ki je bila raztresena po postelji kakor ostanki zdrobljene ladije na bregu. Ko se oblači, besediči neprenehoma: „K glavarju straže pa ne grem. Jaz nimam ničesar pri njem opraviti. Ker pa uže moram to pretrpeti, peljite me k Ferrerju! Tega poznam, ker je pošten mož in mi mora biti hvaležen.“

„Dà, dà, popeljemo te k Ferrerju“, odgovori uradnik. V drugih okoliščinah bi se na tako zahtevo od srca smejal. A tedaj ni bilo časa. Ko je prišel, videl je uže po ulicah živahno gibanje; ni pa mogel uganiti, ali so to ostanki ne še poleglega se upora ali začetki novega. Ljudje vró skupaj, družijo se v gruče in kópice. Tudi tedaj je v sobi skrivaj vlekel na ušesa in čul, kako

je šunder postajal vedno večji. Rad bi se požuril. Rad bi vjetnika odpeljal tiho in mirno; ako bi bilo treba rabiti silo proti njemu, ni si bil v svesti, da bi ne imel na ulici opraviti s tremi mesto z jednim. Zato namigne biričema, naj potrpi in ne razdražita mladeniča. Sam ga skuša potolažiti s prijaznimi besedami.

Mej tem, ko se Renzo počasi oblači, pokliče si v spomin vse dogodke prejšnjega dne in hitro ugane, da so vsega krive naredbe, ime in priimek. A kakó je vendar ta preklicani človek izvedel njegovo ime? Kaj se je vendar godilo po noči, da pridejo biriči kar meni nič tebi nič in pograbiijo poštenega človeka, ki je prejšnji dan imel takó važno besedo? Ali ljudje niso nič spali? Tudi Renzo je namreč čul z ulice vedno večji hrup. Ko pogleda uradnika, zapazi na njegovem obrazu tajno omahljivost, katero skuša zaman prikriti. Da si razjasni položaj, da biriče nekoliko pomudi in zavleče njih posel, poskusi še zadnjo zvijačo in reče: „Jaz dobro vem, kaj je tega krivo. Le imé in priimek. Včeraj zvečer sem bil res precej dobre volje. Ti krčmarji imajo goljufliva vina; saj veste, da iz pijanca vino govori. Če se ne gre za drugo stvar, rad dam sedaj zadoščenje. In vi uže veste moje ime. Kdo vam je je vendar povedal?“

„Dobro, mladi mož, dobro!“ odgovori uradnik prijazno. „Vidim, da ste pametni. Verujte meni, ki sem tega vajen, da ste vi premeteni kakor malokdo. Takó se bode najpreje izrezali. Če bode tako voljni, opravite z dvema besedama in vas izpustimo. A jaz imam vezane roke in vas ne smem tu pustiti, četudi bi hotel. Torej brzo se oblecite in idite brez strahu z nami, da poveste, kdo ste. Potem bodem pa jaz govoril . . . Le meni vse prepustite . . . Torej le požurite se!“

„Ah! Vi ne morete! Že vem,“ reče Renzo. Oblači se naprej, in biriča mu hočeta pomagati, a Renzo jima z rokama namiguje, da ni treba.

„Ali gremo čez stolni trg?“ vpraša nató uradnika.

„Kjer hočete! Po najkrajšem potu, da bode preje prosti“, odgovori mu uradnik in se jezi, da je moral opustiti to kočljivo vprašanje, o katerem bi se dalo toliko ugihati. „Smolo imam!“ misli si. — „Glej! Pride mi v pest človek, ki bi plesal, kakor bi mu žvižgal. Če bi bilo še količkaj časa, lahko bi izvlekel iz njega kar extra formam, kakor iz svojega tovariša, kar bi kdo hotel. Peljal bi ga lahko brez vrvice v ječo, da bi tega niti ne opazil. In tak človek mi pride v pest baš sedaj o takó opasnem času. Hej! Ne morem drugače.“ Vse to premišluje uradnik, vleče na ušesa in nagne glavo nazaj. „Ni pripomočka. Ta dan bo še hujši kot včerajšnji.“ — To misel mu vdahne nenavadni hrup, ki se čuje z ulice. Ne more se vzdržati, da bi ne pogledal skozi okno. Na ulici opazi gručo meščanov, ki se povelju vojaške straže, naj se raztresejo, izprva razdraženo ustavljajo, potem pa se mrmrajoč oddaljijo. Uradniku se zdi slabo znamenje, da so vojaki tako izredno prijazni. Nato zaprè okno, stoji nekoliko časa neodločno, ali naj dovrši svoje početje ali pa naj pusti mladeniča v rokah biričev, sam pa teče k glavarju in mu pové, kaj se je zgodilo. Toda, — misli si takoj — reklo se mi bode, da sem strahopetec, šleva, da ne morem povelja izvršiti. Smo uže v sredi vrtinca, sedaj moramo plesati. Preklicana naglica! Vrag vzemi tako rokodelstvo!

Renzo vstane, oba biriča stojita ob njem. Uradnik jima namigne, naj ne ravnata grdo ž njim in reče: „Le lepó, mladenič, le požuri se za nami!“

Renzo čuje, vidi in premišluje. Bil je že popolnoma oblečen razven jopiča, kate-rega drži z jedno roko, z drugo pa brska po žepih. „Oho!“ reče in gleda pomembno uradnika; „tu notri je bil denar in pismo, gospodine!“

„To vam vse vrnemo“, odgovori uradnik, „če svojo dolžnost opravite. Idimo brzo!“

„Ne, ne, ne“, pravi Renzo in maje z glavo. „To mi ni všeč. Jaz hočem svoje stvari. Zagovarjal se bodem radi svojega početja, zahtevam pa svoje reči.“

„Jaz vam hočem pokazati, da vam zaupam. Tu imate. Brzo sedaj!“ reče uradnik, potegne iz nedrij in izroči vjetniku zahtevane reči.

Renzo jih dene na staro mesto in mrmra: „Pazite se! Dobri prijatelji tatov in roparjev ste, da ste se toliko od njih naučili.“ Biriča se ne moreta skoro več vzdržati. Toda uradnik ju brzda z očmi in si misli: „Če ti prestopiš oni prag, poplačaš vse z obrestmi; to mora biti.“

V tem, ko Renzo oblači jopič in vzame pokrivalo, namigne uradnik prvemu biriču, da naj gre proti stopnicam. Za njim pošlje vjetnika, za tem pa družega biriča. Nazadnje odide tudi sam. Ko so v kuhinji reče Renzo: „Kam se je skrila oni preklicani krčmar?“ Uradnik zopet namigne biričema, ki zgrabita mladeniča za roke in mu jih spodaj zvezeta z neko pripravo, ki se v hinavski in svetohlinski govorici zove ‚žabica‘. Ta je obstajala (ni nam všeč, da se moramo pečati z malenkostmi, ki niso vredne zgodovinske važnosti, a natančnost zahteva to od nas) ta je obstajala iz vrvice, ki je bila nekoliko širja nego zapestje. Na konceh sta visela dva majhna lesena kosa, kakor dva klina. Vrvica je obdajala zapestje vjetnikovo. Lesena kosa je držal birič v pesti mej sredincem in prstenjakom, tako, da je samó obrnil roko ako je hotel vrvico zategniti. Na ta način ni bil samo varen njegov plen, lahko je tudi trafil onega, ki se je obotavljal. In v ta namen je imela vrvica semterja vozle.

Renzo se ustavlja temu in kriči: „To je izdajstvo! Poštenemu človeku..!“ Toda uradnik je imel za vse slučaje pripravljene dobre besede in pravi: „Potrpajte! Saj sta storila svojo dolžnost! Kaj hočete? To je vse potrebno. Tudi mi ne smemo po svoji volji ravnati z ljudmi. Če bi ne storili, kar se nam kaže, predlo bi nam še bolj, kot vam. Potrpajte!“

V tem, ko govori, obrneta biriča, proti katerima je bil obrnjen, lesena kosa. Renzo se pomiri kakor čil konj, ki čuti, da ima ustnice stisnjene mej zobovje, in vsklikne: „Potrpljenje!“

„Na tak način se najbolje izkopljete!“ reče uradnik. „Kaj hočete? Seveda je to sitno. Jaz uvidim; ako se pa dobro obnašate, ste takoj prosti. Ker vidim, da ste voljni, moram vas podpirati in vam dati še drug svet. Verujte mi, da sem izkušen v teh stvareh. Idite naravnost naprej, ne ozrite se ne na levo in ne na desno, da ne obrnete pozornosti nase. Nikdo se ne zmeni za vas, nihče ne bode vedel, kaj to pomeni. Vi pa rešite svojo čast. Čez dobro uro ste zopet prosti. Dela je toliko, da se bodo sami požurili, da se vas znebó. Potem pa bodem govoril jaz . . . Tega ste sami krivi, vedel pa ne bode nihče, da ste bili v rokah pravice. Vi dva pa“, obrne se resno k biričema, „ne storita mu nič žalega, ker ga jaz ščitim. Svojo dolžnost morata izpolniti, a pomnita, da je pošten mladenič, ki bo čez dobro uro prost, in da mu je za čast. Idita tako, da nihče ne postane pozoren, kakor bi bili vsi trije prijatelji, ki gredó na sprehod.“ Žuga-joče se namrdnivši sklene svoj ukaz: „Ali sta me umela?“ Nato se obrne k vjetniku, gube se mu porazgube, obraz se mu namah nasmehlja, kakor bi hotel reči: ‚Saj sva prijatelja!‘ Zašepeta mu na uho: „Pametno, ravnajte se po mojih besedah! Pojdite mirno in se ne ozirajte naokrog! Zaupajte meni! Pojdimo!“ Odpravijo se.

Tem lepim besedam pa Renzo ne veruje, tudi ne, da bi mu uradnik kaj boljega želel nego biriča, da mu je za njegovo čast in da mu hoče pomagati. Dobro ve, da bi se mu na ulici lahko ponudila prilika, izviti se mu iz rok, in da mu je uradnik to natvezel, da bi ne opazil pripravnega trenutka. Te lepe besede so imele tedaj samo učinek, da se je Renzo še bolj utrdil v namenu, katerega si je vtepel v glavo, da bo namreč delal baš narobe.

Nikar si naj čitatelj ne misli, da je bil uradnik neizkušen novinec. Bil je pretkan možic, pravi naš povestničar, kateri je bil menda njegov prijatelj.

A tedaj je bil zelo razburjen. Če bi imel mirnejšo kri, posmehoval bi se človeku, ki hoče zapeljati družega k sumljivemu ko-

raku s tem, da ga vsodbada in bodri, dajajoč mu prijateljske nesebične svete. Ako so pa ljudje v nadlogah in stiskah in vidijo, kaj lahko stori kdo drugi, da jih reši iz škripca, začno ga vsled nekega splošnega nagona obdelavati s prošnjami in rotenji in vsakovrstnimi pretvezami. Tudi malopridneži se v stiskah in nadlogah ne morejo ogniti temu splošnemu zakonu. Radi tega igrajo ob tacih okoliščinah zelo žalostno vlogo. Mojsterske iznajdbe in premetene spletke, s katerimi si navadno pomagajo, ki so jim kaj navadnega in vsakdanjega, ne zgrešijo cilja, ako se jih poslužujejo o pravem času in mirnodušno in z bistro glavo. Če tudi pridejo pozneje na beli dan, vendar so vsakomur všeč; kadar so pa malopridneži v škripcih, poslužujejo se jih, kakor bi bili brez glave, naglo, nespretno in brezobzirno. Kdor jih vidi pri tako napornem delu, smeje se jim in jih pomiluje.

Tisti pa, katerega hočejo opehariti, spozna njih namene, če prav je menj zvit nego oni, in se nauči iz teh zvijač, kako naj se obnaša proti njim. Zaradi tega se ne more dovolj zabičiti sleparjem, da naj obdržé vedno hladno kri in naj se nikdar ne pre-naglijo.

Jedva so bili tedaj na ulici, začne Renzo vrteti oči sem ter tja, zibati se na levo in desno in vleči na ušesa. Ljudij ni bilo posebno mnogo. Na vseh obrazih se je videl nekak uporen duh; a vendar je šel vsak mirno svoj pot. Pravega šuma ni bilo.

„Pametno, pametno!“ šepeta mu uradnik na uho. „Vaša čast, čast!“ Renzo opazi tri ljudi z razvnetimi obrazi ter jih začne motriti. Govorili so o pekariji, o skriti moki, o pravici; Renzo jim začne namigavati in kašljati vse drugače, kakor če bi se bil prehladil. Oni trije bolj pazno pogledajo krdelo, drugi došleci se ustavijo; kdor je uže šel mimo, vrne se, ko začuje sikanje in sledi tropu.

„Pazite! Pametno! Zmirom slabše za vas! Ne pokvarite si vsega! Čast, ime“, mrmra neprenehoma uradnik. Renzo se kisko drži. Biriča se posvetujeta z očmi, nategneta vr-vico, ker mislita, da to ne bode škodovalo. Saj se vsakdo lahko zmoti!

„Aj! Aj! Aj!“ zakriči Renzo. Množica se nabere naokrog od vseh strani in zavira naše potnike. „To je hudobnež“, šepeta uradnik najbliže stoječim, „katerega so zalotili pri tatvini. Umaknite se, pustite nas naprej!“ Renzo opazi ugodno priliko, ker biriča obledita kot zid. „Če si sedaj ne pomagam, prav mi je!“ Namah zavpije: „Ljudje božji! Ničesar nisem storil. Pošten človek sem. Peljejo me v ječo, ker sem včeraj vpil: Kruh in pravica! Pomagajte mi, ne zapustite me!“

Čuje se pritrjujoče mrmranje, potem pa jasnejši glasovi, češ da ima Renzo prav. Biriča izprva zapovesta, potem zahtevata, potem prosita, naj se ljudje odstranijo in naredé prostor. Množica vedno bolj pritiska na-nje. Biriča opazita, da jima prede, izpustita vr-vici, in se skušata hitro izgubiti mej množico, da bi ju kdo ne videl. Uradnik se trudi storiti isto, kar pa je bilo zanj radi črnega plašča težavno. Ubogi mož je ves bled in propaden; skuša se potuhniti, izmuzniti se iz množice; ne more pa vzdigniti očij, ker je bilo po dvajset očij vanj uprtih. Na vse mogoče načine se pači, da bi ga imeli za tujca, ki je slučajno prišel mimo in zašel mej gnečo, kakor pes v cerkev. Na jedenkrat vidi pred sabo nekoga, ki ga bolj temno gleda nego drugi. Skuša se nasmehniti in vpraša bedasto, kaj se je zgodilo?

„Uj, ti vrana črna!“ odgovori mu ta. „Vrana črna, vrana črna!“ doni naokrog. K vpitju se pridruži še suvanje, da Renzo v kratkem času doseže, kar je želel. S pomočjo svojih nog, tujih in komolcev se reši iz stiske.

Šestnajsto poglavje.

„Beži, beži! Tu je samostan! tam cerkev! Sem! tja!“ čuje Renzo od vseh strani. K begu mu seveda ni bilo treba svetovati. Uže precej, ko se mu je zasvetila náda, da se bo mogel rešiti iz onih krempljev, naredil je cel črtež in sklenil, če se mu posreči, teči brez odmora, dokler bi ne bil ne le samo zunaj mesta, ampak tudi zunaj vojvodine. — Kajti — mislil si je — moje ime imajo zapisano, naj so je uže izvedeli kakorkoli, in z imenom ter priimkom me vedno lahko pograbiyo. — Na kakov posvečen kraj bi se zaletel samo, če bi mu biriči sledili za petami. — Če sem namreč lahko prost kakor ptič v gozdu — misli si — nočem biti zétič v kletki. — Odločil se je, uteči na Bergamaško, kjer je bil naseljen tisti njegov stričnik Bortolo, če se še spominjate, ki ga je večkrat vabil k sebi. Težko je bilo ubrati pravo cesto. Ker je bil povsem neznan v tujem mestu, Renzo celo ni vedel, skozi katera vrata se gre v Bergamo. In čeprav bi to vedel, ne znal bi priti do vrat. Hotel je uže vprašati svoje rešitelje, kod naj gre. Toda v par minutah premišljevanja spomni se onega prijaznega sabljarja, očeta štirih otrok. Radi tega noče svojih naklepov na slepo srečo razodeti veliki množici, mej katero tudi mogoče tiči kakov slepar. Naglo sklene, odpraviti se čim preje mogoče. Za pot bi lahko prašal pozneje, ko nikdo ne bode vedel, kdo je in kam gre. „Hvala“, reče svojim rešnikom, „stokrat hvala vam!“ ter se zgubi v odprtini, katero mu množica naredi in se spusti v beg. Po ozki ulici, potem po neki cesti dirja ne vedé kam. Ko misli, da je uže dovolj daleč, začne iti počasi, da bi ne bilo sumljivo, in gledati na vse strani, da bi odkril osebo, katero bi lahko vprašal. in jej zaupal svojo tajnost. Toda tudi to je bilo težavno. Vprašanje samo bi uže bilo sumljivo. Čas je potekal. Ko so se biriči ondi rešili iz zadrege, raztresli so se izvestno povsod, da bi zasledovali beguna. Govorica je prišla morda tudi uže do tja. In v tej stiski bi moral Renzo študirati najmenj deset fizijo-

gnomij, da bi vedel, komu naj bi zaupal. De beluhar, ki je široko stal na pragu svoje prodajalnice, z rokami na hrbtu in debelim trebuhom spredaj, držeč kvišku brado, od katere je visel velik podbradek, in ki se je kratkočasil s tem, da je stopal na prste in zibal svoje ogromno telo, potem pa se zopet na pete spuščal, ta debeluhar je bil najbrže radoveden blebetalec, ki bi rajši povpraševal nego odgovarjal. Oni drugi, ki je prihajal naproti s povešenimi očmi in namrdnjenimi ustnicami, vedel je komaj za svojo pot; težko bi jo pokazal drugemu. Oni deček, ki je bil na videz zelo živahen, pa tudi poreden, bi mogoče imel neumno veselje nad tem, če bi mogel tujca zapeljati baš na nasprotno stran, kakor je hotel iti. Človek v stiski pade iz jedne zadrege v drugo. Slednjič opazi nekoga, ki mu je urno prihajal nasproti; misli si: ta ima kak nujen opravek in mi bo brez čenč takoj povoljno odgovoril. Ker ga tudi čuje samega s sabo govoriti, ima ga za odkritosrčnega človeka, približa se mu in reče: „Prosim, gospod, kje pa se gre v Bergamo?“
 „V Bergamo? Skozi vshodna vrata.“
 „Hvala, in kod naj grem do vshodnih vrat?“

„Pojdite po ulici tukaj na levi, po kateri pridete na stolni trg, potem . . .“

„Dovolj gospod! Drugo vem. Bog vam povrni!“ Odpravi se proti strani, kamor mu je bilo pokazano. Oni gleda nekoliko za njim, premišljuje to čudno potovanje in si misli: „Ali je on eno nakazil ali pa jo hoče kdo drugi nakaziti njemu!“

Renzo pride na stolni trg, gre čez-nj, pride mimo kupa pepela in ugaslega oglja in spozna v njem ostanke kresa, katerega je prejšnji dan gledal; nato gre ob stopnjicah stolne cerkve, vidi zopet pekarijo ‚pri krevljah‘ na pol razbito in od vojakov zastraženo. Potem pa gre naravnost po cesti, odkoder je prišel z množico, pride do kapucinskega samostana, pogleda po trgu in na cerkvena vrata, vzdihne in si misli: ‚Oni samostanski brat mi je včeraj vendar dal

dober svēt. Mari bi bil počakal v cerkvi in nekoliko molil!

Za trenotek obstoji in pogleda proti vratom, skozi katera mu je bilo treba iti. Od daleč vidi tam močno stražo; ker je bila njegova domišljija razvnetá (imel je namreč svoj vzrok za to; pomilovati ga moramo), ne upa si sprva storiti koraka mimo te množice. Bil je tik posvečenega kraja, kjer bi ga z onim pismom z veseljem vsprejeli. Uže hoče vstopiti, a ohrabri se in si misli: „Ptič v gozdu, dokler je mogoče! Kdo me pozna? Saj se vendar nista birača razdrobila v toliko kosov, da bi me mogla pri vseh vratih čakati.“ Obrne se in pogleda, ali ne gresta od one strani. Ne vidi pa ne biračev in ne drugih ljudij, ki bi se zanj zmenili. Gre naprej, brzda nogi, ki bi vedno radi tekli, v tem, ko je bilo treba iti počasi. Polagoma pride polglasno žvižgajoč do vrat.

Pri izhodu je stala tolpa mitničarjev in španjolskih vojščakov. Vsi pa so gledali le na to, da niso pustili nikogar noter v mesto. Ljudje so namreč drli v mesto, ko so izvedeli o rabukah, kakor vrani na bojno polje. — Renzo gre mimo z navadnim obrazom, s povešenimi očmi, kakor bi popotoval ali šel na sprehod. Nikdo se ne zmeni zanj. A tem močnejše je njemu tolklo srce. Zunaj zavije naravnost na stezo pred sabo, da se izogne glavni cesti, in gre dolgo časa, predno se ozre nazaj.

Potem jo maha naprej mimo koč, vasij, in ne vprašuje kar nič po njih imenih. Svest si je bil, da gre od Milana proč in upal je priti v Bergamo. To mu je zadoščalo. Časih se obrne nazaj, časih pogleda tudi in pogladi to ali ono zapestje. Še vedno ga precej boli, poznati se še dve rudečkasti progi kot sled vrvice. Njegove misli so bile, kakor si lahko mislimo, mešanica kesanja, nemira, jeze in otožnosti. S težavo se skuša spomniti, kaj je govoril in delal prejšnji večer, razkriti skrivnostni del svojih žalostnih zgodob, in kako so izvedeli za njegovo ime. Sum se mu obrne na sabljarja, s katerim je toliko žlobudral. Premišljuje, kako je sabljar besede

vlekel iz njega, kaj je počenjal, spomni se na njegove besede, ki so vedno merile na to, da bi kaj izvedel. Vse to ga potrdi v sumu. Spomni se tudi, da je nadaljeval svoje budalosti, ko je odšel sabljar. S kom, ne more uganiti. O čem, ne more mu povedati spomin, naj ga izprašuje kakor hoče. Spomin mu ne ve povedati družega, kakor, da ga je takrat zapustil. Ubožec se muči s tem preiskavanjem kakor človek, ki je podpisal več praznih pol in jih izročil prijatelju, katerega je imel za poštenjaka. Ko vidi, da je slepar, bi rad izvedel, kakó gre s kupčijo. A to je nemogoče v taki zmešnjavi. Razun tega se Renzo tudi muči z načrti za bodočnost, ki bi ne bili zidani na pesek, ki bi pa tudi ne bili preveč ponižni.

Še bolj mučno pa je bilo to, ker ni znal pota. Ko gre na slepo srečo precej daleč, uvidi kmalu, da takó ne more dalje. Nekako nerada mu gre iz ust besedica Bergamo, kakor bi imel Bog ve kako brezbožen naklep. A ne ve si drugače pomagati. Sklene torej, kakor v Milanu, nagovoriti prvega, ki ga sreča in bi mu bil po godu. To tudi stori.

„Vi ste daleč s pota“, odgovori mu dotični človek, premišljuje nekoliko in mu pol z besedami pol s prsti dopové, po kateri poti pride na glavno cesto. Renzo se mu zahvali, ravna se na videz po njegovem puku, odpravi se res na ono stran in se skuša približati oni preklicani glavni cesti, da bi je ne izgubil iz vida in hodil kolikor mogoče blizu nje, nikakor pa ne po nji. Ta naklep je bilo lahko storiti, a težje izvršiti. Renzo gre sedaj na desno sedaj na levo, križem polja, nekoliko se drži navodil, katere pogumno nabere po poti, popravlja jih po svoji pameti in prikrojuje po svojih namenih, semtertja se drži tudi potov, na katere je zašel. Naš begun je prehodil že mogoče dvanajst milj, a bil je še-le šest milj od Milana; v Bergamo pa je bilo še daleč. Prepriča se, da tudi takó ne pojde, in si skuša drugače pomagati. Spomni se, da bi bilo dobro, če bi mogel izvedeti kako mejno vas v sosedni deželi, kamor bi mogel priti po

navadnih potih. Ob enem bi lahko vprašal tudi za pot in bi mu ne bilo treba povpraševati po Bergamu, kajti ta vprašanja so po njegovem mnenju dišala po begu, izgonu, zločinu.

Ko premišljuje, kako bi vse to izvedel, ob enem pa ne obudil suma, opazi zvonaj neke vasi viseti na nizki hiši zeleno vejico. Čuti uže tudi potrebo, da se zopet pokrepča. Misli si, da bi tu lahko oboje opravil, ter vstopi. Notri je bila samó stara ženica, s preslico ob strani in vretenom v roci. Renzo zahteva jedi. Ženica mu ponudi sira ‚stracchino‘ in dobro vino. Renzo naroči sira, zahvali se pa za vino, katero mu je mrzelo, odkar ga je tako opeharilo prejšnji večer. Vsede se in prosi ženico, naj hitro opravi. Krčmarica takoj prinese na mizo in začne gosta obsipavati z vprašanji, kako in kaj je v Milanu. Kajti ljudje so uže vedeli, kaj se tam godi. Renzo se ogiba vsem vprašanjem kolikor mogoče zvijačno ter izkoristi za svoje namene radovednost starkino, ki ga vpraša, odkod pride.

„Moram še mnogo obhoditi“, odgovori Renzo, „če mi bo čas pripuščal, bi rad šel za kratek čas tudi v ono veliko vas, na cesti proti Bergamu, blizu meje, še na Milanskem. Kako se zove?“ „Kakšna vas je gotovo tam“, misli si sam pri sebi.

„Gorgonzola hočete reči“, pravi starka.

„Gorgonzola“, ponovi Renzo, kakor bi si hotel besedo bolj vtepti v glavo. „Ali je daleč?“

„Ne vem natanko. Deset, dvanajst milj. Če bi bil moj sin tu, lahko bi vam povedal!“

„Ali mislite, da morem iti po stranskih potih in ne po glavni cesti? Tam je prah, ker toliko časa ne dežuje.“

„Meni se zdi; saj lahko vprašate v prvi vasi ob cesti.“ Pove mu ime te vasi.

„Dobro“, reče Renzo, vstane, vzame kos kruha, ki mu je ostal od pičlega kosila, ki pa je bil precej drugačen nego oni, katerega je prejšnji dan našel pri križi svetega Dijonizija; nato plača in odide naravnost po cesti. Da bi se preveč ne zamudil, hiti proti

svojemu cilju, vedno z besedo Gorgonzola na jeziku, kamor pride, predno še solnce zatone.

Uže mej potjo sklene, da se tu zopet ustavi, da nekoliko več povžije. Telo si je želelo tudi postelje, a Renzo bi se rajši zgrudil onemogel na cesti. Sklenil je, izvedeti v gostilni, kako daleč je Adda, kje se lahko prepelje čez njo, in se takoj po kosilu tja napotiti. Rodil se je in vzrastel je takorekoč pri izvirku te reke in je pogosto čul, da ta reka nekje nekoliko časa meji mej Beneško in Milansko državo. Bolj natanko tega ni vedel, a tedaj je bil glavni njegov naklep, priti čez Addo, kjerkoli mogoče. Če bi se mu to ne posrečilo, sklene iti, dokler bi mu dopuščale moči, potem pa pričakovati jutranje zarje na polji ali ledini, kjer bi bilo pač mogoče. Nikakor pa ne v krčmi!

Ko v Gorgonzoli stori par korakov, opazi gostilno, v katero vstopi. Krčmar mu pride naproti; Renzo zahteva kosilo in čašo vina. Dolga pot in čas sta mu pregnala čemernost in nejevoljo. „Prosim, da se požurite, ker moram takoj oditi“, pristavi še. Tega ne pové samo zato, ker je bilo res takó, ampak tudi iz strahu, da bi ga krčmar ne nadlegoval z vprašanji in vlekel iz njega ime in priimek, odkod in kam, ako bi mislil, da bode tu prenočil . . . Le varno!

Krčmar mu odgovori da se bode hitro zasukal. Renzo se vsede konci mize blizu vrat, kjer navadno sedé ljudje, ki imajo slabo vest.

V gostilni je bilo par pohajkujočih vaščanov, ki so glasno govorili o novicah iz Milana in ugibali, kako je bilo isti dan. Tembolj, ker so novice bolj dražile radovednost, nego jo zadovoljevale; novice o nezadušeni in ne zmagoviti vstaji, ki čez noč ni prenehala, temveč se je le odložila; kos povesti, ki je bolj podoben koncu jednega dejanja, nego koncu cele drame. Jeden izmeje vaščanov vstane, stopi k došlecu in ga vpraša, če pride iz Milana.

„Jaz?“ reče Renzo presenečeno, da bi dobil časa za odgovor.

„Vi, če smem vprašati.“

Renzo strese z glavo, stisne ustnice in iztisne iz njih par nerazločnih glasov, rekoč: „Milan, kakor slišim . . . tja sedaj ni varno hoditi, če ravno potreba ne nanese.“

„Ali še ni konca vstaje?“ vprašuje radovednež vedno bolj nadležno.

„Treba bi bilo tam biti, da bi to vedel“, reče Renzo.

„Ali ne pridete iz Milana?“

„Pridem iz Liscate“, odgovori naglo mladenič, ki je uže premislil svoj odgovor. Od tam je res prišel, ker je šel skozi dotični kraj. To ime mu je povedal nekje na poti neki popotnik, ki mu je tudi rekel, da je to prva vas, skozi katero mora iti, ako gre v Gorgonzolo.

„Oh!“ reče vaščan, kakor bi hotel reči: „Bilo bi pač bolje, če bi prišel iz Milana; a potrpljenje!“ „V Liscate ne vedó ničesar iz Milana?“

„Mogoče, da kdo kaj ve“, odgovori Renzo. „A jaz nisem slišal nič novega.“

Te besede izgovori, kakor bi hotel reči: „Dovolj je tega“. Radovednež gre proč, precej nato pa pride krčmar in mu pogrne

„Koliko je od tu do Adde?“ reče Renzo, na pol tiho in malomarno kakor uže večkrat.

„Do Adde, da pojedete čez njo?“ pravi krčmar.

„Da . . . seveda . . . do Adde.“

„Ali pojedete čez most v Cassano ali brod v Canonica?“

„Vse jedno . . . Saj vprašam le iz radovednosti.“

„Ah, hotel sem reči, da tu gredó čez Addo samo pošteni ljudje, ki imajo mirno vest.“

„Dobro. Kako daleč je torej?“

„Pravzaprav je na obe strani jednako daleč: šest milj.“

„Šest milj! Nisem mislil, da je tako daleč“ reče Renzo. Potem pa malomarnim obrazom, ki mu nič ni pristojal, povzame: „Če bi hotel iti po bližnjicah, šel bi lahko skozi druge vasi?“

„Seveda“, odgovori krčmar in ga hudo mušno in radovedno pogleda. To je bilo dovolj, da so Renzu v grlu obtičala vsa

vprašanja, katera je imel pripravljena. Renzo potegne k sebi skledo, motri čašo, katero je krčmar ob enem s skledo postavil na mizo, in reče: „Vino je pristno?“

„Kot zlato“, pravi krčmar. „Le vprašajte ljudi po vasi in v okolici in bodeite slišali“. Nato se vrne k drugim gostom.

Preklicani krčmarji! vskliknil bi rad Renzo. Čim več jih poznam, tem slabši so. Nato začne z veliko slastjo jesti, in vleče ob enem na uho — seveda tako, da ga nihče ne opazi, — da nekoliko poizve, pri čem da je in kaj tukaj mislijo o važnih dogodkih, katerih se je tudi on udeleževal, posebno pa, da bi videl, če se nahaja mej gosti poštenjak, da bi ga lahko brez skrbi povprašal za pot in ki bi ga ne vgnal precej v kozji rog, ali hotel izvleči iz njega stvari, ki ga ne brigajo.

„Sedaj so Milanci res menda nekaj dobrega započeli“, oglasi se prvi. „Jutri izvemo kaj več.“

„Žal mi je, da nisem danes šel v Milan“, pravi drugi.

„Če greš jutri, grem tudi jaz“, dé tretji, četrti, peti.

„Radoveden sem“, povzame prvi, „ali bodo milanski gospodje kaj pomislili na ubogo ljudstvo s kmetov, ali bodo postavili samó za-se naredili. Ali veste, kakšni so? Hej! Ponosni meščani, vse je le za nje na svetu, kakor bi drugih ne bilo“

„Tudi mi imamo usta, da jemo in povemo svoje mnenje“, pravi drugi bolj ponižno, čeprav ni bila misel napačna. „Če začnó . . .“ Toda spomni se, da je bolje molčati.

„Ni samó v Milanu žito skrito“, začne drugi s potuhnjenim in temnim obrazom, ko se nakrat začuje peketanje konjskih kopit. Vsi hité k vratom. Ko spoznajo došleca, gredó mu nasproti. Bil je trgovec iz Milana, ki je večkrat na leto potoval po opravkih v Bergamo in prenočil navadno v oni gostilni. Ker je tam vselej našel isto družbo, poznal je skoro vse. Vsi se gnetejo okolo njega. Ta zgrabi konja za uzdo, oni za stremene. „Dobro došel! dobro došel!“

„Pozdravljeni!“

„Ali je bila dobra pot?“

„Prav dobra, in vi, kako se imate?“

„Dobro, dobro; kaj novega v Milanu?“

„Glej radovedneže!“ reče trgovec, stopi s konja in ga prepusti hlapcu. „Sicer pa“, pravi in vstopi z družbo, „sicer pa uže več veste nego jaz.“

„Ničesar ne vemo, res ne!“ reko vsi in si položé roke na srce.

„Mogoče?“ dé trgovec. „Slišali bodete lepe ali . . . grde reči. Ali je moja postelja prazna, krčmar? Dobro čašo vina in mojo navadno jed, brzo! Jaz hočem iti takój spat in jutri odrinem, da bodem še dopoldne v Bergamu. In vi, ljudje božji“, nadaljuje in se vsede nasproti tihemu in pazljivemu Renzu, „vi o teh stvareh ničesar ne veste?“

„Od včeraj dà!“

„Vidite“, pravi trgovec, „da veste. Jaz menim, da vedno tu stojite in vsakega potnika motrite . . .“

„In danes, kako je bilo danes?“

„Danes? Ali ne veste ničesar?“

„Prav ničesar, nihče ni prišel mimo!“

„Dovolite, da si poplaknem grlo! Potem vam povem, kaj se je danes godilo.“ Nato natoči čašo, prime jo z jedno roko, s prvima dvema prstoma druge roke pa vzdigne brke, pogladi si brado, pije in reče: „Danes ni mnogo manjkalo, in bilo bi še huje kot včeraj. Kar verjeti ne morem, da sem res tu in z vami žlobudram, ker sem uže opustil misel na potovanje, da bi varoval svojo ubogo prodajalnico.“

„Kaj se je vendar zgodilo?“ vpraša jeden poslušalcev.

„Kaj? Čujte!“ Mej tem, ko reže meso, katero mu je prinesel krčmar, in je povživa, nadaljuje svojo povest. Družba na obeh straneh mize ga z odprtimi usti poslušá. Renzo ostane na svojem mestu in vleče bolj na uho, nego vsi drugi, ter polagoma povživa zadnje koščke.

„Danes so bili oni hudobneži, ki so včeraj delali tak vrišč, uže za rana na svojih mestih, ker to je bilo vse dogovorjeno in pripravljeno. Družijo se in začno hoditi po

ulicah in s krikom privabijo še drugo ljudstvo. Bilo je tako, kakor če pometamo v hiši. Kup smetij se vedno večá. Ko vidijo, da je dosti ljudij, odrinejo proti oskrbnikovi hiši, kakor da bi mu ne bili včeraj dovolj hudega prizadeli. In takemu gospodu! Ti hudobneži! Kaj vse so mu rekli! Vse zlagano! Pošten in natančen mož! Jaz lahko povem, ker sem tam kot domač in dajem sukno za livreje njegovih slug. Množica odide tedaj proti njegovi hiši. Videti bi morali to sodrgo, te obraze. Šli so mimo moje prodajalnice; obrazi kot . . . Židje v Via crucis se naj skrijejo pred njimi! Kaj jim je vse šlo iz ust! Treba bi bilo tiščati ušesa, če bi s tem ne obrnil njih pozornosti na-se. Hoteli so pleniti, toda . . .“ Tu vzdigne in stegne levico, in s palcem pokaže na nos.

„Toda?“ reko skoro vsi poslušalci.

„Toda“, nadaljuje trgovec, „našli so pot zagrajeno s tramovi in vozovi, za to barikado pa je stala vrsta vojščakov z napetimi petelini, da bi jih pošteno sprejeli. Ko to vidijo . . . Kaj bi vi naredili?“

„Vrnili bi se.“

„Seveda. To tudi oni storé. A bili so najbrže od samega vraga obsedeni. Ko stoje na Cordusio, opazijo pekarijo, katero so hoteli uže včeraj oropati. In kaj je bilo v ti prodajalnici? Delil se je kruh mej ljudi. Plemenitaši, cvet plemstva, so pazili, da je šlo vse v redu. Ljudje, ki so bili od vraga obsedeni in nahujskani, vlomijo kakor divjaki. Vzemi ti, jaz tudi vzamem! Gneča plemenitašev, pekov, kupcev; kruh, klop, blagajna, niške, posode, vreče, sita, otrobi, moka, testo, vse narobe!“

„In vojaki?“

„Vojaki so morali stražiti oskrbnikovo hišo. Ne moremo dvema gospodoma služiti. Vse je grabilo križem; vse, kar je imelo kaj vrednosti, pograbi in vzamejo. Potem pa jim pade v glavo ona lepa misel, kakor včeraj, da nesó vse na trg in zažgó kres. Uže so začeli capini raznašati orodje, ko se kar namah oglasi neki potepin in predlaga . . .“

„Kaj?“

„Celo prodajalnico razbiti, potem pa s hišo vred zažgati. To tudi storé.“

„Ali so zažgali?“

„Potrpljenje! Nekemu poštenemu možu Bog vdahne lepo misel. On teče v prvo nadstropje, poišče križ, postavi ga na okno, vzame od vzglavja postelje dve posvečeni sveči, prižge jih in jih postavi na zid na levo in desno križa. Ljudstvo pogleda. Milanci imajo strah božji, to moram reči. Vsi začno moliti, večji del, hotel sem reči. Še je bilo mej njimi par hudobnežev, ki bi zažgali celó raj, da bi smeli le ropati. Toda množica jih ne posluša; morali so se tiho umakniti in obmolkniti. Uganite, kdo pride tedaj. Vsi gospodje iz stolne cerkve, v sprevodu za križem, v cerkveni obleki. Nadvladika Mazenta začne propovedovati od jedne strani, višji spovednik Settala od druge, drugi pa drugod: Ljudje božji! Kaj name ravate? Lepe vzglede dajete svojim otrokom! Domov! Ali ne veste, da je kruh po ceni? Saj je uže po ogljih nabito, pogledjte!“

„Res?“

„Vraga! Ali mislite, da pridejo gospodje iz stolne cerkve v svečani obleki pripovedovat čenče?“

„Kaj stori ljudstvo?“

„Počasi se razidejo, tekó k oglom, in kdor zna brati, res vidi nabite cenike. Mislite si: osem unč kruha za jeden belič . . .“

„To je sreča!“

„Res je lepo! Toda koliko časa bo to trajalo! Ali veste, koliko moke so danes pokončali? Da bi bila vojvodina za dva meseca preskrbljena.“

„Ali za kmete niso naredili nobene dobre postave?“

„Kar se je naredilo v Milanu, naredilo se je vse na mestne stroške. Ne vem, kaj naj vam rečem. Za vas bode Bog poskrbel. Hrupa je sedaj konec. Še nisem vsega povedal; sedaj šele pravo pride.“

„Kaj še?“

„Danes po noči ali zjutraj so jih mnogo zalotili. Precej se je izvedelo, da bodo glavni hudobneži obešeni. Komaj se je ta govorica raznesla, odnesel je vsakdo pete domov po

najkrajšem potu, da bi ne bil tudi on v tem številu. Ko sem šel iz Milana, bilo je mesto podobno samostanu.“

„Ali jih res obesijo?“

„Seveda, in takoj“, odgovori trgovec.

„In kaj naredi ljudstvo?“ vpraša oni, ki je tudi uže prej vprašal.

„Ljudstvo? Gledalo bode“, reče trgovec.

„Zelo jih veseli, če vidijo kristijana umirati pod milim nebom, ti malopridneži! Hoteli so napasti oskrbnika. Namesto njega bodo imeli štiri druge razbojnik; spremljali jih bodo kapucini in bratje srečne smrti. Ti ljudje so smrt zaslužili. Bog takó hoče; to je potrebno. Začeli so meni nič tebi nič vlamljati v prodajalnice in jemati, plačali pa niso nič. Če bi se jim dovolilo, sledilo bi kruhu vino in tako nadalje . . . Ne odnehali bi iz svoje volje od te prijetne navade. Jaz vam zagotovim, da to ni posebno veselje za poštenjaka, ki ima prodajalnico odprto.“

„Res je“, pravi jeden izmej poslušalcev.

„Res je“, potrdijo mu drugi soglasno.

„In vse to“, pravi trgovec, ter si z brisačo pogladi brado, „vse to je bilo dogovorjeno od neke zarote.“

„Zarota?“

„Dà, zarota. Vse je skoval Navarini, oni kardinal na Francoskem — saj ga poznate — ki ima na pol turško ime in ki vsak dan kaj iztuhta, da bi izpodkopal španjolski prestol. Posebno v Milanu bi rad kakšno vragolijo naredil, ker ve prekanjenec, da je Milan opora kraljeva.“

„Lej! Lej!“

„Ali hočete dokazov? Največji hrup so delali tujci. Po Milanu je bilo te dni videti mnogo neznanih obrazov. Pozabil sem vam povedati zgodbo, katero sem izvedel iz verodostojnega vira. Biriči so zalotili v neki krčmi nekoga . . .“ Renzo si je zapomnil vsako črkičo tega govora; ko pa sliši to struno, polije ga kurja polt in se strese, predno more misliti na to, da se naj brzda. Nihče ga ne opazi. Pripovedovalec govori nepretrgoma. „Nekoga, o katerem se ne ve, odkod je, kdo ga je poslal, in h kateri zalegi spada. Bil je izvestno kak glavar. Uže včeraj se je ob-

našal sredi vrišča kakor obseden. S tem pa še ni bil zadovoljen; začel je prorokovati in je predlagal, naj se pobijejo vse višje glave. Capin! Kdo bi skrbel za ubogo ljudstvo, če pobijemo gosposke? Pravica mu je bila za petami in se ga je polastila. Našli so pri njem kopico pisem; peljejo ga v luknjo, a kaj? Njegovi sodrugi, ki so hodili okrog dotične krčme, pridejo mnogoštevilno in ga rešijo, potepina.“

„Kaj je bilo potem ž njim?“

„Ne ve se; ubežal je ali pa je v Milanu skrit. Ti ljudje nimajo ne strehe ne hiše, skrijejo in potajé pa se povsod, dokler jih hoče in more hudobec podpirati. Ujamejo pa se v past, kadar se najmenj nadejajo. Kadar je sad zrel, mora odpasti. Za sedaj se ve, da so pisma ostala v rokah pravice in da je notri popisana vsa zarota. Pravijo, da bo več ljudij šlo pod ključ. Slabo se jim bo godilo; pol Milana so narobe prekucnili, pa jim še ni bilo dovolj. Pravijo, da so peki hudobni ljudje. To je res. A pravica jih mora kaznovati. Žita je mnogo skritega. Kdo tega ne ve? Gosposka mora imeti dobre vohune, da jih zavohajo in spravijo prekupce in peke na vešala. Če pa gosposka ničesar ne stori, mora si mesto samo pomagati. Če še ni miru, treba je druge pomoči. Kajti le na ta način se kaj doseže. Ne sme se pa nikakor dovo-

liti, da ljudstvo vlomi v prodajalne in shrambe in si meni nič tebi nič nagrabi blaga.“

Ta pogovor popolnoma ogreni Renzovo večerjo. Tisoč let se mu je zdelo, predno bi prišel daleč od te gostilne in iz vasi. Več kot desetkrat se je uže hotel odpraviti! A bal se je, da bi ne vzbudil suma; ta strah vedno raste in obvlada vse njegove misli, ter ga kakor pribije na klop. V ti zadregi si misli, da bode žlobudrlec jel o sebi govoriti, in sklene takoj oditi, ko začne drug razgovor.

„Jaz“, reče jeden izmej družbe, „vem, kaj se pri tacih stvareh lahko zgodi in da se pri tacih rabukah poštenjakom najslabše godi; nisem se dal premagati od radovednosti in sem ostal doma za pečjo.“

„Ali sem se jaz kam ganil?“ pravi drugi.

„Če bi bil jaz slučajno po opravih v Milanu“, pravi tretji, „popustil bi vse in se takoj vrnil domov. Imam ženo in otroke. Priznam, da mi hrup ne ugaja.“

Tedaj krčmar, ki je tudi verno poslušal, vstane in gre na drugi konec mize, da pogleda po tujcu. Renzo porabi to priliko, namigne krčmarju, vpraša za račun in plača brez okoliščin, čeprav je bila možnja uže precej shujšala. Molčeč gre naravnost do vrat, stopi čez prag in se napōti na nasprotno stran, odkoder je prišel, ter se izroči božji previdnosti.

Sedemnajsto poglavje.

Radi jedne same želje časih človek ne more miren biti. Mislite si pa dve, ki se mej sabo bojujete. Ubogi Renzo je imel dve taki želji v sebi, kakor uže veste, rad bi tekel in se skrtil. One nesrečne besede trgovčeve so mu namah obe še povečale. Renzo je provzročil tedaj hrup; radi bi ga zasačili. Bog ve, koliko biričev ga zasleduje! Koliko povelj so raztresli po vaseh, krčmah in cestah radi njega! Domisli se, da ga poznata samo dva biriča in da nima imena na čelu zapisanega. Spomni se pa povesti, v kateri je časih slišal pripovedke o begunih, katere so vjeli in razkrili na čudne načine, spoznali

po hoji, sumljivem obrazu ali drugih malenkostnih znarih. Vsake sence se boji. Ko je šel iz Gorgonzole, zvonilo je k večerni molitvi; tema, ki se vleže na zemljo, nekoliko zmanjša nevarnost. Vendar gre nerad po glavni cesti in sklene zaviti na prvo postransko pot, ki bi po njegovem mnenju držala v kak varen kraj. Izprva sreča par potnikov. A iz strahu, da bi ga kdo ne spoznal, ne upa si nikogar nagovoriti in ga za pot vprašati. — Rekel je: ‚da šest milj‘, — premišljuje Renzo. — Če grem po stranskih potih, hodim mogoče tudi osem ali deset milj; a kakor sem jih prehodil uže toliko, tako bom tudi še te. Proti

Milanu menda vendar ne grem; da le pridem do Adde. Polagoma že pridem tja. To je zame sladko ime. Če sem blizu, ne potrebujem kažipota. Če je pri bregu kak čoln, prepeljem se takoj, če ne, pa do jutra ostanem na polju, na drevesu, kakor vrabec; bolje na drevesu, nego v ječi.

Kmalu opazi na levi ozko pot, na katero zavije. Če bi tedaj koga srečal, vprašal bi ga brez pomisleka, kam drži pot. A ni bilo žive duše blizu. Zato gre naprej svojo pot in premišljuje.

Da sem jaz obseden! Da sem hotel pobiti gosposke! Sveženj pisem! Da so me stražili moji tovariši! Vse bi dal, da bi mogel onega trgovca iz oči v oči na oni strani Adde (kdaj pridem vendar do te presnete Adde!) vprašati, kje je pobral te lepe novice. Vedite, dragi moj gospod, da je bilo tako in tako, da sem bil obseden, ker sem pomagal Ferreru kakor svojemu krvnemu bratu. Vedite, da so mi hoteli oni malopridneži, ki jih imenujete moje prijatelje, čudno zagosti, ker sem govoril kot pošten kristijan z njimi. V tem, ko ste vi stali pred svojo prodajalno, dal sem si jaz rebra potreti, da se je rešil vaš oskrbnik, katerega preje nisem nikdar videl ali poznal. Nikdar ne ganem več z mezincem za take gospode . . . Res je, da to moramo storiti radi svoje duše, saj so naši bližnjiki. In oni sveženj pisem, v katerem tiči cela zarota in ki je sedaj v rokah pravice, kakor ste trdili. Staviva, da vam ga na mestu pokažem brez vragove pomoči! Seveda bi radi videli oni sveženj. Tu je . . . Jedno samo pismo? . . . Seveda samo jedno pismo. In to pismo je pisal duhovni mož, od katerega bi se lahko kaj naučili, mož, čegar jeden las več zaleže nego cela vaša brada; pa brez zamere! In to pismo je pisano, kakor vidite, drugemu svetemu možu, ki je tudi . . . Ali vidite sedaj, kakšne malopridne prijatelje imam? Drugič drugače govorite! Posebno, če govorite o svojem bližnjiku!

Toda kmalu se morajo te misli umakniti drugim. Sedanji položaj je važnejši za našega potnika. Strah pred zasledovanjem, ki

mu je celi dan grenil potovanje, polasti se ga še bolj. A še druge stvari ga mnogo bolj straše. Tema, samota, vedno večja utrujenost ga muči; miren, jednakomeren, a oster veter piše; seveda mu ni bil posebno všeč, ker je bil še zmirom visti obleki, v kateri je hotel na poročni dan narediti par skokov do cerkve, potem pa se takoj radostno domov vrniti. Najbolj pa ga jezi hoja na slepo srečo, ker je takorekoč tipal, kje bi se mogel varno odpočiti.

Skozi vasi gre vselej polagoma, tiho in gleda, ali so še kaka vrata odprta. Le sem ter tje opazi skozi razpoke odsvit luči, — znamenje, da ljudje še budé. Na cesti zvunaj stanovališč se časi ustavi in vleče na uho, ali se že sliši šumenje Adde. A zaman. Ne čuje se družega kakor tuljenje psov pri kaki samotni koči, ki mu je otožno in grozno ob jednom udarjalo na uho. Ako se približa kaki koči, spremeni se tuljenje v močno in srdito lajanje. Ko gre mimo hiše, vidi v duhu, kako revskač tišči svoj gobec ob vrata in na ves glas bevška, kar mu popolnoma prežene pogum, potrkati in prositi prenočišča. Mogoče bi se tudi navzlic temu toliko ne ohramil. — Kdo je? — misli si Renzo, — česa želite ob ti uri? Odkod ste? Kako se zovete? Ali ni dovolj krčem? — To mi porekó, če potrkam in če se mi ne bode še hujše godilo. Če pa kak strahopetec še ne spi, jame lahko tudi kričati: pomagajte! tat! Tu je treba imeti pravi odgovor kar v žepu. Kdor sliši po noči hrup, misli samo na tatore, malopridneže, sleparje. Nikdo ne pomisli, da je tudi pošten človek lahko po noči na cesti, ne pa samo plemenitaš v koči. — Ta odgovor si prihrani tedaj za skrajne slučaje in gre naprej z nado, da pride še po noči do Adde. Če se ne bode mogel celó prepeljati, ne bode mu saj treba po dnevi je iskati.

Naprej, naprej! Z obdelanega polja pride na pustinja, kjer se menja praprotje z bičjem. Zdi se mu, da reka ne more več daleč biti, in se napoti skozi to goščo po ozki stezici. Ko stori par stopinj, obstoji in posluša. Zaman! Pot je vedno bolj težavna, kraj bolj

divji. Ni murve, ne trte, ne drugega znaka človeških rok, kar mu je preje delalo precej dobro družčino. Kljub temu nadaljuje svojo pot. V duhu se mu začno vzbujati čudne podobe in prikazni, na katere se spomni iz pripovedk in otročjih let. Da bi jih pregnal in da bi se pomiril, začne moliti.

Polagoma pride mej višje grmovje, črni trn, hrastje, divje slive. Vendar gre naprej, požuri se bolj iz nepotrpežljivosti kakor hrepenjenja; kmalu opazi mej grmovjem posamezna drevesa. Ko hodi še nekoliko po isti stezi, zapazi da je prišel v gozd. Zona ga spreleti, predno vstopi. A on se ne zmeni za to in gre proti svoji volji naprej. A čim bolj stopa v gozd, tem bolj se mu lasje ježé, ker vidi za vsakim grmom strah. Drevesa se mu od daleč zdé kot čudne, spačene prikazni. Boji se sence lahko se gibajočih vrhov, ki miglja na stezi, sem ter tja razsvetljeni od lune. Celó šumenje suhega listja, katero leži po poti, zdi se njegovim ušesom nekaj groznega. Noge mu opletajo, kakor bi se mu Bog ve kako mudilo, četudi vsaj na videz že jedva nosijo telo. Nočni veter mu mrzlo in lokavo piše ob čelo in lica; čuti ga mej oblačili in po udih, zleze mu in prodrè v utrujene kosti, kakor bi mu hotel ugasniti zadnjo znamenje življenjske moči. Časi ga skoro že premaga nejevolja in nezrekljivi strah, s katerim se že dolgo bojuje njegov duh. Časi je že ves obupan. A prestraši ga bojazen bolj nego vse drugo, zopet se ohrabri, in osrči ter zanaša na svoj pogum. Ko se tako zopet nekoliko okrepi, ustavi se in premišljuje ter sklene iti takoj po poti nazaj, vrniti se do zadnje vasi, katero je pustil za hrbtom, iti zopet mej ljudi in poiskati prenočišče, četudi v gostilni. Ko tako mirno stoji, preneha šumeti listje pod nogami, okolo njega vlada grobna tišina, namah čuje neko šumenje, bučanje, kakor bi voda tekla. Vleče na ušča. Res je! „Adda je!“ vsklikne Renzo. Našel je zopet prijatelja, brata, rešnika. Utrujenost izgine, gorka kri mu zopet urno teče po žilah, zaupanje mu raste, izgine mu bojazen in plašljivost radi svojega položaja. Brez obotavljanja

odrine naprej po gozdu za prijetnim šumenjem.

Kmalu pride na kraj velike planjave, na kraj velikega brega. Skozi grmovje, katero ga je pokrivalo čez in čez, sveti se vodna površina. Nato Renzo pogleda kvišku in opazi drugi breg, posejan z vasicami, sem ter tja z griči; na jednom teh opazi veliko belkasto planjavo, kjer stoji po njegovem mnenji kako mesto, najbrže Bergamo. Potem stopi nekoliko bolj na kraj, z rokama in komolcema odriva in lomi grmovje, pogleda, ali se ziblje kak čoln na reki, vleče na uho, ali se sliši udarjanje vesel. A Renzo ne vidi nič, ne sliši nič. Če bi reka ne bila Adda, poiskal bi takoj mesto, da bi jo prebredel. A vedel je, da se Addi ne sme preveč zaupati.

Nato začne nekoliko bolj mirno premišljevati, kaj mu je storiti. Zlesti na drevo in gori pričakovati jutra, morda več kot šest ur, pri tem vetru, ti slani, v taki obleki, se ne upa, ker bi zmrznil. Če bi sem ter tja tekal cel čas, ne pomagalo bi mu dosti proti mrazu; razven tega bi to bilo tudi preveč za noge, ki so že storile svojo dolžnost. Spomni se, da je na polji blizo pustinje videl s slamo krito kočó, narejeno iz tramov in brun, ometano z ilovico. V takih kočah namreč milanski poljedelci po letu shranijo žito in po noči prebivajo notri, da stražijo. V drugih letnih časih pa so te kočó zapuščene. Renzo določi to kočó za svoje prenočišče. Odpravi se zopet na pot ter gre skozi gozd, grmovje in čez pustinjo naravnost proti kočó. Črviva in na pol razbita vrata so prislunjena in nimajo ne ključa ne zapaha. Renzo odpre in vstopi. Pod stropom vidi na vejah viseti vrbovo pletenico, a ne zmeni se za-njo. Na tleh opazi nekoliko slame. Po njegovem mnenju se bode tu lahko sladko spalo.

Predno pa se položi na posteljo, katero mu je naklonila božja previdnost, poklekne, da se zahvali Bogu za to dobroto in pomoč, s katero ga je podpiral oni grozni dan. Nato izmoli svojo navadno molitev, prosi Boga odpuščanja, ker ni molil prejšnji večer, ker je šel tako spat kot živina ali še slabše. —

„Zató, — pristavi nato, uprè roke na slamo in se klečé vleže — ,zato sem se zjutraj tako lepo vzbudil!“ — Nató zbere vso slamo, ki je ležala naokrog, vleže se kolikor mogoče zložno pod nekako odejo, katero si naredi iz slame, da bi odvrnil mraz, katerega je tudi tu dobro čutil. Potem pa se skrči. Renzo čuti, da bode dobro spal, tem bolje, ker je spanje zaslužil bolj nego sicer.

A jedva zatisne oči, začnó se vrstiti v njegovem spominu in njegovi domišljiji prikazni, takó gosto in nepretrgano, da ni bilo možno spati. Trgovec, uradnik, biriča, sabljar, krčmar, Ferrer, oskrbnik, družba v gostilni, hrup po ulicah, potem don Abbondio, don Rodrigo, vsakdo, s komur je imel Renzo kaj opraviti.

Le tri prikazni niso bile spremljane od žalostnih spominov, skozi in skozi čiste, ljubeznjive; posebno dve, ki ste sicer bili precej različni, a vendar v srcu mladeničevem združeni: črna kita in bela brada. Renzo se čuti utešenega, a vendar še ni popolnoma miren. Če pomisli na dobrega kapucinca, sramuje se svojih budalostij, nepremišljene nezmernosti, zanemarjanja očetovskih njegovih svetov. Če pa pomisli na Lucio! Nečemo poskusiti, da bi izrazili njegovih mislij. Naj si jih čitatelj sam predstavlja. In kako bi pozabil na ubogo Agnese? Agnese, ki ga je imela že za bitje združeno z njeno jedinko Lucio. Predno jo je on klical kot svojo mater, skrbela je zanj kot za svojega sina in mu izkazovala svojo ljubezen. Kako ga boli, da je morala uboga žena v zahvalo za svoje dobre namene, za svojo ljubeznjivo dobrohotnost z doma kakor ubežnica; pred njo je negotova bodočnost, bedo in nadloge mora prenašati radi onega, od katerega se je nadejala mirnih in prijetnih zadnjih ur. Kakšna noč za ubozega Renzo! Morala bi biti že peta po poroki! Kakšna izba! Kakšna zakonska postelja! In potem, kakšen bode jutrišnji dan! Kaj ga čaka jutri, kaj še pozneje! — Kakor Bog hoče! — misli si Renzo sredi mučnih mislij. — Kakor Bog hoče! Saj ve, kaj dela! Saj to je dobro za nas! Pokorim se za svoje pregrehe. Lucia je

tako dobra! Bog ne bode dopustil, da bi dolgo trpela.

Renzo že obupa, da bi še zaspal; zebe ga vedno bolj, trese se in šklepeta z zobmi, hrepeni po jutru in nepotrpežljivo šteje ure. Štel jih je, ker je vsake pol ure ob tej grobni tišini slišal biti cerkveno uro, po njegovem mnenji ono v Irezzo. Ko mu prvič udari na uho to brnenje tako nenadoma, ne more si predstavljati, odkod bi prihajalo; zdi se mu, kakor bi ti skrivnostni in svečani glasovi prihajali od nevidljivega, neznanega bitja.

Naposled vendar zvon bije najst. ¹⁾ Ob ti uri je sklenil Renzo vstati. Vzdigne se na pol zmrznjen, poklekne, moli bolj goreče, kot navadno, jutranjo molitev, potegne in zlekne se na dolgo in široko, strese se, kakor bi hotel vse ude vprek zmetati, piha si v roke, drgne jih in odprè vrata, pogleda najpreje naokrog, če ni nikogar blizu. Ker ne opazi nikogar, poišče stezo, po kateri je prišel včeraj. Ko jo najde, odpravi se.

Nebo je obetalo lep dan. Na jedni strani gleda blede, mrzli mesec z neizmernege višnjevega oboka, ki proti vshodu polagoma prehaja v rumenkasto rdečico. Bolj nizko na obzorji se vlačijo v dolgih nejednakih progah oblaki, bolj višnjevi nego rjavi. Najnižji so spodaj ognjeno obrobljeni in žaré vedno bolj živahno. V nadglavišči je par gostih, lahnih oblačkov, ki se izpreminjajo v tisoč nepopisnih bojah. Pravo lombardsko nebo, tako krasno, svetlo, mirno! Če bi Renzo ne imel skrbij, gledal bi kvišku in občudoval, kako se tu drugače dani nego mej njegovimi hribi. Toda on gleda k tlom in koraka urno, da bi se ogrel in preje prišel naprej, stopa čez polja, pustinjo, skozi grmovje, gozd, ozirajoč se naokrog ter se smeje in sramuje ob jednom, da je bil pred par urami tu tako plašen.

Ko pride na kraj brega, pogleda doli. Mej vejevjem opazi ribiški čoln, ki počasi plava proti vodi in se drži brega. Po najkrajšem potu teče skozi grmičevje k bregu

¹⁾ Po naše. peta ura zjutraj.

in tiho pokliče ribiča; kakor bi ga prosil za majhno uslugo, namigne mu nehoté zelo ponižno, da naj pristane. Ribič pogleda po bregu gori in doli, obrne se nazaj in se ozrè naprej, potem pa vesla naravnost proti bregu, kjer je stal Renzo, in pristane. Renzo stoji na bregu uže na pol v vodi, zgrabi za čoln, in skoči vanj ter reče: „Ali me hočete za denar prepeljati?“ Ribič je uže uganil njegovo misel in obrnil čoln proti drugemu bregu. Renzo opazi na dnu čolna drugo veslo, skloni se in je prime.

„Počasi, počasi“, reče starec; ko pa vidi, kako spretno ravna Renzo z veslom in je zna sukati, reče: „Ah! ah! saj znate!“

„Malo“, odgovori Renzo in vesla krepko in spretno kot bi bil uže Bog ve kako vajen, ne pa kot začetnik. Semtertja temno pogleda na breg, od katerega se oddaljujeta, nepotrpežljivo pa na onega, proti kateremu veslata. Jezi ga, da ne moreta naravnost čez reko. Bila je namreč tako deroča, da je bilo nemogoče, naravnost jo prerezati. Čoln je moral vodo na pol rezati, na pol se ravnati po njenem teku, da je prišel na pošev čez njo. V vseh zadregah se nam navadno težave dozdevajo mnogo ogromnejše, nego se nam zdè pozneje, ko jih je treba premagati. Ko je bil Renzo uže skoro na drugem bregu Adde, začnè ga skrbeti, ker ni vedel natančno, ali je tu meja, ali bode imel še premagati kake ovire. Zato pokliče ribiča in pokaže na belkasto mesto, katero je uže ponoči videl, katero pa je tedaj mnogo bolj razložil, ter reče: „Ali je to Bergamo?“

„Mesto Bergamo!“ odgovori ribič.

„In breg, ali je bergameški?“

„Zemlja svetega Marka.“

„Viva san Marco!“ vsklikne Renzo.

Ribič molči.

Naposled pristaneta. Renzo skoči na suho, zahvali se Bogu na tihem, na glas pa čolnarju; seže v žep, izvleče srebrnik, kar ni bilo malo v njegovih okolščinah, in ga stisne ribiču. Ta pogleda na milanski breg po reki gori in doli, stegne roko, vzame dar, vtakne ga v žep, potem pa stisne ustnici, položi prst na nji in reče pomembno:

„Srečno pot!“ ter odvesla.

Citatelej naj se ne čudi uljudni in ponižni prijaznosti ribičevi nasproti nepoznancu. Povedati moramo, da so ga često prosili za to prijaznost tihotapci in banditi, da je bil torej vajen tega, ne toliko radi malega in negotovega zaslužka kakor radi tega, da bi si mej njimi ne nakopal sovražnikov. To je rad storil vselej, če ga niso videli carinarji, biriči ali ogleduhi, prvim in drugim jednako nepristranski kakor more samo oni, ki je primoran živeti s prvimi, drugim pa je odgovoren.

Renzo obstane za trenotek na bregu in pogleda na nasprotni breg zemljo, kjer mu je še malo preje takorekoč gorelo za petami. — Ah! Saj sem uže zvunaj! — bila je prva njegova misel. — Le ostani tam prokleta zemlja! — bila je druga, s katero se poslovi od svoje rodne zemlje. Tretja misel pohiti k onim, katere je pustil v ti deželi. Potem prekriža roke na prsih, vzdihne, pogleda na reko, ki mu teče pred nogama in misli: — ‚Izginila je pod mostom!‘ — Takó so namreč v njegovem domačem kraju dejali o mostu v Lecco. — ‚Ah, preklicani svet! Kakor Bog hoče!‘

Tem žalostnim predmetom obrne hrbet in odide proti belkastemu mestu na gorskem pobočji, dokler mu kdo ne pokaže prave poti. Brez strahu se je približal potnikom in je brez ovinkov povedal vas, kjer je stanoval njegov stričnik. Od prvega, na katerega se obrne, izvé tudi, da ima še devet milj hoda.

Potovanje ni bilo prijetno. Renzo je še s sabo nesel toliko gorjá, njegove oči pa so vrhu tega morale vsak trenotek videti novo bedo; opazil je, da bode našel v novi deželi isto pomanjkanje, katero je ostavil v domovini. Povsod na cesti, posebno v vaseh, trgih je srečaval berače, ki niso bili reveži uže po stanu, katerim se je brala revščina bolj z obraza nego z obleke: kmetje, hribovci, rokodelci, cele družine. Čudna mešanica prošnjâ, tožb in mrmranja! Ta prizor in otožno pomilovanje obudi v njem misel na svojo osodo.

Kdo ve, — premišljuje mej potjo, — če bom prav naletel? Če je še dovolj dela kot preje? Pa saj me ima rad Bortolo! On je dober človek, ima denar in me je že tolikokrat povabil k sebi. On me ne zapusti. In Bog me je dosedaj podpiral; podpiral me bode tudi še!

Želodec se mu vzbudi in se mu vedno bolj oglašča. Renzo ga posluša, pa si misli, da še lahko vzdrži onih par milj, da bi ne bilo tudi lepo, če bi prišel k stričniku kot berač in ga takoj prosil jedi. Potem potegne iz žepa ves svoj denar, prešteje ga v roki natanko, kar ni bilo posebno zamotan račun. Vendar je imel še dovolj za zajtrk. Vstopi v krčmo, da si priveže dušo. Ko plača, ostane mu le še par beličev.

Ko pride iz krčme, opazi tik vrat na tleh, da bi se skoro izpodtaknil, ležati, bolj kot sedeti, dve ženi, jedno starikavo, drugo mlado z otrokom, ki zaman poskuša sesati in se joka. Vsi so smrtno bledi. Zraven stoji mož, kateremu se še z obraza in udov bere, da je bil še ne dolgo temu krepak, da pa je opešal vsled bede. Vsi trije stegnejo roke, ko Renzo pride urno, veselo in pogumno iz krčme. Nihče ne izpregovori. Saj niso mogli govoriti!

„To je božja previdnost!“ pravi Renzo, poseže v žep in izvleče par beličev, stisne jih v najbližjo roko in odrine

Ker se je pokrepčal in storil dobro delo (saj obstojimo iz duše in telesa) ohrabri se nekoliko in razveseli. Ker je izdal svoj zadnji denar, zaupal je bolj v bodočnost, kakor če bi našel desetkrat toliko denarja. Če je Bog prihranil zadnje beliče ubožnega tujca, ki sam ne ve, kako se bode preživel, da je pomagal onim revčkom, ki umirajo na ulici, gotovo ne bode pustil na cedilu onega, katerega se je poslužil za to dobro delo in kateremu je navdahnil tako živo, krepko in brezmejno zaupanje vanj. To premišljuje Renzo. Seveda menj jasno, kakor sem se znal jaz izraziti. Ko mej potjo premišljuje svoje dogodjaje, olajša se mu srce.

Draginje bo vendar konec; saj žanjemo vsako lcto. Saj ima stričnika Bortolo in zna

svoje rokodelstvo. Doma ima še nekoliko denarja, katerega bode dal tako za sabo poslati. S tem se preživi, dokler se ne vrnejo bolji časi. — Potem ko pridejo drugi časi, — nadaljuje Renzo v svoji domišljiji, — bode več dela. Gospodarji se tepejo za milanske delavce, ker znajo rokodelstvo. Milanski delavci so gibčni. Kdor hoče spretno ljudi, mora tudi plačati. Zaslužil bodem več kot zadošča za-me, prištedil bodem lahko. Potem pa pišem ženskama . . . Sicer pa mi ni treba čakati. Saj bi se mogli s tem, kar imamo na strani, tudi to zimo preživiti! Bodedo uže shajali! Župnikov je povsod dovolj. Če pridete ženski, sezidamo si hišico. Kako bode prijetno, kadar se bodedo tukaj izprehajali! Do Adde se popeljemo, potem kosimo na bregu, pokažem kraj, kjer sem stopil v čoln, grmovje, skozi katero sem prišel do reke, mesto, kjer sem prežal na čoln. —

Naposled pride do bivališča stričnikovega, velike hiše, z mnogimi vrstami širokih in visokih oken. Renzo spozna predilnico, vstopi, glasno vpraša mej šumenjem odlojčje vode in vrtečih se koles, če je tu neko Bortolo Castagneri.

„Gospod Bortolo? Tu je.“

Gospod? Dobro znamenje, — misli si Renzo, opazi stričnika in mu teče naproti. Bortolo se obrne, spozna mladeniča in mu reče: „Tu sem.“

Oba osupneta, vzdigneta roke in se objameta.

Po prvem sprejemu pelje Bortolo svojega gosta daleč od hrupa strojev in izpred očij radovednežev v drugo sobo in mu reče: „Rad te vidim. Krepak dečko si. Tolikokrat sem te vabil, a nisi hotel priti. Sedaj prideš v opasnih časih.“

„Saj nisem prišel radovoljno“, reče Renzo. Kratko in ginjen mu pripoveduje žalostno zgodbo.

„Tu ste še dve roki“, dé Bortolo. „O ubogi Renzo! Ti si se na-me zanašal; jaz te ne zapustim. Sedaj ne manjka delavcev; jedva vsak svoje obdrži, da jih ne izgubi in si ne pokvari kupčije. Gospodar me ima rad,

blaga ima mnogo. Nečem se hvaliti, a meni mora biti hvaležen. On ima premoženje, jaz pa nekoliko spretnosti. Jaz sem delovodja; ali veš? Jaz sem faktotum. Uboga Lucia Mondella! Spominjam se je, kakor bi bilo včeraj. Dobra deklica! Najbolj pobožna v cerkvi, in če je šla od svoje kočice... Jaz v duhu vidim ono hišico, nekoliko izven vasi, z lepim figovim drevesom ob zidu..."

„Ne, ne govorimo o tem!“

„Hotel sem povedati, da je vedno vrtela vreteno, kadar je šla od svoje hišice. In ta don Rodrigo! Že tedaj je bil tak. A sedaj tiči vrag v njem, kot čujem; dokler mu Bog ne pristriže perotij. Kakor sem uže rekel, tudi tu čutimo draginjno... No, ali si kaj lačen?“

„Jedel sem malo preje mej potjo.“

„In denar?“

Renzo stegne roko, približa jo k ustom in pihne čez njo.

„Nič ne dé“, reče Bortolo. „Imam jaz. Ne misli na to; kadar se časi prevržejo, ako Bog da, povrneš mi, in za-te nekaj preostane.“

„Imam nekoliko denarja doma; pošljem po-nj.“

„Dobro, mej tem pa se na-me zanesi. Bog me ima rad, da imam tudi jaz druge rad. Če nimam sorodnikov in prijateljev, komu naj pa izkazujem dobrote?“

„To je božja previdnost!“ vsklikne Renzo in stisne svojemu dobremu stričniku roko.

„Torej“, povzame Bortolo, „v Milanu je bilo precej vrišča. To so menda nôrci. Tudi tu je uže o tem govorica. Ti mi vse bolj natanko poveš. Hej! Koliko se imava pomeniti! Tu je pa vse mirno in delamo bolj pametno. Mesto je kupilo dva tisoč vreč žita od necega trgovca v Benetkah. To žito pride iz Turčije. Želodec ne vpraša po tacih malenkostih. Poslušaj, kaj se zgodi.“

Mestni očetje v Veroni in Brescii zapró mesto in pravijo: „Mi ne spustimo žita skozi!“ Kaj storé Bergamezi? V Benetke pošljejo jezičnega doktorja Lorenzo Torre, ki urno od-

rine, gre k dožu in pravi: „Kaj si domisljijo ti mestni očetje?“ Govoril je, pravijo, da bi se lahko tiskati dalo! Če imaš človeka, ki ima dober jezik! Precej je prišlo povelje, da se mora žito skozi spustiti. Mestni očetje morajo celo dodati spremstvo na pot. Poskrbelo se je tudi za kmetško ljudstvo. Giovanbatista Biava, nuncij v beneškem Bergamo (pameten mož!) dopové starešinstvu, da je tudi na kmetih lakota. Starešinstvo dovoli štiri tisoč korcev prosa. Tudi tam je sedaj dovolj kruha. In veš, kadar ne bode več kruha, jedli bodemo zelenjavo. Bog mi je dal blagoslov. Sedaj te peljem k gospodarju. Govoril sem često z njim o tebi; sprejel te bode prijazno. On je bergamski meščan stare korenine, dober človek. Sedaj te seveda ne pričakuje, a če sliši zgodbo... Tudi delavce zna ceniti; saj draginja poneha in kupčija ostane. Preje ti moram nekaj povedati. Ali veš, kako tu imenujejo nas Milance?“

„Kako?“

„Butci.“

„To res ni lepo.“

„Res je. Kdor je rojen na Milanskem in hoče tu živeti, mora to mirno požirati. Tem ljudem je isto, reči Milancu butec ali plemenitašu svetlost.“

„Kdor se s tem pusti pitati.“

„Dragi moj! Če ne boš mogel tega prenesti, nikar ne ostani tu. Moral bi vedno nož imeti v roki. Če bi ubil dva, tri, štiri, tebe bi spravil s sveta peti. Ne bilo bi prijetno, priti pred sodni stol s tremi ali štirimi uboji na duši.“

„A Milanec, ki ima nekoliko v...“ pravi Renzo ter s prstom pokaže na čelo, kakor je storil v krčmi pri polni luni. „Kdor zna svoje rokodelstvo?“

„Kljub temu je butec. Ali veš kaj pravi moj gospodar, kadar govori s prijatelji o meni? Oni butec je božja roka, za mojo kupčijo. Če bi njega ne imel, drugače bi mi šlo. Taka navada je tu.“

„Čudna navada. Če vidijo, kaj znamo, in vedó, kdo je sem zanesel to umetnost in

kdo jo pospešuje, morali bi se vendar spa-
metovati?"

„Sedaj ne, mogoče pozneje. Otroci, ko odrastejo, a za starce ni pripomočka. Imajo vsi to napako in se je ne znebe več. Kaj dé to? Saj so drugje uže zagodli druge stvari, in naši rojaki so te tudi hoteli uže preslepariti.“

„Res je; če ni nič hujšega . . .“

Osemnajsto poglavje.

Istega dne, dne 13. listopada, pride sel k gospodu mestnemu sodniku v Lecco in mu pokaže pismo od gospoda milanskega glavarja, naj kolikor mogoče natanko preišče, ali se je neki mladenič Lorenzo Tramaglino, svilotkalec, ki je ušel iz okoliša praedicti egregii domini capitanei, vrnil palam vel clam v svojo vas, ignotum, kako se zove ta vas, verum in territorio Leuci. Quod si compertum fuerit sic esse, naj ga gospod mestni sodnik skuša dobiti v pest, quanta maxima diligentia fieri poterit. Zveže naj ga dobro videlicet z verigami, ker so za tega potepuha vrvice preslabe, vrže naj ga v ječo, ondi naj ga dobro straži, potem pa ga naj izroči onemu, ki pride po njega. Naj se mu to posreči ali ne, accedatis ad domum praedicti Laurentii Tramaglino, et facta debita diligentia, quidquid ad rem repertum fuerit, auferatis, et informationes de illius prava qualitate, vita et complicibus sumatis. In kar se bo zgodilo, našlo in ne našlo, vzelo in pustilo, diligenter referatis.

Ko se sodnik presvedoči, da se ta oseba ni povrnila v vas, pokliče vaškega župana, ki ga pelje do označene hiše v spremstvu beležnika in biričev. Hiša je zaprta, ključev ni; ulomijo vrata in vse skrbno preiščejo kakor sovražnik v mestu, katero je naskokom vzela.

Govorica o tem se razširi po vsi okoličini in pride tudi na uho očeta Cristoforo. Ta osupne in se prestraši ter povprašuje ljudi, da si razjasni ta nepričakovani dogodek. Izvé pa samo piškava domnevanja;

„Sedaj, ko ti je to znano, pojde vse gladko. Pojdiva k gospodarju; le pogum!“

Res se je dobro izteklo, kakor je obljubil Bortolo; zato nam ni treba vsega bolj natanko opisati. To je bila res božja previdnost. Kajti kako malo se je mogel Renzo zanesti na denar, katerega je pustil doma, videli bomo takoj.

zato piše takoj očetu Bonaventuri, upajoč, da od njega poizve kaj bolj natančnega. Sorodniki in prijatelji Renzovi morajo gosposki povedati, kaj vedo o njegovih slabih lastnostih. Nesreča, sramota, zločin je, imenovati se Tramaglino. Vas je vsa na nogah. Počasi se izve, da je Renzo ušel pravici sredi Milana in da je potem izginil. Govorilo se je, da je doprinesel nekaj posebnega. Kaj je storil, ne ve nihče, ljudje samo ugibajo. Čim večji zločin mu pripisujejo, tem menj verujejo vaščani, ker poznajo njega kot poštenega mladeniča. Večji del domnevajo in si šepetajo na uho, da je to samo zvijača mogočnega dona Rodrigo, da bi ugonobil svojega tekmeča. Tako ljudje časi celo malopridneže dolže, ako sklepajo po skušnjah in ne vedó nič gotovega.

Mi pa, ki vemo vso zgodbo, lahko potrdimo, da don Rodrigo ni bil tedaj prav nič kriv Renzove nesreče; pač pa se je veselil, kakor bi jo on zakrivil, in se je bahal proti svojim prijateljem, posebno proti grofu Attilio. Ta bi moral biti po svojem načrtu tedaj že v Milanu. Ko pa izvé o rabukah in družali, ki se vlačijo po ulicah in se ne dá ugnati, sklence ostati na kmetih, dokler se ne povrne mir; to tem bolj, ker je imel mnogo sovražnikov in se je po pravici lahko bal, da bi kdo, ki je bil dosedaj samo radi tega miren, ker ni mogel ničesar opraviti, izkoristil to priliko in se v tem ugodnem času za vse maščeval. Toda ni se dolgo časa obotavljal. Že povelje, došlo iz Milana, da naj se Renzo dene pod ključ, je značilo, da

so se vrnili mirnejši časi. Skoro nato dobi zanesljive vesti. Grof Attilio odrine in opominja svojega stričnika, naj ostane pri svojem sklepu in pospeši svoje podjetje, obljubi mu, da čim preje spravi kapucinca s pota, češ, da mu pri tem pomaga in pojde na roko nesreča ničvrednega tekmeča. Jedva odrine Attilio, povrne se iz Monze Griso srečno in zdravo in pove svojemu gospodu, kar je mogel izvedeti, da je namreč Lucia v tem in tem samostanu pod zavetjem te in te gospe, da je vedno skrita, kakor bi bila redovnica, da ne prestopi praga in da je pri službi božji za omreženim okencem, da to marsikomu ne ugaja, ker so ljudje slišali čudne stvari o njenih zgodbah in o njenem lepem obličji, da bi jo torej ljudstvo rado videlo.

To razkači dona Rodrigo in ga še bolj razjezi. Toliko, njegovemu naklepu tako ugodnih okolščin, mu je podkurilo strast, prav za prav mešanico častilakomnosti, jeze in gnusne trme, iz katerih je bila sestavljena njegova strast. Renzo je odsoten, ubegel, pregnan, da je dovoljeno, katerokoli škodo mu storiti, Lucia je takorekoč upornikova nevesta. Jedini človek na svetu, ki bi se lahko zanj potegnil in povzdignil glas, da bi ga slišali daleč in visoke glave, ta presneti kapucinec, bode morda kmalu postal neškodljiv.

Sedaj pa nova zapreka namah podere vse, kar je dosedaj s težavami dozidal. Samostan v Monzi je bil pretrda kost za zobe dona Rodrigo, četudi bi ne bila v njem ona kneginja. Naj še tako s svojo domišljijo hodi okrog tega zavetišča, ne more se utihotapiti ne s silo ne z zvijačo. Že hoče opustiti svoj naklep in skoro sklene, po ovinkih iti v Milan, da bi mu ne bilo treba skozi Monzo, v Milanu pa se zagnati v hrupne veselice in si pregnati z veseljem to mučno misel. A, a, a, prijatelji! Le počasi! Mesto zabave bode našel v njih družbi nove neprilietnosti. Attilio je seveda gotovo že trobil na liki rog, naj nekaj pričakujejo. Povsod ga bodo povpraševali po hribovki, in on moral odgovarjati. Poskusil je vse, a

kaj je dosegel? Lotil se je stvari, ki ni posebno častna; pa saj je nemogoče vedno brzdati svojo trmo. Sedaj mora to dovršiti; a kako? Od kmetavzarja in kapucinca se vendar ne bode dal ugnati! Uj! Sreča mu je slučajno nenadoma spravila s poti jednega, prijatelj pa družega; on se za to še zmenil ni, sedaj pa ne zna izkoristiti svojega ugodnega položaja in opusti svojo namero! Don Rodrigo bi se ne smel pokazati mej poštene ljudi, ali pa bi moral vedno držati za meč. Kako naj bi se naposled vrnil nazaj v vas, kjer je pustil večer spomin na svojo strastno pohotnost in kjer bi mu vsakdo na čelu bral, da se mu je izjalovila nakana! Ljudje bi ga še bolj črtili, njegova slava bi otemnela. Vsak potepuh bi si mej laskanjem lahko mislil: „Ali si jo požrl? Prav ti je!“ — Cesta krivice, pravi naš vir, je široka, a ne lagodna. Nasuta je s kamenjem in polna jam. Dolgočasna je in težavna, čeprav drži navzdol.

Don Rodrigo neče odnehati, ne more naprej, ne more nazaj, ne more obstati. Domisli se v pravem času dobrega sredstva, in sklene prositi pomoči človeka, čegar roke so dalj segale nego drugih oči, človeka prav za prav vruga, katerega so vzpodbujale težave k delu. Toda to je imelo svoje zoprnosti in nevarnosti, tem bolj, ker se niso dale naprej preračunati. Nihče bi ne mogel vedeti, kako daleč bi zašel, če bi se začel ukvarjati s človekom, ki je bil mogočen pomagáč, a slab in neukreten vodnik.

V teh mislih omahuje don Rodrigo par dnij sem in tja. V tem pride od stričnika pisanje, da je vse dobro napeljano. Precej za bliskom udari strela. Nekega jutra se namreč raznese govorica, da je oče Cristoforo izginil iz samostana v Pescarenico. Ta ugodni uspeh in pismo Attiliovo ga ohrabri, četudi mu ob enem preti z zasmehovanjem. Don Rodrigo se odloči za opasni poskus. Še bolj ga podkuri novica, da se je Agnese vrnila domov. Jedna zapreka menj za Lucio! Govorimo tedaj o teh dveh dogodkih, najpreje o zadnjem.

Ubogi ženski se jedva nekoliko umirite v svojem zavetji, ko se raznese po Monzi

in tudi v samostanu novica o uporuh v Milanu. Druga za drugo prihajajo novice, ki vedno rastejo in se neprenehoma menjajo. Ključarica je bila na pol na ulici, napol v samostanu, nabrala je vse novice in jih pripovedovala naprej. „Dva, šest, osem, štiri, sedem so jih zaprli; obesijo jih nekoliko pred pekarijo pri Krevljah, druge pa na oglu ulice, ki drži proti oskrbnikovi hiši . . . Aj, aj, čujte! Jeden je ušel, ki je iz Lecco. Imena ne vem; pové mi ga kdo. Mogoče ga poznate.“

Radi te novice se razburite ženski, ker je Renzo baš isti dan prišel v Milan; posebno Lucia je v skrbeh. Ko pride ključarica nazaj, pove to-le: „Prav iz vaše vasi je oni, ki je utekel vislicam. Svilotkalec, ki se piše Tramaglino. Ali ga poznate?“

Lucia baš robi neko obleko; delo ji pade iz rok, obledi in spreminja barve, da bi jo ključarica opazila, če bi stala bližje nje. A stala je z Agnezo na pragu, tudi ta se prestraši, a menj, ker se vzdržuje; odgovori ji malomarno, da ga seveda pozna, ker je vas majhna, da pa ne veruje, da bi on kaj hudega doprinesel, ker je miren človek. Potem vpraša, ali je res in kam je zbežal.

„Ubežal, vsi pravijo. Kam, ne vem. Mogoče ga še zasačijo, mogoče je že varen. Če jim pa pride v kremplje, pa mirni mladenci . . .“

K sreči tedaj pokličejo ključarico. Mišlite si, kaj je bilo z materjo in hčerko. Cel dan ne izvesta uboga žena in njena obupana hči nič gotovega, obe premišljujete, kako, zakaj se je to zgodilo in kaj se bode zgodilo. Vsaka za-se ali pa na tihem skupno, kadar morete razlagati te grozne novice.

Neki četrtek pride v samostan mož, ki bi rad govoril z Agnese. Bil je ribič iz Pescarenico, ki je šel v Milan, da bi ondi razpečal svoje blago kakor po navadi. Dobri oče Cristoforo ga je prosil, naj se v Monzi oglasi v samostanu, pozdravi zanj ženski, pove, kaj ve o Renzovi žalostni usodi, jima nasvetuje, da potrčiti in v Boga zaupati, da ju ne pozabi oče Cristoforo in da jima bode

skušal pomagati, da jima bode vsak teden na tak ali drugačni način sporočil novice. O Renzovi osodi ne ve družega, kakor da ga je gosposka iskala doma in da ga skuša dobiti v pest, da pa je bilo vse zaman in da je skoro gotovo odnesel peté na Bergameško. To je bila za Lucio velika uteha. Pozneje ni več pretakala toliko solz, jokala je lažje. Kadar je mogla svoje srce odkriti materi, potolažila se je; v vseh svojih molitvah se je ob jednom zahvaljevala Bogu.

Gertrude jo pogosto pokliče v svojo zasebno sobo, kjer se dolgo z njo pogovarja, posebno ji ugaja nedolžnomehka odkritosrčnost revice in njena velika hvaležnost. Pripoveduje ji tudi del (čisti del) svojih zgodeb; koliko je morala prej trpeti, da je še tu začela trpeti. Lucia spremeni svoje prvotno sumljivo začudenost v pomilovanje. Iz tega, kar ji je pripovedovala, posnela je lahko, zakaj se njena dobrotnica takó čudno obnaša, tem bolj, ker ji je Agnese že povedala, kakšne muhe ima gospoda. Četudi bi rada povrnila svoji dobrotnici njeno zaupljivost, vendar ne zine ničesar o svojih novih skrbeh, o svoji novi nesreči in ne pove, kdo je oni ubegli svilotkalec. Boji se namreč, da bi si ne začeli ljudje izmišljevati kake bajke. Obotavlja se tudi na vprašanja Gertrudina govoriti o preteklem svojem življenji, toda ne iz previdnosti. Ubogi nedolžni deklici zdi se to bolj mučno in težje, nego ono, kar je slišala iz ust domine Getrude. Ta je namreč pripovedovala o nasilstvu, zalezovanji, trpljenji; žalostne in grozne stvari, a vendar se dá o njih govoriti. Lucia pa bi morala vedno govoriti o čustvu, katerega bi ne mogla spraviti iz ust, katerega bi ne mogla brez rdečice na obrazu opisati. To čustvo je bila ljubezen.

Na to upiranje je Gertrude časi že skoro nejevoljna; vendar ne more biti drugačna nego ljubeznjiva, zaupljiva, hvaležna, spoštovanja polna. Ta rahločutna, skrivnostna sramežljivost se ji ne dopada še od druge strani. Toda vse to se izgubi v misli, ki se ji vselej vrne, če Lucio pogleda. — Proti nji moram biti dobra! — In bila je res. Kajti razen

zaščite, bili so za Lucio ti pogovori in to ljubkovanje velika uteha. Tolažila se je tudi z neprestanim delom, vedno je prosila dela; celo v govorilnici je vselej kaj imela v roki. A žalostne misli se povsod utihotapijo. Če je šivala, česar dosedaj ni bila vajena, spomni se na vreteno. Potem pa še na druge reči!

Drugi četrtek pride zopet neki ribič s pozdravi od očeta Cristoforo ter potrdi, da je Renzo srečno ubežal. Drugih bolj natančnih novic ne prinese. Kakor smo povedali, upal je oče Cristoforo od svojega sōbrata v Milanu kaj več izvedeti. A ta odgovori, da ni videl ne osebe, ne pisma, da se je res nekdo oglasil v samostanu in vprašal po njem, da pa ga ni bilo več tam, ko je menih prišel domov.

Tretji četrtek — nikogar. Ubogi ženski prvič niste imeli zaželjenega tolažila, drugič pa ju začne še bolj skrbeti, kakor se zgodi pri vsaki malenkosti, ako smo zamotani v zadrege. Sto sumenj nadleguje ženski. Uže preje je Agnese sklenila, pogledati nekoliko v domačo vas. Ko izostane obljubljeni sēl, utrdi se v svojem sklepu. Za Lucio je mučna misel, da se bo morala ločiti od materinega krila. Toda njene ugovore premaga hrepenjenje po novicah in zavest, da se nahaja v povsem varnem, svetem zatišji. Obe torej skleneti, da naj Agnese drugi dan na cesti pričakuje ribiča, ki se bode mimo vračal iz Milana, in naj ga prosi za prostorček na vozu, da se popelje z njim mej domače hribe. Res se tako zgodi, in Agnese vpraša ribiča, ali mu oče Cristoforo ni ničesar naročil. A ribič je cel prejšnji dan ribe lovil in ni vedel ničesar o kapucinu. Ženi ni bilo treba prositi za prostor na vozu, poslovi se od domine in od hčerke, ne brez solza, obljubi, da takoj sporoči novice in da se skoro vrne; nato se odpelje.

Po poti se ne zgodi nič posebnega. Čez noč ostaneta v krčmi, kot po navadi, še pred jutrom odrineta in za rana prideta v Pescarenico. Agnese stopi z voza pred samostanom, zahvali se svojemu vozniku in hoče še obiskati svojega dobrotnika, predno gre domov,

in pozvoni. Brat Galdino, ki je nabiral orehe, pride odpirat.

„Oho! Dobra žena, kaj pa vas sem prinese?“

„Grem k očetu Cristoforo.“

„Oče Cristoforo? Ni ga tu.“

„Ah! Ali se kmalu vrne?“

„Saj...“ reče brat, strese z rameni in potegne ostriženo glavo v kapuco.

„Kam je šel?“

„V Rimini.“

„Aj?“

„V Rimini?“

„Kje je ta dežela?“

„Ej! ej!“ odgovori brat in reže navpično vzdih z raztegnjeno roko, kakor bi hotel povedati, da je daleč.

„Jaz revica. Zakaj pa je šel tako nenadoma?“

„To je želel oče provincijal.“

„Zakaj so ga poslali proč? Koliko dobrega je tu storil! O Bog!“

„Če bi bili predstojniki odgovorni za svoje ukaze, kje bi bila pokorščina, draga moja?“

„Res, a to mene ugonobi.“

„Veste kaj? V Rimini potrebujejo najbrže dobrega pridigarja. Saj jih je dovolj; a časi mora oni iti, ki je najbolj pripraven. Tamošnji oče provincijal je najbrže pisal tukajšnjemu, če ima tacega in tacega. In oče provincijal si je mislil: Tu je treba očeta Cristoforo. Tako je najbrže, vidite.“

„O jaz ubožica! Kdaj je odrinil?“

„Predvčeraj.“

„Če bi bila svojo vest poslušala in prišla pred par dnevi! Ali ne veste, kdaj se vrne? Ali niti približno?“

„E, draga moja! To ve oče provincijal, če sploh kdo vé. Če kak naš pridigar gre po svetu, ne vé, kje bo ostal. Iščejo ga tu, iščejo ga tam. Imamo samostane na vseh štirih vetrovih. Oče Cristoforo bo v Rimini zaslovel mej ljudstvom s svojimi postnimi pridigami, ker se na pridige vedno pripravi, bolj, kakor tu za ribiče in kmete. Za mestne prižnice ima pridige lepo spisane, izbrane pridige. Če se raznese govoricca o tem

dobrem pridigarju, iskali ga bodo . . . Bog ve kje! Poslati pa ga moramo, ker živimo od miloščine celega sveta in moramo vsem ustreči.“

„O Bog!“ vsklikne zopet Agnese jokavo. „Kaj naj storim brez njega? Bil je za nas pravi oče. Mi smo izgubljeni.“

„Res je, žena; oče Cristoforo je pošten mož. Imamo pa še druge usmiljene in pametne može, ki znajo ravnati z reveži in gospodo. Ali hočete očeta Atanasio? očeta Girolamo? očeta Zaccaria? To je zlat mož, ta oče Zaccaria. A ne prestrašite se, kakor bedasti ljudje, ki ne zaupajo njegovi suhi postavitci, slabotnemu glasu in redki bradi. Jaz ne pravim, da je dober pridigar; saj ima vsakdo svoje darove. A on zna dajati svête, svête!“

„Za Boga!“ pravi Agnese pol hvaležno, pol nepotrpežljivo, kakor človek, kateremu se dá svêt, ki bolj kaže na dobro voljo svetovalca nego ugaja njemu, „kaj me briga ta ali oni; le oni dobri mož pozna naše razmere in je že vse pripravil, da bi nam pomagal?“

„Torej morate potrpeti.“

„To vem“, odgovori Agnese, „oprostite, da sem vas nadlegovala!“

„Zakaj, draga moja? Smilite se mi. Če kdaj potrebujete naših očetov, kar pridite; saj se samostan ne premakne. Ej, pokažem se zopet, ko grem nabirat orehov.“

„Z Bogom!“ reče Agnese in se napoti proti svoji vasici, zapuščena, zmešana in razburjena kakor slepec, ki je izgubil svojo palico.

Ker vemo nekoliko več nego brat Galdino, moramo povedati, kako se je to zgodilo. Jedva pride Attilio v Milan, gre, kakor je obljubil donu Rodrigo, k tajnemu svetniku stricu. Tajni svêt je bil sestavljen iz trinajstih oseb zasebnega in vojaškega stanu; tega je namestnik vprašal za svêt, kadar je pa namestnik umrl ali sicer novi imel nastopiti, vladal je začasno. Stric je bil jeden izmej najstarejših v svêtu in je bil zelo spoštovan. A nihče ni znal svojega ugleda tako na znotraj in zvonaj porabiti kot on. Govoril

je dvoumno, molčal značilno, obstal sredi govora, vrtel oči, kakor bi hotel reči, da ne zna govoriti, laskal se je, a nič obljubil, uljudno pretil. Vse njegovo delovanje je bilo takó, z vsemi temi svojimi posebnostmi je vselej dosegel svoj namen. Časi je rekel: „tu ne opravim ničesar.“ Mogoče je bilo to res, a rekel je to takó, da mu nikdo ni verjel; to je še povečalo njegov ugled in njegovo moč, kakor škatljice, katere vidimo v lekarni, popisane z arabskimi črkami, v njih ni ničesar, pa vendar vzdržujejo dobro ime prodajalnice. Ugled stričev je vedno polagoma rastel, a namah je storil, kakor pravimo, ogromen korak naprej, takrat namreč, ko je v neki izvanredni zadevi potoval v Madrid na kraljevi dvor. Kako so ga tam sprejeli, pripovedoval je najbolje sam.

Vojvoda je zelo spoštljivo ravnal ž njim in mu je toliko zaupal, da ga je nekoč skoro vpričo pol dvora vprašal, kako mu je ugajalo v Madridu. Drugič mu je mej štirimi očmi pri nekem oknu povedal, da je milanska prestolna cerkev največje svetišče pod kraljevim žezlom.

Ko se Attilio pokloni stricu, in mu izroči stričnikove pozdrave, reče resno, kakor je bilo treba: „Jaz menim, da ne zlorabljam Rodrigove zaupljivosti, ako povem gospodu stricu, da se je Rodrigo zapletel v zadevo, ki še postane resna in ne brez posledice, ako ne posežete vmes . . .“

„Zopet njegove zgodbice; že vem.“

„Povedati moram, da ima sedaj moj stričnik prav, a precej se je zamotal. Nikdo drugi nego gospod stric more . . .“

„Mogoče.“

„Tam je neki kapucinec, ki je vzel Rodrigo na piko. Stvar je prišla tako daleč, da . . .“

„Kolikokrat sem vama že rekel, da pustita menihe in se ne brigajta za nje? Dovolj, da nagajajo onim, ki morajo . . . so primorani . . .“ Tedaj močno pihne. „Vi drugi pa, ki se jim lahko ognete . . .“

„Gospod stric, povedati moram, da bi se mu Rodrigo ognil, če bi mogel. A kapucinec je sklenil, dražiti ga na vse mogoče načine . . .“

„Kaj ima ta menih opraviti z mojim unukom?“

„Prvič je znan kot nagajivec, ki se vedno rad ravsa s plemenitniki. On podpira, hujska . . . kaj vem? . . . neko kmetsko deklenco od tam. In zato baburo se nekako sebično, ljubosumno, sumljivo, trdovratno zanima.“

„Razujem“, reče stric; obraz se mu bedasto naguba, bere se mu pa iz njega tudi zvita premetenost in hudomušnost, in vse to skupaj se je jako čudno vjemalo.

„Sedaj si je vtepel v glavo“, nadaljuje Attilio, „da se je Rodrigo zatelebal v ono . . .“

„Vtepel si je v glavo, vtepel si je v glavo. Tudi jaz poznam gospoda Rodrigo. V ti zadevi ga ti ne moreš pred mano opravičiti.“

„Gospod stric, jaz verujem skoro, da se je Rodrigo mogoče pošalil z ono punico na cesti. A s takimi čenčami nečem mučiti gospoda strica. Stvar je resna, ker je menih govoril o donu Rodrigo kakor o hlapcu in je celo okolico nahujskal proti njemu.“

„In drugi menih?“

„Ne brigajo se, ker vedó, da je oni menih svojeglavnež; vsi spoštujejo dona Rodrigo. A ta menih je zelo ugleden pri kmetih, ker se hlina in . . .“

„Jaz menim, da ne ve, da je Rodrigo moj unuk.“

„Če to ve! Prav to ga posebno bodri.“

„Kaj? kaj?“

„Ker prizna, da tem raji nagaja donu Rodrigo, ker ima tacega zavetnika kot vi. On pravi, da se lahko smeje visokim in prebrisanim glavam, da vrhica svetega Frančiška brzda tudi meče, da . . .“

„Ti preklicani menih! Kako mu je ime?“

„Oče Cristoforo iz . . .“, reče Attilio. Stric vzame iz miznice papir in napiše si njegovo ime, neprenehoma pihajoč. Mej tem nadaljuje Attilio: „Saj je bil vedno tak, ker poznam njegovo preteklost. Bil je plebejec, ki je čutil nekoliko cvenka v žepu in mislil, da bode vse plemenitnike ugnal. Ker ni mogel vseh premagati, ubil je jednega v jezi. Da bi ušel pravici, postal je menih.“

„Dobro, dobro; bom že pomagal“, nadaljuje stric in še piha.

„Potem“, nadaljuje Attilio, „sedaj je še posebno razdražen, ker se mu je neka nakana izjalovila. Iz tega lahko gospod stric posname, kakšen človek je to. Hotel je omožiti ono deklenco, da bi jo odtegnil svetu — saj me razumete — ali pa iz drugega vzroka; hotel jo je na vsak način omožiti. Našel je človeka . . . kateri je baš tak capin, potepuh; saj gospod stric ga morda, ne morda, gotovo pozna. Saj se je svèt gotovo pečal z onim capinom.“

„Kako mu je ime?“

„Svilotkalec Lorenzo Tramaglino, oni ki . . .“

„Lorenzo Tramaglino!“ vsklikne stric. „Dobro, menišč! Seveda . . . gotovo . . . imel je pismo za . . . Škoda da . . . Nič ne dè; dobro! Zakaj mi Rodrigo o tem ničesar ne sporoči? Zakaj dopusti, da stvari pridejo tako daleč, in se ne obrne na onega, ki bi mu lahko pomagal?“

„Tudi tu hočem resnico govoriti“, pravi Attilio. „Vedel je, koliko skrbij imate v glavi . . .“ Stric piha in položi roko na glavo, da bi pokazal, koliko skrbij ima. „Bal se je, da bi vas še on ne nadlegoval. Potem! Vse povem. Rodrigo je tako razdražen, tako besen, tako sit menihovih spletk, da si hoče sam poiskati pravice po krajšem potu, kakor pa dobiti jo iz roke pametnega strica po navadnem potu. Jaz sem ga skušal potolažiti; ker pa sem videl, da je vedno hujše, mislil sem, da je moja dolžnost, sporočiti to gospodu stricu, ki je glava in steber cele rodovine.“

„To bi mi lahko že preje povedal.“

„Res je, a mislil sem, da bode vse mnilo, če se menih spametuje ali pa odide iz samostana, kar se pogosto zgodi pri teh menihih, ki so danes tukaj, jutri tam. Sedaj sem tu, in bi lahko bilo vsega konec, a . . .“

„Sedaj moram jaz vse v red dejati.“

„Tako sem mislil tudi jaz. Mislil sem si: Gospod stric bode s svojo premetenostjo, s svojim ugledom preprečil vse in rešil čast dona Rodrigo, ki je tudi njegova čast. Oni

menih se baha vedno z vrstico svetega Frančiška; saj je ni treba imeti vedno okrog trebuha. Gospod stric ima sto sredstev, katerih ne poznam. Vem, da ga oče provincijal zagovarja, kar je povsem prav. Če gospod stric misli, da bi bilo zanj najbolje, če premeni nekoliko zrak, morete . . .“

„Prepustite to onemu, katerega se tiče“, reče stric precej posmehljivo.

„Res je!“ vsklikne Attilio, strese z glavo in se samemu sebi pomilovalno smeje. „Jaz ne morem svetovati gospodu stricu. A vnet sem za čast rodovine, da govorim, kjer ni treba. Bojim se, da bi še kaj družega hujšega ne naredil“, pristavi zamišljeno, „bojim se, da sem dona Rodrigo počrnil v očeh gospoda

strica. Ne imel bi miru, če bi radi mene menili, da vam Rodrigo ne zaupa tako in ni tako pohleven proti vam, kakor bi moral biti. Verujte, gospod stric, da v tem slučaju le . . .“

„Dovolj. Kaj klepetáš? Bodita prijatelja. Noroglavca, noroglavca; vedno kaj napravita, kar moram potem jaz krpati . . . Radi vaju naredim še kaj nepremišljenega; bolj mi belita glavo nego“, mislite si, kako tedaj začne pihati, „nego vse državne zadeve.“

Attilio se opravičuje, obljubuje, klanja se in poslovi ter odide. Stric pa mu v slovo reče: „Le pametno, pametno!“ kakor je vedno odslavljal svoja unuka.

Devetnajsto poglavje.

Kdor vidi na ledini rastlino na primer kislico, in bi hotel vedeti, ali je vzrastla iz semena, dozorelega na polji samem, ali je seme prinesel veter, ali je seme spustil tu ptič, ne mogel bi priti do zaključka, naj premišljuje kakor hoče. Tako tudi mi ne moremo vedeti, ali je stric iztuhtal v svoji glavi, ali mu je Attilio navdahnil misel, da se naj posluži očeta provincijala, ako hoče razrešiti povoljno to zavozljano zadevo. Gotovo Attilio ni slučajno tega nasvetoval. Lahko bi si mislil, da se bode tako odkritemu navdihnenju upirala puhla nečimurnost gospoda strica, a na vsak način mu je hotel pokazati to sredstvo in mu očrtati pot, katere naj bi se držal po njegovem mnenji. Na drugi strani je bil ta pripomoček tako po godu grofu-stricu, okolščine so takó jasno kazale nanj, da lahko stavimo, da bi ga našel sam, dasi bi mu nihče tega ne namignil. Šlo se je namreč za to, da v tem preočitem boji ne bode premagan njegov unuk, ki nosi njegovo ime. In to se je preveč tikalo njegove slave, njegovega ugleda, katerega je takó skrbno varoval. Če bi si unuk sam poiskal pravico, to bi bil pripomoček, hujši nego zló samo, to bi rodilo nove sitnosti. To je bilo treba takoj prepre-

čiti. Če bi mu ukazal, naj gre z gradu, ne pokoril bi se. Četudi bi to storil, umaknil bi se s tem z bojišča, radi samostana iz svoje hiše. Ukazi, postavna moč, strah, vse to je brez pomena proti nasprotniku tacega stanu. Redovniki in posvetni duhovniki niso bili podložni svetni gosposki, a ne samo ti, ampak tudi kraji, kjer so prebivali, uživali so to svobodščino. To mora vedeti vsakdo, četudi ni čital družega, kot to povest. Jedino sredstvo je torej, da se odstrani s pomočjo očeta provincijala, ki ima v oblasti, ali menih ostane, ali gre.

Oče provincijal in grof-stric sta bila stara prijatelja. Videla sta se redko, a vselej sta se prijazno pozdravljala in neskončno kadila. Časi je bolje, če imamo opraviti s človekom, kateri ima več podložnikov, kakor z jednim izmed teh, ki vidi samega sebe, poslušá samó svoje nagnjenje in le za sebe skrbi. Oni pa vidi ob jednom sto razmer, sto posledic, sto hasnij, sto stvarij, katerim se mora ogniti, sto stvarij, za katere mora skrbeti, in tedaj lahko na sto načinov dela.

Ko vse dobro premisli, povabi nekega dne grof-stric očeta provincijala na kosilo, pri katerem je bil krog izbrane družbe. Nekateri mej njimi so bili visoke glave, katerih

ime je že donelo kot Bog ve kakov časten naslov. Ti so z ličnim kretanjem, s prirojeno gotovostjo, z imenitnim posmehovanjem o važnih stvareh govorili kakor o vsakdanjih stvareh, da so že s tem nehoté v vsakem poslušalcu utrdili mnenje o svoji visokosti in moči. Drugi so bili hišni varovanci, ki so bili že vsled podedovane udanosti in do-smrtne sužnjosti podložni svojemu gospodu. Od prve jedi naprej so začeli pritrjevati z usti, očmi, ušesi, tako da je tuj gost pri poobedku že skoro pozabil, kako se izgovori, ne'.

Pri mizi obrne grof takoj pogovor na Madrid. V Rim drži mnogo potov, v Madrid pa vsaka pot. Govoril je o dvoru, o vojvodi, o ministrih, o namestnikovi družini, o bikovih bojih, katere je posebno dobro lahko popisal. Opazoval jih je z ugodnega kraja, iz eskurijala, katerega je poznal do zadnjega kota, ker mu je neki vojvodin ljubljeneec vse razkazal. Nekoliko časa ga cela družba pazno posluša, potem pa se pogovor razdeli. Tedaj začne grof-stric zaupljivo pripovedati druge lepe zgodbe očetu provincijalu, ki je zraven njega sedel in ga je pustil neprenehoma govoriti. Namah napelje govor drugam, zapusti Madrid, gre od dvora do dvora, od jedne visoke glave do druge, naposled pa pride do kardinala Barberini, ki je bil kapucinec in brat tedanjega papeža Urbana osmega. Grof mora tu tudi provincijala pustiti govoriti in slišati, da so na tem svetu tudi ljudje, ki ne plešejo tako, kakor on gode. Ko potem vstanejo od mize, prosi provincijala, naj stopi ž njim v bližnjo sobo.

Dve visoki glavi, dva sinčka, dve posebljeni skušnji sediti si nasproti. Visokorodni gospod odkaže stol spoštovanemu provincijalu, nato se še sam vsede in začnè: „Vsled prijateljstva, ki naju veže, predrznem se govoriti z vami o zadevi, ki se naju obeh tiče, katero morava skupno uravnati . . . Povem vam naravnost, za kaj se gre. Vem, da sva hitro pri kraji. Povejte mi, ali ni v vašem samostanu v Pescarenico neki oče Cristoforo iz . . .!“

Provincijal potrди in prikima.

„Povejte mi, spoštovani gospod odkritosrčno . . . ta človek . . . ta menih . . . Ne poznam ga sicer, četudi poznam mnogo očetov kapucincev, zlata vredne in goreče, pametne, ponižne. Jaz sem prijatelj tega reda od mladih nog . . . A v vseh številnejših rodovinah . . . je vedno kakšen svojeglavnež . . . Ta oče Cristoforo, kakor vem iz poročil, je . . . precej prepirljiv . . ., ki ni tako pameten, previden . . . Stavim, da vam je že večkrat belil glavo.“

Razumem, to je moja dolžnost, — misli si provincijal, — kriv sem sam. Vedel sem, da je ta oče Cristoforo dober pridigar, a ne sme ostati šest mesecev na jednom kraji, posebno ne na kmetih.

„Oh!“ pravi na to: „Žal mi je, da vaša Svetlost tako sumi očeta Cristoforo. Kolikor vem, je pobožen . . . vzgleden menih; cenijo ga povsod.“

„Res je,“ prečastitljivi gospod . . . Vendar vam hočem kot dober prijatelj povedati, kar morate vedeti. Če pa to že veste, vendar je moja dolžnost, da vas opozorim na posledice . . . mogoče; več ne rečem. Ta oče Cristoforo podpira in daje potuho nekemu človeku odondot . . . saj ste že gotovo slišali . . . onemu, ki je ušel pravici, potem, ko je na oni grozni Martinov dan doprinesel . . . Lorenzo Tramaglino!“

Tako! — misli si provincijal in reče: „To je za-me nekaj novega. A vaša Svetlost dobro ve, da je naša dolžnost, poiskati izgubljene ovčice in jih peljati nazaj.“

„Dobro, a take izgubljene ovčice podpirati . . ! To je opasno, kočljivo . . .“ Tedaj ne napne lic in ne pihne, temveč stisne ustnice in potegne k sebi toliko sape, kolikor bi je lahko izdahnil, in reče: „Hotel sem vam namigniti, če bi mogoče kdaj vaša Svetlost . . . Mogoče bode treba iti v Rim . . . ne vem . . . v Rimu . . .“

„Hvaležen sem vam za ta migljaj. A jaz sem prepričan, če se preišče ta zadeva, da se pokaže, da je hotel oče Cristoforo onega malopridneža samo poučiti in poboljšati. Oče Cristoforo, poznam ga dobro.“

„Saj dobro veste, kako posvetno je preje živel, kaj je v svoji mladosti doprinašal?“

„To je baš lepo, gospod grof, da človek ki je kot posvetnjak mnogo poskusil, postane drugačen. Odkar oče Cristoforo nosi kapuco . . .“

„Verujem, povem vam odkrito, verujem. A časi, kakor pregovor pravi . . . obleka še ne naredi meniha.“

Ta pregovor je šepal. A grof ga je hitro povedal mesto družega, ki mu je baš prišel na jezik. „Volk spremeni svoj kožuh, a ne svoje pogoltnosti.“

„Imam poročila, dokazuje“, nadaljuje potem.

„Če veste dobro“, reče provincijal, „da je ta menih zagrešil to ali ono (to se lahko vsakomu pripeti), povejte mi to. Jaz sem predstojnik, predstojnik, a nevreden. Jaz moram tedaj to popraviti.“

„Povedal vam bodem. V zvezi s to neprijetno zadevo, da je namreč ta menih podpiral onega malopridneža, je neka druga bolj kočljiva stvar, ki bi . . . Mej nama hočeva vse ob enem opravit. Oni menih namreč nagaja mojemu unuku, donu Rodrigo * * *.“

„Oho! To mi je žal, zelo žal!“

„Moj unuk je mlad živahen človek. On se ne pusti dražiti.“

„Moja dolžnost je, da se o tem natanko prepričam. Kakor sem že povedal — in vi kot skušen človek to boljše veste — vsi smo iz mesa in lahko grešimo . . . tako ali tako. Če je oče Cristoforo grešil . . .“

„Vidite častitljivi! Te stvari moramo mej sabo opravit, pokopati; če preveč mešamo . . . tem slabše. Saj veste to. Ti prepri in razprtije nastanejo časi iz malenkosti in se večajo, večajo . . . Če hočemo poiskati korenine, ne pridemo do nje; iz tega se rodi sto drugih zmešnjav. To je treba zatreti, razdreti, častitljivi oče! Zatreti, razdreti! Moj unuk je mlad; menih je tudi še živ ogenj . . . še povsem mladenič. Mi moramo, ki smo že v letih . . . ali ne, ej, častitljivi oče . . .“

Ta prizor je bil podoben onemu, če se sredi predstave po pomoti vzdigne zagrnjalo, pevec pa, ki ne ve, da ga ljudje gle-

dajo, baš klepeta s svojim tovarišem. Obraz, kretanje, glas grofov, ko reče ‚ali ne, ej‘, bil je popolnoma naraven, ne prisiljen. Res mu ni bilo prav, da je imel že toliko križev na grbi. A on se ne joka za preteklimi časi, za mladeniškim ognjem in mladeniško živahnostjo: to je ničevno, nečimurno, bedasto! Vzrok njegove nejevolje je bil bolj važen in tehten. Nadejal se je bolj visokega mesta, če bi bilo izpraznjeno, a bal se je, da bode mogoče že prepozno. Če bi dosegel svoj cilj, ne brigal bi se več za svoja leta, ne želel bi ničesar več, bil bi zadovoljen, kakor oni, ki hrepene po kaki stvari, pa se umiré, kadar dosežejo svoj namen.

Grof nadaljuje: „Mi moramo imeti potrpljenje z mladeniči in popraviti njih napake. Sedaj je še čas, ker stvar še ni znana. Sedaj še ni prepozno za ‚principiis obsta‘. Ogenj je treba ločiti od slamé. Marsikateri predmet na kakem kraju ni na svojem mestu in je le za izpodtiko, drugod pa se izborna prilega. Vi bode te že znali dobiti pravo mesto za tega meniha. Radi druge zadeve, bi lahko vzbudil sum, da . . . bilo bi bolje, da ga predstavimo. Če ga pošljemo nekoliko na potovanje, zadenemo ob jednom dve muhi. Vse se bode poravnalo, več ne bode pohujševanja.“

Ta sklep je oče provincijal že od začetka pričakoval. — Aj! misli si — saj vem, kaj nameravaš. Kot po navadi! Če vam je ubogi menih nadležan in vam ni po godu, precej naj ga predstojnik prestavi, kar brez preiskave.

Ko grof neha in v potrdilo zapiha, povzame provincijal: „Razumem, kaj hoče gospod grof povedati, a predno se stori tak korak . . .“

„Je in ni korak, častitljivi oče. To je prav navadna reč. Če precej ne popravimo tega, vidim že celo goro sitnostij, ilijado gorjá. Naglica . . . moj unuk . . . jaz ne verujem; saj sem jaz tukaj. Če te stvari, ki je že takó daleč prišla, precej ne pretrgamo in presekam na jeden mah, ne bode več mirú in bode nemogoče, skriti pred svetom . . . Razven tega moj unuk tudi ni sam . . . Mi

dregnemo v sršenovo gnezdo, častitljivi oče. Kakor vidite, naša rodovina je velika.“

„Očividno.“

„Saj me umete. Mi smo ljudje, ki nam teče po žilah kri, ki kaj velja . . . na syetu. Sedaj pa še čast zraven; iz tega nastane skupna zadeva; in tedaj . . . če je kdo tudi miroljuben . . . Srce bi me peklo, če . . . bi moral jaz . . . ki sem bil vedno naklonjen očetom kapucinom . . .! Če hočejo vaši patri ljudem izkazovati dobrote, morajo biti mirni, ne pa se z ljudmi ravhati, temveč v miru z njimi živeti . . . Imajo tudi sorodnike mej svetom . . . Te častne zadeve se vlečejo, razširijo, razcepijo in potegnejo za sabo . . . pol svetá. Jaz sem v taki službi, da moram na-se gledati . . . Njegova Svetlost . . . moji tovariši . . . zadeva postane še . . . posebno v teh okolščinah . . . Saj veste, kako in kaj.“

„Res“, reče oče provincijal, „oče Cristoforo je pridigar. Mislil sem že . . . in sedaj me še prosite . . . A sedaj, v teh okolščinah, bilo bi to takorekoč kazen. Kazen, predno je zadeva preiskana . . .“

„Ne kazen, ne. Pametna previdnost, skupna naredba, da zaprečimo zlo . . . Povedal sem.“

„Mej nama je stvar jasna; res je! Če je tako, kot je vam bilo sporočeno, je skoro nemogoče, da bi se o tem ne vedelo že v dotičnem kraji. Povsod so hujskači, malo-pridneži ali vsaj radovedne glave, ki se radosté, če vidijo, da so si duhovniki in posvetnjaki v laseh. Vse ovohajo, po svoje tolmačijo in klepetajo . . . Vsakdo mora braniti svojo čast. Tudi jaz imam kot (nevreden) predstojnik svoje dolžnosti . . . Čast kute . . . me ne briga . . . vsakdo naj se briga za sebe! Če je vaš gospod stričnik tako razkačen, razlagal si bode to mogoče prejeta zadoščenje in se bode . . . bahal, ponašal s tem, a . . .“

„Menite, častitljivi gospod? Mojega stričnika spoštujejo mej svetom kot moža . . ., kot se mu tudi spodobi. A v mojih očeh je otrok. On ne stori ne več, ne menj, kar mu jaz zapovem. Še več, moj stričnik o tem ne zve trohice. Komu naj sva odgovorna za to? ”

To naredimo mej sabo kot dobri prijatelji in mej nami naj tudi ostane. Ne mislite na to! Jaz znam molčati.“ Tedaj pihne. „Kaj naju brigajo ta žlobudrala? Ali je čudno, če gre menih drugam pridigovat! A mi vidimo, skrbimo, moramo . . . mi se ne smemo brigati za čenče.“

„Da to preprečimo, mora mi vaš gospod stričnik dati znak prijateljstva, spoštovanja . . . ne radi nas, ampak radi kapuce . . .“

„Dobro, seveda, tako je prav . . . A saj ni treba. Moj stričnik vedno prijazno sprejme kapucince. To stori že iz nagona, ki je v naši krvi. Razven tega s tem tudi meni vstreže. Sicer pa, kaj nenavadnega . . . seveda, ker je tudi ta slučaj nenavaden. Le meni prepustite . . . jaz zaukažem svojemu stričniku . . . To mu je treba previdno namigniti, da ne opazi, da sva se midva mej sabo pogajala. Čemu bi obvezoval, kjer ni rane? Kar smo sklenili, naj se zgodi, čim preje možno. Če bi-se mogoče našel bolj oddaljen kraj . . . da vzamemo patru vsako prilžnost . . .“

„Baš bi radi pridigarja v Rimini. Sicer pa bi tudi njega izbral . . .“

„Seveda, kakor navlašč. In kdaj . . .? ”

„Če je sila, takoj.“

„Sila, sila, častitljivi oče, boljše danes nego jutri. In“, nadaljuje vstavši, „če moremo jaz ali moja rodovina očetom kapucinom . . .“

„Poznam dobrohotnost vaše rodovine“, reče oče provincijal, vstane in gre za zmagovalcem proti vratom.

„Ugasnili smo iskro“, pravi grof in se ustavi, „iskro, ki bi mogoče provzročila cel požar. Mej dobrimi prijatelji se z malimi besedami poravnajo važne stvari.“

Ko pride do vrat, odpre in zahteva, naj gre oče provincijal naprej. Nato vstopita v drugo sobo in se pomešata mej družbo.

Mnogo se je trudil, prizadeval in govoril grof pri svojih poslih, in potem so se ravnali tudi njegovi vspehi. S tem razgovorom je dosegel, da je šel oče Cristoforo peš iz Pescarenico v Rimini, kar je lep sprehod.

Nekega večera pride v Pescarenico kapucinec iz Milana s kopico pisem za očeta gvardijana. To je bilo povelje za očeta Cristofora, naj se odpravi v Rimini za postnega pridigarja. V pismu na gvardijana je bilo ukazano, da naj oče Cristoforo popolnoma popusti, kar je sedaj počenjal ondi, in da naj si ne dopisuje z nikomur. Brat, ki je prinesel pismo, naj ga spremlja na potu. Gvardijan zvečer molči, zjutraj pa pokliče očeta Cristofora, pokaže mu pismo, zapové mu vzeti torbo, palico, robec in pas in se takoj odpraviti z bratom, katerega mu predstavi.

To je bil udarec za našega meniha, lahko si mislite. Renzo, Lucia, Agnese, vsi mu stopijo pred oči. Sam pri sebi vsklikne: „O Bog, kaj bodo ti ubožci, če mene ni tukaj!“ Nato povzdigne oči k nebu in se kesa, ker premalo zaupa v Boga in ker misli, da brez njega se ne da nič opraviti, položi roke na prsi v znak pokorščine in se prikloni očetu gvardijanu. Ta ga potem potegne na stran in mu kot svetovalec in zapovednik sporoči še drugo povelje. Oče Cristoforo gre v svojo celico, vzame torbo, položi notri svoj molitvenik, postne pridige, kruh, opaše svoj usnjati pas in se posloví od svojih sobratov, kolikor jih je bilo doma, nazadnje gre po blagoslov k gvardijanu, potem pa odrine s spremljevalcem po odkazanem potu.

Rekli smo, da je don Rodrigo trdno sklenil, doseči svoj cilj in da je sklenil, poiskati pomoč pri nekem groznem možu, čegar imena, priimka, naslova pa ne moremo povedati niti približno. To je tem bolj čudno, ker o tem možu čitamo po knjigah (tudi tiskanih), iz one dobe. Da je povsod ista oseba, o tem ni dvoma, ker so dejanja ista. Vsak pisec pa se skuša ogniti imenu, kakor bi ga ne znal zapisati. Francesco Rivala v svojem životopisu kardinala Federigo Borramea imenuje tega moža, „mogočnega, bogatega in plemenitega gospoda.“ Giuseppe Ripamonti ga omenja v peti knjigi pete dekade svoje „domače zgodovine“, imenuje ga, „ta“, „oni“, „oni mož“, „imenitna oseba“. V svoji

lepi latinščini, katero smo po možnosti preveli, pravi: „Pripovedoval bodem o možu, ki je bil prvi mej mestnimi velikaši, ki je stanoval na kmetih, skoro na meji; tam se je s pomočjo zločinov zavaroval in je zasmehoval pravico, sodnike, gosposko, kralja. Živel je povsem neodvisno, sprejemal je izgnance, ker je bil tudi sam izgnan. Potem pa se je vrnil, kakor bi se nič ne zgodilo.“ Tega pisca poklicali bomo še na pomoč, kadar nam bo treba potrditi in razjasniti povest našega vira, ki naj nas sedaj zopet vodi.

Delati, kar je bilo od postave prepovedano ali zabranjeno od gosposke; samo iz vladoželjnosti se mešati v tuje zadeve; vse strahovati in zapovedovati onim, ki so zapovedovali drugim; take so bile navade tega moža. Že od mladih nog je čutil v sebi nejevoljo in nepotrpežljivo zavist, ker je videl in slišal toliko nasilja, toliko spletk, toliko tiranov. Kot mladenič je v mestu ob vsaki priliki imel kaj opraviti z najhujšimi malopridneži, nagajal jim je, ali pa prijateljstvo z njimi sklepal. Prekašal je skoro vse po bogastvu in številu pristašev, vse pa po svoji predrznosti in vstrajnosti; marsikomu je pregnal veselje, ž njim se poskušati, marsikoga je ugnal ali si pridobil za prijatelja, ne kot enakovrednega, ampak kot podložnega, kar je le njemu ugajalo. Ti podložniki so se mu klanjali in ga povsod podpirali. Počasi je pa on sam postal orodje v rokah drugih, ki so se pridno posluževali pomoči tako mogočnega zaveznika. Zdelo se mu je, da bi zatemnel svojo slavo in dobro ime, če bi komu odrekel svojo pomoč. Tako je na svoj in drugih račun take malopridnosti doprinesel, da ga ni moglo varovati ne ime, ne sorodstvo, ne prijatelji, ne drznost. Radi tega je bil pregan in se je moral umakniti čez mejo svojim neštevilnim sovražnikom. Po mojem mnenju se na ta dogodek nanaša, kar nekje pripoveduje Ripamonti: „Ko je moral ostaviti domovino, ubežal je skrivnostno, grozno in čudno. Na konji je jezdil skozi mesto s trobento, sledila mu je tolpa psov. Ko gre mimo dvorne palače, pusti straži za namestnika nesramno naročilo.“

Tudi v odsotnosti ni nehal s svojimi spletkarijami. Dopisoval si je s svojimi znanci, ki so ostali z njim v zvezi, kakor dobesedno pravi Ripamonti: „v skrivni zavezi drznih naklepov in groznih podjetij.“ Tedaj je celo začel z višjimi glavami spletkariti; o tem pa govori naš povestničar kratko in skrivnostno.

„Tudi nekateri zvanjani knezi so se večkrat na-nj obrnili za pomoč pri kakem važnem umoru in pogosto so mu od daleč poslali ljudij, da bi mu pomagali pri izvrševanju njegovih zločinov.“

Naposled (ne ve se kdaj) ga pokličejo iz prognanstva, bodisi da je posređoval kak mogotec, bodisi da je s svojo predrznostjo si priboril prostost. Vrne se domov, a ne v Milan, ampak na neki grad na bergamski meji, kjer je bilo tedaj še Beneško. „Ta grad“, pravi Ripamonti, „je bil kovačnica krvavih naklepov. Njegovi služabniki so bili na smrt obsojeni in ubegli morilci, celo kuhar in njegov pomočnik sta morala biti morilca; vsi so imeli krvave roke.“ Razven te lepe družine je imel, kakor trdi isti povestničar, celo tolpo takih hudobnežev, ki so bili raztreseni in postavljeni po raznih krajih obeh držav, na kojih meji je sam bival. Bili so vedno pripravljene na njegova povelja.

Vsi nasilniki daleč naokrog so se morali jedenkrat odločiti za prijateljstvo ali sovražstvo tega glavnega tirana. Kdor se mu je hotel ustavljati, godilo se mu je slabo, tako da tega ni pozneje nihče poskušal. Kdor je hotel biti od njega neodvisen, paziti je moral na svoja dejanja in na samega sebe. Prišel je njegov sel in prinesel ukaz, naj se opusti to ali ono podjetje, naj se ne nadleguje ta ali oni dolžnik in tako dalje. Treba je bilo odgovoriti: da ali ne. Kadar je kdo s podložno udanostjo prepustil kako zadevo njegovi razsodbi, moral se je njegov nasprotnik odločiti, ali naj se uda njegovi razsodbi, ali pa naj si nakoplje njegovo sovražstvo na glavo, in to je bilo isto, kakor bi mu zvonec zapel. Četudi kdo ni imel prav, vendar se je zatekel k njemu, da bi mu pripomogel do pravice. Drugi pa je imel

prav, pa je vendar poiskal njegove zaščite, da bi zaprl nasprotniku pot do njega. Oba sta bila od njega odvisna. Večkrat se je obrnil nanj revček, katerega je stiskal kak mogotec. On se je potegnil za slabejšega in prisilil močnejšega, da odneha, vse popravi in prosi odpuščanja. Če se mu je mogotec ustavljal, napovedal mu je vojsko, dokler ga ni pregnal iz kraja, kjer je uganjal svoja nasilstva, ali pa ga je še drugače in groznejše poplačal. In tedaj so njegovo grozno in strašno ime blagoslavljali. Kajti niti javna niti zasebna oblast v onih časih ni mogla tako hitro pripomoči do pravice. Navadno pa je svojo moč porabil za krivične nakane, grozovita nasilstva in ošabne muhe. Učinek je bil isti, čeprav je rabil svojo moč za tako različne namene. Ljudje so si namreč čudne stvari domišljevali o njegovi moči, s katero je tako lahko delal krivico ali pomagal pravici; dà, krivico in pravico, s katerima imajo ljudje toliko težav, ki jim večkrat prekrizata vse naklepe. Navadni nasilniki so bili navadno samo na glasu v okolici, kjer so bili najbolj domači in močni. Vsak kraj je imel svoje; bili so si tako podobni, da se ljudstvo ni brigalo za one, katerih ni imelo na vratu. Toda ta glavni nasilnik je bil uže dolgo časa znan v vsakem kotu v milanski vojvodini. O njegovem žitji in bitji so si ljudje pripovedovali čudne bajke. Njegovo ime je značilo nekaj nezmernega, čudnega, skrivnostnega. Ker so ljudje sumili, da ima povsod svoje zaveznike in vohune, mislili so vedno nanj. Seveda so samo sumili; kdo bi namreč sam priznal, da je z njim v zvezi? Mogoče, da je bil vsak nasilnik njegov zaveznik, vsak postopač od njega najet. Ker ni nihče tega vedel, imela je domišljija široko polje, strah pa je bil nekako tajen. Če so se kje prikazali neznanjani in bolj kot navadno grdi potepuhi, če niso ljudje precej mogli uganiti, kdo je kriv te ali one hudobije, mrmralo in šepetalo si je ljudstvo na uho ime tega moža, katerega moramo vsled previdnosti naših virov imenovati ‚neznanca‘.

Grad neznančev je bil oddaljen od gradu don Rodriga samo sedem milj. Ko je don

Rodrigo postal nasilnik, uvidel je, da takó blizu toli imenitne osebe ne more poljubno počenjati, kar hoče. Prišel bi z njim navskriž, če bi se ne hotel z njim zavezati. Don Rodrigo se mu seveda kot drugi ponudi za prijatelja. Izkazal mu je več uslug; vir nam ne pové več. Radi tega mu je neznane vedno obljuboval, da mu bo vse povrnil, kadar hoče. Seveda je skrbno skrival to prijateljstvo, vsaj izdati ni hotel, kako ozko in prisrčno da je. Don Rodrigo je bil nasilnik, a ne samopašen nasilnik. To rokodelstvo je bilo za-nj sredstvo, ne cilj. Rad bi se prosto gibal v mestu; rad bi lagodno živel, sprehajal se in užival časti; zato se je moral ozirati na svoje sorodnike, ohraniti si je moral prijateljstvo visokih glav, imel je vedno jedno roko v tehtnici pravice, da bi jo po potrebi nagnil na svojo stran, da bi jo oviral ali pa ž njo udaril po glavi

onega, ki bi menil, da mu na ta način lažje pride do živega nego s svojo močjo. Prijateljstvo, prav za prav zveza s takim človekom, očitnim sovražnikom javne oblasti, bi mu bila na poti, posebno bi ne bila všeč gospodu stricu. Zato je vedno trdil, da se sicer to prijateljstvo ne dá tajiti, da pa je to razmerje potrebno, ker je sovraštvo s takim človekom preveč opasno. In tako se je opravičeval, češ da je to potrebno. Kdor namreč mora biti previden, pa noče biti ali ne zna biti, zadovolji se polagoma s tem, da drugi skrbi zanj in opravlja njegove posle. Če pa ni očitno zadovoljen, zatisne vsaj jedno oko.

Nekega jutra odjezdi don Rodrigo, kakor bi šel na lov; spremljajo ga peš bravi. Griso gre tik njega, štirje pa za njim. Napoti se proti gradu neznančevemu.

Dvajseto poglavje.

Grad neznančev je stal nad ozko in temno dolino, na vrhu griča, ki štrli iz robatega gorskega slemena in ki je obdan od kupa kamenja in skalovja ter neštetiham in prepadov od vseh strani. Le iz doline se more priti gori po strmeh, a ravnem in nepretrganem pobočji, ki je zgoraj pokrito s travniki, spodaj pa s polji; semtertja so raztresene tudi kočé. V podnožji je kamenita struga, kjer teče potoček ali pa dere hudournik, kar se ravna po letnem času. Mejil je obe državi. Nasproti ležeči gorski vrhovi, ki so na drugi strani mejili dolino, bili so tudi v vznožji nekoliko obdelani; drugod pa je ležal grušč in drobiž na strmih in golih višavah brez potov. Samo tu in tam se vidijo v razpokah ali na skalah ruševine...

Z gradu je pregledal divji neznanec celo okolico, kakor orel iz svojega okrvavljenega gnezda. Pod sabo vidi kakega potnika, nad sabo v višavi pa nobenega živega bitja. Če se ozrè okrog, lahko pregleda vso okolico, pobočja, dolino, v njej pa poti. Steza, ki se vije kakor kača proti groznemu bivališču,

se razteza pred njim kakor vijoč se trak. Z oken, iz prestrelav se je moglo natanko šteti korake prihajajočega tujca in stokrat pomeriti na-nj. Četudi bi šlo celo krdelo proti gradu, vender bi posadka marsikoga prevrnila na pot ali prekucnila v brezdno, predno bi kdo prišel na vrh. Kdor ni bil posebno po godu gospodarju tega gradu, ni se drznil stopiti na to stezo ali v to dolino, celo mimo iti se ni upal. Če bi se tu prikazal birič, ravnali bi ž njim kakor z vohonom, katerega vjamejo v sovražnem taboru. Pripovedovale so se žalostne bajke o onih, ki so to poskusili. A to so bile starodavne pravljice. Nikdo mlajšega zaroda se ni spominjal, da bi kacega biriča videl tu, bodisi živega, bodisi mrtvega.

Tako naš vir opisuje grad. O imenu ne črhne. Da bi ga nam ne izdal, ne govori ničesar o Rodrigovem potovanju in ga postavi naravnost sredi doline, pod hrib, kjer se steza začne viti v hrib. Tam je stala krčma, katero bi lahko tudi imenovali stražnico. Nad durmi je visela mesto kazala tabla,

na kateri je bilo na obeh straneh naslikano žarko solnce. A ljudstvo, ki časi ponavlja ime, katero drugod sliši, ali je pa po svoje prikroji, imenovalo je ono krčmo „huda noč“.

Ko se sliši peketaanje konjskih kopit, prikaže se na pragu z mečem in pištolo oborožen mladič, pogleda na cesto, potem pa gre nazaj in sporoči trem oboroženim ljudem, ki so igrali z umazanimi in kot opeka privitimi kartami. Glavar mej njimi se vzdigne, pogleda proti vratom, ko pa spozna prijatelja svojega gospoda, pozdravi ga spoštljivo.

Don Rodrigo prijazno odzdravi in vpraša, če je gospod doma. Ko dobi odgovor, da najbrže, stopi s konja in izroči uzde hlapcu Tiradrittu;¹⁾ potem sname puško in jo dá hlapcu Montadrolu,²⁾ kakor bi se hotel znebiti nepotrebnega bremena, da bi lažje šel. Vedel pa je le, da po ti stezi ne sme nikdo iti s puško. Nato potegne iz žepa nekoliko srebrnega denarja in ga stisne hlapcu Tanabusu,³⁾ rekoč mu: „Vi drugi me pričakujte in se zabavajte s to družino!“ Nazadnje potegne iz žepa še par zlatnikov in jih stisne glavarju, rekoč mu, naj polovico obdrži za-se, drugo pa razdeli mej svoje hlapce. Nato začne z Grisom, ki je tudi odložil puško, peš iti v breg. Mej tem pa so ostali oni trije bravi in Squinternotto,⁴⁾ ki je bil četrti (ah, kako lepa imena so to!), s hlapci neznanca in onim mladičem, ki je tudi rastel za vislice; igrali so, pili in si pripovedovali svoja junaštva.

Še jeden hlapec neznančev kmalu doide don Rodriga. Gleda ga, spozna ga in gre ž njim in mu prihrani trud, vedno imenovati svoje ime in se opravičevati vsakemu, katerega bi srečal, pa bi ga ne poznal. Ko pridejo do gradu, ostane Griso pri vratih, don Rodriga pa peljejo skozi mnogo temnih hodnikov skozi sobe, po katerih so obešene puške, sablje, helebarde. Za vsakim oglom je stal bravo. Ko nekoliko počaka, spusti ga v sobo neznančevo.

¹⁾ Dober strelec.

²⁾ Hribovec.

³⁾ Jamar.

⁴⁾ Kolobocija.

Ta mu gre naproti, odzdravi mu in mu potipa roke, kakor je nehoté iz navade vselej storil, če ga je prišel kdo obiskat, naj bi bil tudi najboljši in najstarejši prijatelj. Bil je velik, črn, plešast. Par las na glavi je bilo belih, obraz naguban; na prvi pogled bi se mu lahko prisodilo čez šestdeset let. A njegovo kretanje, gibanje, krepke njegove poteze na obrazu, teman, a živahen ogenj njegovih očij, vse to je kazalo, da je še kot mladenič krepak na duhu in telesu.

Don Rodrigo pove, da pride po svét in pomoč, da je zašel v zagato, iz katere se mora uže radi časti rešiti, in pripomni, kaj mu je neznanec obljubil, ki ne obljublja preveč ali zaman. Razloži mu svoj hudobni naklep. Neznanec je uže nekoliko o tem čul; poslušá ga pazno, ker so mu ugajale take zgodbice in ker je bilo zamotano tudi ime, katero mu je bilo znano in katero je črtil, ime očeta Cristofora, odkritega sovražnika nasilnikov v besedah in dejanjih. Don Rodrigo ve, s kom ima opraviti; razloži mu natanko težave podjetja, kako daleč je oni kraj, samostan, signora... Kakor bi mu zapovedal skriven démon v srcu, prekine neznanec namah pogovor in obljubi, da prevzame podjetje na-se. Zapomni si ime uboge Lucije in odslovi don Rodriga z besedami: „Kmalu izveste, kaj imate storiti!“

Čitatelj se spominja onega nesrečnega Egidija, ki je bival zraven samostana, v katerem je bila uboga Lucia; povemo mu naj, da je bil jeden izmej najboljših in zaupnih neznančevih pomagačev. Zato je neznanec tako hitro in odločno obljubil. Ko pa ostane sam, začne se kesati, da je zastavil svojo besedo. Delj časa ga je namreč uže vest pekla ali vsaj gnusile so se mu njegove pregrehe. Vse, ki so bile nakopičene ne na njegovi vesti, ampak v njegovem spominu, stopile so mu pred oči povečane in grozne, ako se je pripravil na novo pregreho. Nadležno breme je vedno rastlo. Pri prvih zločinih je bil nekako nejevoljen, a premagal se je; mržnja, ki je uže izginila, se znova vrne. Od začetka je njegova duša verovala v dolgo,

negotovo bodočnost, je brezskrbno se zaňala na telesno moč. Sedaj pa so mu misli na bodočnost postale nadležnejše nego misli na prošlost. Postarati se? Umreti? In potem? — Podoba smrti nam sicer v smrtni nevarnosti pred sovražnikom podvoji pogum, vdahne neko besno jezo; a ista podoba smrti je neznanca sredi tihe noči, v varnem njegovem gradu, mučila. Ni mu grozil s smrtjo umrljivi sovražnik; ni je mogel odbiti z boljšim orožjem in sprätnejšo roko; prišla bode nepožvana. Bila je mogoče še daleč, a bližala se je vedno. V tem, ko se je neznanec prizadeval vsako misel na njo udušiti, približevala se je vedno bolj.

Izprva so ga pogosti vzgledi, nepretrgani prizori nasilstva, maščevanja, umorov bodrili in vspodbujali, in tako je lahko tudi umiril svojo vest. S časom pa ga začne mučiti zmedena grozna misel, da ima vsakdo svojo voljo in neodvisno razsodnost. Ker vidi, da se je ločil od drugih navadnih hudobnežev, čuti se nekako osamljenega, zapuščenega. O Bogu je slišal govoriti, a živel je dolgo časa, kakor bi ga ne bilo; ni ga tajil, pa tudi spoznati ga ni hotel. Časi je v trenutkih neosnovane obupanosti, ničevega strahu čul glas v sebi: „In jaz sem vender.“ V svoji ognjeni strasti je radi tega samo še bolj črtil postave, katere so oznanjevali v božjem imenu. Sedaj, ko se mu je božja postava nenadoma zopet prikazala v duhu, uvidi takoj, da ima ta posledice, ki ne izostanejo. Tega svojega nemira pa ni pokazal nikdar, temveč ga je skrbno skrival in zastiral z mamljivo in nerazložljivo podivjanostjo. Celo samemu sebi je skušal prikriti in udušiti svoj nemir. Zavidal je čase, katerih si ni mogel izbiti iz spomina, ko je brezvestno doprinašal hudobije in le mislil na njih vspeh; skušal se je zopet v nje uglobiti, rad bi zopet imel in zadobil prejšnjo, ponosno, nevklonljivo voljo, da bi se prepričal, da je res še isti človek.

Radi tega je tudi takoj zastavil svojo besedo don Rodrigu, da bi se ne mogel premisliti. Toda jedva don Rodrigo odide, opazi, da mu gine odločnost, s katero je

obljubil svojo pomoč, da ga motijo skušnjave; naj prelomi svojo besedo, četudi bi s tem prišel ob vglad v obeh svojega prijatelja in zaveznika. Da bi pretrgal te mučne misli, pokliče hlapca Nibbija, ki je bil jeden najbolj drznih in pogumnih slug in po katerem se je navadno dogovarjal z Egidijem. Odločno mu zapove, naj takoj zasede konja in jaše naravnost v Monzo, kjer naj izposluje, da mu Egidio pomaga in svetuje v don Rodrigovi zadevi.

Malopridnež se preje vrne, kakor je neznanec pričakoval, in prinese odgovor Egidijev, da je to lahko izvršljivo, naj mu pošlje kočijo z dvema ali tremi našemljenimi bravi in da bo vse drugo sam oskrbel in vodil. Čeprav razburjen zapove na to neznanec, naj Nibbio vse naredi, kakor mu je Egidio ukazal, in naj se odpravi z dvema drugima hlapčema, katere mu označi.

Če bi se moral Egidio pri naročenem mu groznem delu poslužiti svojih navadnih sredstev, ne obljudil bi tako hitro in odločno. A v osem samostanu, kjer je bilo na videz vse zapreka, imel je drzni mladenič sredstvo, katero je bilo samo njemu znano. Kar bi bilo za druge največja ovira, to je bilo zanj orodje. Čuli smo uže, kako je nekoč nesrečna signora poslušala njegove besede; čitatelj si lahko misli, da to ni bilo zadnjič, da je bil to le prvi korak na groznem krvavem potu. Isti glas, ki jo je imel povsem v oblasti in jo zapeljal k pregrehi, zahteval je od nje, naj žrtvuje nedolžno revico, ki je bila pod njenim zavetjem.

Tega predloga se Gertruda ustraši. Da bi Lucijo izgubila nenadoma, brez krivde, uže to bi se ji zdela nesreča, huda kazen. Če bi se je pa znebila s pregrešno nezvestobo, pekla bi jo vest, ker bi se morala tako pokoriti za svojo pregreho. Nesrečnica se skuša na vse načine ogniti groznemu prigovarjanju. Le jednega sredstva, ki bi bilo izdatno, ne poskusi. Pregreha je stroga in neizprosljiva gospa; ne premaga je nihče, kdor ji ne napove vojske na vsi črti. Tega Gertruda ne more storiti in se raji pokori povelju,

Dan je bil določen, ura se bliža. Gertruda sedi z Lucijo v svoji sobi in jo kot navadno miluje; Lucia ji to vrača z vedno večjo nežnostjo, kakor ovca, ki se trese brez strahu pod roko ovčarjevo. Ta jo lahko gladi in boža, ona pa mu liže roko, ne ve pa, da stoji pred hlevom mesar, kateremu jo je pred kratkim časom ovčar prodal.

„Le ti sama mi moreš storiti neko veliko uslugo. Toliko ljudij imam, a nobenemu ne morem zaupati. Radi neke važne zadeve — povem ti pozneje — bi rada govorila takoj z očetom kapucinskim gvardijanom, ki te je sem pripeljal. A nihče ne sme vedeti, da sem tebe tja poslala. Le tebi morem to važno reč naročiti.“

Lucia se ustraši tega povelja. Ponižno, a ne brez začudenja takoj navede svoje vzroke, da bi se znebila tega povelja. Brez matere, brez nikogar, po samotnem potu v tujem mestu...! A Gertruda je bila v peklenski šoli; pokaže svoje začudenje in svojo nejevoljo, da je našla tak upor pri osebi, kateri je izkazala toliko dobrot. Ovrže ji vse razloge. Pri belem dnevu, par korakov, po cesti, kjer je šla Lucia par dnij preje, kjer bi ne mogla zaiti, čeprav bi te poti nikdar ne videla!... Nazadnje se ubožica omehča in reče ganjena: „Dobro! Po kaj naj grem tja?“

„Pojdi h kapucinskemu samostanu!“ Opiše ji še jedenkrat pot in reče: „Pokliči očeta gvardijana in mu reci na samem, da naj takoj pride k meni. Ne sme pa nikdo vedeti, da sem te jaz poslala.“

„Kaj naj rečem ključarici, če me vidi in me vpraša, kam grem?“

„Skušaj skrivoma oditi. Če se ti ne posreči, reci, da greš v kako cerkev, kjer si obljubila moliti!“

Zopet je bila težava za ubožico, da bi lagala. A gospa se zopet razsrdi, stavlja ji pred oči hvaležnost in ničevost izgovora. Lucia odgovori bolj omamljena in ganjena nego presvedočena: „Dobro, grem! Bog mi stoj na strani!“ Nato odide.

Gertruda ji sledi z okna z nepremičnim in motnim očesom; ko pa Lucia stopi na

prag, prevzame Gertrudo neki nepremagljiv občutek, odpre usta in reče: „Stoj Lucia!“

Ta se obrne in vrne k mreži. Toda zopet se druga misel, katera se ni dala pregnati, polasti Gertrude. Kakor bi še ne bila zadovoljna s tem, kar ji je uže naročila, opiše znova pot in odslovi Lucijo rekoč: „Stori, kakor sem naročila in se brzo vrni!“ Lucia odide.

Nihče je ne opazi, ko gre skozi vrata, in se plazi s povešenimi očmi po cesti tik zidu. Po napotilih in svojem spominu najde mestna vrata, stopi na plano in gre po glavni cesti boječ in tresoč se, dokler ne pride do poti, ki je držala proti samostanu. Ta pot je držala in drži še, kakor v večni strugi, mej dvema bregovoma, obraščenima od grmovja, ki je tvorilo nad njo nekak obok. Lucia vidi, da je tu popolnoma na samoti, boji se in se požuri. Ohrabri se nekoliko, ko opazi na cesti stati kočijo, ob nji pri odprtih vratih pa dva potnika, ki gledata naokrog, kakor bi ne vedela za pot. Ko se Lucia približa, pravi baš jeden izmej njiju: „Tu gre dekle, ki nama pokaže pot.“ Ko pride Lucia do voza, obrne se isti z nepričakovano uljudnostjo do nje in jo vpraša: „Ali nam morete pokazati pot v Monzo?“

„Tu greste popolnoma napačno“, odgovori ubožica. „Monza je tam...“ in se obrne, da bi pokazala s prstom. V tem jo drugi tovariš (bil je Nibbio) zgrabi okrog pasu in privzdigne od tal. Lucia obrne glavo, ustraši se in zakriči. A lopov jo po sili potisne v voz. Oni, ki je sedel uže v kočiji, prime jo in jo skuša posaditi pred sebe, v tem, ko se mu ona hoče izviti iz rok. Drugi ji zamaši usta z robcem, da ne more kričati. Mej tem tudi Nibbio brzo vstopi, vratca se zapró in voz oddrdrá. Oni, ki jo je tako zvito vprašal za pot, ostane na cesti, pogleda gori in doli, če je kdo mogoče pritekkel na krik deklice. Nikogar ni. Nato skoči v breg, prime se za grmovje in izgine. Bil je Egidijev pomagač. Pazil je pri vratih svojega gospodarja, kdaj pride Lucia iz samostana. Dobro si jo zapomni, da bi jo zopet lahko spoznal, potem pa teče po bližnjici na dogovorjeno mesto.

Kdo more opisati strah in bojazen Lucije! Kaj se je godilo v njeni duši? Bojzljivo odprè oči, da bi spoznala svoj grozni položaj, zaprè jih zopet, ko zagleda te gnjusne, grozne obraze. Skuša se izviti, a zaman. Vse svoje moči zbere, da bi se prerila do vrat. A dve žilavi roki jo tiščita na sedež, štiri druge roke pa pri tem pomagajo. Če hoče odpreti usta in zakričati, uduši ji robec glas v grlu. Trije peklenski glasovi ponavljajo bolj nežno, kakor so bili navajeni: „Tiho, tiho, ne bojte se; nič se vam ne zgodi!“ Po tem plašnem boju se nekoliko na videz umiri, roke ji omahnejo, baš tako tudi glava, težko vzdiguje trepalnice in gleda nepremično. Oni grozni obrazi pred njo se zmešajo vsi skupaj v nerazločljivo sliko. Lucia obledi, mrzel pot jo oblije, ona omahne in pade v omotico.

„Pogum, pogum!“ pravi Nibbio. „Pogum, pogum!“ ponavljatá druga dva lopova. A Lucia izgubi vse občutke in presliši te bodreče besede groznih obrazov.

„Vrag! kakor bi umrla!“ pravi jeden, „kaj, če bi umrla?“

„Kaj šel!“ pravi drugi. „Saj ženske večkrat omedlé. Če sem hotel kdaj koga poslati na drugi svet, treba je bilo še kaj drugega pri možkih in pri ženskah.“

„Tiho!“ pravi Nibbio. „Storite svojo dolžnost in se ne brigajte za drugo. Pripravite puške! V tem grmovju so vedno skriti hudobneži. Ne v roko! Vrag! Denite jih za hrbet; ali ne vidite, da se ta pohlevna ovčica ustraši vsake sence? Če vidi orožje, morda res umrè. Če se prebudi, ne strašite je! Ne dotaknite se je, če vam ne ukažem! Jaz jo uže sam udržim. Tiho! Mene pustite govoriti!“

Mej tem kočija v diru zavije v gozd.

Kmalu se Lucia zave, vzbudi, kakor iz globokega in utrudljivega spanja in odprè oči, skuša razločiti grozne predmete, ki jo obdajajo in zbrati svoje misli. Kmalu uvidi zopet svoj tužni položaj. Svoje slabe, povrničevše se moči zbere in se vrže proti vratom, da bi padla vun. A obdržé jo, in Lucia opazi samó divjo samoto, skozi katero so se baš peljali. Znova zakriči, a Nibbio vzdigne

robec in ji reče kolikor mogoče nežno: „Tiho! To je bolje za vas! Nočemo vam nič hudega prizadeti. Če pa ne molčite, prisilili vas bomo.“

„Pustite me! Kdo ste? Kam me peljete? Zakaj ste me ugrabili? Pustite me, pustite me!“

„Ne bojte se! Saj niste otrok in veste, da vam ne storimo nič žalega! Ali ne vidite, da bi vas lahko stokrat umorili, če bi imeli zlobne namene? Le pomirite se!“

„Ne, ne, pustite me! Jaz vas ne poznam.“

„Mi vas poznamo.“

„O sveta devica! Odkod me poznate? Pustite me, za Boga! Kdo ste? Zakaj ste me ujeli?“

„Ker nam je bilo zapovedano.“

„Kdo? kdo vam je zapovedal?“

„Tiho!“ pravi strogo Nibbio. „Iz nas ne izvlečete nič!“

Lucia se zopet skuša vreči skozi vrata. Ko pa vidi, da je zaman, zateče se zopet k prošnjam. S povešeno glavo, solznimi lici, od joka pretrganim glasom, z rokami si zakrivajoč obličje, reče: „Za božjo voljo! Sveta pomagalka! Pustite me! Kaj sem vam slabega storila? Jaz sem revica in vam ne morem nič hudega storiti. Kar ste mi vi naredili, odpustim vam in hočem Boga za vas prositi. Če imate tudi vi hčer, ženo, mater, pomislite si, kaj bi pretrpeli, če bi bili v mojem položaji! Mislite, da moramo vsi umreti, in da bodete nekdanj še prosili Boga milosti. Pustite me, pustite me! Gospod Bog mi nazaj pokaže pot.“

„Ne moremo.“

„Ne morete? Oh Bog! Zakaj ne morete? Kam me peljete? Zakaj...“

„Ne moremo; vse zaman. Ne bojte se! Nič žalega se vam ne zgodi. Bodite mirna, in nihče se vas ne dotakne!“

V skrbeh, utrujena in preplašena, ker vidi, da njene besede nič ne zaležejo, obrne se Lucia do onega, ki ima v rokah človeško osodo in lahko omeči trdosrčneže, kadar hoče Stisne se kolikor mogoče v kot, prekriža roke na prsih in natihoma moli, potem

potegne iz žepa molek in začne moliti verno in zaupljivo kakor še nikdar v svojem življenji. Ko upa, da je dosegla usmiljenje, za katero je molila, jame zopet prositi, a zaman. Potem se zopet zgrudi kakor mrtva, zopet se prebudi, zopet omedli. Več ne moremo opisovati teh prizorov, s tužnim pomilovanjem se bližamo koncu vožnje, ki je trajala več kot štiri ure; še nam bode preživeti žalostne ure. Prestavimo se v duhu na grad, kjer so pričakovali ubožico.

Neznanec pričakuje Lucijo nenavadno nemirno in nestrpno. Čudno! Človek, ki se je hladnokrvno igral z življenjem toliko ljudij, ki se ni brigal nikdar za boli, katere je povzročil; k večjemu se je razveseljevalo njegovo nečloveško hrepenjenje po maščenju nad takimi stvarmi. Sedaj pa, ko se je lotil te neznane mu, uboge kmetske deklice, polasti se ga mržnja, skoro bojazen. Uže dolgo gleda z okna gradu v sotesko doli v dolini. Namah opazi kočijo, ki se počasi premika. Ker so konji izprva skokoma dirjali, utrudili so se in opešali kmalu. Čeprav se mu odondot kočija ni zdela večja nego voziček, s kakoršnim se igrajo otroci, spozna jo vendar takoj in srcé mu jame močnejše biti.

Kaj bo? — misli si takoj. — Koliko preglavice mi dela! Jaz se je hitro znebim.

Že hoče poklicati hlapca, da bi ga poslal naproti kočiji z naročilom, naj se Nibbio obrne in deklino pelje k don Rodrigu. A velevalec, ne šine mu v glavo, namen se razkadi kot megla. Muči ga potreba, kaj zapovedati, ker mu je predolgočasno, čakati voza, ki se je polagoma premikal naprej kakor navlaš ali za kazen. Zato pokliče staro služkinjo.

Ta starka je bila rojena v gradu kot hči starega stražnika in je tu preživela vse svoje življenje. Kar je od mladih nog videla in slišala, navdahnilo ji je misel o grozni in velikanski moči svojih gospodov. Iz poukov in vzgledov je posnela kot prvo načelo, pokoriti se v vseh stvareh, ker so njeni gospodje svojo moč lahko obrnili v dobro ali slabo stran. Čut dolžnosti, ki je

kot kal vsajen vsakemu človeku v srce, pomešal se je v nji s čutili spoštovanja, strahu, suženjske ponižnosti; združila se je popolnoma z njimi. Ko je neznanec postal gospodar in brezobzirno začel izkoriščati svojo moč, občutila je starka izprva neki gnjus; postala pa je še bolj pokorna in podložna. S časom se privadi na to, kar je videla in slišala sleharen dan; mogočna in nevkrutljiva volja tako visocega gospoda bila je za njo kot izraz nepremeljive osode. Še kot deklica se je omožila s hišnim slugo, ki je kmalu potem pri nekem opasnem podvzetju pustil kosti na cesti, njo pa kot vdovo v gradu. Zato se je gospod kmalu maščeval in to ji je bilo v divje zadoščenje; ponosna je bila, da je imela tacega zaščitnika. Pozneje je le redko prišla izpod strehe gradu. Človeško življenje si je kmalu predstavljala le takó, kot je je videla v gradu. Ni imela sicer posebnega opravka, a vedno je imela opraviti sedaj s tem sedaj z onim izmej tacega krdela hlapcev. In baš to jo je jezilo. Sedaj je krpala cunje, pripravljala naglo kosilo za hlapca, ki se je vrnil domov z opravka, sedaj zopet je obvezovala rane. Njih ukazi, očitanja, hvale so bile vselej zabeljene z zabavljicami in psovkami. „Starka“ so ji navadno rekli. Pridevki, katere je vsakdo pristavil, so se menjali po okolščinah in volji dotičnega. Starko je to motilo v lenobi in jo spravljaló v jezo — imela je te dve glavni strasti. — Odgovarjala je na te poklone z besedami, v katerih bi hudič videl več svojega duha nego v besedah hlapcev.

„Ali vidiš to kočijo tam doli?“ reče ji neznanec.

„Vidim“, odgovori starka, stegne svojo ostro brado in napenja svoje udrte oči, kakor bi jih hotela spraviti iz očesne jamice.

„Pripravi takoj nosilnico ter se pusti nesti do ‚hude noči‘. Takoj, precej, da prideš tja še pred vozom, ki se tako počasi premika. V tem vozu je ... moralo bi biti ... mlado deklè. Če je, reci v mojem imenu, naj jo Nibbio posadi v nosilnico in takoj gori prinese. Ti sedeš v nosilnico k oni deklini. Ko ste gori, pelji jo v svojo sobo!

Če te vpraša, kje je, čegav je grad, pazi se, da ne . . .“

„O!“ reče starka.

„Daj ji poguma!“ nadaljuje neznanec.

„Kaj naj ji rečem?“

„Kaj naj ji rečeš? Osrči jo! Tako stara si uže, pa še ne veš, kako se koga ohrabri! Ali te še nikdar ni bilo strah? Ali ti ni bilo še nikoli tesno pri srcu? Ali ne veš, kaj

tedaj dobro dé? Govori ji na srce, kar hočeš! Sicer pa . . . Idi!“

Ko starka odide, stopi neznanec k oknu, uprè oči v voz, ki je postal uže večji. Potem pogleda na solnce, ki je baš zahajalo za goro, in pogleda na oblake, raztresene po nebu, ki postanejo namah rudeči kot ogenj. Neznanec zaprè okno, in hodi urno po sobi gori in doli, kakor bi se mu Bog ve kako mudilo.

Jedenindvajseto poglavje.

Starka teče zapovedovat v imenu onega, kateremu so se vsi namah pokorili v gradu. Nikomur namreč ni prišlo na um, da bi se drznil, zlorabiti to ime. Starka res dospè do ‚hude noči‘ nekoliko preje nego voz. Ko ga zagleda, skoči iz nosilnice in namigne kočijažu, naj ustavi, potem pa stopi k vratom. Nibbio pomolí glavo skozi; starka mu zašepeta na uho, kar ji je zapovedal gospod.

Lucia se strese, ko se ustavi kočija, in se zdrami iz svoje malomarnosti. Kri ji vre po glavi, odprè usta in oči ter gleda. Nibbio se umakne, starka pomolí svojo brado skozi okence in reče: „Le z mano, mlada deklica! Le z mano, revica! Le z mano! Jaz moram milo ravnati s tabo in ti dajati pogum.“

Uboga Lucia se osrči, ko sliši ženski glas, a samó za trenotek, ker precej postane zopet bojazljiva: „Kdo ste?“ pravi s tresočim glasom in osuplo gleda starko v obraz.

„Za mano, za mano, revica!“ ponavlja starka. Nibbio in druga dva posnemajo iz besed in iz izvanredno rahlega naglasa starke, kaj namerava gospod, ter skušajo z lepa pripraviti ubogo Lucijo do pokorščine. A ona še vedno gleda ven. Če tudi ni imela dosti upanja na beg, ker je bila okolica neznana in divja, ter je imela varno stražo, vendar nehoté odprè usta, da bi zakričala. Ko pa Nibbio prime za robec, utihne; trese se, zviija se v tem, ko jo položijo v nosilnico. Za njo stopi vanjo starka. Nibbio reče dvema hlapcema, naj gresta zadaj, sam pa prvi začne iti v hrib, da bi hitro ustregel gospodu.

„Kdo ste?“ vpraša plašna Lucia neznano in grdo baburo. „Zakaj sedite pri meni? Kje sem? Kam me nesete?“

„On vam želi samo dobro“, odgovori starka, „gremo k velikemu . . . Srečni oni, katerim dobro želi! Dobro za-te! Ne boj se, bodi vesela! Zapovedal mi je, naj ti dam pogum. Ali mu porečeš, da sem ti res dajala pogum?“

„Kdo? Zakaj? Kaj hoče od mene? Jaz nisem njegova. Povejte mi, kje sem. Povejte tem, da naj me pusté ali nesó v kako cerkev! Oh! vi kot ženska, v imenu Marije Device . . .“

To sveto in sladko ime je starka spoštljivo izgovarjala, ko je bila še mlada deklica, potem pa je ni izgovorila, celo ne slišala dolgo časa; radi tega to ime zelo čudno, svečano upliva na nesrečno starko, kakor svit luči na starca, ki je uže od mladih nog slep.

Mej tem stoji neznanec pri grajskih vratih in gleda nizdoli. Nosilnica se počasi premika kakor preje voz, pred njo pa teče Nibbio, vedno bolj se oddaljujoč. Ko pride na vrh, namigne mu gospod in stopi z njim v svojo sobo v gradu.

„Dobro?“ pravi in se ustavi.

„Vse do pičice“, odgovori Nibbio in se pokloni. „Znamenje in deklè o pravem času, nihče blizu, le krik, nikdo ne pride, kočijaž uren, konji čili, nikdo na cesti, a . . .“

„Kaj?“

„A . . . Rajši bi videl, da bi se mi zapovedalo, ustreliti jo, ne pa govoriti ž njo in jo gledati.“

„Kaj, kaj, kaj praviš?“

„Pravim, da se mi je cel čas, cel čas... smilila.“

„Smilila? Kaj je to? Kaj je to smilila?“

„Šele danes sem izvedel to. Usmiljenje je skoro isto kot strah; če se koga polasti, ni več človek.“

„Kako pa te je vendar deklina tako ganila?“

„O, gospod! toliko časa... joka, prosi, gleda, blede, obledi kot smrt, potem ihti, zopet moleduje; ah! njene besede...“

„Ne maram je pod streho! — misli si neznanec. — Bedak sem, da se v to mešam. A jaz sem obljubil. Ko bode daleč...“ Ukazovalno vzdigne glavo in reče: „Sedaj pusti usmiljenje! Zajaši konja, vzemi jednega, če hočeš, dva s sabo, in dirjaj k don Rodrigu; reci mu, naj pošlje k meni.. a takoj, sicer...“

A namah se premisli in prekine. „Ne“, reče odločno, kakor bi hotel potrditi notranji glas, „ne, pojdi spat! In jutri... stori, kar ti ukažem!“

„Ta deklina ima nekaj vražjega na sebi!“ misli si, ko ostane sam, prekriža roke na prsih in gleda v kot stanice, kamor je skozi okno sijal mesec in tvoril na tleh svetel čveterokotnik, katerega so železni drogi in majhni okviri šip v oknu delili v mala polja, kot so na šahovi deski. — „Nekaj vražjega, ali... ali nekaj angeljskega... Nibbio in usmiljenje! Jutri, jutri za rana ne sme biti več tu, ampak kamor spada... ne besede več“ — nadaljuje kakor bi zapovedoval nagajivemu dečku, o katerem ve, da ne bode pokoren — „ne besede več. Le pride naj mi preklicani don Rodrigo zahvalit se! Ne maram več o nji govoriti. Storil sem mu uslugo..., ker je to moja dolžnost. A poplačal mi jo bode dobro. Le počakajmo...“

Neznanec tuhta, kaj bi naročil don Rodrigu težavnega za povračilo, za kazen. A zopet mu završe po glavi besede: Nibbio pa usmiljenje! — Kako se je neki to zgodilo? — Takó nadaljuje vtopljen v taki ne

slične misli. Hočem jo videti. Ej! ne... da, hočem jo videti.

Nato teče skozi par sob do stopnic, tipa do vrha, potem pa stopi k sobi starkini in potrka s črevljem ob vrata.

„Kdo je?“

„Odpri!“

Starka naredi par skokov, zapah zaropota, vrata se otvorijo. Neznanec pogleda s praga naokrog. Pri svitu leščerbe, ki gori na mizici, opazi Lucijo čepeti na tleh v kotu, ki je bil najbolj oddaljen od vrat.

„Kdo je rekel, da jo pustite na tleh kakor vrečo cunj, stara?“ reče neznanec proti starki zbadljivo.

„Sama se je tja vsedla“, odgovori ponižno starka, „jaz sem vse poskusila, da bi jo ohrabrila. Saj lahko sama pove, a vse je bob ob steno.“

„Vstaníte!“ reče neznanec Luciji in se ji približa. A Lucia se še bolj prestraši, ko zasliši ono trkanje, ko vidi odpreti se vrata in vstopiti tega človeka. Še bolj se stisne v kot, skrije obraz v roke in se ne gane, le trese se neprenehoma.

„Vstaníte; nič se vam ne zgodi žalega... celó dobrote vam lahko izkažem!“ ponovi neznanec.

„Vstaníte!“ zagrmí zopet jezen, ker so bile zaman prejšnje besede.

Kakor bi jo strah okrepil, poklekne revica, sklene roke, kakor pred sveto podobo, pogleda neznanca v obraz, povese zopet oči in reče: „Tu sem, ubijte me!“

„Saj sem vam rekel, da se vam nič ne zgodi“, odgovori neznanec nežno in zrè v oni prestrašeni ter žalostni obraz.

„Pogum, pogum“, pravi starka, „saj ti pravi gospod, da se ti ni treba bati!“

„A zakaj“, dé Lucia z glasom, tresočim se od strahu, na katerem se je poznala obupljiva nejevolja, „zakaj me pustite toliko trpeti? Kaj sem storila?“

„Ali so vas mučili? Govoríte!“

„O mučili! Na izdajski način, s silo so me ugrabili. Zakaj? Zakaj? Zakaj sem tu? Kje sem? Jaz sem revica. Kaj sem storila? Za Boga!“

„Bog, Bog“, prekine jo neznanec, „zmirom Bog! Kdor se ne more sam braniti s svojo močjo, zmirom ima na jeziku tega Boga, kakor bi . . . Kaj menite doseči s to besedo? Da jaz . . .?“ Tukaj pretrga stavek.

„O Gospod! Kaj naj jaz revica menim s tem družega, kakor obuditi pomilovanje? Bog vse odpusti radi jednega usmiljenega dela. Pustite me, pustite me, za božjo voljo! Vi kar zinite, in prosta sem! Sèm so me s silo privlekli. Pošljite me s to ženo v . . ., kjer je moja mati. O sveta Devica! Moja mati! Moja mati! Za Boga! Mogoče ni daleč, videla sem domače gore! Zakaj me pustite trpeti? Peljite me v cerkev! Molila bom za vas večno. Kaj je vam črhniti besedico? Oh! Vidim, da se vam smilim. Recite jedno besedo, recite! Bog vse odpusti za jedno usmiljeno delo!“

„O! Zakaj ni hčer jednega izmej psov, ki so me izgnali?“ — misli si neznanec. — „Psov, ki mi želé smrt! Sedaj bi se radostil nad njenim vzdihovanjem! In mesto da . . .“

„Le obdržite svojo dobro misel!“ nadaljuje ognjevito Lucia, katero ohrabri nasilnikova omahljivost, ki se mu pozna na obrazu in v kretanji. „Če mi tega ne storite, stori mi Bog. Jaz umrem in konec bo vsega. A vi! . . . Mogoče da tudi vi kdaj . . . A ne, ne, vedno bom molila, da vas Bog obvaruje nesreče. Le recite jedno besedo! Če bi vi trpeli take muke! . . .“

„Le pogum“, prekine jo nasilnik nežno, da starka kar ostrmi. „Ali sem vam kaj storil? Ali sem vam pretil?“

„Vem, da imate dobro srce, da se vam smili ubožica. Če hočete, prestrašite me lahko bolj nego drugi, umorite me lahko, a mesto tega . . . ste me nekoliko utešili. Bog vam vse povrne. Dopolnite delo usmiljenja! Oprostite mene!“

„Jutri . . .“

„Osvobodite me sedaj, precej!“

„Jutri pridem zopet. Le pogum! Jesti morate. Precej vam prinesó.“

„Ne, ne, umrem, če kdo pride; umrem. Peljite me v cerkev. Bog vam vse povrne.“

„Služkinja vam prinese večerjo“, reče neznanec in se čudi sam, da mu to pride na um, da je sploh iskal kakega sredstva za uteho te deklina.

„In ti“, povzame hitro in se obrne k starki, „sili jo, da jé. Spi naj na postelji; če hoče tebe zraven, dobro. Če ne, pa spi jedno noč na tleh! Le pogum ji daj! Razveseli jo! Da se mi ne bo radi tebe pritoževala!“

Nato hitro stopi k vratom; Lucia se vzdigne, da bi ga zadržala in ponovila svojo prošnjo, a prepozno Izginil je.

„O jaz ubožica! Zaprite, zaprite!“ Ko vidi, da so se vrata zaloputnila in da je zapah zaropotal, stisne se zopet v kot. „O ubožica!“ kriči ihteč. „Koga naj sedaj prosim? Kje sem? Povejte mi, za božjo voljo, kdo je ta gospod, ki je z mano govoril?“

„Kdo je, kdo? Jaz naj povem, seveda! Ker se briga za njo, pa je že ponosna. Kaj ne, da bi rada izvedela in mene v nesrečo pahnila! Če ti ugodim, ne bodem slišala tako dobrih besed kot ti.“ — „Stara sem, stara“, — mrmra sama s sabo. — „Kako zna mladina! plakati in smejati se! Vedno hoče prav imeti. — Ko opazi, da Lucia ihti, in ko se spomni pretečega gospodovega povelja, prikloni se k sključenim ubožici in ji prijazno govori: „Saj ti nisem nič žalega rekla! Le veselo! Ne izprašuj me, česar ne smem povedati! Le potolaži se! Koliko ljudi bi bilo zadovoljnih, če bi tako govoril ž njimi, kot je s tabo! Vesela bodi, da boš sedaj jedla. Jaz menim . . ., kakor je lepo govoril, ni se ti treba nič hudega bati. Potem pa gremo spat in . . . jaz pa bodem tam-le v kotu. Kaj ne da?“ pristavi nekoliko zbadljivo.

„Nočem jesti ne spati. Pustite me; ne pridite blizu, a tudi proč ne iti!“

„Ne, ne proč!“ pravi starka, odstopi in sede v naslonjač, odkoder prestrašena in jezna gleda ubožico. Potem pogleda svojo posteljo, od katere se bode morala za celo noč ločiti, in mrmra radi mraza. Veseli se pa večerje, ker upa, da bode tudi za-njo nekaj boljšega. Lucia ne čuti ne mraza, ne lakote; vsa omamljena skoro ne čuti svojih bolečin in svojega strahu, ter blodi kakor bi bila mrzlična.

Strese se, ko čuje novo trkanje. Plašno pogleda kvišku in reče: „Kdo je? Kdo? Nihče ne sme notri.“

„Nič, nič, dober človek“, pravi starka; „Marta je, ki nama večerjo nese.“

„Zaprte, zaprte!“ kriči Lucia.

„I, precej, precej!“ odgovori starka in vzame Marti košarico, zaprè zopet vrata in postavi košarico na mizo sredi sobe. Potem večkrat povabi Lucijo, naj pride in si privošči, kar hoče. Na vse mogoče načine skuša ubožico pripraviti, da bi jedla, in hvali jedi: „Če te jedi navadni ljudje le obliznejo, ne pozabijo jih. To vino pije gospod s svojimi prijatelji . . . če kdo pride . . . in se veselé! Hm!“ Ko vidi, da je vse zaman, reče: „Kakor hočeš. Potem pa nikar ne reci jutri, da te nisem silila! Jaz pa bodem jedla. Za-te ostane še dovolj, če se ti pozneje zljubi.“ Nato začne s slastjo jesti. Ko se nasiti, vstane, gre v kot, sklone se k Luciji in jo znova povabi k večerji, da pojde potem spat.

„Ne, ne, ne maram!“ odgovori Lucia s slabim, skoro zaspanim glasom. Potem pa bolj glasno pravi: „Ali so zaprta vrata? Dobro?“ Ko pogleda po sobi, vstane in tipa, po prstih stopajoč, do vrat.

Starka jo prehití, prime za ključavnico, strese jo in reče: „Ali vidiš? Dobro je zaprto! Ali si zadovoljna?“

„Oh zadovoljna! Jaz, in tu!“ reče Lucia in se znova stisne v kot. „A Bog ve, da sem tu.“

„Pojdi spat! Kaj čepiš tu kakor psiček? Ali si uže videla, da se je kdo branil ugodnostij, če se mu ponujajo?“

„Ne, ne, pustite me!“

„Pa bodi tam! Jaz ti pustim dovolj prostora. Vležem se na rob radi tebe. Če hočeš na posteljo, le pridi! Spomni se, da sem te dovolj prosila.“ Nato zleze pod odejo. Vse molči.

Lucia čepi nepremično v kotičku kakor klopčič; kolena ima privzdignjena, roké naslonjene na kolena, glavo pa uprto ob roke. Ni spala, ni bdela; v diru so si sledile in zmedeno so se menjavale misli, strahovi. Ko se še pri zavednosti spomni natanko, koliko

groznega je videla in prenesla oni dan, udá se žalostno temnemu in strašnemu, zamotanemu položaju. Precej nató pa se ji duh pogrezne še v temnejše globine in se bori proti čudnim prikaznim in strahovom. Nekoliko časa obstane v tem groznem položaju, naposled od truda in otožnosti omagajo udje, stegne se po tleh in leži, kakor bi spala. A namah jo prebudi neki notranji glas in se skuša povsem zdramiti, zbrati svoje misli in pogledati, kje je in zakaj, kako je tu. Vleče na ušesa in čuje počasno hripavo starkino smrčanje.

Odprè oči in vidi medlo lučico, ki se prikaže, pa zopet izgine. Bila je leščerba, ki je ugaševala, tresoč se posvetila, pa zopet izginila kakor val, ki buta ob obrežje. Ker je vselej obsvetila predmete, predno pa so se dali razločiti, zopet izginila, vrstile so se pred očmi druga za drugo motne prikazni. A vtisi s prejšnjega dne ji pomagajo, da natančno razloči, kar le površno vidi z očmi. Ubožica se vzbudi in spozna svojo ječo. Vsi spomini groznega preteklega dne, cela strašna bodočnost se odprè pred njo. Plaši jo zopet nov nemir po tolikih viharjih, ta navidezni počitek, ta samota.

Tako jo prevladajo te misli da si želi smrti. Tedaj se spomni, da še zna moliti, nova nada se ob enem vzbudi v njenem srcu. Lucia vzame molek in začne moliti rožni venec. Počasi vrè molitev izmej tresočih se ustnic, srce se zopet nekoliko potolaži. Namah ji šine v glavo druga misel, da bi bila namreč njena molitev bolj izdatna in preje uslišana, če v tej samoti Bogu kaj žrtvuje. Spomni se svojega najdražjega zaklada. V onem trenutku je njeno srce samó trepetalo od strahú in koprnelo od želje po svobodi. Takoj sklene nekaj žrtvovati Bogu. Vstane in poklekne, prekriža na prsih roke, od katerih visi molek, pogleda proti nebu in reče: „O sveta Devica! Tolikokrat sem se ti uže priporočila, tolikokrat si me uže potolažila! Toliko si prestala, pa si sedaj tako slavna in si naredila take čudeže za stiskane revčke! Ti mi pomagaj! Reši me iz te nevarnosti, pripelji me do moje matere, o Mati božja. Obljubim, da ostanem

devica; na onega ubozega Renza pozabim za večno. Le tvoja hočem biti.“

Potem povesi glavo, dene molek okrog vratu kot znak posvečenja in nebeške zaščite, kot orožje nove svete vojske, kateri se je pridružila Nato se vsede na tla, duh se ji pomiri in zaupnost se ji povrne. Pride ji na misel besedica „jutri“, katero je izrekel neznani mogotec in v ti besedi čuti obljubo rešitve. Njena po teh bojih utrujena glava se nekoliko umiri pri teh mislih. Naposled proti jutru Lucia sladko in trdo zaspi z imenom svoje zaščitnice na jeziku.

Bil je še nekdo v gradu, ki bi tisto noč rad zaspal, a ni mogel. Ko se zmuzne Luciji, zapove ji pripraviti večerjo, potem kakor navadno pogleda sem in tja po gradu, vedno z ono živo prikaznijo pred očmi in onimi zvonkimi glasovi v ušesih. Nazadnje se odpravi v spalnico, naglo in urno se zapre, kakor bi baš odnesel peté krdelu sovražnikov. Sleče se brzo in gre spat. Ona prikazen mu še vedno plava pred očmi in mu šepeta na uho: „Ti ne bodeš spal.“ — Kakšna bedasta radovednost, — misli si neznanec, me je gnala gledat ono deklino! Ta Nibbio je pameten. Človek se ves spremeni, res je! Jaz? Jaz nisem več človek? Kako to? Kakšen vrag me moti? Kaj je to novega? Nisem še vedel, da ženske cvilijo. Tudi moški cvilijo, če si ne morejo pomagati. Vraga! Ali še nisem slišal žensk meketati?

Ni mu treba dolgo časa brodit po spominu, kajti namah se spomni, da ga večkrat ne prošnje ne tožbe niso odvrnile od sklepa. A ti spomini mu ne povrnejo moči, ki mu je manjkala za to podvzetje; niso mu udušili onega nadležnega usmiljenja, vzbudili so mu namesto strahu le kesanje in plašno bojazen. Celo srce si nekoliko olehča, ko zopet začne misliti na prikazen Lucije, proti kateri je hotel pokazati svoj pogum. — Saj živi, — misli si; tu je, zraven mene. Rečem ji lahko, pojdi in se veseli! Če se ta obraz spremeni, lahko rečem: odpusti mi... Odpusti mi? Meni ženska? Jaz...! Da, res! Če bi me mogla taka beseda le nekoliko potolažiti in če bi mi pregnale za par ur ta peklenski

nemir, ej! rekel bi, rad bi rekel. Kam sem zašel? Saj nisem nič več človek...! Dovolj. Obrne se jezno v postelji, ki postaje vedno bolj trda. Odeja ga zmirom bolj teži. — Proč! Te bedastoče so mi drugokrat blodile po glavi. Saj preidejo.

Da si prežene te misli, išče v duhu kaj važnega, s čimur se je navadno pečal. A ne najde ničesar. Vse se mu vrti v glavi. Kar mu je sicer tako razdražilo živce, prešlo mu je. Kakor konj, ki se namah ustavi pred senco in ne gre naprej, taka je bila njegova strast. Misli na pričeta in še ne končana podjetja ga ne vspodbujajo več, ne jezé ga tuđi več ovire (kajti tuđi jeza bi mu bila tedaj dobro došla); žalosten je in obžaluje uže storjene korake. Čas mu poteka brez naklepov, brez premišljevanja, brez nakan, poln je neznosnih spominov. Vse ure mu jednako počasi in leno potekajo. V domišljiji oboroži vse svoje hlapce, a nijednemu nima kaj važnega ukazati.

Gnusi se mu in studi, nadležno mu je, če se v duhu postavi med-nje. Če hoče dobiti kak popravek za jutri, kaj dela, spomni se vedno, da jutri reši ubogo deklico.

Da, osvobodim jo; ko se zazori, grem k nji in ji rečem: le pojdi! Spremljam jo... A obljuba? Dolžnost? Don Rodrigo? Kdo je don Rodrigo?

Kakor oni, ki ga predstojnik preseneti z nepričakovanim in zamotanim vprašanjem, tako skuša odgovoriti neznanec na ono vprašanje, katero si je sam stavil, pravzaprav drugo bitje, ki se je namah vzbudilo v njem in začelo obsojati preteklost njegovo. Hitro išče vzroka, zakaj je brez pomisleka pahnil v tako nesrečo neznancko, katere ni sovražil in se je ni bal. A ne najde vzroka, s katerim bi se dal opravičiti ta nagli korak, še raztolmačiti si ne more, kaj ga je do tega pripeljalo. Ona volja, bolje kot sklep, bila je samo trenutni nagon duha, ki se je pokoril zastarelim občutkom, posledica neštevilnih prejšnjih dejanj.

Da more opravičiti jedno samo dejanje, zamota se namah v raziskavanje celega svojega življenja. Nazaj, nazaj, od leta do leta,

od dejanja do dejanja, od zločina do zločina, od hudobije do hudobije; vse se novo prikaže v duhu, ločeno od strastij, ki so bile vzrok vsakemu posameznemu sklepu. Vse se prikaže v nagi strahoti, katero so dotične strasti preje prikrivale. Vse je njegovo delo. Ko se mu porodi ta strašna misel, polasti se ga skoro obupanje. Naglo se vsede, zgrabi za stranice postelje, prime za pištolo, napne... Baš ko hoče končati svoje neznosno življenje, polasti se ga strah, nemir, gnus in spomni se, da mu tudi po smrti bode še čas potekal kot preje. Predstavlja si z grozo svoje razmesarjeno, nepremično telo, izročeno samovolji zadnjega hlapca, ki bi dlje živel kot on. Kakšno presenečenje, kakšna zmešnjava v gradu drugi dan! Vse narobe, on pa brez moči, brez glasu, na tleh ležeč. Premišluje, kaj bi ljudje govorili blizu in daleč, kako bi se veselili sovražniki. Tudi se mu vidi v temi, grobni tišini smrt nekaj bolj groznega nego pri belem dnevu, vpricho ljudij na planem. Tam bi se ne obotavljal, skočil bi v reko in izginil.

Ko ga mučijo te grozne misli, pritiska nehoté na petelin puške. Namah mu šine druga misel v glavo. Če bi bilo resnično ono življenje na drugem svetu, o katerem sem slišal kot deček, o katerem vedno govoré? Če je pa ono življenje samo iznajdba duhovnikov, kaj naj storim? Zakaj bi umrl? Nič ne dé, kaj sem storil. Nič ne dé. Neumno je od mene... In če je ono življenje res...!

Po teh opasnih dvomih polasti se ga druga še bolj črna, težeča obupanost, kateri bi ne mogel uiti niti s smrtjo. Roke mu omahnejo, ruje si lase, škriplje z zobmi in se trese. Namah se mu vrnejo v spomin besede, katere je slišal par ur preje. — Bog odpusti za dobra dela vse pregrehe! Spomni se jih ne z onim ponižnim naglasom, s katerim so bile izgovorjene, ampak doné mu po ušesih kot mogočne in veljavne besede, ki mu obudé zopet novo nado. Srce se mu nekoliko olehča, on vzame roke z glave in še bolj pazno motri prikazen, ki je te besede izrekla. Ne zdi se mu več njegova ponižna

ujetnica, temveč tolažilni angelj; koprni po dnevu, da bi jo rešil, da bi čul iz njenih ust nove okrepčujoče in oživljajoče besede. Nameni se, da jo sam popelje k materi. In potem? „Kaj storim jutri čez dan? Kaj pojutrišnjem? Kaj še pozneje? In po noči? Po noči, ki se vrne v dvanajstih urah! O noč! ne, ne, noč!“ — Zopet se spomni prazne bodočnosti, premišluje, kako porabi čas, da mu potekó dnevi, noči. Sedaj sklene ostaviti grad in iti v druge dežele, kjer ga nikdo po imenu ne pozna. A misli si, da bi vendar ostal vedno isti. Sedaj zopet se ga polasti temna nada, da bo zadobil zopet stari pogum, staro voljo. Misli si, da je to samó začasna blaznost. Boji se dneva, ki bo pokazal, kako se je spremenil. Sedaj zopet si ga želi, češ da mu prinese nove luči v njegove misli.

Ko se začne daniti, prav tedaj, ko Lucia zadremlje, ko neznanec sedi nepremično v postelji, udarijo mu na uho nerazločni glasovi, ki so imeli na sebi nekaj svečanega. Neznanec posluša in začuje iz daljave svečano zvonjenje. Precej nato začuje tudi odmevanje po gorah, ki se zliva s prvotnim donenjem v ubrano celoto. Tudi bliže se čuje zvonjenje, potem pa še bliže, svečano. „Kaj je to? Kaj zopet praznujejo?“ — misli si in skoči iz svojega trnjevega ležišča, napravi se na pol, odprè okno in gleda. Gore so na pol zavite v meglo. Celo nebo je pepelnastosiva megla. Čim bolj se dani, tem bolj razloči na cesti v globoki dolini ljudi, ki gredó naprej, prihajajo iz hiš in se vsi odpravljajo proti soteski, na desni strani gradu, vsi svečano oblečeni in nenavadno veseli.

Kaj vendar imajo? Čemu se danes tako veselé? Kam gre vsa ta sodrga? — Nato pokliče zaupnega hlapca, ki je spal tik v sobi, in ga vpraša, kaj je vzrok tega. Hlapec odgovori, da ne ve in da gre povprašat. Gospod sloni na oknu zamišljen v ta lepi prizor. Možje, žene, otroci, posamezno, po dva, po trije. Ta doide svojega prednika in se mu pridruži, drugi se stopivši iz hiše pridruži mimogredočemu krdelu. Vsi kažejo neko

naglico in vkupno radost To ne sicer ubrano, a vendar pomembno zvonjenje v dalji in bližini tolmači tako rekoč to kretanje in govorjenje, ki ne doseže do neznanca. Ta

gleda, gleda in postaja vedno bolj radoveden, kaj je navdahnilo z isto mislijo vse to različno ljudstvo.

Dvaindvajseto poglavje.

Kmalu potem se vrne bravo in poroči, da je prejšnji večer kardinal Federigo Borromeo, nadškof milanski, dospel v *** in da tam ostane cel dan, da se je ta novica raznesla zvečer po okolici in da vsi tja hité, da bi ga videli, da zvoné bolj iz radosti, nego da privabijo ljudi. Gospod ostane sam in zamišljeno gleda v dolino. — Radi jednega človeka! Vsi skrbni, veseli, da vidijo jednega človeka! Pa ima vendar vsak izmej njih tudi svoje križe in težave! A nihče ne tacih, kot jaz. Nikdo ni preživel take noči, kot jaz. Kaj je ta človek, da vznemirja vse ljudstvo? Seveda bo vrigel kaj drobiža mej ljudi. A vsi ne gredo radi miloščine. Seveda kakšna beseda, znamenje . . . Oh, če bi imel zame tolažilno besedo! Če . . .! Zakaj tudi jaz ne grem? Zakaj ne? Saj grem, grem. Mej štirimi očmi hočem z njim govoriti. Kaj mu porečem? Dobro! . . . Izvedel bom, kaj mi poreče!

Po tem sklepu se obleče, ogrne nekaj vojaški jopič, vzame s postelje pištolo in jo obesi na pas. Drugo pištolo sname s stene in jo tudi vtakne za pas, baš tako tudi bodalo. Čez ramena vrže puško, katero sname z zidu. Pokrije se in odide proti izbi, kjer je pustil Lucijo. Puško postavi zvunaj v kot, potrka in se oglasi. Starka skoči s postelje in hiti odpirat. Gospod vstopi, pogleda po sobi in opazi Lucijo, mirno v kotu čepeti.

„Ali spi?“ tiho vpraša starko. „Ali sem to ukazal, nesrečnica?“

„Vse sem poskusila, a ni hoteta jesti, ni hotela spati . . .“

„V miru naj spi; ne moti je! Ko se vzbudi . . . Marta pride sèm v pristransko sobo. Postrezi ji z vsem, kar bode zahtevala. Kadar se vzbudi . . . reci ji, da je go-

spod za trenotek odšel, da se kmalu vrne, in da . . . vse stori, kar zahteva.“

Starka ostrmi in si misli: „To je kaka kneginja!“

Gospod odide, vzame svojo puško, pošlje Marto v predsobo, naroči hlapcu, naj straži, da nikdo drugi ne prestopi praga predsobe, potem gre z gradu in se naglo napoti navzdol po bregu.

Vir nam ne pove, koliko je bilo z gradu do vasi, kjer je bil kardinal. A iz raznih podatkov lahko posnamemo, da ni bilo dalje nego za dolg sprehod. Da so ljudje iz doline in iz daljnjih krajev vrelí skupaj, to nam ničesar ne dokazuje. V letopisih namreč čitamo, da so ljudje prišli dvajset in več milj daleč, da bi videli nadškofa Federiga.

Bravi, ki so bili na stezi, spoštljivo odstopijo, da gre gospod mimo, in čakajo ukazov, če bi jih mogoče vzel s sabo. Ne morejo si razlagati, da tako prijazno in uljudno odzdravlja na njih poklone.

Ko pride na cesto, čudijo se potniki, ko ga vidijo brez spremstva. Vsak se mu ogne v stran toliko, da bi imelo tudi spremstvo dovolj prostora, in se mu spoštljivo odkrije. V vasi zadene na veliko gnečo. Njegovo ime leti od ust do ust, množica se razklene. Približa se k nekomu in vpraša, kje je kardinal. „V župnišči“, odgovori oni, prikloni se in s prstom pokaže na župnišče. Gospod odide tja, stopi na dvorišče, kjer je bilo mnogo duhovščine, ki ga vsi začudeno in sumljivo gledajo. Pred sabo vidi odprta vrata, vodeča v sobo, ki je bila natlačena duhovščine. Neznanec sname puško, in jo postavi na dvorišči v kot. Vse gleda, šepeta, ponavlja njegovo ime in molči. Neznanec se obrne na jednega duhovnika in vpraša, kje je kardinal.

„Jaz sem tujec“, odgovori vprašani in pogleda ter pokliče kapelana križnosca, ki stoji v kotu in šepeta tovarišu na uho: „Ta? Ta hudobnež? Kaj išče tu? Le proč od njega!“ Ker se pa oni klic mej tišino natanko razloči, mora iti; prikloni se in vpraša, česa želi, povzdigne svoje oči radovedno na obraz neznanca, povesi pa jih zopet takoj, obstoji nekoliko, potem pa reče jecljaje: „Ne vem, ali presvetli gospod . . . sedaj . . . more . . . Dobro, pogledam.“ Kakor bi nesel žalostno novico, stopi v sobo, kjer je bil kardinal.

Sedaj se moramo ustaviti v naši povesti kakor potnik, upehan in žatosten od dolge hoje po peščenih in divjih krajih, ki nekoliko postane in se odpočije v senci košatega drevesa, v travi, blizu studenca. Zadeli smo na važno osebo, katero ime in spomin nam vselej obudi v srcu nekako blago ginjenost in prijetno sočuvstvo, posebno sedaj po teh žalostnih prizorih in opazovanji vsestranske, gnjusne izprijetnosti. O tej osebi moramo izpregovoriti par besed! Kdor nas noče poslušati in bi rad sledil povesti, naj naravnost preskoči k naslednjemu poglavju.

Federigo Borromeo je bil rojen leta 1564. Bil je jeden izmej onih redkih ljudi, ki je bil ob jednom izbornu nadarjen in bogat kot Krez; imel je vse predpravice, iskal in užival je vedno le najboljše. Njegovo življenje je bilo podobno potočku, ki čist kot kristal vrè izpod skale, ne zastaja in se ne skali, temveč teče čez polja in se ravno tako čist zliva v reko. Sredi tihega in ponižnega življenja se je od mladih nog navzel zatajevanja in ponižnosti. Uvidel je puhlost veselja, in ničevost napuha. Navzel se je prave dostojnosti, pravih dobrot, ki prehajajo od roda do roda in so zapopadene v temeljnih verskih resnicah. Preučil je te resnice, pretehtal jih in spoznal, da so prave. Uvidel je, da ne morejo biti pravične nasprotni besede in resnični nasprotni reki, ki baš tako prehajajo od roda do roda. Sklenil je zravnati svoje misli in dejanja po onih načelih, ki so se njemu zdela prava. Bil je prepričan, da v življenju ne smemo biti drugim v spodrtiko in zavoro, da bodedo dajali odgovor

o svojih dejanjih in o svojem nehanji; zato je že kot deček mislil, kako bi živel koristno in sveto.

Leta 1580. sklene posvetiti se duhovskemu stanu; posveti ga njegov stričnik Carlo, o katerem se je uže naprej prorokovalo, da bode svetnik. Nato vstopi v kolegij v Paviji, katerega je Carlo ustanovil in ki se še vedno po njem zove. Pečal se je tu pridno s tem, kar mu je bilo zapovedano, ob jednom pa radovoljno z dvema drugima stvarima. Poučeval je v krščanskih resnicah najbolj zanemarjene in podivjane ljudi, stregel je in pomagal bolnikom ter jih tolažil. S svojo veljavnostjo in tehno besedo je privabil svoje tovariše, da so ga pri tem podpirali. V vsaki častni in bogoslužni stvari je hodil naprej z dobrim vzgledom, četudi bi uže s svojo prirojeno nadarjenostjo vse potegnil za sabo. Drugih koristij, katere bi od tega lahko imel, ni iskal, celo zametaval jih je. Jedel je bolj uborno nego imenitno, oblačil se je bolj slabo nego preprosto.

Baš tako se je tudi obnašal. Ni se hotel drugače vesti, četudi so nekateri tovariši kričali in se pritoževali, da s tem škodi ugledu kolegija.

Tak boj je imel tudi s svojimi učitelji, ki so ga večkrat skrivaj iznenadili s tem, da so nanj obesili kaj bolj gosposkega, da se je ločil od drugih kot prvak mej njimi. Hoteli so se mu s tem prikupiti ali pa so to storili iz udane ljubezni do svojega gojenca, katerega sijaj bi povečal tudi njihov ponos in veselje.

Bili so kot modrijani, ki se ogibajo čednosti in napake, ki vedno trdijo, da je popolnost v sredi. Sreda je pa za nje tam, kjer sami obtičé. Federigo se ni dal premagati od teh poskusov, karal jih je celo kot deček in kot mladenič.

Kardinal Carlo je bil šestindvajset let stareji od njega; z njegovega čestitega, svečanostnega obraza se je brala sama gola svetost, uže njegova prisotnost je navdahnila vse navzoče vselej z očitnim in naravnim spoštovanjem. Ne smemo se tedaj čuditi, da je Federigo kot otrok in mladenič skušal

posnemati svojega prednika v kretanji in govorjenji. Omeniti je treba, da po Carlovi smrti, ko je bil Federigo star dvajset let, ni nikdo mogel opaziti, da Federigo pogreša svojega vodnika in učitelja. Vedno večja slava njegove nadarjenosti, njegove učenosti, pobožnosti, sorodniki in njegova kardinalska opravila, znana njegova rodovina, ime samo, s katerim je Carlo združil nekaj svetega, višjega, vse to je kazalo, kakšna cerkvena dostojanstva čakajo našega Federiga. A on je bil prepričan, da noben pošten kristijan ne more tajiti, da ni pravično vladati nad ljudmi, če jim ob enem ne izkazujemo dobrot; zato se je bal dostojanstev in se jim je skušal ogniti. To ne radi tega, da bi ne bilo treba drugim služiti, saj v tem je obstajalo njegovo življenje. Čutil se ni vrednega in zmožnega za tako visoko mesto. Ko mu leta 1595. Klement osmi ponudi milansko nadškofijo, odbije ponudbo brez obnavljanja, a uda se izrecnemu povelju papeževemu.

Take izjave se zgodé lahko in pogosto. Hinavcu se ni treba veliko truditi, da jih posnema, šaljivcu pa ne, da jih zasmehuje, kadar je treba. Toda radi tega so še zmirom naraven izraz kreposti in modrosti. Življenje je odsvit govorjenja. Besede, ki izražajo ono čustvo, prišle bi mogoče tudi iz ust hinavcev in posmehljivcev, bodo pa vendar hvalevredne in lepe, če jim sledi nesebično in požrtvovalno življenje.

Federigo si je vedno prizadeval, da bi ne porabil več denarja in časa, da bi si ne belil več glave, kot je potreba. Imel je navado reči, da so cerkveni dohodki delež revežev. Kako je to umeval, vidimo iz naslednjega.

Dal je ceniti, koliko bi porabil za vzdrževanje samega sebe in svojih poslov. Ko mu povedó, da šeststo tolarjev (tolar je bil tedaj oni zlati denar, ki se je pozneje imenoval cekin, če je prav obdržal isto težo in ime), ukaže, naj se toliko našteje vsako leto iz njegove zasebne blagajne, ker je menil, da on ne sme živeti od onega, po očetu podedovanega imetja. S svojim premoženjem

je tako varčno ravnal in štedil, da ni odložil obleke, predno ni bila popolnoma oguljena, četudi se je z njegovim skromnim značajem, kakor pravijo istočasni pisci, družila izredna ljubezen do snage. Res, dve lepi navadi za ono umazano, gizdavo dobo. Da bi se ne zgubili ostanki, ki so ostali pri obedu, odkazal jih je beračem. Jeden izmed njih je vsak dan prišel v obednico, da je pobral, kar je ostalo.

Iz tega bi se dalo sklepati, da je bil Federigo malenkosten, skop, da se je pečal samo z neznatnimi stvarmi, da ni bil zmožen za kaj višjega. Da to ni res, kaže ona ambrozijanska knjižnica, katero je Federigo tako dragoceno okrasil in z velikimi stroški ustanovil. Da bi jo preskrbel s knjigami in rokopisi, podaril ji je uže z velikim trudom in ogromnimi stroški nabrana dela, razven tega pa je poslal osem najbolj izkušenih učenjakov nakupovat znanstvena dela po Italiji, Franciji, Španiji, Nemčiji, na Flandrsko, v Grčijo, na Libanon, v Jeruzalem. Posrečilo se mu je nabrati trideset tisoč tiskanih del in štirideset tisoč rokopisov. S knjižnico je združil kolegij učenjakov (bilo jih je devet, za katere je skrbel do smrti; ker pozneje niso več zadoščali redni dohodki, skrcilo se je njih število na dva). Njih dolžnost je bila, pečati se z bogoslovjem, zgodovino, književnostjo, cerkveno zgodovino, iztočnimi jeziki; vsakdo je moral priobčevati dela o svoji tvarini. Združil je s knjižnico takozvani trojezični kolegij v svrhu poučevanja grškega, latinskega in laškega jezika. Združil je ž njo kolegij učencev, da bi se učili teh ved in jezikov, združil je ž njo tiskarno za vshodne jezike, za hebrejski ali kaldejski, arabski, perzijski in armenski jezik, galerijo slik, galerijo kipov in šolo za tri glavne umetnosti. Za te je lahko dobil učitelje. Za druge vede je s težavo nabral knjige in rokopise, še težje je dobil črke za razne jezike, kateri se tedaj niso tako gojili v Evropi kot sedaj, še težji kot črke pa je dobil ljudi. Dovolj je, če povemo, da je izmed devetih doktorjev vzel njih osem izmed mladih bogoslovcev.

Iz tega lahko sklepamo, kako se je tedaj gojila veda in znanost; bolj kot v poznejših letih, ko je vse to izginilo v brezdnu pozabljenosti. Mej pravili, po katerih se je moralo ravnati s knjižnico, je tudi neko določilo trajne vrednosti, ne samo hvalevredno samo po sebi, ampak tudi modro in pametno, kakor sicer niso bile navade in ideje one dobe. Zapovedal je knjižničarju, naj si dopisuje z vsemi učenjaki cele Evrope, da bi od njih izvedel o stanji ved, o novih knjigah, ki so drugod izšle. Ukazal mu je, učencem pokazati knjige, katerih niso poznali in ki bi jim morda bile koristne. Ukazal je, da se tujcem in domačinom dá prilika, hoditi po potrebi v knjižnico. To je dandanes povsem naravno in se razume samo ob sebi pri vsaki knjižnici. Tedaj ni bilo zmirom tako.

V neki zgodovini ambrozijanske knjižnice, katero je v duhu časa spisal Pierpaolo Bosca, knjižničar po smrti Federigovi, pove se nam kot nekaj posebnega, da v ti knjižnici, katero je skoro na svoje stroške ustanovil zasebnik, stojé knjige pred očmi občinstva, da jih dobi vsakdo, kdor jih zahteva, da se čitateljem dá stol, papir, pero in črnilo, če si hoče kaj napisati. V drugih znamenitih knjižnicah v Italiji knjige niso bile očitno izpostavljene, ampak po omarah zaprte, odkoder so jih jemali le knjižničarji, če se jim je poljubilo; da bi se vsakemu dovolilo prebirati jih, na to se ni niti mislilo. Bogatiti take knjižnice je bilo isto, kakor odtegniti jih javni uporabi, kar nikakor ni vеди in znanosti Bog ve v kako korist.

Ne vprašajte, kako je ta knjižnica uplivala na občno izobraženost. Na dva načina bi se dalo pokazati, kako čudodelen je bil ta upliv. Raziskavati, kak je bil ta upliv, bilo bi prenaporno, utrudljivo, dolgočasno delo. Mislite si, kako plemenit, blag, moder, dobrohoten, vstrajen pospeševatelj ljudske omike bi bil oni, ki bi hotel to storiti in izvršiti sredi tedanje nevednosti, lenobe, ko se ni nikdo zanimal za ljudomila prizadevanja, ampak se je le zabavljalo kot n. pr.:

„Cemu to? Saj ima družega dovolj misliti!“
 „Oh, kako lepo! Še tega se je manjkalo!“ To se je večkrat govorilo, dasi je on tolarjev vtaknil v to podjetje, mogoče petstotisoč.

Ker imenujemo tacega človeka dobrotljivega in radodarnega, ni nam še treba povedati, da je baš tako tudi podpiral prave reveže. Mogoče si kdo misli, da je baš to najbolj koristna miloščinja, kar izdamo za té. Federigo je imel to za svojo glavno dolžnost. In v tem so se njegova dejanja zlagala z besedami. Celo svoje življenje je posvetil ubožcem. Imeli bodemo kmalu priliko povedati, da je tudi ob času draginje, o kateri smo uže govorili v ti povesti, pametno in modro kazal svojo darežljivost. Izmej mnogih vzgledov, katere so nam pisci zabeležili o ti njegovi dobri lastnosti, hočemo navesti samo jednega. Ko je nekoč izvedel, da neki plemenitaš hoče s silo in zvijačo spraviti v samostan svojo hčerko, ki bi se rajši omožila, pokliče k sebi očeta. Ko izvleče iz njega, da je vzrok temu počenjanju to, ker ni štiri tisoč tolarjev, da bi jih dal hčerki za doto, odšteje Federigo širitisoč tolarjev. Mogoče poreče kdo, da je to preradodarno, nepremišljeno, da se s tem podpira bedasta trma plemenitašev, da bi širitisoč tolarjev bolje obrnil v kak drug namen. Nato ne odgovorimo družega, kakor da bi radi često videli takó prešerno radodarnost, tako nesebično in nesamopridno, kakor v tem slučaju, ko je Federigo dal širitisoč tolarjev, da mlada deklica ni postala redovnica.

Neizcrpljiva ljubeznjivost tega moža se je kaza'a v vsem njegovem kretanju. Vedno je bil prijazen proti nižjim slojevom. Bil je toliko bolj prijazen in uljuden proti njim, ker ti ljudje sicer tega niso bili vajeni. Radi tega je večkrat prišel v navskrižje z ljudmi, katerih geslo je „ne quid nimis“, ki bi radi videli, da bi se vsakdo držal gotovih mej, namreč njihovih mej.

Ko je nekoč Federigo obiskal gorsko in samotno vas, izpraševal in poučeval je uboge dečke, mej tem pa jih ljubeznjivo božal. Nekí človek take baže kot gori omenjeni mu reče, naj nekoliko previdneje ljub-

kuje one dečke, češ da so vsi umazani in ostudni; kakor da bi Federigo ne imel oči, da bi to videl in opazil ter se po tem ravnal. Osoda visoko postavljenih glav je navadno taka. Rédko jih kdo opomni na njih pogoške, marsikdo pa se ohrabri in jih kara radi njih dobrih del. A dobri škof odgovori nekoliko užaljeno: „Saj so moje duše! Bog ve, kdaj zopet vidijo moj obraz! Zakaj bi jih ne poljubljal?“

Hud je bil redko in še tedaj vselej ob enem miren. To je bil učinek njegove čudne nravi ali pa nepretrgane čuječnosti nad svojim sicer živahnim značajem. Strog ali celó neuljuden je bil samó proti svojim podložnim dušnim pastirjem, če so bili preskopi ali malomarni ali če je odkril na njih madeže, ki se niso prilegali njih vzvišenemu poklicu. Če se je ta ali ona stvar tikala njegove koristi, njegove časne slave, ni dal od sebe znamenja veselja ali žalosti, nemirnosti ali razburjenja.

Čudno, da se ta čutila niso pogosto vzbudila v njegovem srcu; še bolj čudno, da so se sploh vzbudila.

Večkrat je bil prisoten pri volitvi novega papeža, a nikdar mu ni prišlo na um, da bi se potegoval za to visoko mesto, ki je zahtevalo toliko odgovornosti. Ko mu nekoč neki veljaven tovariš ponudi svoj in svoje stranke glas, Federigo odbije tako odločno ponudbo, da dotičnik opusti takoj svojo misel in se odstrani. Ta skromnost in to mrzenje gospodaželjnosti pokazal je večkrat v svojem življenju tudi ob drugih prilikah. Neutrudljivo je ukazoval in zapovedoval, kjer se mu je zdelo potrebno, a nikdar se ni mešal v tuje zadeve. Branil se je na vse pretege, če ga je kdo prosil za posredovanje. Federigo je vse preje dobro premislil, kakor sploh ljudje, ki goré za vse dobro.

Če bi hoteli očrtati glavne poteze njegovega značaja, dobili bi množico povsem nasprotnih si njegovih zaslug. Pozabiti ne smemo, omeniti neko drugo posebnost tega lepega življenja. Federigo je bil delaven, priden v svoji službi, poučeval je, poslušal,

nadzoroval svoje podložnike, potoval, nabiral si je učenost, ki bi zadoščala tudi za učenjaka po poklicu. Razven mnogih drugih naslovov in hvalospevov je dobil Federigo od svojih sodobnikov tudi glas učenega moža.

Ne smemo tajiti, da je nekako trdovratno tudi v dejanji trajno zastopal načela, ki bi bila dandanes ne samo čudaška, ampak tudi slabo utemeljena. To povem tudi radi onih, katerim se zdé pravična. Če bi ga hoteli v tem zagovarjati, poslužiti bi se morali obrabljene puhlice, da je bila namreč to napaka njegove dobe.

To opravičenje je časih precej utemeljeno, če se naslanja na dejanske razmere. Če pa je rabimo kakor navadno na slepo srečo, ne pomeni nič. Ker nočemo z enostavnimi reki rešiti zamotanega vprašanja in ne preveč pri malenkostih se muditi, zato rajši to izpustimo. Zadošča naj, da smo mimogredé omenili, da tudi na tem možu ni bilo vse zlato brez izjeme. Saj nismo hoteli napisati nagrobni govor!

Naši čitatelji po pravici vprašujejo, ali je ta tako plemeniti in učeni mož zapustil za sabo kaj spominov? Okrog sto njegovih del, malih in velikih, latinskih in laških, v tisku in rokopisu se hrani v njegovi knjižnici, n. pr. moralna premišljevanja, govori, razprave iz zgodovine, cerkvene in posvetne starine, dalje razprave iz književnosti, umetnosti in tako dalje.

Zakaj pa so ta dela tako pozabljena, nepoznana in zakaj nikdo ne povpraša po njih? Ta mož je bil nadarjen, učen, poznal je ljudi in razmere, premišljeval mnogo, bil vnet za vse dobro in lepo, njegova vest je bila povsem čista, imel je toliko dobrih lastnostij; a zakaj ne cenijo njegovih del tudi oni, ki jih sicer ne odobrujejo, zakaj ne poznajo njih naslovov oni, ki jih sicer ne čitajo? Zakaj niso vse te knjige vsaj radi tolikega števila priborile svojemu piscu pri potomcih imena v književnosti?

Vprašanje je res pametno, o njem bi se dalo razpravljati. Vzroke te prikazni bi našli, če bi vse razmere bolj splošno preiskali, in

ti vzroki bi nas privedli do podobnih prikaznij. Bili bi številni in obširni. A če bi vam ne bili po godu, če bi radi njih nos vihali? Zato je bolje, če zopet povzamemo

nit naše povesti, in si ogledamo delovanje tega moža, mesto da klepetamo o malenkostih. Vodil nas bode pri tem naš vir,

Triindvajseto poglavje.

Kardinal Federigo je navadno porabil vsak trenotek. Tako se je tudi, predno je šel v cerkev opravljat službo božjo, pečal s svojimi študijami, ko vstopi kapelan križonosec s plašnim obrazom.

„Čuden obisk, čuden res, vaša uzoritost!“

„Kdo je?“ vpraša kardinal.

„Nihče drugi kot gospod . . .“, odgovori kapelan in zloge močno povdarjajoč izgovori ime, katerega ne moremo povedati svojim čitateljem. Potem pristavi: „Zvunaj sam čaka in zahteva, da ga peljem k vaši uzoritosti.“

„On!“ pravi kardinal živahno, zaprè knjigo in vstane: „Pride naj! Takoj naj pride!“

„A . . .“, odreže se kapelan in se ne premakne. „Vaša uzoritost lahko vé, kdo je on. Ta malopridnež, hudobnež . . .“

„Ali ni sreča za vsacega škofa, če ga obišče tak človek?“

„A . . .“, trdi kapelan še vedno. „Časih mi ne smemo o marsičem govoriti, ker pravite, da so to čenče. Ali v takem slučaju sem po mojem mnenju dolžan . . . Gorečnost si nakoplje sovražnike, uzoritost vaša! Mi dobro vemo, da se je že marsikateri malopridnež drznil . . .“

„No, kaj se je drznil?“ prekine ga kardinal.

„Jaz pravim, da je on takorekoč hudobijo vzel v zakup, da je nasilnik, ki je v zvezi z drugimi nasilniki, da je mogoče poslan . . .“

„Kakšna pokorščina je to“, pravi kardinal smejoč se, „da vojščaki vspodbujajo poveljnika k strahopetnosti?“ Potem postane resen, premišljuje in reče: „San Carlo bi se

ne obotavljal vsprejeti tacega človeka, temveč bi ga šel iskat. Takoj ga pripeljite! Saj uže dolgo čaka.“

Kapelan odide in si misli: Nič ne pomaga. Vsi ti svetniki so svojeglavci!

Ko odpre vrata in vstopi v sobo, kjer je bil neznanec z duhovščino, opazi, da so se duhovniki potisnili v kot in da šepetajo mej sabo in sumljivo gledajo neznanca, ki stoji v drugem kotu. Kapelan stopi k njemu. Gleda ga po strani in si misli, kakšno orožje ima skrito pod svojo obleko, ali naj mu svetuje, predno ga pelje notri, da . . . A ne upa se, stopi k njemu in reče: „Monsignore vas čaka. Prosim, za mano!“ Množica se razdeli na dva dela. Kapelan gre naprej po sredi in ozira se na desno in levo, kakor bi hotel reči: „Kaj hočete? Ali ne veste, da vedno dela po svoji glavi?“

Ko stopi z neznanecem v sobo, gre mu Federigo nasproti jasno in veselo z odprtima rokama, kakor bi uže hrepenel po njem, in namigne kapelanu, da se odstrani, kar ta tudi stori.

Neznanec in kardinal se nekoliko molčé in vsak drugače motrita. Prvega je sem pripeljala bolj neka sila, nerazložljiv nagon nego prived določen naklep; pred kardinalom stoji nehoté, mučita ga dve nasprotni strasti, hrepenjenje in koprnenje, utešiti in potolažiti si notranje bolečine, na drugi strani pa gnjev in sram, ker je prišel sem kot skesan ponižen, nesrečen grešnik k spovedi. Besed mu manjka, ker jih ne išče. Ko povzdigne oči na kardinala, obide ga nehoté občutek krotke ponižnosti, ki mu poveča zaupanje in ublaži jezo. Ponosno zrè pred sebe, a vender ga omami skrivnostni molk kardinalov.

Že prisotnost kardinalova ga preobvlada in vzbudi v njem ljubezen do tega moža. Njegovo obnašanje je naravno in neprisiljeno, veličastno; niso ga uklonila in oslabila leta; oči se mu iskré, čelo mu je jasno in polno mislij; s sive glave, bledih lic, z znakov zmernosti, premišljevanja in napora, mladeniške svežosti se bere, da je bil častitljivi mož nekdam lep. A sveto in blagohotno mišljenje, notranji mir dolzega življenja, ljubezen do človeštva, neprestano veselje vsled neizrekljivih nad so premenile to mladeniško svežost v častitljivost starčka, katera še bolj v oči bôde v ti preprosti, a častitljivi škrlatasti obleki.

Tudi kardinal motri nekoliko časa gosta, kakor bi ga hotel prebosti z očmi. Bil je uže vaju, posneti iz potez ljudij njih misli. Pod temnim, plašnim obličjem svojega gosta hitro odkrije nekaj, kar ga potrdi v nadi, katera se ga je polastila, ko mu je kapelan naznanil ta čudni prihod, in živahno reče: „Kako sem vesel tega obiska! Hvaležen sem vam za ta dobri sklep, če tudi imate za mene kako očitjanje na jeziku.“

„Očitjanje!“ vsklikne in ostrmi neznanec, a pomiri se in je zadovoljen, da je kardinal prebil led in napeljal govor.

„Seveda, očitjanje!“ odgovori kardinal. „Prehiteli ste me namreč, četudi sem imel uže tolikokrat priliko, priti k vam.“

„K meni? Vi? Ali veste, kdo sem? Ali so vam povedali moje ime?“

„Ali mislite, da bi se mi z obraza brala taka uteha, če bi se mi naznanil obisk neznanega človeka? Vi ste vzrok tega, jaz bi vas moral poiskati. Za vas sem uže toliko molil in vas pomiloval. Izmej svojih ovčic bi vas najrajši sprejel in objel, če bi sploh mogel tega se nadejati. A samó Bog zna čudeže delati in podpira slabost, počasnost svojih služabnikov.“

Neznanec strmi pri teh razvnetih besedah, ki so se tako prilegale besedam, katere je imel sam na jeziku in katere bi rad izgovoril. Ginjen in zmešan molči. „In kaj?“ povzame zopet Federigo sočutno: „Vi

imate za-me kako dobro novico, pa me toliko časa pustite na-njo čakati!“

„Novico? Jaz? Jaz imam peklo v srcu. Jaz? Novico? Povejte mi, kakšne novice pričakujete od mene!“

„Da vam je Bog ganil srce in se vas usmili!“ odgovori mirno kardinal.

„Bog! Bog! Bog! Da bi ga videl! Da bi ga čul! Kje je oni Bog?“

„Vi me vprašate? Saj je vendar tako blizu vas! Ali ga ne čutite v srcu, ki vas stiska in se vam ne umiri, ki vas ob jednom teši z nado miru in tolažbe, tolažbe, ki bode popolna, nezmerna, precej ko ga zopet spoznate, se mu uklonite in ga prosite.“

„O seveda! Nekaj me davi in stiska! A Bog! Če je res Bog, kaj naj naredi z mano?“

Te besede izgovori nekako obupno. Federigo pa odgovori svečano, kakor bi ga Bog navdihnil: „Kaj naj Bog z vami naredi? Znamenje svoje moči in svoje dobrote! Vi mu bodete še v slavo, kakor nihče drugi. Svet uže toliko časa vpije proti vam, tisoč in tisoč glasov proklinja vaša dela...“ Neznanec se strese in obstrmi, ko sliši to tako nenavadno govorico, še bolj pa se mu čudno zdi, da se ne jezi, temveč se celó veseli teh besed. „Kakšna slava“, nadaljuje Federigo, „v božjo čast! Ta govorica izhaja iz strahu in sebičnosti. Mogoče je tudi opravičena, a to je popolnoma naravno. Mogoče vam ljudje zavidajo vašo grozno moč, vašo dosedaj obžalovanja vredno trdosrčnost. Kadar pa začnete sami obsojati svoje življenje in samega sebe, tedaj bode Bog čestčen. Vprašujete me, kaj Bog z vami naredi! Jaz, ubogo človeče, vam ne morem povedati, v kakšen koristen namen vas je Bog odločil. Kaj naj naredi s to silno voljo, nepremakljivo vstrajnostjo, kadar vas navdahne z ljubeznijo, nado, kesanjem? Kako si morete misliti, ubogi človek, da ste na božjem svetu uže naredili več hudega, kakor more Bog narediti dobrega z vašo pomočjo? Kaj naj Bog z vami naredi? Vam odpusti? In vas reši? In dokonča v vas delo odrešenja? Ali niso to lepe stvari? Le pomislite! Če se jaz, zemeljski črviček,

jaz nesrečnik, toliko prizadevam in trudim, da vas rešim, da bi — Bog mi bodi priča! — radovoljno daroval za vas še teh par dnij, ki so mi še usojeni; le pomislite, kako dobrotljiv mora biti Oni, ki me je tako navdušil za vas; kako vas ljubi in vam vse dobro želi Oni, ki me je navdihnili s tako ljubeznijo do vas.“

Mej tem, ko kardinal govori te besede, potrdi jih vselej z obrazom, pogledom in kretanjem. Obličje poslušalca se krčevito zvija ter izprva pazno in osupelo posluša. Potem pa se bere z njega ginjenost, in strah izgine. Solze zalijejo oči, ki niso poznale solz od mladih nog. Ko kardinal prestane, pokrije poslušalec z rokama obraz in se začne — najbolj jasni in zadnji odgovor.

„Veliki in dobri Bog!“ vsklikne Federigo ter povzdigne oči in roke k nebu. „Mene nevrednega služabnika, lenega pastirja si poklical k temu dokazu milosti svoje, k temu veselemu čudesu!“ Potem stegne roko, da bi prijel neznanca.

„Ne!“ kriči ta, „ne, proč od mene! Ne omažite si one nedolžne in dobrotljive roke. Ne veste, kaj je doprinesla roka, katero hočete prijeti“

„Pustite!“ pravi Federigo in ga prime uljudno. „Dovolite, da primem za roko, ki še popravi vse krivice, izkaže toliko dobrot, potolaži toliko ubožcev, ki bode neoborožena miroljubno in ponižno segala svojim sovražnikom v roke!“

„Preveč!“ reče ihtoč neznanec. „Pustite me, monsignore! Dobri Federigo, pustite me! Množica vas čaka, toliko dobrih duš, nedolžnih; prišli so od daleč, da bi vas edenkrat videli, slišali Vi pa ste . . . pri kom?“

„Pustimo devetindevetdeset ovac“, odgovori kardinal. „Saj se pasejo varno na gori. Jaz sedaj iščem one, ki je zašla. One dobre duše so še menda bolj zadovoljne sedaj, ko ne vidijo svojega pastirja. Mogoče da jih je Bog, ki je v vas storil čudež svoje usmiljenosti, navdihnili z radostjo, katere vzroka še ne vedó. Ljudstvo je mogoče nehoté z nama združeno v duhu. Mogoče je sveti Duh obudil v njih nerazložljivo pomilovanje, mogoče je

obudil v njih molitev za vas, mogoče se nehoté zahvaljujejo Bogu za vas.“ S temi besedami objame svojega gosta, ki se nekoliko ustavlja in se skuša izviti; a premaga ga ta burna ljubezen in tudi sam objame kardinala in nagne na njegova ramena svoj tresočiči se in premenjeni obraz. Vroče solze padajo na neomadeževani škrlat Federigov. Nedolžne kardinalove roke stiskajo krčevito ude in držé za obleko, ki je vajena nositi silovito in izdajsko orožje.

Neznanec se mu izvije iz rok in pokrije zopet oči z rokama ter vzdigne obličje in vsklikne: „O veliki Bog! O dobri Bog! Jaz se sedaj poznam in vem, kaj sem. Moje hudobije mi stopajo pred oči. Samega sebe me je groza, vendar . . .! Vendar se čutim utešenega, veselega, kakor še nikdar v svojem dosedanem groznem življenju!“

„To je znamenje“, pravi Federigo, „da vas Bog hoče pripeljati na pravo pot in v novo življenje, kjer boste imeli toliko boljšati, popraviti in objokovati.“

„Jaz nesrečnik!“ vsklikne neznanec. „Koliko, koliko . . . stvari, katerih ne morem popraviti! Še je par podjetij, katera sem jedva začel in jih še lahko pretrgam. Jedno precej lahko pretrgam, popravim in uničim.“

Federigo postane pozoren. Neznanec mu kratko pripoveduje, a s krepkejšimi besedami, kakor smo jih mi rabili, kaj je naredil z Lucijo, koliko je v strahu pretrpela revica, kako ga je prosila, rotila pri živem Bogu, da je še vedno v gradu in . . .“

„Ah, ne izgublajva časa!“ vsklikne Federigo pomilovalno in plašno. „Vi srečni človek! To je zastava, da vam Bog odpusti. Rešite deklico, katero ste hoteli ugonobiti! Bog vas blagoslovi! Bog vas je uže blagoslovil! Ali veste, odkod je ona uboga deklica?“

Neznanec pové vas, kjer je bila Lucia doma.

„Ni daleč od tod“, reče kardinal. „Hvala Bogu, mogoče je . . .“ Nato teče k mizici in pozvoni. Plašno prihiti kapelan-križenosec in najpreje pogleda neznanca. Ko vidi ta premenjeni obraz, te od joku rudeče oči,

pogleda kardinala. Ko zapazi pod krinko nespremenljive ravnodušnosti čuden nemir in nepotrpežljivo plašnost, obstal bi z odprtimi ustmi na mestu, če bi ga kardinal hitro ne vzdržamil iz te odrevenelosti in ga ne vprašal, ali je mej zbranimi duhovniki župnik iz * * *

„Dà, vaša uzoritost!“ odgovori kapelan.

„Tako naj pride“, pravi Federigo, „in ž njim tukajšnji župnik!“

Kapelan gre vun in stopi v sobo kjer so bili duhovniki zbrani. Vseh oči se upró vanj. On vzdigne roke še vedno z odprtimi ustmi in plašnim obličjem, mahne po vzduhu in reče: „Gospodje, gospodje! Haec mutatio dexterae Excelsi!“ Za trenotek molčé stoji. Potem se spomni svojega naročila in reče: „Njegova uzoritost želi, da prideta k njemu gospod tukajšnji župnik in župnik iz * * *.“

Prvi se takoj prikaže, ob enem pa se začuje iz srede množice: „Jaz?“ osupelo in zategnjeno.

„Ali niste gospod župnik iz * * *?“ vpraša kapelan.

„Seveda, toda . . .“

„Njegova uzoritost je poslala po vas.“

„Po mene?“ reče zopet isti in s tem še bolj označi svojo osupelost, kakor bi hotel reči: „Čemu bodem jaz v sobi?“

Nato se prikaže don Abbondio sam, težko stopajoč, z na pol osupelim, na pol kislim obrazom.

Kapelan mu namigne z roko, kakor bi hotel reči: „Pojdimo! Kaj hočemo?“ Župnika gresta za njim, kapelan odpre vrata in ju pelje naprej.

Kardinal spusti roko neznančevu, s katerim se je mej tem dogovoril, odstrani se in pokliče domačega župnika. Kratko mu pové, za kaj se gre, in ga vpraša, če vé za kako dobro ženico, da bi šla v nosilnici po Lucijo v grad, pametno in hrabro ženo, ki bi se znala obnašati pri ti novi nalogi in ki bi znala s prijaznimi besedami ojunačiti in pomiriti ubožico, ki se bode po tolikih stiskah in zmešnjavah celó bala svoje rešitve. Župnik

nekoliko premišljuje, pové, da je uže pravo pogodil in odide. Kardinal naroči kapelanu, naj se takoj pripravi nosilnica z nosači in da se osedla par mul. Ko še kapelan odide, obrne se k don Abbondiju.

Ta stoji prav blizu kardinala, da bi ne prišel v bližino onega gospoda, gleda sedaj tega, sedaj onega in ugiba na vse načine, kaj bi to pomenilo. Potem se približa kardinalu, prikloni se mu in reče: „Povedali so mi, da je vaša uzoritost vprašala po meni. Jaz menim, da je to pomota.“

„Ni pomota“, odgovori Federigo. „Imam za vas veselo novico in lepo, prijetno nalogo. Vaša župljanka, katero ste že imeli za izgubljeno, Lucia Mondella, se je zopet našla in je blizu tu v hiši tega mojega prijatelja. Vi pojdete sedaj z ženo, katero je šel iskat oni župnik, po revico in jo bode te sèm spremljali.“

Don Abbondio skuša prikrivati svojo nejevoljo, ne! srd in skrb, ki ga obide pri tem ukazu ali povelji. Ker ne more več spremeniti svojega kislega obraza, skrije ga in se v znamenje pokorščine globoko prikloni. Ko se privzdigne, prikloni se zopet neznancu, ponižno ga gledajoč, kakor bi hotel reči: „Jaz sem v vaših rokah. Usmilite se me! Parcere subjectis!“

Nato ga vpraša kardinal, kakšne sorodnike ima Lucia.

„Bližnji sorodnik je samo njena mati“, odgovori don Abbondio.

„Ali je v vasi?“

„Monsignore, da!“

„Torej“, povzame Federigo, „ker uboga deklica ne bode mogla takoj domov, utešilo jo bode, ko zopet vidi svojo mater. Če se torej tukajšnji gospod župnik ne vrne, predno grem jaz v cerkev, povejte mu, naj pripravi voz in konje; pošlje naj pametnega moža po ženo!“

„Ali bi šel jaz?“ reče don Abbondio.

„Ne, ne vi. Imate že drugo nalogo“, odgovori kardinal.

„Šel bi“, meni don Abbondio, „da bi na vse pripravil ubogo mater. Ona je zeló

rahločutna. K nji mora iti kdo, ki jo pozna in zná ravnati ž njo, da ne pokazi vsega!“

„Radi tega vas prosim, da povejte gospodu župniku, da naj izbere pripravnega moža. Vas je bolj treba drugod“, reče kardinal. Hotel je reči: „Ona ubožica mora kmalu zopet videti kak znan obraz, zaupljivo osebo, v onem gradu, kjer je prebila toliko ur, polnih gorjá, in gledala v negotovo temno bodočnost.“ A tega ni mogel naravnost reči pred tretjim navzočim gostom. Čudno se je zdelo kardinalu, da ga don Abbondio ni precej razumel in sam mislil na to.

Ker župnik ne odneha, misli takoj, da za tem tiči kaj drugega. Pogleda ga v obraz in takoj opazi, kako se boji potovati in par minut prebiti sam s tem groznim človekom. On hoče tedaj razgnati to strahopetnost; ker pa ne more stopiti z župnikom v stran in mu zašepetati na uho v prisotnosti novega prijatelja, zdi se mu bolj pripravno storiti, kar bi storil tudi navzlic temu, namreč govoriti z neznancem samim; iz njegovih besed bi don Abbondio posnel, da se tega človeka ni treba več bati.

Približa se torej k neznanecu z ono neprisiljeno zaupljivostjo, ki se zrcali v novem prijateljstvu, a tudi pri starih zvezah in mu reče: „Ne mislite, da bi bil to prvi in zadnji obisk! Saj pridete nazaj s tem dobrim duhovnikom?“

„Da se vrnem?“ odgovori neznanec. „Če bi me ne marali, vlegel bi se pred vaša vrata kot berač. Z vami moram govoriti, vas poslušati, vas gledati! Jaz moram biti pri vas!“

Federigo ga prime za roko, stisne mu jo in reče: „Ali bi hoteli priti k obedu? Jaz vas pričakujem. Mej tem pa grem jaz molit in se zahvalit Bogu z ljudstvom vred. Vi uživate prve sadove usmiljenja.“

Don Abbondio mej tem pogovorom stoji kakor bojzljiv deček, ki gleda, kako gospodar gladi svojega velikanskega kodrastega psa z rudečimi očmi, o katerem je znano, da grize in da je hud. Deček poslušá gospodarja, ki trdi, da je njegov pes dobra,

mirna, blaga živalica; gleda ga, a ne pritrdi in ne ugovarja, ne upa se pa tudi približati se psu, da bi mu dobra žival ne pokazala zob, četudi le navlašč. Ne upa se bojzljivo se oddaljiti. Misli si: „O, če bi bil doma!“

Kardinal hoče oditi, drži še vedno neznanca za roko in ga pelje s sabo; opazi pa zopet ubozega moža, ki je stal zadaj pobit, nejevoljen, kislo se držeč. Kardinal si misli, da vzrok tega tiči v tem, ker nekako pozabljen in zapuščen mora stati v kotu, tem bolj, ker je ta hudobnež tako dobro vsprejet in češčen; zato se obrne mimogredé nanj, ustavi se in reče, prijazno se smehljajoč: „Gospod župnik, vi ste uže od nekdanj z mano pod streho najinega Očeta, a ta ... ta perierat et inventus est.“

„O kako me veseli!“ reče don Abbondio in se obema globoko prikloni.

Nadvladika gre naprej in odpré duri, katera otvorita od zvonaj dva služabnika, ki sta stala na obeh straneh vrat. Čudna dvojica se prikaže radovednim pogledom v sobi zbrane duhovščine. Na obrazu obeh se zrcali različna ginjenost, ponižna radost na častitljivem obličji Federigovem, na neznančevem pa plašnost in srčnost. ob jednem, dotedaj nepoznana sramežljivost, skesanost, četudi ne more zakriti in zatajiti svoje divje in silne nravi. Pozneje se je izvedelo, da se je marsikateri gledalec spomnil besed proroka Izajija: „volk in jagnje pojmeta na pašo, lev in govedo bodeta skupaj jedla seno.“ Za njima gre don Abbondio, a ne briga se nihče zanj.

Ko sta kardinal in neznanec sredi sobe, vstopi strežaj ter pove kardinalu, da je izvršil kapelanova naročila, da so mule in nosilnica pripravljene in da čakajo le še na ženo, katero je šel župnik iskat. Kardinal naroči, naj domači župnik govori z don Abbondijem, da se vse zgodi po povelji. Neznanecu še enkrat v slovo stisne roko in reče: „Jaz vas pričakujem.“ Potem pozdravi don Abbondia in odide proti cerkvi, duhovščina pa za njim posamezno in v sprevedu. Oba sopotnika ostaneta sama v sobi.

Neznanec stoji zamišljen in jedva čaka, da bi prišel trenotek, ko bode svojo Lucijo

rešil muk in iz ječe. Njegov obraz je ves drugačen nego prejšnji dan, na njem se bere velika razburjenost, ki v bojzljivih očeh don Abbondia pomenja nekaj posebnega. Gleda ga, rad bi napeljal kak pogovor, a misli si: Kaj naj mu rečem? Ali naj mu še rečem, da me veseli? Česa se veselim? Da je bil dosedaj malopridnež, da pa je sedaj sklenil postati poštenjak? Lep poklon! Ej, ej! Naj si izmislim, kar hočem, ne mogel bi skoro družega ziniti! Ali je res, da se je tako mahoma spremenil? Koliko se nepotrebne govori na svetu! In Bog vé, zakaj! Sedaj pa moram iti z njim! V njegovo gnezdo! Lepa reč! Lepa reč! Če bi mi kdo to danes v jutro povedal! Če se srečno izrežem, povem par debelih Perpetui, ki me je po nepotrebem spravila iz moje župnije, češ, da so vsi kurati iz okolice in daljnjih krajev prišli, da ne smem torej ostati doma. Zaplete me v take homatije! O jaz ubožec! Nekaj mu moram vendar reči.

Don Abbondio premišljuje in baš hoče reči: Jaz si nisem nikdar nislil, da bodem imel srečo biti v tako častni družbi... Baš hoče odpreti usta, ko vstopi strežaj z ondotnim župnikom, ki pové, da je žena že v nosilnici, potem pa se obrne k don Abbondiu, da mu ta pové še drugo naročilo kardinalovo. Don Abbondio opravi naročilo, kakor more v svoji razburjenosti, potem se približa strežaju in mu reče: „Dajte mi vsaj mirno žival, ker priznam, da nisem dober jezdec.“

Strežaj se mu prikloni in reče: „Saj je mula pisarjeva, ki je učen mož.“

„Uže dobro“, odgovori don Abbondio in si zraven misli: Da bi se le dobro izteklo!

Neznanec je hotel takoj oditi; ko pa pride do vrat, opazi, da je don Abbondio zaostal, in ga počaka. Don Abbondio naglo pride za njim in hoče prositi odpuščanja, a neznanec se mu prikloni in ga uljudno in skromno spusti pred-se, kar zopet nekoliko potolaži zmedenega kurata. A jedva stopi na dvorišče, vidi nekaj, kar mu takoj vzame ono trohico tolažbe. Neznanec namreč gre v kot in pograbi z jedno roko cev, z drugo

pa jermen svoje puške, in jo urno in spretno, kakor bi se vežbal, vrže na rame.

Oj! oj! — misli si don Abbondio. Kaj bo počel s tem orožjem? Lepa raševina, lepa pokora za spreobrnjenca! Če ga prime kaka muha! O moj Bog! Žalostno!

Če bi si neznanec mogel domnevati, kake misli rojijo spremljevalcu po glavi, skušal bi ga utešiti, a bil je daleč od take misli.

Don Abbondio stoji mirno, da bi se ne izdal. Ko prideta na ulico, bile so uže mule osedlane. Neznanec zajaše ono, katero mu ponudi hlevni hlapec.

„Ali nima kakšnih muh?“ vpraša don Abbondio strežaja in postavi zopet na tla nogo, katero je uže dejal v stremen.

„Le brez skrbi! To je jagnje!“ Don Abbondio se zavihti s pomočjo strežaja v sedlo.

Nosilnico sta nosili dve muli par korakov spredaj. Na klic vodnikov se odpravijo.

Morali so iti mimo cerkve, ki je bila natlačena ljudij, in po trgu, kjer je stala gnječa okoličanov in tujcev, ki niso mogli iti v cerkev. Velika novica se je raznesla. Ko se prikaže človek, ki so ga še par ur preje preklinjali v strahu, vse ostrmi vsled radosti; iz množice se slišijo klici odobranja. Gnječa se umika, ob jednom pa tišči vkup, da bi videla neznanca v obraz. Nosilnica gre mimo, neznanec gre mimo. Pred odprtimi cerkvenimi vrati vzdigne pokrivalo in pripogne svoje strahovito čelo skoro do muline grive, v tem ko mrmra neštevilno glasov: Bog ga blagoslovi!

Tudi Abbondio se odkrije, pripogne in Bogu priporoči. Ko pa čuje ubrano nepretrgano petje svojih tovarišev, zavida jih, postane ginjen, polasti se ga otožnost, da jedva zadržuje solze.

Na planem zvunaj vasi, na samotni cesti se še bolj zatemné njegove misli. Le na vodnika gleda zaupljivo, češ da je kot kardinalov sluga gotovo poštenjak, in ni bil videti posebno bojaželjen. Semtertja pridejo potniki, posamezno ali v gručah, ki hité

gledat kardinala. Ti so za don Abbondia nova tolažba. A le za kratek čas, kajti bližali so se oni grozoviti dolini, kjer ne bodo srečali družega nego podložnike neznanca. In kakšne podložnike! Rad bi izpregovoril z neznancom, da bi ga poskušal in obdržal pri dobri volji. A preide mu veselje, ko ga vidi tako zamišljenega. Moral se je tedaj sam s sabo meniti.

Odlomek tega samogovora ima čitatelj pred sabo. Če bi hoteli povedati vse, napisali bi celo knjigo.

„Svetniki, kakor tudi vsi malopridneži, imajo menda samo živo srebro v žilah; niso zadovoljni, da živé sami v vednem nemiru, temveč hočejo cel svet spraviti v svoj ples. Ti sitneži poiščejo mene, ki ne iščem ničesar, in me za lase vlečejo v svoje homatije, mene, ki ne zahtevam družega nego mirno življenje. Ta presneti malopridnež don Rodrigo!

On bi bil najsrečnejši človek na svetu, če bi imel nekoliko več soli v glavi! On je bogat, mlad, spoštujejo ga in cenijo. A nemara svoje sreče, in sebe in svoje bližnjike spravlja v nesrečo. On bi lahko živel kot v raji. A ne! Vedno nadleguje ženske, kar je največja bedastoča, neumnost in malopridnost na svetu. V vozu bi se lahko peljal v raj, a hoče šepati naravnost v peklo. In ta...!“

Tedaj ga pogleda, kakor bi se bal, da bi ne uganil njegovih mislij.

„Preje je cel svet prekucnil s svojimi hudobijami, sedaj je pa zopet vse narobe, ker se je spreobrnil... če je res. In jaz moram povsod zraven biti! Je uže tako; če imajo prirojeno besnost, vedno jo morajo nad kom izpustiti. Kaj pomaga, če kdo pošteno živi kakor jaz? Ne, gospodine! Dandanes se mora vse razbiti na drobne kose, pobijati ljudi in... o jaz ubožec... potem pa tako zmešnjavo narediti, če se začne kesati. Če se kdo res hoče kesati, naj to naredi doma mirno, brez priprav in naj ne nadleguje mirnih ljudij. In Njegova prevzvišenost mu takoj z odprtimi rokami teče nasproti: dragi prijatelj! Poslušaj ga, če ga vodi za nos s svojimi čenčami, kakor bi ga videl čudeže delati.

Precej kaj takó bedastega si izmisliti! Z glavo tišči v zid in hoče vse narobe postaviti. To je po mojih nazorih naglica, ki ni nikdar prida. Brez najmanjše zastave mu izroči na milost in nemilost ubozega župnika. To se pravi igrati se s človekom na slepo srečo. Tak svetnik, kakor je on, moral bi svoje kurate varovati kot punčico svojega očesa. Nekoliko previdnosti, pameti in usmiljenja bi tudi ne bilo odveč za svetnike... Če ni vse le na videz! Kdo more poznati vse človeške nakane? Posebno pa njegove? Če pomislim, da moram z njim, pod njegovo streho! Bog ve, kakšen vrag je tam skrit! O jaz ubožec! Bolje je, da ne mislim na to. In ta Lucia? Ali je bila dogovorjena z don Rodrigom? Lepa reč! Če bi mi bilo vsaj jasno! Kako jo je dobil v kremplje? Kdo ve? Vse je dogovorjeno s kardinalom. Meni nihče nič ne pove, čeprav so me zamotali v te homatije. Jaz se ne brigam za tuje zadeve. Če pa moram radi njih svojo kožo nesti na prodaj, moram tudi vedeti, kam pes taco molí. Če bi bilo samó treba iti po ono deklino... prava reč! Saj bi jo lahko sam pripeljal! Če se je spreobrnil v svetnika, čemu mene treba? O zmešnjave! Da bi le bilo tako! Potem je vse samó nadležna sitnost! Radostil se bodem z Lucijo, ki je najbrže ušla pravemu vragu. Bogve, koliko je pretrpela! Smili se mi, a rojena je v mojo pogubo... Če bi le-temu le mogel pogledati v srce, kaj misli! Kdo ga pozna? Sedaj se drži kakor sveti Anton v puščavi, sedaj zopet kot pravi pravcati Holofernes. O jaz ubožec! Bog me mora podpirati, ker se nisem samovoljno mešal v te zadeve.“

Res, čez obraz neznančev so hitele misli kakor ob nevihti oblaki hité mimo solnca, takó, da sedaj zasveti žarka luč, sedaj zopet postane tožna tema. Duša njegova se še topi v blagih besedah kardinalovih; pomlajen in poživiljen pomiluje samega sebe, odpušča si in si laska, potem pa se zopet spomni grozne prošlosti. Plašno premišljuje, katere hudobije more še popraviti, kaj še lahko prepreči, kako in s katerimi sredstvi naj reši toliko vozljev in toliko homatij. Ves

zmeden premišljuje to. Nepotrpežljivo in bojazljivo čaka prvega tako lahkega podjetja, ki bode kmalu dovršeno. Premišljuje, koliko je ubožica pretrpela in da je vzrok njenega trpljenja oni, ki jo hoče sedaj rešiti.

Na razpotjih se vodnik vselej obrne, da bi izvedel, kam iti. Neznanec mu s prstom pokaže in namigne, da naj hiti.

Že so v dolini. Don Abbondiu je tesno pri srcu. Ta glasovita dolina, o kateri je slišal toliko grozovitih pripovedek; oni glasoviti ljudje, cvet malopridnežev v Italiji; ljudi brez strahu in usmiljenja vidi s kostjo in kožo, srečuje po dva, tri, štiri na cesti! Spoštljivo se klanjajo svojemu gospodu. Vsi imajo očrnele obraze, ščetinaste brke in oči, da se je don Abbondiu zdelo, kakor bi hoteli reči: „Ali naj ugonobimo tega črnuha?“

Sredi neznankega strahu uide mu misel, da bi se mu ne moglo nič hujšega zgoditi, če bi ju bil poročil. Družba gre po kameniti stezi ob hudourniku, od koder se vidijo samotne, skalnate razpoke in špilje. Pri pogledu teh ljudij si lahko želimo biti sredi največje puščave. Danteju se ni moglo bolje goditi v Malebolge.¹⁾

Naposled gredó mimo ‚hude noči‘. Bravi stojé na pragu, priklanjajo se gospodu in gledajo njegovega spremljevalca in nosilnico. Ne vedó, kaj bi si mislili. Čudno je uže bilo, da je zjutraj neznanec popolnoma sam odrinil. Tem bolj čuden se jim dozdeva ta povratek. Ali je to plen? Kako ga je ugrabil? In ta tuja nosilnica? Čegava je ta livreja? Gledajo in gledajo, a nihče se ne premakne, ker ta ukaz beró z očij svojega gospoda.

Nato začnó iti v breg; uže so na vrhu. Bravi stojé na prostoru pred gradom in pri vratih, umaknejo se in naredé prostor. Neznanec jim namigne, naj se ne premaknejo, spodbode mulo, hiti pred nosilnico. Don Abbondiu in vodniku namigne, naj mu sledita, gre čez prvo, čez drugo dvorišče, gre proti vratom, odpodi hlapca, ki mu hoče pomagati z mule in mu reče: „Tu stoj, da kdo ne pride!“

Potem stopi na tla, priveže mulo naglo k železnemu omrežju, gre k nosilnici, odgrne zagrinjalo in tiho reče: „Tolažite jo! Dopovejte ji, da je svobodna in v rokah prijateljev! Bog Vam vse povrne!“

Potem namigne vodniku, da odpré, približa se don Abbondiu in mu reče veselo, kot dotedaj še ni bil in sploh ni mogel biti, radostech se dobrega dela, ki bo skoro dovršeno: „Gospod kurat, ne prosim vas odpušcanja radi neprilik, katere morate radi mene prestati. Storite to v čast Onega, ki vse poplača, in za nedolžno ubožico.“ Potem prime za živinče, podstavi streme in pomaga don Abbondiu na tla.

Ta obraz, te besede ohrabré kurata, kateremu se iz prsij izvije vzdih, ki je uže celo uro iskal izhoda; priklone se neznancu in mu tiho odgovori: „Kaj vendar mislite? Saj, saj, saj, saj . . .!“ Potem pa skoči z živinčeta, kakor zna in more.

Neznanec priveže tudi to mulo, ukaže vodniku, da naj tu počaka, vzame ključ iz žepa, odprè vrata, vstopi, namigne kuratu in ženi in gre ž njima po stopnicah, vsi tiho in molčé.

Štiriindvajseto poglavje.

Lucia se je baš vzbudila. Skuša se popolnoma predramiti in zmedene prikazni iz spanja ločiti od resničnih spominov in slik, ki so bile podobne žalostnim prikaznim mrzličnega človeka. Starka se ji približa in ji

prisiljeno-ponižno reče: „Ah! Ali si spala? Lahko bi spala na postelji; saj sem ti tolikokrat včeraj zvečer povedala.“ Ne pričakujoč odgovora nadaljuje še vedno zbadljivo: „Jej nekoliko! Bodi pametna! Kako si sitna! Moraš jesti! Ko se pozneje vrne, ošteje mene.“

¹⁾ Peklenska jama.

„Ne, ne, jaž hočem iti k svoji materi. Gospod mi je rekel in obljubil. Kje je gospod?“

„Šel je ven; rekel mi je, da se takoj vrne in vse po tvoji volji stori.“

„Tako je rekel? Dobro; jaz pojdem takoj k svoji materi.“

Tedaj se čuje v sosedni sobi cepetanje in trkanje na vrata. Starka hiti k vratom in vpraša, kdo je.

„Odpri“, ponižno pravi znan glas. Starka odpahne, neznanec otvori vrata in nekoliko pogleda noter ter zapove starki, da pride ven in ukaže don Abbondiu, naj s starko vstopi. Potem zopet priprè vrata, obstane pred njimi in pošlje starko v oddaljen del gradú, kakor je uže poslal drugo žensko, ki je stala zvonaj.

Cel ta dogodek, njeno pričakovanje, prihod teh oseb prevzamejo zopet Lucijo, kateri se je vsaka prememba zdela sumljiva in strašna, četudi ji je bila sedanost neznosna. Lucia strmi, ko opazi duhovnika z ženo in pogleda bolj natanko. Ali je, ali ni? Lucia spozna don Abbondia in obstoji kot začarana. Žena gre k nji, skloni se nanjo, gleda jo ljubeznivo, prime jo za roke, kakor bi jo hotela božati, in ji reče: „O ubožica! Pojdi z mano!“

„Kdo ste?“ pravi Lucia, a ne pričakuje odgovora, temveč se obrne k don Abbondiu, ki stoji na strani ginjen. Zopet ga pogleda in reče: „Vi? vi? gospod kurat? Kje smo? . . . O jaz ubožica! Jaz sem vsa iz sebe.“

„Ne, ne“, odgovori don Abbondio, „jaz sem res. Ohrabri se! Mi te hočemo od tod peljati. Jaz sem tvoj kurat, navlašč sem sèm prijездil.“

Kakor bi Lucia namah dobila vso svojo prejšnjo moč, postavi se krepko na noge, potem še jedenkrat uprè oči na oba obraza in reče: „Mati božja vaju je poslala.“

„Dà, seveda“, pravi žena.

„Ali res lahko gremo od tod?“ povzame Lucia plašno „in bojzljivo ter povesi oči. „In ti ljudje . . .?“ nadaljuje in od strahu in

groze stisne ustnice, in ta gospod . . .! ta človek . . .! Saj mi je obljubil . . .“

„Saj je z nami tukaj, prišel je navlašč“, reče don Abbondio, „zvonaj nas čaka; poj-dimo takoj, ker nas čaka.“

Mej tem odpre vrata in se prikaže oni, o katerem se je govorilo. Lucia je pred kratkim časom še koprnela po njem, ker se ni mogla na nikogar družega na svetu z-nesti. Ker pa je videla te prijazne obraze, ne more zatajiti trenutne bojzani, strese se, zadržuje sapo, tišči se žene in skrije obraz v njeno nedrije. Neznanec uže prejšnji večer ni mogel videti tacega prizora, ki je bil tedaj še bolj pretresljiv in grozen, ker je Lucijo uklonilo dolgo trpljenje in pomanjkanje; zato obstane na pragu. Ko opazi ta grozni položaj, povesi oči in za trenotek nepremično in nemo stoji. Naposled odgovori na besede, katerih pa Lucia ni izpregovorila: „Res je, odpustite mi!“

„Osvoboditi te hoče. Saj ni več tak; postal je dober človek. Ali čuješ, da te prosi odpuščanja?“ šepeta žena Luciji na uho.

„Ali more več povedati? Poglej kvišku, ne bodi otrok! Idimo brzo!“ pravi don Abbondio. Lucia vzdigne glavo, pogleda neznanca, opazi njegovo povešeno čelo, prestrašeni in zme-dení pogled; v njeni duši se mešajo pogum, hvaležnost in pomilovanje. Lucia reče: „O gospod! Bog vam poplačaj vašo usmilje-nost!“

„Tebi pa te besede, katere mi tako dobro denejo.“

Nato se neznanec obrne, gre proti vratom in odide. Lucia pogumno gre za njim z ženo, držeč se je za roko, don Abbondio jima pa sledi. Po stopnicah pridejo do vrat, ki so držala na dvorišče. Neznanec jih otvori, stopi k nosilnici, odprè vratica in nekako bojzljivo in uljudno — dve novi lastnosti — ponudi roko Luciji, ter ji, potem pa ženi pomaga v nosilnico. Nato odveže mulo don Abbondiu in mu pomaga zajahati.

„To je preveč!“ pravi don Abbondio in zleze na živinče še bolj okorno nego preje. Družba se odpravi, ko tudi neznanec zajaše mulo. Njegovo čelo se razjasni, njegove oči

zopet ukazujoče gledajo okrog sebe. Bravi, katere sreča, opazijo na njegovem obrazu znak nenavadne razburjenosti, a ne morejo si tega razlagati. V gradu se še ni nič vedelo o izpreobrnjenju gospodovem; saj bi tudi nikdo tega ne uganil, če bi ugibal še tako.

Žena potegne čez okna zagrinjala, prime Lucijo za roko in jo skuša s pomilovalnimi in nežnimi besedami ohrabriti. Lucia je uže toliko prestala, da zmedeni in temni dogodki niso dopustili ubožici, popolnoma se radostiti osvobojenja. Zato skuša žena spraviti na pravi tir njene misli. Pové ji vas, kamor gredó.

„Tako?“ reče Lucia, ki je vedela, da ni bila daleč od svoje domače vasi. „Ah, sveta Devica! Jaz sem vam hvaležna! Moja mati! Moja mati!“

„Precej pošljemo po njo“, pravi žena, ki ne ve, da se je to uže zgodilo.

„A tako! Bog vam povrni! In vi, kdo ste? Kako pridete . . .?“

„Poslal je po-me vaš kurat“, pravi žena. „Temu gospodu je namreč Bog izpreobrnil srce; prišel je v našo vas, da bi govoril z gospodom kardinalom, svetim možem, ki nas je prišel obiskat. Kesa se svojih pregreh in se hoče poboljšati. Povedal je kardinalu, da je dal ugrabiti nedolžno ubožico po dogovoru z drugim malopridnežem, katerega imena mi pa kurat ni povedal.“

Lucia pogleda proti nebu.

„Mogoče veš ti“, pravi žena. „Gospod kardinal je mislil, da je treba žene, ki bi delala družčino mladi deklici, in je naročil kuratu, naj jedno poišče. In kurat je prišel po mene.“

„Oh! Bog vam povrni vašo dobroto!“

„Torej, uboga deklica! Gospod kurat mi je rekel, da naj te osrčim in utešim in povem, kako čudovito te je Bog rešil.“

„Res čudovito! Pomagala je Madonna!“

„Torej le oprostí onemu, ki te je razžalil, in bodi zadovoljna, da ti je Bog izkazal usmiljenje, in moli za svoje zatiralce. To ti bode koristilo, srce se ti ohladi.“

Lucia odgovori s pogledom, ki je izražal pritrdjevanje bolj jasno, nego če bi

govorila, in ki je bil neizrekljivo nežen in mil.

„Dobra deklica!“ povzame žena. „Ker je bil v naši vasi tudi vaš kurat (saj jih je toliko iz cele okolice, da bi lahko nankrat opravljali štiri velike maše), pošlje ga kardinal tudi z nami. Seveda je bil skoro nepotreben. Saj sem uže slišala, da je strahopetec; sedaj sem pa videla, da je tako neroden, kot pišče, ki se zamotá v slak.“

„In ta? . . .“ vpraša Lucia, „ki se je spreobrnil, kdo je?“

„Kaj? Ali ne veš?“ pravi žena in pove njegovo ime.

„Za Boga!“ vsklikne Lucia. Kolikokrat je čula to grozno ime v pravljicah, iz katerih ga je poznala kot grozovitega človeka! Ko opazi, da je v njegovi strašni oblasti in pod njegovim varstvom, ko pomisli na svojo strašno nesrečo in nenadno rešitev, ko vidi oni preje tako razsrjeni obraz ginjen in ponižen, obstane kot bi jo kap zadela in samó jeclja: „O Bog!“

„Res, čudno!“ pravi žena. „To je za pol sveta dobro. Koliko ljudij je mučil! Sedaj pa, kakor mi je povedal gospod kurat . . . le poglej ga v obraz! Saj je uže cel svetnik! In njegova dobra dela!“

Dobra žena bi rada iz radovednosti nekoliko več izvedela o velikem dogodku, v katerem je igrala važno vlogo. Tega ne smemo tajiti. A v njeno čast moramo tudi povedati, da je pomilovala Lucijo, da si je bila v svesti važne in velike naloge, katero so ji zaupali, in da se ni upala vprašati kaj tajnega. Z vsako svojo besedo je hrabrila in tešila ubogo mladenko.

„Bog ve, koliko časa uže nisi jedla?“

„Ne spominjam se . . . Nekoliko časa.“

„Ubožica! Okrepčati se moraš!“

„Da“, odgovori Lucia z mehkim glasom.

„Pri meni dobivi kaj. Le pogum, saj smo skoro tam!“

Lucia se potem malomarno nasloni v nosilnico, kakor bi zadremala. Žena jo pusti v miru.

Za don Abbondia povratek gotovo ni bil tako grozen kakor pot sém, dasi tudi

ni bilo Bog vé kakó prijetno potovanje. Ko izgine strah, čuti se izprva popolnoma razbremenjenega, a kmalu se mu v prsah vzdrami druga nejevolja, kakor, če na primer izkopljemo drevo, zemlja ostane nekoliko časa odkrita, potem pa jo preraste osat. Vse mu roji po glavi; mučijo ga misli na sedanost in bodočnost. Zelo nadležno mu je bilo potovanje, kakršnega do tedaj ni bil vajen. Posebno pa od začetka, ko so jeli iti od gradu navzdol. Vodnik je vedno priganjal ubogi živali, ki sta nosili Lucijo in ženo v nosilnici, za njim sta capljali tudi tako hitro muli. Kjer je bilo preveč strmo, zdelo se je don Abbondiu, kakor bi ga kdo zadaj privzdigoval. Prekopicnil se je pri vsakem koraku naprej in se je krčevito držal sedla. Upal se ni prositi, da bi šli bolj počasi, na drugi strani pa je hrepenel, čim preje priti iz tega kraja. Kjer je držala pot čez breg, višek, hodila je mula, kot bi to bilo prirojeno tem živalim, vedno ob strani pota in je stopala prav po robu; don Abbondio je videl pod sabo breg ali kakor je sam pravil, prepad. — Tudi ti, živina! — misli si don Abbondio, — imaš trmo, da vedno iščeš nevarnosti, dasi je pot dovolj široka! — Vleče jo za uzdo na drugo stran, a zaman. Jezi se in boji ob jednom kot navadno, a naposled se muli povsem uda. Bravi se mu več niso zdeli tako grozoviti, odkar je vedel, kaj namerava gospod. — Toda — premišljuje sam s sabo: — če se pa novica o izpreobrnjenju raznese po dolini, dokler smo še mi tu, Bog ve, kaj storé z nami. Bog vé, kaj se zgodi! Mislili bodo, da sem ga jaz prišel izpreobračat. O jaz revček! Ubijejo me! Temnega pogleda spremljevalčeva se ne ustraši, temveč si misli: Seveda se mora tako držati, da prestraši te obraze. Vem to, a zakaj jih moram tudi jaz gledati!

Kmalu pridejo v podnožje in potem iz doline. Čelo neznančev se razjasni. Tudi don Abbondio se nekoliko bolj naravno drži, privzdigne glavo izmej pleč in prosto maha z rokama in nogama; novo življenje pride vanj, vzdihne in bolj mirno začne premišljati druge daljnje nevarnosti.

Kaj bode rekel živinski don Rodrigo! Ostal mu je dolg nos, škodo ima, rogajo se mu; ej, to mu ne bode po godu! Sedaj bode šele pravi vrag! Še mene se poloti, ker sem imel svoje prste pri tej stvari. Če se je drznil, poslati k meni ona dva potepuha, da sta me na cesti napadla, kdo ve, kaj stori sedaj? Tega gospoda se ne poloti, ker to bi bilo zanj preveč. Ugrizniti bode moral v kisko jabelko. A on je strupen človek; svojo jezo bode že nad kom ohladil.

No, in kako se to navadno konča? Udarcev bo dovolj, da bodo kar cunje letele po zraku. Lucijo bode kardinal spravil v varnost. Oni ubožec je uže odnesel pete in je uže dobil svoj delež. Sedaj preostanem le še jaz. Bilo bi grozovito, če bi jaz moral še kaj pretrpeti po tolikih neprilikah, tolikem razburjenji, četudi sem popolnoma nedolžen. Kako me bode branil kardinal sedaj, ko me je spravil v zagato? Ali mi more biti porok, da mi oni malopridnež še kaj hujega ne naredi? Saj ima toliko skrbij! Meša se v toliko stvari! Kako more paziti na vse? Časih še bolj zmeša stvari, katerih se poloti. Gospodje izkazujejo dobrote kar na debelo. Kadar je tega dosti, ne brigajo se več za posledice svojih dejanj. Malopridneži pa so zelo marljivi in ne mirujejo do konca, ker jih vedno nekaj priganja. Ali pa smem povedati, da sem tu sém prišel na izrecno povelje kardinalovo, ne pa radovoljno? Celó mislilo bi se lahko, da se potegujem za krivico. O Bog! Za krivico! Seveda, ker me vedno preganja. Dobro! Najbolje naredim, če Perpetui zaupam vso zadevo, saj jo bode ona potem naokolo raznesla. Da bi le kardinala ne prišla kaka muha, to javno razglasiti in na veliki zvon obesiti ter mene vmes potisniti! Precej, ko pridemo nazaj, poslovim se od njega, če ni več v cerkvi. Če ga pa še ni iz cerkve, naročim komu, naj me opraviči in se takoj odpeljem domov. Lucia je dobro spravljena; mene ni treba več. Po tolikih neprilikah se moram tudi jaz odpočiti. In potem . . . , da bi le kardinal ne hotel vedeti cele zgodbe, da bi me le ne vprašal, kako je bilo s poroko! To bi bilo preveč!

Če pride še v mojo faro! . . . Naj se zgodi, kar hoče, jaz sem vsega sit do grla. Sedaj se zaprem doma. Dokler je kardinal tu, ne drzne se don Rodrigo delati sitnosti. A potem . . . In potem? Ah! Nič dobrega me ne čaka na moje zadnje ure!

Družba pride, ko služba božja še ni bila končana, in gre skozi množico, ki še bolj osuplo gleda. Jezdeca zavijeta na prostor pri strani, kjer je stalo župnišče. Nosilnica pa se pomika naprej do hiše dobre žene.

Don Abbondio stori, kar je sklenil. Jedva stopi raz mulo, pokloni se ponižno neznanecu in mu naroči, naj ga opraviči pri kardinalu, češ da se mora radi važnih opravkov takoj vrniti domov. Hitro poišče svojega konja, kakor je imenoval svojo palico, katero je pustil v kotu sobe; potem se odpravi. Neznanec čaka, da se kardinal vrne iz cerkve.

Dobra žena posadi Lucijo na najboljši prostor v svoji kuhinji ter ji gre pripravljat kosilo in z nekako prisrčno odurnostjo odbija vse zahvaljevanje in opravičevanje, s katerim jo obsipa Lucia.

Hitro položi trsak pod kotel, v katerem plava velik kopun; ko zavrè juha, zlije jo v skledico, v katero je narezala kruha, potem pa to ponudi Luciji. Ko vidi, da se Lucia pri vsaki žlici bolj okrepča, hvali Boga, da se je to zgodilo na dan, ko ni bilo mačka na ognjišči, kakor se je izrazila. „Vsakdo si rad kaj privošči“, pravi nato, „seveda ne oni revčki, ki si pečejo kruh iz grašice in prosene kaše. Vsi mislijo, da bode uže Bog skrbel zanje. Nam, hvala Bogu, ne gre tako trdo. Za silo izhajamo z rokodelstvom mojega moža in kosom zemlje. Le jej! Kadar bode kopun gotov, okrepčaš se lahko bolje.“ Nato začne pripravljati kosilo in pogrinjati mizo za družino.

Ko se Lucia nekoliko okrepča in pomiri, popravi si obleko uže iz navade, a tudi radi tega, ker je ljubila snago in jo je bilo sram. Najpreje uredi svoje razmršene in zrahljane kite in popravi naprsni robec za vratom. Tedaj se njeni prsti zamotajo v molek, katerega je prejšnjo noč obe-

sila okrog vratu. Oči se ji upró nanj, polasti se je velik nemir. Spomni se zopet jasno svoje obljube, na katero je pozabila v svoji razburjenosti, ki pa se nenadoma zopet vzbudi. Jedva se je nekoliko pomirila a uže se zopet razburi. Če bi njena duša ne bila tako nedolžna, v božjo voljo udana in zaupljiva, polastil bi se je v ti pobitosti obup. Besede ne morejo dohajati njenih vrvečih mislij Prve, ki ji pridejo na jezik, so: „O jaz ubožica, kaj sem storila!“

Pri teh mislih se prestraši. Spomni se, v kakih okoliščinah je storila obljubo, kako je bila tedaj preplašena, da tedaj ni upala nobene pomoči več, kako pobožno je molila, kako raznovrstne misli so ji rojile po glavi. Da se je kesala obljube, zdi se ji nehvaležna pregreha zoper Boga in Mater božjo; zdi se ji, da ji ta nezvestoba nakoplje nove nesreče, sredi katerih bi niti v molitvi ne mogla upati na rešitev. Hitro popravi to kesanje. Spoštljivo sname molek z vrata, drži ga v tresoči se roki, še jedenkrat ponovi obljubo in ponižno prosi, da bi jo mogla tudi izpolniti, naj ji nebo prizanese in naj je ne muči z mislimi in čutili, katera bi jo še bolj razburila. Renzo je tako daleč, da ni upati več njegove vrnitve.

To je bilo dosedaj za njo britko, a tedaj se ji to zdi delo božje previdnosti, ki je obe dejstvi združila v isti namen. Z jednim skuša opravičiti drugo. Da pa božja previdnost dokonča svoje delo, morala bi tudi na kakšen način poskrbeti, da bi se tudi Renzo udal in jo pozabil . . . A pri teh mislih postane še bolj otožna.

Ko uboga Lucia opazi, da se zopet kesaa, začne zopet moliti, boriti in hrabriti se kakor utrujen in ranjen zmagovalec proti svojemu premaganemu, ne ubitemu sovražniku.

Namah se začuje cepetanje in veselo govorjenje. Družina se vrača iz cerkve. Dve deklici in jeden deček priskačejo v sobo, za trenotek radovedno gledajo Lucijo, potem pa tekó k materi in se zberó okrog nje. Ta povprašuje po imenu neznanke, odkod je in kaj dela tu, oni pripoveduje o čudesih, katera je videl. A dobra žena jim od-

govorja na vse: „Tiho, tiho!“ Nato pride bolj počasi a z radostnim obrazom hišni gospodar. Bil je, če še nismo povedali, krojač za vas in okolico. Znal je čitati in je uže parkrat prečital *Leggendario de' Santi*,¹⁾ *Guerrin Meschino*²⁾ in *Reali di Francia*.³⁾ Znan je bil kot razumen in učen mož, a on tega ni maral slišati in je vedno pravil, da je zgrešil svoj poklic, da bi, če bi mesto drugih mogel hoditi v šole...! Sicer pa je bil dobra duša. Bil je navzoč, ko je kurat prosil njegovo ženo, da bi šla na ono bogoslužno pot; on bi ji ne samo dovolil, ampak jo tudi vspodbudil, če bi bilo treba. Pozneje so ga služba božja, sprevod, množica, posebno pa kardinalova pridiga tako navdušile, da se je vračal domov željno in skrbno pričakujoč poročila, kako se je stvar iztekla in ali je nedolžna ubožica rešena.

„Glej, glej!“ reče krojač, ko vstopi, in pokaže na Lucijo, ki zarudi, vstane in se jame jecljaje opravičevati. A gospodar stopi k nji, prekine jo ljubeznjivo in reče: „Dobro došla! Z vami je prišel blagoslov božji v našo hišo! Kako rad vas tu vidim! Saj sem vedel, da se bodete srečno rešili! Saj še nisem slišal, da bi Bog pričetega čudeža ne skončal! Ubožica! Imenitno je doživeti tak čudež!“

Ne mislite, da je samó on ta dogodek tako imenoval, ker je prečital življenje svetnikov. Dokler so ljudje to pomnili, govorili so v vasi in naokrog le o čudežu. In res! Saj ni bilo drugače mogoče, če pomislimo, kaj se je še pozneje zgodilo.

Potem se približa ženi, ki je jemala kotel raz ogenj, in tiho reče: „Ali se je vse dobro izteklo?“

„Prav dobro! Vse ti pozneje povem.“

„Dobro, prav! Kadar bo več časa.“

Gospodinja nato pogrne mizo in gre po Lucijo ter jo spremlja do mize, kjer jo posadi, postavi pred njo kopunovo perot, potem pa se še sama z možem vsede in opominja otožno in sramežljivo Lucijo, naj jí! Krojač začne takoj izprva glasno govoriti;

motijo ga le neprenehoma otroci, ki so sedeli okrog mize. Videli so toliko nenavadnih stvari, da se niso mogli zadovoljiti samo s poslušanjem. Krojač opisuje lepe svečanosti, potem pa govori o čudnem izpreobrnjenji. Še bolj pa ga zanima kardinalova pridiga, ki je glavni predmet njegovega govorjenja.

„Če vidimo tako visocega gospoda pred oltarjem kot navadnega kurata...“

„In nekaj zatega je imel na glavi...“, oglasi se deklica.

„Môlči! Če tak gospod, tako moder, ki je prečital vse knjige sveta, kar še ni storil nihče, tudi v Milanu ne; če take stvari pravi tako razločno, da vsakdo razume...“

„Tudi jaz sem umela“, pravi mala klepetulja.

„Môlči! Kaj si ti neki umela?“

„Umela sem, da je evangelij mesto gospoda kurata razlagal.“

„Môlči! Ne govorim o tacih, ki kaj umejo, saj taki morajo razumeti. A celo največji butci in trdoglavci so mu sledili v govoru. Le vprašaj, če more kdo sedaj ponoviti njegove besede. Niti jedne ne ujamejo več, a nosijo jih v srcu. Nikdar ni imenoval onega izpreobrnjenega gospoda, a je vedno govoril o njem. Da ga še bolj umemo, treba mu je samo pogledati njegove solzne oči. Cela cerkev je jokala...“

„Res je“, izblekne deček. „Zakaj so vender vsi jokali kot otroci?“

„Môlči! In čeprav so naši ljudje tako trdosrčni! Povedal nam je tudi, da moramo biti Bogu kljubu lakote hvaležni in da moramo biti zadovoljni, da moramo po svojih močeh delati, pomagati si in zadovoljni biti. Saj ni nesreča, če trpimo ubožstvo; naša nesreča je, da grešimo. Lepe besede! Saj tudi on živi kot berač in si mnogo pritrga, da more dati revežem, četudi bi živel lahko lažnejše nego marsikdo. Ah! Kako prijetno ga je poslušati! Drugi pravijo: ‚Ravnajte se po mojih besedah, ne po mojih delih!‘ Pokazal je tudi, da morajo z ubožci in trpini deliti tudi oni, ki niso Bog zna kaki gospodje, a so nekoliko premožnejši.“

¹⁾ Življenje svetnikov.

²⁾ Zgodbe o vojskah.

³⁾ Zgodbe o francoskih kraljih.

Tedaj prestane, kakor bi ga presenetila neka misel. Za trenotek postoji, potem naloži v krožnik jedij, ki so bile na mizi, dene krožnik v robec, katerega prime za štiri konce, potem pa reče starejši deklici: „Na!“ V drugo roko ji dene stekleničko vina in pristavi: „Pojdi k vdovi Mariji, nesi ji to in ji reci, da naj nji in otrokom dobro tekne. A prijazno, da ne bo mislila, da si ji prinesla miloščinjo. Če te kdo sreča, ne povej, kaj neseš! Pazi, da ne ubiješ!“

Luciji se oči zablščé, v srcu čuti veliko uteho. Uže prejšnji pogovori so jo tako potolažili, kakor bi je ne moglo nič drugega. Ganilo jo je popisovanje svečanosti, pretresla čudovita pobožnost, v srce ji je seglo navdušenje gospodarjevo; otožna pa postane, ko se spomni svoje osode. A vedno bolj krepko se čuti. Misel na veliko žrtev ji ni več britka, ampak Lucia čuti radi tega celo neko čudno radost.

Kmalu nato pride vaški kurat, pove, da ga pošilja kardinal, naj pogleda po Luciji in ji pove, da jo kardinal še isti dan želi videti in naj se zahvali krojaču in ženi. Vsi trije so tako ginjeni, da ne morejo odgovoriti na blagohotnost tako visocega gospoda.

„Ali vaša mati še ni prišla?“ vpraša kurat Lucijo.

„Moja mati!“ vsklikne Lucia.

Potem ji pové kurat, da je poslal po njo na povelje kardinalovo.

Lucia si s predpasnikom pokrije oči in zaihti; še potem, ko odide duhovnik ne preneha plakati. Ko se burni občutki, katere vzbudi to poročilo, poležejo in umaknejo mirnejšim mislim, spomni se Lucia, da si na to uteho, videti svojo mater, pred par urami še ni drznila misliti, da pa je to posebno želela v onih groznih trenutkih, ko je naredila osodepolno obljubo. „Pustite me, da se vrnem k materi!“ rekla je tedaj. Vse to ji vrši po glavi. Še bolj trdno kot preje sklene, držati se obljube in si še bolj očita, da se je v prvih trenutkih kesala svoje obljube.

Ko se je govorilo o Agnesi, bila ni več daleč. Mislimo si lahko, kako je osupnila

nboga žena vsled nenadnega povabila in vsled one, seveda zmedene in nepopolne novice. Sel ji ni mogel nič pravega povedati in razložiti; morala si je sama vse tolmačiti. Z rokama si trga lase, in kriči: „O Bog! O sveta Devica!“ Ko stavi vozniku razna vprašanja, na katera pa ne dobi odgovora, stopi na voz, a še mej potjo ne neha kričati in povpraševati, seveda zaman. Na poti sreča don Abbondia, ki je šel počasi svojo pot, prestavlja svojo palico. Oba strmita. Don Abbondio obstoji in ukaže vozniku ustaviti; Agnese stopi z voza. Oba gresta v kostanjev gozdič ob cesti. Don Abbondio ji pové vse, kar je mogel in moral vedeti. Agnese še ni popolnoma na jasnem, a vendar je presvedočena, da je Lucia rešena; oddahne se.

Don Abbondio hoče napeljati govor na druge stvari, hoče jo poučiti, kako naj se vede proti kardinalu, če bi hotel njo in hčer videti, in da ne sme črhiniti o poroki... A Agnese opazi, da častitljivi mož govori le v svojo korist, ostavi ga in mu ničesar ne obljubi. Tudi ne sklene ničesar, ker so ji druge misli rojile po glavi, temveč se naglo odpravi.

Naposled se ustavi voz pred krojačevo hišo. Lucia urno vstane; Agnese stopi z voza in hiti v hišo. Obe se objemati. Krojačeva žena, ki je bila jedina prisotna, daje obema pogum, miri jih, radosti se ž njima, potem pa jih pusti sami, rekoč, da gre pripravljat posteljo, da ima dovolj postelj, da raji sama in tudi nje mož spita na tleh, nego da bi drugam šla iskat prenočišča.

Ko se poleže objemanje in vzdihovanje, hoče Agnese izvedeti, kaj je doživela Lucia; ta ji začne s težavo pripovedovati.

Kakor vé čitatelj, cele zgodbe ni nikdo vedel. Tudi Lucia si marsikaj temnega v nji ni mogla tolmačiti. Posebno ji ne gre v glavo, da je ona osodepolna kočija baš tedaj stala ondi na cesti, ko je Lucia slučajno šla mimo. O tem sta mati in hči ugibali sem in tja, a se resnici še približali nista.

Kar se tiče povzročitelja teh spletkarij, mislili ste seveda obe takoj na don Rodriga.

„Ta črna duša! Peklenšček!“ vsklikne Agnese. „Tudi njegova ura pride. Bog mu vse poplača. Tudi on še poskusi . . .“

„Ne, mati, ne!“ prekine jo Lucia. „Ne želite mu nič hudega! Tudi nikomur drugemu ne! Da bi vedeli, kaj je hudo! Da bi poskusili! Raji Boga in Marijo zanj prosimo! Bog naj mu omehča srce, kakor je je temu gospodu, ki je bil hujši nego on, a sedaj je svetnik!“

Lucia se nerada vrne k takim groznim spominom. Večkrat obstane sredi govora. Večkrat reče, da se ne upa nadaljevati, in po daljšem ihtenji pride zopet do besede. A kmalu se zopet ustavi pri neki čudni misli; mej pripovedanjem pride namreč do obljube. Boji se, da bi je mati ne karala radi neprevidnosti in naglice, boji se, da bi ji mati kakor pri poroki ne vsilila kakšnih svojih nazorov o vesti. Boji se, da bi mati tega komu ne zaupala, četudi morda le radi tega, da bi dobila dober svet. Boji se, da bi se tako vse ne razneslo mej ljudi. Uže pri teh mislih Lucia zarudi; sram jo je tudi matere, ker le z nejevoljo misli na to stvar. Radi tega sklene Lucia to važno stvar povsem zamolčati in jo šele očetu Cristoforu zaupati. A kako se začudi, ko izvé da ga ni več v Pescarenico, da je bil poslan v daljno deželo, da se ne ve, kdaj se vrne.

„In Renzo?“ vpraša Agnese.

„Saj se je rešil, ali ne?“ plašno pravi Lucia.

„Gotovo, ker vsi to trdijo. Pravijo, da je šel na Bergamsko, a nikdo ne ve, kam. Do sedaj še ni dal glasu od sebe; najbrže ne more.“

„Če se je rešil, hvaljen bodi Bog“, pravi Lucia in skuša govor drugam napeljati. A namah pretrga govor nepričakovana novica: prišel je kardinal nadškof.

Ko se je ta vrnil iz cerkve, kjer smo ga pustili, slišal je od neznanca, da je Lucia srečno došla. Nato gre z neznancom k obedu, posadi ga na svojo desnico, sredi mej duhovnike, ki se niso mogli nagledati krotkega, a ne otožnega, a ne pobitega obraza,

ki je bil toliko drugačen, kakor so si ga v duhu predstavljali uže dolgo časa.

Ko poobedujejo, ostaneta oba zopet sama. Po pogovoru, ki je trajal delj nego prvi, odpravi se neznanec na svoj grad na isti muli kakor zjutraj. Kardinal pa pokliče kurata in mu reče, da bi rad šel v hišo, kjer je Lucia.

„Oh! monsignore“, odgovori le-ta, „ni treba tega. Saj pošljem precej po deklico, da pride sèm, tudi mati in družina, če želi monsignore; vsi, s katerimi bi radi govorili.“

„Jaz sam hočem tja iti“, odreže se Federigo.

„Vaša vzoritost, le pustite! Saj jih takoj pokličem“, trdi še vedno nespretno kurat, sicer pošten mož, ki pa ni vedel, da s tem hoče kardinal počastiti nesrečo, nedolžnost, gostoljubje in svoje dostojanstvo.

Ker kardinal še jedenkrat izrazi svojo željo, prikloni se podložnik in strese z glavo.

Ko se ti imenitni osebi prikažeti na ulici, zbere se vse ljudstvo naokrog. V kratkem času se nabere množica, ki spremlja kardinala na straneh ali pa teče za njim. Kurat kriči: „Proč, proč! Nazaj! Umaknite se!“ a Federigo mu pravi: „Le pustite jih!“ Kardinal gre naprej, sedaj vzdigne roke, da blagoslovi ljudstvo, sedaj jih zopet povesi, da boža otroke, ki mu skačejo okrog nog.

Tako prideta do hiše in vstopita; množica čaka zvonaj. Mej množico je bil tudi krojač, ki je šel z drugimi za kardinalom s strmečimi očmi in odprtimi ustmi, ker ni vedel, kam se gre. Ko pa vidi, česar ni pričakoval, naredi si s hrupom prostor kričeč na vse grlo: „Pustite me skozi! Jaz moram iti.“

Agnese in Lucia čujeti vedno večji hrup na cesti. V tem, ko preišljujeti, kaj to pomeni, odpró se vrata in kardinal z kuratom se prikaže.

„Ali je ta?“ vpraša prvi družega. Ko mu ta pritrdi, gre do Lucije, ki je kot začarana obstala z materjo, obe nemi vsled

osupelosti in sramu. A ta prijazni glas, pogled, kretanje in vrhu tega besede Federigove jo zopet ohrabré. „Ubožica! Bog vas je poskušal. A videli ste tudi, da vas Bog ni zapustil in pozabil. Rešil vas je, poslužil se je vas za veliko delo, da je namreč jednemu izkazal veliko usmiljenje, drugim pa ob jednem pomagal.“

Tedaj se prikaže v sobi hišna gospodinja, ki je vsled vrišča stopila k oknu. Ko vidi kardinala vstopiti v hišo, steče po stopnjicah doli, potem, ko si nekoliko uredi obleko.

Ob istem času vstopi pri drugih vratih krojač. Ker vidita, da kardinal govori, stisneta se oba v kot in spoštljivo čakata.

Kardinal jih ljubeznjivo pozdravi, pogovarja se še z ženama in pomeša mej tolažilne besede kako vprašanje; hotel je namreč poskusiti, če bi mogel iz odgovorov posneti, ali more še kaj dobrega storiti.

„Ko bi bili vsi duhovniki taki, kot vaša vzoritost, ko bi skrbeli za ubožce, mesto da jih zamotavajo v sitnosti, da le sami odnesó zdravo kožo!“ reče Agnese, katero ohrabri Federigovo prijazno in ljubeznjivo vedenje. Jezi jo tudi, da don Abbondio druge žrtvuje, potem pa skuša zaprečiti, da bi ne dali duška svoji jezi in se pritožili proti predstojniku, ako se slučajno za to ponudi prilika.

„Le povejte, kaj mislite!“ pravi kardinal. „Govorite prostodušno!“

„Hočem reči, da bi ne prišlo tako daleč, če bi bil naš gospod kurat storil svojo dolžnost.“

Ko jo kardinal zopet sili, naj se izrazi določneje, Agnese opazi, da mora pripovedovati nekaj, kjer je sama igrala glavno ulogo in česar ne sme zaupati tako imenitnemu gospodu. Zato prikroji povest po svoji glavi, pripoveduje o dogovorjeni poroki, da se je don Abbondio branil in izgovarjal, da mu ne pripusté predstojniki; potem preskoči k napadu don Rodriga in pove, da so zbežali, ko so to izvedeli. — „Ušli smo“, konča Agnese, „a zamotali smo se v nove homatije. Če bi nam gospod kurat vse odkrito-

srčno povedal in takoj poročil zaročenca, zbežali bi takoj vkupaj in skrivaj daleč, daleč, kjer bi nas nihče ne zasačil. Izgubili smo čas in zgodilo se je, kar se je moralo zgoditi.“

„Gospod kurat se mi mora radi tega zagovarjati“, reče kardinal.

„Ne, ne, gospod“, reče hitro Agnese. „Jaz nisem v ta namen povedala. Ne karajte ga! Kar se je zgodilo, zgodilo se je. Saj nič ne pomaga, ker je tak človek, da bi drugič storil isto.“

Lucia pa s tem ni zadovoljna in dostavi: „Tudi mi smo krivi. Bog ni hotel, da bi se stvar srečno iztekla.“

„Zakaj ste vi krivi? Ubožica!“ reče Federigo.

Kljubu pogledom Agnese, ki jo skuša od tega odvrniti, pripoveduje Lucia, kaj so poskusili v hiši don Abbondia in konča: „Krivi smo, Bog nas je kaznoval.“

„Vzemite iz njegove roke trpljenje, katero ste prestali! Potolažite se!“ reče Federigo. „Oni naj se veseli in naj upa, ki je trpel, in se ne sramuje, samega sebe zatožiti!“

Potem vpraša, kje je ženin.

Lucia molči s povešeno glavo in povešenimi očmi. Agnese pa pove, da je zbežal iz dežele; tedaj kardinal postane nejevoljen in ostrmi, ter hoče vedeti za vzrok.

Agnese kratko pové, kar vé o ženinu.

„Čul sem govoriti o tem mladeniču“, pravi kardinal. „A kako naj se oženi s tako pošteno deklico mož, ki je zapleten v take stvari?“

„Bil je pošten mladenič“, reče samozavestno Lucia in zarudi.

„Bil je zelo miren mladenič“, pristavi Agnese. „Saj lahko vprašate, kogar hočete, tudi gospoda kurata. Bog ve kaj so mu tam natvezli in kakó so ga v mreže vjeli! Iz ubožca se hitro naredi malopridnež.“

„To je res“, reče kardinal. „Poizvedeti hočem.“ Potem si dá povedati ime in priimek mladeničev in si ga zapomni. Potem dostavi, da ima namen v par dneh iti v dotično vas, da pojde tedaj Lucia lahko brez

skrbi tja, da pa preskrbi zanjo varno zavetje, dokler se vse na bolje ne obrne.

Nato se obrne k hišnima gospodarjema, ki precej pristopita, zahvali se jima še jedenkrat, da sta vsprejela pod svojo streho gosta, katera jima je Bog poslal. Isto je storil preje že gospod kurat.

„O kaj to, gospod!“ odgovori žena z glasom in obrazom, ki je mnogo več izražal nego ta suhi, od sramu zadušeni odgovor. A moža navduši prisotnost tako visoke glave, skuša si priboriti čast ob tako važni priliki in plašno išče boljšega odgovora. Naguba čelo, vrti oči, stiska ustnici, napenja svojo bistrumnost, išče, brska po možganih, kjer čuti vrvenje nepopolnih mislij in polovičnih besed. Čas hiti. Kardinal si je menda uže razložil ta molk, ko ubožec odprè usta in reče: „Mislite si!“ Druzega ne spravi iz ust. Radi tega se ni jezil samo takrat, še pozneje mu je vedno ta neprijetni spomin grenil čast, katera ga je tedaj doletela. Kadar je na to mislil in se v duhu prestavil v ta položaj, spomnil se je vselej teh okornih in nerodnih besed. A star pregovor pravi, da po toči ne pomaga zvoniti.

Kardinal odide rekoč: „Blagoslov božji naj biva nad to hišo!“

Zvečer vpraša kurata, kako bi poplačal tega na videz nepremožnega moža za njegovo ob tedanjih časih dragoceno gostoljubje.

Kurat odgovori, da mu niti rokodelstvo, niti njivice, posebno v onem času draginje, ne donašajo toliko, da bi mogel biti darežljiv do ljudij, da pa je toliko prištedil v prejšnjih letih, da se prišteva v okolici k bogatinom, da torej brez škode lahko stori mnogo dobrega, kar stori tudi radovoljno, da bi se pa čutil razžaljenega, če bi se mu kaj ponudilo v odškodovanje.

„Mogoče ima denar na posojilih pri ljudeh“, reče kardinal, „ki ne morejo poplačati.“

„Seveda, vaša vzoritost! To ubogo ljudstvo plača s tem, kar mu ostane od pridelkov. Če je slaba letina, ne ostane ničesar. Letos je povsod pomanjkanje.“

„Dobro“, reče Federigo, „jaz prevzamem vse dolgove. Priskrbite mi spisek vseh njegovih dolžnikov!“

„To bo velika svota.“

„Tem bolje. Koliko je revežev, ki nimajo dolgov, ker jim nihče ne zaupa!“

„Seveda; stori se, kar je mogoče! A v teh časih vsem pomagati je nemogoče.“

„Napravi jim naj na moj račun obleko. Letos se mi zdi ves denar v vodo vržen, če ne gre za kruh, a to je samo letos.“

Mi nečemo končati tega dneva, predno ne povemo, kaj se je zgodilo z neznancem.

Glas o izpreobrnjenju se je uže pred njim razširil po dolini. Kot blisk se raznese in učini povsod osupelost, strah, jezo, šepetanje. Prvim hlapcem namigne, naj mu sledé. To povelje gre od moža do moža. Vsi se pridružijo z navadno pokornostjo, dasi se nekoliko obotavljajo. Z vedno rastočim spremstvom pride v grad. Tudi onim, ki stojé pri vratih, namigne, da gredó za njim, gre čez prvo dvorišče, potem pa, še vedno jahajoč, gromovito zakriči.

Bilo je navadno znamenje, pri katerem so vsi prihiteli, ki so je slišali. Kdor je bil še tu ali tam v gradu, prihiti in se pridruži uže zbranim, ki vsi gledajo svojega gospodarja.

„Čakajte me v veliki dvorani!“ pravi jim in gleda s sedla, kako odhajajo. Potem stopi z mule, katero sam pelje v hlev, in gre, kjer ga pričakujejo. Ko se prikaže, poneha mrmranje namah. Vsi se stisnejo v jeden kot in pusté zanj velik prostor prazen. Bilo jih je okrog trideset.

Neznanec vzdigne roko, kakor bi hotel vzdržati ta nenadni molk, dvigne glavo, ki presega vse prisotne in reče: „Poslušajte vsi; nihče naj ne govori, ako ni vprašan! Otroci! Pot, po kateri smo do sedaj hodili, pelje naravnost v brezno pekla. Nečem vam očitati; saj sem jaz mej vsemi prvi in najslabši. Čujte, kaj vam povem! Usmiljeni Bog me je pozval, da premenim življenje; jaz je spremenim, jaz sem je uže spremenil. To storite tudi vi! Vedite in zapamtite si, da raje umrem, nego še jedenkrat prelomim

njegov sveti zakon. Prekličem vse hudobne ukaze, katere sem vam dal. Saj me umete? Ne storite ničesar, kar sem vam zapovedal! Zapomnite si, da nikdo ne sme več doprinašati zločinov na mojo odgovornost kot moj služabnik! Kdor hoče pod temi pogoji tu ostati, imel ga bodem kot sina. Vese-lilo me bode, če bom mogel z zadnjim koščekom kruha v hiši nasititi koga izmed vas, četudi jaz ne bodem preje ničesar prigriznil. Kdor neče tu ostati, izplačam mu zaostalo mezdo in ga še obdarujem, predno gre. A pozneje naj ne prestopi praga, če ne spremeni svojega življenja! Sicer ga pa sprejemem z obema rokama. Premislite se to noč! Jutri vas po vrsti vprašam za odgovor, potem pa vam dam nove ukaze. Za sedaj pojdi vsak na svoje mesto! Bog naj vam navdahne pravo misel, kakor se je usmilil mene!“

Ko prestane, vse molči. Čeprav so različne in burne misli rojile po teh glavah, vendar tega nihče ne pokaže. Bili so navajeni imeti glas svojega gospoda za izraz volje, kateri ni bilo varno oporekati. Ta glas je kazal, da se je volja sicer spremenila, da pa ni oslabela. Nikomur ni prišlo na um, da bi mu odgovarjal, kot komu drugemu, četudi se je izpreobrnil. Imeli so ga za svetnika, a za jednega izmed onih, katere rišejo s povzdignjeno glavo in z mečem v roki. Bali so se ga; oni pa, ki so bili rojeni kot njegovi podložniki — in bilo jih je precej — bili so mu udani kot svojemu zavezniku. Tudi občudovali so ga vsi; v prisotnosti njegovi polastila se jih je takorekoč tudi neka sramežljivost kakor sploh najbolj surovih in robotih ljudi, če opazijo v svoji bližini kaj višjega. Besede, katere so slišali iz teh ust, so bile za njih ušesa mučne, a ne tuje, ker so jih prav dobro umeli. Tisočkrat so se uže šalili iz njih, a ne radi tega, ker niso verovali na nje, ampak da bi pregnali strah, ki bi se jih polotil, če bi resno mislili na to. Ko tedaj vidijo, kaj je učinil ta strah pri njih gospodarju, polasti se tudi njih, tega manj, onega večji strah.

Razven tega so oni, ki so bili zjutraj izven doline in so prvi izvedeli veliko novico,

videli in sporočili tudi veselje in radost ljudstva, ljubezen in spoštovanje njegovo do neznanca, ker sta se morala umakniti stari čut in prejšnji strah.

V možu, katerega so se preje bali, četudi so bili del njegove moči, videli so čudež, ljudskega malika. Videli so, da še vedno prekaša druge, seveda drugače nego preje — da je vedno nad preprosto množico, vedno prvi!

Vsi so potrli, nihče ne ugame mislij svojega soseda, nihče ne vé, kaj mu je storiti. Ta se smeje; oni premišljuje, kam bi sedaj šel iskat kruha in strehe; ta se izprašuje, ali bi mogel postati pošten človek, oni se čuti poklicanega za to, ker so ga ganile te besede; drugi zopet ne sklene ničesar, temveč hoče na slepo srečo ostati v gradu in jesti ponujeni mu kruh v ti draginji, dokler se v teku časa ne premisli.

Ko neznanec koncem svojega govora zopet gospodovalno dvigne roko, namignivši jim, da se odstranijo, odpravijo se vsi ponižno in krotko kakor čreda ovac. Tudi on odide in gleda na sredi dvorišča v mraku, kakó gredó na svoja mesta. Potem pa vzame svetilko in gre po dvoriščih, hodnikih, sobanah, preišče vse vhode, ko pa vidi, da je vse v redu, gre spat. Dà, spat, saj je bil truden.

Imel je v življenju uže mnogo zamotanih in nujnih opravkov, a nikdar še taciš kot tedaj; toda vendar je bil zaspan. Vest, ki ga je pekla prejšnjo noč, se še ni umirila, temveč mu je očitala še huje in glasneje njegove pregrehe; toda vendar je bil zaspan. Toliko let, s tolikimi skrbmi, s toliko predrznostjo in vstrajnostjo je vladal v svojem gradu, a vse to je uničil s par besedami. Sam je razveljavil neomejeno odvisnost svojih podložnikov in njih brezpogojno pokorščino, suženjsko zvestobo, na katero se je toliko časa zanašal brez skrbi. Zamotal se je v mrežo homatij, v gradu je bilo vse narobe; toda vendar je bil zaspan.

Gre torej v spalnico, približa se postelji, katera je bila prejšnjo noč s trnjem

postlana, in poklekne, da bi molil. V skrivnem in globokem kotičku spõmina najde res molitve, katerih se je kot deček naučil. Začne moliti, besede, katere so bile uže toliko časa pozabljene, vró mu druga za drugo iz ust. Obidejo ga čudovito mešana čutila. Sladka radost — ker se je vrnil k nedolžnim navadam mladih let; redka otožnost — ko pomisli na prepad, ki zija mej tedanjo in sedanja dobo; vroče koprnenje — da bi ga pokora in vestnost privedli zopet bliže do nedolžnosti, katere ni mogel več doseči; hvaležnost in zaupanje v božjo pomoč, ki ga je tako daleč privedla in s katero je

uže toliko storil. Potem vstane, leže in mahoma zaspi.

Tako je minil dan, ki je bil tako slaven, ko je naš pisec še živel. Če bi njega ne bilo, ne vedel bi nihče več o tem. Ripamonti in Rivola, katera smo gori omenili, pravita samo, da je oni nesrečni nasilnik po pogovoru s Federigom do cela spremenil svoje življenje za vedno. In koliko ljudij bere spise teh mož? Še manj kot to-le knjigo! Bog ve, če se je v dolini ohranil kak sled na ta dogodek! Kdo bi ga poiskal in našel, če ni posebno spreten? Pozneje se je zgodilo še več važnega in imenitnega

Petindvajseto poglavje.

Prihodnji dan se v vasi Lucijini in po okolici trga Lecca ni govorilo drugega nego o deklici, neznancu in kardinalu, vrhu tega pa še o nekom, ki je sicer zelo rad videl, da so ljudje o njem govorili, kar pa mu tedaj ni bilo prav nič všeč. Ta četrti je bil don Rodrigo.

Sicer so tudi uže preje govorili o njegovih delih, a le posamezni in skrivaj. Treba je bilo, da sta se dva uže posebno dobro poznala, da sta o tem prav od srca govorila. Saj se pa tudi ni nihče upal povedati vseh svojih mislij. Kadar je namreč opasno dati duška svoji jezi, ljudje ne pokažejo ali pa vsaj zadržujejo svojo jezo ali pa sploh niso jezni. A kdo bi ne popraševal in sodil sedaj, ko se je pripetil hrupen dogodek, v katerem se vidi božja roka, v katerem sta dve visoki glavi igrali važno ulogo? V jedni osebi se je združila ljubezen do pravice z njeno veljavo in močjo, v drugi pa se je nasilstvo ponižalo, in je predrznost odložila orožje in se udala. V primeri s tema je bil don Rodrigo pravi pritlikovec. Vedel pa je vsakdo, da je mučil nedolžnost, da bi jo onečastil, zasledoval jo z nesramno trdovratnostjo, kruto silo, grdimi spletkami. Pri ti priložnosti so prišle na dan tudi druge hudobije tega gospoda. Vsakdo je govoril prostodušno, ker je vedel, da so vsi ž njim jedne misli.

Ljudje so mrmrali, vriščali, seveda previdno, ker je imel don Rodrigo še vedno dovolj hlapcev.

Velik del tega ljudskega sovraštva je padel na njegove prijatelje in ljubljence. Jeziki so obirali gospoda mestnega sodnika, ki je vedno gluhi, slepi in nem za njegove hudobije, a vendar so bili previdni, ker so se bali sodnikovih biričev. Manj so se bali jezičnega doktorja Azzeca-garbuglia, ki zmirom kuje spletke, in drugih prijateljev; kazali so s prstom za njimi in jih pisano gledali. Zato se je tem gospodom zdelo bolj varno, ne pokazati se na cesti.

Don Rodriga potlači ta nenadna novica, saj je dan za dnevom pričakoval baš nasprotnega. Dva dni ostane s svojimi bravi v gradu in se huduje. Tretji dan pa odrine v Milan. Če bi ne bilo družega kakor to ljudsko klepetanje, morda bi navlašč ostal doma, ker je uže tako daleč prišlo, da bi ljudem kljuboval. Poiskal bi priliko, da bi se maščeval za vzgled nad najbolj predrznim obrekovalcem. A ustraši se, ko izve, da kardinal tudi tja pride.

Grof stric o vsem ni vedel več, nego mu je povedal Attilio. Seveda bi grof-stric sicer zahteval, da se don Rodrigo pri ti priložnosti po konci nosi in da si dá od kardinala kaditi. A sedaj! Vsakdo si lahko misli,

kako bi naletel. Grof-stric bi to zahteval in si dal o vsem natančno poročati; ker je bilo treba ob tako važni priliki pokazati, kako da visoke glave čislajo njegovo rodovino. Da bi se ognil ti zadregi, vstane don Rodrigo nekoč za rana in se vsede v voz; Griso z drugimi bravi spredaj in zadaj. Ostali služabniki naj bi po njegovem ukazu prišli za njim. Potem pa zbeži kot begun, (dovoljeno naj nam bode, primerjati naše osebe s slavnimi junaki!) kot Katilina iz Rima, pihajoč od jeze in se roteč, da se kmalu vrne, da pride po maščevanje.

Mej tem hodi kardinal po župnijah okrog trga Lecca. Ko je imel priti v vas Lucije, šla ga je velika množica čakati na cesto. Pri vходу v vas, tik hišice naših ubožic, je stal velik slavolok, narejen iz navpičnih kolov in poševnih tramov, odet s slamo in mahom, okrašen z zelenimi mirtovimi vejicami in mladikami bodeče palme, mej katerimi so se razločile rudeče jagode.

Pročelje cerkve je bilo prevlečeno, z oken so visele preproge, blazine in otročji povoji. Storilo se je vse, da bi bilo vsaj na videz vse okrašeno.

Ob štirih popoldne, ko je imel kardinal priti, odpravijo se z doma celo oni, ki so bili do tedaj doma, namreč starci, žene in otroci v vrstah in gručah. Pred njimi gre don Abbondio, ki je bil jedini nemiren v ti radostni množici; razburil ga je velik vrišč in hrup gnječe pred in za njim, ki mu je zmešal glavo. Mučila ga je tudi skrivna misel, da sta morda ženski preveč klepetali in da se bode moral zagovarjati radi poroke.

Tedaj se prikaže kardinal, ali prav za prav krdelo, sredi katerega je sedel v svoji nosilnici z mnogobrojnim spremstvom kardinal. Od vsega tega se je videl visoko nad glavami v zraku samó konec križa, katerega je nesel kapelan, jezdeč na muli.

Ljudstvo, ki je šlo za don Abbondijem, se požuri, da doseže ono krdelo. Don Abbondio parkrat opominja: „Počasi! V vrstah! Kaj je to?“ Potem pa se nejevoljen obrne in mrmra neprenehoma: „To je babilonska

zmešnjava!“ in stopi v cerkev, ki je bila še prazna. Tam pričakuje kardinala.

Kardinal mej potjo blagoslavlja ljudstvo in se dá blagoslavljeti od ljudstva, katero so spremljevalci s težavo zadržavali. Ker so bili ljudje sovaščani Lucije, hoteli so kardinalu izkazati posebne časti. A to ni bilo lahko, ker je bila povsod gnječa, kamor je prišel kardinal.

Uže v začetku njegovega škofovanja, ko je prvič v slavnostnem sprevodu šel v stolnico, bil je tak pritisk gnječe, da je bilo njegovo življenje v nevarnosti. Nekateri blizu stoječi plemenitniki so potegnili meče, da bi ljudi prestrašili in nazaj potisnili. Takov nered in taka nasilnost je vladala v onih časih, da je bilo treba kri prelivati, če je ljudstvo hotelo v cerkvi svojemu vladiki izkazati časti. Mogoče bi to sredstvo še ne zadoščalo, če bi ga dva obrednika, mlada in čvrsta moža, Clerici in Picozzi, ne vzdignila na ramena in nesla od vrat do glavnega oltarja.

Pozneje je bil pri njegovih obiskih prvi sprevod v cerkev vselej jedna največjih težav in časih celo jedna izmed nevarnosti njegovega pastirstva.

Tudi v to cerkev gre, kakor more, stopi pred oltar, pomoli nekoliko, kot navadno nagovori ljudstvo, želi mu srečo in zdravje in potem pove, kako se bodo vršile službe božje prihodnji dan. Nato gre v župnišče in mej drugimi stvarmi tudi povpraša po Renzu.

Don Abbondio mu pové, da je živahen, svojeglaven, vročekrven mladenič. Na bolj natančna vprašanja mu odgovori, da je poštenjak, da pa ne ve, kako je v Milanu doprinesel znane hudobije.

„Ali mislite“, vpraša kardinal, „da deklica sedaj uže lahko pride domov?“

„Sedaj lahko pride, če hoče. Sedaj, pravim; a“, dostavi don Abbondio vzdihujé: „a vaša vzoritost bi morala vedno tu ali vsaj blizu biti.“

„Bog je vedno povsod“, pravi kardinal. „Jaz jo spravim v varnost.“

Takoj zapove, da naj gredo drugi dan za rana z nosilnico po obe ženski.

Don Abbondio je zelo zadovoljen, da je kardinal govoril o zaročencih, da pa ni vprašal, zakaj ju ni hotel poročiti. — Torej vender tega ne vé, — misli si, — Agnese je molčala. Čudo! Le počakajmo še; a jaz imam nekaj družega na jeziku!

Ubogi mož ni vedel, da Federigo radi tega ni o tem ž njim govoril, ker bi se rad delj časa in bolj natanko ž njim pomenil. Predno mu pove svoje mnenje, hoče še iz njega izvleči njegove vzroke.

Nepotrebno je bilo, da je kardinal hotel Lucijo spraviti v varnost. Ko jo je ostavil, zgodile so se reči, katere moramo povedati.

Ženski sta se v par dneh, katere sta preživeli pod krojačevo gostoljubno streho, zopet po močeh poprijeli svojih navadnih del. Lucia je precej zahtevala dela; kakor v samostanu je šivala v svoji sobici, da bi je nihče ne videl. Agnese pa je bila zvonaj ali pa je delala s hčerko. Otožni, a prijazni so bili njiju pogovori. Obe sta bili pripravljene na ločitev. Ona se namreč ni smela vrniti k volčjemu brlogu. Kedaj se bode treba ločiti? Bodočnost je bila zavita v temo, posebno za jedno. Agnese je tako-le ugibala: Renzo kmalu dá glas od sebe, če se mu ni nič hudega primerilo, če je dobil stalno delo. Kdo bi o tem dvojil? Če je ostal pri svoji obljudi, zakaj ne bi šli k njemu?

Te nade je gojila, če je govorila z Lucijo, o kateri bi ne mogli reči, ali je težje poslušala ali težje odgovarjala. Svoje velike tajnosti še ni razodela. Nemirna je bila, ker je skrivala svoje skrivnosti svoji dobri materi; a zadržuje jo nepremagljiva sramežljivost in strah, za to odlaga od danes na jutri in molči.

Imela je povsem druge namene nego mati, ali prav za prav jih ni imela. Udala se je v božjo voljo. Rada bi pretrgala ali drugam napeljala take pogovore, ali pa splošno rekla, da je ne veseli nobena reč več na svetu kakor ta, da bi se le brzo mogla združiti s svojo materjo. Navadno ji solze zaduše besede v grlu.

„Ali veš, zakaj si taka?“ rekla je vselej Agnese. „Ker si toliko trpela in misliš, da se več na bolje ne obrne. Le vse prepusti Bogu! In če . . . Da se le prikaže žarek upanja, tedaj ne bodeš mislila na nič več.“ Lucia poljublja mater in ihti.

Mej njima in hišnima gospodarjema se kmalu vname veliko prijateljstvo. Saj so bili vendar vsi dobri in pošteni ljudje! Posebno Agnese vedno klepeta z gospodinjo. Krojač pa jima pripoveduje za zabavo zgodbe in pobožne pravljice. Po obedu je vselej kaj lepega povedal o „Bovo d' Antona“, o očetih iz puščave.

Ne daleč od vasice je živel imeniten zakonski par: Don Ferrante in donna Prassede. Priimek je kot navadno ostal piscu v peresu. Donna Prassede je bila stara, zelo dobrotljiva ženica. To je sicer zelo lepa lastnost, a časi tudi škodljiva kot druge. Da izkazujemo dobrote, moramo jih poznati. Kakor druge stvari moremo jih spoznati samo s svojim razumom in svojimi mislimi, ki pa niso vedno najboljše. Z mislimi je donna Prassede ravnala kot s prijateljicami: Imela jih je malo, a tem bolj je bila tem udana. Mej njimi je bilo tudi nekaj čudaških, katere je gospa posebno ljubila. Vtepla si je navadno v glavo, kar ni bilo dobro, posluževala se je sredstev, ki so imela navadno baš nasprotni učinek; mislila je, da je dovoljeno, kar ni pravo. Dala se je voditi od napačne misli, da oni lahko stori kaj nepravlega, kdor izpolnjuje vedno svoje dolžnosti. Časih ni videla, kar je bilo resnično, časi je videla, kar se ji je samó zdelo. Pripetilo se je marsikaj, kar se pripeti tudi najboljšim ljudem, donni Prassedi zelo pogosto in ne redko vse namah.

Ko čuje o osodi Lucije in drugih stvarih, ki so se o nji govorile, videla bi rada deklico in pošlje z vozom starega služabnika po mater in hčer. Lucia se brani in prosi krojača, ki ji to sporoči, naj jo opraviči. Dokler so le preprosti ljudje hodili gledat čudovito deklico, vstregel ji je krojač zelo rad. A v tem slučaju se mu ne zdi obotavljanje upravičeno; on se čudi in dolgo, dolgo

prepričuje Lucijo, da to ne gre, da je to imenitna rodovina, da se gospôdi ne more meni nič tebi nič odreči, da radi tega lahko postane srečna, da je vrhu tega donna Prassede tudi svetnica. Lucia se mu mora udati, saj je tudi Agnese silila v njo in pritrjevala krojaču.

Ko se pripeljati k donni Prassedi, sprejmó obé prijazno in ljubeznjivo. Gospa izprašuje, svetuje z neko prirojeno visokostjo, ob enem pa takó ponižno, skrbno in pohlevno, da Agnese takoj, Lucia pa kmalu nato izgubi bojzljivo spoštovanje, katero je izprva občutila v prisotnosti visoke gospe. Ko donna Prassede izve, da bi kardinal rad za Lucijo preskrbel kako zavetišče, polasti se je želja, da bi ga prehitela v tem dobrem namenu, in se ponudi, da sprejme deklico pod svojo streho, kjer bi ne imela nič posebnega opraviti, ampak bi samo drugim ženskam pomagala pri delu, če bi bilo treba. Nazadnje gospá še pristavi, da sporoči to kardinalu.

To bi bila uže samo na sebi velika dobrotá, a donna Prassede je nameravala razven tega še nekaj bolj važnega, namreč na pravo pot pripeljati človeka, kateri ga je zgrešil. Ko je namreč slišala prve besede o deklici, mislila si je, da ima na duši madeže in pege, ker se je udala takemu malopridnežu, uporniku in ničvrednemu človeku. Povej mi, s kom govoriš, in povem ti, kdo si! Lucia jo potrdi v tem prepričanji. Ugajala ji je sicer dobra deklica, a zdelo se ji je mnogo slabega na nji. Znamenje sramu je bilo, da je imela glavo vedno povešeno, da se je njena brada vedno dotikala vratu, da je odgovarjala tiho in po sili, če je sploh odgovorila. To je kazalo tudi na svojeglavnost. Precej se je lahko uganilo, da v ti glavi tiče posebne muhe. Vedno je zarudevala in skrivno vzdihovala. Tudi njene velike oči ne ugajajo donni Prassedi. Bila je trdno prepričana, da je vsa njena nesreča kazen božja, ker ima opraviti s takim malopridnežem. Po njenem mnenji treba jo je torej ločiti od njega. Zatorej sklene, doseči ta dobri namen. Drugim in sama sebi je več-

krat priznala, da deluje samo po božji volji a motila se je vedno, ker je imela svojo glavo za nebo. Ta svoj drugi namen je skušala popolnoma prikriti. Njeno načelo je namreč bilo, da se dobri nameni morajo navadno pred ljudmi skrivati, ako jih hočemo tudi izvršiti.

Mati in hči se spogledati. Ker sta se morali ločiti, zdi se jima ta ponudba zelo ugodna, posebno ker je bil ta grad tako blizu domače vasi. Če bi bilo treba, lahko bi se takoj sošli. Ko druga na drugi opaziti privoljenje, obrneta se obe k donni Prassedi in se ji zahvaljujeta. Donna Prassede še ponovi svojo obljubo, in reče, da takoj pošlje kardinalu pismo.

Ko ženski odideti, sostavi don Ferrante pismo; bil je namreč učen, kakor hočemo še povedati, in je v važnih zadevah pisal za svojo ženo. Pri tem pismu don Ferrante zbere vse svoje moči, ko pa je dá v prepis svoji zakonski polovici, zabičuje ji, da naj je prepíše prav in brez napak. Pravopisa se je namreč on naučil in le v tem oziru je bil gospodar v hiši.

Donna Prassede skrbno prepíše pismo in je pošlje krojaču. To se je godilo par dnij preje, nego je kardinal poslal nosilnico po obe ženski.

Ko se nosilnica vrne, izstopiti ženski pred župniščem. Kapelan je imel ukaz, naj ju takoj pripelje. To tudi stori, a preje obé kolikor še mogoče pouči, kako se naj vedeti proti kardinalu in kako naj ga nazivati. To je vselej skrivaj storil, če je mogel. Za tega ubozega človeka je bila prava muka, ker je okrog kardinala vedno videl tak nered. Tega je krivo, rekel je često svojim tovarišem, „ker je kardinal predober in prijazen.“ Pravil je, da je večkrat na svoja ušesa slišal, kako so mu ljudje odgovarjali: „da, gospod! ne, gospod!“

Kardinal je baš govoril z don Abbondijem o župnijskih opravilih, tako, da tudi ta ni mogel žensk poučiti, kakor bi rad. Ko gresti mimo njega, namigne jima z očmi, da je zadovoljen ž njima, da naj le tako molčita kot dotedaj.

Po prvih poklonih in pozdravih potegne Agnese iz nedrija pismo in je podá kardinalu rekoč: „Pismo je od gospe Prassede, ki pravi, da pozna Vašo prevzvišenost, monsignore; saj se visoke glave navadno poznajo mej sabo. Ko prečitate, videli bode.“

„Dobro“, pravi Federigo, ko prečita in izsesa sok iz govorniških cvetlic dona Ferrante. Poznal je to hišo tako dobro, da je vedel, da je Lucia povabljená iz dobrega namena in da bode tam varna pred zalezovanjem in nasilstvom don Rodriga.

Kaj si je mislil o donni Prassedi, ne vemo natanko. Najbrže bi je sam ne izbral v svoj namen. Kakor smo uže drugje povedali, ni imel navade popravljati, kar so drugi ukrenili.

„Le mirni boditi, četudi se ločiti v negotovosti!“ pristavi nato. „Zaupajti Bogu, da kmalu temu konec naredi in da dosežeti cilj, katerega vama je Bog določil. Verujti, da je Njegova volja najboljša!“ Lucijo prijazno opomni še na druge stvari, ohrabri obé, blagoslovi ji in odpusti.

Ko prideti iz župnišča, naletiti na množico prijateljic in prijateljev iz cele soseske, ki obé v sprevodu pelje domov. Vse ženske jima čestitajo, ji pomilujejo in izprašujejo, vse obžalujejo, da Lucia že prihodnji dan odrine. Moški se ponujajo za razne usluge. Vsakdo bi rad čez noč stražil pred hišo. Pri ti priložnosti nam pové naš pisec pregovor: „Ali hočeš mnogo pomočnikov? Skrbi raji, da ti jih ne bo treba!“

Ta vsprejem popolnoma zmeša Lucijo, ne zbega pa Agnese. Sicer pa je bil tudi Luciji po godu; kajti udušil ji je spomine in misli, ki so se ji vzbudili sredi tega vrišča pri vratih, v izbici, pri vsakem drugem predmetu.

Ko se začuje zvon v znamenje, da se začné služba božja, hité vsi v cerkev — za Lucijo in Agnese nov sprevod.

Ko je služba božja končana, teče don Abbondio pogledat, ali je Perpetua vse pripravila za kosilo. Tedaj ga pokliče kardinal k sebi; don Abbondio se mu približa, Fede-

rigo pa izgovori prve besede, iz katerih se je lahko posnelo, da so začetek dolgega in resnega govora: „Gospod kurat, zakaj niste poročili Lucije z njenim ženinom?“

Danes zjutraj sta vse izblebetali! — misli si don Abbondio, in jecljaje odgovori: „Prevzvišeni gospod je gotovo slišal, kako zamotana je ta zadeva. Zmešnjava je taka, da je še danes nemogoče si vse razjasniti. Saj se lahko sklepa iz tega, da je deklica tu sém prišla po takih čudovitih zgodbah, mej tem, ko se še ne ve, kje je mladenič.“

„Vprašam vas“, ponovi kardinal, „če je res, da pred temi zgodbami na določeni dan niste hoteli poročiti, da-si so vas prosili. In zakaj?“

„Toda . . . če bi vedela Vaša prevzvišenost . . . kako se mi je zapretilo . . . ukazalo, da ne smem ziniti . . .“ Tedaj končá in zamahne z roko, kakor bi hotel spoštljivo povedati, da se ne spodobi še siliti vanj.

„A!“ pravi kardinal bolj resno kot sicer. „Vaš predstojnik hoče vsled svoje dolžnosti in v vaše opravičenje izvedeti, zakaj niste storili, kar bi kot svojo dolžnost morali storiti!“

„Monsignore“, reče don Abbondio tako-rekoč prihuljeno. „Saj nisem hotel reči . . . A zdelo se mi je, da bi bilo zaman vsled teh zamotanih in zastarelih zadev, ki se ne dado več popraviti . . . Vender povem . . . saj vem, da nečete zapustiti svojega ubozega kurata. Saj vidite, monsignore; Vaša prevzvišenost ne more biti povsod, jaz pa tukaj obsedim . . . Ker mi pa ukazujete, povem vse, prav vse.“

„Povejte! Jaz želim samo, da se operete!“

Potem don Abbondio pripoveduje žalostno povest. A ime glavne osebe zamolči in mesto njega reče: velik gospod. Bil je tudi v zadregi previden, kolikor je bilo mogoče.

„Ali niste imeli družega vzroka?“ vpraša kardinal, ko končá don Abbondio.

„Mogoče nisem dovolj natanko povedal“, odgovori ta: „pod smrtno kaznijo so mi prepovedali poročiti.“

„Ali vam je to dovolj, da ne izpolnite svoje dolžnosti?“

„Jaz sem vedno izpolnjeval svoje dolžnosti, če tudi mi ni bilo prijetno, a če se gre za kožo . . .“

„Ko ste se predstavili Cerkvi“, pravi še bolj resno Federigo, „da hočete prevzeti to službo, ali vam je jamčila za življenje? Ali vam je rekla, da z dolžnostmi te službe niso zvezane zapreke in nevarnosti? Ali se vam je reklo, da preneha dolžnost, kjer se začne nevarnost? Ali se vam ni reklo baš nasprotno? Ali se vam ni povedalo, da greste kot ovca mej volkove? Ali niste vedeli, da so na svetu nasilniki, katerim ne bo uga-jalo, kar je vam zapovedano? Ko je Oni prišel na zemljo, od katerega imamo učenost in vzgled, po katerem se imenujemo pastirji, ali je bila varnost življenja pogoj njegovega delovanja? Ali je bilo treba svetega mazi-ljenja, posvečenja in drugih prednostij du-hovskega stanu, da za par dnij podaljšamo zemeljsko življenje na stroške ljubezni in dolžnosti? Saj nas uže svet sam uči te čednosti. Kaj pravim? Sramota! Svet sam vas obsoja. Tudi posvetne zakone imamo, ki prepovedujejo slabo in zapovedujejo dobro. Imamo tudi posvetni evangelij ošabnosti in sovraštva. Tudi po tem evangeliju ne smemo iz ljubezni do življenja prelomiti njegovih zapovedij. To ni dovoljeno; in temu zakonu se pokorimo. In mi! Mi oznanjevalci božje besede! Kaj bi bilo s Cerkvijo, če bi vsak duhovnik govoril kot vi? Kaj bi bilo ž njo, če bi s takimi nauki prišla mej ljudi?“

Don Abbondio poveša glavo, on vzdihuje pod temi dokazi kakor pišče v krempljih sokolovih, ki je nese v neznane kraje vi-soko v zraku. Ker ve, da mora nekaj od-govoriti, reče s prisiljeno ponižnostjo: „Pre-vzvišeni gospod. Nisem imel prav. Če bi se ne šlo za življenje, ne vem, kakó bi se opravičil. Če imam opraviti z ljudmi, ki imajo moč, ki ne poslušajo izgovorov, ne pomaga mi nič, četudi bi hotel pogumen biti. In ta gospod se ne da ne pregovoriti in ne premagati.“

„Ali ne veste, da je v tem naša zmaga, če prenašamo trpljenje? Če tega ne veste,

kaj pridigujete? Kaj dobrega poveste ubož-cem? Kdo zahteva od vas, da s silo pre-magate silo? Nekoč ne boste vprašani, če ste znali mogočneže pokoriti. Saj do tega nimate ne pravice ne moči. A vprašani bo-dete, če ste vse storili, kar vam je bilo mo-goče, da ste izpolnjevali svoje dolžnosti, četudi vas je kdo v svoji nepremišljenosti oviral.“

Čudni so svetniki! — misli si don Abbondio. — Prav za prav se bolj brigajo za zaljubljene parčke nego za življenje ubo-zega duhovnika! — Rad bi videl, da bi bilo konec pogovora. A opazil je, da kar-dinal večkrat prestane, kakor bi pričakoval odgovora, spoznanja ali zagovora, sploh kaj tacega.

„Še jedenkrat rečem“, odgovori don Abbondio, „da sem kriv . . . Poguma si ne morem dati.“

„Zakaj pa ste, vprašal bi vas lahko, prevzeli službo, ki od vas zahteva, da se borite proti posvetnim strastem? Ali ne veste, da bi vam Bog gotovo dal poguma, da bi lahko izpolnjevali dolžnosti svojega stanu, če bi ga res potrebovali in ako bi ga pro-sili? Ali mislite, da so bili milijoni mučencev uže od narave hrabri? Da so uže od narave prezirali življenje? Toliko mladeničev, ki so jedva začeli živeti, toliko starcev, ki so si uže želeli smrti, toliko deklc, toliko nevest, toliko mater? Vsi so bili pogumni; kajti po-gum je bil potreben in zaupali so. Ker ste poznali svoje slabosti in dolžnosti, ali ste se pripravili na težavne položaje, v katere bi mogoče, v katere ste res zašli? Ah! Če ste skozi toliko let svoje službe ljubili — in zakaj bi ne? — svojo čredo, če ste skrbeli za njo in se je veselili, ne smel bi vam v sili poiti pogum. Ljubezen ne pozna strahu. Če ste ljubili one, ki so izročeni vašemu duš-nemu nadzorstvu, katere imate za svoje otroke, in če ste dva izmej njih in sebe vi-deli v nevarnosti, gotovo bi se iz ljubezni do svojih ovčic tako tresli za onadva, kakor ste se tresli za svojo kožo iz ljubezni do sebe. Sramovali bi se tega strahu, ker je bil sad vaše slabosti. Prosili bi pomoči, da bi

ga pregnali in premagali, ker to je bila skušnjava. Sveta in plemenita ljubezen do bližnjikov, do vaših otrok, bi vam ne dala miru, če bi jo poslušali, prisilila bi vas in vspodbudila misliti, kako bi se dala odvrniti

preteča nevarnost... Kaj vam je navdihnil strah, kaj ljubezen? Kaj ste za ona dva storili? Kaj ste mislili?"

Kardinal obmolkne, kakor bi pričakoval odgovora.

Šestindvajseto poglavje.

Don Abbondio je bil pripravljen samo na splošna vprašanja, zato pri tem vprašanji molčé obstane.

Tudi mi se imamo z rokopisom pred sabo in s peresom v roki boriti le s praznimi besedami in se moramo le bati očitanja svojih čitateljev. Tudi nam se tu ustavlja peró. Čudno se nam zdi, takó brez težave na dan spravljati tako lepa navodila k srčnosti in usmiljenju, k skrbni delavnosti za druge, k neomejeni nesebičnosti. Ker pa je to govoril mož, ki je sam tako delal, pogumno nadaljujemo svojo povest.

„Zakaj ne odgovorite?“ pravi kardinal. „Če bi storili, kar zahteva ljubezen in dolžnost, lahko bi dobili odgovor, četudi bi se stvar iztekla takó ali takó. Sedaj uvidite, kaj ste storili. Poslušali ste krivico in ne premislili, kaj vam zapoveduje dolžnost. Poslušali ste jo pokorno. Pokazala se vam je, da vam je razodela svojo željo. Skrila se je pa onemu, ki bi se lahko rešil in zatekel v njeno zavetje. Bala se je hrupa, ker je želela da bi skrivaj počasi dozoreli njeni hudobni in zvijačni naklepi. Ukazala vam je, pregrešiti se in molčati. Vi ste grešili in molčali. Vprašam vas sedaj, ali niste še več storili? Povejte mi, ali ste s kako pretvezo prikrili svoje obotavljanje?“

Kardinal zopet pričakuje odgovora.

Tudi to so mu klepetulje povedale! — misli si don Abbondio, a se drži, kakor bi ne znal do pet šteti. Zato kardinal nadaljuje: „Če je res, da ste ubožcem kaj natvezli, kar ni res, da bi ostali v temi nevednosti, kakor je želela krivica... To si moram misliti; zato moram z vami vred zarudeti in upati, da z mano vred to obžalujete. Ali vidite, kam vas je pripeljala ljubezen do življenja, katero

ste mi preje v opravičenje naveli. Pripeljala vas je... Ovrzite te besede, če niso opravičene, sicer pa jih ponižno poslušajte... Pripeljala vas je tako daleč, da ste varali revčke in lagali svojim ovčicam.“

Tako je vedno, — misli si don Abbondio. — Onega na pol vraga, — pri tem misli na neznanca, — poljubuje, nad mano se pa huduje, ker sem povedal malo neresnico, da sem rešil svojo kožo. A predstojniki imajo vedno prav. Imam uže smolo, da me nikdo ne pusti v miru, celo svetniki ne. — Nato glasno reče: „Grešil sem, priznam. A kaj naj bi storil v taki zadregi?“

„Sedaj še vprašate? Ali vam nisem povedal? Ali sem vam moral jaz povedati? Ljubiti, dragi moj, ljubiti in moliti. Morali bi vedeti, da krivica lahko preti in udari, ne pa zapoveduje; morali bi po božji postavi združiti, kar je hudobnež skušal ločiti; morali bi nedolžnima nesrečnikoma storiti, kar lahko zahtevata od vas; za posledice bi bil porok Bog, ker bi šlo vse po njegovih zapovedih. A kakšne posledice! Ali bi ne našli nobenega človeškega sredstva, ali bi ne bilo nobenega izhoda, če bi se nekoliko okrog sebe ozrli, mislili, iskali? Sedaj lahko izveste, da bi oni par takoj po poroki šel drugam, zbežal izpred obraza mogočneževega, da si je uže izbral svoje zavetišče. Ali vam ni prišlo na um, da imate svoje predstojnike? Kako bi ti imeli pravico karati vas, če niste izpolnili svoje dolžnosti, ako bi ne bila tudi njihova dolžnost, podpirati vas? Zakaj niste sporočili svojemu škofu, da vas hoče nersramen nasilnik ovirati v izpolnjevanji vaše dolžnosti?“

To je svetovala Perpetua! — jezi se don Abbondio sam nad sabo. A on je sredi tega

govora bolj mislil na hlapce don Rodriga, in da se don Rodrigo nekega dne živ in zdrav slavno, zmagovito in peneč se od jeze povrne. Dasi ga je zmešala prisotnost kardinalova, njegov pogled, njegov govor, dasi ga je celo strah, vendar ga popolnoma ne preobvlada ta strah in ne zaduši v njem vsega upora. Saj je vedel, da končno kardinal nima ne puške, ne meča, ne hlapcev.

„Ali niste vedeli“, nadaljuje kardinal, „da bi jaz lahko sprejel in v varnost spravil nedolžne ljudi, če bi ne bilo družega pripomočka, ako bi jih svojemu škofu izročili kot svojo stvar, kot dragocen zaklad svojega imetja? Jaz bi ne mogel miren biti radi vas. Ne mogel bi spati, dokler bi ne bil prepričan, da se vam niti las ne skrivi. Jaz bi vam uže lahko branil življenje. Ali mislite, da bi se hudobnežu ne ohladila jeza, če bi izvedel, da so njegove spletke tudi drugod znane, posebno meni, da jaz čujem in nameravam vse svoje moči napeti radi vas? Če človek več obljubi, kakor more izpolniti, tudi več grozi, kakor more izvršiti. Ali niste tega vedeli? Ali niste vedeli, da se njegova krivičnost ne upira samo na njegovo moč, ampak tudi na ljudsko bojzljivost in lahkovernost?“

Baš tako kot Perpetua! — misli si don Abbondio, a ne pomisli, da zeló priča zoper njega ta sličnost mnenja njegove služkinje in kardinala gledé na ono, kar bi bil mogel in moral storiti.

„A vi“, konča kardinal, „niste vedeli da se brigade le za svojo časno srečo! Kako ogromna se vam je zdelá, da ste radi nje vse drugo pozabili!“

„Seveda, ker sem videl nevarnost iz obličja v obličje“, zine don Abbondio. „Jaz sam sem slišal one besede. Vaša prevzvišenost lepo govori. A sami bi morali biti v škripcu kot jaz ubožec!“

Jedva izgovori te besede, vgrizne se v jezik, ker opazi, da se je preveč razvnel, in si misli: — Sedaj pride nevihta! — Ko dvomljivo pogleda kvišku, začudi se, ko vidi obraz moža, katerega ni mogel nikdar uganiti in umeti, ko vidi njegov obraz, kako

prehaja iz pomenljive in zapovedujoče resnosti v potrto in zamišljeno otožnost.

„Res je!“ pravi Federigo. „To je žalostna naša osoda! Od drugih zahtevamo, čegar sami najbrže ne bi mogli storiti. Mi sodimo, poboljšujemo in karamo, a Bog vé, kaj bi storili v istem položaji, kaj smo storili v enakih položajih! Gorje, če bi moral po svoji slabosti meriti dolžnosti drugih in svoje nauke! A res je, da moram razven naukov drugim tudi dajati vzglede, ne smem pa delati kot učenjak, ki drugim nalaga neznosna bremena, samemu sebi pa se zdi nedotakljiv. Dragi sin in brat! Ker so napake predstojnikov bolj znane drugim, nego njim samim, povejte mi odkritosrčno, če sem iz malodušnosti ali drugih ozirov kdaj zanemaril svojo dolžnost! Kjer ni bilo vzgleda, tam naj vsaj zadošča spoznanje. Očitajte mi odkrito moje slabosti! Potem bodo besede v mojih ustih več veljale, ker bodete živo čutili, da niso moje, ampak Onega, ki lahko meni in vam dá moč, da jih izpolnjujemo.“

Oh, to je svetnik! Kako me muči! — misli si don Abbondio. — Naj le preiskuje, meša, poskuša in brska tudi sam pri sebi! — Potem pa na glas reče: „O monsignore! Šalite se! Kdo ne pozna hrabrih prsij, neustrašene gorečnosti Vaše prevzvišenosti?“ Sam pri sebi pa misli: Še predobro!

„Jaz vas nisem prosil hvale, katere se bojim“, reče Federigo. „Bog pozna moje napake; one, katere jaz poznam, zadoščajo, da se ponižam. Midva oba se morava pred Njim ponižati, da se okrepiva v veri. V vašo korist bi rad videl, da bi vi spoznali svoje napačno ravnanje, in kako malo se zлага vaše govorjenje s postavo, katero pridigujete, po kateri bodete sojeni!“

„Vse leti name“, pravi don Abbondio, „ali vam osebe, ki so to povedale, niso tudi priznale, kako so izdajski udrle v mojo hišo, da bi me prehvapile in poroko proti postavi posilile?“

„Povedale so mi, dragi moj! A jaz sem žalosten in strmim, da se skušate še izgovarjati, da se opravičujete s tem, da druge obtožujete stvarij, katere bi morali sami pri-

znati. Kdo jih je zapeljal v skušnjavo, da so to storili? Ali bi iskali nenavadne poti, če bi jim bila postavna odprta? Ali bi skušali prevarati svojega pastirja, če bi jih z obema rokama vsprejel, podpiral in jim svetoval? Ali bi ga prehvapili, če bi se ne skrili? Na te valite krivdo? Jezite se, da so po taki nezgodi, ne, sredi svoje nesreče dali duška svoji jezi proti svojemu višjemu pastirju? Tožb stiskanih in žalostnih seveda svet ne čuje. Svet je uže tak; a mi? Kaj bi vam hasnilo, če bi molčali? Ali bi bilo bolje za vas, če bi to prišlo pred božji stol? Ali nimate novega vzroka — koliko jih uže imate! — da jih še bolj ljubite, ker so vam dali priložnost, da čujete odkriti glas svojega škofa, da bolje spoznate in deloma izpolnite veliko dolžnost, katero imate proti njim? Če bi vas dražili, razžalili, trapili, rekel bi vam — ali bi vam moral še reči? — da jih morate še bolj ljubiti. Ljubite jih, ker so trpeli, ker trpé, ker so vaše slabotne ovčice, ker potrebujete odpuščanja, katero vam najlažje oni izprosijo!“

Don Abbondio molči, a ne več nejevoljno in nepotrpežljivo. Molči, kakor bi imel več misliti nego govoriti. Te besede so bile zanj povsem nepričakovane in nove, a poučne, kar je tudi sam, sebi pripoznal. Gane ga zopet tuja nesreča, na katero do tedaj navadno ni mislil, ker se je bal svoje nesreče. Če tudi se ni tako kesal, kakor bi kardinal rad dosegel s svojo pridigo — branil mu je še vedno oni strah — vendar se jezi sam nad sabo in pomiluje druge. Ves je zmešan in zbezan. Bil je — saj nam je dovoljena ta primera — podoben mokremu in suhemu stenju sveče, če ga držimo na plamenu velike baklje. Izprva se kadi, prasketa in se neče užgati, a nazadnje se vname in gori, četudi ne posebno dobro. Obtožil bi se in jokal bi, če bi ne mislil na don Rodriga. A vendar je bil tako ginjen, da je kardinal lahko opazil, kako so uplivala njegove besede

„Sedaj“, nadaljuje Federigo, „sedaj je prvi zbežal z doma, druga ga kmalu zapusti; oba imata vzrok, da se sèm več ne

prikažeta; zadovoljna morata biti, če se moreta drugje združiti. Sedaj vas ne potrebujeta. Vi jima ne morete nobene dobrote izkazati, in kolikor moremo videti v bodočnost, tudi ne pozneje. A kdo vé, če vam Bog ne dá priložnosti? Ne izgubite je! Iščite jo, prežite na njo in molite, da pride kmalu!“

„Gotovo, monsignore, seveda!“ odgovori don Abbondio, kateremu se vidi, da mu gredo besede od srca.

„Takó, moj sin, takó!“ vsklikne Federigo in končá z možko dostojnostjo: „Bog je priča, da bi z vami rad kaj družega govoril. Oba sva uže precej živela. Nebo mi je priča, da nisem imel namena s karanjem žalostiti vaše bele glave; bolj bi bil zadovoljen, če bi si mogla razodeti svoje skupne skrbi in skupne nadloge in če bi mogla govoriti o srečnih nebesih, katera so uže tako blizu. Dal Bog, da bodo te besede meni in vam v korist! Ne pustite, da bi se jaz moral zavarjati, ker sem vas obdržal v službi, katero ste tako zanemarili. Porabiva čas! Pôlnoč se bliža. Ženin ne more čakati, prižgiva svoje svetilke! Ponudiva svoji žalostni, prazni srci Bogu, da ji napolni z ljubeznijo, ki popravi preteklost, zagotovi bodočnost, ki se boji in zaupa, joče in se veseli, a vse modro, ki vsak čas pelje h kreposti, katere potrebujeva.“

Nato vstane in don Abbondio mu sledi.

Tu nam pisec namigne, da kardinal in don Abbondio nista govorila samo tedaj, in da ni bila samo Lucia predmet njihovih pogovorov, da pa se je on omejil na to, da bi se preveč ne oddaljil od povesti, da iz istega vzroka ne omeni drugih znamenitih stvari, katere je Federigo govoril mej tem obiskom, kako je bil darežljiv, kako je poravnal razprtije, kako je zadušil, prav za prav ublažil stara sovraštva mej osebami, družinami, celimi vasmi, kako je marsikakega potepuha ali nasilnika za zmirom ali le za kratek čas ukrotil. To je storil povsod, kjerkoli se je prikazal v svoji škofiji.

Drugo jutro pride kot dogovorjeno donna Prassede po Lucijo; ob jednom se pokloni kardinalu, ki jo hvali in se ji vroče priporoča.

Lucia se loči z jokom od matere, loči se uže drugič od svoje hišice in od vasi; dvakrat grenka je bila ta ločitev, ker je zapustila kraj, ki ji je bil tako priljubljen in ker mora pozabiti za vselej nanj. A slovo od matere ni bilo poslednje. Donna Prassede je namreč rekla, da ostane še par dnij na svoji vili ki ni bila daleč. Agnese zato objubi, da pride h hčerki po še bolestnejše slovo.

Tudi kardinal hoče odriniti, ko pride in hoče s kardinalom govoriti župnik cerkve, pod katero je spadal grad neznancev. Prinesel je od onega gospoda mošnjico in pismo z naročilom, naj vzame mati Lucije sto zlatnikov, ki so v mošnjici, kot doto za hčerko ali pa naj denar porabi v kak drug dober namen; neznanec ga tudi prosi, naj pové ženskama, da se brez skrbi lahko obrneta nanj, ako bi potrebovali od njega kako uslugo, in da ga bode to vselej zelo veselilo.

Kardinal takoj pokliče Agneso in ji pové naročilo, katero ta zadovoljno in začudeno poslušala. Potem ji stisne v roko mošnjico, katero Agnese brez okoliščin rada sprejme.

„Bog povrni onemu gospodu“, pravi Agnese, „in vam, prevzvišenost, naj se On zahvali tisočkrat! Prosim, da ne poveste o tem nikomur, ker so tu čudni ljudje... Oprostite!... Saj vem, da se tak gospod kot je Vaša prevzvišenost ne spušča v čenče, a... saj veste.“

Potem gre tiho domov, zaprè se v izbo, razveže mošnjico in občuduje tolik kup zlatnikov, kakoršne je le redko posamezno videla. Potem jih šteje, skuša jih zopet nabrati v kupe, a vedno se ji zopet razsujejo in zdrknejo izmej nerodnih prstov. Naposled jih zopet zbere, dene jih v cunjjo, zavije jih trdno, dobro preveže z vrvico in jih stisne v kot svoje slamnice. Čez dan potem samó tuhta, kuje naklepe za bodočnost in koprni po jutru. Ko gre spat, bedi nekoliko in misli na zlatnike pod sabo; ko pa zaspi, prikažejo se ji v sanjah. Za rana se vzdigne in se odpravi proti vili, kjer je bila Lucia.

Tej je bilo še vedno zoprno, govoriti o svoji objubi, a vendar sklène premagati se

in vse razodeti svoji materi pri slovesu, katero bo za dolgo časa zadnje.

Ko sta sami, začne Agnese živahno, a tiho, kakor bi bil kdo prisoten, ki ne sme slišati: „Imam ti nekaj važnega povedati!“ Potem ji razodene nepričakovano srečo.

„Bog povrni onemu gospodu!“ pravi Lucia. „Lahko bodele lepo živeli in še drugim dobrote izkazovali.“

„Kaj?“ odgovori Agnese, „ali ne veš, kaj moremo s tem denarjem narediti? Čuj! Jaz imam samo tebe, vaju dva. Odkar je Renzo začel za tabo gledati, imam ga za svojega sina. Da bi se mu le kaj ne primerilo, ker ne dá nobenega glasu od sebe. A, saj ne more vse tako slabo iti! Le upajvi! Jaz bi rada trohnela v domači zemlji. Ker pa ti ne moreš tu ostati radi onega malo-pridneža, ker v njegovi bližini niti ne smeš dihati, priskutila se mi je domačija. Z vama grem kamorkoli. Dosedaj bi šla z vama na konec sveta; sklenila sem uže to. A brez denarja? Saj me umeš? Par beličev, katere si je Renzo s težavo prištedil, polastila se je pravica. Zato nam je Bog naklonil drugo srečo. Ko Renzo dá glas od sebe, kje je, in kaj namerava, grem po tebe v Milan. Preje bi se dobro premislila, a skušnija človeka uči. Do Monze sem šla in vem, kako se potuje. S sabo vzamem poštenega moža, sorodnika, na primer dober bi bil Alessio di Maggianico. Saj v vasi ni nobenega pripravnega! Z njim pridem po tebe. Denar imamo, in... Razumeš?“

A ko vidi, da se Lucia ne razveseli, ampak celó postane otožna in se žalostno drži, prekine Agnese govor in reče: „Kaj ti je? Ali ti ni to prav?“

„Uboga mati!“ vsklikne Lucia in jo objame ter skrije obličje v njeno nedrije.

„Kaj je to?“ plašno vpraša mati.

„Preje bi vam morala povedati“, odgovori Lucia, pogleda kvišku in si briše solze: „a nisem se upala. Usmilite se me!“

„Brzo torej!“

„Jaz ne morem več biti žena Renzova!“

„Zakaj? Zakaj?“

Lucia odkrije oblubo s povešeno glavo. Težko diha; solzi se, a ne ihti, kakor bi pripovedovala stvar, katera se ne dá več izpremeniti. Potem sklene roke in zopet prosi mater odpuščanja, da ni do sedaj povedala. Prosi jo, ne črhni o tem živi duši, temveč jo podpirati, da dovrši svojo oblubo.

Agnese potrta in osupela obstoji. Hoče se jeziti, ker je Lucia molčala. A njeno jezo uduši ta grozna novica. Reči hoče: „Kaj si storila?“ A zdi se ji, kakor bi to ne bilo Bogu všeč, tem bolj ker Lucia z živimi bogami naslika ono noč, temno samoto in nepričakovano rešitev, ko je tako določno in svečano storila oblubo. Agnese se spomni tudi tega ali onega vzgleda, katerega je časi slišala, ali svoji hčerki pripovedovala, kako grozno in čudno kaznuje Bog onega, ki prelomi oblubo. Nekoliko časa začarana stoji, potem pa reče: „Kaj storiš sedaj?“

„Sedaj“, reče Lucia „naj Bog po svoje obrne, Bog in Mati božja. Jaz sem se jima izročila. Dosedaj me nista zapustila, tudi sedaj me ne zapustita . . . Sedaj ko sem rešena, prosim Boga samo, da se kmalu z vami vrnem. In to mi dovoli, to mi gotovo dovoli. Oni dan . . . v onem vozu . . . Ah sveta Devica! . . . Oni ljudje! . . . Kdo bi si mislil, da me peljejo k onemu, ki me je drugi dan peljal k vam?“

„Zakaj ne poveš takoj vsega svoji materi?“ reče Agnese zbadljivo, a prijazno in pomilovalno.

„Usmilite se me! Nisem se upala . . . kaj bi koristilo, če bi vas uže preje žalostila?“

„In Renzo?“ pravi Agnese in strese z glavo.

„Ah!“ reče Lucia in zadržeta. „Saj ne smem več misliti na ubožca. Ni bilo usojeno. Ali vidite, kako je očitno, da ni bila božja volja, da bi se midva združila? Kdo ve? Toda ne! Bog ga je rešil nevarnostij, in on bo brez mene srečen.“

„Toda“, povzame mati, „če bi se ti za večno ne zavezala, in če bi Renzo srečno ušel vsem nevarnostim, lahko bi lepo porabili denar.“

A Lucia jo zavrne: „Ali bi imeli oni denar, če bi jaz ne preživela one grozne noči? Božja volja je bila, da se je tako izteklo. Zgodi se božja volja!“ Besede ji uduši ihtenje.

Pri tem nepričakovanem dokazu Lucije se zamisli Agnese.

Čez nekoliko časa Lucia zaduši svoje vzdihovanje in reče: „Sedaj se moramo voljno udati. Vi, mati, me lahko podpirate. Prvič prosite Boga za svojo ubogo hčer, potem pa . . . saj to mora tudi Renzo izvedeti. Tudi to uslugo mi storite in mislite na to! Ko izveste, kje je, pišite mu, poiščite moža . . . svojega stričnika Alessia, ki je pameten in previden, ki ni klepetulja! On naj mu piše, kaj se je zgodilo, kje sem, kaj sem trpela, da je Bog tako hotel, naj se pomiri, da jaz nikdar ne morem biti njegova žena. Razloži naj mu previdno, kaj sem obljubila. Ko izvé, da sem obljubila Madonni . . . saj je bil vedno bogaboječ. Kadar kaj o njem izveste, sporočite mi, ali je zdrav in . . . drugega mi ni treba poročati.“

Agnese ginjeno zatrjuje hčerki, da se zgodi po njenih željah.

„Še nekaj!“ odgovori Lucia! „Če bi ubogi Renzo nikdar ne mislil na-me, ne pripetilo bi se mu, kar se mu je primerilo. Po svetu hodi, vzeli so mu zaslužek, odnesli prihranjene novce, katere je prištedil . . . ali veste zakaj? . . . I mi imamo toliko denarja! O mati! Ker nam je Bog izkazal tako dobroto in ker res imate ubožca za svojega sina . . . da za sina, oh, dajte mu polovico! Bog naju ne zapusti. Ob priliki mu pošljite, ker Bog ve, kako krvavo potrebuje!“

„Dobro! Kaj misliš?“ odgovori Agnese. „Res mu pošljem. Ubožec! Zakaj bi se tako veselila denarja? A . . .! Jaz sem tako zadovoljna sèm prišla. Dobro, jaz mu pošljem. In tudi on! Saj vem, da rad vzame denar kdor ga potrebuje, a ta denar ga ne stori srečnega!“

Lucia se zahvali materi za radovoljno darežljivost. Bralo se ji je z obraza, da njeno srce še vedno bije za Renza, mogoče bolj, kot je sama mislila.

„Kaj naj storim brez tebe, jaz ubožica?“ reče Agnese in ihti.

„In jaz brez vas? Uboga mati! V tuji hiši! Doli v Milanu! . . . Gospod Bog bode z nama. On naju zopet združi. Čez osem ali devet mesecev se vidivi. Še preje bo Bog vse popravil, da se morevi zopet videti. Njemu vse prepustivi! Vedno bolj bom molila k Materi božji. Če bi ji mogla še kaj žrtvovati, storila bi to. Saj Ona je takó neskončno usmiljena!“

Tako se ločiti mati in hči po teh in podobnih, vedno ponavljajočih se izrazih tarnanja in tolaženja, otožnosti in udanosti. Obljubiti si vzajemno, o tem ne črhiniti besedice; ihteč se vedno znova objemati, tolažiti se, da se viditi prihodnjo jesen, kakor bi to bilo od njiju odvisno. Saj to je navadno ob tacih prilikah!

Dolgo časa je preteklo, a vendar o Renzu ne duha, ne sluha, ne pisma, ne poročil. Povsod, kjer je Agnese vprašala, ni izvedela več, kar je sama vedela.

A ne samo Agnese je zaman poizvedovala po njem. Kardinal Federigo ni navlašč rekel ženskama, da hoče poizvedovati po ubožcu; pisal je res na vse strani. Ko se vrne v Milan, prejme neki odgovor; da za dotičnim človekom ni sledú, da je sicer delj časa živel nekje pri svojem sorodniku, da pa ni bilo na njem nič izpodtakljivega, da je nekega jutra nenadoma izginil, da celo oni njegov sorodnik ne ve, kaj je ž njim, in druge negotovo nasprotujoče si govorce. Raznesla se je govornica, da je šel mej vojake v Levanto, v Nemčijo, da je utonil, ko je bredel čez neko reko. V pismu se je končno zatrjevalo, da se bode skušalo izvedeti kaj bolj natančnega o tem človeku in da se bode vse takoj sporočilo kardinalu.

Kmalu se je ta govornica raznesla tudi v okolici trga Lecca; slišala je o tem tudi Agnese. Ubožica skuša izluščiti jedro resnice in priti do konca ti ali oni govornici, a vselej pride samo do besedice ‚bojda‘, ki tudi še dandaneš zadošča v izpričanje marsikatere stvari. Če je le slišala jedno novico, prišel

je drugi in ji jo popolnoma zavrgel, v zameno pa ji je prinesel drugo še bolj čudno in neverojetno. Vse to je bilo le klepetanje. Resnično je samo to-le:

Namestnik milanski in glavni kapitan italijanski, don Gonzalo Fernandez di Cordova se je pritožil pri beneškem poslancu v Milanu, da je bil pod streho sprejet nekje na Bergamskem neki capin, povsod znan ropar, hujskač in podpihovalec pri upor, razvpiti Lorenzo Tramaglino, ki je celó v rokah pravice provzročil upor, da se je osvobodil. Poslanec odgovori, da je to zanj novica, da pa hoče pisati v Benetke in zadevo Njegovi Svetlosti čim preje pojasniti.

V Benetkah so imeli načelo, milanske svilotkalce, ki se priselijo na Bergamsko, podpirati in jim iti na roko. Ti delavci so uživali velike prednosti, pred vsem pa so bili popolnoma varni. Ako se namreč dva mogotca prepirata, veseli se vselej tretji.

Bortolo nekega dne od nekod izvé, da Renzo pri njem ni povsem varen, da je bolje, če za kratek čas poišče delo v drugi tvornici in premeni tudi svoje ime. Bortolo takoj zavoha smodnik; molči, pové stvar stričniku, vpreže voz, pelje ga k drugi predilnici, ki je bila oddaljena skoro petnajst milj, in ga pod imenom Antonio Rivolta predstavi gospodarju, ki je bil doma z Milanskega in je bil njegov znanec.

Čprav je bila letina slaba, vendar ta takoj vzame delavca, katerega mu je pošten mož priporočil kot spretnega in poštenega. Bil je res ž njim zadovoljen; izprva se mu je zdelo, da je mladenič precej razmišljen, ker večkrat ni odgovoril, če ga je kdo poklical: Antonio!

Kmalu nato pride pohlevno povelje iz Benetk, naj glavar bergamski preišče, ali biva v njegovem okolišu, v ti in ti vasi taka in taka oseba.

Glavar stori svojo dolžnost in pošlje nazaj zanikalen odgovor, ki pride po beneškem poslancu v roke don Gonzalo Fernandezu di Cordova.

Bilo je pa dovolj radovednežev, ki so hoteli vedeti, kam je izginil oni mladi de-

lavec. Na prvo vprašanje odgovori Bortolo: „Ušel je!“ Da pa odpravi nadležne radovedneže in da bi ne obudil njih suma, natveze prvemu to, drugemu ono izmej govoric, katere smo omenili, češ da je to slišal praviti, da pa ne ve nič gotovega.

Ko pa je bil vprašan v imenu kardinalovem, ki ni bil imenovan, in sicer je bil vprašan nekako skrivnostno in važno, Bortolo ugane, da hoče to vedeti visoka glava, boji se in odgovori kot navadno. Sporočil je vse govorice, katere si je pri raznih priložnostih izmislil.

Ne mislite, da je tako visok gospod kot don Gonzalo baš tega hribovskega mladeniča hotel v pest dobiti, da je vedel, kako nepoštljivo in grdo je govoril Renzo o zamorskem kralji z verižico okrog vratu, da ga je preganjal tudi kot beguna in da se mu je celo iz daljave zdel nevaren kot Hannibal rimskemu senatu. Don Gonzalu so druge stvari rojile po glavi in se ni brigal zanj. Na čudovit način so se združile okolščine, da je naš ubogi junak nehote in nevedé prišel po tanki, nevidljivi nitki v zvezo z važnimi stvarmi.

Sedemindvajseto poglavje.

Uže večkrat smo omenili vojne, ki je nastala radi nasledstva v državah vojvode Vincenza Gonzage, a mudilo se nam je s povestjo, zato smo le tu in tam v naglici nekoliko namignili. Ker pa to zahteva naša povest, moramo o nji nekaj več povedati. Te stvari mora vsakdo vedeti, kdor zna kolikaj zgodovine. Ker pa si lahko domnevamo, da te knjige ne bodo brali učenjaki, moramo površno nekoliko več izpregovoriti o ti stvari.

Povedali smo uže, da se je po smrti vojvodini prvi dedič, Carlo Gonzaga, glavara mlajše linije, ki se je preselila v Francijo in tam imela vojvodini Nevers in Rhétel, polastil Mantove, pristavimo še Monferrata. To nam je v naglici ušlo iz peresa. Madridski dvor je hotel, kakor uže znano, na vsak način od teh dveh fevdov izključiti novega kneza in v ta namen je potreboval vzroka, sicer bi bila vojna popolnoma krivična. Španjolska vlada se je torej izrekla glede Mantove za družega Gonzago, Ferrante, kneza Guastalla, glede Monferrata pa za vojvoda savojskega Carla Emanuela I. in za Margherito, vdovljeno vojvodinjo lotrinško. Don Gonzalo, ki je bil iz rodu velikega kapitana, po katerem se je tudi imenoval, bojeval se je uže v Flandriji, rad bi se pa tudi v Italiji; zato je menda on najbolj hujskal. Toľmačil si je in je prehitel nakane špa-

njolske vlade ter je sklenil z vojvodo savojskim pogodbo, napasti in si razdeliti Monferrato. Lahko je dobil tudi odobrenje grofov vojvode, ker mu je natvezel, kako lahko je vzeti Casale, ki bi bila najmočnejša trdnjava španjolske krone. Zatrjeval je tedaj v njegovem imenu, da hoče zasesti deželo le v zastavo, dokler ne odloči cesar. Ta na priporočanje drugih, a tudi iz svoje volje ni hotel podeliti fevda novemu vojvodi, temveč mu je zapovedal, naj pod njegovo upravo pusti preporne dežele, češ da bode zaslišal obe stranki in odločil, katera ima prav. A temu se Carlo Gonzago di Nevers neče ukloniti.

Imel je visoke prijatelje: kardinala Richelieu, beneško vlado in papeža Urbana osmega. A Richelieu je imel tedaj dovolj opraviti z obsedanjem Rocelle (Rochelle), bil je zamotan v vojsko z Anglijo, ovirala ga je tudi kraljica Marija medicejska, ki iz gotovih vzrokov ni bila prijazna rodu Nevers in je samo obljubljala. Benečani se niso hoteli na nobeno stran odločiti ali se vzdigniti, predno bi francoska vojska ne udarila v Italijo; podpirali so po močeh vojvodo pod roko, madridskemu dvoru in milanskemu namestniku pa so po vrsti pošiljali krotke in preteče ugovore, predloge, opomine. Papež je priporočal svojim zaveznikom vojvodo Carlo Gonzaga, zagovarjal ga je proti so-

vražnikom in skušal doseči poravnavo. Da bi poslal svoje ljudi v boj, o tem ni hotel slišati.

Tako sta se oba zaveznika zelo varna lotila svojega podjetja. Savojski vojvoda je vdrl v Monferrato, don Gonzalo pa je začel oblegati Casale. A ni mu šlo tako od rok, kot je mislil. Vsaka vojna je težavna. Dvor ga ni po njegovih željah podpiral; celó pomankanje je moral trpeti. Zaveznik mu je še preveč pomagal.

Ko je dobil svoj delež, začel je še nadlegovati delež, določen za španskega kralja. Don Gonzalo se jezi, a boji se, da bi se Carlo Emanuele, ki ni bil samo premeten in zvit, ampak tudi hraber vojščak, ne obrnil pri prvem hrupu na Francijo. Zato zatisne jedno oko in molči.

Obleganje se je zavleklo, časih je celó nazadovalo, ker so se obleganci zelo krepko, varno in odločno branili, ker je don Gonzalo imel premalo ljudij in ker je storil več napačnih korakov, kot pravijo povestničarji.

Mi se tega celó veselimo in nismo radi tega nejevoljni, ker je bilo toliko ljudij menj ubitih, spačenih in razmesarjenih, in ceteris paribus, ker so mnogo menj trpele strehe v Casalu.

V ti stiski izvé Gonzalo o uporuh v Milanu ter gre osebno na pomoč.

Tam je izvedel tudi o pohujšljivem in hrupnem begu Renzovem in zakaj so ga hoteli zapreti, izvedel je tudi, da je zbežal na Bergamsko. Na to postane don Gonzalo pozoren. Drugod je izvedel, da se Benečani ponašajo z uporom v Milanu kot svojim delom, da so uže preje mislili, da bode moral don Gonzalo odriniti od Casala in da ga bode to popolnoma zmešalo, tem bolj, ker je kmalu potem došla novica, da se je Roccela udala.

To so težko pričakovali Benečani, mej tem ko se je on tega bal. Ker je bil razžaljen kot človek in državnik, da oni gospodje le kaj tacega o njem mislijo, tuhtal je, kako bi jih poučil in privedl do sklepa, da še ni minilo njegovo staro junaštvo. Če bi samo

rekel, da se jih ne boji, ne bilo bi nič bolje, kakor če bi molčal. Dober pripomoček za to bi bil, če bi se pritoževal, kot bi bil razžaljen. Ko tedaj pride beneški poslanik, da bi se mu poklonil in mu z obraza in kretanja uganil misli (to so stare državniške zvijače!), don Gonzalo govori malomarno o uporuh, kakor bi uže vse spravil v lep red, potem preide na Renzov beg in zgodi se, kar uže vemo. Potem se ni več brigal za to malenkost, ki je bila zanj uže končana. Odgovor mu še-le pride, ko se je vrnil že pred Casale.

Ker je imel dovolj drugih skrbij, vzdigne glavo in menca sviloprejko, ki išče perja, obstane, da bi si domislil stvari, od katere mu je ostala samo senca v spominu. Spomni se na beguna, zasveti se mu v glavi, a kmalu zopet misli na druge stvari.

A Renzo je toliko izvedel, da tega ni mogel kar meni nič tebi nič pozabiti. Rojilo mu je dolgo samó to po glavi, kako bi skrivaj živel. Hrepenel je, da bi pisal ženskama in kaj izvedel od njiju, a to je bilo težavno. Moral bi prvič vse zaupati pisarju, ker ubožec ni znal ne pisati in prav za prav tudi ne čitati.

Kakor veste, odgovoril je na vprašanje doktorja Azzecca-garbugli, da zna čitati, in to ni bila samó baharija ali hvalisanje. Tiskano je znal čitati, če je imel dovolj časa; a večje težave mu je delala pisava. Moral je tedaj drugemu zaupati svoje kočljive skrivnosti. Da bi našel človeka, ki bi mu lahko zaupal in ki bi znal pisati, to je bilo tedaj težko, tem bolj v deželi, kjer ni imel nikacega znanca. Drugič tudi ni imel sèla, ki bi šel baš tja, ki bi se hotel ukvarjati s pismom in je izročiti v prave roke. Vse te lastnosti je bilo težko dobiti v jednom človeku.

Naposled najde pisarja. Ker ne ve, ali sta ženski v Monzi ali drugod, dene pismo za Agnese v ono za patra Cristofora. Pisar se tudi zaveže, pismo odpraviti na pravi kraj; izroči je možu, ki je imel iti mimo Pescarenica. Tam mož pismo pusti v neki gostilni blizu samostana. Ker je bilo pismo name-

njeno v samostan, došlo je res na svoj cilj. Kaj se je pozneje ž njim zgodilo, nam ni znano.

Ker Renzo ne dobi odgovora, piše drugo pismo in je dene v pismo za svojega prijatelja ali sorodnika v Lecco ter poišče drugzega sela; pismo pride v prave roke. Agnese hiti v Maggianico in si pismo dá prečitati od stričnika Alessia. Z njim sestavi odgovor, katerega dene v pismo, in ga pošlje na Antonio Rivolta, seveda ne tako hitro kot mi pripovedujemo. Renzo dobi odgovor in zopet odpiše. Mej obema nastane ne brzo in ne redno dopisovanje, a vendar se je nadaljevalo v prenehljajih in presledkih.

Da si moremo predočiti to dopisovanje, moramo vedeti, kako se je tedaj to vršilo in kako se še vrši Saj v tem se ni mnogo izpremenilo.

Kmet, ki ne zna pisati in bi rad pisal, obrne se na koga, ki zna pisati. Če je mogoče, izbere si ga iz svojega stanu, ker drugim mnogo ne zaupa ali pa se jih ne upa prositi. Pové mu, kolikor more jasno, prejšnje dogodke, baš tako mu pove, kaj naj piše. Pisar ga deloma razume, deloma sam nekaj pridene, svetuje in predlaga kako izpremembo, ne dá si preveč dopovedati, vzame pero, zapíše misli onega, popravi jih, zboljša, tu napiše vse, tam izpusti ali popači cele stavke, kakor se mu baš bolje zdi. Kdor namreč več ve kot drugi, neče biti mrtvo orodje v tujih rokah. Če se meša v tuje zadeve, hoče tudi vse po svoje prikrojiti. Sploh se piscu ne posreči povedati vsega, kar se mu narekuje. Časi pové baš nasprotno. To se pripeti tudi nam, ki pišemo za knjige.

Ko prijatelj prejme pismo, nese je učenjaku iste baže, ker tudi on ne pozna abecede. Ta učenjak mu je raztolmači. Oba začneta ugibati, kaj pomeni to ali ono. Prejemnik se opira na to, ker vé prejšnje dogodke, in trdi, kaj pomeni to ali ono. Drugi je uže vaju pisanja in trdi, da pomeni baš nasprotno.

Nazadnje se prvi nevednež uda drugemu, da mu razlaga pismo. Kakor je pismo nastalo, tako se tudi raztolmači. Vsebinska je

navadno kočljiva, polna skrivnostij, katere nečemo drugim razodeti. Ker pismo navadno pride tudi v tuje roke, ne povedó se take stvari kar naravnost. Če si dva le malo časa sem ter tja pisarita, razumeta se naposled kot dva skolastika, ki sta deset ur govorila o bitnosti. Ne poslužujemo se bolj moderne primere, da bi se nam slabo ne godilo.

Ravno tako se je godilo našima dopisnikoma. Pravo pismo je bilo pisano v imenu Renzovem in je bilo dolgo. Pisano je bilo o pripovedki o begu, bolj jedrnato, a tudi bolj raztrgano, kakor ste jo brali, poročano o sedanjih razmerah — kar pa Agnese niti tolmač nista mogla dobro umeti, povedano o tajnem ukazu, da je spremenil ime, da je varen a skrit.

Te stvari jima uže same na sebi niso bile posebno znane, prava zagonetka pa so jima bile v tem pismu. Potem sledé temna in strastna vprašanja po osodi Lucije in skrivnostna namigavanja na razne žalostne govorice, katere je Renzo izvedel, naposled negotove nade, naklepi za bodočnost, rotenja in prošnje, da naj ostane zvesta, da naj ne izgubi potrpežljivosti in poguma, da naj počaka boljših časov.

Kmalu iznajde Agnese pripomoček, da mu pošlje varnim potom odgovor s petdesetimi zlatniki, katere mu je Lucia namenila. Ko vidi Renzo toliko zlata, zmeša se mu v glavi. Začuden in nepotrpežljiv, ne pa zadovoljen poišče pisarja, da mu razloži pismo in raztolmači čudno skrivnost.

V pismu se pisar Agnesin pritožuje radi nejasnosti prvega pisma, potem pa baš tako nejasno popisuje zgodbo z ono osebo (takó je pisal) ter razloži, kaj pomeni petdeset zlatnikov. Nato po ovinkih pride do oblube in bolj odkrito in naravnost pristavi svét, naj se Renzo pomiri in ne misli več na Lucijo.

Renzo bi skoro udaril tolmača; trese se, in drgeta, jezi se nad tem, kar je umel in kar ni umel. Parkrat si dá prečitati grozno pismo, sedaj bolje razume, sedaj se mu zopet zatemni, kar mu je preje bilo jasno. V tem

ognji zahteva, da pisar takoj prime za pero in odgovori. Najpreje krepko izrazi svojo žalost in jezo radi osode Lucije, potem pa narekuje: „Pišite, da se nečem nikdar pomiriti, da se to ne svetuje človeku kot meni, da se ne dotaknem denarja, da ga prihranim za doto, da deklica mora biti moja, da ničesar ne vem o obljubi, da Madonna vedno pomaga stiskanim, da jih pa nikdar ne priganja prelomiti dano besedo, da to ne gré, da s tem denarjem tu sezidamo hišo, da se ta nevihta nad mojo glavo kmalu prežene“, in tako dalje.

Agnese prejme pismo in odgovori. To dopisovanje se takó nadaljuje.

Lucia izvé od matere, da je Renzo živ in zdrav, uteši se in samo želi, da bi jo kmalu pozabil, ali bolj natanko, da bi se trudil pozabiti jo. Sama je stokrat na dan storila ta sklep in je skušala svoj namen na vsak način doseči. Delala je, iskala je povsod opravka. Če se ji Renzo v duhu prikaže, Lucia moli ali na tihoma poje. A ta prikazen se kakor navlašč ne prikaže naravnost. Skrivaj se plazi za drugimi, da je duh skoro ne more takoj opaziti. Lucia večkrat misli na mater. In kako bi ne? A Renzov duh se vselej pridruži, kakor se je preje v resnici tolikokrat.

Prikaže se pri vseh osebah, na vseh krajih, pri vsakem spominu iz preteklosti. Če ubožica premišljuje svojo bodočnost, ne da ji miru Renzov duh, kakor bi ji hotel reči: „Saj bom gotovo zraven.“ Nemogoče je, da bi nanj ne mislila. A vender je Lucia menj mislila nanj, nego je želelo njeno srce, in tako je precej dosegla svoj namen. Dosegla bi ga še bolj, če bi si ga sama želela. A bila je pri nji vedno donna Prassede, ki bi ji tudi rada iztrgala iz srca spomin Renzov s tem, da je vedno o njem govorila: „No? Ali še misliš nanj?“

„Na nikogar ne mislim“, odgovarjala je Lucia.

Donna Prassede se ne zadovolji s takim odgovorom in zahteva dejanja, ne samó besede, ter govori o navadi deklic, „ki se ne znebe več razuzdanca, katerega so si vsadile

v srce. Če se jim izneveri pošten in pameten možak, udajo se precej v osodo. Če pa izgube kacega malopridneža, to je zanje neozdravljiva rana.“ Potem pa začne obdelavati odsotnega ubožca, ki je prišel v Milan ropat in morit, in zahteva, da tudi Lucia prizna malopridnosti, katere je doma doprinesel.

Lucia zatrjuje z glasom tresočim se od sramežljivosti in nejevolje svoje blage in ponižne duše in roti, da so se o onem revčku vedno samó dobre stvari slišale, in si želi, da bi bil kak rojak prisoten, ki bi ji mogel pritrditi. Zagovarja ga glede onega, kar je učinil v Milanu, z njegovim neomadeževanim dotedanjim življenjem. Brani ga in ga mora braniti iz ljubezni do resnice in kot svojega bližnjika, kakor je sama vedno trdila. A iz teh pogovorov je posnela donna Prassede nove dokaze, da si ga Lucia še ni izbila iz glave.

In res, težko je reči, kaj je bilo prav za prav resnično. Ker ga je namreč starka kot malopridneža slikala, obudila se je v deklici vsled naravnih zakonov še bolj živo in določno podoba, katero si je o njem napravila po tako dolgem občevanju. Zadušeni spomini se ji proti volji ponavljajo. Zaničevanje in nejevolja obudita v nji novo spoštovanje in sočutje za njega; slepo in divje sovraštvo vzbudi njeno pomilovanje. Kdo bi se čudil, da ni mogla svojega ljubimca s silo iztrgati iz srca in si ga izbiti iz glave, ker je njeno srce še vedno bilo zanj? Sicer pa taki pogovori z Lucio niso dolgo časa trajali, kajti Lucia je začela ihteti.

Če bi donna Prassede radi tega tako ravnala z njo, ker je deklico uže od davna sovražila, mogoče bi jo solze premagale, da bi molčala. A ker je imela dobre namene, ni se dala s tem ugnati. Vzdihovalje in ponižne prošnje lahko ustavijo orožje sovražnikovo, ne pa nož ranocelnikov. Ko je tako storila svojo dolžnost, prešla je od očitanja in káranja k opominjevanju in svétom, katere je osladila s hvalo, da je pomešala v grenkobo tudi nekoliko sladkosti in da bi lažje dospela do cilja, če bi nategnila vse strune.

Kljubu temu očitanju, ki se je vselej jednako pričenjalo in jednako nehavalo, vender Lucia ni bila nejevoljna na sitno pridigarico, ki je sicer zelo blago ravnala z njo, kakor bi tudi s tem hotela nekaj doseči. Po tacih pogovorih je ostala v nji neka razburjenost, razne misli in čutila so se ji podila po glavi, kajti le polagoma in s težavo se je zopet pomirila.

Dobro je bilo za Lucijo, da donna Prassede ni samo nji izkazovala svoje dobrote. Njeno očitanje ni moglo biti tako pogostno. Kajti razven služinčadi je imela toliko glav, katere je morala voditi in vladati. Razven drugih priložnosti, pri katerih je radovoljno izkazovala svoje dobrote ljudem, ki jo sicer niso nič brigali — in te priložnosti je morala poiskati, ker se ji niso same ponudile — imela je pet hčerâ. Nobena ni bila doma, a dale si ji več misliti, kakor če bi bile doma. Tri so bile redovnice, dve omoženi. Donna Prassede je morala tedaj tri samostane in dve hiši nadzorovati. To je bilo zamotano ogromno delo in tem bolj težavno, ker dvema možema s svojimi očeti, materami in brati ter trem opatinjam z drugimi visokimi glavami in mnogimi redovnicami ni ugajalo to nadzorstvo. Bila je vojska, bilo je pet vojsk, ki so bile tajne, kolikor toliko dostojne, a živahne in brez prestanka. Povsod so neprenehoma pazili, da bi jo odgnali, preprečili njene svête, da bi se ognili njenim vprašanjem, da bi vse kolikor mogoče odtegnili njenim očem.

Mnogo več težav je še imela premagati pri drugih opravilih. Saj vemo, da dobrote moramo s silo izkazovati. Le domá se je prosto gibala njena gorečnost. Tu je vse plesalo, kakor je ona godla, izvzemši don Ferranta, s katerim sta se pisano gledala.

Kot učenjak ni hotel ne zapovedovati ne ubogati. Prav se mu je zdelo, da njegova soproga gospodari v domačih zadevah. A on ni hotel biti njen sluga. Če ga je prosila, rad ji je vstregel s peresom; saj to je znal. A tudi tu se je branil, če je bil prepričan, da žena nima prav. „Če tako dobro vé, naj pa sama piše!“ dejal je ob tacih prilikah.

Donna Prassede ga je potem skušala pregovoriti; mrmrala in godrnjala je, imenovala ga je čudaka, svojeglaveža, učenjaka. Zadnji naslov mu je dala samo v jezi, ob jednom pa se mu je z njim tudi laskala.

Don Ferrante je mnogo ur prebil v svoji sobi, kjer je imel številno knjižnico, skoro tristo zvezkov. Vsa dela so bila izbrana, najslavnejše stvari o raznih predmetih, v katerih je bil bolj ali menj zveden. V astrologiji je bil po pravici več kot diletant.

On ni imel v oblasti samo splošnega znanja in besedila o vplivih, aspektih in konjukcijah; temveč govoril je kot s katedra o dvanajstih nebesnih znamenjih, o večjih krogih, o svetlih in temnih stopinjah, o vzdigovanji in nežanji, o prehodih in preobratih, o najgotovnejših in najskritejših podlagah znanosti. Čez dvajset let je uže v dolgih in pogostnih razgovorih branil sestav Kardanov proti drugemu učenjaku, ki je trdovratno zagovarjal sestav Alkabizov, iz same svojeglavnosti, kakor je navadno rekel don Ferrante. On je zelo cenil starodavnike, ni pa mogel videti, da ljudje niso niti onega hoteli verjeti novejšim učenjakom, v čemur so prav imeli. Dobro je poznal tudi zgodovino vede, navajal je večkrat prorokovanja, ki so se uresničila, in je govoril umno in učeno o drugih prorokovanjih, ki se niso izpolnila. Dokazal je, da tega ni kriva veda, ampak oni, ki so jo napačno porabili.

Učil se je po potrebi tudi stare filozofije, in da bi še nekaj pridobil, prebiral je vedno dela Dijogena Laercija.

Ker pa nikdo ne more vseh še tako lepih sestavov imeti v malem prstu, izbral si je don Ferrante Aristotela, ki ni ne iz stare, ne iz nove šole, ampak je samo filozof, kakor je on trdil.

Imel je tudi dela najbolj umnih in prebranih učencev njegovih v novi šoli. Del njegovih nasprotnikov še brati ni hotel, da bi ne tratil časa; ni jih hotel kupiti, da bi ne tratil denarja. Izjemoma je imel v svoji knjižnici dvaindvajset knjig ‚De subtilitate‘ in še par antiperipatetiških Kardanovih del, ker je ta učenjak toliko storil za astrologijo.

Don Ferrante je trdil, da mož, ki je pisal ‚De restitutione temporum et motuum caelestium‘ in knjigo ‚Duodecim geniturarum‘, tudi zasluži, da ga poslušamo, čeprav nima prav; da je glavna hiba tega moža, da je bil preveč duhovit, da nikdo ne vé, kam bi zabredel v filozofiji, če bi se držal vedno le ravne poti.

Če tudi so učenjaki imeli don Ferranta za strastnega peripatetika, vendar se mu je zdelo, da še dovolj ne ve, in je pogosto trdil, da bistvenost, vesoljnost, svetovna duša in narava stvarij niso Bog vé kako razjasnjene reči.

Naravoslovje je proučeval bolj za kratak čas. ‚Dela Aristotelova in Plinijeva o tem predmetu je bolj prečital nego proučil.

Ker je slučajno precej izvedel iz razprav o občni filozofiji, ker je nekoliko pogledal v Portino naravno magijo, v tri Kardanove zgodovine kamenov, živalij in rastlin, v razpravo Alberta Magnusa o drevji, zeliščih in živalih ali v drugo bolj neznatno delo, zabaval je časih družbo z najbolj čudnimi in najbolj redkimi lastnostmi naravnih bitij, popisoval je natančno obliko in postavbo siren in feniksa, razlagal je, kako močerad v ognji ne zgori, kako neka majhna ribica s svojo močjo in gibčnostjo na širokem morji privzdigne celo ladijo, kako se rosne kapljice v školjkah izpremene v bisere, kako kameleon živi od vzduha, kako se iz polagoma odrevenelega ledu v stoletjih naredé kristali, in je pripovedoval druge naravne tajnosti.

Posebno se je uglobil v magijo in čarovnijo; ta veda je po mnenji našega vira mnogo bolj potrebna in slavna, mnogo bolj važna in resna.

Ni nam treba povedati, da je don Ferrante samó imel namen, poučiti se o največjih čarovniških zvijačah, da bi se mogel zoper nje braniti in se jih varovati.

Po navodilih Martina Delrija, zelo učnega moža, je lahko ex professo govoril o pričaranih ljubezni, o pričaranem spanji, o pričaranem sovraštvu in o drugih vrstah teh treh glavnih čarodejstev, katerih žalostne učinke vidimo vsaki dan, kot trdi naš vir.

Baš tako temeljito se je izobrazil don Ferrante v zgodovini, posebno splošni. Njegovi učitelji so bili Tarcaguota, Dolce, Bugatti, Campana in Guazzo, vsi zelo učeni možje.

„A kaj je zgodovina brez državne vede?“ rekel je često don Ferrante. Podobna je voditeljici, ki gre in gre naprej, a nima nikogar za sabo, ki bi ji pokazal pot, in zaman koraka naprej. Ravno tako je zgodovina brez politike popotnica brez vodnice.

Na njegovi polici je bil predal, določen za državnike. Mej nekaterimi menj znamenitimi in neznatnimi se je svetil Bordino, Cavalcanti, Sansovino, Paruta in Boccalini. Dvema knjigama je dal don Ferrante prednost pred vsemi drugimi: ‚Principe‘ in ‚Discorsi‘ znamenitega florenškega pisca, nadalje ‚Ragion di Stato‘ Giovannija Botero, poštenega in prebrisanega moža.

Malo pred časom, ko se godi naša povest, je izšla knjižica, ki je odločila vprašanje o primatu in celo prekosila dela onih dveh ‚matadorjev‘, kakor ju je imenoval don Ferrante. V ti knjižici so bile nabrane in nanizane vse hudobije, da jih spoznamo, in vse kreposti, da se jih naučimo. Ta knjižica je bila majhna, a zlata vredna, namreč ‚Statista Regnante‘ don Valerijana Castiglione, znanega moža, katerega so vsi učenjaki povelečevali in za katerega so se pulile najbolj visoke glave. Papež Urban VIII. ga je kakor znano hvalisal; kardinal Borghese ga je prosil, da bi spisal življenjepisa papeža Pavla petega; podkralj neapolitanski don Pietro da Toledo pa ga je prosil, da bi popisal vojske Njegovega katoliškega Veličanstva v Italiji, a vsi zaman. Kralj Ludovik trinajsti ga je na nasvet kardinala Richelieu imenoval za svojega zgodovinarja, isto čast mu je ponudil savojski vojvoda Carlo Emanuele.

O drugih častnih spričevalih ne govorimo; povemo samó, da je vojvodinja Kristina, hči kralja Henrika četrtega, v neki diplomi mej drugimi o njem rekla, da je „po Italiji znan, kot največji pisatelj svoje dobe.“

V vseh teh vedah je bil don Ferrante samo novinec, v neki drugi je zaslužil in je tudi užival naslov profesorja, namreč v vi-teški vedi. Imel jo je popolnoma v oblasti, večkrat je razsojeval in svetoval v častnih zadevah. V svoji knjižnici, bolje rečeno v svoji glavi je imel dela vseh najboljših piscev te baže: Paride dal Pozzo, Fausto da Longiano, Urrea, Muzio, Romei, Albergato, prvi in drugi Forno di Torquato Tasso. Na pamet je znal več mest iz „osvobojenega Jeruzalema“, in iz „premaganega“, ki bi mogla pričati v častnih zadevah. Po njegovem mnenju pa je bil avtor avtorjev slavnoznani Francesco Birago, s katerim je večkrat razsojeval častne afere. Francesco Birago je govoril o don Ferrantu zelo spoštljivo.

Ko je oni slavni pisatelj na svitlo dal svoje ‚Discorsi Cavallereschi‘, prorokoval je naravnost don Ferrante, da bode sedaj otemnela zvezda Olevanova, in da ta knjiga ostane potomcem kot zakonik neomajane veljave.

Tedaj preide naš vir k lepim umetnostim. Mi uže dvomimo, da bi nam hotel čitatelj še tako voljno slediti; bojimo se uže, da smo si zaslužili priimek servilnega prepisovalca in ob jednom s svojim vrlim virom priimek klepetulje. Sledili smo mu namreč preveč daleč na tem stranskem potu, na katerega se je on samo spustil, da bi pokazal

svojo učenost in se bahal, da ni zaostal za svojimi sodobniki.

Mi pustimo pisano, kar smo napisali, da bi ne bil ves trud zaman, preskočimo vse drugo in nadaljujmo svojo povest. Saj imamo še dovolj pripovedovati, predno srečamo svoje znance, še več pa, predno doidemo one, za katerih osodo se čitatelj zanima, če se sploh kaj zanima za to povest.

Do jeseni leta 1629. so vsi, nekateri radovoljno, nekateri s silo ostali v položaji, kakor smo jih pustili. Ničesar se ni zgodilo, kar bi bilo vredno omeniti.

Tedaj pride jesen, v kateri sta Lucia in Agnese nameravali zopet sniti se. A velik in znamenit dogodek jima račun prekrži, in to je bil še njegov najmanjši učinek. Temu so sledili drugi važni dogodki, ki niso znatno premenili osode naših znancev. A na to so nove, splošne, hujše, izredne dogodbe doletele tudi nje, kakor se godi sploh na svetu, kot v vrtincu, ki divja, hrumi, drevesa s koreninami ruje, strehe odkriva, zvonike razkriva, stene podira, opeke odnaša kot perje, dviguje mej travo skrite bilke, v kotih poišče ovele in suhe liste, katere je lahen vetrič tja zanesel, a vrtinec jih ugrabi in odnese.

Da nam postane jasno, kar imamo še povedati o svojih znancih, moramo preje nekoliko obširneje izpregovoriti o drugih dogodbah.

Osemindvajseto poglavje.

Po upor na Martinov dan je bilo v Milanu vsega dovolj, kakor bi se zgodil kak čudež; kruha pri vseh pekih v obilici, cene kot v najboljših letinah, tudi moka ne draga. Oni, ki so preje kričali ali še kaj hujega delali, lahko bi se bahali in so res se ponašali, ker je minil prvi strah pred zaporom. Na trgih, ogljih, v krčmah je vse vriskalo, vsakdo se je hvalil in natihoma ponašal, da je pripomogel k nizki ceni.

A sredi tega veselja in te radosti je bilo vse nekako nemirno, kakor bi to ne moglo dolgo časa trajati. Vse je hitelo k malim in

velikim pekom, kakor preje, ko je Ferrer na umeten način začasno znižal cene. Nihče ni štedil s kruhom, kar je imel kdo novcev na strani, vse je izmetal za kruh in moko; iz posod, sodov in kotlov se naredili shrambe. Vsi so se veselili nizke cene, ob jednom pa so sami provzročili, da to ni trajalo dolgo časa, kajti to stanje je bilo nemogoče obdržati.

In res je Antonio Ferrer ‚na povelje Njegove Svetlosti‘ izdal 15. listopada ukaz, da ne sme nikdo kupovati žita ali moke, kdor ima uže doma dovolj zaloge, in da ne

sme kupiti več kruha, nego za svoje potrebščine, vse to pod denarnimi ali telesnimi kaznimi po razsodnosti Njegove Svetlosti. Kdor bi se pregrešil zoper te naredbe, mora se naznaniti; v naznanjenih hišah morajo sodniki vse preiskati; peki pa so morali svoje prodajalnice z vsem preskrbljene imeti, sicer se kaznujejo s petimi leti galeje.

Kdor misli, da se je taka naredba izvrševala, mora imeti bujno domišljijo. Če bi se vse izvrševale, katere so bile tedaj izdane, imela bi vojvodina Milanska najmanj toliko ljudi na morji kot Velika Britanija.

Ker se je pekcom ukazalo peči kruh, moralo se je tudi poskrbeti, da so to mogli vršiti. Ob času draginje se vedno ljudje domisljijo, da stvari, katere sicer drugače porabi, uporabijo za kruh.

Tudi tedaj je začelo ljudstvo mešati mej moko semleti riž. 23. listopada je oskrbnik s svojimi dvanajstimi svetovalci zapovedal, da se mora polovica vsega riža zapleniti. Kdor bi se tem gospodom ne pokoril, izgubi celo zalogo ali pa se kaznuje s tremi srebrniki na vsako mero riža, katerega bi proti ukazu prodal. In to je bilo pametno.

Ta riž je bilo treba plačati, a cena se ni vjemala s ceno moke. To veliko razliko je moralo trpeti mesto Svēt dekurijonov je 23. novembra povedal namestniku, da je to naredbo nemogoče vzdržati. Namestnik je tedaj z naredbo z dne 7. grudna določil riževu ceno na dvanajst lir za mero. Kdor bi riž draže prodajal, ali kdor bi se branil ga prodajati, kaznuje se z izgubo cele zaloge in z globo v visokosti riževe vrednosti, razven tega pa še z večjo denarno ali telesno kaznijo, celo z galejo, ako se to zdi potrebno Njegovi Svetlosti z ozirom na posebne razmere.

Za izluščen riž je bila uže pred vstankom cena določena. Baš tako se je najbrže z drugimi naredbami, katerih ne poznamo, določila za druge žitne vrste cena ali maksimum, kakor pravimo dandanes.

Ker je tedaj v Milanu bil kruh zelo dober kup, hiteli so ljudje iz okolice v

gručah v mesto, da bi si ga nakupili. Da bi don Gonzalo preprečil to nespodobnost, prepovedal je z naredbo z dne 15. grudna nesti kruha iz mesta za več kot dvajset novcev. Kdor bi se zoper ta ukaz pregrešil, zapade mu ves kruh, in se obsodi na petindvajset srebrnikov; če bi se pa ta globa ne mogla izterjati, visel bode dvakrat javno na vrvici, in bode še drugače kaznovan, ako bode tako razsodila Njegova Svetlost. Dne 22. istega meseca je izdal jednako naredbo glede moke in žita.

Množica bi rada dobila kruha z ropanjem in požiganjem, a vlada jo je hotela brzdati z vrvico in galejo. Ta sredstva se zelo vjemajo, a kako daleč je radi tega prišlo, čitatelj takoj izve, tudi kako so dosegla svoj namen, mu takoj povemo.

Lahko je uvideti, kako so vse te naredbe v zvezi mej sabo; vsaka je bila neizogibna posledica prve naredbe, ki je določila za žito tako nenaravno ceno, da se ni prav nič vjemala s potrebo in zalogo. Množici so se zdele vse naredbe zelo lahko izvršljive. Zato je naravno, da je ob žalostnih in britkih časih draginje takih naredb želela, prosila in jih zahtevala.

Čim bolj se čutijo njih posledice, tem hitreje morajo predstojniki popraviti prejšnje napake in prepovedovati, kar je bilo preje ukazano.

Bodi nam dovoljeno tu opozoriti na čuden slučaj.

Pred kratkim časom, v najžalostnejši in najznamenitejši dobi novejših zgodovine, so gosposke jele izdajati v neki deželi podobne naredbe, jednake, bi se lahko reklo, popolnoma v istem redu, samó da so bile prirojene sedanjim razmeram, dasi so se časi zelo premenili in so se vede razširile po celi Evropi, posebno pa v dotični deželi. Vzrok temu je bilo, ker je nižje, neizobraženo ljudstvo pripomoglo svoji besedi do veljave in je zavezalo rokó svojim zakonodajcem.

Vstanek je torej rodil dva sadova. Mej uporom se je pokončalo mnogo živil, ko pa so bile cene znižane, porabilo se je žito

nezmerno, razkošno in neprevidno na račun prihodnje žetve. K tem splošnim učinkom so se pridružile še obsodbe štirih podpihvalcev tega upora. Dva so obesili pred pekarijo ‚pri krevljah‘, dva pa na oglu ulice, ki je držala k oskrbnikovi hiši.

Poročila iz one dobe so tako nedostatna, da niti ne vemo, kakó in kedaj so prenehale te prisiljene cene.

Če smemo radi tega nedostatka ugibati, rekli bi, da se je to zgodilo okrog 25. grudnia, ko so se izvršile one obsodbe. Zadnja naredba, ki nam je znana glede živil, je ona z dne 22. grudnia. Mogoče da so se pogubile ali ušle našim preiskavam, ali pa je gosposko preplašilo, ker niso nič pomagale vse naredbe, ter je pustila, da se stvari po svoje razvijajo.

Nekateri zgodovinarji sploh raje popisujejo velike dogodbe, nego iščejo njih vzroke in učinke. Opisujejo nam, kako je bilo v mestu in na deželi pozno v zimi in v spomladi, ko vzrok vsega zla, namreč čudno razmerje mej potrebo in živili, ni izginil, temveč celo vzrastel. Vse naredbe so le preložile učinek na poznejši čas. Uvažanje vnajnega žita ni nič pomagalo; onemogočile so to nezadostne priprave, obubožanje sosednih dežel in pomanjkanje, počasni promet in postave same, ker so skušale vzdržati nizke cene. Draginja in njeni pravi vzroki niso prav nič ponehali.

Zgodopisci nam opisujejo tedanjo dobo tako-le.

Na vsak korak je bilo videti zaprte prodajalnice in zaprte tvornice; ulice so bile sprehajališča bede in neznosnega trpljenja. Pravih beračev je bilo malo; porazgubili so se v novi množici in prosili miloščinje z onimi vred, ki so jim jo preje dajali. Sluge po prodajalnah so izgubili vsakdanji zaslužek in živeli od prištedenega denarja. Gospodarjem je zastajala kupčija, kar je bilo njih pogin in polom. Delavci in mojstri vsake baže, ki so delali z rokami ali z umom najbolj preproste, ali najbolj umetalne, potrebne ali razkošne stvari, so se vlačili od vrat do vrat, naslanjaje se na zidove, ali pa

so se stegnili na tla ob hišah in cerkvah in prosili miloščinje, boreč se z bedo in še ne udušeno sramežljivostjo. Onemogli so, omedleli so, tresejo se od mraza in gladu v svojih raztrganih lahnih oblekah, ki še nosijo znamenje prejšnje imovitosti. Celó v njih brezdclji in ponižanji se kaže, da so vajeni dela in marljivosti.

Mej bedno množico so pomešani tudi sluge, katere so odslovili njih gospodje, ker so iz blaginje padli v stiske ali ker kljubu svojemu bogastvu niso mogli v takih časih vzdržavati sijajnega spremstva. Njim se pridruži tolpa drugih ubožcev, ki so bili preje navajeni živeti od njih dohodkov. Otroci, žene, starci so se držali okrog svojih prejšnjih podpornikov ali pa so drugam šli beračit.

Tudi ‚bravi‘ so bili mej njimi, ki so se poznali po razmršenih šopih, raztrganih cunjah, po svojem kretanji, po svojih posebnih navadah, ki tem bolj zbadajo v oči, čim bolj čudne so.

Tudi ti so izgubili svoj, s pregrehami prisluženi kruh in so prijeli za beraško palico. Sestradani tekmujejo z drugimi v prošnjah in se plašno, začudeno vlačijo po ulicah, po katerih so preje hodili ošabno, z oholim in divjim obrazom, v dragih in razkošnih livrejah, z velikimi peresi, dobro oboroženi, nagizdani in napolnjeni z vonjavami. Ponižno so stegali roko, s katero so tolikokrat žugali in doprinašali zločine.

Najbolj nadležni in najbolj usmiljenja vredni so kmetski ljudje, ki hodijo posamezno, po dva ali pa v celih družinah: možje, žene z otroci na ramenih ali na tilniku, z dečki ob strani in starčki za sabo. Nekaterim so vojaki razdejali in ropali domovja, da so jih morali obupani zapustiti. Mej njimi kažejo nekateri rane in bule, katere so dobili, ko so branili zadnje svoje imetje ali pa na begu od razuzdanih in surovih vojakov. Hoteli so s tem vzbuditi pomilovanje.

Drugi niso občutili te nadloge, a ugonobila jih je neizogibna slaba letina in bremena, katera so morali nase prevzeti, da so preskrbeli vojne potrebščine. Prišli so v

mesto kot starodavni sedež in zadnje zave-
tišče bogastva in pobožne darežljivosti.

Posebno so se ločili oni, ki so na novo
došli. Hodili so nekako bojzljivo, nejevoljni,
ker so se čudili taki neznosni bedi; mislili
so namreč, da bodo tu vseh oči obrnili na
svojo revščino.

Kdor je uže dalj časa blodil po mestnih
ulicah in se preživljal od tuje pomoči, kazal
je na obrazu še bolj temno in otrplo po-
trtost, če je primerjal kos podarjenega mu
kruha s svojo lakoto.

Kako čudne obleke ali prav za prav
cunje, kako čudni obrazi! Bleda obličja iz
ravnine, zarujavela z višjih pokrajin in s
hribov, krvavorudeča s planin, a vsa so
medla in posušena z udrtimi očmi, s srepim
pogledom, omahujoč mej gnjevom in neza-
vednostjo. Lasje so jim razmršeni, brade ku-
štrave in ščetinaste. Telesa, navajena na-
porov, so izsesana od bede; koža na zaru-
javelih rokah, na ramenih in na medlih prsih,
ki se kažejo izpod umazanih cunj, je na-
gubana.

Grozen je bil pogled na to opešano
čvrstost, a tudi na slabejšo mladino, ki je
medlela in omagovala vsled sestradanosti.

Tu in tam pod kapom hiše je ležala
pomandrana slama, pomešana z umazanimi
cunjami — dar usmiljene roke. To je bilo
ležišče kacega nesrečnika, katero si je pri-
pravil, da bi po noči na tla položil svojo
glavo.

A tudi po dnevi je ležal tu marsikdo,
kateri je od utrujenosti in lakote obnemogel,
da ga več niso mogle noge nositi. Sem ter
tja je na takem ležišči ležalo kako mrtvo
truplo. Časih je marsikdo nenadoma kot snop
padel in obležal na kamenitih tleh.

Časih se je k takemu ležišču pripognil
ta ali oni, ki je šel mimo, ker ga je pre-
magalo usmiljenje. Sem ter tja je prišla tudi
izdatnejša pomoč s previdno skrbljivostjo,
katera izhaja od bogate in darežljivosti na-
vajene roke, od roke dobrega Federiga.
Izbral je šest duhovnikov, katerim ni bila
prirojena samo usmiljenost, ampak ki so bili

tudi čvrstega telesa. Razdelil jih je na tri
pare in vsakemu odkazal jeden del mesta,
koder sta morala po dva hoditi s služab-
niki, ki so nosili za njima jedi, drugih boljših
krepil in obleko.

Vsako jutro so se odpravili na razne
strani, pristopili so, če so koga videli na
tleh omagovati, in so mu pomagali. Kdor
je že izdihoval in ni mogel ničesar zavžiti,
prejel je samo poslednjo tolažbo vere. Se-
stradanim so dajali juhe, jajec, kruha, vina.
Kdor je uže delj časa omagoval, okrepčali so
ga z močnimi juhami, kapljicami, boljšimi
vini; če je bilo treba, dali so mu tudi opojnih
pijač. Nagoto so pokrivali z obleko proti
mrazu.

A s tem ni bilo konec njih pomoči.
Dobri pastir je želel, da bi njegova pomoč
res kaj izdala. Kogar je prva pomoč toliko
okrepčala, da je mogel hoditi, dobil je ne-
koliko denarja, da bi zopet ne padel v
prejšnji položaj, če bi moral zopet trpeti po-
manjkanje. Drugim so poiskali hrane in za-
vetja v kaki bližnji hiši. V premožnih hišah
vsprejeli so jih iz usmiljenja na priporočilo
kardinalovo.

Kjer radi revščine niso mogli ljudje
izkazovati teh dobrot, preskrbeli so duhov-
niki revežem hrano proti odškodnini in so
vselej dali nekaj na račun. Nato so sporo-
čili župnikom, da jih tolažijo, a tudi sami
so večkrat k njim prišli pogledat.

Federigo ni skrbel samó za te trpine;
tudi ni čakal na to skrajno bedo. Njegova
goreča usmiljenost je za vse poskrbela,
povsod pomagala, kjer ni mogla bede uže
preje preprečiti; kjer je bila beda, tam se
je pokazala tudi njegova pomoč. Zbral je
vse svoje imetje, štedil je še bolj, po-
segel je na ono, kar je prihranil za druge
dobre namene, ki so se sedaj morali umak-
niti, povsod je iskal denarja, da bi ga porabil
za gladne trpine. Nakupil je mnogo žita in
ga poslal v vse kraje svoje škofije, kjer ga
ni bilo.

Ker je bilo to še premalo, poslal je
tudi soli, da bi ljudje lahko zelišče s trav-
nikov in drevesne skorje spremenili v kruh;

kakor pravi Ripamonti.¹⁾ Žito in denar je razdelil tudi mej mestne župnike. Sam je hodil po vseh kotih in delil miloščinjo; skrivaj je pomagal mnogim revnim družinam.

Njegov sodobnik, zdravnik Alessandro Tadino zatrjuje v svojih poročilih,²⁾ da se je v njegovi palači vsak dan razdelilo dva tisoč skledic rižove juhe.

Ta usmiljenost je res velikanska, če pomislimo, da je izhajala samo iz imetja jednega človeka. Federigo ni hotel namreč na drugih troške izkazovati dobrot. Šlo mu je na roko tudi sto in sto drugih darežljivih rok. Tudi svēt dekurijonov je zapovedal tribunalu za oskrbljevanje, da naj pomaga dobrotnikom. A vse zaman!

Mej tem ko je kardinalova dobrotljivost nekaterim podaljšala življenje, umirali so drugi. Nekateri so precej po prvi pomoči zopet zašli v staro bedo. Drugod so ljudje gledali smrt pred očmi, četudi dotičnih krajev niso pozabili, ampak so samo odlašali s pomočjo, češ da še niso v taki stiski. Od vseh stranij vró ljudje v mesto. Dva tisoč sestradancev je na primer premagalo vse težave in se prerilo v mesto, kjer so se nekoliko pokrepčali, da še isti dan niso umrli. Več tisoč pa jih je ostalo zadaj in ti so zavidali one, bolj srečne, mej katerimi so bili njih možje, otroci, očetje.

V tem ko so na nekaterih krajih mesta ti nesrečniki dobili pomoč, da so se oživili in preskrbeli za nekoliko časa, cepali so po drugod ljudje kot muhe na tla, medleli in umirali brez pomoči in brez okrepčanja.

Cel dan so se slišale po ulicah prošnje in mrmranje in godrnjanje; po noči pa vzdihovanje, katero je časi pretrgalo glasno, nenavadno kričanje, tuljenje in moledovanje, ki se je končavalo v čudno vriščanje.

Čudno je, da se v ti bedi in revščini ni nikdar količkaj slišalo o uporah ali vstanku,

¹⁾ *Historiae Patriae, Decadis V. Lib VI. Pag 386.*

²⁾ *Ragguaglio dell' origine e giornali successi della gran peste contagiosa, venefica e malfica, seguita nella città di Milano etc Milano, 1648. pag. 10.*

ker na to nihče ni niti mislil. Mej onimi, ki so umirali te počasne smrti, bilo je mnogo taci, ki niso bili za trpljenje vzgojeni. Tisoč in tisoč jih je bilo, ki so na Martinov dan kričali na vse grlo.

Ne moremo si misliti, da bi jih brzdal vzgled onih štirih, ki so se za vse pokorili. Kako naj upliva na podivjano množico spomin na smrtno kazen, na katero so bili vsi tako rekoč obsojeni. A ljudje smo uže taki. Proti srednjim nadlogam se borimo besno in nejevoljno, skrajni bedi pa se molče uklo-nemo in prenašamo ne udano, a začudeno vrhunec nesreče, katera se nam je izprva zdela neznosna.

Vsak dan je bolj izumirala nesrečna množica, a ni se zmanjšala. Od vseh stranij so drli ljudje, izprva od bližnjih vasij, potem iz cele okolice, potem iz drugih, mest celo iz drugih dežel. Iz Milana pa so bežali stari stanovalci, da bi se odtegnili groznim prizorom, pa tudi zato, ker so jih jeli izpodrivati vedno novi reveži. Bežali so iz mesta, da bi drugod poiskali pomoči, kjer bi ne bilo toli nadležne in lačne množice.

Ti romarji so se srečavali — žalosteu prizor za vse, tužno znamenje in neprijeten dokaz, kako daleč so uže prišli na poti nesreče. Vsakdo je šel svojo pot, če ne radi tega, da bi premenil svojo osodo, pa vsaj radi tega, da bi mu ne bilo treba več vrniti se pod črteno nebo, da bi ne gledal več krajev, kjer je obupal. Marsikomu so pošle moči; zgrudil se je na cesti in mrtev obležal — tužen prizor za njegove sotrpine, grozen in mogoče očitjanja poln pogled za druge potnike.

Ripamonti piše: „Na cesti ob zidu sem videl, kako je padla neka žena. Iz ust ji je mahal na pol prežvečeno zelišče, ustnice so se ji še krčevito stiskale. Na hrbtu je nosila culo, na prsih pa je imela v cunjah zavitega otroka, ki je jokajoč stegal ročici po prsih. Prišli so usmiljeni ljudje, pobrali so revčka s tal in so mu mesto matere postregli.“

Razlika mej praznično in delavno obleko, mej bogastvom in bedo je v teh nenavadnih

časih popolnoma izginila. Povsod cunje in beda! Kar se je ločilo od drugih, bilo je samo skromno in priprosto. Plemenitaši so hodili v navadni in skromni, celo razdrapani in zamazani obleki, ker je splošna beda tudi njih imetje rano skrčila ali popolnoma zmešala njih imovinske razmere, bali so se pa tudi, da bi z lišpom ne dražili splošne obupanosti, in so se sramovali, zasramovati s tem revščino. Sovraženi in spoštovani mogočnejši, katere so v mirnih časih vedno spremljali njih hlapci, hodili so tedaj sami s povešeno glavo, kakor bi ponujali in prosili miru.

Oni, ki so bili tudi v srečnejih časih bolj ljudomili in skromni, bili so potrti in pobiti; osupnil jih je pogled nesreče, ki je presejala ne samo meje pomoči, ampak celo meje usmiljenja. Kdor je hotel dati miloščinjo, moral je voliti mej lakoto in lakoto, mej tem ali onim nesrečnikom. Če je le svojo usmiljeno roko pokazal sestradanemu nesrečnežu, jeli so še drugi moledovati. Kdor je imel le še količkaj moči, vstal je, da bi lažje nadlegoval mimogredoče. Utrujeni starci in otroci so povzdigovali medle roke. Matere so kazale svoje jokajoče otročiče v cunjaste povoje zavite, ki so jim omagovali v rokah.

Pretekla je zima in spomlad. Že dalj časa je zdravstveni odsek opozarjal oskrbovalni odsek na nevarnost kužne bolezni, ki bi nastala v mestu, ker je povsod nakopičeno toliko ljudij; predlagal je, naj se berači vsprejmejo v razne dobrodelne zavode.

V tem ko mestni očetje ta predlog pretehtujejo, presojajo in ga skušajo na razne načine uresničiti, raste množica trupel na ulici z vsakim dnevom, čim bolj raste beda.

Oskrbovalni odsek predlaga kot najlažji in najboljši pripomoček, da se vsi berači, zdravi in bolni, vsprejmó v bolnico, kjer bi jih država na svoje stroške redila. Zdravstveni odsek je nasprotoval, a kljub temu ta predlog prodrè, četudi bi s tem le še bolj rastla nevarnost, katero so hoteli odvrniti.

Ker mogoče ta ali oni čitatelj ne pozná milanske bolnice niti po opisih, moramo nekliko o nji izpregovoriti.

To poslopje je čveterokotno, stoji zvnaj mesta, na levi strani vshodnih vrat. Od zidu je ločeno po globokem jarku, po ulici, ki pelje po utrdbah in po grapi, ki drži okrog bolnice. Daljši strani meriti do petsto korakov, drugi dve petnajst menj. Jedn nadstropno poslopje je na zvananji strani razdeljeno v majhne sobice. Znotraj drži naokrog dolg mostovž z majhnimi in šibkimi stebri.

Sobic je bilo dvesto in osemdeset ali še več. Sedaj jih je menj, ker so v sredi naredili veliko odprtino, drugo manjo pa na oni strani pročelja, ki drži na glavno cesto.

Ob času naše povesti sta bila samo dva vhoda, jeden sredi strani, ki je obrnjena proti mestnemu obzidju, drugi baš na nasprotni strani. Sredi dvorišča je bila in je še majhna osmerokotna kapelica.

Poslopje se je začelo zidati leta 1489. z volilom nekega meščana, pozneje pa na stroške države in drugih dobrotnikov in darovalcev, in sicer v lepi namen, da bi bilo ob času kuge bolnica za kužne.

Ta bolezen je bila tedaj zelo navadna, pokazala se je po dvakrat, štirikrat, šestkrat, osemkrat v stoletji sedaj v ti, sedaj v oni deželi Evrope. Časih pa se je razširila na dolgo in široko po celem svetu. V tedanjem času so v bolnici hranili razno blago.

Da bi poslopje pripravili za novi namen, niso se ozirali na zdravstvene predpise, temveč so v naglici izčistili sobe, in na jedenkrat odnesli vse blago. Položili so po vseh sobah slamo po tleh, nabrali živeža, kolikor so ga mogli in kakeršnega so mogli. Potem javno povabijo vse stradalce v bolnico.

Marsikdo je šel radovoljno; one, ki so bolni ležali po ulicah, prinesli so s silo, kmalu je bilo tri tisoč beračev notri. Še več jih je ostalo zvnaj. Nekateri so pričakovali, da bi drugi odšli, ker bi potem lahko brez tekmecev nadlegovali usmiljene ljudi, drugi so se bali biti zaprti, zopet drugi pa niso zaupali bogatinom in mogotcem, kar

se često zgodi in se ravna po nevednosti ljudij, po številu ubožcev in po nezaupljivosti do postav. Nekateri tudi radi tega niso hoteli iti v bolnico, ker so vedeli, kakšna je državna pomoč.

Večina se jih ne zneni za povabilo in se vlačí še vedno po ulicah; zato sklene gosposka poskusiti s silo. Biriči hodijo naokrog, da bi poganjali berače v bolnico; kdor se brani, zvežejo ga. Za vsakega dobé deset novcev; čeprav vlada skrajna beda, vendar ima država še vedno denar za svoje napačne namene.

Zgodi se, kar je nameraval doseči svēt; velik del beračev zbeži iz mesta, da bi mogli drugje vsaj svobodno živeti in umreti. Vender so jih kljubu temu toliko nalovili, da je število radovoljnih in prisiljenih stanovalcev bolnice doseglo devet tisoč.

Žene in otroci so bili najbrže v posebnem oddelku, dasí nam poročila iz one dobe ne vedó o tem ničesar povedati. Nedostajalo se ni predpisov in naredeb v svrhu dobrega reda. A vsakdo si lahko misli, kako je bilo mogoče vzdržati red v onih izrednih okoliščinah, pri toliki in tako različni množici, kjer so bili mej radovoljnimi bolniki tudi prisiljeni. Za tega je bilo beračenje potreba, sramota, za onega poklic. Ta je vzrastel na polji ali v svoji delavnici, oni je vzgojen na ulici, v krčmah, v palači mogotcev, brez dela, za hudobije, ošabnost in nasilje.

Kakšna je bila njih hrana in kakšno stanovanje, skleпали bi lahko tudi brez zanesljivih poročil, katera pa imamo. Spalo jih je po dvajset ali trideset v jedni sobici, nakopičeni so bili na hodnikih na smrdljivi in gnjili slami ali na golih tleh. Zapovedano je sicer bilo, da se mora slama pogosto menjati, a bila je slaba, pokvarjena in stara.

Tudi se je zapovedalo, da se mora deliti dober kruh. A kdo je še kedaj rekel, da se mora deliti slabo blago? Kako bi se dalo izvršiti v teh okoliščinah, pri ti gnječi, kar bi bilo nemogoče v bolj vsakdanjih okoliščinah? V poročilih čitamo, da so v kruh mešali težke in neredilne tvarine. Verjetno

je, da ta pritožba ni bila izmišljena. Tudi vode je bilo premalo, namreč zdrave in sveže vode. Skupni vodnjak je bila grapa, ki se vleče okrog bolnice; v bližini tolike množice postala je še bolj plitva, kalna in blatnata.

K tem vzrokom umrljivosti, ki so razjedali bolna in šele obolela telesa, pridruži se še neugodno vreme: nepretrgano deževje, potem nepretrgana suša, nato pa huda in prezgodna vročina. K bedi se pridruži še zavest bede, dolgočasnost in nejevolja, spomini na prejšnje življenje, žalovanje po izgubljenih in odsotnih ljubljenih svojcih, mejsebojno nadlegovanje in mrzenje, potrnost in besnost in druge strasti, ki so se rodile še-le v bolnici, če jih niso s sabo prinesli.

Ni bilo čudno, da je umrljivost v ti zagati rastla in rastla kot kužna bolezen. Mogoče so vse te združene in povečane okoliščine samó pospešile pravo nalezljivo bolezen. Mogoče da je bila ta umrljivost res kaka vrsta kužnih boleznij, ki se pri manjših in manj časa trajajočih draginjah pogosto prikažejo. Za to bolezen so bila mogoče zelo ugodna in občutljiva tla telesa, katera je na to pripravila uže beda, slaba hrana, nezmernost, nečednost, utrujenost in podivjanost. Mogoče so bili ti pogoji za njo zelo ugodni, da se je zaredila, raztrosila.

Take izraze rabimo opirajoč se na podmeno, katero zagovarjajo nekateri zdravniki, v tem, ko jo neki marljiv in bistroumen zdravnik zavrača z veliko previdnostjo.¹⁾

Mogoče se je bolezen rodila še le v bolnici, ker zdravstveni svēt ni bil dovolj oprezen s svojimi naredbami, mogoče da je že vsakdo njeno kal v sebi nosil, kar je zelo verjetno, če pomislimo, koliko časa je že trajala beda in kako so ljudje že preje umirali, in da se je pozneje v gnječi grozovito naglo razširila.

Naj bode resnična ta ali ona domneva, resnica je, da je umrlo vsak dan v bolnici nad sto bolnikov.

¹⁾ Del morbo petecchiale . . e degli altri contagi in generale, opera del dott. F. Enrico Acerbi. Cap. III § 1 e 2.

V bolnici je vse ječalo, medlelo, balo se, vzdihovalo in tulilo, oskrbovalni svēt pa se je sramoval, strmel in obupaval. Možje se razgovarjajo in posvetujejo z zdravstvenim svētom. Ne preostane družega, nego opustiti, kar se je s tolikimi žrtvami in mukami začelo. Bolnico odpró in odslove vse ne bolne berače, ki se besno-radostno vsujejo na ulico. Po mestu se zopet razlega prejšnje stokanje, a bolj slabotno in redko.

Ko je Ripamonti videl to še bolj usmiljenja vredno množico, topilo se mu je srce, ker se je nje število tako skrčilo v bolnici. Bolnike so prenesli v sedanje zavetišče režežev Santa Maria della Stella, tam so tudi večinoma umrli.

Mej tem začnó polja rumeneti. Berači s kmetov hité zopet iz mesta, veseleč se bogate žetve. Dobri Federigo jim na pot dá zadnji dar kot znak svoje ljubezni. Vsak kmet, ki pride pred njegovo palačo, dobi novcev in srp za žetev.

Z žetvijo poneha lakota. Nalezljiva umrljivost pa traja še do jeseni, ko se prikaže nova šiba božja.

Mej tem so se zgodile važne stvari velikega pomena. Ko je kardinal Richelieu premagal Roccello, sklenil je mir z angleškim kraljem in je s svojo tehtno besedo v francoskem državnem svetu dosegel, da se je šlo na pomoč vojvodi Nevers. Kralj sam naj bi peljal svojo vojsko.

Mej vojnimi pripravami sporoči grof nasavski, cesarski komisar novemu vojvodi v Mantovi, da naj deželo izroči Ferdinandu, sicer jo sam na svojo roko zasede. Vojvoda se v svojem obupnem položaju brani proti takemu silnemu in krutemu zahtevanju tem bolj, ker se bliža francoska pomoč. Izrazi se v nejasnih in dvoumnih besedah, kakor bi se ne hotel cesarju popolnoma podvreči. Komisar odide z grožnjo, da se vrne z vojno silo.

V sušcu odrine kardinal Richelieu z vojsko, katero vodi kralj sam, ter zahteva prehod skozi Savojsko.

V daljšem pogajanji ne pride do nikacega soglasja. Po majhni, za Francoze ugodni bitki, se le-ti začno znova pogajati.

Naposled se stranki dogovorita in vojvoda obljubi, da don Gonzalo prestane oblegati Casale, če bi se pa ta branil, združiti se ima savojski vojvoda s Francozi, da vkupno napadejo Milan. Don Gonzalo je vesel, da odnese zdravo kožo, in neha oblegati Casale, kamor takoj pride četa Francozov posadki na pomoč.

Tedaj je Achillini zložil na kralja Ludovika slavni sonet:

„Le kréšite se iskre, in železo kujte“;

in drugi sonet, v katerem pozivlja kralja, da naj osvobodi sveto zemljo. A pesnikove besede se navadno ne poslušajo.

Dogodki o katerih bi mislil, da so posledica njih oduševljenja, so bili že preje dogovorjeni. Kardinal Richelieu sklene, vrniti se na Francosko radi važnih opravkov. Girolamo Soranzo, beneški poslanec, bi rad ovrigel ta sklep, a kralj in kardinal se nista brigala za njegovo grožnjo, kakor tudi ne za pesnikove verze in sta se z večjim delom vojske vrnila, zapustivši v Susi šest tisoč mož, da bi zasedli gorsko sedlo in čuvali, da se drži sklenjena pogodba.

V tem ko francoska vojska odhaja, bliža se Ferdinandova od druge strani in udere v Grigione in Valtellino, prodirajoč proti Milanu.

Razven drugih nevarnostij, ki so združene s takim prehodom, izvedel je tudi zdravstveni svēt, da v teh četah razsaja kuga, ki zmirom tli v nemških četah, kakor trdi Varghi, ko pripoveduje o oni kugi, katero so Nemci zanesli v Florenco.

Alessandro Tadino, član zdravstvenega sveta (bilo jih je razven predsednika šest; dva zdravnika in štirje uradniki) dobi od svetovalstva povelje, kakor pripoveduje v svojih poročilih, da naj namestnika opozori na veliko nevarnost, ki žuga deželi, ako bi nemške čete šle do Mantove, kakor se je govorilo.

Po vedenju don Gonzala posnemamo, da bi si zelo rad priboril častno mesto v zgodovini, kar se mu je tudi posrečilo. Kot se navadno ne zgodi, ni se zapisalo

velevažno dejanje, katero je storil, ko je odgovoril zdravniku Tadinu. Rekel je, da ne vé kaj početi, da slava in čast, radi katere so odrinile nemške čete, več tehta nego preteča nevarnost, da hoče vse potrebno ukreniti in zaupati na božjo previdnost.

Da bi vse potrebno ukrenili, predlagata zdravnika v zdravstvenem odboru (Tadino in senator Settala, sin slavnega Lodovica), da se pod hudimi kaznimi prepové kupovati od vojakov kake reči. A predsednik ni mogel uvideti, da je to potrebno. Tadino pravi: „Ta mož je bil zelo dober, a ni mogel umeti, da bi občevanje z vojaki in kupovanje njih blaga moglo škoditi komu na zdravju.“

To mesto navajamo kot neko posebnost tedanjega časa. Kajti odkar obstojajo zdravstveni sveti, nikdar še ni tako sklepal noben predsednik, če to sploh moremo imenovati sklepanje.

Kmalu po onem odgovoru mora iti don Gonzalo iz Milana; njegov odhod je bil zelo klavern. Odstavljen je bil radi slabih posledic vojne, katero je on provzročil; ljudstvo ga je napadalo radi lakote, katero je moralo trpeti pod njegovo vlado. — Kaj je storil za kugo, tega nikdo ni vedel ali pa se ni brigal za to razven zdravstvenega odbora, posebno dveh zdravnikov.

Iz svoje palače je odrinil v potni kočiji, sredi straže helebardičev; spredaj stajala dva trobentača, sledile pa so druge plemenitaške kočije, da bi ga spremile na zadnji poti. Na stolnem trgu je bilo zbranih mnogo otročajev, ki ga vsprejmó z žvižganjem in tekó za vozom.

Ko pride sprevod v ulico, ki pelje proti ticinskim vratom, zaide mahoma v veliko gnječo, ki ga je tam čakala; ljudje tem bolj vró skupaj, ker trobentača neprenehoma trobita od dvorne palače do vrat. Ker je bil jeden izmej njiju pokaran, češ da je s trobentanjem privabil ljudstvo, odgovori dotični naravnost: „Dragi gospod! Jaz pravim takole: Če Njegova Svetlost ni rada slišala trobentanja, lahko bi zapovedala, da prenehava.“ A don Gonzalo ničesar ne zapove, ker ni

hotel pokazati svoje bojazni, ker se je bal, da s tem množico še bolj ne razdraži, ali ker je bil res nekoliko zmešan. Straža zaman odriva gnječo, ki teče za vozom in kriči: „Poberi se, draginja, poberi se kri revežev!“ Blizu vrat začne tudi metati kamenje, opeke, krepelca, vse, kar ji pride pod roke, kar se navadno zgodi pri tacih prilikah. Del množice hiti na zidovje in v slovo meče na kočijo razne predmete. Potem se množica razkropi.

Na mestu don Gonzala pride markiz Ambrogio Spinola, čegar ime je že v hollandskih vojskah postalo znamenito in slavno.

Mej tem je nemška vojska pod poveljstvom grofa Rambaldo di Collalto, laškega poveljnika, ki pa ni bil tako slaven, dobila odločilni ukaz, napasti Mantovo. Sredi kimovca udere v Milansko.

Tedanje vojaštvo je bilo večji del sestavljeno iz pustolovcev, katere je ta ali oni poveljnik nabral na povelje tega ali onega kneza, časih tudi na svoj račun, da se je potem z njimi vred prodal. Vlekla jih ni plača, ampak bolj nada, da bodo smeli po svoji volji ropati in poljubno pleniti. Stalnega reda ni bilo, ker bi se težko zlagal z neodvisnostjo posameznih poveljnikov. Ti se niso brigali za red, a če bi tudi hoteli, vendar bi bilo nemogoče vzdržati ga za stalno. Vojaki te baže bi se namreč uprli poveljniku, ki bi prepovedal pleniti, gotovo pa bi mu zbežali izpod njegove zastave.

Tudi knezi, ki so najemali take čete, so gledali bolj na množico, da bi si zagotovili svoja podjetja, nego na to, ali zadošča njih pičlo imetje, vzdrževati toliko ljudij.

Mezda se je navadno prepozno in z odbitki plačevala Primankljaj so si vojaki sami pokrili s tem, da so plenili dežeje.

Menj kot ime Wallenstein je znan njegov rek: da je lažje vzdrževati stotisoč nego dvanajst tisoč vojakov. Čete, o katerih govorimo, so uže pod Wallensteinom pustošile Nemčijo v oni uže sami na sebi in radi posledic slavnoznani tridesetletni vojski, katera je tedaj uže trajala najst let. Mej njimi je bil tudi njegov telesni polk pod poveljstvom

njegovega namestnika. Ostali poveljniki so bili večji del tudi njegovi učenci in mogoče jih je bilo mej njimi več ki so štiri leta pozneje pospešili njegov žalostni konec.

Bilo je osemindvajset tisoč pešcev in sedem tisoč konjnikov. Ko pridejo iz Valteline, morajo iti do Mantove zmirom ob Addi do tja, kjer se izliva v Pad, ob katerem so potem morali še precej daleč iti. Bilo je osem dnij hoda po milanski vojvodini.

Velik del prebivalcev zbeži v gore, vzame s sabo vse dragocenosti in skrrije svoje črede. Drugi ostanejo doma, da bi branili bolnike, čuvali hiše ognja ali pazili na skrite in zakopane zaklade; drugi pa ostanejo doma, ker nimajo ničesar izgubiti ali celo lahko kaj pridobe. Prednje čete se precej razkropé po okolici in začno takoj pleniti. Kar se dá odnesti, izgine, ostalo pa pokončajo in ugonobijo, razrušijo poslopja, hiše, hleve, trapijo ljudi in onečaščujejo deklice in žene. Vse zvijske in iznajdbe v varstvo imetja so neuspešne, da celo pogubonosne.

Vojaki so vedeli za najbolj skrite zvijske, prebrskali so vse hišne kote, podirali stene in trgali pokrove. Na vrtovih so hitro opazili, kje je prst na novo odkopana. Celo po gorah plenijo črede. S pomočjo hudobnih vodnikov poiščejo po jamah bogatine, ki so se tu sem zarili. Vlečejo jih na njih domove in jih z mučenjem in trpinčenjem prisilijo, da pokažejo svoje zaklade.

Naposled odrinejo. Bobnanje in trobentanje zamira v daljavi, nekoliko mirnih ur preteče v grozi in strahu, potem pa se začuje zopet novo bobnanje in trobentanje, ki naznanja novo četo.

Ker ti ne najdejo več plena, toliko bolj divje pokončavajo ostanke, zažigajo izpraznjene posode in vrata izb, kjer ni več najti ničesar, in tudi hiše. Ljudstvo grozno mučijo. To traja dvajset dnij, kajti na toliko čet je razdeljena vojska.

Najpreje se vržejo ti vragi na Colico, potem na Bellano, razkrope se po Valsassini, od koder privró v Lecco.

Devetindvajseto poglavje.

Mej temi od nesreče preganjanimi srečamo tudi naše znanca.

Kdor ni videl don Abbondia onega dne, ko se je raznesla novica, da se bliža sovražnik zapuščajoč za sabo grozo in trepet, ta ne vé, kaj je strah in bojazen. Sedaj pridejo; trideset, štirideset, petdeset tisoč jih je; sami vragi, krivoverci, antikristi. Oplenili so Cortenuovo, zažgali Primaluno, opustošili Introbbio, Pasturo, Barsio, so uže v Balabbio, jutri so tu.

Te novice so šle od ust do ust. Vse teka sem ter tja, posvetuje se, vsakdo omahuje, ali bi bežal ali ostal. Ženske se zbirajo in si z rokami rujejo lase.

Don Abbondio je pred vsemi drugimi sklenil, da zbeži, a povsod vidi nepremagljive zapreke in grozne nevarnosti. „Kaj naj storim?“ kriči don Abbondio.

V gore je težavno hoditi in še varno ni tam. Slišalo se je, da suličarji plezajo po

gorah kot mačke, ako zavohajo kje plen. Jezero je razburkano. Veter piše, večji del ribičev se je prepeljal s svojimi čolni na drugo stran, da bi jim ne bilo treba prevažati vojakov in prateža. Oni, ki so ostali, morali so prepeljati nezumno množico ljudi v viharju in burji, da bi se lahko vsak trenotek zvrnili.

Da bi se ognil prodirajoči vojski, ni mogel nihče dobiti niti voza niti konja. Peš bi don Abbondio ne prišel tako daleč, da bi ga ne mogli vojaki prehiteti. Bergameška meja ni bila tako daleč, da bi ne mogel v par urah priti v varno zavetje. A izvedelo se je, da je iz Bergama v naglici odrinil oddelek konjice, da bi se skital po meji in varoval pešcem hrbet. Konjiki, takozvani „cappelletti“ bili so pravi vragi, še huji nego suličarji.

Ubogi mož je ves zmešan letal po hiši gori in doli za Perpetuo, da bi se z njo po-

svetoval. A Perpetua je v naglici zbirala hišno orodje, da bi je skrila v podstrešje. Tekala je sem ter tja kot brez glave, dela je imela polne roke; don Abbondiu le odgovori: „Sedaj vse te stvari denem v kraj; potem pa se pomeniva!“

Don Abbondio jo hoče zadržavati in se z njo posvetovati. Toda ona je bila tako preobložena z delom, tresla se je od strahu in jezila radi sitnosti don Abbondia, da ni bilo mogoče z njo govoriti. „Saj si tudi drugi znajo pomagati; zakaj bi si ne znala midva? Ne zavirajte me vedno! Ali menite, da se drugi ne bojé za svojo kožo? Ali mislite, da vojaki baš na vas mislijo? Raji mi pomagajte, nego da mi vedno cepetate pod nogami jokajoč in stokajoč!“

Tako se Perpetua znebi kurata; sklenila je uže, kadar bode dokončala to sitno delo, kurata prijeti kot dečka za roko in ga peljati v gore.

Don Abbondio osamljen stopi k oknu, poluka na cesto in vleče na ušesa. Ko vidi ljudi mimo prihajati, kriči na pol jokavo, na pol očitljivo: „Poiščite vendar svojemu kuratu konja, mulo, osla! Nihče se ne zmeni zame! Tako ljudstvo! Počakajte me, da gremo skupaj! Počakajte, da vas bode petnajst, dvajset in peljite s sabo mene zapuščenega kurata! Ali me hočete prepustiti onim psom? Ali ne veste, da so sami luteranci, kateri imajo za dobro delo, če ubijejo duhovnika? Ali hočete, da tukaj umrem kot mučenec? O to ljudstvo! to ljudstvo!“

Komu je to pravil? Ljudem, ki so šli mimo in vzdihovali pod bremenom svojega imetja in mislili na ono, kar so ostavili doma, gnali so pred sabo krave, peljali so s sabo otroke, preobložene z bremenom; žene pa so na ramenih nesle one, ki niso mogli hoditi.

Nekateri meni nič tebi nič gredó svojo pot in ne pogledajo kvišku. Le redko pravi kdo: „Ej gospod! Storite, kar hočete! Srečni ste, ker vam ni treba misliti na družino; pomagajte si sami!“

„O jaz ubožec!“ kriči don Abbondio: „O to ljudstvo! Trda srca! To ni hvalež-

nost! Vsakdo misli samo nase, name nihče.“ Potem zopet poišče Perpetuo.

„Baš prav!“ reče mu ta. „Kaj je z denarjem?“

„Kaj narediva?“

„Dajte ga meni, da ga zakopljemo na vrtu z noži in vilicami vred!“

„Toda...“

„Toda, toda, dajte sèm! Obdržite si par novcev, če bo treba! Le meni prepustite!“

Don Abbondio jo uboga, gre k omari, vzame svoje zaklade in jih izroči Perpetui, ki reče: „Zakopljem jih na vrtu pod figovim drevesom.“ Nato odide. A kmalu zopet pride s košarico jestvin in prazno posodico, v katero naglo dene nekoliko perila zase in za gospoda, rekoč: „Molitvenik bodete vendar sami nesli.“

„Kam greva?“

„Kam pa gredó drugi? Najpreje greva na cesto, kjer nama povedo, kaj nama je storiti.“

V tem trenutku vstopi Agnese s košarico. Bere se ji z obraza, da ima nekaj važnega povedati.

Tudi Agnese je sklenila, da neče sama doma pričakovati nepovabljenih gostov. Misli je, kam bi skrila neznančev denar. Par srebrnikov, ki so ji tako hasnili za časa lakote, bilo je krivo njene bojazni in omahljivosti, ker je slišala, da so oni najbolj nesrečni, ki imajo kaj denarja; kajti na nje pritiskajo sovražniki, a zalezujejo jih tudi domačini.

Res je, da o tem božjem blagoslovu ni črhnila nikomur besedice razven don Abbondiu, pri katerem je polagoma menjavala srebrnike in mu pustila par novcev za kacega še bolj nesrečnega ubožca. A kdor ima mnogo skritega denarja in ne zna z njim ravnati, boji se vedno sosedov.

Kar Agnese ne more nesti s sabo, spravi po kotih, kakor ve in zna; skrbé jo srebrniki, katere ima zašite v obleki, in spomni se, da ji je neznanec obljubil tudi svojo pomoč. Spomni se, kaj je slišala pripovedovati o njegovem varnem gradu, kamor bi

proti gospodovi volji niti ptič ne mogel priti, ter sklene tam poiskati zavetja.

Ko premišljuje, kako bi to neznancu naznanila, spomni se na don Abbondia. Po onem pogovoru s kardinalom je bil don Abbodio zeló prijazen z njo, tem bolj, ker se ni bilo treba bati, da bi si s tem koga drugzega nakopal na glavo. Ona dva mladiča sta bila daleč; ni se mu bilo torej treba bati, da bi kdo poizvedoval, odkod prihaja to prijateljstvo. Agnese si misli, da je radi tega hrupa ubogi mož še bolj zbežan in zmeden nego ona, in da bode odobril njen nasvèt. Zato mu ga odkrije v prisotnosti Perpetue.

„Kaj pravite, Perpetua?“ vpraša don Abbondio.

„Jaz pravim, da je to božja previdnost, da ne smemo izgubljeni časa, temveč da se moramo takoj odpraviti.“

„In potem . . .?“

„Potem? Ko smo tam, smo varni. Saj vemo, da je oni gospod usmiljen človek. Veselilo ga bode, da nas more vsprejeti. Tja, tako visoko izvestno ne pridejo vojaki. Tam bode tudi dovolj jesti. Če bi šli v gore, povžili bi to hitro in slabo bi se nam godilo.“ Potem položi jestvine na perilo.

„Ali se je res izpreobrnil?“

„Kako morete dvomiti? Saj ste videli in slišali.“

„Toda, če gremo v past . . .?“

„Past? Z vašimi čenčami ne pridemo daleč. Dobra Agnese! Prišla vam je dobra misel.“ Potem postavi koš na mizo in ga zadene na ramena.

„Ali ni nikogar, da bi spremljal svojega kurata?“ pravi don Abbondio. „Če srečamo kacega hudobneža, ker jih je povsod dovolj, kako mi bodete pomagali?“

„Zopet vaša sitnost! S tem izgubljamó čas!“ vsklikne Perpetua. „Sedaj vender ne gremo iskat ljudij, ker ima vsakdo s sabo dosti opravila! Le vzemite svoj molitvenik in pokrivalo! Pojdimo!“

Don Abbondio odide in se vrne z molitvenikom pod pazduho in s pokrivalom na glavi ter z gorjačo v roci. Vsi trije gredo

skozi vratica, ki drže na plano. Perpetua zaklene iz navade, ne pa radi tega, ker je zaupala v ključavnico, in dene ključ v žep. Don Abbondio pogleda na cerkev in godrnja: „Ljudje naj jo stražijo, saj je za nje tukaj. Če jim je pri srci njih cerkev, skrbeli bodo za njo. Naj se zgodi, kar hoče!“

Molčé gredo čez polja; vsakdo misli na svojo osodo in gleda naokrog, posebno don Abbondio, ali ni kaj nevarnega ali posebnega videti. Nikogar ne srečajo. Ljudje so doma, da stražijo, ali vežejo svežnje ali pa pospravljajo ali hité po bregovih navkreber.

Don Abbondio ječi in vzdihuje, mrmra in godrnjá sam s sabo. Jezi se nad vojvodo neverškim, ki bi lahko doma na Francoskem živel kot knez in kateremu bi ne bilo treba hlepiti po mantovski vojvodini. Jezi se nad cesarjem, ki bi naj bil bolj pameten in vse v miru pustil, ker se mu ni treba mešati v vsako reč; on bi bil še vedno cesar, naj bode v Mantovi vojvoda Peter ali Pavel. Jezi se nad namestnikom, ki bi moral šibo božjo odvrniti od dežele, v tem ko je on vse zakrivil radi bojaželjnosti. „Trebalo bi bilo, da bi bili tukaj ti gospodje, da bi videli, kako prijetno je to“, misli si don Abbondio. „Čaka jih še obračun. Mej tem pa trpimo mi, ki smo nedolžni.“

„Le pustite te ljudi, ti vam ne pomagajo“, pravi Perpetua. „To so samo vaše čenče, s katerimi ničesar ne dosežete. Mene le skrbi . . .“

„Kaj?“

Perpetua je celo pot mislila, kaj je v naglici skrila, in se spomni, da je to ali ono pozabila ali slabo skrila, da je tu ali tam pustila sled, po katerem se bodo ravnali roparji.

„Lepo!“ pravi don Abbondio, ker je bil toliko varen življenja, da je uže lahko mislil na svoje druge zadeve. „Lepo! Kje ste imeli glavo?“

„Kaj!“ vsklikne Perpetua, ustavi se in se uprè z rokama ob boka, kolikor ji je dopuščal koš. „Kaj? Sedaj mi še očitajte, ker ste me vedno zavirali, dasi bi mi lahko

pomagali! Ali ste bolj mislili na svoje ali moje stvari? Nihče se ni zmenil zame, delala sem za žive in mrtve; če se kaj pogubi, ne morem pomagati. Saj sem storila več kot svojo dolžnost.“

Agnese pretrga ta pogovor in začne pripovedovati o svoji nesreči. Ni se pritoževala radi nadlog in težav, ampak radi tega, ker ji je izginila nada, žopet objeti Lucijo. Kajti baš ono jesen ste se nadejali snidenja. Ni bilo verjetno, da bi donna Prassede v tacih okoliščinah prišla na kmete prebivat, temveč odrinila bi v mesto, če bi bila na kmetih, kakor mnogo družih.

Tužni prizori v okolici ji ožive še bolj žalostne misli in nejevoljo. S steze pridejo naši potniki na glavno cesto, kjer je Agnese domov peljala svojo hčerko iz krojačeve hiše še pred nedavnim časom. Že se vidi vas.

„Dobro bi bilo, da bi pozdravili te poštene ljudi“, pravi Agnese.

„In da se nekoliko odpočijemo; ta koš mi je uže precej nadležna. Tudi prigriznemo nekoliko“, dostavi Perpetua.

„Če ne izgubimo preveč časa, kajti mi ne potujemo za kratek čas“, reče don Abbondio.

Vsprejeti so bili z velikim veseljem „Izkazujte dobrote“, pravi naš vir, pa bodele često srečali vesele obraze, ki vam bodo pomagali v stiskah.

Agnese zaihti, ko objame dobro ženo; in to ji je v veliko uteho. Stokajoč odgovarja na vprašanja, katera ji je stavila žena in njen mož glede Lucije.

„Bolje se ji godi nego nam“, pravi don Abbondio. „Ona je v Milanu, daleč od teh zmešnjav.“

„Ali bežite, gospod kurat?“ pravi krojač. „Kaj ne?“

„Da“, odgovorita namah gospod in služkinja.

„Obžalujem vas.“

„Mi gremo v grad * * *“, pravi don Abbondio.

„Dobro, tam ste varni kot v cerkvi.“

„Ali se tu ljudje ne bojé?“ vpraša don Abbondio.

„Povem vam naravnost, gospod. Tu mimo jih najbrže ne bode, ker smo predaleč od vojne ceste, hvala Bogu! Mogoče se zaleti k nam kak oddelek, česar nas Bog obvaruj. Saj je še dovolj časa. Počakati hočemo, da pridejo novice iz drugih krajev, kam se je namenil sovražnik.“

Družba sklene, da se pri krojaču do obeda pomudi.

Ker je bil uže čas za kosilo, reče krojač: „Družba mora počastiti mojo uborno mizo. Jaz menim, da vam bode zelo dobro teknilo.“

Perpetua pravi, da ima pri sebi par grizljajev. Po kratkem pogajanju se dogovoré, da skupaj obedujejo.

Otroci se zberó okrog svoje stare znanke Agnese. Krojač zapové deklici, ki je vdovi Mariji nesla miloščinjo, kakor se spominjate, da naj pobere v kotu štiri zgodnje kostanje in naj jih olupljene dene pražit.

„In ti“, reče krojač prvemu dečku, „teci na vrt, potresi breskvo, da jih pade par na tla! Ti pa“, pravi drugemu, „splezaj na figovo drevo in odtrgaj par zrelih fig! Saj vesta, kako in kaj.“ On pa nastavi majhno posodico vina, v tem ko žena pogrne mizo. Perpetua postavi na njo jedi in dene za don Abbondia na častno mesto prt in krožnik ter nož in vilice, katere je imela Perpetua v košu.

Družba se vsede in obeduje bolj veselo, nego je kdo pričakoval.

„Kaj pravi gospod kurat o ti kolobociji?“ vpraša krojač. „Zdi se mi, kakor bi čital zgodbe o francoskih zamorcih.“

„Kaj naj rečem? Še tega je meni manjkalo!“

„Poiskali ste si dobro zavetišče“, povzame prvi. „Nihče s silo ne pride v grad. Tam najdete družčino, ker je tja uže mnogo ljudstva bežalo in še beži.“

„Jaz upam, da nas lepo sprejmó. Jaz dobro poznam tega gospoda! Ko sem imel nekoč ž njim opraviti, bil je zelo uljuden.“

„In meni je rekel ta gospod“, pravi Agnese, „da naj se v potrebi kar naravnost nanj obrnem.“

„Čudno izpreobrnjenje“, pravi don Abbondio. „Toda ali je resnično?“

Krojač na dolgo in široko opisuje neznančevu sveto življenje, kako je postal iz šibe božje največji dobrotnik za celo okolico.

„In ljudje, katere je imel okolo sebe? . . . Njegovi hlapci? . . .“ vpraša don Abbondio, ki je često slišal to ali ono, pa se ni čutil še dovolj varnega.

„Večji del so odšli“, odgovori krojač; „oni pa, ki so ostali, izpremenili so življenje. Ta grad je postal prava Tebajida. Saj veste . . .“

Potem Agnese govori o obisku kardinalovem.

„Dober človek! Visoka glava! Škoda, da je tako hitro odrinil, nisem ga mogel bolj počastiti. Koliko bi mu imel povedati v drugih okolščinah!“

Ko vstanejo od mize, pokaže gostom kardinalovo sliko, ki je visela na vratih v čast njegovo. Povedal je tudi vsem, da tej sliki kardinal ni prav nič podoben, češ da ga je videl iz obličja v obličje v isti izbi.

„Ali to naj bi bil kardinal?“ reče Agnese. „Po obleki mu je podoben, a . . .“

„Ne res?“ reče krojač. „Saj tudi jaz to pravim. Nas ne prevarajo, ej! Pa vsaj je njegovo ime pod podobico. To je lep spomin!“

Don Abbondiu se je mudilo. Krojač gre iskat voz, ki bi ga peljal do gradu. Kmalu se vrne in pové, da uže gre. Potem se obrne k don Abbondiu in reče: „Gospod župnik, če hočete vzeti kako kratkočasno knjigo s sabo, postrežem vam lahko. Tudi jaz znam nekoliko čitati, a navadne knjige, ki niso za vas . . .“

„Hvala, hvala“, odgovori don Abbondio. „V teh okoliščinah človek težko premišljuje le najpotrebnejše stvari.“

Po mejsebojnem zahvaljevanji in pozdravljanji obljubi don Abbondio na povabilo krojačevu, da se hoče pozneje zopet tu ustaviti. Potem pride voz do vrat; prtljago naložé, nato pa se vsedejo na voz in bolj mirno ter veselo začno drugo polovico potovanja.

Krojač je povedal resnico o neznancu. Od dneva izpreobrnjenja je v resnici delal, kar je sklenil, povračal je škodo, miril, pomagal ubožcem, kakor je baš nanesla prilika. Pogum, katerega je preje kazal, ako se je branil ali napadal, kazal je pozneje s tem, da ni storil ne prvo ne drugo. Hodil je vedno sam in brez orožja, pripravljen na vse, kar bi se mu morda zgodilo po tolikih zločinih. Bil je prepričan, da bi bilo novo nasilstvo, če bi se posluževal sile oni, ki je ljudem toliko bil dolžan, da bi bilo zlo, katero bi se mu zgodilo, pred Bogom krivično, zanj pa samó pravično povračilo; ker baš on je najmanj poklican, kaznovati krivico.

Navzlic temu se mu ni zgodilo nič več zlega, kakor tedaj, ko je imel okrog sebe toliko oboroženih rok. Spomin na prejšnjo podivjanost in pogled sedanje blagosti, katerih prvi bi vzbudil hrepenjenje po maščevanju, drugi pa to koprnenje zadovoljil, pridobila sta mu občudovanje, ki mu je bilo v samoobrambo. Nikdo ga ni mogel ponižati; ponižal se je sam. Gnjev, katerega je bodrilo njegov ponos in strah drugih, se je raztopil v ti ponižnosti. Nepričakovano in brez nevarnosti so dobili razžaljeni zadoščenje, katerega bi jim ne moglo dati največje maščevanje, zadoščenje namreč s tem, da so ga videli kesati se svojih pregreh in ogorčenega vsled istih z njimi vred.

Marsikoga je mnogo let bridko peklo, ker ni mogel upati, da bi se kedaj kot močnejši maščeval za prejete krivice; pozneje ga je večkrat srečal samega, ne oboroženega, da bi se ne mogel braniti, a vender ga je vselej spoštljivo pozdravil.

Radi tega samoponižanja je imela njegova prisotnost in njegovo vedenje na sebi nekaj višjega, plemenitega, dasi sam tega ni opazil; kajti videlo se je, da se ne briga za nobeno nevarnost. Tudi najbolj divji in besni srd je moral nehote spoštovati skesanega in dobrega grešnika.

To spoštovanje je bilo tako veliko, da je neznanec često radi tega prišel v zadrego, in je moral paziti, da se mu ni preveč z

obraza in s kretanja brala notranja potrnost, in da bi ga radi tega preveč ne povelečevali. V cerkvi si je izbral zadnji sedež; vsakdo se je bal, zasesti ga pred njim, ker s tem bi si prisvajal častno mesto. Razžaljenje tega moža ali nespoštljivo ravnanje z njim bi ne bila nerodnost ali neotesanost, ampak velika pregreha. To so s časom občutili tudi oni, katere je izprva brzdalo samo mišljenje drugih.

Ti in drugi vzroki so odvrnili od njega tudi maščevanje javne oblasti, tako da je bil tudi od te strani popolnoma varen. S svojim visokim stanom in sovraštvom se je uže preje branil in tem bolj je bilo to zanj važno, ker se je k slavnemu imenu še pridružilo vzgledno življenje in izpreobrnjenje. Gosposke in druge visoke glave so se tega z ljudeštvom vred veselile.

Čudno bi bilo, če bi kdo hotel slabo ravnati z možem, katerega je vsakdo slavil. Oblasti so bile zamotane v večno, često nesrečno vojsko proti ponavljajočim se uporom in so bile zadovoljne, da se je končal nadležni in skoro nemogoči boj proti neznanecu, posebno ker se je ta izpreobrnil in ob jednem dal povračilo, katerega gosposke navadno niso mogle in niso hotele zahtevati. Če bi gosposke mučile svetnika, vender bi ne izbrisale madeža, da niso mogle ukrotiti zločinca. Če bi ga kaznovale, odvrnila bi kazni samo druge take ljudi od izpreobrnjenja. Mogoče ga je ščitilo tudi to, da je bil izpreobrnjenja deležen kardinal Federigo, čegar sveto ime je bilo tesno zvezano z imenom onega spoznavalca.

Pri tedanjih okoliščinah, ko sta bili čudno spojeni duhovska oblast in posvetna moč, ki sta si bili vedno v laseh, a se nista ugonobili, temveč sta se sredi bojev spoštovali in častili, često stremili za istim ciljem, četudi nista sklenili miru, mislilo se je, da sprava z duhovsko oblastjo zatré ali vsaj odveže pregrehe proti posvetni oblasti, ker je prva s svojim naporom dosegla cilj, za katerim sta obe stremili.

Če bi ta mož padel, planili bi veliki in mali nanj, da bi ga udušili, ker pa je sam

legel na zemljo, klanjali so se vsi spoštljivo pred njim.

Seveda marsikomu ni ugajalo to nenavadno izpreobrnjenje, namreč plačanim izvrševalcem in soudeležencem zločinov, ki so se brez skrbi zanašali na to moč. Videli so, da so se namah raztrgale zamotane niti pričutih hudobij v trenutku, ko so morda baš pričakovali poročila o doseženem namenu.

Videli smó uže, kako raznovrstna čutila je izpreobrnjenje obudilo v njegovih hlapcih, ki so to čudno novico slišali iz njegovih ust samih: začudenje, bol, potrnost, jad, vsacega nekaj, ne pa zaničevanja in sovraštva.

Isto se je pripetilo njegovim biričem, ki so bili drugod raztreseni, isto tudi soudeležencem iz višjih stanov, ko so čuli grozno novico, v vseh iz istega vzroka.

Mnogo sovražnikov pa si je nakopal kardinal, kot čitamo nekje v Ripamontiju, vsled tega, češ da se je mešal v njih zadeve in prekrižal njih račune. Neznanec je hotel rešiti svojo dušo, in nihče bi se ne smel radi tega pritoževati.

Večina hlapcev se ne more privaditi na novi red in tudi ne vé, kdaj se spremeni, zato gredó drug za drugim. Ta si poišče družega gospodarja, morda mej prijatelji prejšnjega, oni vstopi v španjolsko ali mantovsko ali v kako drugo vojsko; ta začne na svoj račun vojsko, oni na svojo roko začne doprinasati hudobije.

Isto storé oni, ki so bili raztreseni po raznih krajih. Nekateri pa so se privadili na novo življenje ali pa so se mu sami udali, bili so večji del v dolini doma. Vrnili so se na polja in se lotili rokodelstva, katero so znali uže od mladih nog. Tujci pa so ostali v gradu kot služabniki. Bog jih je blagoslovil z njih gospodom vred. Smeli so neoboroženi hoditi naokrog, a uživali so vender spoštovanje.

Ko so prišle nemške čete, zatekli so se beguni iz uže preplavljenih in onih vasij, ki so bile v nevarnosti, v grad. Neznanec je bil vesel, da so stiskanci poiskali njegovo zidovje, katerega so se preje bali kot strašila. Sprejel jih je bolj hvaležno nego pri-

jazno, in dál naokolo poročiti, da je njegova hiša vsakemu odprta. Takoj utrdi dolino in grad, ako bi morda pešci in konjiki tudi tukaj skušali udreti.

Hlapce, ki so mu še ostali, zbere; bilo jih je malo, a bili so jaki kot Tortijevi stih. Govori jim o lepi priliki, katero jim je Bog dal, da podpirajo ubožce, katere so sami tolikokrat stiskali. Z velevanim glasom, kakor bi bil prepričan, da ga ubogajo, pové jim, kaj naj storé in kako naj se obnašajo, da bode ljudstvo v njih videlo le svoje zaščitnike in prijatelje. Iz podstrešja dá prinesiti puške, meče in sulice, ki so uže dolgo gori rujavele, in jih razdeli. Potem pové svojim kmetom in najemnikom v dolini, da naj pridejo z orožjem v grad. Kdor ni imel orožja, dá mu ga. Nato izbere par častnikov, kateri naj bi drugim poveljevali; določi posamezne straže pri vhodu in drugod v dolini, na griču in pri grajskih vratih, določi kako in kedaj naj se menjajo, kakor je uže preje bilo navadno v gradu.

V kotu podstrešne izbe je stalo orožje, katero je sam nosil preje; puška risanica,

meči, bodala, pištole, noži. Nikdo se jih ne dotakne, a sluge sklenejo gospoda vprašati, katero orožje si želi. „Nobeno“, odgovori neznanec. Bodisi vsled kake obljube, bodisi namenoma je neoborožen načeloval svoji posadki.

Ob jednom je dal dela drugim služabnikom in podložnikom. V gradu so morali pripraviti ležišča za kolikor mogoče mnogo oseb, postaviti postelje, po tleh položiti slamnice in odeje. Zapovedal je tudi, da se preskrbi živež za ljudi, katere bo mu Bog poslal in katerih je bilo od dneva do dneva več.

Tudi sam ni rok križem držal. Zvunaj in znotraj gradu, povsod po griču, v dolini je hodil okrog straž in jih hrabril, vse ogle dal in vredil z besedami, z očmi in s svojo navzočnostjo. Domá in na cesti je došlece prijazno sprejemal. Vsi, ki so ga uže videli ali še ne, gledali so ga kot začarani in za trenotek pozabili bedo in bojazen, ki sta jih sèm prignali. In še so gledali za njim, ko je uže odšel po cesti.

Trideseto poglavje.

Čeprav ljudje večji del niso vkupaj vrel od one strani, odkoder so prišli naši beguni, temveč od nasprotne, vendar so srečavali mej potjo jednake nesrečnike, ki so s postranskih potov prihajali na glavno cesto.

V takih okoliščinah se vsi ljudje mej sabo poznajo kot stari znanci. Kadar voz sreča kacega pešca, izprašujejo drug drugega. Ta je ušel kot naši beguni in ni hotel počakati vojakov, oni je uže slišal boben in trobente; tretji jih je celo uže videl in v čudnih bojah prestrašeno popisuje grozne obraze.

„Le sreča za nas!“ praviti ženi. „Hvala Bogu! Naj se zgodi, kar hoče, da smo le mi varni!“

A don Abbondio se prav nič ne veseli. Začne ga skrbeti to vrenje ljudij, ki je bilo

posebno na jedni strani močno. „Lepa reč!“ godrnja k ženskama, ko ni nikogar naokrog, „lepa reč! Ali ne veste, da ljudje po sili vabijo sovražnike, ker se vsi zbirajo na jednom mestu? Vse beži in se skriva, doma ne ostane nikdo. Mislili bodo, da so tu gori zakladi. Gotovo pridejo gori. O jaz nesrečnik! Kam sem zašel!“

„Saj ne pridejo gori“, pravi Agnese, „ker imajo tudi ti svoje opravke. Razven tega sem vedno slišala, da je bolje, če nas je v nevarnosti mnogo skupaj“

„Mnogo? Mnogo?“ odgovori don Abbondio. „Ubožica! Ali ne veste, da vsak suličar sto tacih pojé? Ne bilo bi prijetno, tičati sredi boja. O jaz ubožec! Boljše bi bilo iti na gore. Vsi tiščé na jeden kraj! . . . Sitneži!“ godrnja bolj tiho: „Kar naprej in naprej! Kot brezumna živina!“

„Isto bi lahko drugi o nas rekli“, pravi Agnese.

„Jezik za zobmi!“ reče don Abbondio. „S čenčami ne opravimo ničesar. Kar je storjeno, pa je. Zgodi naj se božja volja! Bog naj milo ravna z nami!“

Še bolj se prestraši, ko ob vhodu v dolino zapazi oboroženo stražo, utaborjeno deloma na pragu neke hiše, deloma v pritlični sobi. Don Abbondio jih po strani gleda. Niso sicer oni obrazi, katere je videl, ko je bil prvič tu, če pa so bili isti mej njimi, izpremenili so se precej. Kljub temu ga mravljinici spreletavajo pri tem prizoru. — O jaz ubožec! — misli si. — Tako se nam godi, če smo nôrci. Ne more biti drugače; saj to bi si lahko mislil o takem človeku. Kaj hoče? Ali želi boj? Ali hoče postati kralj? O jaz ubožec! V teh okolščinah bi se moral pod zemljo skriti, a on se kaže, kolikor se more, kakor bi jih hotel privabiti.

„Glejte gospod kurat“, pravi Agnese, „tu so dobri ljudje, ki nas bodo branili. Naj le pridejo vojaki! Ti niso kot naši strahopetci, ki znajo samo teči.“

„Tiho!“ odgovori don Abbondio potihem a jezno: „tiho! Saj ne veste kaj govorite! Prosite Boga, da se bode vojakom mudilo naprej in da ne izvedo, kaj se tu godi, kako se grad izpreminja v trdnjavo. Ali ne veste, da je vojakov naloga, polastiti se trdnjav? In nič družega. Za nje je naskok lahak, kakor bi šli k poroki. Kar najdejo, ostane njim, ljudi pa pomoré. O jaz ubožec! Mogoče se skrijem tja na one skale. V boji me ne smejo zalotiti, ne smejo, ne smejo!“

„Vi se celó bojite pomoči in brambe...“, začne Perpetua.

A don Abbondio jo osorno in tiho prekinje: „Tiho! Pazite, da ne izdaste tega pogovora! Pomislite, da se moramo tu na vse smejati in vse potrditi!“

Pri Hudi noči srečajo drugo oboroženo stražo, kateri se don Abbondio odkrije misleč si: — Gorje! gorje! Naravnost v tabor sem zašel! — Voz se ustavi. Don Abbondio plača vznika in ga odslovi. Potem pa se molče z ženama odpravi v breg. Pogled teh krajev

zopet vzbudi v domišljiji nekdanji strah, katerega je tu občutil, in ga še poveča.

Agnese še ni videla teh krajev, a v domišljiji si je naredila živo sliko o njih, ki ji je stopila pred oči, kadar je mislila na grozno potovanje Lucije. Ko je tedaj one kraje res videla, vzbudé se ji grozni spomini. „O gospod kurat!“ vsklikne, „če pomislim, da je Lucia šla tod...“

„Ali ne bodete molčali! Neumnica!“ kriči ji na ušesa don Abbondio, „ali se sme to tukaj govoriti? Ali ne veste, da smo v njegovi hiši. Sreča, da nas nihče ne sliši; toda če bodete tako govorili...“

„Ah!“ pravi Agnese, „saj je sedaj svetnik!“

„Tiho!“ odreže se don Abbondio. „Ali menite, da svetnikom lahko vse rečete, kar vam pride na um? Raji se mu zahvalite za izkazano vam dobroto!“

„Oh! Saj sem uže storila to! Ali mislite, da ne vem nič olike?“

„Olika zahteva, da ne govorimo stvari, ki bi morda ne bile komu po godu. Zapomniti si obe, da tu ne smemo norcev briti in blebetati, kar nam na um pride! To je grad mogočnega gospoda. Kakšne ljudi ima okrog sebe! Tu sèm pridejo vsakovrstni ljudje. Torej le pametno! Pretehtajmo vse besede in ne govorimo več kot je potrebno, če molčimo, ne naredimo nobene neumnosti!“

„Vi naredite še večjo zmešnjavo s svojimi...“ pravi Perpetua.

A don Abbondio ji zakliče, da naj molči, se naglo odkrije in globoko prikloni. Kajti opazil je neznanca iti jim naproti. Tudi ta spozná don Abbondia in se požuri idoč mu nasproti.

„Gospod kurat“, reče, ko je blizu, „rad bi vas v lepših okoliščinah vsprejel pod streho; a vendar me veseli, da vam sploh morem postreči.“

„Zaupal sem v veliko dobrotljivost vaše svetlosti“, odgovori don Abbondio, „in sem se drznil priti vas nadlegovat v teh žalostnih okoliščinah. Kakor vidite, bil sem tudi tako prost, da sem pripeljal s sabo družbo. To je moja ključarica...“

„Dobrodošla!“ pravi neznanec.

„In ta“, nadaljuje don Abbondio, „je žena, kateri ste vi izkazovali dobrote. Mati je one . . . one . . .“

„Lucije“, reče Agnese.

„Lucije!“ vsklikne neznanec in se obrne k Agnesi. „Dobrote! Jaz? Zelo všeč mi je, da pridete k meni . . . Dobrodošla! Vi pri-
našate blagoslov!“

„Seveda!“ reče Agnese. „Jaz vas pridem nadlegovat. Zahvaliti se vam moram za . . .“ pravi Agnese in se mu približa k ušesom.

Neznanec pretrga te besede in skrbno povprašuje, kako se godi Luciji. Potem spremlja goste k gradu, četudi so se zelo obotavljali.

Agnese pogleda župnika kakor bi mu hotela reči: „Le glejte, ali je treba, da nam vsilujete svoje svête!“

„Ali so uže prišli v vašo župnijo?“ vpraša neznanec.

„Ne, gospod, nisem jih hotel čakati“, odgovori don Abbondio. „Bog vé, če bi jim z zdravo kožo ušel in prišel vas nadlegovat.“

„Le pogum!“ povzame neznanec. „Saj ste v varnosti. Sèm gori ne pridejo; sicer pa jih lepo sprejmemo.“

„Upajmo, da ne pridejo,“, pravi don Abbondio in pokaže s prstom na gore, ki so zagrajale dolino na nasprotni strani, rekoč: „Slišal sem, da tudi tam divja krdelo sovragov, a . . . a . . .“

Mej dvema ognjema, — misli si don Abbondio: — Mej dvema ognjema! Kam ste me zapeljali ti dve klepetulji! On se najbrže tega celo raduje. Čudni ljudje!

Ko pridejo v grad, pelje gospod Agneso in Perpetuo v sobico ženskega oddelka, ki je zavzemal tri strani družega dvorišča v zadnjem delu poslopja na štrleči in osamljeni pečini visoko nad prepadom. Moški so stanovali na levi in desni družega dvorišča, ki je ležal na strani proti dolini.

Poslopje, ki je ločilo obe dvorišči in skozi katero se je prišlo s prvega na drugo skozi velikanska vrata nasproti glavnemu

vhodu, je bilo natlačeno z živežem in blagom, katero so ljudje s sabo prinesli. V moškem oddelku je bilo par sobic odločenih za duhovnike, ki bi morda došli. Neznanec tja spremlja don Abbondia, ki je bil prvi notri.

Tri ali štiri in dvajset dnij so bivali naši beguni v gradu sredi neprestanega gibanja, v veliki družbi, ki se je izprva vedno večala. Zgodilo se ni nič izrednega. Ni minil dan, da bi ne zgrabili za orožje. Tu prihajajo suličarji, tam so videli konjike. Pri tacih poročilih je neznanec odposlal ogleduhe. Če je bilo treba, vzel je s sabo ljudi, ki so bili vedno na to pripravljeni, in šel z njimi iz doline tja, kjer je bila nevarnost.

Čudno je bilo videti, kako je od nog do glave oboroženo četo vodil neoborožen mož. Navadno so zadeli na vojake, ki so iskali krme in plena in so večji del odnesli pete, predno so jih mogli dohiteti.

Ko je neznanec nekoč v beg zapodil majhno krdelce, da bi mu zagrenil veselje, priti še kedaj na to stran, poroči se mu, da so vojaki napadli in oplenili bližnjo vas. Suličarji od raznih čet so namreč zaostali, da bi ropali, in so se združili ter nenadoma planili na vasi blizu tabora, oplenili so prebivalce in jim na vse mogoče načine nagajali. Neznanec ogovori na kratko svoje ljudi in se odpravi proti dotični vasi.

Nenadoma pridejo. Hudobneži so imeli namen samó pleniti, ko pa opazijo oborožene in na boj pripravljene ljudi, opuste plenjenje in naglo zbežè, odkoder so prišli, ne čakajoč drug na družega. Neznanec jih nekaj časa zasleduje, potem pa se ustavi in čaka, če mogoče opazi kaj novega; naposled se pa vrne. Ko se vrača skozi osvobojeno vas, ploska mu in poveličuje ljudstvo njega in njegovo krdelce, ki jim je prineslo rešitev.

V gradu ni nastala najmanjša zmešnjava mej množico ljudi raznega stanu in spola, raznih navad in razne starosti. Neznanec je postavil straže na več krajih, ki so skrbno pazile na vsako nerednost, ker so bili odgovorni za to.

Prosil je tudi duhovnike in druge veljavnejše osebe, ki so bile pod njegovo streho, da so hodili okrog in pazili. Tudi sam je bil povsod.

Toda tudi v njegovi odsotnosti je vsakdo mislil, pod čegavo streho je, in to ga je krotilo, ako je bilo treba koga krotiti. Sicer pa so bili sami beguni, torej miroljubni ljudje.

Misel na dom in imetje, na sorodnike in prijatelje, ki so ostali v nevarnosti, novice, ki so vedno prihajale, potrle so jih in še povečale njih skromno in ponižno vedenje.

Bili so mej njimi tudi brezskrbni ljudje bolj močne narave in krepkega poguma, ki bi one dni radi veseli preživel. Ostavili so svoje domove, ker jih niso mogli braniti. Niso pa hoteli vzdihovati in jokati radi stvari, ki se ne dá več popraviti, in si v domišljiji predstavljati razdejanje, katero se jim odprè, ko pridejo domov. Znanе rodovine so šle skupaj ali so se srečale še le v gradu; sklepala so se nova prijateljstva. Kdor je imel preveč denarja, hodil je obedovat v dolino, kjer so v naglici postavili nekoliko krčem. V nekaterih so bili grizljaji zagrenjeni z vzdih; smelo se je govoriti samó o nesreči. V drugih so se spominjali nesreče samó, da so povedali, da na to ni treba misliti. Kdor ni hotel ali mogel trošiti novcev, dobil je v gradu juho, kruh in vino. Razven tega se je pognilo vsak dan par miz, kamor so bili povabljeni samo gospodovi gostje; mej temi so bili tudi naši trije znanci.

Agnese in Perpetua nista hoteli kruha zastonj jesti in sta pomagali pri tako velikem gospodinjstvu precejšnji del dneva, sicer sta pa klepetali z novimi prijateljicami in don Abbondijem.

Ta ni imel nič dela, a se vendar ni dolgočasil; strah je bil njegov služabnik. Strah pred sovražnim napadom mu je uže izginil ali ga vsaj ni več tako mučil. Kajti kmalu je uvidel, da ni utemeljen. A zavest, da je dežela od vseh strani preplavljena od vojakov, orožje in oboroženci, katere je vsak

dan videl, grad, misel, koliko in kaj se lahko v teh okoliščinah namah zgodi: vsega tega se boji neprenehoma. Pri tem pa še žalostno misli na svoj dom. Dokler je bil v tem zavetišči, ne oddalji se več nego za streljaj, nikdar pa ne gre na cesto.

Sprehajal se je sam po prostoru pred gradom in po obeh straneh gradu, kjer je glèdal na pečine in brezdna, da bi odkril kako pripravno stezico, po kateri bi lahko utekel v stiski. Vse svoje zavetnike spoštljivo pozdravlja in le z nekaterimi se spušča v pogovore. Največ govori z ženama, kakor smo uže rekli. Proti njima se pritožuje, čeprav ga Perpetua večkrat neprijetno prekine, in celo Agnese osramoti.

Pri mizi, kjer je zelo malo govoril, posluša grozne novice o četah, ki prihajajo vsak dan iz vasij od ust do ust ali pa so jih prinesli oni, ki so hoteli ostati domá, naposled pa so zbežali, ne da bi v stiski mogli kaj rešiti. Vsak dan so prišle nove novice o nesrečah.

Nekateri so zbrali pridno vse novice, obdelali jih po svoje in naprej raznesli. Govori se, kateri polki so najhuji, ali je huji pehota ali konjica, ponavljajo imena poveljnikov, kakor vedó in znajo, pripovedujejo si, kje hodijo čete in kje so se utaborile. Danes je bil ta polk v ti in ti vasi, jutri gre v ono, kjer je dosedaj plenil in ropal drugi. Ljudje poizvedujejo in štejejo, koliko polkov je uže šlo čez most v Lecco, kajti teh se ni bilo treba več bati, ker so izven dežele.

Najprej pridejo Wallensteinovi konjiki, potem Merodova pehota, anhaltska konjica, braniborska pehota, Montecucculijeva konjica, potem Ferrarijeva, nató Altringer, Fürstenberg, Colloredo, Hrvatje, Torquato Conti in drugi, naposled Galasso kot zadnji.

Ko se leteči oddelek beneške konjice odpravi, je vsa dežela zopet svobodna. Ljudje iz bližnjih vasij so se uže odpravili z gradu. Vsak dan je odšel kdo, kakor po jesenski nevihti s košatih vej visocega drevesa odletavajo ptiči, ki so se notri skrili. Naši znanci so menda zadnji odšli. Don Abbondio

se je namreč bal, da bi na potu ne srečal zaostalih suličarjev.

Perpetua je vedno govorila, da imajo vaški hudobneži tem lepšo priliko, še ostalo odnesti, čim dalje odlašajo.

Ako se je šlo za kožo, zmagal je vedno don Abbondio, če mu ni grozeča nevarnost zmešala glave.

Na dan, ki je bil določen za odhod, pošlje neznanec k „Hudi noči“ voz, na katerem je uže ležal za Agneso kup perila. Potegne jo na stran in ji reče, naj vzame še mošnjo srebrnikov, da popravi razdejano hišo. A ona se zahvali, roko držeč na prsih, in pravi, da ima še nekaj prejšnjih.

„Kadar vidite ubogo vašo Lucijo...“, reče ji naposled: „vem, da moli zame, ker sem ji storil toliko hudega! Recite ji, da sem ji hvaležen in upam, da bode njena molitev rodila blagoslov!“

Potem hoče vse tri goste spremljati do voza. Don Abbondio se ponižno in skromno zahvaljuje, Perpetua pa se priklanja, kar naj si čitatelj sam misli.

Nato odidejo in se za trenotek ustavijo v hiši krojačevi, kjer slišijo pripovedovati sto stvarij o vojski, o ropanji, udarcih, ranah, pustošenju in hudobijah. Tam se k sreči niso pokazali suličarji.

„Ah gospod kurat!“ pravi krojač, ko pomaga kuratu z voza, „cele knjige bi lahko napisal o teh burnih zgodbah.“

Kmalu naši potniki s svojimi očmi vidijo, kar so do tedaj le slišali pripovedovati. Vinogradi so opustošeni ne kot po trgatvi, ampak kot po toči in viharji. Trte leže raztrgane in poteptane na tleh. Koli so izruvani, zemlja steptana, potresena s trskami, perjem in mladikami. Drevesa so razklana in posekana, žive meje predrte, ograje odnešene. Po vaseh ležé razbita vrata, prebite deske, slama, cunje, črepinje so raztresene po cesti. Vzduh je težak, smrdljiv dim se vali iz hiš. Ljudje pospravljajo nered, popravljajo vrata, ali pa v gručah vzdihujejo.

Ko pride voz mimo, molé od vseh strani roke, da bi dobili kaj miloščinje.

S temi prizori pred očmi in v domišljiji, in enakih pričakujoč doma, pridejo naši znanci domov, kjer res najdejo, česar so se nadejali.

Agnese postavi sveženj v kot dvorišča, ki je ostal popolnoma nedotaknjen. Potem pomete in zbere ter dene vse v red, kar je še ostalo, pokliče tesarja in kovača, da popravita pohištvo, izloži darovano ji perilo in šteje denar rekoč: „Sreča v nesreči! Hvala Bogu, Materi božji in onemu dobremu gospodu! Res sreča v nesreči!“

Don Abbondio in Perpetua brez ključev prideta v hišo. Pri vsakem koraku v veži raste zaduhlost, strupen zrak, smrad, ki jima udarja v nos. V kuhinjo vstopita, tiščeč si nos in po prstih stopajoč, da se ogneta nesnagi, ki pokriva tla.

Ko pogledata naokrog, ne opazita nič celega, le ostanke in razvaline onega, kar je bilo preje v hiši, po vseh kotih perje in puh kokošij, kose perila, liste iz koledarjev don Abbondia, črepinje skled in krožnikov, vse na kup zmetano.

Na ognjišču opazita na majhnem prostoru znake velikega razdejanja, kakor množico mislij, katere hoče dober govornik izraziti v jednom stavku. Tu je gromada majhnih in velikih ugaslih oglov, ki so preje bili naslanjalo pri stolu, tam noga mize, vrata omare, postelja, doga posodice, v kateri je bilo don Abbondia vino. Vse ostalo je prah in pepel. Z ogli so hudobneži načekali na zid razne otročje podobe s čepicami in plešami in širokimi obrazi, ki naj bi pomenjali duhovnike. Seveda so narisane kolikor možno grozne in smešne, kar se je res dobro obneslo.

„Ah nesnage!“ vsklikne Perpetua.

„Ti hudobneži!“ vsklikne don Abbondio.

Naglo odideta skozi vrata na vrt; odahneti se, gresta naravnost k figovemu drevesu, a predno še prideta tja, opazita odkopano zemljo in oba zakričita.

Ko prideta do drevesa, vidita prazno jamo namesto zaklada. Don Abbondio začne oštevat Perpetuo, da ni zaklada dobro skrila. Ona seveda ni molčala.

Ko se oba nakričita, kazajoč na jamo in z rokama mahajoč, gresta proč in godrnjata. Povsod najdeta isto. S težavo osnažita in očistita hišo, ker tedaj ni bilo lahko dobiti pomoči. Precej časa sta živela kot v taboru in popravljala vrata, pohištvo, orodje z denarjem, katerega jima posodi Agnese.

Ta nesreča je rodila še druge bolj zoprne stvari. Perpetua je namreč vohala in škilila, ogledovala in tipala, dokler ni izvedela, da je precej pohištva, katero je po njenem mnenju uplenil in ugrabil sovražnik, dobro shranjenega pri nekaterih vaščanih. Prosila in silila je v gospoda, da bi svoje zahteval nazaj.

A to ni bila prava žila don Abbondia, kajti z malopridneži in ljudmi, v katerih rokah je bilo njegovo pohištvo, bi raji v miru živel.

„O tem nečem ničesar vedeti“, rekel je don Abbondio često. „Kolikokrat vam moram ponoviti? Kar je šlo, šlo je. Ali naj se dam še ubiti, ko so mi oplenihi hišo?“

„Saj pravim“, pravi Perpetua, „da bi si vi dali oči iztakniti. Drugim je krasti greh, pri vas pa narobe.“

„Kako nespametno vendar govoriš!“ odreže se don Abbondio. „Molči vendar!“

Perpetua obmolkne počasi, a kmalu zopet začne. Ubogi mož se ji več ne upa pritoževati se, če zmanjka kakova stvar, katero bi potreboval. Večkrat je namreč moral slišati: „Oni naj vam dá, ki imá, sedaj bi ne imel več, če bi ne imel opravititi s tako pohlevno ovco, kot ste vi.“

Še bolj ga vznemirja, ker sliši, da vsak dan prihajajo posamezni vojaki, kar je uže preje mislil. Boji se, da bi vojak ali celo krdelo ne zašlo pred vrata, katera je v naglici za silo dal popraviti in katera je vedno zapiral. A zgodilo se ni nič. Ni izginil še ta strah, ko se pridruži drugi.

Sedaj ostavimo ubozega moža; pripovedovati imamo več nego o njegovih težavah, nego o nesreči nekaterih vasij in o njih začasni bedi.

Jedintrideseto poglavje.

Zdravstveni odsek se je bal, da bi nemške čete ne zanesle na Milansko tudi kuge. In to se je res zgodilo, kakor je znano. Znano je tudi, da se je razširila skoro po celi Italiji.

Mi se držimo niti naše povesti in pripovedujemo glavne zgodbe te nadloge v Milanu. Kajti tedanji letopisi obdelujejo skoro samó glavno mesto, kakor se večkrat zgodi iz dobrih ali slabih vzrokov. Priznavamo, da ni naš namen, v tej povesti samó povedati, kako se je godilo našim znancem. Mi hočemo temveč obdelati del domače zgodovine, ki je bolj glasovita nego znana, in sicer kolikor mogoče na kratko in kolikor je v naši moči.

Iz istodobnih poročil ne izvemo nič zanesljivega in določnega; iz vsakega pa posnamemo nekaj. Vse prekaša poročilo Ripa-

montijevo¹⁾ po obilici in izbiri dejstev, katera so zelo dobro opisana. V vseh so izpuščene bistvene dogodbe, katere pa čitamo drugod. V vsakem zadenemo na napake, katere lahko popravimo s pomočjo drugih poročil, izdanih in neizdanih javnih listin, ki so nam ostale. Tu ali tam vidimo vzroke, katerih učinke izvemo drugod. Povsod je velik nered glede časa in dejstev. Pripoveduje se nam vse vprek brez reda, brez načrta.

To je navadna in najočitneja lastnost tedanjih knjig, posebno onih, ki so v Italiji spisane v novejšem jeziku; če je takó tudi drugod po Evropi, to vedó učenjaki, mi si to samó mislimo. Noben poznejši pisatelj ni

¹⁾ Josephi Ripamontii, canonici, scalensis, chronistae urbis Mediolani, De peste, quae fuit anno 1630. Libri V. Mediolani, 1640. apud Malatestas.

pregledal in uredil teh spominov, da bi spletel nepretrgano verigo dogodkov in popisal ono kugo, tako da imajo razna dela o nji zeló zmedene in netočne nazore.

Mi si moremo le misliti nezmerno tedanje gorjé in osodepolne blodnje moremo soditi bolj po svoji glavi nego po dejstvih, ki so ločena in odtrgana od najbolj značilnih okoliščin. Začetek in konec, tek dejanja, vse je zmotano v jeden koš. Mi smo zelo marljivo pregledali in primerjali vsa tiskana in netiskana poročila, mnogo listin, in smo storiili, kar je bilo v naši moči, četudi ne vse, kar bi bilo potrebno.

Mi ne bomo povedali vseh odredb javnih oblastij, tudi ne vseh spomina vrednih dogodeb. Tudi nečemo nikomur, ki bi se rad bolj poučil, vzeti prilike, da prouči vse listine. Saj čutimo, da iz takih še tako pomanjkljivih del veje živ in zdrav duh, ki se ne dá posnemati. Mi smo samo izložili glavne važnejše dogodke, uredili jih, kot so si sledili, da je mogoče opazovati njih vzajemne posledice, sestavili smo resnično in nepretrgano zgodovino te nadloge, dokler nam kdo drugi ne spiše boljše.

Kjer je hodila vojska, ležala so trupla po hišah in cestah. Kmalu so po vaseh začeli ljudje bolni postajati, umirati vsled hudih čudnih boleznij, katerih znaki so bili živečemu rodu nepoznani. Le nekaterim se niso zdeli novi, namreč onim, ki so se še spominjali kuge, ki je pred triinpetdesetimi leti razsajala po Italiji, posebno na Milanskem, kjer so jo imenovali kugo svetega Karola. Tako močna je ljubezen do bližnjega! Izmej raznih in nenavadnih spominov splošne nesreče štrli spomin na moža, kateremu je nadloga navdihnila čustva in dela, ki so bolj spomina vredna nego zlo samo.

Zdi se nam najbolj zanimiva prikazen iz dobe te nadloge, ker je bil povsod vodnik, pomočnik, vzgled, radovoljna žrtev. Splošna nesreča se nam zdi podjetje jednega moža in jo imenujemo po njem, kot bi jo on odkril, on provzročil.

Višji zdravnik Lodovico Settala ni samó preživel te kuge, ampak je bil tedaj zeló

delaven in neustrašen. Četudi je bil še mlad, vendar je bil zelo znamenit zdravnik.

Tudi leta 1630. je uže nekaj sumil, zato je skrbno pazil in poizvedoval, dne 20. vinotoka pa je poročal zdravstvenemu odboru, da se je v Chiuso, zadnji vasi v okolici trga Lecca na bergamski meji pokazala kužna bolezen. Zdravstveni odbor ne sklene ničesar, kakor nam je znano iz Tadinovega poročila.

Jednaka poročila so prihajala iz trgov Lecca in Bellana. Zdravstveni odbor se zadovolji s tem da odpošlje komisarja z zdravnikom v Como, da preiščeta naznačene kraje. Oba se iz nevednosti ali nemarnosti dasta pregovoriti od starega in nevednega brivca v Bellanu, da ta bolezen ni kuga, da je ponekod posledica jesenskih močvirnih hlapov, drugod pa posledica bede in muk, katere so morali ljudje radi vojske prenašati. S tem poročilom se odsek popolnoma pomiri.

Ker pa neprestano prihajajo poročila o umiranji iz drugih krajev, pošlje odbor dva odposlanca, da bi se prepričala in vse poskrbela: zdravnika Tadino in nekega predsednika odborovega.

Ko prideta ta dva, razširilo se je zlo uže tako, da ni bilo treba iskati dokazov. Šla sta v Lecco, Valsassino, po bregu komskega jezera, po okolici gore Brianza, v Gero d'Adda. Povsod vidita zaprta vrata in zapsučene vasi, ljudje pa leže raztreseni po polji „kot“, pravi Tadino, „divje zveri, držeč v roki meto, ruto, rožmarin ali steklenice z jesihom“. Število mrtvecev je bilo ogromno. Pri bolnikih in mrtvecih opazita grde in kužne znake. Pismo poročata o tem odseku, ki dne 30. vinotoka ukaže, da naj se mestna vrata zapirajo onim, ki pridejo iz okuženih krajev. Dokler ni bil ukaz spisan, dobé mitničarji začasna navodila.

Mej tem odposlanca vse ukreneta, kar se jima zdi potrebno. Vrneta se prepričana, da nič več ne preprečita boleznij, ki se je uže tako razširila.

Dne 14. listopada znova ustno in pismeno poročata odboru, ki jima ukaže, da vse razložita tudi namestniku.

Namestnik ju sprejme in obžaluje te grozne novice in pomiluje nesrečnike, toda vojna ga bolj skrbi: sed belli graviore esse curas.

Tako pravi Ripamonti, ki je preiskal odsekova poročila in občeval s Tadinom, katerega so uže drugič odposlali iz istega vzroka in z istim uspehom.

Dva ali tri dni pozneje, dne 18. listopada izdá namestnik naredbo, da naj ljudstvo svečano obhaja rojstvo kneževiča Karola, prvorojenca kralja Filipa četrtega; brigal se ni zato, da je v teh okoliščinah zeló nevarno, ako ljudje vkupaj vró. Ljudje so živeli kot navadno, kakor bi se nič ne zgodilo.

Slavnega Ambrogio Spinola odpošljejo da bi popravil hibe don Gonzala v vojni in da bi ob jednom kralja namestoval. Umrl je par mesecev pozneje v vojski, katera ga je tako skrbela; umrl ni na bojišči, nego v postelji, potrť in pobit od očitjanja, krivic, sitnostij, katere je moral pretrpeti od svojega kralja.

Zgodovina je obžalovala njegovo osodo in povedala, da ga niso znali ceniti. Popisala je natanko njegova vojaška in državniška podjetja, hvalila njegovo previdnost, delavnost in vstrajnost.

Povedala bi nam tudi lahko, kaj je storil, ko je kuga pretila ljudstvu, ki je bilo izročeno njegovi skrbi ali samovolji.

Te graje sicer ne opravičuje, vendar pa pomanjšuje strmenje radi njegovega čudnega vedenja, in vzbuja novo začudenje obnašanje ljudstva, ki bi se moralo bati, ker še ni bilo okuženo.

Žalostne novice so prihajale iz okuženih vasij, ki leže v polukrogu okolo mesta in so sem ter tja jedva osemnajst do dvajset milj oddaljene od Milana. Marsikdo bi si mislil, da se bode ljudstvo razburilo, postalo bolj ali manj previdno in nemirno. A poročila iz one dobe se zlagajo v tem, da se to ni zgodilo.

Pomanjkanje v prejšnjih letih, trpinčenje vojakov, duševna potrťost: iz tega so si ljudje razlagali veliko umrljivost. Če je kdo na trgu, v prodajalnici, doma zinil be-

sedico o nevarnosti ali kugi, posmehovali so se mu kot neverni Tomaži in ga zbadljivo zaničevali.

Ista neverjetnost, slepota in trmoglavost je vladala tudi v senatu, v svetu dekurijonov in pri vseh gosposkah.

Kardinal Federigo je jedva slišal prve novice o kugi, in uže je s pastirskim listom mej drugim zapovedal župnikom, naj opozarjajo ljudstvo, da naj vsak tak slučaj takoj sporoče in izročé okuženo ali sumljivo obleko.¹⁾ Tudi to lahko štejemo mej njegove zasluge.

Zdravstveni odsek je prosil pomoči in moledoval, a zaman. Celó v odseku gorečnost ni bila tako velika, kot sila. Tadino nam zatrjuje v svojih poročilih, da sta bila zdravnika presvedočena o preteči nevarnosti in sta vsodbujala odsek, ki naj bi vsodbujal druge.

Videli smo, kako malomarno se je delovalo, ko so prišla prva poročila o kugi. To je znamenje nezaslišane lenobe, katero pa so najbrže zakrivile višje gosposke, ki so se povsod umešavale. Naredba, ki je bila sklenjena dne 30. vinotoka, je bila izdana stoprav 23. listopada, objavljena še-le dne 29. istega meseca. Kuga je bila uže v Milanu.

Tadino in Ripamonti sta skušala poizvedeti ime, stan in druge okoliščine moža, ki jo je zanesel v mesto.

Če opazujemo početek velikanske naloge, ki terja žrtve, katerih ne štejemo po imenih, ampak približno po tisočih, polasti se nas radovednost in hočemo izvedeti prve žrtve, katerih imena so se mogla še zapomniti. V tem, kar se je godilo pred nesrečo, vidijo namreč ljudje nekaj osodepolnega in spomina vrednega.

Oba zgodopisca pravita, da je bil to neki italijanski vojak v španjolski vojski. Sicer se pa ne strinjata niti v imenu. Po Tadinu je bil to neki Pietro Antonio Lovato iz okolice trga Lecca, po Ripamontiju pa Pier Paolo Locati iz Chiavenne. Ne strinjata se tudi gledé dneva, ko je prišel v Milan. Po prvem

¹⁾ Vita di Federigo Borromeo, compilata da Francesco Rivolta. Milano 1666.

je prišel dne 22. vinotoka, po drugem pa istega dne prihodnjega meseca. Najbrže ni ne prvo ne drugo pravo. Oba dneva se ne zlagata z drugimi bolj verodostojnimi viri. Ripamonti je pisal na ukaz glavnega sveta dekurijonov in je imel več sredstev pri roki, da je pravo mogel poizvedeti. Tadino je moral uže radi svojega stanu natanko vedeti, kdaj se je pripetil ta važni dogodek. Sicer pa posnamemo iz drugih natančnejih virov, da se je to zgodilo pred ono naredbo glede došlecev iz okuženih krajev, če bi bilo potrebno, dalo bi se dokazati, da je bilo začetkom onega meseca. Čitatelj nam ta dokaz gotovo odpusti.

Ta nesrečnik je prinesel kugo v velikem svežnji obleke, katero je kupil in pokral nemškimi vojakom. Ustavil se je pri svojih sorodnikih pri vshodnih vratih, blizu kapuncinskega samostana. Jedva pride, uže oboli. Prenesejo ga v bolnico, kjer se mu pod pazduho naredi velika krasta, ki obudi v zdravniku sum. Četrty dan umrje.

Zdravstveni odsek prepove drugim zapustiti hišo; njegovo obleko in posteljo pa sežgó. Dve slugi, ki sta mu stregla, in neki menih v par dneh zbolé na kugi. V bolnici so precej od začetka mislili, kakšna je ta bolezen, in so vse potrebno ukrenili, da se res ni mogla ondi razširiti.

A vojak je zvonaj pustil kal, ki se hitro razvije. Najpreje se prime bolezen hišnega gospodarja, nekega Carlo Colonna, ki je znal brenkati. Zato odpeljejo na povelje odsekovo vse prebivalce dotične hiše v bolnico, kjer večji del zbolé in kmalu umrjó za kužno boleznijo.

Po mestu se razneso te snovi po njih obleki in pohištvu, katero so sorodniki, gostači in posli odtegnili, da bi jih gosposka ne sežgala, kakor je zaukazal zdravstveni svet.

Radi pomanjkljivosti naredeb, malomarnosti, s katero so jih izvrševali, in spretnosti, s katero so se jim ljudje ogibali, se je vlekla in plazila bolezen skozi celo leto 1629 in v prvih mesecih prihodnjega leta. Sedaj v tem, sedaj v onem predmestji je zbolel ali umrl ta ali oni.

Ker se je to redkoma zgodilo, izginil je sum, da bi to bila kuga; ljudstvo se je vedno bolj utrjevalo v neumni in grozni domišljiji, da to ni kuga. Mnogi zdravniki so posnemali ljudsko govornico — ali je tudi to glas božji? — smejali so se črnogledim prorokovanjem in pretečim napovedim nekaterih. Pri roki so vedno imeli imena navadnih boleznij, da so z njimi označili kugo, kadar so jih poklicali k bolnikom. Vsa znamenja in vse prikazni so bile zaman.

Poročila na zdravstveni odsek so navadno pozno prihajala. Strah pred zaporom in bolnico je ljudi izpametoval. Zatajevali so bolnike in podkupovali grobokope in njih nadzornike; od uradnikov zdravstvenega sveta, ki so imeli preiskavati mrtvece, so za denar dobivali napačna spričevala.

Če se je odseku posrečilo, razkriti kjerkoli kugo, ukazal je sežgati obleko, dal zapreti hiše, družine pa poslati v bolnico. Zato je ljudstvo zelo godrnjalo in mrmralo zoper njega, ne samo plemstvo in trgovci, ampak tudi nižji slojevi, kot pravi Tadino. Bili so prepričani, da je to samo neumestno trpinčenje.

Posebno so sovražili zdravnika Tadina in senatorja Settalo, sina nadzdravnikovega. Tadva nista smela iti čez trg, ker ju je ljudstvo takoj napadlo z zbadljivimi besedami ali celo s kamenjem.

Čudno in spomina vredno je, v kakem položaji sta bila par mesecev ta dva moža, ki sta videla pred sabo grozno šibo božjo. Trudila sta se, da bi jo odvrnila, a zadela sta na zapreke, kjer sta pričakovala pomoči in dobre volje. Vsi so se jezili na oba in so ju imeli za sovražnika domovine — pro patriae hostibus, pravi Ripamonti.

Sovražili pa so tudi druge zdravnike, ki so bili prepričani o kugi, svetovali k previdnosti in skušali tudi druge o tem prepričati. Mirnejši jim predbacivajo lahkovernost in trmoglavost; drugim pa je to očitna goljufija, spletkarjenje, češ da bi zdravniki radi imeli dobiček vsled splošnega strahu.

Nadzdravnik Lodovico Settala, skoro osemdesetleten starček, ki je bil profesor

medicines na vseučilišči v Paviji in moralne filozofije v Milanu, ki je spisal mnogo tedaj slavnih del, katerega so večkrat klicali na druga vseučilišča kot v Ingolstadt, Piso, Bologno, Padovo, ki pa je odbil vse te ponudbe, bil je izvestno za svojo dobo zelo znamenit zdravnik. Z njegovo slavno učenoštvom se je družilo vzgledno življenje, z občudovanjem zaupljivost, ker je lečil in zdravil toliko bolnikov.

Toda naše spoštovanje radi njegovih velikih zaslug, radi katerih so ga tedaj povsod cenili, se mora zmanjšati, ker je s svojimi sodobniki vred imel najpriprostejše in najosodepolnejše tedanje predsodke. Korakal je pred sodobniki, a ni se oddaljil od njih, kar je pogosto vzrok, da izgubimo veljavo, katero smo si drugače pridobili. Celo njegova velika veljava tedaj ni mogla premagati ljudskega mnenja o kugi in ga ščititi pred sovraštvom in žalitvami ljudstva, ki svoje mnenje tako hitro dokaže z dejanji.

Nekoč je šel v svoji nosilnici obiskat bolnike; ljudstvo se začne zbirati okrog njega in kričati, da je glavar onih, ki po sili hočejo v Milanu imeti kugo, da meščane straši s svojim temnim pogledom in s svojo grdo brado, da daje zdravnikom zaslužka. Mnogi in nje besnost vedno raste. Nosači skrijejo svojega gospoda v bližnjo hišo nekega znanca.

To se mu je zgodilo, ker je prejasno govoril, in ker je hotel tisoč sobratov rešiti kuge.

Ko je pa s svojim obžalovanjem vrednim svetom pripomogel, da so mučili in s kleščami ščipali ter sežgali kot večšo neko nesrečno ubožico, ker je bil njen gospodar zelo bolan na želodcu in ker je bil njen prejšnji gospodar v njo zaljubljen,¹⁾ hvalili so ga kot modrijana, in s tem si je zaslužil nove časti.

A koncem sušca začeli so najpreje pri vshodnih vratih, potem po celem mestu ljudje vedno bolj bolehati in umirati mej

čudnimi prikaznimi kakor krčem, drgetanjem, mrtvičnostjo, blaznostjo, čudnimi pegami in krastami. Umirali so navadno hitro, silne smrti, časi nenadoma, brez znamenja bolezni.

Zdravniki, ki so preje zanikali, da bi bila to kužna bolezen, niso hoteli priznati, čemur so se preje posmehovali. Ker so pa vendar morali kako ime dati novi bolezni, ki se je hitro širila, zvali so jo hudo ali kužno mrzlico. To je bil slab izgovor, sleparstvo, kar je še bolj škodovalo.

Ker so na videz spoznali resnico, ljudje niso verjeli, kar bi morali verjeti, da se namreč bolezen naleze. Gosposke so se vzdramile iz globokega spanja. Začele so se bolj ravnati po predlogih zdravstvenega odbora in izvrševati njegove naredbe, zapirati hiše in osamljevati sumljive reči.

Odbor je tudi vedno zahteval novcev, da bi mogel pokriti vsak dan rastoče stroške v bolnici in drugod. Zahteval jih je od dekurijonov, dokler bi ne bilo odločeno, ali naj se plačujejo iz mestne ali kraljeve blagajne.

Na dekurijone je pritiskal tudi veliki kancelar na povelje namestnika, ki je šel znova oblegat ubogi Casale. Pritiskalo je na nje starejšinstvo, naj preskrbe mesto z živežem, predno se kuga tako razširi, da bode promet z drugimi deželami popolnoma ustavljen, in da naj preskrbijo ljudstvu dela, ker je bilo mnogo ljudij brez njega. Dekurijoni so preskrbeli denar s posojili in davki. Kar so dobili, razdali so zdravstvenemu odseku in ubožcem, kupili so tudi žita in poskrbeli za potrebe. A ni še prišla prava sila.

Druga težava je nastala v bolnici, kjer se je število bolnikov vsak dan manjšalo in večalo. Treba je bilo zagotoviti pokorščino in postrežbo, ločiti okužene reči in se ravnati po navodilih zdravstvenega sveta. Kajti izprva je bilo vse zmedeno radi upornosti zaprtih in radi popustljivosti in malomarnosti slug.

Odsek in dekurijoni se v zadregi obrnejo na kapucince in prosijo očeta komisarja, ki je namestoval umrlega provincijala, da bi dal spretnega moža, ki bi vladal to zapuščeno državo.

¹⁾ Storia di Milano del Conte Pietro Verri. Milano 1825.

Komisar jim ponudi očeta Felice Casatija, priletnega moža, ki je bil znan po svojem človekoljubju in svoji marljivosti, po svoji strogosti in blagosti ob enem. Za njegovega tovariša in služabnika jim ponudi očeta Michele Pozzobonellija, mladega, a resnega in strogega moža.

Mej velikim veseljem prideta 30. sušca v bolnico. Predsednik zdravstvenega odbora ju pelje naokrog, skliče vse sluge in uradnike, ter jim pové, da je od sedaj tu gospodar z neomejeno oblastjo oče Felice.

Ko se nabere še več bolnikov, pride še več kapucincev in tu nadzorujejo, izpovedujejo, strežejo, upravljajo, kuhajo, pazijo na obleko, umivajo, kar je baš treba. Oče Felice vedno skrbi, po noči in po dnevi hodi po hodnikih, sobah, po tem velikanskem prostoru, sedaj s sulico v roki, sedaj v raševini, vse urejuje, miri, posluša pritožbe, preti, kaznuje, kara, hrabri, otira in preлива solze. Loti se ga kuga, a ozdravi in z novo marljivostjo oskrbljuje svoja dela. Njegovi sobratje večji del drug za drugim udano izdihnejo dušo.

Res je bil to čuden pripomoček, čuden kot nesreča in tedanji časi. Če bi ne vedeli družega, to bi nam dokazovalo, kako surova je bila tedanja človeška družba. Kajti oni, ki bi imeli za to važno stvar skrbeti, odstopili so jo raje ljudem, katerim se ta služba ni prav nič pristojala.

Na vsak način pa se je v tem kazala moč in spretnost, katero more človekoljubje pokazati v vseh zadevah, da so ti ljudje tako vrolo reševali svojo težavno nalogo. Lepo je uže, če kdo sprejme tako službo samó radi tega, ker je neče prevzeti nikdo drugi, samo zato, da služi in čaka bolj zavidanja vredne, nego zavidane smrti. Lepo je uže bilo, da so kapucincem ponudili službo samo radi tega, ker je bila težavna in opasna, ker so imeli samo oni mrzlo kri, katero je treba imeti ob tacih prilikah.

Zato hrabrost in napor kapucincev za služita, da ju omenimo z občudovanjem, ginenostjo in hvaležnostjo, katero dolgujemo onim, ki svojim bližnjikom ne izkazujejo dobrot iz dobičkaželjnosti.

„Če bi ne bilo teh očetov“, pravi Tadino, „poginilo bi bilo celo mesto. Občudovanja vredno je, koliko dobrega so storili v kratkem času brez pomoči mesta, koliko tisoč bolnikov so rešili s svojo marljivostjo in skrbnostjo.“

Za časa vlade očeta Felice je bilo tu skoro petdeset tisoč ljudij, kot pravi Ripamonti. Ta pravi, da bi moral govoriti o tem možu, če bi moral pripovedovati o dobrih delih, ne pa o bedi v mestu.

Tudi ljudstvo ni več trdovratno tajilo kuge, ki se je širila in širila vedno naprej. Kmalu se je polotila tudi imenitnejših ljudij, potem ko je delj časa razsajala mej ubožci.

Omeniti nam je mej temi tudi nadzdravnika Settala.

Nazadnje so vendar priznali, da je imel mož prav. Oboleli so za kugo on, žena, dva sinova in sedem poslov. On in jeden sin se rešita, drugi pa umro.

„Ko se je to začelo prigajati“, pravi Tadino, „tudi v hišah plemenitašev, jeli so se plemenitniki, nevedno in nepremišljeno ljudstvo ter nejeverni zdravniki z zobmi grizti v ustnice ter debelo gledati.“

A želja po maščevanju, ker je bila premagana trmoglavost, je časih taka, da so ljudje še naprej trmoglavi do skrajnosti, če tudi so prepričani, da nimajo prav.

To se je zgodilo tudi tedaj. Oni, ki so tako trdovratno in dolgo trdili, da ni mej njimi kali kuge, ki bi se lahko razvila v splošno pogubo, niso tega mogli več tajiti in niso hoteli tega pripisovati navadnim vzrokom, ker bi s tem priznali svojo zmoto in krivdo. Zato so skušali, dobiti kakov drug vzrok, in so zgrabili za vsacega, katerega jim je kdo natvezel.

Tedaj so ne samo tam, ampak po celi Evropi verovali v kuhanje strupov, vražje umetnosti in zarote, ki razširjajo kugo z nalezljivimi strupi in čarovnijami. Nato so mislili ljudje uže večkrat za časa kuge, tako tudi ob kugi v prejšnjem stoletju.

Razven tega je leto preje prišlo od kralja Filipa četrtega pisanje na namestnika,

da so iz Madrida ušli štirje Francozi, ki so bili na sumu, da so kuhali strupene in kugonosne maže, naj bode tedaj oprezen, da ne pridejo v Milan. Namestnik je pisanje izročil starejšinstvu in zdravstvenemu odseku, a tedaj se za to ni nikdo zmenil.

Ko pa se pokaže kuga, spomnijo se tega poročila, ki vzbudi ali potrdi sum, da za kugo tiči brezbožen zločin.

A dva dogodka, prvi izvirajoč iz slepe in nebrzdane bojazni, drugi iz brezbožnosti, sta izpremenila ljudi tako, da niso več le sumili, ampak postali prepričani, da so to kugo res zatrosili hudobneži in zločinci.

Nekateri so pravili, da so videli dne 17. majnika zvečer, kakó so neke osebe v stolnici namazale leseno steno, ki loči v cerkvi prostora za ženske in moške, in kako so po noči iz cerkve odnesli to steno in klopi. Predsednik zdravstvenega sveta je s štirimi uradniki preiskal steno, klopi, kropilnike, a ni mogel najti dokaza, da se je res zvršil tak zločin. Da bi ljudi zadovoljil ali bolje rečeno iz opreznosti, dá umiti steno. Kupi lesa pa prestrašijo množico, za katero je vsaka stvar dober dokaz. Ljudje mislijo, da so v stolnici namazane vse klopi, stene in celo vrvi pri zvonovih.

O tem govore vsi letopisi iz tedanjih časov zelo resno. Ugibati bi morali, ali je to res, če bi ne našli pismo zdravstvenega sveta na namestnika, ki se hrani v arhivu di san Fedele, od koder smo tudi to posneli.

Drugega jutra vidijo meščani drug še bolj čuden in značilen prizor. Povsod po mestu so bila vrata in zidovje namazana s širokimi, nesnažnimi pegami, bledorujavimi in belkastimi, kakor bi bile z gobo narejene. Mogoče je kdo v šali hotel ljudi še bolj preplašiti, ali je kdo hotel v svoji predrznosti ljudem še bolj glave zmešati.

Stvar je tako spričana, da bi se nam zdelo bolj nespametno pripisovati jo ljudski domišljiji nego zlobni roki, ki kaj takega ni prvič in ne zadnjič storila.

Ripamonti se često posmehuje, še večkrat pa obžaluje ljudsko lahkovernost; pové nam, da je videl te pege, in nam jih popisuje.

V zgoraj omenjenem pismu pripoveduje zdravstveni svét stvar baš takó in poroča, da so to snov poskusili na psih, a brez posledic, in dostavi, da je to pripisovati bolj predrznosti nego zločinu. To dokazuje, da svét tedaj še ni izgubil glave v ti zmešnjavi. Istodobni letopisi to pripovedujejo baš tako in namigavajo, da je to bila neslana šala; nikdo tega dogodka ne taji. Izvestno bi se o njem ne govorilo, če bi se ne pripetil, že radi tega ne, ker je tako neobičajen.

Mislil sem, da bi bilo prav, če povem malo znane, skoro neznane podrobnosti te znamenite znote. Pri zmotah, posebno splošnih je zelo zanimivo in koristno opazovati, kako in na kakov način so ljudem prišle v glavo.

Mesto je bilo razburjeno. Hišni gospodarji požigajo s slamo namazana mesta. Kdor gre mimo, obstoji, gleda in škriplje z zobmi. Tujci so se lako poznali po obleki, ljudstvo jih zgrabi na ulici in pelje pred sodnika, ki izprašuje priče. Nobenemu se ne dokaže krivda. Ljudje še niso popolnoma zmešani.

Zdravstveni odsek razpiše nagrado ali obljubi, da ne bode kaznovan oni, ki ovadi prave krivce. ‚Na noben način‘, pravijo ti gospodje v naredbi, izdani 21. in pisani 19. majnika, ‚ne sme ta zločin uiti kazni, posebno ob tako opasnih in sumljivih časih, da se potolaži in pomiri ljudstvo in odkrije pomen zločinov. Zato smo izdali to naredbo itd.‘ V naredbi se nič ne namigava na pámetno domnevanje, katero so imeli z namestnikom vred, dokaz, kakšne predsodke je imelo ljudstvo in kako malosrčne so bile gosposke, kar je tem bolj graje vredno, čim bolj je to nevarno.

Zdravstveni svét je iskal, drugi so pa že našli. Oni, ki so imeli to za zločin, rekli so, da je to maščevanje don Gonzala de Cordova zato, ker so ga razžalili, ko je odhajal; drugi so rekli, da jo je naredil Richeheu, da bi se lažje polastil praznega Milana Drugi zopet so to pripisovali grofu Collatto Wallensteinu. temu ali onemu milanskemu plemenitašu. Nekateri so to imeli

samó za nedolžno šalo, pripisovali so jo učencem, gospodom, častnikom, ki so se naveličali oblegati Casale.

Ker pa od teh peg ni nikdo kaj nalezel ali celó umrl, česar se je balo ljudstvo, pomiri se kmalu prvi strah, in vse se pozabi.

Marsikdo še ni bil prepričan, da res kuga razsaja. Ker so nekateri v bolnici in v mestu ozdraveli, rekli so — zadnji dokazi po dejstvih ovrženega mnenja so vedno čudni — rekli so ljudje in pristranski zdravniki, da ni to prava kuga, ker ne umró vsi.

Da bi se razknil ves dvom, izumi svét sredstvo, ki bi vsem odprlo oči, kakor je bilo potrebno v tedanjih časih.

Na Duhovo so se meščani navadno zbrali na pokopališči di san Gregorio zvnaj vshodnih vrat, da bi molili za tu pokopane žrtve prejšnje kuge. Potem so se tudi veselili in radovali ter so prišli vsi v svečani obleki. Oni dan je umrla cela družina namah za kugo.

Ko je bilo največ ljudij, zaukaže zdravstveni svét, da se naj ta trupla sredi množice, sredi kočij, pešcev in jezdecev peljejo na vozu naga na pokopališče, da bi se ljudstvo prepričalo o kugi. Kjer se pelje voz,

ljudje mrmrajo, kričé in se plašé — povsod se čuje godrnjanje. Ljudje sedaj še le od dne do dne bolj verujejo na kugo. Precej je pospešila razširjanje kuge tudi množica, ki je bila zbrana isti dan.

Torej izprva ni kuge, na noben način, ta beseda se celó ne sme izgovoriti. Potem kužna mrzlica; besedo navlašč zavijejo. Potem prava kuga, a samo v drugem smislu. Ne prava kuga, a bolezen se ne dá drugače imenovati. Naposled prava pravcata kuga, zraven pa ljudje mislijo na zastrupljenje in zločin; besede sicer ni mogoče več preklicati, zato ji je treba vzeti pravi pomen.

Kakor je vsakomu lahko znano, godilo se je ravno tako tudi drugim besedam in pojmom. Hvala Bogu, da ni mnogo taci, také važnih, ki si morajo tako priboriti pravo veljavo, katerim bi se pripisovali taki postranski pomeni. Pri majhnih in velikih rečeh bi se lahko ognili tako dolgi in zaviti poti, in raje opazovali, poslušali, primerjali, mislili, nego takoj govorili; kajti ta metoda se je uže obnesla.

A govoriti je lažje nego vse drugo, in radi tega je nas, nas ljudi, treba pomiclovati.

Dvaintrideseto poglavje.

Ker je bilo vedno težavneje zadovoljiti izredne potrebe, sklene dné 4. majnika svét dekurijonov, zateči se k namestniku.

Dné 22. majnika gresta k njemu dva svétnika, da mu razložita bedo in stiske mesta, da so stroški ogromni, blagajne prazne, porabljeni vsi dohodki uže bodočih let, tekoči davki pa še ne plačani radi splošne bede, katero je provzročilo mej drugim puštošenje vojakov. Povesta mu, da mora po še veljavnih zakonih in navadah, po posebni določbi Karola petega državni zaklad trpeti stroške kuge, da leta 1576. namestnik markiz d' Ayamonte ni samo odpravil vse kameralne davke, ampak dá je še mestu dal

iz državne blagajne štirideset tisoč srebrnikov. Potem zahtevata štiri stvari: da se davki odpišejo kakor tedaj, da država dá denarja, da namestnik sporoči kralju o bedi mesta in dežele, in končno, da odpravi iz opustošene dežele vse vojaštvo.

Namestnik ju za odgovor pomiluje in vspodbuja, češ da mu je žal, da ne more vedno biti v mestu in lajšati trpljenja, da upa od gorečnosti gospodarjev vsestranske pomoči, da se ne sme štediti z denarjem, in sploh da se mora vse poskusiti. Kar se tiče zahtev, pravi, da se hoče ozirati na-nje, če bode to času in okoliščinam primerno. Vse to obljubi Ambrogio Spinola. Veliki kancelar

Ferrer mu piše, da so dekurijoni čitali ta odgovor z veliko pobitostjo. Sledila so še druga pisma z vprašanji in odgovori. A došlo se ni nič posebnega.

Ko je bila kuga na vrhuncu, izroči namestnik svojo oblast Ferrerju, češ da ima sam z vojsko dovolj opravka.

Mimogrede omenimo, da je ta vojska pobrala razven vojakov še milijon ljudij radi kužnih boleznij v Lombardiji, na Beneškem, v Pijemontu, na Toskanskem in v Romagni. Opustošeni so bili vsi kraji, kjer se je prikazala. Mantova je bila razdejana, naposled pa so vendar vsi pripoznali novega vojvodo, radi katerega se je začela vojna. Vojvodi savojskemu je moral odstopiti kos Monferrata za petnajsttisoč srebrnikov, vojvodi Ferrante di Guastalla pa druge dežele za šest tisoč srebrnikov.

Po drugih skrivnih pogodbah je odstopil vojvoda savojski Franciji Pinerolo; ta pogodba pa se je izvedla šele pozneje pod drugimi pretvezami in spletkami.

Razven tega so sklenili dekurijoni še nekaj družega; prosili so namreč kardinala, naj se v svečanem sprevodu skozi mesto nese truplo svetega Karola.

Federigo odbije prošnjo iz raznih vzrokov. Ne ugaja mu ta samovoljnost in se boji, da bi se zaupanje ne premenilo v nejevoljo, če bi ne bilo uspeha. Boji se, da bi bil sprevod lepa prilika za zločince, ki so Milan zastrupili. Če pa to ni res, bilo bi nevarno, ako bi se zbralo toliko ljudstva. Kajti uže pregnani sum o zastrupljenji se je zopet povsod in groznejše kot preje vzbujal.

Ljudem so se zopet zdeli zidovi, vrata javnih poslopij in hiš, kladiva pri vratih namazana. Ta novica je šla od ust do ust.

Kakor se navadno zgodi, če ljudje uže sumijo, imele so te novice učinek, kakor bi ljudje res kaj videli. Verjeli so tem rajši, ker jih je vedno bolj trla nesreča, razburjala preteča nevarnost. Jeza namreč rada kaznuje in kakor bistroumno pravi nadarjeni Verri, rajši pripisuje zlo človeški zlobi, nad katero se lahko maščuje, nego vzroku, kateremu se moramo samó udati.

Vera na poseben, hitro delujoč strup je najboljše tolmačila silno, skrivnostno in neredno se ponavljajočo bolezen. Rekli so, da je oni strup iz žab, kač, iz gnoja in sline okužencev narejen, iz drugih groznih in čudnih snovij, katere more izumiti le divja in pokvarjena domišljija. Na pomoč so vzeli tudi čarodejstva, ki omogočijo vsak uspeh, vse ugovore ovržejo in vse težavne zagonetke rešijo.

Umljivo je bilo ljudem, zakaj se učinki niso pokazali precej izprva. Prvi poskus so naredili neskušeni mazači, sedaj pa je baje umetnost popolnejša in volja za peklenski naklep trdnejša. Kdor bi trdil, da je to šala, ali tajil zlobni namen, zdel se je ljudem nôrec in trdovratnež, ali pa so ga celó imeli za človeka, ki bi rad pozornost odvrnil od resnice, za sokrivca, mazača.

Ta beseda je postala splošno znana in grozna. Iznašli so jo, ker so bili prepričani, da mazači res živé. Vseh oči so bile pozorne, vsaka stvarica jim je vzbudila sum. Iz suma je nastala gotovost, iz te pa besnost.

Dva slučaja nam pripoveduje Ripamonti; izbral ju je ne radi tega, ker sta bila Bog ve kako grozna, ampak ker ju je videl na svoje oči.

V cerkvi svetega Antona je neki osemdesetletni starček klečé molil, potem pa se skušal vvesti, preje pa še s plaščem obrisal prah s klopi.

„Starec maže klopi“, zakričé jednoglasno ženske, ki so ga videle.

Ljudstvo v cerkvi plane nadenj, vlečejo ga za sive lase, sujejo ga z rokami in nogami, tirajo ga iz cerkve, na pol živega v ječo, pred sodnika k preiskavi.

„Videl sem, kako so ga vlekli“, pravi Ripamonti, „več ne vem; menim, da ni več dolgo živél.“

Drugi dan se zgodi ravno tako čuden, a ne tako tožen slučaj. Trije mladi Francozi, učenjak, slikar in mehanik, so prišli v Italijo, da bi proučevali starine in si poiskali zaslužka. Stali so pri stolnici in jo ogledovali. Nekdo pride mimo in se ustavi; temu

se pridruži drugi in tretji in tako dalje. Množica ogleduje mladeniče, katerim se je na obleki, laseh in potnih torbah poznalo, da so tujci, in kar je še huje, da so Francozi. Da bi se prepričali, ali je zid iz marmorja, potipajo ga z roko. To je bilo dovolj. Ljudstvo jih obkoli, vleče, suje, tira v ječo. K sreči sodna palača ni bila daleč, in še k večji sreči jih oprosté in izpusté.

To se ni zgodilo samó v mestu, ampak razneslo se je daleč na okrog baš kakor bolezen sama. Popotnik, katerega so kmetje dobili zvonaj glavne ceste, ki je po cesti gledal gori in doli ali se vlegel, da bi se odpočil, ali neznanec, kateri je imel nekoliko bolj čudno obleko, nenavađen obraz, zdela sta se jim uže mazača. Če je kak otrok zakričal, uže so ljudje vreli vkup. Nesrečneže so kamenjali ali pa hrupno odvedli v ječe. To nam pripoveduje Ripamonti. In ječa je bila za take varno zavetje.

A dekurijoni se niso dali prestrašiti; ko jim je modri kardinal prošnjo odrekel, ponavljali so jo, pri tem pa jih je ljudstvo podpiralo z mrmranjem. Federigo se še ustavlja in jih skuša pregovoriti. A previdnost jednega moža ne zmore nič v burnih in upornih časih.

Splošno mnenje in bojazen uduši v kardinalu njegove dobre misli, da se morajo umakniti pritisku. Mogoče da je bila tu njegova volja preslaba, a to je človeška lastnost. Kardinal se je naposled udal prošnjam in dovolil sprevod; udal se je splošni želji in splošnemu pritisku, da naj bodo telesni ostanki svetega Karola osem dni razpostavljeni na velikem oltarju v stolnici.

Celó zdravstveni svét se ni upiral in ugovarjal. Zapove samó, da naj se ravna previdno, kar pa ni odvrnilo nevarnosti, ampak samo dokazalo, da se je res boji. Strogo prepové ljudem hoditi v mesto in dá zapreti vsa vrata.

Da po mogočnosti pri toliki množici odvrne, da bi se še bolj ne raznesla bolezen, zapove zabiti vrata okuženih hiš. Teh je bilo petsto, če smemo verjeti piscu tedanje dobe.¹⁾

¹⁾ Alleggiamento dello Stato di Milano etc C. G. Cavatio della Somaglia. Milano 1653.

Tri dni so trajale priprave. Dne 11. rožnika odrine sprevod iz stolnice na vse zgodaj. Spredej gre množica ljudstva, večji del ženske, ki so imele obraze zastrte s prozornimi pajčolani, mnogo jih je bilo bosih, oblečenih v raševino. Za njimi gredo rokodelci s svojimi zastavami, bratovščine v raznih oblekah, potem menihi, posvetni duhovniki z znaki svojega dostojanstva in svečo ali bakljo v roki.

Sredi svetečih sveč, sredi glasnega petja, pod okrašenim nebesom se premika škrinja s sv. ostanki, katero nosijo štirje kanoniki v svečanih oblačilih. Skozi steklo se vidi sveto truplo, zavito v razkošno škofovsko opravo, z mitro na glavi. Na tróhnelem in spremenjenem truplu se opazijo še obrisi prejšnje postave, kakor so jo slikali in katero je marsikdo še živo častil.

Za mrtvim pastirjem — pravi Ripamonti, po katerem smo to posneli — stopa nadškof Federigo, ki mu je najbližji po zaslugah, krvi in dostojanstvu. Potem sledé zopet duhovniki in gosposke v svečani obleki; potem plemstvo v gizdavi opravi, da izkažejo svoje spoštovanje; nekateri pa so v spokorni obleki, bosí in s plaščevim ovratnikom zakrivajo obličje. Vsi neso baklje. Zadaj gre zopet priprosto ljudstvo.

Cesta je okrašena. Bogatini so privlekli na dan najdragocenejše okraske. Ubožnejše hiše so odičene z nakitom bogatejših sosedov ali na mestne stroške. Tu in tam se opazijo tudi mesto okraskov ali na okraskih zelene mladike. Povsod vise podobe, napisi in slike. Na oknih se bliščé vaze, starinske posode in druge redke stvari. Vse se sveti. Iz zaprtih hiš gledajo bolniki in spremljajo sprevod z molitvami.

Druge ulice so zapuščene in tihe. Le sem ter tam kdo na oknu vleče na uho, da bi slišal hrup. Drugi, tudi redovnice, splezajo na strehe, da bi od tam videli svetega Karola sprevod ali kaj družega.

Sprevod gre po celem mestu. Na križpotih, na trgih, na ustjih velikih ulic, katere so zvali ‚carrobi‘ — to ime je ostalo samo jedni — se ustavi spre od. Svetnikove kosti

postavijo na tla tik križev, katere je dal za časa prejšnje kuge postaviti sveti Karol in ki večji del še stojé. V stolnico se sprevod vrne šele popoldne.

Drugi dan so ljudje postali bolj zaupljivi, nekateri celo samosvestni, češ da je sprevod ustavil kugo. A ljudje umirajo še bolj v vseh stanovih po celem mestu.

Kdo bi pri tem hitrem in nenadnem učinku ne iskal vzroka v sprevodu samem? A čudno in žalostno moč imajo splošni predšodki. Ne večurni gnječi tolike množice, ampak temu se pripisovali ljudje še večjo umrljivost, da so mazači še lažje svoje pogubonosno delo izvrševali, ter v množici pomešani okužili s svojo mažo, kolikor ljudij so hoteli.

Vendar se to ljudem ni zdel zadosten vzrok, da bi ljudje radi njega tako silno umirali. Kajti njihove oprezne in urne oči niso mogle nikjer opaziti peg ali madežev, tudi ne na zidovih.

Da bi si pa nesrečo vendar razložili, poprimejo se drugzega pripomočka, ki je tedaj bil sprejet v vse vede cele Evrope, namreč strupenih pogubonosnih praškov. Ljudje so rekli, da je nekak prah bil potresen po cestah in da se je prijel robov obleke in bosih nog.

„Kajti onega dne“, pravi neki istodobni pisec,¹⁾ „se je družila pobožnost z brezbožnostjo, hudobija s krepostjo, izguba z dobičkom.“

Ljudje so si v svoji domišljiji ustvarjali goljufive prikazni.

Po onem dnevu se je kuga vedno bolj širila. Kmalu je bila vsaka hiša okužena. V kratkem času je število bolnikov v bolnici poskočilo od dveh na dvanajst, pozneje na šestnajst tisoč.

Dne 4. malega srpana je po poročilih zdravstvenega odseka umrlo petsto ljudij.

Ko je kuga najhuje razsajala, umrlo je na dan dvanajststo do petnajststo ljudij. Tardino trdi celo, da tritisoč petsto. Ta nam tudi pové, da se je prebivalstvo Milana za

¹⁾ Agostino Lampugnano: La pestilenza seguita in Milano l' anno 1630 Milano 1634

časa kuge skrčilo za štiriinšestdeset tisoč duš, in da je preje štel dvestoinpetdeset tisoč duš.

Po Ripamontiju jih je bilo samo dvesto tisoč. Ripamonti tudi pravi, da je umrlo ljudij stoinštirideset tisoč. Drugi trdijo več ali manj.

Dekurijoni so bili seveda v veliki stiski; skrbeti so morali za javne potrebe, kolikor se je dalo v taki nesreči. Vsak dan je bilo treba dobiti novih služabnikov raznih vrst.

„M o n a t t i“ so imeli najtežavneje in najnevarnejše delo; morali so iz hiš, bolnic in po cestah pobirati mrličé, voziti jih do jam in jih zagrebat, v bolnico nositi in spremljati bolnike, sežigati okuženo in sumljivo obleko.

Ripamonti pravi, da pride ime „monatto“ iz grškega „monos“, Gaspere Bugatti trdi, da pride iz latinskega „monere“. Domneva pa tudi, da je nemškega pokoljenja, ker so te ljudi nabirali po Švici in v Grigioni. Verjetno je, da pride ime tudi od besede „monatlich“ (mesečno). Najbrže so jih najemali na mesec, ker niso vedeli, koliko časa bode trajala kuga.

„A p p a r i t o r i“ so hodili pred vozovi in zvonili, da so se ljudje umikali.

Komisarji so obema vrstama slug zapovedovali po navodilih zdravstvenega sveta. Bolnico je bilo treba preskrbeti z zdravniki, ranocelniki, zdravili, živežem in drugimi stvarmi. Treba je bilo napraviti novih stanovanj za nove bolnike.

V to svrho so postavili na dvorišču par lesenih in slamnatih koč. Postavili so novo kočó iz lesa, ki je imela prostora za štiri tisoč duš.

Sklenili so postaviti še dve drugi in uže začeli zidati, a morali so prenehati, ker je zmanjkalo vseh potrebščin. Ljudstvo in pogum sta pešala, čim večja je bila sila.

Nemogoče je bilo izvrševati vsa povelja in načrte. Celó najpotrebnejše stvari so se mogle le površno oskrbeti.

Obnemoglost in obup sta naposled tako vzrastla, da je bilo nemogoče, najnujnejše stvari opraviti. Mnogo otrok je umrlo za-

puščenih, ker so jim pomrle matere za kugo. Zdravstveni svèt je sklenil, da se mora za te revčke in za noseče ženske napraviti kako zavetje, a ni nič dosegel.

„Celo dekurijoni so bili obžalovanja vredni“, pravi Tadino, „mesta so bila razdejana, opustošena in izsesana od vojakov, vojvodina se je bližala poginu, namestnik ni dal ne pomoči ne podpore. Z vojaki se je moralo lepo ravnati.“

Toliko je bilo vladi mar za Casale! Veselila se je zmage, brigala se pa ni za vzrok ali smoter boja.

Velikanska jama pri bolnici je bila kmalu polna mrličev. Povsod po mestu je ležalo mnogo nepokopanih novih trupel, ki so se z vsakim dnevom množila. Gosposke so dolgo zaman iskale delavcev, nazadnje so pripoznale, da ne vedo nobenega pripomočka več.

Čuden bi bil konec, če bi nenadoma ne prišla čudna pomoč. Predsednik zdravstvenega odseka se zateče obupan in s solzami v očeh k menihoma, ki sta vodila bolnico. Oče Michele mu obljubi, da tekom štirih dnij vse mrliče spravi iz mesta. Osem dnij pa mu zadošča, da poskrbi še za prihodnost. S svojim tovarišem in uradniki zdravstvenega sveta gre iz mesta, iskat kmetov. S svojo in odsekovo veljavo jih nabere dvesto ter jim ukaže, da izkopljejo tri velikanske jame. Potem ‚monatti‘ poberó mrliče, tako, da na določen dan izpolni svojo obljubo.

Časih je bila bolnica brez zdravnikov. Za veliko plačo in velike časti so jih dobili, a še vedno premalo. Časih je zmanjkalo tudi živeža, da so ljudje jeli lakote umirati.

Kadar uže nihče ni vedel, kje se ga glava drži, ker je vsega zmanjkalo, prišla je nenadoma pomoč od usmiljenih ljudi. Kajti sredi splošne otrplosti in malomarnosti, ko se je vsakdo bal le za svojo kožo, našli so se usmiljeni ljudje, v kojih srcih se je vzbudila milosrčnost, ko je v njih ponehalo zemeljsko veselje.

V tem ko so nekateri zbežali in ušli, dasi bi bili morali paziti na bolnike in jim

streči, ostali so drugi zdravi in pogumni na svojem mestu. Druge je pobožnost vspodbudila, da so radovoljno prevzeli in opravljali službo, četudi jih ni nihče klical.

Najbolj zvesto, udano in vstrajno so izpolnjevali svojo težko dolžnost duhovniki. V bolnici, v mestu so vedno pomagali. Kjer je bilo trpljenje, tam so bili oni. Zmirom so se pomešali mej vzdihujoče, umirajoče bolnike. Z zemeljsko pomočjo so družili tudi nebeško. Več kot šestdeset župnikov je umrlo v mestu za kugo, mej devetimi gotovo osem.

Federigo jih je bodril z besedo in vzgledom. Skoro vsi posli so mu pomrli; duhovniki, gosposke, zvaniji knezi so ga prosili, naj se ogne nevarnosti in gre na kmete, a on ni poslušal teh svètov in se je ustavljal prošnjam. Župnikom je pisal: „Rajši zapustite življenje, nego svojo čredo, svoje ovčice. Radovoljno idite kugi nasproti, ako morete le jedno dušo pridobiti za nebesa!“

Previden je bil, če ga to ni oviralo v izpolnjevanju dolžnosti; toisto je svetoval tudi duhovnikom. Brigal se ni za nevarnost, kakor bi je ne videl. Vedno je hvalil in vspodbujal gorečnost duhovnikov, bodril jih k hladnokrvnosti, pošiljal jih tja, kjer so drugi izumrli; a tudi k njemu je smel vsakdo priti. Obiskaval je bolnice, tolažil bolnike, hrabil služabnike. Tekal je po mestu, pomagal onim okužencem, ki so bili zaprti, stal je pod okni, pred vrati in poslušal njih vzdihovanje, tešil jih je in osrčeval. Živel je sredi kuge in se je čudil, da se mu ni nič hudega zgodilo.

V splošni bedi in občem neredu se navadno poveča in povzdigne krepost. A, žal, se navadno z njo poveča tudi hudobija in sprijenost.

To se je tudi tedaj zgodilo. Hudobnežem, katerim je kuga prizanesla in katerih ni prestrašila, bila je splošna razburjenost lepa prilika za malopridnosti.

Javna oblast je bila v rokah najbolj sprijenih ljudi. ‚Monatti‘ in ‚apparitori‘ so bili večjidel ljudje, katere je bolj mikala prostost in vabilo ropanje, nego strašila

kuga in gnjus. Morali so se ravnati po strogih predpisih pod ostrimi kaznimi, nadzorovali so jih komisarji, te so zopet nadzorovali plemiči in uradniki, ki naj bi poskrbeli za potreben red in varnost.

To je trajalo nekoliko časa; a ker je vsak dan umrlo, onemoglo in popadalo na tla več ljudi, brzdal jih naposled ni nihče več. ‚Monatti‘ posebno so se mešali v vsako stvar. Šli so v hiše svojih prejšnjih gospodarjev ali sovražnikov, niso zinili besedice o ropanju, a polagali so svoje okužene in hudobne roke na zdrave ljudi, otroke, sorodnike, žene, može in pretili, da jih peljejo v bolnico, če se ne odkupijo. Tudi so le za plačo vozili uže na pol gnjila trupla.

Pravilo se je — in to lahko verujemo, ker so bili ljudje tako lahkoverni, ‚monatti‘ in ‚apparitori‘ pa hudobni — pravili so, piše Tadino, da so ‚monatti‘ in ‚apparitori‘ navlašč spuščali z voza okuženo obleko, da bi raznesli kugo, ki jim je donášala toliko dobička.

Drugi so se preoblekli kot ‚monatti‘ navezali si na noge zvonec, kakor so ga nosili pravi ‚monatti‘, da so se ločili od drugih ljudij, in so vlomili v hiše.

V zaprte hiše, kjer je ječal kak umirajoč bolnik, prišli so tatovi meni nič tebi nič krast. Druge so napadli in oropali biriči, ki so doprinašali ravno take ali še huje malopridnosti.

S hudobijo je rastle tudi blaznost. Vse zmede je povečalo splošno razburjenje in obči nemir, kar je imelo grozne posledice. Ljudje so se vedno bolj bali mazačev, in ta strah je postal s svojimi učinki in izbruhi druga hudobija.

Strah pred to nevarnostjo je mučil in trapil duhove bolj kot resnična nevarnost. Ripamonti piše: „Trupla, posamezna in nakopičena, so se valjala po tleh pred očmi, pod nogami, in spremenila mesto v pokopališče. Še bolj grozno in žalostno pa je bilo, da so bili ljudje drug na družega jezni, da so nepremišljeno sumili drug družega... Vsakdo se je bal soseda, prijatelja, gosta. Družinske zveze so bile pretrgane, imena

kot mož, žena, oče, sin, brat nepoznana. Grozno! Vsakdo se je bal domače mize in postelje kot skrivališča, kjer preži nanj strup.“

Grozna blaznost, čudne spletke so vsem zmedle um, uničile mejsebojno zaupanje. Izprva so mislili ljudje, da je te mazače gnala ošabnost in pohotnost, potem pa so začeli verovati, da tiči v njih satanska naslada, ki jih ima v oblasti.

Če je kdo v bolezni samega sebe obtožil, česar se je bal od drugih, rekli so, da je to razodetje, in so vse verojali. Če je bolnik v bolezni mahal z rokama, kakor bi mazal, bil je to tak dokaz, da ga nihče ni skušal ovreči. To je ljudi bolj utrdilo v njih mnenji, kakor če bi jim Bog vé koliko pisatelj isto povedalo.

Če je v tedanji dobi kak čarovnik v preiskavi brez mučenja priznal, da je kriv, utrdilo je to ljudi še bolj v prepričanji, da so res čarovniki na zemlji. Če je namreč ta ali ona prazna vera daleč razširjena, pokaže se povsod in pri vsaki priliki, dokler je ljudstvo popolnoma ne veruje. Ljudje bi težko take stvari dolgo časa verjeli, če bi jih zmirom kdo ne pedpihoval.

Od pravljic, katere so si ljudje v ti blodnji izmislili, povemo naj jedno, ker jo je vsakdo verjel in ker se je raznesla daleč po svetu.

Pripovedovalo se je, seveda ne povsod jednako, ker bi bilo to prevelika predprava za pravljico — pripovedovalo se je, da je nekega dne videl nekdo na stolnem trgu kočijo s šestimi konji. V nji je sedel visok gospod z zagorelim in temnim obrazom, svetlimi očmi, štrlečimi lasmi, ki je srepo gledal predse.

V tem, ko tisti nekdo to prikazen gleda, ustavi se kočija. Kočijaš ga povabi, da vstopi, česar se dotičnik ni mogel ubraniti. Po ovinkih pridejo do vrat neke palače. Tam vidi lepe in grozne reči, pustinje in vrtove, jame in sobane, v katerih se posvetujejo čudne prikazni.

Naposled mu pokažejo sode denarja in mu rekó, naj vzame, kolikor hoče, če ob

jednem vzame tudi mažo, s katero naj maže po mestu. Ker neče obljubiti, znajde se kot bi trenil tam, kjer je bil preje.

To zgodbo je ljudstvo verjelo, čeprav so se ji modrejši posmehovali. Raznesla se je po celi Italiji in čez mejo. Na Nemškem so jo celo naslikali. Mogunški volilni knez piše kardinalu Federigu in ga vpraša, kaj naj misli o čudesih, ki se gode v Milanu. A odgovorilo se mu je, da so to same sanjarije.

Jednaka so bila sanjarstva učenjakov in istotako pogubonosne njih posledice. Vsi so videli vzrok šibe božje v zvezdi repatici, ki se je prikazala leta 1628. v družbi Saturna in Jupitra.

„Mortales parat morbos, miranda videtur“, pravi Tadino o nji.

To prorokovanje so baje povzeli iz neke v Turinu leta 1623. tiskane knjige; šlo je od ust do ust. Drugo znamenje je bila repatica, ki se je prikazala v letu kuge meseca rožnika.

Nov dokaz zastrupljenja. Brskali so po knjigah in našli še mnogo napovedanih kug. Navajali so Livija, Tacita, Dijona, Homera, Ovidija in druge starodavnike, ki omenjajo take dogodke.

Novejših pisateljev je bilo več. Naveli so sto pisateljev, ki so učeno pisali o strupih, čarodejstvu, mažah in praških: Cesalpina, Cardana, Grevina, Salia, Parea, Schenchia, Zachio in nesrečnega Delria, ki bi bil najslavnejši, če bi se pisateljska slava merila po dobrem in slabem, kar je kdo napisal. Njegovo nočno bdenje je stalo več ljudij nego cele vojske. Njegove „magiške preiskave“ so največja bedastoča, kar so si jih ljudje od nekdanj v temi izmislili; postale so najbolj važno, neovrgljivo in skozi celo stoletje najboljše navodilo za grozne, nepretrgane hudobije pod zaščito zakonov.

Kar si je izmislilo ljudstvo, prevzeli so tudi omikanci, če se je zlagalo z njih nazori. Kar so si pa izmislili učenjaki, prevzelo je nižje ljudstvo, ker tega ni moglo razumeti. Iz te brozge je nastala velikanska zmešnjava.

Čudno se nam zdi, da celo zdravniki, ki so precej izprva verjeli na kugo, kot Tadino, ki jo je napovedal in dokazal, kako se širi, ki je prorokoval kugo in rekel, da se raznese po celi deželi, če se ne ustavi, — čudno je, da tak mož v teh prikaznih vidi dokaz, da je vsega res krivo hudobno zastrupljenje.

Mož, ki je bil druga žrtva kuge v Milanu, Carlo Colonna, je po njegovem mnenju umrl, ker se mu je zmešalo. Dokaz peklenškega zastrupljenja in satanske zarote mu je tudi, kar sta mu dva svedoka načencčala o svojem bolnem prijatelju; da so namreč po noči prišli ljudje v njegovo sobo, ki so mu ponudili zdravje in denar, če bi hotel hiše po okolici namazati, da so odšli, ko je ponudbo odbil in pustili pod posteljo volka s tremi mački, ki so izginili še-le zjutraj.

Če bi si kdo drugi izmislil te stvari, rekli bi, da je prismuknjen, še ne govorili bi o tem. Ker pa je to govorilo več ljudij, opazujemo lahko, kako pametne misli zmedejo druge misli, ki prekrizajo prve. Navzlic temu je bil Tadino v svoji dobi zelo znamenit mož.

Dva slavna in zaslužna pisatelja Muratori in Verri trdita, da je kardinal Federigo dvomil o zastrupljenju.

Mi bi radi spomin tega slavnega moža še bolj ovekovečili in pokazali, da se je kardinal tudi v ti stvari odlikoval od drugih, a povedati moramo, da je tudi njega zapeljalo splošno mnenje. Kakor trdi Ripamonti je izprva res dvomil. Še pozneje je menil, da je tega kriva lahkovernost, nevednost, strah, želja opravičiti svojo malomarnost, ker so ljudje tako pozno spoznali kugo in jo skušali zaprečiti: trdil je, da je mnogo pretiranega, da pa je vendar nekaj resnice.

V ambrozijanski knjižnici se hrani delo, katero je on spisal o kugi. Tam notri je pogosto izraženo njegovo mnenje, posebno s temi-le besedami:

„Take maže se po ljudski govorici izdelujejo povsod in na razne načine. Nekaj se nam zdi na tem resničnega, vse drugo pa je izmišljeno.“

Bili so še ljudje, ki so celo svoje življenje imeli to za same izmišljotine. Tega si sicer ni nihče upal povedati, ker se ni vjemalo z javnim mnenjem, a to vemo iz nekaterih pisateljev, ki se posmehujejo temu predsodku, ga grajajo in izpodbijajo kot gorostasno zmoto.

„Še so pametni ljudje v Milanu“, pravi Muratori, „ki so ta praznoverstva čuli, a niso verjeli pravljice o zastrupljenju.“

Resnica je bila tedaj še tajna, ker je morala ostati skrita iz strahu pred ljudmi.

Uradniki so se vedno krčili, vedno bolj so bili zmešani, a vso svojo ostalo odločnost so porabili v to, da so zasledovali mazače.

Mej listinami, ki se nanašajo na kugo, smo našli v nekem arhivu pismo, v katerem veliki kancelar resno in skrbno poroča namestniku, kaj je izvedel.

V hiši bratov Girolama in Giulia Monti, dveh milanskih plemičev, izdelujejo toliko maže, da je treba štirideset delavcev, katerim pomagajo štirje plemiči iz Brescie, ki dobivajo snov iz neke beneške tvornice.

Nadalje pové kancelar, da je skrivaj tja poslal sodnika milanskega in uradnika zdravstvenega sveta s tridesetimi konjiki, da je jeden bratov vse uže preje izvedel in skril vse sledove zločina, ker mu je tajnost najbrže izdal njegov prijatelj, uradnik zdravstvenega sveta.

Dotični uradnik ni hotel odriniti, sodnik z vojaki pa je preiskal hišo in zasledil zločin ter vse krivce zaprl.

Na vsem tem najbrže ni bilo nič, ker viri nič ne poročajo. A gosposke so večkrat mislile, da so prišle krivcem na sled.

Sodno postopanje, katero je sledilo, je bilo tako kot sicer, in ni nič posebnega v zgodovini pravoslovja.

Mi ne govorimo o starem veku; saj je bilo mnogo obsojenih na najgrozovitejše kazni v časih, ki so bližji dobi, v kateri se godi naša povest. Bili so obsojeni posamezno ali po več skupaj, češ da so razširjali kugo s praški, z mažami, s čarodejstvi in tako dalje.

To se je zgodilo v Palermu leta 1526., v Genevi l. 1530., 1545 in 1574., v Casal Monferratu l. 1536., v Padovi l. 1555., v Turinu l. 1599. in 1630.

Bolj imenitni in znameniti so postali milanski mazači, ker so nam o njih preostala obširna in verjetna poročila. Z njimi se je pečal slavni Verri ne radi tega, da bi nam podal njih zgodbe, ampak da bi podprl svoje mnenje o drugem važnejšem in ime nitnejšem predmetu; njegovo tvarino bi tudi mi lahko natančneje obdelali. A ne moremo tega opraviti s par besedami, sicer pa tudi ne spada sèm.

Če bi se še dalje časa pečali s temi stvarmi, izgubil bi čitatelj vse zanimanje za povest. Zato prihranimo to tvarino za drugo knjigo in se vrnemo k našim znancem, katerih ne zapustimo več do konca.

Triintrideseto poglavje.

Neke noči velikega srpana, ko je kuga najbolj razsajala, se je vračal don Rodrigo v Milanu domov. Spremljal ga je zvesti Griso, ki je s par drugimi še ostal pri življenju. Vračal se je s pojedine, kakor jih je imel večkrat s svojimi prijatelji, da bi nekoliko pregnal dolgočasno življenje. Vselej je bilo par novih, vselej je kateri zmanjkal. Oni dan je bil don Rodrigo posebno vesel. Posebno je zabaval družbo z govorom, ka-

terega je imel na svojega prijatelja Attilia⁴ ki ga je par dnij preje smrt pokosila.

Po poti se je slabo počutil, potrj je bil noge so mu omahovale, sapa je bila težka, peklo ga je v prsih, a vse to je pripisoval vinu, bedenju in letnemu času. Celo pot ne črhne besede.

Ko pride domov, zapové, naj Griso napravi luč in ga pelje v spalnico. Ko sta notri, opazuje Griso spremenjeni, zarudeli

obraz in izbuhle, svitle oči gospodove. Daleč od njega na strani stoji, kajti v teh okoliščinah je uže vsak pobalin vedel, kaj to pomeni.

„Nič hudega mi ni“, pravi don Rodrigo, ko bere Grisove misli iz njegovega kretanja. „Prav nič. Morda sem nekoliko preveč pil. Vino je bilo presladko! Če dobro zaspim, vse mine. Zaspan sem . . . Odnesi luč, ki mi nagaja . . . ne morem trpeti . . .!“

„To naredi sladko vino“, pravi Griso. „Le pojte spat, spanje vam dobro dene.“

„Prav imaš; če bi le mogel spati . . . Saj mi ni nič. Položi zvonček na mizo, prav blizu, če mi bo morda česa treba! Če slišiš zvončkati, priteci takoj! A saj ne bode treba . . . Stran s to prokletu lučjo!“ kriči, ko odide Griso z lučjo. „Vrag! Zakaj mi je tako nadležna!“

Griso vzame luč, vošči gospodu lahko noč in odide, v tem ko se don Rodrigo zarije v posteljo.

A odeja se mu zdi cela gora. Vrže jo raz sebe in se skrči, da bi zaspal, kajti spanec ga premaguje. A jedva zapré oči, strese se, kakor bi ga kdo sunil. Vročje mu je, nemiren je. Spomni se zopet na letni čas, na sladko vino, na nemir. Vso krivdo zvali na nje. A k tem mislim se pridruži druga, ki je tedaj vsakomu rojila po glavi, ki se je vselej pomešala v razgovore požrešnikov; lažje je bilo, vzeti jo za šalo, nego molče jo preiti. Ta misel je bila kuga.

Dolgo časa se zvija, naposled zaspil in sanjajo se mu čudne, zmedene stvari. Zdi se mu, da je v veliki cerkvi sredi množice. Ne vé, kako je prišel noter, kako mu je prišla taka misel ob tem času. Don Rodrigo ogleduje naokrog stoječe in vidi blede, upale obraze s steklenimi, udrtimi očmi in povešenimi ustnicami. Njih obleka je razcapana, skozi luknje se vidijo pege in kraste. „Proč, sodrga!“ kriči, gleda proti vratom in grozeče strmi, a ne premakne se, da bi se ne dotaknil teh ostudnih teles, ki so krog in krog njega. A nikdo ga ne razume, nikdo se mu ne umakne, temveč celo tiščé k njemu. Zdi se mu, kakor bi ga kdo s komolcem

ali drugo stvarjo ril v levo stran mej srce in pazduho, kjer je čutil skelečo bolečino. Če se obrne, da bi se tega znebil, takoj čuti na istem mestu zopet bolečino. Jezen hoče zgrabiti za meč. Tedaj zapazi, da se je meč v gnječi prevzdignil nožnici in da ga ročaj tišči. Ko ga hoče zgrabiti, ne najde meča, marveč začuti le še hujšo bolečino. Strese se, ječi in hoče vpiti. A namah se mu zdi, da so se vseh obrazi obrnili na jedno stran. Tudi on pogleda tja in zagleda prižnico, izza katere se vzdiguje okrogla, gladka, svetla glava. Nato se pokaže pleša, dve očesi, obraz dolga, siva brada, cel menih, do pasú, oče Cristoforo. Svitlo gleda po poslušalcih; don Rodrigu se zdi, da je nanj uprl oči in vzdignil roko, kakor tedaj v njegovi palači.

Tudi don Rodrigo dvigne roko in se zažene in zavihti kakor bi hotel zgrabiti za menihovo roko. Glas mu zastane grgrajoč v grlu; zatuli in se vzbudi. Potem položi nazaj roko, katero je bil res dvignil, skuša se popolnoma predramiti in oči odpreti.

Nadležna mu je dnevna luč kakor sveča prejšnji večer. Hitro spozna svojo posteljo, svojo sobo, spomni se, da je le sanjal. Cerkev, ljudstvo, menih, vse je izginilo razven bolečine na levi strani. Srce mu utripa, močno in plašno, po ušesih mu šumi in buči neprenehoma, v prsih ga skeli, udje so onemogli bolj kot tedaj, ko je šel spat. Obotavlja se pogledati, kje ga boli. Nazadnje se odgrne, pogleda in se prestraši, ko opazi ostudno, bledo-višnjevo krasto.

Takoj vidi, da je po njem. Smrtna zona ga obide, še bolj pa se boji, da bi ne postal plen ‚monattov‘, ki bi ga nesli v bolnico. Skuša se ogniti ti grozni usodi, misli se mu podé po glavi, zdi se mu, da se bliža trenotek, ko mu ostane le še toliko uma, da obupa. Krčevito zgrabi za zvonček in ga strese. Takoj pride Griso, ki je uže čakal in obstoji pred posteljo, pazno ogleduje gospoda in se prepriča, da je res, česar se je bal prejšnji večer.

„Griso!“ pravi don Rodrigo in se vsede v postelji: „ti si mi bil vedno zvest.“

„Da, gospod.“

„Zmerom sem te rad imel.“

„Res je.“

„Na-te se lahko zanesem . . .“

„Za vruga!“

„Slabo mi je, Griso!“

„Opazil sem.“

„Če ozdravim, godilo se ti bode še bolje.“

Griso ne odgovori ničesar, temveč pričakuje, kam meri ta uvod.

„Jaz se samo na-te zanesem“, pravi don Rodrigo. „Stori mi neko uslugo, Griso!“

„Le povejte“, pravi Griso kot navadno.

„Ali veš, kje stanuje ranocelnik Chiodo?“

„Vem.“

„On je poštenjak. Če se mu dobro plača, zamolči bolnike. Pokliči ga! Povej mu, da mu dam štiri, šest srebrnikov za obisk, še več, če zahteva! Takoj naj pride! Pazi, da te kdo ne vidi!“

„Dobro!“ pravi Griso, „takoj grem.“

„Čuj, Griso, daj mi nekoliko vode! Peče me.“

„Ne gospod!“ odgovori Griso. „Dokler ne svetuje zdravnik! To so čudne bolezni, ne smemo časa izgubljati. Le potrpite! Tri skoke, in s Chiodom sem tu.“

Nato odide in zaloputne za sabo vrata.

Don Rodrigo v duhu spremlja služabnika do zdravnika, šteje korake in čas. Časih pogleda krasto, a vselej se obrne nejevoljno drugam. Potem vleče na uho, ali zdravnik uže prihaja. Ta pazljivost za kratek časa pretrga bolečine in uredi njegove misli. Namah čuje daljno zvonjenje, zdi se mu, da ne s ceste, ampak iz bližnje sobe. Vleče na uho; kmalu čuje tudi cepetanje.

Grozen sum se ga polasti. Vsede se in še bolj vleče na uho. Uže čuje hrup prav blizu, kakor bi kdo kaj na tla postavil. Don Rodrigo plane iz postelje, gleda proti vratom, ki se odpro. Prikažeta se dva razcapana umazanca v rudečih plaščih, dva ostudna obraza, z jedno besedo dva ‚monatta‘. Ob jednom tudi opazi polovico Grisovega obraza, ki preži za vrati.

„Izdajalec nesramni! Proč, živina! Biondino! Carlotto! pomagajte! Umoriti me hočejo“, kriči don Rodrigo in z roko išče pod vzglavjem pištolo.

Privleče jo vun. Toda jedva zakriči, skočita ‚monatta‘ k postelji, hitrejši ga podere na tla, predno se more ganiti, izvije mu pištolo iz rok in jo vrže v kot, potlači ga na tla in ga drži ter kriči, kakor bi znorel: „Malopridnež! Z nama, tribunalovima slugama ravnaš tako, z onima, ki izkazujeja usmiljenost!“

„Drži ga, da ga odnesemo!“ kriči drugi in gre proti omari. Mej tem vstopi Griso in začne lomiti ključavnico.

„Capin!“ kriči don Rodrigo in gleda izpod rok onega, ki ga tišči, in se hoče izviti iz močnih rok. „Ubijte tega hudobneža!“ reče obema slugama, „potem pa naredita z mano, kar hočeta!“ Zopet začne na vse grlo tuliti in klicati svoje sluge. A zaman, kajti Griso jih je daleč poslal, češ da je zapovedal gospod, predno je povabil ‚monatta‘, da naj gredo z njim po don Rodriga in po plen.

„Tiho, tiho!“ pravi don Rodrigu rabelj, ki ga tišči na posteljo. Potem se obrne k onima, ki ropata, in jima reče: „Le pošteno naredita!“

„Ti! ti!“ rujove don Rodrigo proti Grisu, ki razbija, grabi denarja in blago in deli. „Ti! Ah peklenšček! Saj še ozdravim! Šel!“ Griso molči in se celo ne obrne tja, odkoder so prihajale te besede.

„Le drži ga! Saj se več ne zavé!“ pravi drugi ‚monatto‘.

In res je bilo tako. Don Rodrigo še jedenkrat zakriči, še jedenkrat se hoče izviti, potem pa se onemoglo zgrudi, gleda kot začaran, časih se strese in zaječi.

Oba ‚monatta‘ ga primeta, jeden za rame, drugi za noge, in ga položita v nosilnico v prednji sobi. Jeden pride po plen. Potem odneseta nesrečno žrtvo.

Griso urno pobere, kar je bilo zanj, naredi zveženj in odide. Pazi se, da se ne dotakne monattov. V naglici zgrabi še gospodovo obleko na postelji in jo strese, da

bi videl, če je kaj denarja notri. Druzega dne se spomni na to, ko pije v neki krčmi in se mu namah stemni pred očmi. Strese se, moči mu poidejo in zgrudi se. Zapusté ga tovariši, ponj pa pridejo monatti, ukradejo mu vse in ga vržejo na voz, na katerem izdihne, predno pride v bolnico, kjer je uže bil njegov gospod.

Tega pustimo tu in poiščemo nekoga družega, ki bi nikdar več ne prišel s prvim v dotiko, če bi sam ne silil v to. Poiskati hočemo Renza, katerega smo pustili v predilnici pod imenom Antonio Rivolta.

Bil je tam pet ali šest mesecev. Ko je nastalo sovraštvo mej ljudovlado beneško in Španijo, se ni več bal zasledovanja od beneške strani. Bortolo zato gre ponj, ker ga je hotel pri sebi imeti. Renzo je bil namreč nadarjen in spreten rokodelec in je bil desna roka factotumu, kakor se je zval Bortolo. A Renzo ni mogel upati, da bi sam to postal, ker ni znal pisati.

To smo morali povedati. Mogoče bi čitatelju bolj ugajal drugačen Bortolo, a mislite si ga, če hočete.

Renzo je delal pri njem. Če je prejel kako pismo od Agnese, prišla ga je muha, postati vojak in vsemu konec narediti. Prilike je bilo dovolj. Kajti ravno takrat je beneški ljudovladi manjkalo ljudij. Posebno je bila skušnjava huda, ko Renzo izvé, da vojska gre na Milansko. Lepo se mu je zdelo, če bi se kot zmagovalec vrnil domov, videl Lucijo in se pomenil z njo. A Bortolo mu je vselej te misli izbil iz glave.

„Če pojdejo tja“, rekel mu je, „pojdejo tudi brez tebe. Ti greš lahko pozneje brez težave. Če se vrnejo z razbitimi črepinjami, bode vendar bolje zate, ako ostaneš doma. Dovolj je drugih tacih neumnežev. Predno se tja odpravijo . . . ! Jaz vem, da imajo vedno polna usta, a Milan se ne dá kar meni nič tebi nič ugonobiti. S Španijo se je treba ravsati, dragi moj! Ali veš, kaj je to? San Marco je doma močan, a tam je drugače. Le potrpi! Ali se ti ne godi dobro tu? . . . Vem, kaj hočeš reči. Če je Bog sklenil, da se ti posreči, le miren bodi! Le vedi, da to

ni za-te! Ali meniš, da je pametno; v kot vreči svilo in zgrabiti za puško? Kaj boš počel s temi ljudmi? Zato je treba glave na pravem konci.“

Drugič Renzo zopet sklene, odpotovati skrivaj, preoblečen, pod izmišljenim imenom. A tudi od tega ga odvrne Bortolo, drugače ga pregovorivši, kar si lahko mislimo.

Ko se je prikazala kuga na Milanskem in celo na bergamski meji, občutili so jo kmalu tudi tam, in . . . ne prestrašite se, saj vam ne maram zopet pripovedovati stare zgodbe! Kdor hoče o tem več izvedeti, naj čita knjigo, katero je na javno povelje spisal Lorenzo Ghirardelli — redka in neznana knjiga, a iz nje več izvemo o kugi nego iz vseh drugih. Hotel sem povedati, da se je tudi Renza kuga prišla, a je kmalu ozdravel. Bil je že na kraju groba, a njegova moč premaga smrtno nevarnost. Ko ozdravi, vrnejo se mu zopet bolestni spomini, želje, naklepi; še bolj misli na Lucijo. Kaj je z njo? Ali še živi? Tako blizu nje je, pa ne more o nji ničesar izvedeti. Bog vé, koliko časa bo še to trajalo! Tudi če bi minila nevarnost, če bi vedel, da Lucia še živi, vedno je še na poti ona nesrečna obljuba! — Sam se prepričam o vsem, — misli si, predno še more stati na nogah. — Da le še živi! Poiščem jo in od nje same izvem, kaj je z ono obljubo, potem pa jo s sabo popeljem in Agneso ž njo. Saj me je vedno rada imela. Kaj pa če me zapró! Ej, saj imajo drugega opravila čez glavo. Saj tudi tu hodijo malo-pridneži, ki so pregnani. Sedaj se hudobnežem ni treba bati. Saj v Milanu je še huje. Čc zamudim to lepo priliko, ne vrne se mi več. — Kuga! Lepa prilika! Le glejte! Kako rabimo besede, če vedno le vse na-se obračamo!

Le zaupanje, dragi Renzo!

Jedva vstane, poišče stričnika Bortolo, ki se ga je do sedaj ogibal, da bi kuge ne našel. Ne gre v hišo, temveč ga pokliče z ulice, naj se prikaže k oknu.

„Aj, aj!“ pravi Bortolo. „Ali si ji ušel?“

„Nogé me še bolé, a nevarnosti ni več.“

„Rad bi bil v tvoji koži. Zdrav sem, a to še ni vse. Če pa kdo reče, da mu je že odleglo, sliši se lepše.“

Renzo vošči stričniku srečo in mu razodene svoj sklep.

„Le pojdi! Bog te blagoslovi“, odgovori Bortolo. „Ogibaj se biričev, kot jaz kuge. Če Bog dá, se oba srečna zopet vidiva.“

„Seveda se vrnem, da le ne sam! Upam.“

„Le pripelji kaj s sabo. Dobro se bomo razumeli. Da bi le kmalu bilo konec te kuge!“

„Potem se zopet vidiva!“

„Bog daj!“

Nekoliko dni se Renzo še krepil za pot, potem pa sklence odriniti. Pod obleko se preveže s pasom s petdesetimi srebrniki, katerih se še ni dotaknil in o katerih ni nikomur črhnil. Potem vzame tudi nekoliko drobiža, katerega si je pritrgal in prištedil, prime za sveženj obleke, vtakne v jeden žep spričevalo, katero si je dal napraviti od drugega gospodarja, na ime Antona Rivolte, v drugi žep pa dolg nož, kar je tedaj vsak pošten človek nosil s sabo.

Odpravil se je zadnje dni velikega srpana, tri dni potem, ko je moral don Rodrigo iti v bolnico. Renzo pa ni hotel iti kar naravnost v Milan, ampak se napoti skozi Lecco in svojo vas, da bi obiskal Agneso in od nje kaj več izvedel.

Oni, ki so preboleli kugo, imeli so tako rekoč neke predpravice. Ljudstvo je ječalo in umiralo. Kogar se še ni bolezen prijela, živel je v vednem strahu, hodil je skrivaj, počasi, previdno, oprezno, naglo in obotavljajoč se ob enem. Oni pa, ki so že ozdraveli, so malomarno in odločno hodili sredi kuge, kajti ne samo redko, ampak čudno je bilo, če je kdo dvakrat obolel. Hodili so kot srednjeveški vitezi, ki so v oklopih sedeli na kljusetih, z železom odetih in se vlačili in pohajkovali mej sodrgo meščanov in kmetov, ki so le s svojimi capami mogli prestreči njih udarce in sunke. Kaj ne, lepa in zeló modra primerla!

Tako varno, a vendar nemirno in otožno ker vidi pred sabo toliko prizorov splošne

bede, gre Renzo domov pod jasnim nebom in po lepih pokrajinah. Nikogar ne sreča razven po daljših samotah sem ter tja kako senco — na pol živega človeka ali mrtvo truplo, katero so nesli k pogrebu brez duhovnika, brez petja in spremstva. Opoldne se ustavi v nekem logu, kjer pojé kruh in prikuho, katero je nesel s sabo. Sadja je bilo ob cesti povsod dovolj: fige, slive, breskve, jabolka, kolikor jih je hotel. Trgal jih je na vrtovih ali pobiral po tleh, kjer je ležalo dovolj sadja. Kajti letina je bila dobra posebno za sadje, a nikdo se zmenil ni za to. Grozdje se je skrivalo za perje, trgal ga je lahko vsakdo.

Proti večeru pride v domačo vas. Čeprav je bil pripravljen na prvi pogled na njo, vendar mu postane tesno pri srcu, polaste se ga otožni spomini in otožne misli. Zdi se mu, kakor bi slišal zvonjenje, katero ga je spremljalo tedaj, ko se je poslavljajal od vasi. Naokrog vlada grobna tišina. Še bolj se razburi, ko stopi na prostor pred cerkvijo, zmirom bolj težko se bliža cilju. Ustaviti se je namreč hotel v hiši, v kateri je preje bivala Lucia, tedaj pa morda le Agnese sama. Renzo si samo želi, da bi jo res našel živo. V tej hiši namerava prenočiti, vedoč, da v njegovi stanujejo le podgane in dihurji.

Ker neče, da bi ga kdo videl, gre po stezici, po kateri je šel z ono družbo oni nesrečni večer, ko je hotel prehvapiti kurata. Sredi stezice je bil na jedni strani vinograd, na drugi Renzova koč, da bi lahko pogledal na oba kraja, ko bi šel mimo.

Ko gre naprej, plašno in bojzljivo gleda naokrog. Kmalu opazi na tleh sedeti v srajci moža, z ramami uprtega ob živo mejo. Vidi se mu, da je brezumen. Po tem in po postavi Renzo spozna, da je bedasti Gervaso ki je bil tedaj drugi svedok. A ko se mu približa, opazi, da ni Gervaso, ampak pametni Tonio, ki je tedaj pripeljal svojega brata. Kuga mu je vzela vse moči, dušne in telesne, premenila mu je obraz in vedenje, da je popolnoma podoben svojemu bedastemu bratu.

„Tonio!“ reče mu Renzo in se ustavi: „ali si ti?“

Tonio vzdigne oči, a se ne premakne.

„Tonio! Ali me ne poznaš?“

„Takó je, tako!“ odgovori Tonio in odprè usta.

„Ali si staknil? Ubogi Tonio! Ali me ne poznaš?“

„Takó je, tako!“ ponovi zopet Tonio in se neumno smeje.

Ko Renzo vidi, da ne spravi besede iz njega, gre svojo pot. Izza ogla vidi prihajati črno stvar — don Abbondia. Počasi leze ob palici; čim bolj se mu Renzo bliža, tem lažje spozna na bledem in upalem obrazu, da je tudi on že nekaj prestal. Tudi don Abbondio gleda, zdi se mu . . . Obleka je čudna, kot jo nosijo na Bergamskem.

On je! — misli si in dvigne roke proti nebu, nejevoljno strmi in v desnici kvišku drži palico. V rokavih mu mahati medli roki, ki preje skoro niste dovolj prostora imeli notri. Renzo se požuri in se mu prikloni, dasi sta se preje pisano gledala. A saj je bil njegov župnik!

„Vi ste tu?“ vsklikne don Abbondio.

„Tu sem, kot vidite. Kaj je z Lucijo?“

„Kaj hočete? Nič ne vem. V Milanu je, če še živi. In vi . . .?“

„In Agnese? Ali še živi?“

„Mogoče, ne vem, ni je tu. In . . .“

„Kje je?“

„V Valsassini pri sorodniku Pasturo. Pravijo, da tam kuga menj razsaja. In vi?“

„To mi ni všeč. In oče Cristoforo?“

„Ta je že davno šel. In . . .“

„Vem. Pisali so mi. Ali je že prišel nazaj?“

„Kaj še! Vse molči o njem. In vi . . .“

„Tudi to mi ni všeč.“

„In vi, kaj delate tu? Za Boga! Ali ne veste, da vas hočejo zapreti?“

„To me ne briga. Imam dovolj drugih mislij. Rad bi sam vse ogledal. Ali ne veste . . .?“

„Kaj hočete ogledati? Ni žive duše tu. Ali ni nespametno, da pridete volku v žrelo, kar naravnost sèm? Poslušajte svèt starca,

ki skrbi za vas kot oče. Požurite se in tecite, odkoder ste prišli, da vas kdo ne vidi. Če vas je kdo videl, tecite tem bolj. Ali mislite, da je tu za vas varno? Prišli so vas iskat, vse so prebrskali in premetali.“

„Saj sam vem.“

„Torej . . .?“

„Jaz se ne brigam za to. In oni malo-bridnež? Ali je še živ? Ali je tu?“

„Ni žive duše tu. Ne mislite na to!“

„Ali je tu?“

„Za Boga svetega! Ali ste še zmirom tako nepremišljeni, ko ste toliko prestali?“

„Ali je tu ali ne?“

„Ni ga. Saj je kuga, kuga! Kdo sedaj hodi okrog?“

„Če bi bila samo kuga na svetu . . . saj vem, jaz sem jo tudi imel.“

„Torej! Ali ni to prst božji? Če kdo taki bolezní uide, zahvaliti se mora Bogu.“

„Saj sem mu hvaležen.“

„Ni vam treba iskati drugih sitnostij. Storite . . .“

„Tudi vi ste imeli kugo, gospod župnik?“

„Kaj! Huda je bila! Čudo, da sem še tu. Premlela me je, kakor me vidite. Sedaj bi se zopet rad odpočil, počutim se že bolje . . . Za Boga! Kaj delate tu? Vrnite se . . .!“

„Vedno mi to trdite. Čemu sem prišel sèm. Čemu pridem? Rad bi videl svojo hišo.“

„Svojo hišo?“

„Ali je tu mnogo ljudij umrlo?“

„Ej, ej!“ pravi don Abbondio, začne s Perpetuo in imenuje celo vrsto ljudij in celih družin.

Renzo je to uže pričakoval. Ko pa sliši toliko imen znancev, prijateljev, sorodnikov, postane otožen in pravi: „Ubožec! Ubožica! Ubožci!“

„Glejte“, pravi don Abbondio, „in še ni konec. Če oni, ki so ostali, ne postanejo pametni in si ne izbijejo vseh muh iz glave, bode konec svetá.“

„Ne bojte se, saj ne ostanem tu!“

„Hvala Bogu, da ste se premislili! Seveda greste nazaj v Bergamo?“

„Za to ne skrbite!“

„Ali mi hočete še kako neumnost narediti?“

„Ne brigajte se za to. Saj nisem več otrok, saj sem pameten. Jaz menim, da me nihče ni videl. Vi ste dušni pastir, jaz pa vaša ovca. Ne bodete me izdali.“

„Dobro“, pravi don Abbondio in nejevoljno vzdihne. „Hočete me pogubiti. Ni vam še dovolj zla. Že dobro.“ Potem se odpravi in godrnja sam s sabo.

Renzo premišljuje žalostno, kje bi prenočil. Mej mrtvimi, katere mu je naštel don Abbondio, je bila tudi cela kmetska rodovina razven jednega sina Renzove starosti, ki je bil od nekdanj njegov prijatelj. Hiša je bila zvonaj vasi; tja se nameni iti.

Mimogredé pogleda v svoj vinograd. Že zvonaj vidi, kakšen da je. Noben vršiček, nobeno pero ne gleda čez zid. Vse, kar se vidi, vzrastlo je v njegovi odsotnosti.

Ker pri omrežji ne opazi ničesar, pogleda skozi vrata naokrog. Ubogi vinograd: Dve zimi je ljudstvo nabiralo les „v vrtu ubozega mladeniča.“ Trte, murve, sadno drevje, vse je razsekano ali pri tleh razklano. Še se poznajo sledovi prejšnje skrbnosti. Mladike v nepretrganih vrstah so polomljene.

Tudi mladike na murvah, figovih drevesih, slivah, breskvah in črešnjah so poteptane in zatrte sredi novega, gostega in raznovrstnega naraščaja, ki se je zaredil brez človeške pomoči. Tu divje rastejo koprive, praprot, kokolj, pirnica, poliska, divji oves, zelena milica, potrošnik, kislica, divja prosa, ajda in druga zelišča, katero kmet po svoje imenuje osat ali kako drugače. Bilke zmedeno rastejo druga v drugo, plazijo se po tleh, in si skušajo priboriti prostor. Tu vidimo listje, cvetlice, sadje v stotero bojah, stotero oblikah, stotero velikostih: majhne klase, betiče, šope, kobule, češulje, bele, rudeče, rumene, višnjeve.

Mej temi nizkimi rastlinami stoje tudi nekatere večje, ki pa niso prav nič več vredne, nad vse moli zlati klobuk s svojimi

širokimi, rudečkastimi brstikami, svojimi zelenkastimi listovi, ki so škrlatasto obrobjeni. Njegovi viseči grozdi imajo spodaj črnkaste, potem rudeče in zelene jagode, zgoraj pa belkaste cvete; papeževa sveča z volnatimi listi, z visokim stebлом in dolgim klasom, posejanim z živo rumenimi cveti; bodlike z ostrimi mladikami, listi, čašami, iz katerih gledajo belkasti ali rudečkasti cveti ali srebrni in lahni šopi, ki plavajo v vetru.

Okolo mladik na murvi se ovija slak, ki jih je popolnoma pokril s svojimi visečimi listi, ali k tlom mahajo njegovi blede in mlahavi cveti. Tam leži blušec s svojimi rudečimi jagodami in se ovija okolo trtinih rozeg.

Trta je zaman skušala, bolj prosto se razvijati, zato pa je svoje mladike zamotala v blušec. Oba sta pomešala svoja stebila in svoje liste, ter sta rastle skupno kvišku, kakor se tudi slabotni ljudje navadno naslantajo drug na drugega.

Tuđi robidja je dovolj; vleče se od rastline do rastline, pleza kvišku, razteza svoje veje ali pa jih skrči, kakor baš more ter gleda čez ozidje, kakor bi celo gospodarju hotelo zabraniti vhod.

A Renzo ni imel namena, iti v vinograd, tudi ga ni toliko časa opazoval, kot smo ga mi opisovali, temveč odide proti hiši čez vrt, kjer se mu mej noge zapletajo rastline, s katerimi so bila tla pokrita. Najpreje stopi na prag pritlične sobe.

Ko se začujejo koraki, zbeže miši in podgane ter se skrijejo pod kupe smetij, ki so ležale na tleh. To je bilo ležišče suličarjev.

Potem pogleda po stenah, ki so odrgnjene, pomazane in zakajene. Na stropu so se uselili pajki.

Tudi odtod gre Renzo in se zgrabi za glavo. Potem gre po stezi kot preje. Kmalu zavije na levo na polje, kje ne vidi žive duše. Naposled pride do koč, kjer se hoče ustaviti.

Že se mrači. Prijatelj sedi pred vrati na klopici, roke drži na prsih prekrižane in

gleda v nebo, kakor človek, katerega je nesreča potrla in ki je podivjal v samoti.

Ko začuje korake, pogleda, kaj to pomeni. V mraku opazi mej vejami in listjem neko postavo, vstane, stegne roke in glasno reče: „Ali sem sam na svetu? Ali nisem včeraj dosti storil? Pustite me nekoliko v miru, saj je tudi to usmiljeno delo.“

Renzo ga pokliče po imenu.

„Renzo!“ odgovori on.

„Da“, pravi Renzo. Oba si tečeta naproti.

„Res si!“ pravi prijatelj, ko se vidita.

„Kako me to veseli! Kdo bi mislil? Imel sem te za grobokopa Paolina, ki vedno hodi po mene, da pokopujeva. Ali veš, da sem sam? Sam kot puščavnik.“

„Vem“, pravi Renzo.

Po daljšem pozdravljanji gresta skupaj v kočo. Tam se pretrga ta pogovor, in prijatelj se pripravlja, da bi Renzu postregel, kolikor zna in more. Vodo pristavi k ognju in začne kuhati polento. Potem pa dá kuhlano Renzu, da jo pomeša in odide: „Sam sem, sam, sam?“

Potem se vrne s skledico mleka, suhim mesom in kozjim sirom, figami in breskvami. Vse postavi na mizo in prevrne polento na desko. Oba se vsedeta k mizi in se drug drugemu zahvaljujeta, jeden za obisk, drugi za vsprejem. Po dveh letih spoznata, da sta večja prijatelja kakor preje, ko sta bila vsak dan skupaj. Kajti obema so se pripetile stvari, ki človeka prepričajo, koliko je vredno prijateljstvo.

Seveda Renzu ni mogel nihče namestovati Agnese, potolažiti ga, ker je bila odsotna, ne samo radi tega, ker ji je bil tako udan, ampak tudi ker mu je samo ona mogla povedati, česar bi mu nihče drugi ne mogel Premišljuje, ali bi šel naprej, ali bi poiskal Agnese, ki ni bila daleč.

Kar se spomni, da mu Agnese ne more povedati, ali je Lucia zdrava, in sklene iti naravnost naprej, dokler si ne razreši te zagonetke, da to pozneje tudi materi lahko pové.

Tudi od prijatelja mnogo izve, ker sploh oni ali dobro ni vedel, tudi o Luciji, nadalje, kako so ga zasledovali, kako je don Rodrigo

odšel kot pes, ki stisne rep mej noge. Renzo tudi izvé, kar je bilo zanj važno, kako je namreč prav za prav imé donu Ferante. Kajti Agnese mu je res pisala to ime, a Bog vé kako. Bergamski tolmač mu je besedo tako razložil, da nikdar Renzo ni našel njegove hiše v Milanu, ker bi nihče ne vedel, kaj zahteva.

Na ta jedini način bi lahko dobil Lucijo. Kar se tiče sodnega preganjanja, vedel je, da ni nikake nevarnosti več. Gospod sodnik je umrl za kugo, Bog vé, kdaj pride drugi mesto njega. Tudi biriči so večjidel izumrli. Kdor je še ostal, imel je dovolj družega misliti.

Tudi Renzo pripoveduje prijatelju svojo osodo, v zameno pa mu ta pripoveduje sto zgodb o vojski, o kugi, o mazačih, o prerokovanju.

„Čudno“, pravi prijatelj, ko pelje Renza v sobo, katero je bolezen izpraznila, „tega bi nikdar ne verjel. Človek mora zmirom žalosten biti. A vender je tolažilno, če govorim o tem s prijateljem.“

Zjutraj sta oba v kuhinji. Renzo je pripravljen za pot, pod obleko ima skrit pas, nož pa v žepu. Sveženj pusti pri prijatelju, da bi lažje hodil. „Če se mi posreči“, reče mu „če jo najdem, če . . . dovolj . . . vrnem se. Obiščem Pasturo, da novico sporočim ubogi Agnesi, potem . . . Če pa Bog tega ne privoli, ne vem, kaj storim in kam se potem obrnem. Nazaj me ne bo več.“

Ko to govori na pragu, otožno in žalostno gleda jutranjo zarijo, kakor je uže dolgo časa ni videl.

Prijatelj mu vošči veliko srečo in mu ponudi jedi, spremlja ga nekoliko po cesti, potem pa ga zapusti.

Renzo bi bil zadovoljen, če do večera pride blizu Milana, da bi precej zgodaj drugega dne šel v mesto in začel iskati. Na poti se mu ne pripeti nič posebnega; povsod vidi navadne tužne prizore. Kakor prejšnji dan se ustavi v nekem gozdu, da se okreпча in odpočije.

Ko gre v Monzi mimo odprte pekarije, zahteva dva kruha, da bi ne hodil brez jedi.

Pek mu ne dovoli vstopiti, temveč mu na majhni veslici porine skledico z vodo in je-sihom, da v njo vrže denar. Po tem mu na kleščah pomoli dva kruha, katera Renzo vtakne v žep.

Proti večeru pride v Greco, a ne vé imena te vasi. Ker pa se mu zdi in se spominja ter sklepa po daljavi, katero je že prehodil iz Monze, da je že blizu Milana, zavije z glavne ceste v stran, da bi na polji poiskal ‚cascinotto‘, kjer bi prenočil; kajti krčem se je izogibal.

Kmalu opazi vrzel, ki ograja okrog nekega ovčjaka. Na slepo srečo vstopi. Žive duše ni. V kotu opazi kup slame, ob nji pa lestvico.

Renzo pogleda okrog sebe in spleza gori. Postelje si in zaspi; zbudi se še-le, ko je bil že beli dan. Tedaj se skobaca na kraj postelje, pomoli glavo vun; ko pa nikogar ne vidi, gre tja, odkoder je prišel — skozi vrata na stezo in se ravna po zvoniku stolne cerkve. Kmalu dospè do mestnega obzidja mej vshodnimi in novimi vrati, vendar bliže teh.

Štiriintrideseto poglavje.

Renzo je slišal, da je strogo zaukazano, da nihče ne sme v mesto, kdor se ne izkaže z zdravniškim spričevalom, da pa se lahko vsakdo vtihotapi, če porabi pravi trenotek.

Res je bilo tako. Mi ne omenimo splošnih vzrokov, zakaj se takrat ukazi sploh niso izvrševali, ne omenimo tudi posebnih, zakaj se ta strogi ukaz ni izvajal. V Milanu je bilo vse tako zmedeno, da ni nikdo pazil in se zmenil za take stvari. Če je prišel kak tujec, mislilo se je, da se ne boji za svojo kožo, ne pa, da je nevaren meščanom.

Renzo tedaj sklene takoj pri prvih vratih vstopiti, če pa bi bilo to nemogoče, toliko časa hoditi od vrat do vrat, da bi prišel v mesto. Bog vé, koliko vrat je imel Milan po Renzovih mislih.

Ko pride do zidu, pogleda okrog sebe, kakor bi se ne znal nikamor obrniti in bi iskal kacih znamenj. A na levi in desni vidi samo zavito cesto, ki drži naravnost proti zidu. Nikjer ni žive duše. Le za obzidjem se dviga steber gostega in črnega dima, ki se vali v velikih kepah in se izgublja visoko v zraku.

Tam so namreč požigali obleko, postelje in druge okužene stvari. Taki kresovi so goreli vsak dan na mnogih krajih.

Vreme je bilo pusto, zrak težak, nebo zastrto z oblaki in meglo, ki se ne premakne, kakor bi hotela človeštvu zakriti solnce. Deževno ni bilo, kajti neobdelano polje je bilo suho. Bilke medlé, na povešenih in velih listih ni niti kapljice rose.

Razven tega vse tiho, tiho tako blizu velikega mesta; vse to še bolj vznemiri in razburi Renza.

Renzo se obrne naravnost na slepo srečo proti novim vratom, katerih še v bližini ni mogel opaziti, ker so bila skrita za utrdbo. Kmalu čuje neko zvončkanje, ki preneha, a se zopet začne. Tudi človeško govorjenje sliši.

Ko pride mimo utrdbe, zapazi leseno hišico, na pragu pa vojaka, utrujeno in neskrbno ob puško uprtega. Za njim je plot iz kolov, zadaj pa vrata, dva zidana stebra s strešico, ki naj bi ju varovala.

Ravno pred vrati leži na tleh žalostna zapreka: nosilnica, na katero dva ‚monattija‘ polagata nekega ubožca. Bil je glavni mitničar, kateri je malo preje za kugo zbolel.

Renzo se ustavi in pričakuje konca. Nosača odideta, a nikdo ne pride zapirat vrat. Tedaj se mu zdi ugodna prilika in hitro stopa naprej.

A vojak osorno zakriči: „Stoj!“

Renzo znova obstane, izvleče iz žepa zlatnik in ga pokaže vojaku.

Ta je menda že imel kugo, ali pa se je je menj bal nego je ljubil zlatnik; zato namigne, naj mu Renzo vrže zlatnik. Ko vidi, da mu leti pod noge, zagodrnja: „Le hitro!“

Renzo si ne dá dvakrat reči, gre skozi kole, a ne opazi ga nihče.

Ko naredi štirideset korakov, čuje drugi „stoj!“ Neki mitničar namreč kriči za njim.

Renzo navlašč presliši, ne ozrè se, temveč se celo požuri.

„Stoj!“ zakriči zopet mitničar bolj nepotrpežljivo nego odločno.

Ker ga Renzo ne posluša, strese z rameni in se vrne v svojo kolibo, kakor bi se ne hotel preveč približati potnikom in jih izpraševati.

Cesta, po kateri je šel Renzo, je držala naravnost, kakor še sedaj, tja do vodotoča Naviglio; na straneh so bili ploti in zidovi vrtov, samostanov in hiš. Koncem te ceste in sredi druge, ki je držala ob vodotoču, je stal steber, zvan križ svetega Evzebija.

Renzo gleda pred sebe, a vidi samo ta križ. Ko pride do razpotja sredi te ceste in pogleda na obe strani, opazi v ulici svete Terezije meščana, ki mu gre nasproti. — Vender jedna živa duša! — misli si Renzo in se obrne proti njemu, da bi mu pokazal pot.

Meščan zapazi tujca in ga sumljivo od daleč gleda tem bolj, ker vidi, da ne gre svojo pot, ampak njemu nasproti.

Ko je Renzo že blizu njega, sname klobuk kakor sploh znajo gorjanci. Drži ga v levi roki, drugo roko pa dene pod-nj ter gre proti meščanu.

Ta ga gleda od strani, stopi korak nazaj, dvigne grčavo palico, pokaže železno konico in kriči: „Proč, proč, proč!“

„Oho, oho!“ kriči tudi Renzo; pokrije se zopet. Nič kaj ga ni veselilo, začeti se pretepati, kakor je še pozneje pravil, zato obrne hrbet neotesancu in gre naprej po cesti.

Tudi meščan mrmrajoč odide; ozre se večkrat. Ko pride domov, pripoveduje, kako

se mu je približal neki mazač ponižno in pohlevno, kateremu se je pa z obraza brala malopridnost, kako je pod klobukom držal škatljico maže ali zavitek praška, da bi ga okužil, če bi ne stal predaleč. „Če bi se mi približal, takoj bi ga nataknil, predno bi se me on dotaknil“, pristavi naposled. „Škoda da sva bila na samotnem kraju; če bi bili sredi Milana, poklical bi ljudi, da bi ga prijeli. Gotovo bi mu ono mažo našli v klobuku. Ker pa sem bil sam, moral sem biti vesel, da sem se ga znebil brez težave. Kajti nekoliko praška se lahko hitro vrže. To so predrzni ljudje; sam vrag tiči v njih. Danes hodi po Milanu in Bog vé, kaj doprinaša!“ To zgodbo ponavlja vse svoje življenje vselej, če se govori o mazačih, in dostavi: „Le meni naj nikari ne pravijo, da ni mazačev, videti je treba, potem se lahko govori.“

Renzo si ni mislil, kakšni nevarnosti je ušel; bolj jezen, nego prestrašen premišljuje ta sprejem in ugiba, kaj je neznan mož mislil o njem. Stvar se mu zdi tako čudna, da misli, da je mož nekoliko prismuknjen. — Slab začetek, — misli si Renzo: — Milan je za me nesrečno mesto. Izprva mi gre vse dobro, ko pa sem notri, pridem v sitnosti. Dovolj, z božjo pomočjo, če najdem . . . če se mi posreči najti . . . ej! Vse je bilo prazen strah.

Pri mostu zavije brez obotavljanja na levo v ulico di san Marco; zdi se mu, da pelje v sredo mesta, ozira se naokrog, da bi videl kako živo dušo. Namah čuje kričanje: „Hej mož!“ Ko se ozrè, vidi ne daleč na pomolu samotne hiše ženo, katere se drži par otrok.

Ko pride blizu, reče žena: „O mladi mož! Za božjo voljo, pojte komisarju povedat, da so nas pozabili. Zaprli so nas, ker so nas imeli za sumljive; umrl mi je namreč mož. Zabili so nam vrata, a od včeraj zjutraj nam nikdo ne prinese jesti. Nobena živa duša mi neče te dobrote izkazati. Ti ubožci umirajo od lakote.“

„Od lakote!“ kriči Renzo, seže v žep in potegne vun dva hlebčka ter reče: „Spustite mi kako reč doli, da ju notri denem!“

„Bog vam plati! Počakajte!“ reče žena in gre iskat košarico, katero priveže na vrv. Renzo se spomni dveh hlebcev, katera je našel pri znamenju, ko je prišel v Milan, in si misli: S tem povrnem bolje, kakor če bi tedaj našel pravega lastnika, ker to je res delo usmiljenja.

„Kar se tiče komisarja“, reče potem in dne hlebca v košarico: „ne morem vam ustreči, ker kot tujec ne poznam mesta. Če pa srečam kacega ponižnega domačina, povem mu.“

Žena ga prosi in mu pové ime ulice.

„Tudi vi“, povzame Renzo, „bi mi lahko izkazali neko uslugo. Ali veste, kje je hiša neke velike gospôde, hiša * * *?“

„Vem, vem, da je ta hiša nekje, a ne vem kje. Vam že kdo pokaže. Spomnite se tudi na-me!“

„Seveda“, reče Renzo in odide.

Vedno bliže čuje hrup, katerega je že slišal, ko je govoril z ženo: ropotanje vozov in konj, zvončkanje, pokanje bičev in tuljenje. Pred sabo ne vidi ničesar.

Ko pride iz ulice na Markov trg, opazi dva visoka trama z vrvjo in s škrcpi. Precej spozna, da je to priprava za mučenje hudodelcev, katerih je bilo povsod po mestu dovolj. Tja so uradniki brez skrbi lahko vsakega vlekli, ki se jim je zdel vreden kazni, bodisi, da je ušel iz zaprte hiše, bodisi da ni storil svoje dolžnosti. To nepripravno in neizdatno sredstvo so tedaj nezmerno zlorabljali.

Ko Renzo gleda ta stroj in premišljuje, čemu je tu, bliža se mu hrup. Od ogla cerkve mu nasproti prihaja mož, ki cinglja z zvončkom; bil je „apparitore“. Za njim stopata dva konja, stegujeta vratova in težavno prestavljata kopita; za njima pa se pelje voz, za tem drugi, zopet drugi in tako dalje. „Monatti“ hodijo tik konj in jih poganjajo z biči, jih zbadajo in kolnejo. Na vozovih leže večji del naga trupla, slabo zavita v cape, nakopičena in nametana kakor gruča kač, ki se leno solnčijo na spomladnem solncu. Če se voz potrese, zazibljejo in stresejo se trupla, roke omahnejo na kolesa, glave ma-

hajo in lasje se zapletajo. Žalostni prizor postane še bolj ostuden in tužen.

Renzo obstoji v kotu trga blizu vodotočevega držaja in moli za neznane mrličce. Grozna misel mu šine v glavo: — Mogoče je tu spodaj . . . O Bog! Da bi le ne bilo res!

Ko odide sprevod, gre Renzo čez trg na levi strani vodotoča, ker je sprevod šel na drugo stran. Ko stori par korakov mej cerkvijo in vodotočem, zapazi na desni most Marcellino, čez katerega pride v Borgo Nuovo. Vedno gleda, da bi dobil kacega kažipota, kar opazi duhovnika, s palico v roki, ki stoji pri priprtih vratih in s ključem posluša pri ključavnici. Potem vzdigne roke in blagoslavlja.

Renzo si misli, da je najbrže koga izpovedal. — Ta je za-me! Če kot duhovnik ni usmiljen, potem ni več pravice na svetu!

Mej tem duhovnik odide od vrat proti Renzu po sredi ulice. Renzo se mu odkrije in namigne, da bi rad z njim govoril, ter obstoji, kakor da neče iti bliže. Tudi duhovnik se ustavi, da bi ga poslušal; pred sebe pa zasadi svojo gorjačo, da se zavaruje. Renzo mu razloži svoje vprašanje. Duhovnik mu ne pové samo imena ulice, ampak mu celo natančno opiše pot, kar je bilo potrebno za ubožca. Pové mu, kako naj hodi na levo in desno, pri cerkvah, križih, in mu pové šest ali osem ulic, po katerih mu je treba iti.

„Bog vas hrani v teh časih in večno!“ reče Renzo in dostavi, ko se že duhovnik odpravlja: „Še neko uslugo!“ Pové mu o pozabljeni ženi.

Duhovnik se mu zahvali, ker mu je dal priliko, da pokaže svojo usmiljenost, reče, da ide takoj tja, in odide.

Tudi Renzo se odpravi in ponavlja sam s sabo celo pot, da bi mu ne bilo treba še enkrat povpraševati. A to je za-nj zelo mučno, ne radi tega, ker je bilo težavno, ampak ker se ga polasti druga bojazen. Ime ulice in ta pot ga razburi. Izvedel je, kar je želel in brez česar bi ne mogel nič storiti; a reklo se mu ni nič, da bi mogel kaj hudega slu-

titi. Vendar! Že se bliža cilju, ki mu razreši osodepolno uganko, kjer bode slišal: Živa ali mrtva.

Ta misel ga tako vznemiri, da bi rad še taval v nevednosti in da bi rad še le začel potovanje, katero je že končal. Vse svoje moči zbere in reče: „Ej! Če sem že sedaj tako otročji, kaj še-le bode!“ Ohrabren gre naprej proti sredi mesta.

Mesta! In kakšnega! Koliko se je že spremenilo!

Renzo je šel naravnost po najbolj samotnem in razdejanem delu, čez križišče, ki se zove ‚carrobio di porta Nuova‘. Tu je nekdanj stal na sredi križ, nasproti njemu pa cerkev di sant' Anastasia, tam, kjer je sedaj cerkev di san Francesco di Paola. Tam je takó razsajala kuga, mrličiči so tako smrdeli, da so se morali ljudje odstraniti. K temu tužnemu prizoru se še pridružijo grozni in gnjusni preostanki in sledovi zadnjih prebivalcev. Renzo se požuri in se ohrabri, češ, da cilj ni več daleč, da pa ti prizori zginejo, predno pride tja.

In res pride kmalu v bolj oživiljeni del mesta. A kakšni so bili ljudje! Iz bojazni ali strahu so zaprta vsa vrata na ulico, odprta so samo vrata pri praznih hišah. Nekatera so zabita in zapečatenena, ker leže v hiši mrličiči ali bolniki. Na nekaterih so znamenja z ogljem narejena, da vedó monatti, kje je kaj mrličičev. Vse je svojevoljno na slepo srečo narejeno od kacega člana zdravstvenega sveta ali kacega uradnika, ki hoče izvrševati povelja ali ljudi uničiti. Povsod leže cunje, gnjile cape, poteptana slama, blazine, ki so bile vržene iz oken, mrličiči, ki so nenadoma izdihnil na cesti in bodo tu ležali, dokler ne pride voz po nje.

Tako so v bedi in nesreči ljudje podivjali, da niso več poznali usmiljenosti ali ljubezni do bližnjega. Prenehal je hrup po prodajalnah, ropot vozov, kričanje prodajalcev, klepetanje šetalcev, le redko prekine to grobno tišino vzdihovanje bolnikov, ječanje beračev, ropot mrtvaških vozov, kričanje monattijev, tuljenje norcev. Zjutraj, opoldne in zvečer zvoni v stolni cerkvi v

znamenje molitve, katero je zaukazal opravljati kardinal. Temu zvonjenju se odgovarja po drugih cerkvah. Tedaj se prikažejo ljudje pri oknih in skupno molijo; sliši se mrmanje, šepetanje, v katerem se zrcali žalost in uteha ob jednom.

Dve tretjini ljudij je tedaj že pomrlo; drugi so odšli ali zboleli. Kdor je prišel od zvonaj, umrl je skoro gotovo.

Mej onimi, ki so hodili po ulici, je bilo le par taci, ki bi ne imeli kaj posebnega na sebi, kar je kazalo, kako so se časi premenili. Visokorodni ljudje so hodili brez plašča in ovratnika, kar je bilo tedaj neizogibno potrebno; duhovniki brez halje, redovniki brez kute. Vsakdo je obleko kolikor mogoče pritegnil na-se, da bi se ne dotaknil kake stvari ali da bi mazačem ne dal lepe prilike. Vsakdo je bil podpasan in stisnjen kolikor mogoče, vsakdo zanemarjen in neveden.

Brade so bile dolge; zrastle so onim, ki so se preje vedno brili. Lasje so bili dolgi in razmršeni, ker se v svoji zanemarjenosti nikdo ni brigal zanje, pa tudi zato, ker so ljudje sumili brivce, katerih jednega z imenom Giangiacomo Mora so kot mazača prijeti in obsodili. To ime je bilo dolgo časa glasovito, čeprav bi je morali pomilovati. Nekateri so vedno s sabo nosili gorjačo, pištolo, da bi zapretili, če bi se jim kdo hotel približati. Drugi so nosili dišeče kuhalnice, lesene ali kovinske prevrtane krogle, v njih pa gobe, namočene v zdravilnem jehihu. Nekateri so vedno držali zdravila pred nosom, drugi so na vratu nosili stekleničke z živim srebrom, ker so bili preverjeni, da to posrka vse kužne snovi. Večkrat so premenjali živo srebro.

Plemenitniki so hodili brez običajnega spremstva, s košaro v roki, da bi nakupili jestvin. Prijatelji se na ulici od daleč pozdravljajo in si molčé ter urno namigujejo. Vsakdo, ki gre po ulici, se mora s težavo ogibati gnjusnim in opasnim zadržkom, s katerimi so tla potresena ali celo obložena. Vsakdo gre po sredi ceste, da bi mu z oken ne priletela na glavo kaka nesnaga, ali pa

se boji strupenih praškov, katere so baje stresali z oken na mimohodeče ljudi, ali pa se boji namazanega zidu.

Tako je nevednost, ki je bila vedno o nepravem času previdna in srčna, povečala splošno bedo in napačni strah mesto pametnega in koristnega strahu, katerega je izprva zadušila.

Tak je bil del mesta, kjer ni bilo tako grozno kot drugod in kjer je bilo še par zdravih ljudi. Po opisovanju bede spomnimo se, da bomo morali opisovati še hujšo. Zato tukaj ne opisujemo, kako so okuženi ubožci, otroci in ženske ležali po tleh, kako so jih vlečili sem ter tja. Za tedanje človeštvo je bila obupna tolažba uže to, kar se nam potomcem zdi najhujše zlo, če čitamo, koliko ljudi je izumrlo.

Sredi te samote je Renzo uže precej daleč prišel, ko še precej daleč od ulice, kamor je bil namenjen, začuje hrup in vrišč, iz katerega se razloči ono skrivnostno zvončkanje.

Ko pride na ogel široke ulice, opazi na sredi štiri vozove. Kakor na žitnem trgu hodijo ljudje sem ter tja in nakladajo in prevračajo vreče, tako je tudi tu vse mrgolelo. Monatti hodijo v hiše in vun prinašajo na ramah bremena, katera nakladajo na vozove. Nekateri imajo rudečo obleko, drugi nimajo tega znamenja ali pa še grje, namreč peresa in šope raznih boj, katere so ti nesrečniki nosili sredi splošne tuge v znak veselja. Sedaj s tega, sedaj z onega okna se čuje: „Sèm, monatti!“ Še bolj čudno se čuje iz žalostnega vrišča krik: „Tako, takoj!“ Sosedje so godrnjali in prosili, da naj hitro opravijo monatti, ki odgovarjajo z kletvinami.

Renzo se požuri, ko pride v ulico, in se ogibje nesnagi na tleh. Namah nekaj posebnega opazi, kar vzbudi njegovo zanimanje. Ustavi se nehoté.

Iz vrat je šla proti vozu žena, kateri se je brala z obraza priletnost, ne pa še starost. Njena zakrita lepota je uže precej ovenela; zatemnila jo je velika strast in smrtna obnemoglost. Njena lepota je blaga in veličastna, kar je lastnost lombardske krvi. Hodila je težavno, a ni se opotekala. Ihtela

ni, videlo se ji pa je, da je mnogo jokala. Njena bol je mirna in globoka, kar je znak duše, ki si je v svesti svoje bolečine.

A ne samo ona vzbuja pomilovanje navzočih in oživlja v njih to zadušeno in topo čuvstvo. Na rokah nese namreč mrtvo devetletno deklico, ki je lepo opravljena. Lase ima na čelu predeljene; belo je oblečena, kakor bi se nagizdala za kako obljubljeno ji svečanost. Žena jo ne nese tako, da leži, ampak da ji sedi na roki, naslonjena na prsi, kakor bi še živela. Kot vosek bela ročica ji maha težko navzdol, glava ji počiva na ramah materinih, kakor bi spala. Obema se je bralo že na obrazu, da ste mati in hči, a isto so jasno izražale tudi bolestne poteze na obrazu žene.

Monatto hoče deklico vzeti z naročja, a nenavadno se boji in nehoté se obotavlja. Žena se umakne a ne jezno ali zaničljivo, ter reče: „Ne dotaknite se je! Jaz jo sama denem na voz.“ Potem v roki pokaže možnjico, katero spusti v stegnjene roke monattove, rekoč: „Obljubite mi, da ji ne vzamete obleke in da tega tudi drugemu ne dovolite, da jo tako pokopljete!“

Monatto roko položi na prsi, potem pa na vozu naredi prostor za malega mrliča, urno in ubogljivo bolj radi novega občutka, ki se ga je polastil, nego radi nepričakovane plačila.

Mati poljubi deklico na čelo, potem pa jo položi kakor otroka v posteljo, pogrne čez njo belo platno in reče zadnje besede: „Z Bogom Cecilia! Počivaj v miru! Zvečer tudi jaz pridem, mej tem pa moli za-me! Jaz bom molila za-te.“ Potem se obrne k monattu in reče: „Ko pridete zvečer mimo, odpeljite še mene, a ne same!“

Nato gre v hišo, a kmalu se pokaže pri oknu z majhno deklico v naročji, ki je bila že na pol mrtva. Nekoliko časa opazuje ne preveč lepi pogreb, dokler voz ne izgine; potem pa stopi od okna, položi na posteljo jedino deklico, ki ji je ostala, in se vleže sama zraven nje.

Ravno tako tudi ponosna cvetka pade ob jednom z nerazvito cvetlico, kadar kosa kosi po travniku vse rastline brez razločka.

„O Bog!“ vsklikne Renzo: „Usliši jo! Pokliči jo k sebi in njeno deklico! Dovolj sta trpeli. Dovolj!“

Ko se zopet pomiri, pokliče si zopet v spomin, kar mu je duhovnik povedal glede pota, premišljuje, ali naj gre naravnost, ali na levo ali na desno, zopet čuje od druge strani vrišč, zapovedljivo kričanje, ječanje, jokanje žensk in cerkljanje otrok.

Renzo gre naprej, pričakujoč nekaj žalostnega. Ko pride na križišče ulic, opazi prihajati hrupno gnječo. Ustavi se, da bi šla mimo. Bolnike so peljali v bolnico; sujejo jih, bolniki se zaman ustavljajo, zaman kriče, da hočejo doma umreti, odgovarjajo z nepotrebni prošnjami na kletve in povelja monattijev. Drugi gredo mirno, udano kot bi ne čutili ničesar. Ženske z otroci na ramah, dečki, katere bolj straši vpitje, zapovedovanje in ta družčina nego smrt, ki se kričeč stezajo po materah in po njih zvestih rokah. Ah! Mogoče je mater, katero so doma pustili spečo, napala kuga, mogoče so jo odpeljali v bolnico, oziroma v jamo, če je voz prepozno došel. Mogoče, in to je še bolj pomilovanja vredna nesreča! — mogoče so mater premagala razna čutila, da je pozabila na sinove in hčere, na vse, in da samo želi umreti.

Toda tudi v ti zmešnjavi vidimo vzglede vstrajnosti in pobožnosti. Očetje, matere, bratje, sinovi, tovariši hrabrijo svojce z besedami in dejanji. Ne samo odrasli, ampak tudi nežni dečki in deklice, ki spremljajo svoje bratce in sestrice, kažejo svoj moški razum in opominjajo svojce k pokorščini in jih zagotavljajo, da bodo tam kmalu ozdraveli.

Sredi teh tužnih in ganljivih prizorov vznemirja in razburja našega potnika nekaj družega. Hiša je menda že blizu, in Bog vé, ali ni mej temi.

Ko odide množica in si izbije Renzo dvome iz glave, obrne se k monattu, ki mu pride naproti, in vpraša po don Ferranteju.

„Poberi se, hribovec!“ odgovori se mu.

Renzo molči kot zid in ne dá primerne odgovora. Ko pa vidi bolj krščanski

obraz komisarja, ki gre za sprevodom, vpraša ga isto.

Komisar pokaže s palico tja, odkoder je prišel, in reče: „Po prvi ulici naravnost, zadnja velika hiša na na levi!“

Še bolj plašno odide Renzo. Na cesti takoj opazi pravo hišo mej drugimi manjšimi in nižjimi. Približa se k zaprtim vratom, prime za kladivo, drži je kakor za listek v loncu, predno ga potegne, da bi čital z njega svojo smrt ali svoje življenje. Naposled odločno potrka

Kmalu se odpre okno. Neka ženska pomoli glavo skozi, gleda temno, kot bi hotela reči: monatti? hudobneži? komisariji? mažači? vrage?

„Spoštovana gospa“, reče Renzo in gleda kvišku: „Ali ne služi tu kmetska deklica Lucia?“

„Ni je več, šla je“, odgovori ženska in hoče zapreti.

„Potrpite vendar, za Boga! Več je ni? Kje je?“

„V bolnici.“ Zopet hoče zapreti.

„Potrpite vendar, za Boga! Ali je kužna?“

„Seveda. Ali je to kaj čudnega! Le pojedite!“

„O jaz revček! Čakajte! Ali je zelo, koliko časa je bolna?“

A okno je že bilo zaprto.

„Gospa, gospa! Še jedno besedico, za Boga! Saj ne zahtevam ničesar od vas.“ A vse zaman.

Potrto in razburjeno zgrabi Renzo za kladivo, nasloni se na vrata in začne vrteti in lomiti in hoče zopet potrkati. Ko pogleda, ali je kdo blizu, ki bi mu lahko kaj več povedal in mu razjasnil, opazi dvajset korakov proč drugo žensko. Na njenem obrazu se bere strah, čut nepotrpežljivosti, oči se ji vrté naokrog, da bi koga opazila, odpirajo se ji usta, kakor bi hotela vpiti, a zadržuje sapo, dvigne medli roki, stegne nagubane pesti z velikimi nohti, kakor bi hotela nekaj prijeti ali poklicati ljudi, če bi le koga videla. Ko se srečata z očmi, postane še bolj zoprna in se trese, kakor bi se prestrašila.

„Kaj vruga? . . .“ začne Renzo in stegne roke proti ženski. A ona še ne izgubi nade, in zakriči na vse grlo: „Mazač, po njem, po njem! Primate mazača!“

„Jaz? ti čarovnica! Molči!“ kriči Renzo in skoči proti nji, da bi jo prestrašil in zamašil usta. A kmalu uvidi, da naj raji skrbi za svojo kožo.

Na krik babnice prihiti od vseh strani toliko ljudij, kakor morda tri mesece preje, a dovolj jih je, da bi ugnali jednega človeka.

Tedaj se zopet odpre okno in zopet se prikaže odurna babnica ter kriči: „Le primate ga! Najbrže je jeden izmej one druhali, ki poštenim ljudem maže vrata.“

Renzo se ne obotavlja, ker uvidi, da je bolje teči nego se opravičevati, pogleda na desno in levo, kje je menj ljudij, in steče, sune v stran moža, ki mu zastavi pot, stori osem ali deset korakov, porine v prsi nekoga družega, ki mu teče naproti, in beži, stiska pest, grozi in žuga vsakemu, ki bi ga hotel zadrževati.

Cesta pred njim je prazna. A za petami čuje cepetanje in še glasneje kričanje: „Po njem, po njem! Mazač je!“

Renzo ne vé, kdaj ponehajo vpiti in kam bi se skrčil, postane togoten, strah se mu spremeni v obup, stemni se mu pred očmi, zgrabi za nož, potegne ga, ustavi se in se ozrè divje in besno kot še nikdar: „Kdor ima pogum, naj le pride! Jaz ga uže dobro namažem.“

V svoje začudenje in svojo tolažbo vidi, da so se zasledovalci ustavili, da se obotavljajo, da pa še vedno kriče in mahajo z rokami po zraku, kakor bi od daleč prihajalo ljudstvo. Zopet se ozrè in vidi, kar preje v zmešnjavi ni videl, da se približuje vrsta mrtvaških vozov z navadnim spremstvom. Zada pa opazi množico, ki bi tudi rada planila na mazača, a zaviral jo je ta zadržek.

Ko vidi, da je mej dvema ognjema, spomni se, da ga lahko reši ono, kar je druge prestrašilo, uvidi, da nima časa za premišljevanje, vtakne nož za pas, teče ob

hišah, skoči proti vozovom, spusti prvega naprej, na drugem pa poišče prazen prostorček. Hitro premeri daljavo, skoči in uže je z desno nogo gori, v tem, ko mu leva še maha doli, ter drži roke kvišku.

„Dobro, dobro!“ zakriče vsi monatti, ki so sledili sprevedu peš ali sedeli na vozovih, nekateri celo na mrličih, podajajoč iz roke v roke majhno steklenico. „Dobro! Izvrstno!“

„Zatekel si se k monattijem, tu si varen kot v cerkvi“, mu reče jeden izmej njih.

Ko sovražniki opazijo spreved, obrnejo hrbet, a ne prenehajo vpiti: „Po njem! Mazač je!“ Nekateri počasi odhajajo, ozirajo se ter groze in žugajo Renzu, ki vihti pesti v zraku.

„Le meni zaupaj!“ pravi jeden monatto, odtrga z mrliča umazano cunjjo, zviije jo, prime za konce, zavihti jo kot pračo proti trmoglavcem, kakor bi jo hotel zagnati, in reče: „Le čakaj, živina!“ Tedaj vsi plašno stekó.

Renzo vidi samo njih hrbte in podplate, ki se vzdigujejo kot stope v valjalnici.

Monatti veselja vriskajo in se burno posmehujejo, z zategnjenim: „uj!“ spremljajo begune.

„Hej! Ali ne znamo ščititi poštenjakov?“ pravi monatto Renzu. Mi smo več vredni kot sto teh strahopetcev.

„Res se moram vam zahvaliti za življenje“, odgovori Renzo, „in zahvalim se vam iz vsega srca.“

„Čemu?“ pravi monatto. „Saj zaslužiš. Vidi se ti, da si poštenjak. Le maži te seme, le maži in zatiraj jih, ker niso nič vredni. Preklinjajo nas, ker jim izkazujemo dobrote; pravijo, da nas vse obesijo, ko bo konec kuge. Preje bo njih konec kot kuge. Monatti sami bomo ostali v Milanu ter veselo popivali.“

„Živela kuga, pogin tem hudobnežem!“ kriči drugi. S to napitnico nastavi na usta steklenico in jo drži z obema rokama, ker se voz strese, potegne dobro, potem pa ponudi Renzu, rekoč: „Pij na naše zdravje!“

„To vam voščim vsem iz vsega srca“, pravi Renzo, „žejen pa nisem. Pijača mi sedaj ne diši.“

„Vsak po svoje“, pravi monatto.

„Daj meni!“ reče jeden izmej onih, ki gredo peš tik voza. „Jaz pijem steklenice na zdravje gospodarja, ki je tam-le v ti lepi družini . . . mislim, da ravno tu-le na vozu.“

Divje se namuza in pokaže na voz, na katerem stoji Renzo. Potem naguba obraz in se hudomušno prikloni proti oni strani, rekoč: „Zadovoljen bodi, da ubogi monattuccio pije iz tvoje kleti. Le glejte, kako čudno je na svetu! Peljemo ga na kmete v vilo. Saj vino ni za take visoke glave, monatti imajo pa vedno dober želodec.“

Mej posmehovanjem tovarišev vzame steklenico in jo vzdigne. Predno pije, pogleda Renza in mu reče zbadljivo in pomilovalno: „Ni dosti vreden vrag, s katerim si sklenil pogodbo. Predlo bi ti, če bi nas zraven ne bilo.“ Potem se zopet zakrohota in nagne steklenico.

„In mi? ej! in mi?“ kriče monatti z bližnjih vozov. Ko se prvi napije, izroči steklenico tovarišem, ki jo dajo iz rok v roke, dokler je jeden, ki je storil zadnji požirek, ne zgrabi za vrat, zamahne z njo po zraku, vrže jo na tlak, da se razleti v drobne kose, in kriči: „Živela kuga!“ Potem zapoje umazano pesem; takoj se mu v zboru pridružijo še drugi. Peklensko petje, zvončkanje, škripanje voz, teptanje konjev odmeva v grobni tišini po ulici od hiš in britko presune one, ki so še doma.

A človeku je časih vse prav! Kaj vse nam časih ne ugaja? — Družba mrličev in monattijev zelo ugaja Renzu, ki je z nje pomočjo utekel smrti. Zelo mu ugaja, da se je na takó lep način rešil iz zadrege. Še ves zmešan in razburjen se zahvali Bogu, da je ušel iz tacega škripca brez nevarnosti. Prosi ga tudi, da bi mu pomagal rešiti se svojih rešnikov, pazi, gleda monatte, gleda po cesti, da bi se ob priložnosti zmuzal z voza tako, da bi monatti ne vpili in da bi ne razdražil mimo hodečih ljudij.

Na nekem oglu zdi se mu pripraven trenotek, ozrè se okrog in sklène. Bil je tedaj blizu vshodnih vrat na cesti, po kateri je pred dvajsetimi meseci počasi prišel, a se brzih nog vračal. Spomni se, da se odtod pride naravnost k bolnici.

Da je prišel na pravo pot brez povpraševanja in poizvedovanja, zdi se mu znamenje božje previdnosti in ugodno znamenje za bodočnost. Tedaj sreča vozove komisar, ki ukaže monattijem ustaviti se. Sprevod se res ustavi, in petje se prevrže v hrupen razgovor. Jeden monatto na Renzovem vozu skoči na tla. Renzo reče drugemu: „Hvala vam! Bog vam povrni!“ in skoči raz voz na drugi strani.

„Le pojdi, mazač!“ odgovóri monatto: „ti ne bodeš ugonobil Milana.“

K sreči tega ni mogel nikdo slišati. Sprevod se ustavi na levi strani ceste. Renzo gre urno na drugo stran, teče tik zidu proti mostu, gre čez-nj in naprej po cesti; kmalu se mu prikaže ogel bolnice. Ko pride skozi ograjo, odprè se Renzu čudovit prizor, ne prizor, ampak le znamenje, poskušnja raznolikih in nepopisljivih prizorov.

Na obeh straneh mrgoli ljudstvo, bolniki gredo v gručah v bolnico. Drugi leže in sede na bregu jarka, ki jo obdaja, bodisi da so jim pošle moči in da ne morejo več naprej, bodisi da so obupani ušli iz bolnice in da so na potu opešali. Nekateri nesrečniki blodijo okrog kot prismuknjeni, nekateri so res znoreli. Jeden goreče pripoveduje svoje prikazni bolniku, katerega je premagala bolezen; drugi besni, tretji se smeje in gleda sem ter tja, kakor bi kaj veselega videl.

Najbolj čudno in hrupno v ti žalostni radosti je glasno in nepretrgano petje, ki na videz ne prihaja iz te nesrečne gnječe, a jo prekriči narodna pesem o šegavi ljubezni. Če sledimo glasu, da bi videli, kdo more tu biti vesel, opazimo nesrečnika, ki sedi v jarku, poje na vse grlo in gleda kvišku.

Jedva stori Renzo na severni strani splotja par korakov, in že čuje nenavaden vrišč v gnječi in glasove: „Primi ga! Pozor!“

Renzo se vspne in opazi kljuse, na katerem v diru jaha čuden jahač. Neki norec je opazil neprivezano živinče pri vozu; zasede je urno, tolče z rokama po vratu in vspodbuja žival s petama in jo naganja. Monatti pa tulijo in vró za njim. Vse izgine v prašnem oblaku.

Zmeden in truden pride Renzo do vrat, kjer je bilo menda vse združeno, kar je dosedaj videl povsod raztreseno. Renzo stopi pod obok vrat in nekoliko postoji na mostovžu.

Petintrideseto poglavje.

Čitatelj naj si predstavlja bolnico, v kateri je bilo šestnajst tisoč okuženih; dvorišče je polno barak in koč, vozov in ljudstva. Obe neskončni vrsti stanic na levi in desni hodnika sta polni ječečih bolnikov in mrličev na slami in odeji. Po nezmernem zavetišči vse vrši kot razburkano morje. Ljudje prihajajo in odhajajo, stojé, tekajo, priklanjajo se, vzdigujejo se, okrevajoči, znoreli in sluge.

Vse to se namah prikaže pred Renzovi očmi, tako da osupne in obstane.

Mi ne maramo teh prizorov podrobno opisati, saj tega tudi čitatelj ne želi. Mi sledimo samo svojemu junaku, obstanemo, kjer on obstane, in povemo, kaj se mu je pripetilo, kolikor je potrebno, da razumemo povest.

Od vrat, kjer Renzo obstane, do kapele in od tod zopet do vrat ni bilo koč in drugih ropotij. Tu opazi Renzo prerivanje vozov, odnašanje in prinašanje. Kapucinec in uradniki vodijo dela in odpravijo vsacega, kdor samo gleda. Ker se Renzo je bal, da bi tudi njega proč ne poslali, gre naravnost mej barake proti strani, kamor je bil slučajno obrnjen.

Renzo gre naprej, kjer more, od koč do koč, pokuka v vsako in opazuje postelje, ki so bile zvnaj, ogleduje od trpljenja premrle in od krča nagubane, nepremične obraze ter išče obraz, katerega najti se je tako bal. Že precej daleč je prišel in parkrat ponovil to pot, a ne vidi nikacega ženskega obraza. Spomni se, da so ženske najbrže na posebnem kraju.

Res je bilo tako. A vendar si ne more misliti ali zavohati, kje bi to bilo. Renzo

srečuje sluge, različne po pogledu, obleki, vedenji kakor po razlogih, radi katerih so sklenili prevzeti tako službo. Nekateri so udušili vse sočutje, drugi pa so preveč usmiljeni. A nikogar si ne upa vprašati, da bi ne prišel v zadrego. Zato sklene, da sam poišče ženski oddelek; vedno gleda mej potjo naokrog, časi mora celo v stran obrniti svoje oči, ker se ustraši tolikih ran. A kam naj se obrne, ker je povsod dovolj ran?

Zrak in vreme še povečata te grozne prizore, kolikor moreta. Megla se je zgočila in nabrala v oblake, ki postajajo vedno temnejši — znak bližajoče se nevihte. S temnega in nizkega neba gleda kot izza goste mreže blede solnčna obla, ki razširja medel, soparen mrak in mrtvo težko vročino.

Sredi nepretrganega hruma zmedene gneče se časih čuje globoko bobnjenje in grmenje v presledkih. Četudi bi vlekli na uho, ne mogli bi vedeti, odkod prihaja, ali pa bi je imeli za drdranje voz v daljavi, ki namah obstanejo. Na polji se na drevesih ne gane nobena veja, nanje se ne vsede nobena ptica. Samó lastovica se nenadoma pokaže na strehi in odleti z razprostrtimi perotmi po polji tik pri zemlji. A prestraši jo hrup; urno kot blisk izgine v višavah. Vse je tiho, kakor družba popotnikov, katerih nikdo ne prekine molčanja le z besedico, kot lovec, ki zré molče na tla, ali kot kmetica, ki koplje na polji in namah petje nehoté pretrga. Narava je na zvnaj nepremična, znotraj pa se bori in uduši vsako živeče bitje, nji postaja nadležno vsako delovanje, celó pokoj in življenje sploh.

Ta kraj je uže bil sam na sebi odločen za trpeče in umirajoče, katere premaga nova stiska. Sto in sto bolnikov se namah poslabša, zadnji boj je zelo težaven, in čim večje so bolečine, tem manj je ječanja. Morda še nikdar ni na tem grozovitem kraju bilo tako nesrečne ure.

Uže je mladenič precej obhodil mej barakami, a zaman. Namah začuje mej raznim vzdihovanjem in zmedenim mrmranjem čudno meketanje in ječanje. Naposled pride do razbite lesene stene, odkoder so prihajali ti nenavadni glasovi. Skozi odprtino mej dvema tramoma vidi velik prostor z barakami, mej katerimi niso ležali navadni bolniki, ampak otroci na blazinah, odejah, rjuhah, cunjah, plahtah, žimnicah, mej njimi pa dojnice in druge ženske. Še bolj se pa čudi kozam, ki so mej njimi pomešane in jim pomagajo.

To je bila bolnica za nedolžne, kakor jo je bilo sploh mogoče v naglici napraviti. Čudno je bilo videti, kako so te živali stale nad otroci in jim dajale sesati. Živali so same na cviljenje pritekale, obstale pred jokajočim otrokom in se postavile nad njim, ali pa meketale, da bi poklicale pomoč.

Semtertja sedé dojnice z otroci na prsih. Nekatere so tako ljubeznjive, da dvomimo, ali jih je samo privedlo plačilo ali usmiljenost, ki išče bolečin in nadlog. Ta otožno vzame z onemoglih prsij jokajočega otroka in žalostno poišče žival, da bi jo namestovala. Ona veselo gleda otroka, ki ji je zaspal na prsih, poljubi ga lahno in ga odnese v barako, da ga dene na žimnico k pokoju. Ona zopet je svoje prsi odkrila tujemu dojenčku in v skrbeh ter otožno gleda proti nebu. Najbrže misli na svojega otroka, ki ga je še pred kratkim imela na prsih, a je izdihnil.

Starejše ženske opravljajo druge stvari. Ta priteče na klicanje onemoglega otroka in ga nese h kozi, ki se pase na zeleni travi, in mu dá sesati, ter boža nevajeno žival, da se ne brani. Ona pobere otroka, katerega je pohodila koza, ko je dojila družega. Tretja zopet gori in doli nosi svojega otroka, skuša ga v spanje zazibati s petjem

in umiriti s sladkimi besedami, kliče ga z imenom, katero mu je sama nadela. Tedaj pride kapucinec z belo brado, in nese dva cvileča dečka, jednega pa pelje za roko; vzel jih je najbrže materi, ki je izdihnila. Takoj priteče jedna ženska in jih prevzame ter gleda po množici in čredi, da bi jih izročila novi materi.

Več kot jedenkrat se oddalji Renzo od te odprtine, ker ga žene naprej njegov namen. A vselej pride nazaj in še gleda ta prizor.

Nazadnje odide in gre ob steni do kopicice koč, kjer se mora obrniti. Potem gre ob barakah, a vedno zopet skuša priti do stene, da bi prišel na drugo dvorišče.

Ko gleda predse, da bi poiskal pota, upró se njegove oči namah na mimoidočo prikazen; ves se vznemiri. Sto korakov pred sabo vidi kapucinca, v katerem po hoji, kretanji, vedenji takoj spozna očeta Cristofora. Renzo se zakadi urno za njim, teče, išče, pazi gleda naprej in nazaj, po kočah in barakah, dokler zopet ne vidi istega kapucinca, kako gre od nekega kotla s skledico v roki proti baraki, kako se vsede na prag, naredi križ čez skledico, katero drži pred sabo, in gleda na okrog, kakor bi vedno pazil, in začne jesti. Bil je pravi pravcati oče Cristoforo.

Kaj se je ž njim godilo, odkar smo bili zadnjič skupaj, povemo s par besedami.

Iz Rimini ni šel in ni hotel iti, dokler ni začela v Milanu kuga razsajati; — lepa prilika, svoje življenje darovati za bližnjika, kar je že toliko časa želel. Dolgo moleduje, da bi ga poklicali nazaj, da bi pomagal kužnim. Gospod grof stric je bil mrtev; sicer pa je bilo bolj treba strežajev za bolnike nego državnikov; zato je takoj uslišan. Takoj pride v Milan in vstopi v bolnico, kjer je že bil tri mesece.

A tolažba Renzova, ko zopet vidi dobrega redovnika, ni bila popolna. Z vsega njegovega kretanja posname, kako se je premenil. Drži se pripognjeno in krivo, obraz je upal in medel, pozna se mu, da

je izmučen; telo je mršavo in slabotno: le dušna moč ga drži še po konci.

Tudi on gleda mladeniča, ki gre proti njemu in ki hoče obuditi pozornost ne z glasom, ampak s kretanjem. „Oh, oče Cristoforo!“ reče, ko je tako blizu, da ga oče Cristoforo lahko čuje.

„Ti tukaj!“ pravi redovnik, postavi skledo na tla in vstane.

„Kako vam je, oče?“

„Bolje kot tem ubožcem“, odgovori oče, njegov glas je zamolkel, slab in čmeren, kakor vse na njem. Le njegove oči so še vedno take kot prej, žive in bleščeče, kakor bi v njem tleča ljubezen do bližnjega pri konci svojega delovanja in iz radosti, ker je cilj že tako blizu, vlila v te oči bolj živ in čist ogenj nego slabost, ki ga je počasi ugašala.

„In ti?“ pravi dalje, „kako prideš sem? Zakaj prideš kugi naravnost v žrelo?“

„Sem jo že imel, hvala Bogu! Jaz . . . iščem . . . Lucijo.“

„Lucijo? Ali je tu Lucija?“

„Jaz upam in mislim.“

„Ali je tvoja žena?“

„O dobri oče! Ni moja žena. Ali nič ne veste, kaj se je zgodilo?“

„Ne, sin; odkar me je Bog od vas ločil, izvedel nisem nič več. A sedaj bi rad vse vedel. Toda pregnanstvo?“

„Saj veste, kaj so mi naredili?“

„Kaj si storil?“

„Čujte! Če bi rekel, da sem bil tedaj pameten v Milanu, lagal bi. A slabega nisem nič doprinesel.“

„Saj verujem.“

„Sedaj lahko vse povem.“

„Čakaj!“ reče pater, gre iz šotora in zakliče: „Oče Vittore!“ Kmalu pride mlad kapucinec, kateremu reče: „Prosim, strezite še mojim bolnikom, dokler se ne vrnem! Če me kdo pokliče, pridite po me! Posebno, oni mož tam-le! Če se prebudi, povejte mi takoj!“

„Seveda!“ odgovori mladi pater.

Oče Cristoforo se vrne k Renzu in reče: „Ti si precej utrujen; jesti moraš!“

„Res je!“ reče Renzo. „Ker ste me opomnili, čutim, da sem še tešč.“

„Počakaj!“ reče pater, vzame drugo skledico in jo napolni pri kotlu. Potem jo z žlico dá Renzu, ki se vsede na vrečo — patrovo posteljo, — gre k sodu v kotu, natoči kozarec vina, postavi ga na mizo pred gosta, prime zopet svojo skledico in se vsede tik Renza.

„Oh oče Cristoforo!“ reče Renzo. „Ali morate vi to delati? Saj ste še vedno taki! Hvala vam!“

„Ne meni hvala!“ reče pater. „To je last ubožcev. A tudi ti si ubožec. Sedaj mi povej, česar jaz ne vem; požuri se! Imam malo časa in mnogo dela, kakor vidiš.“

Renzo začne mej posameznimi grizljaji pripovedovati zgodbe Lucije: kako so jo sprejeli v Monzi v samostan, kako so jo odpeljali . . .

Dobri oče se ne upa dihati, ko čuje, koliko je trpela in prestala, ko pomisli, da je on sam spravił nedolžno ubožico v oni kraj. A oddahne se, ko čuje, kako čudno je bila rešena, kako je prišla zopet k materi in da je sedaj pri donni Prassedi.

„Sedaj pa povem še o sebi“, nadaljuje Renzo. Na kratko pripoveduje svoje dogodljaje v Milanu, svoj beg, kako je bil daleč od doma, da se je upal sedaj vrniti se, ker je vse narobe, da Agnese ni našel, da je v Milanu izvedel, kje je Lucia. „Sedaj sem tukaj“, konča, „in jo iščem, ali je še živa, ali . . . zdi se mi . . . še . . .“

„Toda“, vpraša oče, „ali veš kje je in kdaj je prišla?“

„Ne, oče; nič ne vem, kje je.“

„O ubožec! Kako si jo dosedaj iskal?“

„Hodil sem okrog. A videl sem samo moške. Mislil sem, da so ženske ločene, a nisem mogel tja priti. Sedaj mi pa vi lahko pokažete.“

„Ali ne veš, sin, da ne sme noben možki tja, če nima posebnega opravka?“

„Dobro, kaj se mi more zgoditi?“

„Predpis je svet in pravičen, dragi sin. Če velika beda ne dovoli, da se strogo po

njem ravnamo, ne sme ga pameten mož radi tega prestopiti.“

„A, oče Cristoforo!“ reče Renzo: „Lucia bi morala biti moja žena. Saj veste, kako smo se ločili. Že dvajset mesecev trpim in čakam. Prišel sem po tolikih nevarnostih.“

„Ne vem, kaj naj rečem na to“, odgovori pater bolj svojim mislim nego njegovim besedam. „Ti imaš dober namen. Dal Bog, da bi se vsi, ki smejo na oni kraj iti, tako obnašali kakor se bodeš ti, kot upam. Bogu je gotovo všeč tvoja vstrajnost, tvoje zupanje in tvoja zvestoba do one, katero ti je on dal. Bog je strog, a bolj prizanesljiv, nego ljudje. On ne bode nič slabega videl v tem, če tako iščeš svojo Lucijo. Spominjaj se, da bodeva morala oba odgovor dajati za tvoje obnašanje na tem kraji, če ne tudi ljudem. Idi z mano!“

Tedaj vstane z Renzom, ki ga je pazno poslušal, a sklenil, ni besedice črhni o obljubi Lucije, kakor je izprva se namenil. — Če mu še to povem, — misli si — delal mi bode še večje težkoče. Če jo najdem, imam še vedno dovolj časa, da to povem. Ali kaj pomaga?

Pater ga pelje skozi severna vrata barake in reče: „Oče Felice, ki je načelnik bolnice, pelje danes one, ki so okrevale, na poseben prostor. Saj vidiš cerkvico ondi v sredi!“

Pater vzdigne suho in tresočo se roko in pokaže na levo v motnem zraku kupolo kapelice, ki je moléla nad šotore, in nadaljuje: „Tam okrog se sedaj zbirajo, potem pa gredó v sprevodu skozi vrata, skozi katera si ti prišel notri.“

„Aha!“ pravi Renzo, „in radi tega so pospravljali na cesti.“

„Seveda! In ti si slišal tudi zvonjenje?“

„Da, jedenkrat.“

„Zvonilo je drugič, ko pozvoni tretjič, bodo vse zbrane. Oče Felice jih kratko ogovori, potem pa odide z njimi. Ti se tedaj odpravi tja in stopi za ljudstvo na jedno stran ceste, kjer jih lahko vidiš mimo iti. Glej . . . pazi . . . morda je mej njimi. Če je ni, če Bog neče . . . Oni del . . .“ Tedaj

vzdigne roko ter pokaže na poslopje, katero jima je stalo nasproti: „Oni del poslopja in del dvorišča, ki je pred njim, je odkazan ženskam. Videl bodeš plot, ki loči oni del od tega in je tu in tam pretrgan, da bodeš lahko prišel notri. Če znotraj nič ne storiš, kar bi se ljudem čudno zdelo, ne reče ti nikdo ničesar. Če te pa bode kdo oviral, reci, da te pozna oče Cristoforo iz * * *, ki je za-te odgovoren. Išči jo zaupljivo in . . . udano! Spomni se, da je sreča za-te, če si prišel notri, da iščeš živo prijateljico v bolnici! Ali veš, kolikokrat se je menjalo to ubogo ljudstvo pred mojimi očmi, koliko sem jih videl, koliko so jih odnesli, kako malo jih je zdravih odšlo! Bodi pripravljen na vse!“

„Že prav“, reče Renzo, zavija oči in spreminja boje na obrazu. „Že prav, jaz jo grem iskat, iskal jo bom povsod, po celi bolnici, če je pa ne najdem — —“

„Če je ne najdeš?“ reče pater resno in opominjevalno.

A Renzu ta dvom podkuri strast; zatemne se mu oči, ponovi in nadaljuje: „Če je ne najdem, najdem koga družega. V Milanu ali v njegovem gnezdu ali pa na koncu sveta, ali v peklu, najdem onega malopridneža, ki naju je ločil. Če bi tega hudobneža ne bilo, Lucia bi bila že dvajset mesecev moja. Če bi nama bila smrt usojena, umrla bi skupaj. Če še živi, najdem ga . . .“

„Renzo!“ reče pater, zgrabi ga za roko in ga resno gleda.

„Če ga najdem“, pravi Renzo, katerega togota preslepi, „če ga ni kuga pobrala . . . Več ni čas za to, da bi tak potepuh s svojimi bravi nagajal ljudem in jih zasmehoval. Sedaj se ljudje drugače gledajo in . . . jaz si poiščem pravice.“

„Nesrečnež!“ kriči oče Cristoforo s prejšnjim zvonkim glasom, „nesrečnež!“ Njegova povešena glava se drži po konci, v lica mu šine zopet prejšnjo življenje, oči se mu grozno bliskajo. „Pazi se, nesrečnež!“ Z jedno roko trese Renza za roko, z drugo pa maha po zraku in kaže naokrog. „Pazi se, da ne bodeš kaznovan! Oni, ki sodi, a

ni sojen! Oni, ki biča in odpušča! A ti, zemeljski črvič, ti si hočeš narediti pravico! Saj veš, kakšna je pravica. Poberi se, nesrečnež! Upal sem . . . upal sem, da mi Bog pred mojo smrtjo pošlje veselo novico, da živi uboga Lucia, da slišim še iz njenih ust oblubo, da se bode v molitvi obračala k jami, kjer bodo spale moje kosti. Ti si mi vzel še to nado! Bog je radi tebe ni pustil na zemlji. Ne smeš misliti, da si vreden milosti božje. Bog je mislil na Lucijo, kajti njeni duši je zagotovljena večna tolažba. Poberi se, ne maram te več poslušati!“

Nato sune Renzovo roko od sebe in odide proti baraki za bolnike.

„Oh oče!“ pravi Renzo in gre ponižno za njim. „Ali me hočete tako odpraviti?“

„Kaj!“ reče strogo kapucinec. „Ali naj radi tebe čas kradem ubožcem, ki hrepene po božji besedi, ali naj poslušam izbruhe tvoje besnosti in tvoje maščevalne naklepe? Poslušal sem te, ko si me prosil tolažbe in pomoči. Drugim sem odtegnil pomoč, da sem jo tebi izkazal. Sedaj pa misliš na maščevanje. Kaj hočeš od mene? Poberi se! Videl sem razžaljene umirati, ki so odpuščali, žalitelje vzdihovati, ker se niso mogli ponižati pred žaljenimi. Jokal sem s prvimi in drugimi, a kaj naj s tabo storim?“

„Saj mu odpuščam, odpuščam za večno“, kriči Renzo.

„Renzo“, reče menj strogo kapucinec: „le pomisli, kolikokrat si mu že odpustil!“

Potem ne pričakuje odgovora, temveč povese glavo in reče počasi in votlo: „Ali veš, zakaj nosim to haljo?“

Renzo se obotavlja.

„Ti veš!“ reče starec.

„Vem“, odgovori Renzo.

„Tudi jaz sem sovražil, jaz, ki sem te karal radi jedne besede. Jaz sem umoril človeka, katerega sem dolgo iz dna duše črtil.“

„Da, a bil je nasilnik, mogočnež . . .“

„Tiho!“ prekine ga pater. „Ali meniš, da bi jaz v tridesetih letih ne našel dobrega izgovora? Če bi ti mogel navdihniti čuvstvo, katero imam za človeka, kojega sem črtil!

Če bi mogel! Jaz? A Bog more. On naj to stori! . . . Čuj, Renzo! Bog je dober s tabo; ti lahko misliš na maščevanje, a Bog je lahko s svojo močjo in usmiljenostjo prepreči. Izkaže ti lahko milost, katere kdo drugi v njegovih očeh ni vreden. Rekel si pogosto, da lahko ustavi roko mogočnega nasilnika, vedi pa, da lahko ustavi tudi maščevalca! Ali meniš, da ne bode proti tebi branil človeka, katerega je ustvaril po svoji podobi, četudi si razžaljen? Ali meniš, da ti bode on vse dovolil? Ne! Ali veš, kaj lahko storiš? Ti lahko sovražiš, a bodeš pogubljen. Ves blagoslov lahko odvrneš od sebe. Naj se ti godi tako ali tako, bodi prepričan, da bode vse kazen božja, dokler ne odpustiš takó, da ne bode treba več reči: Odpuščam mu!“

„Da, da“, reče Renzo ginjeno in zmeden. „Res mu nisem prav za prav nikdar odpustil, govoril sem kot zver ne kot kristijan. Sedaj mu iz srca odpuščam.“

„In če bi ga videl?“

„Prosil bi Boga, da bi mi dal potrpljenje, in da bi njemu ganil srce.“

„Ali ne veš, da je Bog rekel, da moramo svoje sovražnike tudi ljubiti, ne samo jim odpuščati? Ali ne veš, da je on iz ljubezni do njih umrl?“

„Res je!“

„Torej, pojdi z mano! Rekel si, da ga najdeš! Najdeš ga res. Pridi gledat onega katerega si črtil, kateremu si slabo želel in hotel storiti, zoper čegar življenje si se zarotil.“

Potem stisne Renzovo roko z mladeniško krepkostjo in se odpravi. Renzo mu molčé sledi.

Kmalu se kapucinec ustavi pred neko barako, pogleda Renza resno in nežno, potem pa ga pelje notri.

Najpreje opazita v ozadji na slami sedeti nekega bolnika, ki pa ni mnogo trpel in je že skoro okreval. Ko opazi patra, strese z glavo; kapucinec se žalostno in udano skloni k njemu. Renzo nemirno gleda naokrog, opazi tri ali štiri bolnike, jednega izmeje njih na žimnici, zavitega v odejo, po-

kritega z gosposkim plaščem, pogleda mu v obraz in spozna don Rodriga ter stopi korak nazaj, a kapucinec ga zopet krepko zgrabi za roko, pelje ga do ležišča in z roko pokaže na človeka, ki tu leži.

Ležal je nepremično. Oči je imel odprte, a ni gledal. Bledi obraz je pokrit s črnimi pegami, črne in napihnjene so tudi ustnice. Mislilo bi se lahko, da je uže izdihnil, če bi silno drgetanje ne pričalo, da še živi. Prsi se v presledkih težko vzdigujejo, desnica krčevito stiska plašč nad srcem s prsti, ki so blede, na konceh pa črni.

„Sedaj vidiš!“ reče kapucinec tiho. „To je kazen ali usmiljenje. Kaj sedaj misliš o tem človeku, ki te je žalil? Isto bode o tebi mislil Bog, katerega si ti razžalil. Blagoslovi ga in Bog tebe blagoslovi! Štiri dni že tu leži, a ne zavé se. Mogoče mu Bog dá trenutek, da se zavé; a ti moraš za to

moliti. Mogoče, da moraš ti zato moliti z nedolžno Lucijo, mogoče čaka milost na tvojo ponižno in udano molitev. Mogoče je tvoja in njegova rešitev odvisna od tebe, od tvojega odpuščanja, tvojega usmiljenja . . . od tvoje ljubezni!“

Nato obmoljne, sklene roki, povesi glavo in moli; Renzo stori istotakó.

Par trenutkov tako stojita, ko pozvoni. Oba odideta, kakor bi se dogovorila, brez vprašanj in brez pogovora. Njiju obraza govorita.

„Idi sedaj!“ reče kapucinec: „pripravi se na milost ali žrtev! Hvali Boga, naj se ti zgodi to ali ono! Hvalila ga bodeva skupno.“

Tedaj se ločita: jeden se vrne, odkoder je prišel, drugi pa gre k cerkvi, oddaljeni sto korakov.

Šestintrideseto poglavje.

Kdo bi bil Renzu par ur preje povedal, da bode pri svojem iskanji v tako važnih in odločilnih trenutkih mislil na Lucijo in don Rodriga ob enem! A bilo je tako. Don Rodrigova postava se pomeša mej vse prijetne in grozne prizore, kateri se v nadi in strahu zaporedoma vrsté v njegovem duhu. Besede, katere je čul pri ležišči, vzbude mu zaupanje in obup, ki se borita v njegovi duši. Ne more izustiti molitve za srečen izid pričetelega dela, da bi ne dostavil tudi one, katero je pri postelji pričel, a jo je zvonjenje prekinilo.

Osmerokotna kapelica se dviga nad par stopnicami sredi dvorišča; bila je jednostavno zidana, na vse strani odprta, podpirali so streho le stebri in slopi; na vsaki strani je bil obok mej posameznimi stebri, za katerimi je naokrog peljal hodnik okolo prave kapele; ta je obstojala samo iz osmih obokov, ki so nosili kupolo, tako da se je oltar v sredi mogel videti od vseh strani. Sedaj služi to poslopje v drug namen, prazni

presledki so zazidani. A staro ogródje je ostalo nedotaknjeno, tako da se takoj vidi, kakšen namen je preje imelo.

Renzo se jedva odpravi, ko opazi očeta Felice v kapelinem stebrišči prikazati se pod obokom, ki je obrnjen proti mestu. Spodaj je bila zbrana množica na stopnicah in na dvorišči. Renzo posname s kretanja, da se je začela pridiga.

Po stezicah pride za gnječo, kakor mu je bilo ukazano. Tiho se ustavi in se ozira naokrog, a ne vidi družega nego gnječo, tlaku podobno množico glav. Sredi so nekatere pokrite z robci in zavite v pajčolane. Tja uprè svoje oči, a ne more ničesar opaziti; zato pogleda tja, kamor so vsi gledali. Gane ga častitljiva postava pridigarjeva; vleče na uho, kolikor more v svoji razburjenosti, in sliši ta-le del pridige:

„Pomislimo na tisoče, ki so šli skozi ona vrata!“ Pater Felice vzdigne prst čez rame in pokaže na vrata za sabo, ki peljejo na pokopališče san Gregorio; bila je tedaj

jedna sama velika mrtvaška jama. „Ozrmo se na tisoče, ki ostanejo tu in ne vedó, kje pojdejo iz bolnice! Pomislimo na sebe, ki gremo rešeni domov! Hvala Bogu! Hvala Njegovi pravičnosti in usmiljenosti! Slava mu v smrti in zdravji! Slava mu, da je tako izbral mej nami! Rešil nas je, otroci, da si prihrani malo množico, katero je poboljšalo trpljenje in ki gori od hvaležnosti; sedaj cenimo življenje kot njegov dar, ker vemo, da smo je od njega prejeli. Porabiti je moramo za dobra dela, katera mu lahko žrtvujemo. Če se spomnimo svojega trpljenja, pomagati moramo drugim. Oni pa, s katerimi smo trpeli, upali in se bali, mej katerimi ostavljamo prijatelje in sorodnike, ki so vsi naši bratje, oni, ki nas vidijo mimo iti in katere tolaži, da vendar še kdo zdrav gre nazaj, oni naj se vzgledujejo na našem življenji. Bog ne želi, da bi v nas videli hrupno veselje in posvetno radost, ker smo ušli smrti, s katero se oni še boré. Vidijo naj, da odhajamo, hvaleč Boga za-se in proseč ga za one. Rekó naj, da se jih bodedo tudi zvnaj spominjali in za nje Boga prosili. Precej začnimo novo usmiljeno življenje! Kdor se je vrnil čvrst ko preje, podá naj svojo roko slabotnim; mladeniči naj podpirajo starce. Vi, ki ste izgubili svoje sinove, premislite, koliko sinov je izgubilo svoje očete! Teh se usmilito! Ta ljubezen izbriše vaše grehe in olajša vaše trpljenje.“

Votlo mrmranje, ihtenje in ječanje nastane, a namah preneha, ko ljudje opazijo, da si menih dene vrv okolo vrata in poklekne. Vse molči in pričakuje kaj bo rekel.

„Za se“, reče oče Felice, „in za vse svoje tovariše, ki nismo vredni, da smo bili izbrani za tako službo božjo, prosim vas ponižno odpuščanja, če nismo dobro izvrševali svoje visoke naloge. Če smo bili radi lenobe bolj nepazni kot bi bilo treba, če vas nismo slišali, kadar ste nas klicali, če smo bili časih sitni in prestrogi radi nepravne nepotrpežljivosti ali karanja vredne čemernosti, če smo časih mislili, da ste navezani na nas in smo radi tega manj prijazno z vami rav-

nali, če smo v svoji slabotnosti marsikaj zamenarili in bili krivi vaše nejevolje, odpustite nam! Tudi Bog vam odpušča vaš dolg in vas blagoslovlja.“ Nato naredi čez množico križ in vstane.

Povedali smo sicer ne s pravimi besedami, a vsaj površno, o čem je govoril oče Felice; opisati pa ne moremo, kako je govoril. Govoril je namreč kot človek, kateremu je posebno odlikovanje, če sme streči kužnim, ki priznava, da tega odlikovanja ni vreden, ker čuti to v srcu, ki prosí odpuščanja, ker ve, da ga je res potreben. A ljudstvo je videlo, da kapucinci samó skrbé, kako bi postregli ljudem, videlo je, koliko jih je umrlo, videlo je, kako oni, ki govori v imenu vseh, vse nadkriljuje s svojo neumornostjo in veljavo, razven tedaj, ko je bil sam v smrtni nevarnosti, in odgovorilo je na te besede z vzdihovanjem in solzami. Menih na to prime velik križ, naslonjen na steber, pusti sandale na robu stebrišča, gre po stopnicah navzdol mej množico, ki se mu spoštljivo ogne, in se ji postavi na čelo.

Renzo se joka, kakor bi kdo njega prosil odpuščanja, in se umakne za neko barako. Tam pričakuje na pol skrit, le z glavo izza desk gledajoč; oči ima široko odprte, srce mu utripa, a zopet se ga polasti novo zaupanje, ker sta ga ganila pridiga in lepi prizor.

Oče Felice gre bos, z vrvjo okolo vratu, in nese veliki in težki križ. Obraz je bled in mršav, a z njega se bere potrto in pogum. On gre počasi in odločno, da bi lažje hodili slabotni bolniki; vidi se, da mu napor in nadloge dajó moč, da lahko prenaša bremena, združena z njegovo službo. Za njimi gredo odrastli otroci, večji del bosí; le nekaj jih je dobro oblečenih, nekaj jih je v samih srajcrah. Za temi pa gredó ženske, z otroki v naročji in pojoč „miserere“. Slabotni glas in bleđi, upali obrazi bi morali ganiti tudi gledalca, ki bi stal tu iz radovednosti.

Renzo gleda, opazuje obraz za obrazom, vrsto za vrsto; kajti sprevođ se je premikal tako počasi, da je vse lahko ogledal. A zaman! Časih pogleda na vrste, ki šele pri-

hajajo, le malo jih je še. Zadnja gre mimo; vse so uže mimo — a nobenega znanega obraza! S povešenimi rokami in nagnjeno glavo gleda za sprevedom, ko gredó moški mimo. Nova nada se mu vzbudi, ko za njimi opazi par vozov z bolniki ki še niso mogli hoditi. Ženske so zadnje. Spreved se premika tako počasi, da Renzo vsako lahko ogleda.

A kaj? Renzo motri prvi voz, drugi, tretji in zadnji, za katerim zopet resno stopa kapucinec s palico v roki, da urejuje spreved. Bil je oče Michele, kateri je bil prideljen očetu Felice.

Renzo izgine zadnja nada, zadnja tolažba; njegov položaj je še hujši kot preje. Preostane mu še, da gre iskat bolno Lucijo. Ta nova nada premaga strah in bojazen; in ubožec se z vso silo oklene te žalostne in tanke nitke, stopi zopet na cesto in gre, odkoder je prišel spreved. Ko pride do kapele, poklekne na spodnjo stopnico in moli, prav za prav blebeta par nerazumljivih besed in kliče, prosi, vzdihuje in obljublja.

Tako ne govorimo z ljudmi, ki niso toliko bistroumni, da bi nas umeli; ali pa nas nečejo poslušati; toliko niso tehtne, da bi jih pomilovalno brez posmehovanja poslušali.

Renzo se ohrabren vzdigne in gre okolo kapele; najedenkrat se znajde na drugi poti, katere dosedaj še ni videl in ki drži k drugim vratom. Kmalu opazi ograjo, ki je sem ter tja pretrgana, kakor je povedal menih. Skozi vrzel pride v ženski oddelek. Jedva vstopi, uže opazi na zemlji zvonček podoben onim, kakor so jih monatti nosili. Spomni se, da bi ga lahko porabil kot potni list. Pobere ga, pogleda, če ga kdo ne opazuje, in si ga priveže kot monatto. Potem gre takoj iskat; to iskanje bi bilo uže radi množine bolnikov težavno, četudi bi mu bilo treba kaj družega iskati. Renzo gleda okrog sebe, vidi novo bedo, ki je bolj ali manj podobna oni, katero je uže videl. Muke so bile iste, a drugačno je bilo trpljenje, ječanje, vzdihovanje, pritoževanje, usmiljenje

drugačna pomoč, drugačno je bilo pomilovanje, drugačen je bil gnjus.

Uže je obhodil precej ulic, a zaman. Namah začuje za hrbtom glas, kakor bi ga kdo klical. Ko se ozre, opazi komisarja, ki s prstom kaže nanj in kriči: „Tam v sobah je treba pomoči. Tu smo baš pospravili.“

Renzo takoj uvidi, kaj to pomeni, in da je zvonček kriv te zamenjave. Jezi se, da je mislil samo na sitnosti, katerih bi se z zvončkom lahko znebil, ne pa tudi na one, katere bi si nakopal na glavo. Hitro premišluje, kako bi se znebil uradnika. Ponižno in urno mu pokima, kakor da ga je umel, potem se mu skrije mej barake, da mu izgine izpred očí.

Ko se čuti varnega, hoče odvezati zvonček; da bi to storil in ga nikdo ne opazil, splazi se mej dve baraki, ki sta si takorekoč kazali hrbet.

Prikloni se, da bi odvezal zvonček; ko pa se z glavo naslanja na steno barake, udari mu na uho neki glas. O Bog! Ali je mogoče? Še bolj vleče na uho, celo sopsti se ne upa. Da, da! Ravno tak glas je . . .

„Zakaj bi se bala?“ pravi nežni glas: „Saj sve uže veliko pretrpeli. Oni naju bode tudi sedaj čuval, ki je naju čuval doslej.“

Renzo ne more zavpiti, a ne iz strahu, ampak ker mu zmanjka sape. Kolena se mu šibé, obraz se mu zatemni — a le izprva. Potem pa se predrami, prebudi in oživi. V treh skokih je pri vratih koč in vidi žensko, katero je slišal govoriti, kako se steguje nad neko posteljo. Tudi ona se radi hrupa obrne, gleda, strmi, kakor bi se ji sanjalo. Potem zopet gleda in zakriči: „O Bog!“

„Lucia! Našel sem te. Še si živa!“ kriči Renzo in se ji tresoč bliža.

„O Bog!“ odgovori še bolj tresoč se Lucia. „Ti? Kaj to pomeni? Kako je mogoče? Zakaj? Kuga!“

„Imel sem jo. In ti . . .?“

„Ah! . . . jaz tudi. In moja mati?“

„Nisem je videl, ker je v Pasturo. Menim, da ji ni nič hudega. In ti . . . kako si bleda! Kako si slabotna! Ali si okrevala?“

„Bog me je še pustil na zemlji. Ah Renzo! Zakaj si prišel?“

„Zakaj?“ reče Renzo in se ji bliža: „To me vprašaš? Zakaj sem prišel? Ali ti moram povedati? Na koga jaz vedno mislim? Ali nisem več Renzo? Ali nisi več Lucia?“

„Kaj govoriš! Ali ti ni mati pisala?“

„Da, pisala mi je. Lepe reči za ubozega nesrečnika, beguna, pregnanca, mladeniča, ki ni nikdar nič slabega doprinesel.“

„A Renzo! Če si vedel, čemu si prišel, čemu?“

„Čemu? Oh Lucia! Prašaš me, čemu? Koliko sva si obljubila! Ali se več ne pozna? Ali se še spominjaš? Kaj je bilo tega treba?“

„O Bog!“ bolestno vsklikne Lucia, sklence roke in pogleda kvišku: „Zakaj me nisi vzel k sebi? O Renzo! Kaj si učinil? Jela sem že upati... da te... s časom... pozabim.“

„Lepe nade! Lepe reči mi praviš v obraz!“

„Kaj si učinil! Tu, sredi bede! Tu, kjer ljudje samo umirajo, si mogel...“

„Če umirajo moramo prositi za-nje, da pridejo v nebesa. Ni pa prav, da morajo živi obupati...“

„A Renzo, Renzo! Ti ne veš, kaj govoriš. Obljubila sem Madonni!... obljuba!...“

„Take obljube ne veljajo.“

„O Bog! Kaj govoriš? Kje si bil mej tem časom? S kom si občeval? Kaj govoriš?“

„Govorim kot dober kristijan. O Madonni bolje mislim nego ti, ker ji niso vseč obljube v škodo bližnjika. Če bi Madonna govorila! Kaj to? Tvoja muha! Ali veš, kaj lahko obljubiš Madonni? Obljubi, da bode prvi najini hčerki ime Marija, to tudi jaz obljubim; to je Madonni vseč. Take obljube so bolj pametne in nikomur ne škodujejo.“

„Ne govori tako! Saj ne veš, kaj govoriš. Saj ne veš, kaj je obljuba, ker še nisi tega poskusil. Pojdi, pojdi, za božjo voljo!“

Lucia se obrne od njega in gre k postelji.

„Lucia!“ reče Renzo in se ne premakne. „Povej mi samo, ali bi me še ljubila, če bi to ne prišlo vmes?“

„Ti brezsrčnež!“ odgovori Lucia, obrne se in zadržuje solze: „Če bi jaz govorila tako nepotrebne besede, ki me žalijo, ki so pregrešne, ali bi ti bil zadovoljen? Pojdi in pozabi na mene. Ni nama bilo namenjeno. Vidiva se v nebesih, saj zemeljsko življenje je tako kratko. Sporočite materi, da sem okrevala, da me je tudi tu Bog podpiral, da se je našla dobra duša, dobra žena, ki mi nadomešča mater. Povejte ji, da upam, da se nje ni prijelo to zlo, da se kmalu vidive. Pojdi in ne misli več name, za božjo voljo... spominjaj se me le v molitvi!“

Kakor bi ne imela ničesar več povedati, kakor bi ne imela ničesar več poslušati, kakor bi se hotela ogniti skušnjavi, vrne se k postelji, kjer je ležala žena, o kateri je preje govorila.

„Čuj, Lucia, čuj!“ reče Renzo, a ne gre bližje.

„No, ne, le pojdi, za božjo voljo!“

„Čuj! Oče Cristoforo...“

„Kdo?“

„Tu je.“

„Tu? Kje? Kako to veš?“

„Govoril sem ž njim pred kratkim dalje časa. Duhovnik njegove vrste, menim...“

„Tu je? Seveda pomaga kužnim bolnikom! Ali je imel kugo?“

„Ah Lucia! bojim se, le preveč se bojim...“ — V tem ko se Renzo obotavlja izpregovoriti za-se in za Lucijo žalostno besedo, stopi Lucia zopet od postelje in se mu približa — : „Bojim se, da bi je sedaj ne imel.“

„O ubogi sveti mož! A kaj govorim? Ubogi? Mi smo ubogi. Ali leži? Ali mu kdo pomaga?“

„On hodi okrog in pomaga drugim. A če bi videla, kakšne barve je! Toliko sem jih videl in se ne motim.“

„O Bog!“ reče Lucia. „In on je tu?“

„Da, nedaleč, ne delj kot od moje do tvoje hiše. Saj se še spominjaš.“

„O sveta Devica!“

„Da, nekoliko delj. Povedal mi je čudne stvari! In kaj mi je pokazal! Čuj! Preje povem, kaj mi je napreje rekel on sam. Rekel mi je, naj te le poiščem, da se Bogu tako vedenje mladeniča dopada in da bode tudi mene podpiral, kakor se je res zgodilo. In on je svetnik. Ali vidiš torej?“

„Seveda je tako govoril, ker ni vedel...“

„Ali naj on vé, kaj si ti storila po svoji glavi, dasi nisi nobenega vprašala za svét? Pošten in pameten mož kot on ne misli na take stvari. In kaj mi je pokazal! Tedaj pripoveduje, kaj je videl v oni baraki. Če tudi je bila Lucia navajena na vse najhuje stvari, vender ostrmi in se zgrozi.“

„In tudi tam“, pravi Renzo, je govoril kot svetnik. Rekel je, da se je Bog mogoče usmilil tega revčka — sedaj ga ne morem drugače imenovati. — Rekel je, naj vkupno moliva zanj. Vkupno! Ali razumeš?“

„Da, da, molila bodeva, vsak na svojem kraji. Bog bode sam združil najino molitev.“

„Saj sem vender povedal, kaj je rekel.“

„A, Renzo, on ne vé...!“

„Saj je vender svetnik in govori, kot mu Bog navdihne. Ne govoril bi tako, če bi tako ne moralo biti. In duša onega ubožca? Molil sem uže in bom še molil za njo. Molil sem iz srca, kot za svojega brata. Kako se bo uodilo ubožcu na onem svetu, če na tem svetu ne poravna svojih dolgov? Saj je vse tako kot preje. Kar je, to je! Saj se je uže spokoril.“

„Ne, Renzo, ne! Bog ne želi, da bi se z grehom njega usmilila. Bog bode sam vse uravnal, midva le moliva! Če bi jaz ono noč umrla, ali bi mu Bog ne mogel odpustiti? Ker pa nisem umrla, temveč sem bila rešena...“

„Tudi tvoja mati Agnese, ki mi je vedno dobro želela, ki bi naju rada videla moža in ženo, ti je rekla, da je to bedasta

misel. Saj te je uže tudi sicer pogosto poučila, ker je bolj pametna nego ti.“

„Moja mati! Ali meniš, da mi bo mati svetovala, da prelomim obljubo? Renzo, premisli!“

„Ah! Ve ženske ne poznate teh stvari. Oče Cristoforo mi je rekel, naj mu pridem povedat, ali sem te našel. Videli bomo, kaj on poreče.“

„Da, le pojdi k temu svetemu možu! Reci mu, da molim zanj in da naj on moli za-me, ker sem tako potrebna molitve! A za božjo voljo ne pridi več nazaj nadlegovat me in me skušat! Oče Cristoforo ti vse razloži in ti pomiri srce.“

„Pomiri! To si le izbij iz glave! Uže si mi to dala pisati. Mnogo sem radi tega prestal. In sedaj mi še v obraz poveš? Povem ti brez ovinkov, da se moje srce nikdar ne pomiri. Hočeš me pozabiti, a jaz te ne pozabim nikdar. Rotim te, da ne postanem več pameten, ako me narediš brezumnega. Po vodi pojde rokodelstvo in pošteno življenje. Hočeš me prisiliti, da ostanem za celo svoje življenje nôrec; kot nôrec bodem tudi živel... Oni nesrečnež! Bog vé, da sem mu iz dna srca odpustil, a ti... Ali naj radi tebe mislim do smrti, da je on kriv...? Lucia! Rekla si mi, naj te pozabim. Kako naj to storim? Na koga naj zmirom mislim? Po tolikih obljubah in naporih! Kaj sem ti storil po najini ločitvi? Ker sem trpel, ravnaš tako z mano? Ker sem bil nesrečen? Ker so me ljudje zasledovali? Ker sem toliko časa žalosten živel v tujini daleč od tebe? Ker sem te prišel iskat precej, ko sem mogel?“

Ko Lucia pride do sape, vsklikne, sklene roke, vzdigne svoje solzne oči kvišku in reče: „Sveta Devica! Pomagaj mi! Saj veš, da še nisem preživela takih trenutkov kot v oni noči! Tedaj si mi pomagala; pomagaj mi še danes!“

„Da, Lucia! Le kliči Madonno! Kako naj bo tej dobri usmiljeni materi všeč najino trpljenje radi jedne same besede, ki ti je ušla, ko nisi vedela, kaj govoriš? Ali meniš, da te je tedaj podpirala zató, da te pozneje

zamota v zadrego? . . . Če je pa to le izgovor . . . če me črtiš . . . povej mi kar naravnost!“

„Za Boga, Renzo, nehaj vendar! Ti me ugonobiš. Ne bilo bi prav. Pojdi k očetu Cristoforu, priporoči me njemu in se ne vrni več, ne vrni se več!“

„Grem; a pomisli, če se še vrnem. Vrnem se k tebi, če bi bilo treba, na konec sveta!“ Nato odide.

Lucia se zgrudi na tla ob postelji, nasloni glavo na njo in začne glasno ihteti. Žena je dosedaj strmela in poslušala, kot nema, tedaj pa vpraša, kdo je bila ta prikazen, kaj pomeni to ihtenje. Mogoče čitatelj vpraša, kdo je bila ta žena. Da ga zadovoljimo, razjasnimo mu vse s par besedami.

Bila je žena nekega trgovca, stara okrog trideset let. Umrli so ji domá mož in vsi otroci. Ko se tudi nje prime kuga, preneso jo v bolnico in jo denejo v barako, kjer je Lucia že premagala najhujo bolezen, in večkrat premenila svoje tovarišice. Lucia je že prišla k zavesti, katero je v začetku bolezni, ko je bila v hiši don Ferrante-a, popolnoma izgubila. V baraki je bilo samo za dve osebi prostora.

Mej tema dvema otožnima, potrta in prestrašenima osebama, zapuščenima sredi množice, nastane kmalu ozko prijateljstvo, ki bi se sicer razvilo šele po dolgoletnem občevanju. Kmalu more Lucia streči svoji družici, ki je bila hudo bolna. Ko pa sta obe iz nevarnosti, zabavate, hrabrite in stražite se vzajemno, obljublimate si, da greste le skupaj iz samostana, in sklenete, da hočete večno skupaj živeti. Žena je pustila svojo hišo, shrambe in blagajno pod varstvom svojega brata komisarja. Ker je bila lastnica velicega imetja, ki ne zadošča samo za lagodno življenje, sklene, da vzame k sebi Lucijo kot hčerko ali sestro

Lucija hvaležno pritrди, pričakuje pa še novic od matere, da bi še od nje dobila dovoljenja. Ker je bila tako molčeča, ni nikdar črhnila, da je zaročena in kaj je uže doživela. A v ti razburjenosti mora si olajšati srce,

kakor mora njena tovarišica izvedeti skrivnost. Z obema rokama jo prime za roko, da bi ji odgovorila, a vzdihovanje jo zdržuje.

Renzo mej tem teče k očetu Cristoforu. Težko in po ovinkih pride naposled na prejšnje mesto; a meniha ni več v koči. Ko ga išče po okolici, opazi ga v neki baraki, kako se skoro z ustmi dotika tal in tolaži umirajočega bolnika. Renzo obstoji in molčé opazuje. Kmalu nato menih zapre oči bolniku, poklekne, moli in se vzdigne. Renzo mu gre naproti.

„Oho!“ reče mu oče Cristoforo. „Dobro?“

„Tu je; našel sem jo.“

„Kakšno?“

„Okrevala je, vsaj v postelji ni več“

„Hvala Bogu!“

„A . . .“ reče mu Renzo tiho na uho:

„A nekaj družega se je pripetilo.“

„Kaj?“

„Jaz pravim . . . Saj veste, kakšna je ona ubožica! Časih se kar zatopi v svoje misli. Po vseh obljubah, ki so vam znane, mi pravi, da se ne more z mano poročiti, ker . . . ker si je v neki noči preveč razgrela glavo in se posvetila Madoni. Nespametno, ne res? Pametno za onega, ki je razumen in ima vzrok, ne pa za nas priproste ljudi, ki ne vemo kaj je to . . . Saj to ne velja; ali ni res?“

„Ali je daleč od tu?“

„Par korakov od kapelice.“

„Počakaj me malo časa, potem pa greva skupaj.“

„Vi jo bode te pregovorili . . .“

„Ne vem; jaz jo moram slišati.“

„Vem“, reče Renzo in upira oči v tla, prekriža roke na prsih in hoče udušiti svoje dvome

Menih zopet poišče očeta Vittore, prosi ga, naj ga nadomešča, vstopi v svojo kočo, vrne se s košarico in reče Renzu: „Pojdiva!“ Potem gre sam v barako, kjer je preje bil, a kmalu se vrne in reče: „Nič! Moliva, moliva!“ Potem pa pravi: „Sedaj me ti vodi!“

Nato odideta molčé.

Nebo se mej tem vedno bolj temni in naznanja hudo uro. Pogostni bliski razsvetljujejo temo, dolge strehe, oboke, kupolo cerkvice in nizka slemena koč. Grmenje se vali od jednega do drugzega konca na nebu. Renzo gre naprej, pazi na pot in nestrpno pričakuje, a hodi počasi, da se ravna po svojem spremljevalcu. Tega so utrudili napor, potrla bolezen in vročina; počasi stopa in vedno vzdiguje svoje medlo obličje proti nebu, kakor bi mu primanjkovalo sape.

Ko Renzo vidi barako, ustavi se, pogleda nazaj in reče s tresočim glasom: „Tu je.“

Oba gresta noter.

„Tu sta!“ reče žena na postelji.

Lucia se ozrè, urno vstane, tèče starcu naproti in kriči: „Koga vidim! O, oče Cristoforo!“

„Da, Lucia; iz kolikih stisk te je Bog rešil! Hvaležna bodi, da si vedno vanj zapupala.“

„Seveda! In vi, oče? Kako ste se spremenili! Kako se vam godi?“

„Kakor Bog obrača“, veselo odgovori menih. Potem jo potegne v kot in ji šepne: „Čuj! Jaz ne morem dolgo tu ostati. Ali mi hočeš zaupati, kakor si mi preje?“

„O! Ali niste še vedno moj oče?“

„Kaj je z ono obljubo, o kateri mi je Renzo povedal?“

„Obljubila sem Madonni . . . oh, v veliki sili! . . . da se ne poročim.“

„Ubožica! Ali si tedaj premislila, da te uže veže druga obljuba?“

„Ker sem mislila na Boga in Madonno, nisem mislila na njo.“

„Bogu so všeč žrtve, če mu ponujamo svoje srce, svojo voljo. A ne moreš mu žrtvovati tuje volje, na katero si bila navezana.“

„Ali nisem prav storila?“

„Ne, ubožica! Jaz vem, da je bil Materj božji všeč namen tvojega potrtega srca in da je žrtev Bogu ponudila. A povej mi, ali si se s kom o tem posvetovala?“

„Nisem vedela, da se moram zato izpovedati, ker nam ni treba povedati, če storimo kaj dobrega.“

„Ali te nič drugzega ne zadržuje, da se držiš obljube, katero si storila Renzu?“

„Kär se tega tiče . . . kaj drugzega? Ne morem povedati ničesar . . .“ odgovori Lucia obotavljaje se. Njen od boleznj upali obraz namah zarudi.

„Ali veruješ“, povzame stavec in povesi oči: „da je Bog svoji Cerkvi dal moč, odvezati od dolžnostij, katere imajo ljudje do Njega, ako je to komu v večji prid?“

„Seveda verujem.“

„Vedi, da imamo mi dušni pastirji za vse one, ki se k nam zatečejo, neomejeno oblast od Cerkve, da te tedaj lahko odvežem od vsake obljube in dolžnosti, ako hočeš in želiš!“

„Ali ni greh, kesati se obljube, Madonni storjene? Jaz sem jo storila iz prepričanja“ reče Lucia razburjena od nenadnega upa. Vzbudi se ji zopet strah, katerega je uže pregnala z mislimi, ki so ji uže dolgo časa rojile po glavi.

„Greh, hčerka?“ reče menih. „Ali je greh, če se kdo zateče k Cerkvi, prosi njenega služabnika, da se posluži oblasti, katero je prejel od nje in katero je ona prejela od Boga? Videl sem, kako sta se vidva združila, vedel sem, da je vaju Bog sam združil; sedaj ne uvidim, zakaj bi vaju Bog hotel ločiti. Hvaljen bodi oni, ki mi je dal, dasi sem nevreden, oblast, da govorim v njegovem imenu in da te odvežem od obljube! Če ti to od mene zahtevaš naredim takoj. Jaz želim, da me za to prosiš.“

„Torej . . . torej! Prosim“, reče Lucia sramežljivo.

Menih namigne mladeniču, ki stoji v kotu in posluša ta zanj važni pogovor, ker ni mogel drugzega storiti. Ko Renzo pride, reče menih glasno Luciji: „Cerkev mi daje oblast, da te odvežem od obljube vednega devišstva, razveljavim tvoje nepremišljene besede in te oprostim vsake obveznosti, katero si mogoče prevzela.“

Čitatelj naj si sam misli, kako so te besede donele Renzu na uho. Z očmi se zahvaljuje menihu in se skuša srečati z očmi Lucije.

„Vrni se pomirjena k prejšnjim mislim!“ nadaljuje kapucinec. „Zopet prosi Boga, da postaneš dobra soproga! Zaupaj v božjo milost po tolikih nadlogah! In ti“, obrne se k Renzu, „pomni, mladenič, če ti Cerkev ne dá te tovarišice v posvetno in častno tolažbo. Tudi če bi ta bila popolna in neskaljena, vendar bi se mogoče nehala z žalostjo, kadar bi se morala ločiti. Cerkev hoče oba pripeljati na pot prave in večne tolažbe. Ljubita se kot dva popotnika; mislita, da pride čas ločitve, da pa se zopet pozneje v večnosti snideta! Hvaležna bodita Bogu, da vaju je združil ne v šumnem in minljivem veselju, ampak v bedi in nadlogi, da vaju prestavi v mirno in izbrano radost. Če vama Bog dá otroke, vzgojita jih zanj v ljubezni do Boga in bližnjikov. Napeljujta jih k krepstnemu življenju! Lucia! Ali ti je Renzo povedal, koga je tu videl?“

„Oh oče, povedal mi je!“

„Molita zanj neutrudno! Tudi za-me! Otroka! Dam vama spomin na-me.“ Tedaj potegne iz košarice priprosto leseno posodico, ki pa je bila lepo zrezljana. „Tu notri je ostanek kruha . . . saj sta že slišala o njem! Pustim ga vama! Hranita ga in pokažite svojim otrokom! Ti bodo živeli v žalostnih časih sredi oholih in ošabnih ljudij. Povejta jim, da naj vse odpusté in da naj molijo za-me!“

Potem izroči posodico Luciji, ki jo spoštljivo kot relikvijo sprejme; menih reče mirneje: „Kaj bodeta delala tu v Milanu? Kje bodeta stanovala? Kdo vaju pelje k materi, katero naj nam Bog ohrani?“

„To dobro ženo imam sedaj mesto matere. Skupaj pojdeva iz bolnice, potem pa ona vse priskrbi.“

„Bog jo blagoslovi!“ reče menih in se približa postelji.

„Tudi jaz sem vam hvaležna“, reče vdova, „da ste tolažili ta dva ubožca, dasi sem mislila, da bom Lucijo vedno imela pri

sebi. Peljem jo v njeno domačijo in izročim materi. Jaz ji dam balo, ker imam dovolj blaga in nimam nikogar več, ki bi se z mano veselil.“

„S tem darujete Bogu veliko žrtev“, reče menih, „bližnjikom pa izkažete veliko dobroto. Ne priporočam vam te deklice, ker vidim, da jo uže imate rada. Boga hvalimo, ki se pokaže očeta tudi v nadlogi, ki je vaju združil v znamenje svoje ljubezni.“ Potem prime Renza za roko, obrnivši se k njemu, in reče: „Na noge! Dovolj časa sva bila tukaj. Pojdiva!“

„Oh oče!“ reče Lucia: „Ali vas še kdaj vidim? Jaz sem zopet zdrava, jaz ne storim nič dobrega na svetu, a vi?“

„Uže dolgo časa“, reče kapucinec resno in prijazno, „prosim Boga za neko milost, da bi namreč končal svoje življenje v službi za bližnjega. Če mi to dovoli, morajo ga vsi oni z mano vred hvaliti, ki me ljubijo. Torej izročita Renzu, kaj naj pove materi!“

„Povej, kaj si videl“, reče Lucia Renzu. „Torej, da sem tu našla drugo mater, da ž njo čim preje pridem in da jo upam zdravo dobiti.“

„Če potrebuješ denarja“, reče Renzo, „imam tu še ves denar, ki si mi ga poslala.“

„Ne, ne“, prekine ga vdova, „saj imam tudi jaz še nekaj.“

„Pojdiva!“ reče oče Cristoforo.

„Na svidenje, Lucia! in tudi vi, dobra žena!“ reče Renzo, ki ne more izraziti svojih čutil.

„Bog vé, ali se še vidimo“, pravi Lucia.

„Bog bodi z vama“, reče oče Cristoforo in odide z Renzom iz barake.

Mrak je že bil, nevihta se je bližala. Kapucinec zopet povabi mladeniča v svojo barako. „Družčine ti ne bodem mogel delati, a bodeš vsaj pod streho.“

Renzo bi rad šel naprej. Več ga ne vleče ostati v bolnici, ako bi ne mogel videti Lucije ali celo biti pri dobrem menihu. Kar se tiče pozne ure in vremena, lahko rečemo, da je bilo zanj vse jedno noč in

dan, solnce in dež, južni veter ali burja. Zahvali se menihu, češ da hoče takoj iti do Agnese.

Ko sta na potu, stisne mu menih roko in reče: „Če najdeš ubogo Agnese, pozdravi jo v mojem imenu! Reci vsem, ki me poznajo, da naj molijo zame! Bog te spremljaj in blagoslovi!“

„O dragi oče! Saj se še vidimo!“

Sedemintrideseto poglavje.

Jedva Renzo prestopi prag bolnice in se obrne na desno, da bi našel stezo, po kateri je zjutraj prišel do zidu, začno padati kot toča debele, redke kaplje, ki padajoč na belo in suho cesto naredé lahen prah. Kaplje se hitro zgosté in predno Renzo pride do steze, lije že kot ob vesoljnem potopu.

Renzo se ne vznemiri, temveč mirno gre naprej in se veseli šumenja in vršenja trave in listja, ki se trese, zopet zeleni in oživlja. Mnogo lažje zopet diha, v ti oživljeni naravi se mu zdi prepород njegove osode še lepši.

Ta njegova radost bi bila še popolnejša in neskalsjena, če bi Renzo mogel uganiti, kaj bo videl par dnij pozneje, da bo namreč ta ploha odnesla kugo, da od onega dneva počenshi bolnica ni sprejemala več novih bolnikov in da so stari večjidél okrevali, da so se tekom tedna odprla vrata in prodajalnice. Od kuge je le tu in tam ostal kak sled, razdejanje, katero je ta šiba božja za delj časa za sabo pustila.

Naš potnik stopa veselo in ne misli, kje, kako in kdaj se po noči ustavi. On skuša samo, čim preje priti domov, da bi s komkoli mogel govoriti in da bi potem precej odšel v Pasturo iskat Agnese. Glava mu je polna dogodkov istega dne. A sredi bede, nadlog, nevarnostij se prikaže vedno jedna misel: „Našel sem jo! Rešena je! Moja je!“ Tedaj poskoči, da vse naokrog brizgne kvišku, kakor koder, ki pride iz vode. Časi pomane z rokama in gre še bolj urno naprej.

„Tam gori!“ S temi besedami se odtrga od Renza, ki ga gleda, dokler ga ne izgubi izpred očij, potem pa odide proti vratom in gleda na desni in levi žalostne prizore. Vse se giblje, monatti tekajo, prenašajo stvari, pripravljajo šotore, bolniki se plazijo v barake in na hodnike, da bi se škriili žugajoči hudi uri.

Mej potjo zbira misli, katere je izgubil zjutraj, ko je šele prihajal. Najbolj ga mučijo one, katere je zjutraj najbolj skušal pregnati, namreč dvomi, težave, ali jo bode našel živo mej tolikimi umirajočimi bolniki. — In našel sem jo živo! — konča Renzo. V duhu se prestavi v najbolj grozne položaje onega dne, kako je trkal na vrata in mislil, ali bo tu ali ne, kako žalosten odgovor je dobil; kako so ljudje drvili za njim, da še ni imel časa, prebaviti odgovor. In ta bolnica, morje kuge! Tu sem te hotel najti, in res sem te našel! — Spomni se na trenotek, ko je šel mimo sprevod. — Grozno, ko je ne najde! — In ženski oddelek! In glas, katerega sliši v oni baraki! Lucio vidi živo, živo! A kaj? Obljuba je še vedno nerešeni vozelj. Tudi ta se razveže. Srd proti don Rodrigu, ki je še zagrenil vse gorjé, zastrupil vsako uteho — izgubil je. Ne mogel bi biti bolj zadovoljen, če bi ne dvomil, ali najde Agnese, če bi ne mislil na vrlega Cristofora, in na to, da še vedno razsaja kuga.

Zvečer pride v Sesto, a dež še ne neha liti. Ker se čuti močnega v nogah in vé, da bo težko dobiti prenočišča, ne misli niti na to. Samó lačen je, kajti v svojem veselju bi lahko več prebavil nego le juho pri kapucincu.

Renzo pogleda, ali tudi tu najde kacega peka. Dà, zopet dobi dva kruha s kleščami in s pomočjo več drugih sitnostij. Jednega vtakne v žep, drugega pa mej zobe.

Ko je v Monzi, bila je uže trda tema. A vendar dobi pravo pot. Pot je bila težavna, skrita mej dvema bregoma, kakor smo uže o priliki povedali, podobna rečni strugi, ali pa vsaj vodnemu jarku; pri vsakem koraku zadene ob luže, da težko dviguje noge, kaj šele črevlje. A Renzo ni nepotrpežljiv, ne kolne, ne kesa se, vedno molči, da z vsakim korakom pride naprej, da voda odteče, kadar bode Bog hotel in da se kmalu zdani in da bode tedaj uže doma.

Le na najtežavnih krajih misli na to, sicer pa premišljuje svoje žalostne zgodbe iz prošlih let, svoje nadloge, prekrižane račune, trenutke obupanja. Ob jednom misli tudi na boljšo prihodnost: na prihod Lucije, poroko, domače gospodarstvo, vkupno kramljanje in lepo življenje.

Kaj je storil na križpotih, ali mu je pomagal mrak ali lipanje, ali je uganil na slepo srečo pravo pot, ne morem vam povedati. Renzo je sicer zelo rad na dolgo in široko pravil svoje zgodbe — zdi se nam, kakor bi ga pisec našega vira na svoja ušesa slišal — a vendar je o oni noči menj vedel, kakor če bi jo v postelji preživel. Zjutraj je bil že pri Addi.

Dež še ni ponehal. A iz plohe polagoma nastane navaden dež, iz tega pa tiho, lahko pršenje. Visoki in redki oblaki se raztezajo kot nepretrgan a lahen in prozoren pajčolan čez nebo.

V jutranjem mraku vidi Renzo okolico, sredi nje pa svojo vas; kaj čuti pri tem prizoru, ne dá se opisati. Resegone in Lecco se mu zdita kot bi bila njegova. Ko pogleda sebe, zdi se samemu sebi precej čuden. Vse je razdrapano in pokončano na njem. Od glave do ledja je ves premočen in omehčan, od ledja do prstov na nogah ves blatnast in glinast. Neomadeževani deli so tako rekoč pege in čačke. Če bi se videl v ogledalu z mlahavimi krajci na klobuku, z razkuštranimi in razmršenimi lasmi, čudil bi se še bolj. Bil je morda truden, a ni čutil tega. Mrzlo jutro, mrzla noč in mrzli dež ga samo vspodbudi, da gre nekoliko hitreje.

Že je v Pescate. Ob Addi g`eda žalostno v Pescarenico, gre čez most, čez polja in po stezah; kmalu je doma pri svojem prijatelju.

Ta stoji mej vrati in gleda po vremenu, ko opazi to blatnato, do kostij premočeno, ob jednom tako živahno postavo, kakor je še ni videl svoj živ dan.

„Oho!“ reče. „Ali si že tu? V tem vremenu? Kako se je izteklo?“

„Ona živi, živi!“ pravi Renzo.

„Zdrava?“

„Ozdravela je. Hvalo bom pel večno Bogu in Materi božji! A lepe stvari, čudne stvari! Povem ti vse.“

„Kako si strašno zdelan!“

„Kaj ne?“

„Rabil bodeš za umivanje toliko časa, kolikor si ga rabil, da si se tako pomazal. Le počakaj! Zanetim ogenj za-te.“

„Dobro! Dež me je vjel tik vrat bolnice. Nič ne dé! Vreme ima svoje muhe, jaz pa svoje.“

Prijatelj odide in se vrne z dvema butaricama; jedno vrže na tla, drugo na ognjišče in zakuri ogljem, ki je ostalo še od sinoči.

Renzo sname pokrivalo, strese je parkrat in je trešči ob tla. Težje odirga drugo obleko raz sebe. Potem potegne iz žepa nož, čegar nožnica je popolnoma premočena, dene ga na klop in reče: „Tudi ta je grdo zdelan. Dež! dež! Hvala Bogu! Pozneje ti povem!“ Mane si roki. „Sedaj mi še nekaj naredi! Prinesi mi sveženj iz stanice; predno se posuši moja obleka.“

Prijatelj prinese bisago in reče: „Menim, da si tudi lačen. Pijače ti ni manjkalo po poti, a jedi . . .“

„Včeraj zvečer sem kupil dva kruha, a še votlega zobu si nisem mogel z njima zamašiti.“

„Le potrpi!“ reče prijatelj, ulije vode v kotel, naveže ga na verigo in dostavi k ognju. „Sedaj pomolzem. Ko prinesem mleko, zavrè voda. Narediva si polento. Mej tem pa se preobleci!“

Renzo strga ráž sebe še ostalo obleko ki se ga drži kot smola, posuši se in se na novo obleče od petâ do glave. Prijatelj se vrne in začne kuhati polento; Renzo pa sede in čaka.

„Sedaj čutim, da sem truden“, reče Renzo. „Lepa pot! Pripovedujem ti lahko cel dan, kako je v Milanu, kaj sem tam videl na svoje oči. Kar samega sebe sem se bal. — Kaj so ti gospodje hoteli z mano narediti! Če bi ti videl bolnico! Kakor bi se potopil v morje nesreče! Povem ti vse. In ona pride sem kot moja soproga. Ti bodeš priča — kuga gori, kuga doli. Bodejo vsaj jedenkrat veseli.“

Renzo res pripoveduje cel dan tem bolj, ker je še vedno deževalo, on sedi pri prijatelju in mu pomaga popravljati čebre in posode za trgatev; kajti rekel je, da ga bolj utruja brezdjelje nego delo. Ne more se vzdržati, da bi ne skočil tudi k hiši Agnese, kjer opazi neko okence in si pomane roke. Ne opazi ga nihče. Ko se vrne, gre takoj spat. Še pred dnevom vstane; ko vidi, da je dež prenehal, četudi nebo še ni bilo jasno, odpravi se v Pasturo.

Ker se požuri, pride še za belega dné tja, poišče Agneso, izvé, da je zdrava in da stanuje v hišici, katero mu ljudje pokažejo. Pokliče jo s ceste. Agnese se takoj pokaže na oknu, zazija, da bi kaj zinila, a Renzo jo prehití in reče: „Lucia je zdrava. Videl sem jo predvčerajšnjim. Pozdravlja vas. Kmalu pride. Povedati vam imam mnogo.“

Agnese strmi, veseli se novic, hoče izvedeti še več, kriči, povprašuje brez konca in kraja. Potem pozabi vso svojo opreznost iz strahu pred kugo in reče: „Pridem ti odpirat!“

„In kuga?“ reče Renzo. „Ali ste jo meli?“

„Ne, in ti?“

„Seveda! Torej le previdni bodite! Jaz pridem iz Milana. Gledal sem kugi iz očíj v oči, a preoblekel sem se od nog do glave; toda ta bolezen se lahko naleze od najmanjše stvari. Ker vas je Bog dosedaj obvaroval, pazite se še toliko časa, da mine kuga! Saj

te moja mati! Veselili se bodejo nekoliko časa na račun trpljenja, katero smo morali prestati, vsaj jaz.“

„Toda . . .“ začnè Agnese.

„Ej!“ prekine jo Renzo. „Sedaj več ne velja ‚toda‘. Za to ni več časa. Pridite vun pod milo nebo, da se nekoliko pomeniva!“

Agnese mu pokaže na vrt za hišo in dostavi: „Pojdi tja; tam najdeš dve klopi Takoj pridem!“

Renzo se na jedno vsede, kmalu pride Agnese in se vsede na drugo.

Če bi čitatelj mogel biti tu prisoten in videti ta živahni pogovor, poslušati te zgodbe, vprašanja, odgovore, vsklike, pomilovanje, radost, pogovore o don Rodrigi, o očetu Cristoforu, opisovanje bodočnosti baš tako natanko in določno kot opisovanje prošlosti, prepričan sem, da bi mu to ugajalo do konca.

Če pa ima ves ta pogovor s črnilom na papirji napisan z mrtvimi besedami brez vseh novih dogodkov, ne zmenil bi se zanj, zato naj raji več ugiba.

Naposled Agnese in Renzo skleneta, da vsi vkupaj gredó v bergamsko vas, kjer je Renzo že imel dober zaslužek. Časa še ne določita, ker to je odvisno od kuge in drugih okoliščin. Skleneta tudi, da se po kugi Agnese vrne domov, da bi tam počakala Lucijo, ali kjer bi jo uže čakala Lucia. Mej tem bi Renzo večkrat prišel v Pasturo, da bi videl svojo mater in ji poročal novice.

Predno odide, ponudi ji denar, rekoč: „Še vse imam. Le pogledjte! Obljubil sem, da se ga ne dotaknem, dokler ne bode vse urejeno. Če ga potrebujete, prinesite skledico vode z jesihom. V njo vržem petdeset lepih bliščočih zlatnikov.“

„Ne, ne“, reče Agnese. „Imam še dovolj. Le hrani jih, ker jih bodeš še potreboval!“

Renzo se vrne domov s tolažbo, da je našel živo tako drago mu ženo, ter ostane čez dan in noč pri svojem prijatelju. Drugi dan pa zopet drugam odrine, namreč v svojo novo domovino.

Tudi Bortolo je zdrav, kajti tudi tam se je hitro vse na bolje obrnilo. Malo jih

je še zbolelo. Več ni bilo onih smrtonosnih peg in groznih znamenj bolezni. Navadno so ljudje čutili lahko mrzlico, pokazale so se tudi brezbarvne kraste, ki so se pa dale odpraviti kot navadno ulje.

Vse se spremeni. Oni, ki so ostali živi, se prikažejo, štejejo se, pomilujejo se in častitajo si mej sabo. Delo se zopet začne, gospodarji še iščejo delavcev; tkalcev je bilo uže pred kugo malo.

Renzo kar meni nič tebi nič obljubi stričniku, da takoj začne delati, ko se stalno naseli v vasi. Mej tem pripravi potrebne stvari, poišče večjo hišo, ki so postale zelo po ceni, preskrbi jo s pohištvom in orodjem, dotakne se tudi svojega zaklada, a vendar ne preveč, kajti vsega je bilo dovolj, ker ni bilo za blago kupcev.

Potem se vrne v rojstno vas, ki je tudi uže vsa spremenjena. Nato pa se vrne v Pasturo; tam najde Agneso z odločnim naklepom, vrniti se domov. Pelje jo s sabo.

Ne bodemo opisovali, kaj sta čutila in kaj govorila, ko sta zopet videla stare kraje.

Agnese najde vse v prejšnjem stanju in je rekla, da so ji hišo varovali angelji, češ da je last uboge vdove in revne deklice, ter dostavi: „Kdo bi si preje mislil, da nas bode Bog tudi drugje čuval in na nas mislil, ker je dopustil, da so nam odnesli vse imetje? A poslal mi je od druge strani toliko novcev, da sem lahko vse popravila. Ne vse, kajti balo za Lucijo so mi sovragi tudi odnesli še popolnoma novo, a daruje mi jo druga milosrčna roka. Kdo bi mi rekel, ko sem se tako trudila za balo: „Ali delaš za Lucijo? Uboga žena! Ti delaš za druge ljudi. Bog vé, kdo bo nosil to platno, to obleko! Za balo Lucije poskrbi dobra duša, katere ti še ne poznaš.“

Najpreje poskrbi Agnese, da pripravi lepo sobico za ono dobro dušo. Potem nahuče svile na vretence in si z delom preganja dolgčas.

Tudi Renzo rok ne drži križem. Znal je dve rokodelstvi. Tedaj se loti kmetijstva, podpira svojega prijatelja, ki je bil zelo vesel, da je imel tako spretnega delavca pri

roki, obdeluje vrt svoje bodoče tašče, ki je bil popolnoma zanemarjen. Svojega zemljišča še ne pogleda, češ da je preveč razmršena vlasulja, katere ne morete dve roki urediti. Niti v svojo hišo ne stopi, ker bi ga užalilo razdejanje. Sklenil je uže prodati vse skupaj za kakoršnokoli ceno, in skupilo porabiti za svojo novo domačijo.

Oni, ki so ostali živi, čudili so se drug drugemu kot bi od smrti vstali. Posebno so se čudili vaščani Renzu. Vsakdo mu častita, vsakdo hoče slišati njegove zgodbe.

Mogoče bodete vprašali: „Kaj je s preganstvom?“ Res! Renzo več ne misli na to, češ da so tudi oni že pozabili ta ukaz, ki bi ga imeli izvršiti. Tega ni bila kriva samo kuga, ki je toliko stvari v nič spremenila; v onih časih je bilo kaj navadnega, da so sploh ukazi ostali brez posledic, če se niso precej izvršili, posebno če ni k temu priganjala kaka veljavna in mogočna oseba; bili so kakor krogle iz puške, ki obleže neškodljive na zemlji, če ne zadenejo cilja. To je bila posledica naglice, s katero so se izdajali taki ukazi. Človeška delavnost je omejena. Ker se je preveč zapovedovalo, bilo je premalo pokorščine. Vsaka stvar ima svoje meje.

Mogoče hočete tudi vedeti, kako se je Renzo gledal z don Abbondijem. Ogibala sta se drug drugzega. Don Abbondio se je bal, da bi ne slišal o poroki, če je samó mislil na to, uže je videl na jedni strani don Rodriga s svojimi bravi, na drugi pa kardinala s svojimi razlogi.

Renzo pa je sklenil, o tem še-le govoriti, kadar bo poroka pred durmi, da bi mu župnik zopet ne natvezil Bog ve kaj. Mej tem je klepetal z Agneso. „Ali kmalu pride?“ vpraša jeden. „Upam, da kmalu“, odgovori drugi. Oni, ki je odgovoril, čez jedno uro isto vpraša. Tako si preganjata dolgočasnost.

Čitatelju naj kratko še povem, da je Lucia z vdovo odšla iz bolnice kmalu po Renzovem obisku. Zaprli ste se v svojo hišo, pripravljali ste balo za Lucijo, česar se je morala po kratkem obotavljanji Lucia sama lotiti.

Ko je bilo kuge konec, prepusti vdova svojo hišo in svoje shrambe bratu komisarju, in obe se začneta pripravljati za potovanje. Povejmo na kratko! Lucia z vdovo odrine in pride . . .

Radi bi ustregli čitatelju ter hitro korakali a moramo povedati še tri stvari, ki so se mej tem zgodile. Če bi zamolčali le dve, moral bi nas tudi najnestrpnejši čitatelj grajati.

Ko Lucia govori z vdovo o svojih čudnih zgodbah bolj natanko, kot je mogla v prvi svoji razburjenosti, in omeni gospó, ki jo je sprejela v samostan v Monzi, izvé stvari, ki ji razjasné mnogo skrivnostij in napolnijo srce s strmenjem. Vdova ji namreč pové, da so Signoro sumili velikih pregreh, da je na povelje kardinalovo morala iti v neki samostan v Milanu, da je tam po hudih bojih samo sebe obtožila, da je njeno sedanje življenje radovoljna kazen, kakoršne bi ji nihče ne mogel naložiti. Kdor hoče kaj več o tem izvedeti, naj čita Ripamontijevo knjigo, katero smo omenili, ko smo govorili o tej osebi.

Nadalje je Lucia od kapucincev izvedela tužno novico, da je oče Cristoforo umrl za kugo.

Predno je odrinila, hotela je tudi poizvedeti, kaj se je zgodilo z njenima prejšnjima gospodarjema, da bi se jima objednem zahvalila. Vdova jo spremlja v hišo, a tam jima povedo, da sta oba umrla.

Če povemo, da je donna Prassede umrla, rekli smo vse. Ker pa je bil don Ferrante učenjak, pomudi se naš vir nekoliko delj pri njem. Mi se predrznemo, posnemati ga.

Ko se je kuga pokazala, tajil jo je uže don Ferrante na vse kriplje; tega mnenja je bil do smrti, zagovarjal ga pa ni hrupno kot priprosto ljudstvo, temveč pametno, učeno, dosledno.

„In rerum natura“, rekel je, „sta dve vrsti rečij: bistva in lastnosti. Če dokažem, da kuga ni ne to ne ono, dokažem tudi, da je sploh ni, da je izmišljotina. Bistvene reči so vidljive ali nevidljive. Da je kuga nevidljiva, tega ne trdi nihče. Vidljive bistvene

stvari so prvotne ali sestavljene. Prvotna reč ni kuga; to povem s štirimi stavki. Kuga ni zračna tvarina, ker bi ne šla od telesa do telesa, ampak bi izpuhtela v višave. Kuga ni vodna tvarina, ker bi se razlila, in bi jo veter posušil. Kuga ni ognjena tvarina, ki bi zgorela. Kuga ni prstena tvarina, ker bi jo lahko otipali. Tudi ni sestavljena bistvena reč, ker bi jo lahko videli in otipali. Kdo je uže videl kugo ali jo otipal? — Ostanejo nam še lastnosti. Ti gospodje pravijo, da jo nalezemo drug od drugega. Pod to pretvezo čenčajo take bedastoče. Če je lastnost, bila bi torej prenesljiva lastnost. To jim beli glavo. Kajti v celem modroslovju je najbolj jasno in dognano, da lastnosti niso prenesljive. Če se ognejo Scili s tem, da pravijo o kugi, da je prvotna lastnost, padejo v Karibdo. Če je namreč prvotna, ne dá se nalezti, ne razširi se, kot blebetajo. Čemu tedaj čenčajo o zateklinah, o spuščajih, o črnkastih turih . . .“

„Čenče!“ zine kdo izmej družbe.

„Ne, ne!“ odgovori don Ferranta. „Veda je veda. Treba jo je le znati porabiti. Otekline, spuščaji, črni turi, zatekanje žlez, višnjeve kraste, črne pege; to so lepe besede in nekaj pomenijo. A s tem vprašanjem nimajo ničesar opraviti. Kdo taji, da teh stvari ni? Vpraša se le, kako nastanejo.“

Tu se začnó za don Ferranteja težave. Dokler je govoril samo zoper nalezljivost bolezní, poslušali so ga vsi verno. Kajti vgléd učenjakov je zelo velik, dokler govoré stvari, o katerih so poslušalci uže preverjeni. Ko pa don Ferrante začnè trditi, da se zdravniki ne motijo samó s tem, da napovedujejo splošno bolezen, temveč tudi v vzrokih, tedaj — mi govorimo o prvi dobi, ko na kugo ni hotel nikdo verjeti — tedaj mu vse ugovarja in oporeka.

Njegova pridiga je pri kraji, svojo učnost razklada le še polagoma v manjših odstavkih.

„To je pravi vzrok“, rekel je don Ferrante, „katerega mora vsakdo pripoznati. Naj le tajijo osodepolno zvezo Saturna in Jupitra! Kdo še ni slišal, da se razširjajo

nebeški vplivi? Ali mi hočejo gospodje tajiti nebeške vplive? Ali mi hočejo tajiti zvezde? Ali hočejo tajiti, da so zvezde na nebu kar meni nič tebi nič, in da nimajo z zemljo nič opraviti? Kakor bucike šivank v blazinici? Jaz ne umem zdravnikov! Priznajo, da smo pod osodepolno konjunkcijo; pravijo nam pa, naj se ne dotaknemo te ali one stvari. Kakor bi mogli preprečiti vpliv ne-

beških teles, če se ne dotikamo zemeljskih! In kako pridno sežigajo cunje! Ubogo ljudstvo! Sežgite Jupitra! Sežgite Saturna!“

His fretus, na te razloge se namreč zanašajoč, se ni varoval kuge, nalezal jo je, legel in umrl kot junak Metastasijev, ki se bori proti zvezdam.

In njegova slavna knjižnica? Mogoče še stoji ob starih stenah v kakem zidovju.

Sedemintrideseto poglavje.

Nekega večera se ustavi pred Agnesino hišo voz. — Ona je! — Prišla je res z ubogo vdovo. Sprejem naj si v duhu misli čitatelj.

Drugo jutro Renzo kmalu pride, da bi se proti Agnese pritožil radi počasnosti Lucije. Kaj je govoril in storil, ko jo vidi pred sabo, tudi to naj si misli čitatelj. Kaj je storila Lucia, lahko s par besedami povemo.

„Bodi pozdravljen! Kako se imaš?“ reče s povešenimi očmi vsa zmedena.

Ne mislite, da je bilo to vedenje za Renza presuho in da se je hudoval. Mislil je prav pametno. Kakor omikani ljudje vedó koliko veljajo vsi pokloni, tako je tudi Renzo vedel, da v teh besedah niso izražena čutila Lucije. Govorila je namreč različno proti, Renzu in proti drugim znancem.

„Vesel sem, da te vidim“, odgovori Renzo s to obrabljeno puhlico, kakor bi jo sam te dni iznašel.

„Naš ubogi oče Cristoforo!“ reče Lucia. „Molite zanj. Kajti, on gotovo uže za nas moli v nebesih.“

„Pričakoval sem to“, reče Renzo. A ne samó na to žalostno struno se je udarilo v tem pogovoru; kljub temu pa je za Renza pogovor vedno prijeten. Liki razposajenima konjema, ki se ozirata in spenjata, vzdigujeta kopita in postavljata na isto mesto nazaj, se obotavljata, predno storita prvi korak, potem namah potegneta in dirjata, kakor bi ju veter nesel, tako se godi tudi z Renzom.

Izprva se mu minute zdé ure, potem pa ure minute.

Vdova ne kali družčine, ampak jo celo oživlja. Ko jo je Renzo videl v bolnici, ni si mogel misliti, da je tako prijazna in vesela. A bolnica in vaško življenje, smrt in poroka ni isto. Z Agneso je uže sklenila prijateljstvo, Lucijo boža, nagaja ji šaljivo, a ne več, samó da pokaže svojo radost.

Renzo naposled reče, da gré k don Abbondiu, da se ž njim pomeni glede poroke.

Nekako šaljivo in s spoštovanjem mu reče: „Gospod kurat, ali vas še glava boli, kot takrat, ko me niste hoteli poročiti? Sedaj je prilika. Nevesta je tu. Prosim, da bi mi povedali uro, in da bi brzo naredili.“

Don Abbondio ne odreče, a začne cincati, izgovarjati se in odsvetovati, češ naj se nikari ne zaplete v nove homatije, da je pregnan, da si lahko nakoplje še kaj tacega in tako naprej.

„Vem“, reče Renzo, „da vas še glava boli. A čujte!“ Pové mu, kje je videl don Rodriga, in da je najbrže uže umrl. „Upajmo da se ga je Bog usmilil!“

„To nič ne dé“, reče don Abbondio. „Ali sem vam prošnjo odbil? Ne, a jaz govorim iz drugih razlogov. Premislite! Dokler diha . . . Glejte! Jaz sem prileten mož. Tudi jaz sem bil na kraji groba, a sem še tukaj. Če si zopet kaj ne nakopljem . . . živel bom še lahko nekoliko. Nravi so različne. A to nič ne dé.“

Po daljšem neodločilnem pogovoru se mu Renzo spoštljivo prikloni, vrne se k družbi, poroča in konča: „Prišel sem nazaj, da bi ne izgubil potrpljenja in ne zinil kaj nepremišljenega. Še vedno stari! Ista strahopetnost, isti izgovori! Če bi še dalje z njim govoril, kmalu bi mi povedal kaj latinskega. Zopet hoče odlašati. Bolje je, da se poročiva tam, kjer bodeva živela.“

„Veste kaj?“ reče vdova. „Me ženske gremo k njemu in ga skušamo pregovoriti. Tudi jaz bi rada poznala tega čudnega moža. Od obeda gremo, a se ne damo takoj odpraviti. Mej tem naj mene in nevesto ženin pelje na spreobd, dokler ima Agnese opravila. Rada bi videla te gore, jezero, o katerem sem že toliko slišala. Majhen kos sem že videla.“

Renzo jih najpreje pelje k svojemu prijatelju, ki jih pogosti. Obljubiti jim mora, da pride vsak dan k Luciji in da bode obedoval v njih družbi.

Po sprehodu obedujejo. Renzo odide, a ne pové, kam. Ženske klepetajo, premišlujejo, kako bi prevarile don Abbondia, potem pa se odpravijo.

„So uže tu!“ — misli si don Abbondio, in prijazno sprejme vse tri, posadi jih in začne govoriti o kugi, izprašuje Lucijo, koliko je pretrpela; tudi tujka govori. Seveda pové don Abbondio tudi svoje doživljaje in častita Agnesi, da je tako srečno ušla.

Pogovor se vleče, a obe starejši ženi vedno prežita na ugodno priliko. Naposled jedna prebije led. A don Abbondio je gluhi; on ne odreče in ima vedno pri rokah nove izgovore in se zvija kot kača. „Treba bo“, reče on, „rešiti ga izgona. Vi, gospa, ste iz Milana in veste, kako te stvari gredo, in vam lahko gre na roko ta ali oni veljavni plemenitaš. Na ta način se dá vse popraviti. Dá se pa krajše narediti brez vseh sitnostij. Ker se zaročenca in Agnese hočejo izseliti — saj naša domovina je tam, kjer se nam dobro godi — lahko bi se vse tam naredilo, kjer pregnanstvo ne velja. Ne vem, kdaj se bo lahko ta poroka sklenila, a rad bi, da bi se to zgodilo v miru. Če pa sedaj ime

Lorenzo Tramaglino izgovorim pred oltarjem, ne mogel bi mirno spati. Vse dobro mu želim, in ne maram ga spraviti v zadrego. Saj vidite, otroci!“

Agnese in vdova skušata pobiti te razloge, a don Abbondio se jima izvije. Nikamor ne pridejo.

Naenkrat urno vstopi Renzo in prinese neko novico: „Gospod markiz * * * je prišel.“

„Kaj to pomeni? Kdaj je prišel?“ vpraša don Abbondio.

„Prišel je v svoj grad, ki je bil preje don Rodriga. Ta markiz je namreč njegov dedič. Jaz bi bil zadovoljen, če bi res umrl kot kristijan. Jaz sem uže zmolil zanj par očenašev, sedaj pa bodem še de profundis. Ta markiz je pameten mož.“

„Res“, reče don Abbondio: „večkrat sem slišal, da je res dober človek stare korenine. Toda ali je res?“

„Ali ne verujete cerkovniku?“

„Zakaj?“

„Ker ga je videl na svoje oči. Bil sem tam; šel sem tja, ker sem si mislil, da bodem tam kaj izvedel. Več mi jih je to povedalo. Potem sem srečal Ambrogia, ki ga je gori sam videl, kako je gospodaril. Ali hočete slišati Ambrogia? Zvunaj čaka.“

„Čujmo ga!“ reče don Abbondio. Renzo pokliče cerkovnika, ki vsc potrdi, dostavi še nekaj, in prežene vse dvome. Potem odide.

„Ah! Torej vendar je umrl!“ vsklikne don Abbondio. „Glejte, kako Bog naposled vse ljudi vzame k sebi! To je velika tolažba za celo okolico. saj z njim ni mogel nihče živeti. Kuga je bila velika šiba božja, a tudi dobra metlja. Pometla je ljudi, kojih bi se zlepa ne znebili: mlade, čvrste, nadepolne ljudi. Kdor bi jih pokopal, ta je sedaj še v semenišči, uči se še-le latinski. Kakor bi pihnil, izginilo jih je kar po sto. Več ne bode hodil okrog s svojimi bravi, oholo in ponosno, kakor bi imel palico v hrbtu, več ne bode preziral ljudij, kakor bi mu bil cel svet pokoren. Njega ni več, a mi smo še tu. Več ne bode poštenim ljudem pošiljal

tacih poročil. Vsem nam je bil nadležen; sedaj se lahko pové.“

„Odpustil sem mu iz srca“, reče Renzo.

„To je bila tvoja dolžnost“, odgovori don Abbondio. „Hvala Bogu, da nas je odrešil. Storite sedaj, kar hočete! Če treba, vaju takoj poročim. Kar se tiče izгона, uvidim, da ti sedaj nihče ne more do živega; na to ni treba več misliti tem bolj, ker je mej tem izšel oni milostljivi ukaz o priliki infantovega rojstva. In kuga! Kuga! Veliko stvari je poravnala. Torej, če hočete — danes je četrtek — v nedeljo vaju okličem v cerkvi. Kar se je zgodilo davno, sedaj več ne velja. V tolažbo mi bode, če vaju poročim.“

„Saj veste, da smo radi tega prišli“, reče Renzo.

„Dobro, jaz ti ustrezem. Precej sporočim Njegovi eminenciji.“

„Kdo je ta eminencija?“ vpraša Agnese.

„To je naš kardinal nadškof“, reče don Abbondio. „Bog nam ga hrani!“

„Oho! Oprostite“, zavrne ga Agnese. „Če prav ne vem mnogo, vendar vas zagotavljam, da se ne pravi tako. Ko sem imela drugič z njim govoriti, kot govorim z vami, potegnil me je neki duhovnik v stran in me poučil, kako naj mu rečem, namreč: Vaša vzvišenost in monsignore.“

„Sedaj bi vas poučil, da mu recite eminencija. Papež, katerega tudi Bog hrani, je namreč meseca rožnika ukazal, naj se kardinali imenujejo eminencija Veste zakaj? Saj veste, kdo vse je prevzvišenost, dasi to pristoji le kardinalom in knezom. Vsakdo si lasti ta naslov. Kaj naj papež stori? Ali naj ga vsem vzame? Pritoževanje, jeza, prepiri, itd. — in vse bi ostalo pri starem. Našel je dober pripomoček. Kmalu bodo tudi škofje eminencija, potem opatje, prošti, ker ljudje vedno višje stremijo, potem kano-niki.“

„Potem župniki“, reče vdova.

„Ne, ne“, reče don Abbondio. „Župniki so vedno vpreženi. Ne bojte se tega, ‚prečastiti‘ bomo do konca sveta. Ne čudil bi se, če bi plemenitáši nekega dne hoteli postati

eminencije, ker vedno slišijo vaša prevzvišenost in ker so uže sedaj pol kardinali. Če le hočejo, zgodi se jim takoj, Tedaj bo moral papež za kardinale zopet kaj družega poiskati. Torej! — V nedeljo vaju v cerkvi okličem. Mej tem pa prosim za oproščenje drugih dveh oklicev. Mnogo dela imajo v kuriji, če je povsod tako. Za nedeljo imam uže dva . . . tri ne vštevši vaju. Mogoče pride še kdo. Sedaj pojde hitro. Nikdo ne ostane brez neveste. Čemu je neki Perpetua umrla? Celó ona bi sedaj lahko ženina iztaknila. In v Milanu, gospa, je menda baš tako.“

„Seveda samo v moji župniji je bilo zadnje nedeljo petdeset oklicev.“

„Svetá še ne bode konec. In vi gospa? Ali vam ne letajo tudi te muhe po glavi?“

„Ne, ne; nečem misliti na to.“

„Da, da, hočete biti sama. Tudi Agnese . . .“

„Uj! Ali se šalite?“ reče Agnese.

„Seveda! Saj je čas. Mnogo smo pre-stali, kaj ne da? Menim, da se nam bo sedaj bolje godilo na svetu še teh par dnij, ki so nam odmerjeni. Srečni vi, ki bodete še lahko dolgo govorili o prestanih nesrečah! Meni bije že najmanjša ura in tri četrti. Malopridneži umirajo. Kuga ni vedno smrt. A zoper starost ni pripomočka, kot pravi pregovor: „senectus ipsa est morbus.“

„Sedaj le govorite latinski, če hočete“, pravi Renzo.

„Ali še vedno misliš na to? Jaz te uže naučim. Kadar prideš s to punčiko, da bi slišal kaj latinskega, porečem ti: ‚Le pojdi! Ali ti bo to všeč?‘“

„Ej! Saj vem, kaj pravite“, odreže se Renzo. „Tedaj se ne bom bal latinskega, ker to bo sveto, odkritosrčno kot pri službi božji. Jaz govorim samo o tem, če kdo zvu-naj cerkve blebeta latinski. To je nepošteno. Sedaj smo tu, in vse je poravnano. Kakó ste govorili tedaj latinski, v tem kotu, ko ste mi hoteli dopovedati, da ne morete in Bog vé kaj! Povejte mi sedaj v našem jeziku!“

„Molči, sitnež! Tiho o tem. Če bi sedaj obračunala, ne vem, komu bi se slabše go-

dilo. Vse sem odpustil. Pustimo to! Lepo ste mi naredili! Tebi se ne čudim, ker si prekanjen. A ta tiha voda, ta svetnica, ta punčika; kdo bi si to mislil od nje? Saj vem, kdo jo je naučil.“ Tedaj pokaže na Agnese s prstom, s katerim je preje kazal na Lucijo.

Ne moremo povedati, kako prijazno in dobrohotno jim to očita. Ona novica ga je namreč premenila in mu razvezala jezik. Ne bili bi še pri konci, če bi hoteli vse povedati, kaj so govorili, kako je don Abbondio zadrževal družbo, ko je odhajala, še pri vratih, kako se je šalil.

Drugi dan ga nenadoma obišče uže znani nam gospod markiz, mož srednje starosti, čegar obraz je pričal, kar se je govorilo o njem. Bil je odkrit, prijazen, ponižen, blag, častitljiv, otožen, udan.

„Prinašam vam pozdrav od gospoda kardinala“, reče markiz.

„O, kako ponižanje od vaju obeh!“

„Ko sem se poslovil od moža, ki je moj prijatelj, povedal mi je o dveh zaročencih v ti vasi, ki sta mnogo trpela radi don Rodriga. Monsignore želi poročila. Ali živita? Kako jima gre?“

„Vse je v redu. Baš sem hotel eminenaciji pisati, sedaj pa imam čast...“

„Ali sta tu?“

„Da, kmalu bodeta mož in žena.“

„Prosim vas, da mi poveste, kako jima lahko izkažem kako dobroto! V ti nadlogi sem izgubil dva sinova in ženo ter trikrat podedoval. Že preje sem imel dovolj. Torej ustrezite mi in mi povejte, kako naj v dobra dela porabim svoje imetje!“

„Bog vas blagoslovi! Zakaj niso vsi taki kot vi? Ker ste me ohrabрили, svetujem vam nekaj, kar vam bo mogoče po godu. Ta dva zaročenca se bodeta izselila in poprodala svoja zemljišča, vinograd z devetimi ali desetimi drogi, ki pa je zanemarjen — treba je samo na zemljo gledati — zraven majhno bajtico. Tako tudi nevesta! Torej dva gnezda. Vi ne veste, kako težko se kaj proda. Navadno se zemljišča polasti kaka

premetena buča, kateri je izprva vseč ped zemlje; ko pa vidi, da posestnik hoče prodati, skesa se na videz, tako da mora posestnik letati za njim in mu prodati za kos kruha, posebno v teh okolščinah. Gospod markiz uže vé, kam merim. Vi lahko kupite to ped zemlje in ubožca izvlečete iz zadrege. To bi tudi meni hasnilo, ker bi dobil v svojo župnijo tacega posestnika. Gospod markiz naj naredi po svoje. Jaz sem svoje povedal.“

Markiz odobri svèt, zahvali se don Abbondiu in ga prosi, da bi določil ceno kolikor mogoče visoko. Potem mu reče, naj gre takoj z njim k nevesti, kjer bo de najbrže tudi ženin.

Mej potom don Abbondio od veselja ne more govoriti. „Ker bi radi kaj dobrega storili ubožcema, imam še nekaj povedati. Mladenič je izgnan, ker je bil pred dvema letoma v Milanu preveč glasen. Zapletel se je v homatije nevedé, brez hudobnega namena, kakor miš v past. Nič hudega! Neumnost, nepremišljenost! Saj ni zmožen hudobije. Jaz sem ga krstil in ga poznam od mladih nog sèm. Saj si lahko daste celo zadevo povedati, ako hočete. Sedaj ga pusté v miru, ker je stvar zastarana. On se hoče izseliti, a s časom se povrne; vedno je bolje, če nismo zapisani v črni knjigi. Gospod markiz ima v Milanu veliko veljavo in je v časteh. Ne, ne, le pustite me govoriti! Jedno priporočilo, jedna beseda od vas, in vse je poravnano.“

„Ali ni mladenič kaj hujšega storil?“

„Ne, ne! Podvrgli so mu vse mogoče stvari. Sedaj je vse samo še na papirji.“

„Če je tako, rad prevzamem to obveznost.“

„Res ste velikodušen mož. To povem in moram navlašč povedati. Če prav bi molčal, ne pomagalo bi, ker vsi o tem govoré. Vox populi, vox dei.“

Vse tri ženske so pri Renzu. Vsi obstanejo. Celo gole in raskave stene, zagrijala, klopi, mize se čudijo takemu nenavadnemu obisku.

Markiz napelje, in pogovor odkritosrčno ter nežno govori o kardinalu in drugih stvareh. Potem preide na župnikov predlog. Don Abbondio začne določevati ceno. Po dolgih izgovorih in opravičevanjih, da tega ne zna, da more le približno soditi, da govori le iz pokorščine do gospoda markiza, pride na dan s svojo ceno. Kupec jo odobri in kakor bi se zmotil, ponovi dvojno ceno. Ne da se pregovoriti, da nima prav ter pretrga pogovor s tem, da povabi družbo na dan poroke k sebi na kosilo, češ da se bode tam kupna pogodba sklenila.

Don Abbondio se vrne domov in si misli: Če bi kuga vedno imela take dobre posledice, ne smeli bi slabo o nji govoriti. Skoro vsak rod naj bi jo doživel. Lepo bi bilo zboleti na kugi in ozdraveti.

Kmalu pride odlok, da so oklici odpuščeni in izgon ne več veljaven. Prišel je srečni dan. Zaročenca gresta radostno v cerkev, kjer ju poroči don Abbondio. Še bolj radostno, a s čudnimi mislimi v glavi gré družba v grad.

Kaj se je govorilo, ko so šli po klancu in skozi vrata, misli naj si čitatelj. Sredi veselja vsi pogrešajo očeta Cristofora. „A njemu se bolje godi nego nam,“ reko vsi.

Markiz jih dobro pogosti. Pelje jih v obednico, kjer k mizi posadi zaročenca, Agneso in vdovo. Predno odide z don Abbondijem, govori nekoliko z gosti in jim tudi sam postreže.

Mogoče bi kdo rekel, da bi bilo bolj priprosto, če bi se primaknila še jedna miza. Bil je pošten mož, a ne čudak. Bil je ponižen, a ne čudež ponižnosti. Rad se je pomešal mej priproste ljudi, a ne za dolgo časa.

Po obedu se sklene pogodba, katere pa ne sestavi doktor Azzecca-Garbugli. Njegove kosti počivajo v Canterelli. Ker pa niso vsi čitatelji tam doma, moram to nekoliko razjasniti.

Dobro miljo nad Lecco proti vasi Castello leži kraj Canterelli, kjer se križate dve cesti. Tam je griček, kot bi bil umetno narejen, na vrhu je križ. Ta grič je kup

mrličev iz časov kuge, najbrže te zadnje, ki je najhuje divjala, kar ljudje pomnijo. Pravljica nam sploh ne pové več.

Ko se vračajo, težé Renza novci, katere nese s sabo. A mladi mož je uže več doživel. Beli si glavo, kako bi dobro porabil denar. Če bi videli njegove načrte, premišljevanja in domišljije, njegove razloge za kmetijstvo ali rokodelstvo, zdelo bi se nam, kakor bi srečali dve akademiji iz prejšnjega stoletja.

Bil je res v zadregi, ker mu ni mogel nihče povedati, kaj je boljše. Oboje, vsako ob svojem času! Saj se tudi po dveh nogah hodi lažje nego po jedni.

Ko pridejo domov, začno delati svežnje in se pripravljati na potovanje: Tramaglinovi v novo domovino, vdova pa v Milan. Solz se je mnogo potočilo pri slovesu.

Ravno tako se loči Renzo z družino od svojega prijatelja. Tudi slovo pri don Abbondiu ni bilo mrzlo, kajti vsi trije so ljubili svojega župnika, ker jim je vedno le dobro želel, a čudne okoliščine so skalile to prijateljstvo.

Težko so se najbrže tudi ločili od svojega rojstnega kraja, od domačih gorâ. Kajti ura slovesa je vedno žalostna. Sicer pa bi lahko ostali domá, ker sta bila glavna zadržka, namreč don Rodrigo in izgon odstranjena.

A vsi trije so imeli kraj, kamor so bili namenjeni, uže za svojo drugo domovino. Renzo jima ga poveličuje, kako ugodne razmere so tam za delavce, kako lepo življenje je tam.

Vrhu tega so pa tudi vsi preživeli bridke ure v kraju, katerega so zapuščali. Žalostni spomini nam vedno zagrené kraje, katere nam kličejo v spomin. Če je ta kraj tudi naš rojstni kraj, potem je v teh spominih tudi nekaj bolestrnega in otožnega. Tudi otrok, pravi naš vir, rad počiva na nedrih dojnice in poželjivo in zaupljivo išče prsij, ki so ga dosedaj dojile.

Če mu jih pa dojnica namaže s pelinom, da otroka odvadi, odskoči otrok, zopet poskuša, naposled pa opusti, dasi se joka.

Kaj bode rekli, če povemo, da Renzo takoj zadene na sitnosti, ko se naseli na novem kraju? Malenkosti, ki pa so vendar kalile njegovo srečo! Bilo je tako-le:

Tam se je o Luciji govorilo še mnogo preje, predno je prišla. Vedeli so, da je Renzo mnogo trpel za njo in da je vendar vstrajal v zvestobi. Mogoče je kakor neodkritosrčen prijatelj zinil kaj preveč, in to je v ljudeh vzbudilo radovednost, videti to krasotico.

Kdor kaj pričakuje, je navadno lahko-veren, domišljav; ko pa dočaka, je trmoglav in neprepičljiv. Nikdar ni zadovoljen, ker še vedel ni, česa želi.

Marsikdo je mislil, da bode Lucia imela zlate lase in rožna lica, dve krasni očesi in Bog vé kaj še. Ko pa pride Lucia, začno zmigavati z ramami in vihati nosove: Taka je? Pričakovali smo kaj boljšega, ker se je toliko govorilo. To je kmetsko dekle kot so druge. Tacih je povsod dovolj. Ta odkrije to napako, ona drugo. Nekaterim se zdi celo grda.

Tega pa nihče ne reče Renzu v obraz, da se mu ni bilo treba bati nič hudega. A marsikdo mu to prinese na nos. Renzo je seveda hud, začne premišljevati in se pritoževati: Kaj vas to briga? Zakaj ste toliko pričakovali? Ali sem vam kdaj govoril o nji? Ali sem vam rekel, da je lepa? Ali vam nisem samó rekel, da je dobra ženska? Kmetica je! Ali sem vam rekel, da pripeljem kneginjo? Ali vam ni všeč? Ne glejte je! Saj imate dovolj lepih deklic tukaj. Te glejte!

Taka otročarija časi določi človeku tek življenja. Če bi Renzo moral vedno tu živeti, ne bilo bi zanj prijetno. Ker je postal jezen, razjezil je še druge. Proti vsakemu je bil neuljuden, ker je vsakdo sodil lepoto Lucije. Seveda ni ljudij z gorjačo napadal, a mnogo se dá narediti, četudi se ne pregrešimo zoper uljudnost. Renzo začne zbadati z vsako besedo, da je že rekel, če je bilo dva dni slabo vreme: „Ej, to gnezdo!“ Kmalu se razpre z osebami, s katerimi je preje v prijaznosti živel, in kmalu bi živel

z vsemi v sovraštvu, dasi bi ne vedel, kaj je tega krivo

A kuga je imela takorekoč vse popraviti, kar je pretrpel. Pobrala je gospodarja neke predilnice tik Bergama. Dediču, lahkoživemu mladeniču, ne ugaja rokodelstvo in sklene vse po nizki ceni prodati, zahteva pa, da se mu denar takoj na roko odšteje, da bi ga lahko po svoje zapravil. Ko Bertolo to sliši, gre gledat in se hoče uravnati, a on je imel premalo novcev prihranjenih, da bi mogel takoj denar odšteti. Zato zadržuje prodajalca, vrne se hitro, poroči to stričniku in ga pozove na skupno kupčijo. Renzo ne premišlja, odloči se za rokodelstvo in pritrди. Sklene se pogodba. Ko pridejo novi gospodarji, niso ljudje presojali Lucije, celo ugajala jim je. Renzo izve, da marsikdo pravi: „Alisi videl ono lepo lisico?“ Pridevnik nekoliko olajša pomen samostalnikov.

Černost, katero prinese iz prejšnjega kraja, ga izuči. Preje je bil nekoliko preglasen, in je rad grajal drugih žene. Sedaj je uvidel, da so besede drugačne v ustih in drugačne v ušesih. Zato preje vselej premisli, predno kaj izblekne.

Seveda je imel tudi tu sitnosti. Človek, — pravi naš vir — ki zelo ljubi čudne primere, a potrpite ker je zadnja!

Človek je na svetu podoben bolniku, ki leži na nerodni postelji in vidi okrog sebe na videz zložne postelje ter misli, da bi se tam boljše ležalo. A jedva se preseli, začne se pačiti: tu ga bode, tam ga tišči. Ne pomaga mu nič, da je premenil posteljo. Zato moramo, pravi naš vir, dobro delati, ne dobro živeti, potem bomo tudi boljše živeli. Seveda je ta primera nekoliko prisiljena, kakor je sploh navadno pri piscih iz sedemnajstega veka; sicer pa ima prav. Naša junaka nista več doživela težav in nadlog, kakor smo jih pripovedovali. Živela sta mirno, srečno, da bi ju lahko zavidali. Če bi vam moral o tem pripovedovati, dolgočasil bi vas.

Kupčija se je dobro obnesla. Iz početka je bila trda za delavce, in še ti so zahtevali

nezmerne plače. A z naredbami so se omejile plače, tako da je kmalu prišlo vse v stari tir, kar je popolnoma prav. Iz Benetk pride druga naredba, da so namreč tujci deset let prosti vseh davkov. Za Renza je to nova sreča.

Še pred letom se jima porodi deklica prav po Renzovi volji, da bi mogel izpolniti svojo svečano obljubo. Dobila je ime Marija.

Pozneje je prišlo še več otrok, drug za drugim. Agnese jih je pestovala, božala, poljubovala na lica, kjer se jim je poznal nekoliko časa bel sled. Vsi so bili pridni. Renzo je hotel, da se vsi naučé čitati in pisati, češ, da se morajo tudi oni naučiti te zvijače.

Prijetno je bilo poslušati, če je Renzo pripovedoval svoje zgodbe. Vedno je s tem končal, da je povedal, kako se hoče ravnati v bodočnosti: „Naučil sem se, da se več ne bodem mešal v hrup, da ne bodem govoril na javnem trgu, da ne bodem preveč pil, da pred vrati ne primem za kladivo, če je okrog precej vročehrvnih ljudij, ne navežem si zvonca na noge, predno ne premislim, kaj se iz tega lahko izcimi.“ In še mnogo drugzega.

Lucia s tem ni bila zadovoljna, dasi je odobrila te nauke. Zdelo se ji je, da še nekaj manjka.

Ker je slišala vedno isto pesen in često mislila na njo, reče nekoč svojemu pridigarju: „In kaj sem se jaz naučila? Jaz nisem iskala trpljenja, poiskalo me je samo.“ Po tem pa smejoč še pristavi: „Hotel nisi povedati, da sem storila napako tedaj, ko sem se tebi zaobljubila.“

Renzo je bil v zadregi. Po dolgem vkupnem preišljevanji skleneta, da trpljenje časi pride, ker smo sami krivi, da pa ga časi najprevidnejše in najnedolžnejše življenje ne odvrne, da pa je ublaži zaupanje v Boga, naj pride brez naše krivde ali po naši krivdi, in da nam časi celo koristi za poznejše življenje.

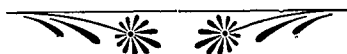
Če tudi sta do tega zaključka prišla dva priprosta človeka, vendar se nam zdi tako pravičen, da smo ga hoteli postaviti za geslo cele naše povesti.

Če vam je ta ugajala, bodite hvaležni piscu in onemu, ki jo je po njem posnel. Če smo vas pa dolgočasili, bodite prepričani, da tega nismo navlašč storili.

KAZALO.

	Stran
Alessandro Manzoni, njegovo življenje in njegova dela	I
Uvod	1
Prvo poglavje	3
Drugo poglavje	11
Tretje poglavje	18
Četrto poglavje	25
Peto poglavje	33
Šesto poglavje	40
Sedmo poglavje	47
Osmo poglavje	56
Deveto poglavje	66
Deseto poglavje	75
Jednajsto poglavje	85
Dvanajsto poglavje	94
Trinajsto poglavje	100
Štirinajsto poglavje	107
Petnajsto poglavje	114
Šestnajsto poglavje	122
Sedemnajsto poglavje	128
Osemnajsto poglavje	135
Devetnajsto poglavje	141
Dvajseto poglavje	147
Jedenindvajseto poglavje	153
Dvaindvajseto poglavje	159
Triindvajseto poglavje	164
Štiriindvajseto poglavje	171
Petindvajseto poglavje	182
Šestindvajseto poglavje	188
Sedemindvajseto poglavje	194
Osemindvajseto poglavje	200
Devetindvajseto poglavje	209
Trideseto poglavje	215
Jedenintrideseto poglavje	220
Dvaintrideseto poglavje	227
Triintrideseto poglavje	234
Štiriintrideseto poglavje	242
Petintrideseto poglavje	250
Šestintrideseto poglavje	255
Sedemintrideseto poglavje	263
Osemintrideseto poglavje	268

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000075880

